
3 1761 08822300 3

PRZYSŁOWIA POLSKIE

ZEBRAŁ

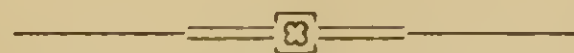
Franciszek Korab Brzozowski.

KRAKÓW.
CZCIONKAMI DRUKARNI ALEKSANDRA SŁOMSKIEGO.
1896.

Wiadomość o życiu i pismach

FRANCISZKA KORAB BRZOZOWSKIEGO.

Autor tego zbioru przysłów, Franciszek Korab Brzozowski, zmarł d. 12 Czerwca 1880 r. w swej willi Hietzing pod Wiedniem, przeżywszy lat 93. O latach jego młodości nic bliżej podać nie można. Wspomina je mimochodem w pamiętniku pod dniem 4 Czerwca 1844 r. i pisze w nim: „Przysięga uroczysta w Sali gubernialnej przed Arcyksięciem i komplement grzeczny tegoż Arcyksięcia. Festenburg (burmistrz). Sala. Ettmayer pełni grzeczność. Po obiedzie wizyty. U Dzieduszyckiego u Bauholzlowej, obiad u Dreznera. Tam dawny znajomy, Antoni Poniński. Wieczorem ekskursya koło Św. Mikołaja, gdzie jezuici gmachy pobudowali i jeszcze budują, koło pałacyku Jabłonowskiej, gdzie się wszystko do niepoznania zmieniło, gdzie tyle pamiątek; potem wedle dawnego naszego dworku, gdzie tyle smutnych wspomnień (tam skończyła życie moja babka i mój ojciec), gdzie się tyle tylko zmieniło, że stajnie zamieniły się w oficynę mieszkalną, zaś sadzawki przed domem w ogród, lecz zresztą ten sam stary dach, te same żaluzye i jeszcze jakiś staruszek chodził z fajką w mycce po dziedzińcu, jak mój ojciec. Najprzód do lasku Św. Zofii, potem do Żelaznej wody. Co za spustoszenie, co za niekorzystne zmiany! Łąka, ta śliczna łąka u stóp wzgórza Św. Zofii, ozdoba tej okolicy, teraz cegielnia na niej stoi i zakopca swym dymem okoliczne wzgórza. Ta piękna polana nad Żelazną wodą, z której w oddaleniu szczyty wież miasta Lwowa widać było, o zachodzie słońca przedziwny krajobraz, teraz zarośnięta nędznemi brzezinkami i osikami, które cały widok przejmują. Och! Lwów zrobił się arcymateryalnym i ta mała iskierka poezyi, która w nim przed czterdziestu laty tlała, wygasła do szczętu. Nie widzisz w nim jak koszary, więzienia, cegielnie, browary, żydów w każdym kącie, wojsko rozmaitej barwy, policyi bez liku i kilka niemieckich ekwipaży pełnych pretensyi, a w nich napuszone niemkinie lub niemiecko-ruscy dandysi. W Żelaznej wodzie budynki częścią już zawalone, częścią walą się“.

Brzozowski za młodych lat nie kształcił się literacko, nie przestawał z literatami, raczej obracał się w świecie urzędników niemców, w świecie wojskowym, a rozrywek używał w kole artystokratycznem. Pisywał jednak wierszyki staroświeckiego pokroju.

W improwizacyi swej, w r. 1820 wypowiada: „O wiosno, darze nieba, młodości stworzenia, dla czego nie mam pióra Kleista lub Delila“.

Ten dwuwiersz cechuje cały kierunek jego umysłu w świecie piękna i w dziedzinie piśmiennictwa. Literaturę przedromantyczną niemiecką i francuską zna i ona rozkosz mu sprawia. Polskich poetów nie bada, czytuje atoli to Jacka Przybylskiego przekłady, to Ign. Krasickiego. Za młodu był słabowity i ani wróżyć mu było można, iż dożyje tak sędziwej starości. Wysłano go z matką, gdy miał ośm lat na kuracyę do Bolechowa, miasteczka w Stryjskiem, głośnego ze żup solnych, tam picie żętycy przywróciło mu zdrowie. Bolechów zapamiętał, bo tam na struganych patykach uczył się wyrzynać litery abecadła. Opowiada to w improwizacyi z r. 1816:

„Lecz mnie, któremu matki dłonie drogie
Pierwszą do wiedzy tu wskazały drogę,
Który z tutejszych jodł skazówki ciosał
I jak czarownik, co swej laski mocą
Dziwy utwarza, za owych pomocą,
Z nieskładnych liter brzmienne słowa wskrzeszał.“

Z uwag, pisanych 29 Stycznia 1849 dojść można, że kończył prawo na lwowskim uniwersytecie, pisywał wierszyki polskie, niemieckie i francuskie małej wartości. Młody, układny, władający trzema językami, uprawiający muzykę, łatwo w salonach lwowskiej śmietanki zdobywał sobie powodzenie. Było to powodzenie istotne, lubo powierzchowność jego nie wróżyła o tem. Nie odznaczał się urodą. Bywają jednakowoż mężczyźni, którzy chcą i umieją wyrobić w sobie dar podobania się. Do takich zaliczał się Brzozowski.

Narzekał on, że w młodości dorwał się dziesięciotomowego romansu Richardsona: Clarisse Charlow, w przekładzie Diderota i że ten romans zdecydował o jego usposobieniu przez całe życie. Próżność podniecila go, aby zostać Lowelasem. Marzenia młodości, w arystokratycznem otoczeniu przerwały się po kilku latach. Uznał za konieczne Lwów opuścić. Wyjechał dnia 8 Października 1814 r. do Wiednia. Puścił się bez rekomendacyi, a ze znajomych miał tylko kolegów Masielińskiego i Widmanna. Miał przy sobie zaledwie sto reńskich, co jednakże na owe czasy było dość pokaźną sumą.

Czasy kongresu wiedeńskiego były chwilami wielkiego ożywienia stolicy. Rozrywki nieustanne wyleczyły go z czarnej melancholii. Nęciła go wojskowość. W dniu 1 Czerwca 1815 r. wstąpił do pułku dragonów w randze oficera. Pobyt swój do końca listopada 1815 r. uważał za najszczęśliwszy w życiu. Tak używał przyjemności lat młodych, skreśla to w pamiętniku w sposób, jaki był wówczas zwyczajem, za wzorem francuskich pisarzy. Z Wiednia dostał się z pułkiem do Horodenki, a ztamtąd do Lwowa.

Porzuca wojskowość i przy końcu 1816 r. zostaje koncepistą gubernialnym. Wynurzenia jego spisane w pamiętniku okazują, że bałamucił się i długo i głośno aż do lata 1823 r.

Lecz że wszystko winno kończyć się opamiętaniem, rozsądek górę wziął nad przelotnemi rozrywkami. Dnia 4 Stycznia 1826 r. ożenił się z p. Franc. Lachetą. Rozpamiętywa on przeżyte lat 25 dość melancholijnie. Zdaje mu się, że go wszyscy zaniedbali i opuścili, zatem w r. 1849 notuje, iż dnia 29 Stycznia leżą przed nim arkusze, na których przyjaciele i znakomitości Krakowa zapisywali co roku od 1843 nazwiska swoje, a w tym roku zapomnieli o dniu jego imienin, nie pomnąc, że wyprawiał im obiady i wytrawne wino stawiał na stole.

Mianowano go komisarzem cyrkularnym w Złoczowie. Ztąd dostaje się do Krakowa. Jakiemi drogami, nie zanotował, ale zapewne jako austryacki urzędnik przeniósł się do bióra rezydenta austryackiego, Lichmana.

Następnie został senatorem. Wiązał się przyjaźnie z miejscowym patrycyatem, którego niemal głową był bankier Wolff, wiodący dom otwarty i żyjący wesoło.

Brzozowski, piastując godność senatora, nie przestał nosić tytułu sekretarza gubernialnego, przynajmniej listy do niego w r. 1846 adresowane, nie mianują go senatorem, lecz tytułują sekretarzem gubernialnym, jak gdyby godność ta więcej znaczyła. W Krakowie uważano go zrazu za figurę obcą, bo nie wyrosłą na bruku krakowskim, za figurę związaną przyjaźnie z Brodowiczem i Szyndlerem za reprezentanta ducha monarchii opiekuńczej.

Nikt nie przypuszczał, że on może unosić się rymami na pierwszy widok fal Wisły i na mogiłę Kościuszki. Stosunki ówczesne nakazywały ukrywać w głębi duszy każde podnioślejsze uczucie. Wiedzą tylko o jego towarzyskim domu i o głośnych powodzeniach.

Jako senator Rzeczypospolitej niczem się nie odznaczał, bo w ogóle senatorowie nie wyróżniali się samodzielnością ani talentem. Jeden tylko między nimi był Kopff, który za wszystkich myślał i pracował.

Umiał jednakowoż wżyć się w stosunki krakowskie. Był zawsze nie tylko urzędnikiem, ale i obywatelem. Fantazya szlachecka jeszcze wówczas coś znaczyła.

Jako takiego, czcił go rymami Ostrzeszewicz:

Wiwat nasz urzędnik prawy,
Wielbion od obywateli,
On łagodzi przykre sprawy,
Litość z obowiązkiem dzieli.
Jego przyjaźń, dobroć słynie,
Ludzkością nie zmordowany,
Tchnieniem innych tchnie jedynie,
Wiwat Brzozowski kochany!
Przyjmij hołd uczuć prawdziwych,
Sterniku naszej krainy.
W twoich godzinach szczęśliwych,
Cel naszych życzeń jedyny.
Obyś przejęty tem tchnieniem,
Które Ci z serca składamy,
Darzył nas swojem wspomnieniem,
I kochał, jak Cię kochamy.

Wiersze te zapewne nie przejdą do nieśmiertelności, ale oceniane jako pospolita proza związana końcówkami świadczy, iż Brzozowski umiał sobie zaskarbiać życzliwość otoczenia.

Zawsze on jednak przedstawiał wpływ austryacki w Krakowie, zarówno jak go cechowali doktór Brodowicz i Szyndler, wszechwładni i bezwzględni, z któremi on się przyjaźnił.

Prawdopodobnie dostał się do bióra Lichmana, rezydenta austryackiego i za tegoż poparciem objął Senatorstwo.

Zapewne też z polecenia Lichmana wysłano go do Warszawy w poufnej missyi. Było to w r. 1842.

Z podróży tej dochowały się urywkowe zapiski o osobach. Główną figurą był Hilferding, człowiek brzydki aż do wstrętu, ale dobry i szlachetny. Za jego pośrednictwem prezentował się 26 maja u Fuhrmanna i Paszkiewicza, do którego zaproszono go na obiad. Na obiedzie był generał Simonicz, piękna generałowa Callerdzi,

książe Galicyn i Hilferding. Również przepędził wieczór w loży Paszkiewicza na balecie, który go zachwycił, mimo że sala teatralna była źle oświecona.

Nowe znajomości: Henryk Łubieński, Osławski, Oraczewski uprzyjemniają mu pobyt. Zachwycał się łazienkami, nic podobnego w życiu nie widział.

Odwiedzał Szczerbińskiego, Bobrowskiego, Koźmińskiego i bankiera Flotowa, (wyborny człowiek, chociaż żyd).

Dnia 29 Maja przyjechał Sternberg, rezydent pruski z Krakowa, zdaje się że od tego czasu stał się Brzozowski mniej potrzebny. Jednakowoż proszono go na obiad do namiestnika, lecz że Hilferding zaproszenie u siebie przetrzymał, Brzozowski pozostał na obiedzie u Flotowa z prezesem Morawskim i Enochem; obiad świetniał zbytkiem bez gustu, było jedzenia za nadto, lecz mało co dobrego, tylko wina było dużo, was gut und theuer ist.

Dnia 30 wizytuje Hiferdinga. On zawsze grzeczny, nieledwie więcej jak zazwyczaj, lecz nie przyjemny. Również odwiedza Sternbergów. Ona brzydka i zdaje się zła, on dość grzeczny, lecz zawsze dumny.

Odwiedza w banku Wenzla i Steinkellera Piotra, z którym rozmawia o systemie handlowym polskim. Wspomina Ad. Potockiego z przekąsem. Znajomi się z Gąsiorowskim, Szwajcarem, Goeblem, Koźmińskim i X. Piątkowskim.

U Marego na obiedzie schodzi się z Łubieńskiemi, Molami i Oraczewskim. Przepędza wieczór w teatrze. Opera Zampa wystawiona świetnie, lecz śpiewy niegodziwe, szczególniej Zampa bez żadnego głosu. Wspanialej wypadł balet Sylfida, w którym celowała panna Wendówna, przypominająca bardzo pannę Gosi i Angioletti w Wiedniu. Dnia 1 Czerwca zapisuje ważny dzień: „Odpowiedź urzędowa, że przedłużenie na jeden rok mieć chcą". O co tu szło, nie zanotował, pisze tylko: „Konferencya z Hilferdingiem, niektóre koncesye przyobiecane, lecz niejakie warunki układa ekspedycya do Senatu".

Proszono go na obiad do łazienek. Cała świetność urzędniczej Warszawy, ze czterdzieści osób, kobiet i mężczyzn: X. Suchozanek, Krasiński, Okuniew, Berg, Dain, Tołstoj, Szymonowicz, Offenbach, Nesselrode, Walewski, Potocki, Lubowicki, Kosecki, Konzenstern, Księżna z Księżniczką, Potocka, Małachowska z córkami, Dainowa z córką, Okuniewowa, Bergowa, Suchozanchowa. Zajęły go szczególniej Księżniczka i Madame Grotte, jego sąsiadka, z którą bliższą zawarł znajomość.

Cały dzień 2 Czerwca przepędził na pisaninie do senatu krakowskiego i Szyndlera, szło zatem o losy rzeczypospolitej.

Wieczór przepędził w ogrodzie Ohana, gdzie rakom i szparagom dodawała apetytu Karolina, sławna piękność warszawska, miłostka Turkulla, oryginał kobiecy.

D. 3 Czerwca audyencya u Księcia warszawskiego. Przedpokojowało mnóstwo osób: Krasiński, Storożenko, Offenbach, Janicki, Zawadowski, Hilferding. — Wizyta krótka, Książe grzeczny, lecz w nienajlepszym humorze, dopiero co się ubrał. Jest w nich wszystkich zawsze jeszcze cokolwiek dzikości.

Później wizyty u Walewskiego, Kornatowskiego, Mola, Kozłowskiego u Steinkellera.

Do pani Grotte idzie z wizytą z Przybylskim, radcą edukacyjnym. Przepędził trzy godziny w instytucie Aleksandryjskim, w wspaniałym lokalu pałacu biskupiego. Zachwycony opisuje pensyonat i panny, które się popisywały.

Wieczorny pobyt w teatrze daje mu znowu powód do narzekania na złe oświetlenie, wspomina grę Kudlicza, śpiew Szczurowskiego i grę Kurpińskiego (liche koncertino swej kompozycyi). W balecie popisywały się Trawne i panna Wendt, metresa Nesselrodego. Publiczność nie miła, teatr źle oświetlony, w zamkniętych krzesłach połowa zajęta przez oficerów, kobiet ledwie kilka i to ordynaryjne. Loże

pierwszego piętra zajęte w dwóch trzecich przez generałów i urzędników obcych. Cały stan towarzyski warszawski jest nienaturalny i skrzywiony. Władza obca, udająca cywilizacyą. Spotkanie się z nią i otoczenie zawsze niemiłe. Obyczajność publiczna na pozór nienaganna, lecz za kulisami żadnej nie masz. Wszystko pędzi tylko za zyskiem i użytkiem. Egoizm i sprzedajność przytłumiły wszystkie inne uczucia. Na wszystkich rodzimych twarzach maluje się nieufność, smutek i bojaźń na wszystkich obcych, duma nieufność i bojaźń. Te dwie klasy towarzystwa przy obiedzie, lub przy innej okazyi zmieszane z sobą, przedstawiają ten sam widok, który raz na kopersztychu angielskim zdarzyło mi się widzieć: pies, kot i mysz z jednego talerza jedzące, pod rózgą młodej dziewczynki.

Ciągle notuje. Żadnych wiadomości z Krakowa. Widno czekał na instrukcyą. Wreszcie otrzymał d. 8 depesze z Krakowa, konferował z Hilferdingiem, ale dla interesu niepomyślnie. Odtąd zaczynają się dnie wcale niepomyślne. Raz je obiad na zamku w 16 osób, obiad lepszy jak zazwyczaj. Prowadził księżniczkę Anastazyą do stołu. Siedział między nią a guwernantką, dodaje z tego powodu sentymentalnie: ona jest bardzo miłe stworzenie, niewinna i skromna, jak anioł.

Potem go już księżna nie zaprasza, a nawet Brzozowski nie zastaje w domu Hilferdinga. Unikają go. Niepowodzenie osładza sobie wycieczkami. Wychwala Natolin, jest na wyścigach, które zakłóciła awantura z Wężykiem. Wyrabia sobie audyencyę u Księcia, książe zbył go chłodno i przyrzekł przysłać mu odpowiedź do Krakowa. Skoro książe odjechał 28 Czerwca do Petersburga, nie miał już co robić, oddaje liczne wizyty i żegna się ze wszystkiemi. Odwiedza operę. Śpiewano Koń śpiżowy, wychwala p. Rivoli. Objaśnił go Łubieński o przyczynie zmiany w obejściu się z nim. Przyszło z Wiednia, aby z nim nie traktować. Robota więc p. Lichmana nie udała się. Zakończył zabawy na operze Robert Diabeł. Kosztował go pobyt 2000 złotych pol., z których 1800 winien mu senat zwrócić. Dostaje list bardzo pochlebny od Hilferdinga, mogący zastąpić miejsce orderu.

Streściłem pobieżnie jego zabiegi i wrażenia warszawskie. Mniej są ciekawe odwiedziny Lwowa. W Lipcu 1843 i Maju 1844, po siedmiu latach niewidzenia, choć one wskrzeszają mu niezabliźnioną pamięć Henryety i Elizy. Pierwszej przeboleć nie może. Tu w ogrodzie Kruszewskiego pierwszy raz zbliżył się, tu w domu „stara poczta“ zwanym, u Szczepańskich, pierwszy raz z nią tańczył, tu w domu Krzysztofowicza pierwsze wyznania, w ogrodzie Thyrego ostatni list ołówkiem pisany z pożegnaniem. Tak przebolawszy, patrzy na Lwów z pewnym żalem i nie szczędzi przygany społeczeństwu. Nawet ogród jezuicki, zakładany podczas jego narodzin, budzi w nim smutek swojem opustoszeniem. Na cmentarzu szuka i przypomina sobie znajomych. Ogląda Malechów, gdzie ostatki znacznej fortuny rodziców przepadły. Jedna tylko Pohulanka zajęła go, bo przypomniała mu miejsce, gdzie skacząc przez Pełtwią nos załamał, otrzymując pamiątkę dozgonną.

Odnowił. stosunki z hrabią Łosiem, Jorkaszem, Krancem, Ettmajerem i Widmanem. Także Krieg był dlań nader uprzejmy. Stosunki lwowskie nie zachwycają go. Widzi społeczeństwo powszechnie zepsute, grunt charakteru żydowsko-rusko-niemiecki z domieszką ormiańszczyzny. Wspomnienia ze Lwowa są błahe.

W r. 1844 d. 17 Lipca wyrusza w podróż z Krakowa do Opola eilwagenem, w kabryolecie, w towarzystwie kupca Ludwika Helcla. Odprowadzają go na pocztę tylko panna Palczewska, artystka dramatyczna, winiarz Treutler, teść Helcla, i pani S. Odbywa podróż bez celu w okolice nadreńskie, spotykając po drodze polskie rodziny. Podróż opisał na dziesięciu arkuszach, lecz nic w niej ciekawego, rozpatrując okolice, zastanawia się nad hotelami i zawsze zwraca uwagę na płeć nadobną.

Wypadki roku 1846 dochowały się w kilku listach starosty w Wadowicach, Józefa Loserta, Schelta justycyaryusza, Franciszka Buchty i starosty Karola Bochyńskiego ze Sącza.

Ostatni donosi mu d. 5 Lutego, że sprawy nabrały kierunek nieprzyjemny. Propaganda jest widoczną, przybrała postać komunistyczną pod płaszczykiem patryotyzmu. Zwolenników ma między rzemieślnikami i drobną szlachtą. W razie wybuchu powstania, dużo nawet dobrze myślących, z obawy utraty majątku i dla zabezpieczenia siebie połączy się z wybuchem. Mimo tej grozy, bawią się w karnawale i pomimo nędzy i biedy pospólstwa, zjawił się po raz pierwszy bal kawalerski więcej liczny jak ochoczy. Losert daleko szczęśliwszy, bo tam nie może mieć propaganda tylu zwolenników i w ogóle mieszkańcy cyrkułu wadowickiego jaśniej rzeczy widzą, dlatego niedorzeczności nie tak prędko ich się czepiają.

Propaganda wywołała jednoczesną ruchawkę ludu przeciw sobie. Kto był głównym winowajcą dziś już wiadomo. Brzozowski, mający Bobrowniki nieopodal Radłowa w Wadowickiem, najmniej ucierpiał przy tej ruchawce. Donosi Buchta z Radłowa 20 lutego, że chłopi wpadli do Bobrownik, zabrali oficyalistów: Wojakowskiego i Łodzińskiego, pierwszego ciężko pobili i odstawili ich do szpitala. Splądrowali śpiżarnię Wojakowskiego i na zamku zabrali nieco butelek wina, lecz więcej szkody nie wyrządzili. Śpichlerzy i stodół nie ruszali. Zawezwał zaraz radę gminną i zapowiedział jej, że czyni ją odpowiedzialną za wszelką szkodę. Nie ręczy za bezpieczeństwo parobków Jana i Macieja, bo tych lud obwinia o udział w rebelii. Wieś zatem Bobrowniki zalała dlatego tylko, że właściciel był cesarsko - królewskim urzędnikiem.

Buchta zrzekł się dalszej administracyi wsi. Wyręczył go M. Schelta, ale ten schronił się do Tarnowa i tam sprowadzał gromadę i z nią się godził.

Donosi, że Wojakowski tak był pobity, iż d. 23 lutego pożegnał się z tym światem. List przyłączony do panny Abendroth pozostanie tymczasem, bo wszyscy z Radłowa, ratując życie pouciekali do Bochni, a gromady wszystkie śpichlerze w państwie Radłowskim zrabowały. Gromada trzy razy przychodziła do Schelty, ale godzić się nie chciała.

Lud w całym cyrkule rozhukany, że trudno to wypowiedzieć. Po wielekroć oświadczyli, że nie będą odrabiać żadnego pańskiego. Najgorszy jest chłop Kukułka, ten cały rej wodzi. Jeszcze wójt jest najlepszy.

Zbierała się gromadka z Rudki, aby Bobrowniki zrabować, ale Schelta wytłumaczył gminie, aby się broniła, bo to przecie ich praca, więc oni sami powinni korzyści odnosić. Prosił się o wystaranie o jakiego ekonoma, lub mandataryusza, bo w tych stronach wyginęli prawie wszyscy. Ze starostą obiecuje pomówić.

Ułożył się w końcu 4 Marca z gromadą o młóckę. Obiecał za jeden dzień pięć kwart żyta, a za jęczmień sześć kwart jęczmienia. Do sprzedania będzie jeszcze blisko 200 korcy żyta, pszenicy 100 korcy, jęczmienia 60 korcy. Ziemniaki wystarczą tylko dla czeladzi. Do starosty pisać nie warto, tak jest on zajęty oficyozami. Tak zmizerniał, że trudny do poznania. Dominium Bobrowniki jest jedno z najszczęśliwszych, bo prawie nic nie utraciło.

Pisze Schelta, że odbiera nieustannie wizyty dam, których mężowie siedzą w areszcie. Proszą o protekcyą, bo wiedzą, że on pozostaje w dobrych stosunkach z kryminalnym konsyliarzem. Osobliwie pani Dąbska dwa razy dnia przychodzi. Tyle dla niej uczynił, że syn jej póki osądzony nie będzie, może sobie dysponować obiady jakie zechce.

W całym cyrkule nie było ani dziesięciu dominiów ocalonych od rabunku. Z rozkazu cyrkułu chłopi porąbali prom na kawałki, dlatego aby insurgenci krako-

wscy nie mogli się przeprawić. Ten prom miał cyrkuł zapłacić, więc Brzczowski winien się o to upomnieć.

Od kilku dni (pisano 1 Marca) już żadnych zabitych do Tarnowa nie przywożą. Do 24 lutego pogrzebano na cmentarzu tarnowskim 177 ofiar, ale tylko z okolic pobliskich, bo Rej w Dębicy, a Kochanowski pochowany w Pilznie. Pani Morska uciekała z Łabiszyna do Brzeziny przebrana po wiejsku, lecz poznał ją lud i zamordował, również zabity jej syn w Łabiszynie. Schelta przesyła w dwóch listach ukłony Baronowi Sali i donosi o przesłaniu mu łososia. Widno, że wówczas Brzozowski przebywał ze Salą, swoim przyjacielem. Sala tarnowianin (ur. 1804.) był zniemczonym galicyaninem, naczelnikiem kancelaryi Arcyksięcia Ferdynanda podczas rzezi, był on komisarzem obwodowym w Brodach. Wydał historyą ruchów r. 1846, pisaną z austryackiego punktu widzenia.

W papierach po Brzozowskim została lista pomordowanych obywateli i oficyalistów obwodu tarnowskiego za przyczyną rządów starosty Bräundla. Dajemy go powyżej, bo ten spis nie jest bez interesu.

1. Aczkiewicz,
2. Bogusz stary,
3. Bogusz Stanisław,
4. Bogusz Nikodem,
5. Bogusz Wiktoryn,
6. Bogusz, syn,
7. Bogusz,
8. Bobrowski Adolf,
9. Bobrownicki Józef,
10. Bzowski młody z Gruszowa,
11. Broniewski Teodor,
12. Broniewski, brat,
13. Baranowski,
14. Baranowski, syn,
15. Baranowski,
16. Białobrzyski, pułkownik,
17. Bieliński,
18. Bełdowski,
19. Chrząstowski Aleksander,
20. Crząstowski Edward,
21. Dębiński Eliasz,
22. Dębiński Aleksander,
23. Dzwonkowski Ignacy,
24. Denker,
25. Denker, syn,
26. Dulęba z Nieczayny,
27. Eisenbach z Plesny.
28. Eisenbach, syn,
29. Fux,
30. Fux,
31. Fox z Doni,
32. Fox Władysław,
33. Górski Jan,
34. Górski,
35. Gołuchowski,
36. Garlicki,
37. Grünfeld,
38. Gruszczyński,
39. Gołuchowski,
40. Gołuchowski, syn,
41. Hubicki,
42. Horodyński,
43. Ihas,
44. Jastrzębski Bonawentura,
45. Janikowski,
46. Jakubowski,
47. Kierwiński,
48. Komorowski,
49. Kotarski Karol,
50. Konopka Prosper,
51. Kamiński Felix,
52. Klein,
53. Karpiński,
54. Kłobuchowski,
55. Krzeczowski, syn, z Lichwina,
56. Litwiński,
57. „
58. Łazowski,
59. „
60. „
61. Łobarzewski,
62. „
63. „
64. Marynowski Tadeusz,
65. „ syn,
66. Małecki z żoną,
67. Morska,
68. Morski, syn,

69. Morski, syn,
70. Nemeski Floryan,
71. „ syn,
72. Nowak,
73. Nidecki Ludwik,
74. Olszański,
75. Oraczewski,
76. Psarski,
77. Pohorecki,
78. Pomiankowski,
79. „
80. Piasecki,
81. Przetocki,
82. „
83. „
84. Pohorecki Ludwik,
85. Pierzchała,
86. Rydel Felix,
87. „ Józef,
88. „ Antoni,
89. „ Mikolaj,
90. „ „
91. Rej Dominik,
92. Różycki Aleksander,
93. „ syn,
94. Ramold,
95. Siedlecki,
96. „
97. Starzyński Bronislaw,
98. Sokulski,
99. Streer, szwagier Brodzkiego,
100. Sek,
101. Strasiewicz,
102. Strzyżewski,
103. Sroczyński,
104. „ syn,
105. Świderski z żoną,
106. Szumowski,
107. Skałkowski,
108. Stojowski Feliks,
109. „ „
110. Stranczak,
111. Slotwiński ex komissarz.
112. „ syn,
113. Sękowski,
114. Skulski,
115. Terlecki,
116. „
117. Tetmajer Antoni, mlody.
118. Wolski Onufry z żoną,
119. Wiesiolowski, ojciec.
120. Weber,
121. „
122. Wilczyński,
123. Winogrodzki,
124. Wikary z Dobkowa,
125. Wolski, sędzia,
126. Wolski Maxymilian,
127. Wolski Xawery,
128. Zawadzki,
129. Żuchowski,
130. Żuchowski, syn,
131. Zaplatalski,
132. Żurowski,
133. Zieliński,
134. Zabierzewski,
135. „
136. Zdzieński Alexander.

To jest wyciąg wszystkich w tym cyrkule tarnowskim przez chłopów zamordowanych dziedziców i profesorów dworu od d. 19 lutego aż do 25 lutego 1846 r.

Josef Losert, starosta wadowicki, który miał na sumieniu rabunki w swoim obwodzie, wystosował do Brzozowskiego dnia 6 marca 1846 list usprawiedliwiający się tej osnowy:

Hochwohlgeborner Geehrtester Herr Gub. Sekretär!

Ein Zeitlauf von 14 Tagen und welch unendliches Unglück, welche Umwälzung aller Verhältnisse u. Ordnung der Dinge, die lichtere fängt wenigstens an Raum zu gewinnen. Alles im Detail zu schreiben, das würde ein Buch machen. Wenn Adolph Kobowski in Siemuszki nicht zu rechter Zeit verhaftet wurde, so würden Sie wohl von mir kein Brief mehr erhalten haben. Was liegt aber mir an einem schreibenden Leben? Denn von einem gesellschaftlichen ist wohl keine Rede

mehr — per omnium culpa — wenigstens hinsichtlich der Mitwissenschaft. Erschlagen wurde in diesem Kreise Niemand, geplündert wurde durch Eindringlinge aus dem Bochniaer Kreis, denen sich dann die eigenen Unterthanen anschlossen vorzüglich: Jaworniki, Zawada, Krzyszkowice, Korabniki, Sidzina, Chleb, Padoł, Polanka, Haller, Podhybie, ganz zerstört: Krzywaczka, Brody, andere Edelhöfe litten mehr weniger. Eine Räuberhorde drang vom Sandezer Kreise ein, zerstörte Raba niżna, Rabka, Koczyce, Skawa, Raba wyżna, Wysoka, Spytkowice, Bystra u Toporow u. s. w., über Jordanow wagten sie sich nicht herab. Was ich die Zeit ertragen habe, darum will ich nicht sprechen, alle Sorgen, Mühe, Plagen kann ich vergessen, die Excesse an Personen und Eigenthümern bedauern, die bevorstehenden Folgen fürchten, u. zu ihrer Linderung beitragen, aber die moralische Verletzung, dass kein Vertrauen, keine Wahrheit herrscht, dass kann ich nicht vergessen. Man hat ohnehin nur immer balansiert und die gewisse Münze nicht als ächtes Schrot u. Korn betrachtet, aber dass sie mehr als falsch, dass sie niederträchtig schlecht, dass man mit einem frewelhaften Leichtsinn so viel Unglück heraufbeschworen hat, das kann ich nicht vergessen. Die Galizische Welt wird nun einen anderen Lauf nehmen. Erfreuliches ist nicht viel zu erwarten. Dieser Tage soll Hofr. Zaleski herkommen, wenigstens ist er nach Brünn am 2ten abgegangen. Vic. Pr. Gr. Łazeński war gestern bei mir über Nacht, fuhr über Bochnia nach Sandez u. will Morgen v. Ueberm. in Tarnow sein. Die Krakauer Kriegsgeschichte u. die unselige Flucht aller 3 Residenten, welche an einem Tage hier durchpassiret, sammt dem Praesidenten, Suffragan, Chlopicki, Kirchmayer, haben eigentlich hier den Lärm aufgeregt, der sich erst seit drei Tagen gelegt hat; wo schon allseitige milit. Hülfe, Sicherheit herbeigeführt hat, der Rummel ist überstanden, das Nachlesen bleibt auf dem........... u. so wird wohl durch Jahr u. Tag kein freundlicher Augenblick lachen.

Ergebenster Diener u. Freund
LOSERT.

Do wypadków roku 1846 interesujący jest list starosty Bochyńskiego, który roztropnem postępowaniem uratował obwód Sandecki od rzezi i rabunku.

Kochany Przyjacielu!

Jesteś pierwszy, do którego od 12 lutego piszę, bo dotąd ani czasu, ani usposobienia do tego nie miałem. Prawda, że w Sandeckiem cyrkule doszło wyuzdanie chłopstwa do wielkiego stopnia: 102 dwory i co tylko należy do panów zrabowano i zniszczono do szczętu, bo nawet zboże, którego zabrać nie mogli, zmieszano z błotem i całe drogi nim szutrowano, ale że nawet w tym stanie anarchicznym wysyłałem urzędników z małą cząstką wojska, ponieważ mieliśmy garnizon mniej jak mały i przekonałem się, że chłopi nawet w stanie zupełnego rozprzęgnienia władze urzędu szanowali, bo insi w pierwszych dniach rabunków, na wezwanie urzędników, zaczęli oddawać rzeczy zrabowane i gdybyśmy choć jeden batalion byli mieli wojska, na bardzo małych excessach byłoby się skończyło, lecz mimo nieustannych próśb i przedstawień nie dostaliśmy nawet w razie najgwałtowniejszej potrzeby żadnego zasiłku i byliśmy zupełnie przygotowani na najgorsze wypadki, gdyby zdarzenia pod Tarnowem nie były dały innego zwrotu całemu powstaniu. — Prawda, że nie było w mocy cyrkułu tarnowskiego ani Bocheńskiego w pierwszym momencie wstrzymać krwi rozlewu, ale żeby Brendl i Beind byli przez wysłanie urzędników z asystentami wojskowymi pokazali chłopstwu z początku, że rząd niewinnych mordów i rabunku tolerować nie chce, nie byliby byli chłopi do tego stopnia wyuzdania doszli, na którym się teraz znajdują, a którego usunięcie jest może trudniejsze jak nawet

ci mniemają, co nasz kraj i lud znają, wszak i w moim cyrkule nie byłem wstanie przez wysłanie urzędników z wojska małemi oddziałami wstrzymać rabunków i niektóre przy tem popełnione mordy, ale chłopi dobrze to pojęli, że Rząd tego nietoleruje, gdy przeciwnie w sąsiednich cyrkułach mniemali, że są do tego upoważnieni, bo wezwanie Bernda zum Landsturm wzięto wszędzie za przywilej do rabunku, a tamtejsi chłopi wpadali do tego cyrkułu hurmami, przymuszali naszych gwałtem do napadów na dwory i zabierali wraz z naszemi wszystkich na granicy bocheńskiego cyrkułu mieszkających obywateli i dominikalnych urzędników, rozsiewając wszędzie wieści, że w Bochni lepiej za dostawionych płacą i że tam bez żadnej różnicy czy winny lub nie przyjmują, w czym też zupełną mieli słuszność, bo z 60 odwiezionych tam osób z naszego cyrkulu ledwie 4 jest podejrzanych, które do Sącza odwiezione będą. Ztąd poszło, że chłopstwo, na granicy cyrkułu Bocheńskiego mieszkające, miało ten cyrkuł za parcyjalny, który szlachtę proteguje, a chłopów prześladuje. Lecz skutek mego postępowania wyjawił najlepiej, że ja pojąłem dobrze stan rzeczy i działałem tak, jak jako człowiek i urzędnik działać powinien byłem, wszak już dziś donieść Ci mogę, że pańszczyznę z bardzo małemi wyjątkami wszędzie u nas robią, że zasiewy wiosenne już kończą, że w górach spokojnie a chłopstwo zupełnie się już powoduje rozkazom rządu i że jeżeli w Tarnowskim i Bocheńskim wezmą się podług rozkazu Rządu do chłopów, to u nas wkrótce wszystko w dawne powróci karby, bo w razie przeciwnym za nic nie ręczę, a zresztą rząd z mego postępowania, jak mi już oświadczono, zupełnie kontent i zadowolony. Ja dotąd nie używałem środków ostrych, rozdzieliłem wojsko na kilkanaście części, eksponowałem kilku urzędników i te ruchome kolonny pokazują się we wszystkich punktach ciągle, gdzie chłopi są krnąbrni, a skoro postoją kilka dni, przychodzą zwykle gromady do cyrkułu i deklarują się robić pańskie. Drugie rozporządzenie, które także bardzo okazało się skuteczne jest to, że eksponowani urzędnicy mają rozkaz każdego, co chłopów buntuje lub fałszywe wieści rozgłasza o skasowaniu pańskiego, w przytomności wszystkich urzędników gromadzkich, gdzie te wieści rozsiewano, kijami ukarać. Ja jeszcze zawsze po 15 godzin na dzień jestem zatrudniony, a że dotąd żyję, tylko moryzońskim pigułkom mam do podziękowania, które od dwóch miesięcy używam, został mi się jednak kurcz gardłowy w upominku, którego się pewnie nieprędko pozbędę. Jednem słowem, psie prowadzę życie i zazdroszczę każdemu stróżowi jego położenia, a memu synowi pod błogosławieństwem nakażę, aby nigdy nie zapragnął być starostą, bo com przez te kilka tygodni doznał, tego nikt nie jest pojąć w stanie, kto nie był w podobnym położeniu.

Wypadki krakowskie opisuje Wincenty Wolff, bankier, który rad nierad musiał przyjąć nominacyę ministra skarbu i za to odpokutował.

Kraków, dnia 15 marca 1846.

Kochany Przyjacielu! W tej chwili odebrałem twój list z dnia 12 b. m. i masz racyą, iż chcąc Ci zrobić dokładny opis całej ostatniej naszej tu katastrofy, trzebaby całą książkę spisać, ograniczając się więc tylko na pryncypalne szczegóły, muszę Ci donieść, iż jak Ci wiadomo, w dniu 18 z. m. wkroczyło tu wojsko austryackie pod dowództwem generała Collin, ogłosiwszy miasto w stanie oblężenia dzień ten i następny minął spokojnie, aż dopiero 20-go, między godziną 4 i 5 rano usłyszeliśmy najwięcej od ulicy Sławkowskiej, Floryańskiej i Mikołajskiej mocny ogień karabinowy, niewiedząc nic co się dzieje, później nieco padło kilka strzałów z okien od traktyera Vogta obok Morbitzera, na które wojsko pod oknami stojące plutonowym ogniem odpowiedziało, na czym gdy się skończyło i dom ten z rana zrewi-

dowanym został, znaleziono tam samego Vogta, Koscha i Korneckiego, którzy przyaresztowani zostali. Ataki zaś w powyższych ulicach zamierzane przez szaleńców nam zupełnie niewiadomych, nie mogły być także wielkie, gdyż tylko o ileśmy słyszeli w ulicy Sławkowskiej dwóch zabitych i tyleż w ulicy Mikołajskiej widziano, nie dowiedziawszy się, by który żołnierz był padł ofiarą. Całe wojsko stało jednakże dzień i noc ciągle pod bronią, chociaż w mieście wszystko odtąd było jak najspokojniej w Okręgu, tylko w okolicach Chrzanowa i Krzeszowic, pod dowództwem Patelskiego i Ekielskiego, którzy tam i Hallera wciągnęli, miało się zrobić jakieś powstanie, zgromadziwszy, jak tu utrzymują, nie więcej jak może do 50 ludzi, którzy ucierając się z cheveauxlegerami, zabili istotnie jednego oficera i podobno pięciu gemeinów, co taki między niemi zrobiło popłoch, iż na najmylniejszych opierając się raportach, jakoby masy powstańców miały się zbliżać do miasta, gdzie przeciwnie pomienieni dowódzcy Ekielski i Patelski, łącznie z Hallerem, już się byli schronili do Prus, wojsko austryackie, wziąwszy z sobą całą milicyą żandarmeryą i policyą, opuściło dnia 22 wieczorem o godzinie 7 Kraków, udawszy się na Podgórze, dokąd się i wszyscy panowie rezydenci, dyrektor z komisarzami policyi, prezes Senatu i Senator Księżarski przenieśli, tak iż miasto, zupełnie tylko losowi będąc zostawione, obywatele widzieli się być przymuszeni obrać między sobą komitet tymczasowy bezpieczeństwa, który jednakże, niestety, trwał bardzo krótko, gdyż tegoż samego wieczora jeszcze, mając tak otwarte pole, ogłosił się zupełnie inny z osób nam wcale nieznanych złożony Rząd Narodowy, który zaraz dnia następnego zamienił się w osobie Tyssowskiego na dyktaturę, a że nie było żadnej siły, którąby się temu wszystkiemu była oprzeć mogła, wykonanie tej komisyi nie znalazło żadnej przeszkody, dzięki Bogu jednakże katastrofy te odbyliśmy o tyle przynajmniej szczęśliwie, że tak na osobach, jak i majątkach najmniejszej nie doświadczyliśmy straty i wszyscy, o których się zapytujesz, zupełnie są zdrowi. Po wyjściu wojska austryackiego nikt z powstańców tu nie przybył i ci tu dopiero się formować zaczęli, nie myśląc jednakże o żadnej zaczepce. Wojska austryackie opuściły i Podgórze, posunąwszy się z jednej strony aż ku Bochni, a z drugiej pod Kalwaryą, którego to poruszenia i do dziś dnia jeszcze nikt sobie wytłómaczyć nie umie. Dopiero w dniu 27 powrócili napowrót do Podgórza, a z dnia 2 na 3 w nocy, gdy się powstanie ztąd do Prus wyniosło i tam się poddało, dnia 3 po obiedzie wpadł tu mały bardzo oddział kozaków, po nim kilkaset Czerkasów na koniach, potem batalion piechoty i kilkanaście armat, później nieco generał Collin z swoją armią, a 5-go i wojska pruskie, w ogóle wszystkiego razem do sześciu tysięcy ludzi, z których większa część w początkach rozlokowaną została w obwodzie, później zaś popowracały części do swych krajów, a dziś mamy tu w mieście tylko wojsko austryackie, w okolicy od Mogiły do Szyc Rosyanów, od Krzeszowic, Lipowca, Chrzanowa, Prusaków, które to wojska wszystkie pod zarządem głównie komenderującego generała austryackiego, Castiglioni pozostają. Komisya śledcza już jest ustanowioną, aresztują nieprzestannie i wszyscy jesteśmy w obawie, kto jeszcze temu losowi ulegnie, pomimo iż z dobrze myślących obywateli żadnemu pewnie rewolucya i na myśl nie przyszła.

Księżarski już, lecz X. Schindler dotąd z Wiednia nie powrócił, Senat zamieniony jest w administracyą cywilną tymczasową, pod prezydencyą Kopffa, gdyż wówczas Księżarski jeszcze nie był powrócił, a rzeczony generał Castiglioni, dowodzący głównie, jest razem gubernatorem wojennym i cywilnym, jakie jednakże na przyszłość naszego miasta może być przeznaczenie, tego dziś przewidzieć nie można, to atoli jest pewne, że winni jacyś przybysze, nam wcale nieznani, jak to zwykle przy takich okazyach bywa. potrafili ujść bezkarnie a my dobrze myślący, długo za nich będziemy cierpieć musieli, chociaż przeciwnie, powinniśmy sobie zasłużyć na pochwałę, iż

przez przeciąg całego bezrządu zdołaliśmy naszym tylko wpływem moralnym utrzymać taki porządek, że nie tylko na osobach ani na majątkach nie dopuszczono się najmniejszego ekscesu, lecz nawet mieszkania wszystkich rezydentów i ich orły zostały nienaruszone.

Kryspin Żeleński bawił tu ciągle i nie tak prędko ztąd wyruszy, a co w Krzywaczce, to już nigdy być nie zamyśla, gdzie go nietylko jak najmocniej zrabowano, ale nadto i budynki poniszczono. Tym samym losem dotknięci zostali bawiący tu podobnież Kuczkowscy i Wodzicki Józef, któremu tak w Prokocimie, jak i Porębie co nie zabrali, to zrujnowali. Brody Brandysa uległy całej wściekłości rozjuszonego chłopstwa, oni sami ujechali z życiem do Wiednia. O niezliczonej reszcie galicyjskich nieszczęść nic nie wspominam, gdyż o tych jeszcze dokładniejsze tam musicie mieć wiadomości. Daj Boże, byśmy się jak najprędzej przywróconej na zawsze spokojności doczekać mogli! Ściskam i całuję Cię serdecznie, szczery zawsze twój przyjaciel

Wolff Wincenty.

W r. 1848 d. 26 sierpnia pisze po francusku „Une espece de journal.“ Dochowało się arkuszy trzy. Opisuje Wiedeń i wiedenki, a kończy polską kontynuacyą dnia 29 stycznia 1849 r., która atoli nie dochowała się w papierach.

W lecie 1849 r. pisze „Noch einige Nachtragserinnerungen aus Insbruck, Salzburg und Berchtedsgaden.“ Te dodatki obejmują arkuszy dwa, lecz właściwy dziennik podróży zaginął.

W d. 13 września 1849 zapisuje w Bobrownikach zgon osoby, z którą go serdeczny wiązał stosunek. Wynurza żale spisane po niemiecku. Była to zapewne matka, jedyna istota, która go szczerze kochała, jak to pisze w swej podróży w r. 1858.

W r. 1856 pisze „Reiseephemeriden,“ które na kilku arkuszach zamieszcza. Zwiedzał Pragę i Drezno i dotarł do Paryża i Londynu. Podróż swoją od kwietnia 1853 r. opisuje szczegółowo na 75 arkuszach, dochodzi do 18 Lipca. Końca opisu nie dostaje. W Gracu przestaje z Majeranowskiemi. Ona ślicznie śpiewa na koncercie Webera aryą z Inez de Castro. Zwiedza po kolei Wenecyą, Florencyą, Sienną, Rzym. Tutaj opowiada on znajomemu swemu Demmelerowi, że po rzezi r. 1846 w Tarnowie i rabunku jego posiadłości w Bobrownikach, porzucił służbę rządową. Z Rzymu jedzie do Neapolu. Tu spotyka się z Krasnopolskim i z panną Belcikowską, niegdyś artystką opery krakowskiej, która potem śpiewała w Egipcie, Jerozolimie i Kalabryi. Krasnopolski de Gottesman był oficerem ułanów Arcyks. Karola, od lat dwudziestu zamieszkały wraz z córką w Neapolu, bywał często u króla i podawał mu swoje projekta, z ministrami i generalicyą za pan brat. Bawiła też w Neapolu Westfalewiczówna z Krakowa i Laura, hrabina Toussaint Waffenberg, z którą wiązała go ścisła znajomość, gdy był w r. 1815 oficerem w Wiedniu. Zwiedził następnie Pizę i Genuę. Tutaj odnawia znajomość z Michałem Wiszniewskim, autorem Historyi literatury, a obecnie zbogaconym naczelnikiem kantoru bankierskiego. Ten mu opowiadał, że zrobił majątku do miliona franków z racyi wypadków grudniowych w Paryżu. Z Genui wyjechał do Mediolanu, zkąd na Brixen powrócił do Mödling. Cały ten pamiętnik podróży, pisany dzień za dniem, drobiazgowy i nazbyt osobisty, mógł być interesującym tylko dla piszącego jako przypomnienie.

W podróży tej przypomina sobie czasem stosunki krakowskie, a nabrawszy doświadczenia, wyraża się ujemnie o tych, których dawniej uznawał za przyjaciół swoich. Gniewają go zmiany w Krakowie, dymisya Michałowskiego i Paprockiego i cieszy się, że już nie urzęduje, boby go wszystko bolało i oburzało. To zemsta nad biednem miastem. Nieprzyjaciele dokazali swojego dzieła. Do nich to można

słowa trefnisia Żółkowskiego zastosować: „Dawniej wisiał łotr na krzyżu, teraz wisi krzyż na łotrze". Widać, że bardzo wielka krzywda się działa Krakowowi, skoro wychowaniec biurokracyi austryackiej stale biadał nad jego losem.

Niemniej dobitnie wypowiada, że zaczyna rzeczywiście nie cierpieć ludzi od chwili, którą Fryd. Schiller określił: Wer keinen Menschen hasst, der kann auch keinen lieben". „Widziałem to już na Szyndlerze i Brodowiczu w Krakowie, teraz widzę na sobie."

Tak mu się przedstawiali sterownicy Rzeczypospolitej, których poważał przed dziesięciu laty.

W r. 1855 odbył podróż po Szwajcaryi. Opisał ją po niemiecku, ale nie dochował się ten opis.

Nie zaznawszy spokoju, corocznie porzucał strony ojczyste, aby zagłuszyć pamięć o stosunkach, które nie układały się do harmonii.

W r. 1858 d. 20 maja wyrusza w podróż z Wiednia i bawi w drodze przez cztery miesiące, co opisuje szczegółowo na stu arkuszach. Zwiedził Lipsk, Kassel, Hamburg, Wilhelmshöhe, Amsterdam, Hagę, Paryż. Opisuje szczegółowo wycieczki po Paryżu, wypowiadając, jakie zmiany od r. 1851 tu znalazł. Prócz znajomości przelotnej z Wąsowiczami, nikogo z kolonli polskiej nie spotkał. W lipcu pojechał do Pau, Bajonny, Eaux, Bonnes w Pirenejach, Bagnerès de Bigorre, Tuluzy. Tu czyni spostrzeżenie, że kobiety w pewnym wieku mają ogromne wąsy, jak ongi pani Desour w Krakowie. Dalej zwiedził Perpignan, Barcelonę, Montpelier, Marsylię, Avignon, Lyon, Aix les Bains w Sabaudyi. W Turynie nadarzyła się mu sposobność po raz wtóry w całej podróży rozmawiać po polsku. Była to rodzina żydowska Karola Honigsfelda z Wiednia, którego bratowa, lwowianka, dobrze mówiła po polsku. Tutaj dowiadywał się u bankierów de Longs, czy firma Michel de Prus w Genui istnieje. Powiedziano mu, że Michał Wiszniewski ustąpił z firmy, a syn, któremu dalsze prowadzenie interesu poruczył, zbankrutował podczas powszechnej katastrofy w jesieni. Następnie wyjechał do Vicenzy, Medyolanu, Padwy, Lublany, Wenecyi, Gracu. Tu najął mieszkanie na całą zimę. W Gracu miał znajomych Baroniową i Pawlikowską ze Lwowa, Fiszerów z Krakowa i Baumową z Pawlikowskich. Dom Baroniowej odznaczał się muzykalnością. Koncertowali u niej artyści pierwszorzędni.

W r. 1866 bawi w Szwajcaryi i opisuje swój pobyt w formie listów do przyjaciela po niemiecku. Opisuje Lucernę, Berię, Genewę, a kończy w Monachium. Jest tego siedm arkuszy.

W r. 1868 pozostawia mały ułamek z podróży przez Insbruck. Ocalał tylko arkusz. Całe życie podróżował i ciągle wiódł dyaryusz swoich wycieczek. Zaledwie tylko część z tych zapisków ocalała.

Jakkolwiek starannie zwiedza muzea i kościoły, poświęca im zarówno uwagę jak i na ładne kobiety. Zajmuje go również zajęte mieszkanie, spożyty obiad i wróżby z pasiansów, które codziennie układa. Są to wspomnienia czysto osobiste, z których niewiele daloby się wywieść dla użytku publicznego. Tem mniej możnaby zużytkować jego okolicznościowe wiersze, którym niedostaje polotu i ogłady. Pisał je widocznie nie stylista i nie zaprawiony na nowszej literaturze polskiej.

Na starość mało udzielał się krajowi. Czasami parę miesięcy przepędził w Krakowie, mając zaledwie kilku znajomych, głównie zaś osiadł w Hietzingu pod Wiedniem, gdzie sobie kupił willę

Życzył on sobie, aby po śmierci jego podaną została jego biografia, czerpana z papierów po nim pozostałych. Nawet w testamencie życzenie to powtórzył. Wydawca poczuwał się do obowiązku przyjacielskiemu życzeniu uczynić zadosyć.

Ztąd więc urosło to wspomnienie, dające pobieżne wyobrażenie o autorze i nieznanym i niewpływowym. Opuszczono w biografii to, co nazbyt odnosiło się do jego osobistych związków.

* * *

Zdawałoby się, że urzędnik austryacki, wychowany w ówczesnej atmosferze, w której starano się zapominać o ojczystym języku, że nieustanny podróżnik po Europie, nie będzie miał ani czasu ani ochoty do zajmowania się literaturą polską. Tymczasem w szlacheckim sercu biła zawsze krew szlachetna. Kiedy poszedł na emeryturę, zaczął może z ciekawości uczyć się poprawnego języka polskiego na biblii i na Lindem. To było powszechnie przyjętem, bo urzędnicy, nawet polacy, w Galicyi umieli mówić po polsku, ale nie umieli pisać poprawnie.

Te trudności miał i Brzozowski. Uderzyły go właściwości języka w przysłowiach. Zajął się niemi. Za tem poszło, że wziął do ręki Knapskiego, po Knapskim Lindego i Wójcickiego, za Wójcickim Lipińskiego. Zaczął się na nich kształcić, robił wypisy i tak powoli tworzyła się księga, przepisywana ze źródeł drukowanych, której dał nazwę P r z y s ł o w i a, p r z y p o w i e ś c i, l o k u c y e, m a k s y m y i s e n t e n c y e p o l s k i e. Tylko pierwsze kwalifikowały się do druku. Wykończył je częściowo w Gries, w Tyrolu południowym, w kwietniu 1871 roku, w wieku życia 84-tym.

Mając pamiętniki podróży swoich i te pracowicie zbierane wypisy, zapragnął choć część pracy swej podać do wiadomości ogółu. Że zaś sam nie miał styczności ze światem literackim, zakomunikował je wydawcy tego zbioru, zasięgając rady, co by wydać można, a co pozostawić w rękopisach. Bawiący podówczas w Krakowie Kaź. Wład. Wójcicki, jako jedyny owocześnie znawca, oświadczył, iż przysłowia byłyby pożądanym nabytkiem dla literatury.

Brzozowski godził się na nadanie im przystępnej ogółowi formy literackiej, jak niemniej na przerobienia i wypuszczenia rzeczy niepotrzebnych. Po zgonie jego szło o wynalezienie pracownika obznajmionego z tego rodzaju robotami. Rękopis przechodził z rąk do rąk, był nawet dłuższy czas w ręku J. Hanusza, głośnego badacza języka polskiego, lecz wracał do rąk wydawcy, bo nikt się niechciał podjąć przysposobienia materyału tego do druku. Za wiele należało mazać, opuszczać, przytoczenia sprawdzać u źródła i nadać wszystkiemu odpowiednią formę literacką.

Po wielokrotnych rozpoczynaniach robót i następnie zawodach, skłonił się wreszcie do podjęcia roboty Józef Bliziński, mieszkający u siebie na wsi w Bóbrce. Listem z 1 maja 1883 oświadcza: „Praca nad przysłowiami uśmiecha mi się niesłychanie i wdzięczny Panu jestem bardzo, że o mnie pomyślałeś. Już się zapalam do tej roboty, którą będę traktował z tem większem zamiłowaniem, że sam mam sporą wiązkę przysłów nader charakterystycznych, po większej części ludowych, nie wypisywanych z nikąd, tylko pochwytanych w żywem słowie". W październiku 1883 donosił, że zabrał się do przysłów na dobre i że na zimę będzie gotowy. Toż samo obiecuje w liście 17 listopada 1883. Mimo tych zapewnień, robota wlokła się cały dziesiątek lat. Przekonał się Bliziński, że nie dość było przepisać z manuskryptu, lecz wypadało nieustannie, dla pewności, porównywać ze źródłami. Ze zbioru materyałów wyrzucał lokucye, apoftegmata, dykteryjki historyczne i objaśnienia przysłowiów. Było to właściwem, bo rzeczy te nie miały ścisłego związku z przysłowiami, częstokroć były tylko wypisami ze znanych drukowanych książek, zaś objaśnienia, powtarzane za Wójcickim i innemi, nie miały podstawy naukowej. Książka

traciła na obszerności, ale zyskiwała na jednolitej całości. Była to praca mozolna, długoletnia, ale nie do uniknienia.

Kiedy radca sądowy we Lwowie, January Poźniak, zasłyszał, że mają wyjść drukiem przysłowia Brzozowskiego, nadesłał celem skompletowania zbioru przysłowia, które pozostawały u niego po S. Niezabitowskim [1]). Tworzyły one 23 zeszytów, gęstem pismem. Przysłowia nie były należycie ułożone. Dodawał zbieracz przy każdem odpowiednie łacińskie lub niemieckie wyrażenia. Zbiór Niezabitowskiego został przyłączony do pracy Brzozowskiego. Robota Blizińskiemu szła nie sporo, raz z powodu nieustannych kłopotów rodzinnych, drugi raz z powodu zajęcia się pisaniem komedyi. Nalegany o pośpiech odpowiada 28 września 1887 r: „Pracuję ile mogę i chciałbym zrobić z tego dzieło monumentalne przez obrobienie krytyczne i porównawcze, nie poprzestając na suchym spisie a là Wójcicki, Bartoszewicz i t. d. Że moja praca nie szła dotychczas tak śpiesznie, jakbyś Pan sobie życzył, a jak i ja z pewnościąbym pragnął, to już wina nie moja, ale nieszczęśliwych okoliczności. Przez caluteńką pierwszą zimę pracowałem bez wytchnienia, a jaka to praca mordująca nie potrzebuję opowiadać, bo są ślady, że i pan zacząłeś w tem grzebać, więc wiesz. Czasem w głowie się miesza i złości biorą na naiwny dyletantyzm zbieraczy“.

Tego roku otrzymał arkusz próbny przysłowiów Adalberga i z tego powodu pisze 8 października: „Zdążyłem spostrzedz, że nasze materyały bogatsze, że znalazłem na wyraz B a b a u nas 24 przysłowiów więcej, a na wyraz B a r a n 19, oprócz tego jest sporo u nas na A l b o i na A n i, których tam nie ma wcale. Także objaśnienia będą obfitsze. Słowem nic a nic druk tych przysłowiów nam nie wejdzie w drogę“. Dnia 9 lutego 1888 donosi Bliziński, że pracuje po całych dniach, mógłby przystąpić do ostatecznej redakcyi, lecz spostrzega, że przysłowia, czerpane z Lindego bywają przeistaczane, więc jeszcze należy każde z tem źródłem porównać. Wreszcie donosi, że dostał jeszcze rękopis z tysiącem doskonałych przysłów, które tu wcieli. Wreszcie zjechał Bliziński do Krakowa na stałe zamieszkanie i tu dopełniał zbiór od czasu do czasu. Kiedy już zdawało się mu, że przecie dzieło przygotował do druku, zajął się obmyślaniem wydania go.

Tymczasem doszedł go egzemplarz nieskończony dzieła Adalberga. Rzecz ta zmieniła zamiary dotychczasowe. Bliziński, który listem z 11 Września 1891 r. jeszcze raz obowiązuje się pracować pilniej i postarać się, aby w zimie można było drukować, ujrzał przed sobą dzieło wielkich rozmiarów, imponujące gruntowną znajomością rzeczy i naukowem, metodycznem opracowaniem, opartem na ostatnich naukowych wynikach. Praca Brzozowskiego obrobienia podobnego nie posiadała, z konieczności jednak pewna część materyału, znajdującego się w „Księdze“ Adalberga, znajdowała się również i w pracy Brzozowskiego, gdy więc pierwsza ukazać się miała wcześniej, rzecz oczywista, że dwukrotne drukowanie jednego i tego samego materyału byłoby bezcelową pracą, nie obiecującą nauce żadnego pożytku, tym bardziej, że materyał ten w pracy Adalberga miał już wszechstronne naukowe oświetlenie, a w Brzozowskim stanowił luźny zbiór rozmaitej wartości.

Zaczął więc Bliziński wykończoną robotę skracać, pdopuszczał to wszystko, co znalazł w Adalbergu, a pozostawił to, w czem się z nim różnił, jakoteż to, co było nową zdobyczą. W ten sposób zeszczuplało niniejsze wydawnictwo do jednej czwartej części. To co miało przybrać wielkie rozmiary, doznało zawodu, została tylko ta część, która być może, że i mimo dzieła Adalberga nie będzie dla nauki bez pożytku.

---

[1]) Autor, Stan. Niezabitowski, oficer 3-go pułku liniowego w. p. z r. 1831, był właścicielem wsi Rzepedź w ziemi Sanockiej położonej. Urodził się d. 5 maja 1809 r. we Lwowie. Zmarł w Rzepedzi 17 stycznia 1886 r.

Bliziński okazał poniekąd wrodzoną sobie skromność, że ujrzawszy dzieło Adalberga, uchylił przed niem czoła i całą gotową już pracę uszczuplił, zastosowując ją niejako tylko do uzupełnień tego pomnika języka polskiego. Zastosowując, pozwolił sobie jednego zbliżenia do tego dzieła. Mając sobie wskazanem użycie formatu i druku niemieckiej publikacyi Wandera, wolał użyć typów i formatu, jakie ujrzał w dziele Adalberga. Raz dla tego, iż format i typy te wyrazistsze, więc dogodniejsze, drugi raz, iż uważając dzieło Brzozowskiego jako uzupełnienie tej pomnikowej pracy, sądził w dobrej wierze, iż nabywca dzieła Adalberga chętnie zwróci uwagę i na dzieło Brzozowskiego, zbliżone powierzchownością do „Księgi przysłów“. Nic to nie ujmuje prawu pierwszeństwa pomysłu, bo praca niniejsza wychodzi znacznie później, więc mniemał Bliziński, że p. Adalberg będzie wyrozumiały na to naśladownictwo. Zresztą mniemam, że to nie pierwsza i nie ostatnia publikacya. Ktokolwiek będzie ogłaszał przysłowia, których bogactwo jest nie wyczerpane, ten weźmie sobie p. Adalberga za wzór i według niego porobi uzupełnienia, nie dziw więc, że i Bliziński „Księgę“ pod wielu względami za wzór sobie obrał. Nie śmiem prorokować, ale bodaj że sam p. Adalberg, zasmakowawszy w tej dziedzinie badań, zechce je dalej posuwać i kiedyś z jednego tomu utworzy ich kilka, bo skoro Wander zdołał dla Niemców pięć ogromnych tomów uformować, dlaczegożby i nasz język nie mógłby się zdobyć na tyle materyału.

Prace około przysłów były zawsze ulubioną rozrywką literatów, choć rozrywką amatorską. Już w r. 1842 Tygodnik Petersburski (Nr. 20) donosi o Marcinie Cieplińskim, że zebrał 6000 przysłów. W Galicyi ogłaszał je Huppen, gromadzi Smagłowski, Tetmajer i Konopka. Zbiór po Konopce w Mogilanach ma dochodzić czterdziestu tysięcy, ma też niepospolity zbiór pan Żegota Pauli. Zgoła, jest jeszcze wiele materyału nie zużytkowanego, nie licząc tego, co jeszcze w starych drukach i w kazaniach panegirycznych się dochowało, a to zacząwszy od Bebeliusa z r. 1514, a kończąc na Dąbrowskim Stan. 1746 r. (Przysłowia polskie zebrane do dyskursu) Marcewicza (1788), Nowinie dziwnej albo torbie, Michałowskim Ign. P. (1735) i t. p.

Zdawałoby się, że po wyjściu znamienitej publikacyi Adalberga p. t. „Księga przysłów“, ogłaszanie rychłe niniejszego dzieła jest dla literatury zbytecznem. Zbytku atoli nigdy nie ma, gdy do budującego się gmachu ten i ów dorzuca swoją cegiełkę. Może być ona drobna, niepozorna, w obec całości gmachu, zawsze jednak dobra intencya, chęć służenia pospolitemu dobru, zasługuje na Bóg zapłać. Tem więcej poszanowania jest godną niniejsza praca zgasłego przed laty kilkunastu starca. Kiedy inni w jego wieku, zasypiają w bezczynności, on, wysłużywszy pół wieku w publicznym zawodzie urzędniczym, tak łatwo łamiącym i ducha i miłość umysłowych rozkoszy, zabrał się rączo do gromadzenia tego zbioru, mającego językowi ojczystemu przysporzyć materyału. Od starca nie można było żądać więcej nad to, co sędziwy wiek, nie zaprawiony studyami od młodości, dać może i potrafi.

Życzył on sobie, aby ta pamiątka jego rzeźwości umysłu, pomimo 84 lat wieku, mogła służyć młodszemu pokoleniu, (jedyny przykład w naszej literaturze). Nie przeceniał sił własnych i godził się i prosił nawet, aby rękopis przejrzał kto bieglejszy, aby materyał przerobił i aby tylko to ogłosił, co jest ogłoszenia godnem.

Nie podajemy objaśnienia skróceń, użytych w książce niniejszej, są one dość przejrzyste, łatwe do odgadnięcia i w znacznej części podobne do skróceń poczynionych u Lindego i Adalberga. Do tego ostatniego dzieła też praca niniejsza co chwila prawie czytelnika odsyła.

K. E.

Kraków, dnia 13 marca 1895.

A.

A.

A! A! A! — Co ci po tem: A! kiedy może wnet przyjdzie śmierć, i powie ci Z! — *Zienk.* 197.

Abecadło.

1. A, b, c, chleba chcę i pieroga nie porzucę, bo się dobrze uczę. — *Brz.*
   .... sera nie porzucę, bo się dobrze uczę. — *Stud.*
2. A, b, c, wilk kobyłę wlecze, a za co? za nogę, pójdę mu pomogę. — *Stud.*
3. Najcieżej tylko pani matko a, b, c, a potem będzie aż do z. — *Niez.*
   T. j. najtrudniejszy początek.

Abraham.

1. Poszedł na łono Abrahamowe. — *Niez.*
   Por. u *Adal.* N. 2.
2. Poszedł do Abrahama na kwaśne piwo. — *Brz.*
   Por. u *Adal.* N. 3.
3. Spotkał się z Abramkiem. — *Niez.*
   Widział się z Abramkiem przez ścianę. — *Niez.*
   Tenże objaśnia, że to znaczy: upił się. Tymczasem *Wander w Lex.* 1. 14. cytuje ang. He hett all Abraham seen — oraz niem. Er hat Abraham gesehen, używane w znaczeniu: on jest bardzo stary.

Absurdum.

Najtrudniej w jedno absurdum wpaść, za którem tysiąc bezlepic idzie. — *Pim. Kam.* 344.
Bezlepica = niedorzeczność.

Adam.

1. Adam zmawia na Ewę, na Adama Ewa — a oboje jedli z drzewa. — *Zienk.* 197.
   Por. u Adal. N. 1.
2. Dla jabłuszka tylko Adam grzech na nas włożył. — *Falib.* Dis. S. 2.
   Adam na jabłko łakomy zginął. — *Brz.*
   Por. u *Adal.* N. 4.
3. Skomę na zębach mamy, gdyż Adam jabłka pojadł. — *Niez.*
   Adam zjadł jabłko, a nam skomę uczynił. — *Niez.*
   Łac. Ille (Adam) primus homo, damnavit saecula pomo. — *Dowhal.* Niem. Adam hat das Obst gegessen und wir haben das Fieber davon. — *Wander K. F. W. Lexicon.* 1. 26. — Odm. Ewa hat in einen süssen Apfel gebissen und ... uns werden die Zähne davon stumpf. — *Henisch. Deut. Spr. u. Weissh.* 953.
4. Jadam, jakby rzekł, jadam, Jewa, jakby jewa; jedliście i zjedliście jabłko ono z drzewa. Zakazany, ach, owoc nie postał u gęby naszej, jednak od niego tretwieją nam zęby. — *W. Koch. Fr.* 57.
   jewa = jemy.

Afekt.

1. Afekt najlepszemu nieprzyjaciel rozumowi. — *A. M. Fre.* 44.
   .... ba i sumieniu.
2. Afektu dobrego i przyjaźni nie wymierzyć, nie wyswarzyć, nie wymusić. — *A. M. Fre.* 56.
3. Chcesz pozyskać czyj dobry afekt, swój onemu wyświadczaj przy skłonności. — *A. M. Fre.* 56.
   Poprzedzaj afekt afektem, tak jednak, byleś na hardą nie wsadził. — *Tamże.*
4. Im ci bardziej swój afekt bliźni prezentuje, nie wierz mu, bo cię wtenczas żądłem pszczolem truje. — *Niez. Antyk.*
5. Na dobrą stronę afektu dobrego zażywać potrzeba, nie na urazę, jeśli nie chcesz przyjaźni utracić. — *A. M. Fre.* 100.
6. Nie to mąż, co zwykł zamki obronne wojować, lecz ten, co umie afekty miarkować. — *Niez. z Kaz. O. Aleks. Karm.*
7. Rzeczy za afektem idą; i szacunek zły albo dobry, z afektu naszego biorą. — *A. M. Fre. powt.* 32.
8. Swój afekt kto oświadcza, cudzy wzajemnie pobudza. — *A. M. Fre.* 88.
   Por. u *Adal.* N. 9.
9. W afekcie człowiek najnieostrożniejszy; wtenczas poznawaj, co się w kogo wlewa, choćby na ten czas skromność i cnotę zmyślał. — *A. M. Fre.* 50.

Agnieszka św. (21 stycznia).

1. Dzień świętej Agnieszki, wypędza pliszki. — *Niez.*
2. Jeśli święta Agnieszka wypuści skowronka z pod kamyszka, to już zima na ziemi długo nie pomieszka. — *Zienk. 83.*

Akcyza.

Akcyza płacz ubóstwa. — *A. M. Fre.* 76.

Aksamit.

Niźli w kitajce, droższy jedwab w aksamicie. — *W. Koch. Fr.* 75.

Por. u Adal. Jedwab N. 1.

Albo.

Albo — albo. — *Niez.*

Łac. Aut — aut. *Niem.* Entweder oder.

Ale.

Gdyby nie „ale", byłby ten świat rajem wcale. — *Brz. Niez.*

Si „sed" non esset, paradisus mundus hic esset. — *Dowhal.*

Niemasz nikogo bez ale. — *Niez.*

Nullus sine naevo. — Por. u *Adal.* Ale.

Alwar.

1. On się z Alwaru uczył. — *Lin.*

   T. j. tęgi z niego łacinnik.

2. Sama tylko z Alwaru nabyta łacina, nie uczyni dobrego dla ojczyzny syna. — *Zab.* 10. 237.

Amant.

Amant stary, jak piec stary; dymi nie grzeje. — *A. Fre.* 11. 218.

Amen.

1. Amen komu zrobić. — *Niez.*

   = ostatni cios zadać.

2. I amen — *Niez.*

   Teraz już amen. — *Lin.*

   = koniec wszystkiemu.

3. Nie już amen. — *Knap.* 8.

   = jeszcze nie po wszystkiem.

   Por. u *Adal.* N. 1.

4. Powiedz amen. — *Oss. Wyr.*

   = zezwól już, niech będzie koniec.

Andrzej św. (30 listopada).

Na święty Jędrzej, baby do przędzy. — *Zienk.* 178.

Por. u Adal. N. 4.

Anglik.

Anglik zmyśli, francuz wykona, niemiec udoskonali, a polak przyjmie, pochwali i kupi. — *Niez. z L. D. Bork.*

Por. u *Adal.* N. 2.

Animusz.

1. Animusze mężkie i statek rozkoszami ginie. — *Warg. Cez.* 44.
2. Animuszów ludzkich, jako dzielnych koni, wolnym powodem łacniej zażyjesz. — *A. M. Fre.* 23.
3. Biedy czynią animusz zniżony. — *Bard. Tr.* 217.
4. Gdy animusz z intratą w zawód pójdą, wprzód się intrata wysili, potem animusz ustać musi. — *J. Bocz. or. pol.* 305.
5. Niepomiarkowane animusze albo pysznie panują, albo sprośnie poniżają się. — *Niez. z A. M. Fre.* XII. *(starsze wyd.)*

   . . ., gdy się trochę powiedzie, albo pysznie wylatują, albo gdy źle, oraz sprośnie się poniżają. — *A. M. Fre.* 30.

6. Wielki animusz, a intrata mała. — *Min. Ryt.* 4. 209.

   Por. u Adal. N. 1.

7. Wielki i wspaniały animusz w uciskach nie ustaje. — *Petr. Ek.* 17.

Anioł.

1. Anioł dobroci, nie jadłaby gdyby ktoś o tem za nią nie pomyślał. — *A. Fre.* 11. 241.
2. Dawniej anioły po świecie chodzili, a dziś już tylko po niebie. — *Niez.*
3. Żywy anioł z nieba. — *Niez.*

   = taki dobry.

Annasz.

Sprawa chodzi od Annasza do Kaifasza. — *Brz.*

Por. u Adal. Annasz.

Antoni św. (13 czerwca).

Kto w świętego Antoniego sieje tatarkę, sto miarek zbierze za miarkę. — *Zienk.* 125.

Por. u Adal. N. 1.

Apelacja.

Daleka apelacja. — *Niez.*

Do Pana Boga apelacja. *Niez.* Każeszli im się nagrody z nieba spodziewać, mówią: daleka apelacja. *Falib.* E. 3.

Apostoł.

1. Apostoł ludzkości, rzadko pości. — *A. Fre.* 11. 218.
2. Prosto ze szkoły poszedł w apostoły. — *A. Fre.* 11. 231.
3. Puścić kogo na chleb apostolski. — *Niez.*

   = na żebry.

Apteka.

1. Aptece nie da pokoju. — *Oss. Wyr.*

   Z apteki nie wyjdzie.

   = ustawicznie się leczy.

2. Ostatnia to z apteki się zalecać. — *Haur. Sk.* 170.

   Miłość z apteki, gospodarstwo z kalendarza.

3. Więcej z apteki niżeli z kuchni żyją. — *W. Koch. Fr.* 142.

   = chorują wciąż.

4. Wszystkie pojadł apteki, a przecie nie duży. — *W. Koch. Fr.* 106.

   Duży = silny, mocny, zdrów.

Aptekarz.

Nie zdurysz aptekara serwaserom.

Architekt.

Kto nie jest architektem, może być mularzem. — *Niez.*

Odm. Nie będzie architektem, kto nie był mularzem. — *Brz. z Dmoch. Szt. rym.*

Argument.

Nigdy się najmędrszemu walka nie poszczęści, gdzie przeciw argumentom szable albo pięści. — *Brz.*

Arkusz.

1. Na arkuszuby tego nie spisał. — *Lin.*
   T. j. rzecz taka długa, obszerna
2. Nie pisz na arkuszu, co się zmieści na ćwiartce. — *Oss. Wyr.*

Arszenik.

Arszenik nie cukier, choć biały. — *A. M. Fre. Ad.* 69.
Arszenik nie jest cukrem; chocia obadwa biali, nie jednaka cnota. *J. Bocz. or. pol.* 305.

As.

1. As na warcie, djabeł w karcie. — *Niez.*
   T. j. gdy się as wyświęci.
   Por. u Adal. N. 2.
2. Ma asa i króla w renonsie.
   T. j. ma szczęście.

Astrolog.

Straciłeś na tej astrologu kupi, na niebie mądry, a na ziemi głupi. — *W. Koch. Fr.* 74.

Autor.

1. Pochwała upaja. Autorom grozi pijaństwo. — *A. Fre.* 11. 225.
2. Podziwienie rodziny niebezpieczniejsze dla autora, niż złośliwość krytyka. — *A. Fre.* 11. 225.
3. Teraz co student to autor, co autor to student. — *A. Fre.* 11. 225.

B.

Baba.

1. A cóż babom po bajkach, sama baba bajką, próżno zmarszczki trefioną zasłaniać kitajką. — *Żegl.* 241.
2. Babusina wnuczka, młynarska suczka, ekonomski koń.
   = mają wygody.
   Por. u Adal. N. 26.
3. Bies babą jak starym wiechciem dziury zatyka. — *Niez.*
4. Brykněłaby babina... nie ma z kim. — *A. Fre.* 11. 217.
5. Gryzłaby baba, szczęście że zębów nie ma. — *A. Fre.* 11. 244.
6. I baba się tego nie zlękła. — *A. Grab.* 124.
7. Jak jedna baba stanęła między wiatrakiem, a wodnym młynem, i zaczęła gadać: wiatrak ustał, młynowi wody zabrakło, a baba jeszcze gadała. — *K. W. Wój. St. gaw.* 2. 109.
   Niem. Zwischen Frau und Mühle ist kein grosser Unterschied... *Wander Lex.* 1. 114. (N. 744). Den Weibern geht das Maul wie eine Windmühle (N. 184).
8. Jak się baba rozigra, to i końca nie ma. — *Niez.*
9. Jak się baba uprze, to siądzie na kuprze.
   ... to sobie nie utrze.
10. Mężniejsza baba na górze, niż najlepszy rycerz na dole. — *Brz.*
    Por. u Adal. Rycerz N. 2.
11. Na co się nie ośmieli bies i nie pokusi, na to się chytrość sztucznej odważy babusi. — *Min. Ryt.* 4. 189.
    Por. u Adal. N. 48.
12. Na złość mojej babce niech mi uszy marzną.
    Por. u Adal. N. 43.
13. Nie pomogą babie, ni farbiczki zamorskie, ni gładkie jedwabie. — *Brz.*
14. Pijany chłop wygląda jak świnia, ale baba pijana podobna do szatana. — *Zienk.* 210.
15. Potkałem się z babą. — *Burl. A.* 2.
    Baba mi drogę przeszła.
    = zły prognostyk.
16. Rody babo dytynu! czekaj pane hodynu.
    Por. u Adal. N. 119.
17. Starej babie a chałupie nigdy nie dogodzisz. — *Niez.*
18. Starej babie do tańca djabeł gra na skrzypcach. — *A. Fre.* 11. 217.
19. Starej baby taniec i deszcz ranny, nie trwałe. — *Niez.*
    Por. u Adal. N. 18
20. U starej baby co już po zwierciedle? złość, smutek, zazdrość zostały na meble. — *Brz.*
21. Zachciało się starej babie tarników.
    Fałszywy apetyt.
    Por. u Adal. *Zachciewać* N. 1.
22. Z młodej baba być może, jak jej dojdą lata, z baby dziecię nie będzie, do skończenia świata. — *W. Koch. Fr.* 41.

Babilon.

Zrobił z tego wieżę babilońską. — *Niez.*
T. j. zamięszanie.
Por. u Adal. N. 4.

Bachus.

Cudowna Bacha ma to w sobie czasza, że wszystkie ze łba kłopoty wystrasza. — *Zab.* 9. 36.

Baczyć.

1. Ne baczyła kowałycha ćwieczka. — *Niez.*
2. O tem nie trzeba słów wiele, co każdy baczy. — *Górn. Sen.* 410.

Bać się.

1. Bać się czego jak śmierci. — *Niez.*
2. Boi się, jak żyd święconej wody. — *Brz.*
3. Ci, których się boją, później sami stoją. — *A. Fre.* 11. 224.

4. On się boi przestąpić krzyżyka ze słomy, a łgarz i pieniacz i zdzierca łakomy. — *Brz.*
5. Potężny ma się obawiać najbardziej tego, czego się nie boi. — *A. M. Fre.* 23.
6. Ten się nie boi, co złego nie broi. — *Brz.*
7. W rozwalinach nie ginie, kto się rysy boi. — *Min. Ryt.* 4. 151.
8. Wielu się ma bać, kogo wielu się boją. — *Min. Ryt.* 4. 148.
9. Więcej się bali, niż widzieli. — *Brz. z Warg.*

Baja.

1. Nie bajka to tylko, ale całą gębą baja. — *Oss. Wyr.*
2. Nie każdy prawdę lubi, więc lepiej pleść baje, na prawdę się gniewają, bajów nikt nie łaje. — *Żół. Mom.* 45.

Bajać.

1. Baj bajdura, pleć pleciuga. — *Brz.*
2. Baje, jak mu widać. — *Lud. Kuj.*

Bajka.

1. Bajka, jest stara prawda. — *Niez.*
2. Bajki się płacą bajkami, łgarstwa także łgarstwami. — *Brz. z Jabł.*
3. Nietylko dzieci lubią, żeby im bajki gadać.

Bal.

Baliczek, na mały stoliczek. — *Niez.*
Odm. Stoliczek na mały baliczek. *Brz.*

Bałwan.

Nie wiedzieć, czy to skutkiem burz, ale u nas coraz więcej bałwanów. — *A. Fre.* 11. 253.

Bankier.

Bankiery rozbójniki! klną wszycy z okrzykiem, a każdy krzykacz chce być takim rozbójnikiem. — *A. Fre.* 11. 255.

Bankiet.

1. Kiedy przy kim tak mnoga kupa braci stawa, czy nie wczorajszyż bankiet tych przyjaciół dawa? — *W. Koch. Fr.* 60.
2. Najwspanialszy bankiet, gdy bez dobrej woli, jako mięso bez chleba i jaje bez soli. — *Pot. Jow. Brz.*
3. Siła jest bankietowych tytulatów. — *A. M. Fre.* 62.
4. Sól, wino, dobra wola, bankietów omasta, przydaj czwartą, pozwolę, niech będzie niewiasta. — *W. Koch. Fr.* 94.
5. Sprawiać i zjadać bankiety, wszystko nie zysk jest kalety. — *Dwor. H.* 4.
6. Sprawił mu nie lada bankiet. — *Niez.*
   Lwa pogłaszcz, albo mu kijem pogróź, obaczysz, na jakim bankiecie będziesz. — *Falib. Dys.* G. 3.
7. Wszyscy głód cierpią, a on bankiety stroi. — *Knap.* 1228.

Bankrut.

1. Bankret, a bankiet, mało różne słowo, a wszakże z tego, pochodzi też owo. — *W. Koch. Fr.* 56.
2. Złodziejem nazywają tego, co ukradł talara, a bankrutem tego, co ukradł miljon. — *A. Fre.* 11. 216.

Bańka.

1. Bańka na wodzie.
   Coś nietrwałego.
2. Bańki komu sadzić. — *Lin. z Mącz.*
   = dokuczać, złorzeczyć.
3. Bańki mydlane (z mydła).
   Rzeczy czcze, złudne.
4. Nie wyciągniesz bańką tego, co masz w sercu szkodliwego. — *Rej. Zw.* 237. *b.*
5. Trzebaby mu na głowie postawić bańki. — *Lin.*
   = krwi z głowy ściągnąć, ostudzić głowę.
6. Z jednej bańki dwie ścienie malować. — *Kosz. Lor.* 41.

Baran.

1. Baran go telepie. — *Lud. Sanoc.*
   = febra go trzęsie.
   Bodaj cię baran telepał. — *Tamże.*
2. Barankiem się czyni, a tryksa jak kozieł. — *Brz.*
3. Baran od tryksów rogi utracił. — *Tr.*
   Tryks = uderzenie rogami.
4. Jaki mi baranek! — *Lin.*
   = Niewiniątko, obłudnik.
5. Kto kiedy widział kompanją baranków z wilkami? — *Birk. Ex. A.* 3. *b.*
6. Lepiej być o baranie, albo lisim grzbiecie, niż po śmierci gronostaj, tylko na portrecie. — *Zab.* 12. 170.
7. Nie zda się baran kozie, i kaczka nie chce kruka. — *Brz.*
8. On jest baranek Boży, który gładzi grzechy żony. — *Brz.*
   Epigr. na mężów pobłażliwych.
9. Ubogi baran musi za piecem czekać, aż się i tchórze pierwej odprawią. — *Rej. Zw.* 70. 6.
10. Winien mu, jak baran wilkowi. — *Knap.* 70.
11. Wszedł jako baranek, a zaraz jak lew ryczeć zaczął. — *Sk. Dz.* 581.

Barbara św. (4 grudnia)

1. Gęś na Barbarę po lodzie, to Boże Narodzenie po wodzie; a jak gęś na Barbarę po wodzie, to Boże Narodzenie po lodzie. — *Zienk.* 188.
   Por. u Adal. N. 2.
2. Kiedy na Barbarę mróz, to szykuj chłopie wóz; a jak odtajanie, to szykuj sanie. — *Zienk.* 188.
   Por. u Adal. N. 5.
3. Na świętą Barbarkę, włóż sanki na barkę. — *Brz. z Wójc.*
   Por. u Adal. N. 8.

Barbarzyństwo.

Z najdzikszego barbarzyństwa wydobę-

dziesz cośkolwiek, ze zgnilizny nic. — *A. Fre.* 11. 230.

Barszcz.
Opłakana łyżka barszczu. — *Brz.*
Gdy lichy wikt, przy ciężkiej służbie.

Bartłomiej św. (24 sierpnia).
1. Na święty Bartłomiej czajka ucieczc, i już chłop zboża nie usiecze. — *Zienk.* 150.
2. Po świętym Bartłomieju, jedz już kluski na oleju. — *Zienk.* 150.
3. Święty Bartłomiej wiele rzeczy umie, bąki dusi, muchy tłumi. — *Zienk.* 150.
Por. u Adal. N. 28. Tamże błędnie 20-go sierpnia.

Bas.
1. Kto rad basem gada, wiele u pana swego wysłużyć nie myśli. — *A. M. Fre. Ad.* 65.
2. Chodzę taki kiej basy. — *Lud. Kuj.*
T. j. czczy, głodny, z próżnym brzuchem, jak basy (basetla) wewnątrz.
3. Zaczyna od basu, a skończy się może na kwincie. — *Te. Lin.*

Basta.
Basta, wyjechała z miasta. — *Niez.*

Baster (Bastard).
Bastrowie zazwyczaj szczęśliwi. — *Klon. Wor.* 61.
Ob. Bękart.

Bawić.
Co innego bawić, co innego błaznować. — *A. Fre.* 11. 236.

Bąk.
1. Bąki sadzić. — *Niez.*
= błądzić, omyłki robić.
2. Gdzie bąk się nie przebije, tam mucha przelezie. — *Brz. z J. M.*

Beczka.
1. Brzmi głośno próżna beczka, a wiatr ją obali, pełna stoi choć milczy, chociaż się nie chwali. — *Pot. Arg.* 617.
Ob. N. 5. i por. u Adal. N. 4.
2. Lej w beczkę bez dna, próżna robota. — *Wójc. Niew. pol.* 32.
Por. u Adal. N. 2.
3. Nie z tej beczki zaczęto. — *Wójc.* 2. 19.
Odm. Z tej beczki zaczęto? — *Niez.* — Z jakiej tu beczki począć?
Niem. Ein anderes Fass austechen. *Wander Lex.* 1. 933. (N. 116).
Por. u Adal. N. 6.
4. Pełna beczka nie brzmi. — *Brz. z Pot. Jow.*
5. Próżna beczka zawsze większy huk wydaje. — *Niew.* 17.
Łac. Vacuum vas altius vase resonat pleno. *Bovill:* 2. 19. Rus. Porożna boczka huczyt, a połna mołczyt. *Wurzb.* 375. Niem. Leere Fässer klingen hohl, volle schweigen wohl. *Grimm* 3. 1360.
Ob. N. 1 i por. u Adal. N. 4.

Bedłka.
1. Dziękuję za bedłek, mam doma dość rydzów. — *Falib. M.*
Por. u Adal. Dziękować N. 2.
2. Trzeba znać rodzaj bedłek, kto chce grzyby zbierać. — *Pot. Jow.* 11.

Bekwark.
Nie bierz po Bekwarku lutniej. — *Niez. z Falib.*
Por. u Adal. t. w.

Benedykt św. (21 marca).
Na świętego Benedyka, kwocze kura i jędyka, a gęś z jajem się pomyka — i kaczka także? — a jakże! *Zienk.* 98.

Benet.
Dobrze mówi Benet, beatus, qui tenet. — *Niez.*
Por. u Adal. t. w.

Bernard św. (20 sierpnia).
Jeśli na Bernarda ziemia twarda, to będzie zima harda; a jak miękka, to lekka. — *Zienk.* 115.
(Tamże, mylnie pod 20 maja).
Por. u Adal. t. w.

Bernardyn.
1. Bernardyńskiego karku (człowiek). — *Mick.*
= postać okazała, otyła.
2. Bernardyńskiej on natury, pieniędzy cierpieć nie może. — *Niez. z Lin.*
3. Czystość bernardyńska. — *Brz.*
Z przekąsem.

Beskid, Bieszczad.
1. Abo to tu za Bieszczadem? — *Pot. Jow.* 110.
Takli się to rozbijać godzi!
2. Nie wie, czy w raju, czy jest na Beskidzie. — *Pot. Syl.* 478.
T. j. hultaj między swoimi.

Bestja.
1. Każda bestja zna swój czas, tylko człowiek nie. — *Brz.*
2. Najsroższe bestje, nigdy więcej śmiałe, jak o swe łożysko i szczenięta małe. — *Brz. z Tward.*
3. Źle, kto człekiem przyszedłszy, bestją odchodzi. — *W. Koch. Fr.* 105.
Z biesiady, upiwszy się.

Bezarabija.
To tu prawdziwa Bezarabija. — *Lud. Kuj.*
= nierząd, nieład, w majątku spustoszonym.

Bezbronny.
Podły czyn, bezbronnego zabijać. — *Brz.*

Bezczynność.
Umieć czas trawić, jest życia istotą, bezczynność przykrą nabawia tęsknotą. — *Zab.* 11. 149. *Szost.*

Bezinteresowność.
Bezinteresowność, nieprzyjaciółka podłości. — *No. pam.* 24. 327.

Bezpieczniś.

Strzeż się bezpiecznisiów i ofertowanisiów. — *Fr.* 35.

Bezpieczniś = poufalec, natręt.

Bezpieczność.

1. Zawsze chodzi bezpieczność z nierządem. — *Pot. Syl.* 195.

Bezpieczność znaczy tu: zbyteczne spuszczanie się na losy.

2. Zuchwalna bezpieczność, prędkie zepsowanie żywota. — *Brz. z Glicz. wych.*

Bezprawie.

Po drabinie bezprawia wydrapać się najłatwiej. — *A. Frc.* 11. 258.

Bezżeństwo.

Bezżeństwo stan jest jako bezręczny. — *Gil. Post.* 323.

Bębennica.

Bębennicaś, staraj się u piszczka o żonę. — *Papr. Kol. D.* 2. *b.*

T. j. szukaj żony w swojej sferze.

Bębennica, wyraz przestarz. bębenista, dobosz.

Bękart.

1. Bękarcie szczęście mieć.
2. Szczęście pospolicie chodzi za bękartami. — *Niez.*

Starodawna przypowieść, zwłaszcza grając w karty, że szczęście pospolicie chodzi za bękarty. — *Pot. Pocz.* 568.

Biała płeć.

1. U płci białej zwyczajnie górny humor i fantazja. — *Niez.*
2. Wszystkiej białej płci to służy, najkrócej słuchać, mówić jak najdłużej. — *Pot. Syl.* 405. *P. Koch. Orl.* 1. 104.

Białe.

1. Białe przy czarnem znaczniejsze. — *Birk. Zbar. C.* 2.

Niem. Weiss mag man besser erkennen, so man schwarz dagegen hält. *Simr. Sprichw.* N. 11524.

2. Świat białe czarnem nazywa, a czarne białem. — *Wad. Dan.* 4. *w.*
3. W czynieniu sprawiedliwości potrzeba, iżby białe białem zwano, a czarne czarnem. — *Górn. Dz.* 99.

Białogłowa.

1. Bez białych głów i w niebie nie mogłaby być dobra myśl. — *Dwor. H.* 2.
2. Białogłowski trunek, woda lub taźbierek. — *Żegl.* 16.

Podpiwek, cienkusz.

3. Białogłowy są bardzo niestałe, uwierzą rychło, biesiady i tańce rade widzą. — *Bud. Ap.* 72.
4. Białogłowy zwykły sobie kraść lata. — *Bud. Ap.* 117.
5. Czemu to białogłowy pchły bardziej kąsają niż otroków? że one smaczne mięso mają. — *W. Koch. Fr.* 11.
6. Czterech rzeczy najbardziej pragnie białogłowa: gładkości i dostatku, szat, dobrego słowa; to jej świat, gdy się stroi, gdy za gładką mają, gdy ma tyle ile chce, gdy jej dogadzają. — *Wójc.* 4. 223. *Żabcz.*
7. Do białogłowy grzecznej nie trzeba gospodarza: furjata, melancholika, chłopa marnego. Ale ma być w potedze i sile: zdrowy, pracowity, trzeźwy, ochędożny, chętny, wesoły, śmiały. — *Wójc.* 4. 80.
8. I niewola tam musi być osobliwszej przykrości, gdzie białogłowa panuje. — *A. M. Frc.* 12.

Osobliwszej przykrości i nader surowa niewola tam jest, kędy rządzi białogłowa. — *Wójc.* 4. 227. *Minas.*

9. Która może wystarczyć białogłowskiej złości? — *Bardz. Tr.* 501.

Wystarczyć = wyrównać.

10. Która pisze, śpiewa, gędzie, z tej rzadko cnotliwa będzie. — *Wójc.* 4. 20.

Por. u Adal. N. 10.

11. Nałogu, towarzystwa, z serca zakochania, w białogłowie trudno zbyć, ciężkie do stradania. — *Wójc.* 4. 208. *Żabcz.*

Por. u Adal. N. 17.

12. Nietylko patrzeć na gładkość białogłowy, ale też i uszy posyłać na targ, jaka o niej sława. — *Bud. Ap.* 138.
13. Obcuj z białogłowami, ale wiedz, kiedy i jak się wdać z niemi. — *Węg. Mar.* 1. 124.
14. O któraż białogłowa kiedy nie woskowa? — *Tward. Wł.* 24.

T. j. miękka, słaba, łatwa do nakłonienia.

15. Piękna białogłowa ostrem wejrzeniem strzelając, rychlej oczarować może, niż która baba zioły albo przymową. — *Gór. Dw.* 298.
16. Po lat pięćdziesiąt, każda białogłowa, niechaj zwierciadło stłucze, albo schowa. — *Zab.* 13. 351.

Przymową = zażegnaniem.

17. Potkać się z białogłową masz za niefortunę, a czemuż się z nią pętasz i bierzesz za żonę? — *W. Koch. Fr.* 11.
18. Przystojniej na białogłówki, twarde serca zmiękczać słówki. — *Jag. Wyb. C.* 4
19. Rozum mężczyzną, białogłową afekt rządzi, oraz kocha, oraz nienawidzi; nie gdzie rozum, ale gdzie afekt tam wszystka. — *A. M. Frc.* 11.
20. Świegotne obmowy za najpierwszą dziś chlubę, mają białogłowy. — *Nar. Dz.* 1. 142.
21. U białych głów pospolita, że rade wiele rządzą. — *Biel.* 416.

Rządzą = zrzędzą.

22. Wiatr, dym, mgła, woda, bywszy w lot

uciecze, tak białogłowskie słowo, gdy je rzecze. — *W. Koch. Fr.* 44.
23. W nagłych przypadkach lepszą radę potrafiają dać białogłowy, niźli mężczyzny. — *Brz. z Petr. Et.*
24. W raju chciało się Ewie jedną być boginią, toż i dziś białogłowy, zbyt się strojąc, czynią. — *W. Koch. Fr.* 88.
25. Zdawna to się trzyma białych głów, że siwych nie lubią. — *Bud. Ap.* 87.
26. Żeś białogłowy z kości stworzył Panie, nie jednemu też kością w gardle stanie. -- *Bratk. B.* 2. *b.*

Biały.
Z wierzchu biały, wewnątrz czarny. — *Niez.*

Bicz.
1. Jak z bicza trzasł.
Tak przeszło, minęło.
2. Pod biczem co zrobić.
= pod przymusem, groźba.
3. Sam na się bicz splótł. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 6.
4. Z piasku i plewy bicza nie ukręci. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 4.

Bić. Bić się.
1. Bij jedno, poczujeć. — *Knap.* 25.
Łac. Verberatus melior erit.
2. Bij zabij na mnie. — *Knap.* 25.
= zacięty nieprzyjaciel.
Odm. Na bij zabij się wsadził. — *Oss. Wyr.*
= aż do pięści, na śmierć.
3. Częstokroć dobrych ostrzem, złych się bije płazem. — *Brz. z Pot. Arg.*
4. Dla rany się nie bić, dla pochmiela nie pić, głupstwo. — *Niez. z Wójc.*
Chłopa to nieśmiałego dla rany się nie bić, dla dworszczyzny nie fochować, dla choroby nie pić. — *Brz. z Żabcz.*
Fochować = gniewać kogo, jątrzyć.
Por. u Adal. N. 15.
5. Dobrze jest bić się w mnogiej liczbie, radzić najlepiej w małej. — *Niez.*
6. I biją i łają, i płakać nie dają. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 19.
7. Jak orzeł, bije na własną krew. — *Brz. z J. M.*
8. Kiedy ty klin bijesz w drewno, zawsze się strzeż tego pewno, być nie wypadł z drzewa tego, a nie wybił oka twego. — *Wójc. Hist. lit. pol.* 1. 59.
9. Nie za to ją bito, że chodziła w żyto, ale, że doma nie sypiała. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 35.
10. Płacze, a bije. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 5.
11. Znać, że cię nie dobrze bito. -- *Niez.*

Biec.
1. Biega jak cyga. — *Niez.*
2. Biega jak kot z pęcherzem. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.
3. Biega jak postrzelony. — *Niez.*
4. Biegali za nim, jakby za rarogiem — *Niez.*
5. Bieży, jak Albertus z wojny. -- *Niez. z Fab. Birk.*
6. Kto z prędka bieży, potknie się. — *Brz.*

Bieda.
1. Bieda człowieka i na piecu znajdzie.
2. Bieda go wszędy nosiła. — *Niez.*
3. Bieda, nędza, milczeć nie umie. — *Brz.*
T. j. skarżyć się musi.
4. Bieda po ludziach chodzi, nie po lasach. — *Brz.*
....nie po drzewach
Por. u Adal. N. 10.
5. Bieda rzadko sama jedna przychodzi. — *Brz.*
6. Bieda prędzej niż wszystkie upomnienia nauczy rozumu. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 1.
7. Biedą chodzić. — *Niez.*
To samo, co: biedę klepać, biedę pchać.
8. Choćby człek w zanadrzu fortuny siedział, nie masz takiego, aby o biedzie nie wiedział. — *Brz. z Pot. Wac.*
9. Fortuna jeździ na jednem kole, a bieda na dwóch, i dla tego też nas bieda częściej dojeżdża. — *Żół. Mom.* 3.
10. Jedna bieda nie dokuczy, ale dziesięć razem. — *Niez.*
....nie dokucza, sama nie przychodzi. — *Niez.*
....człeku nigdy nie dobodzie, żal się zawsze do żalu, szkoda ma ku szkodzie. — *Brz. z Pot. Arg.*
Rzadko jedna bieda dokuczy. — *Brz.*
Słowac. Żadna psota sama neni, gedna rada druhu honi; gedna newola mnoho inich prinasa — *Lin.*
Por. u Adal. N. 45.
11. Każdy swoją biedę pcha.
12. Kto chce biedę zgnieść, musi wiele znieść. — *Zienk.* 204.
13. Kto tylko jeździ, zawsze jeździ zwierzętami, a bieda ludzi do swego powozu zaprzęga. — *Żół. Mom.* 206.
14. Lepiej mówić: bieda mnie, niż bieda nam. - *Niez.*
Lżej powiedzieć .. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 92.
15. Nauczy bieda pierogi jeść. — *Niez.*
16. Nauczy bida popyty, jak się nima czego chopyty. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 74.
17. Nie weźmie go bieda (licho). — *Niez.*
18. Nikt biedą się karmiąc, nie utyje. — *Brz. z Morszt.*
19. Od biedy.
Od złej biedy.
= dobre i to w ostatnim razie.
20. Sztuk w biedzie nie stawa. — *Bard. Sen. Tr.* 264.
21. Wszędzie jest, wszędzie miły, wszędzie potakuje, tylko tam go nie ma, gdzie bieda. — *A. Fre.* 11. 232.

22. Wszystkie biedy pod płaszczem nosi.
= tkliwy na cudze biedy i gotów każdemu nieść pomoc.
23. Za swoje pieniądze biedę sobie kupić. — *Brz.*
Bidum sobe kupiła, ta za swoi hroszy.
To samo co: za twoje myto, kijem cię obito.
Por. u Adal. N. 69.
24. Zmróż oczy na swą biedę. — *Brz. z Lin.*
= zgódź się z losem.

Biedny.

1. Biednym w kącie siedzieć. — *Nicz.*
2. Czego biedny cieszysz się? wszak po wesołości świata, śmierć cię zabrawszy, nabawi gorzkości. — *Nicz. Antyk.*
3. Zewsząd na biednego bije nieszczęście. — *Nicz.*

Biegunka.

Biegunkę cierpi. — *Nicz.*
Biegunka go napadła.
= miejsca nie zagrzeje, wszędzie go pełno.

Bies.

1. Bies go tam wie. — *Brz.*
2. Źle to z biesem żartować. — *Brz. z Oss. Wyr.*

Biesiada.

1. Biesiady, posiedzenia, tańce, krotofile, momentowa uciecha jest, bo krótkiej chwile. — *W. Koch. Fr.* 21.
2. Ktoś wyłożył: biesiada, że bies siada na niej. — *W. Koch. Fr.* 80.
Gdzie biesiada, tam bies siada. — *Hit.*

Bigos.

Nawarzyć bigosu.
= narobić biedy, kłopotu.
Por. u Adal. N. 1.

Biret.

I pod pierzem szpetny staroświecki biret. — *J. Koch. Fr.*
T. j. chociaż z piórami.

Bitwa.

1. Gdzie niemasz przeciwnika, tam niemasz i bitwy. — *Brz. z Lin.*
2. Łatwiej jest bitwę wygrać, niżeli wojnę zakończyć. — *Nicz.*
3. Nie ma bitwy bez zaczepki — *Nicz.*
4. Szkoda trąbić trjumfu przed bitwą. — *Brz. z Pot. Zac.*
Por. u Adal. N, 3.

Bity.

1. Dwóch nie bitych, dać za grosz, co go bito. — *Jag. Gr. C.*
2. Jeden bity, za sto nie bitych stanie. — *Boh. Kom.* 1. 264.
Por. u Adał. N. 6.

Blisko.

1. Blisko widać, ale daleko dybać. — *Brz.*
Przysł. furmańskie.
2. Chociaż ślisko, byle blisko. — A. *Fre.* 11. 223.

Bliźni.

1. Gdyby każdy mógł wskróś przejrzeć swego bliźniego, mało zawistnych byłoby na świecie. — *A. Fre* 11. 256.
2. Kto bliźniego uciska, drzwi do nieba sobie zaciska. — *Zienk.* 202.
3. Kto miłuje bliźniego, jak siebie samego, dozna szczęścia podwójnego, za siebie i za niego. — *Zienk.* 203.
4. Lepiej bliźniego zrobić, niż bliźniego zabić. — *Brz.*

Błazen.

Któryż ród jest starszy, jako są błaznowie? — *W. Koch. Fr.* 44.

Błąd.

1. Błędu lepiej poprawić, aniżeli bronić. — *A. M. Fre.* 65.
Odm. Nie bronić błędu, lecz przyznać się i żałować, czyni koniec gniewu i sprzeczania. — *Tamże* 96.
2. I błąd przyda się na coś: przynajmniej na przestrogę ludzką. — *A. M. Fre. powt.* 35.
3. Kto małe lekce waży, nie będzie dbał i o wielkie błędy; z małych wielka częstokroć zbiera się szkoda. — *A. M. Fre.* 102.
4. Nie gani cudzych błędów, kto się do nich sam poczuwa. — *A. M. Fre.* 106.
5. Nie popełniaj błędu, bo to w twojej jest mocy; poprawienie od cudzej zawisło, i bardzo jest trudne. — *A. M. Fre.* 90.
6. Postrzedz się w błędzie, rzecz anielska; a upierać się, djabelska. — *Zienk.* 209.

Błądzić.

1. Lepszy nie błądzący, niż żałujący. — *A. M. Fre.* 103.
2. Nie ma żadnej wymówki, kto w jednem dwa razy błądzi. — *A. M Fre.* 46.
Por. u Adal. N. 3.
3. Ten tylko zbłądzić może, kto działa: kto śpi, nie grzeszy. — *A. Fre.* 11. 236.

Błogosławieństwo.

Hojniejsza garść ziemi z błogosławieństwem, aniżeli wieś cała z przekleństwem. — *Brz. z Falib.*

Błoto.

1. Błoto podoba się świni. — *Brz. z Reja.*
T. j. każdy ma swój gust.
2. Być w błocie po uszy.
= w długach. w złych interesach.
3. Gdy nie można błota przejechać, to go objechać. — *A. M. Fre.* 90.
4. Kwaśne z błocka trawsko. — *Brz.*
5. Nie leż w błoto, to się nie skalasz. — *Brz. z J. M.*
Por. u Adal. N. 11.
6. Wybrnąć z błota. — *Nicz.*
= wyleść z biedy.

Bocian.

1. Kle, kle bocianie, wilk ci nogi połamie: niechże mi połamie, mam ci drugie w korbanie. — *Lud.*

2. U niego bocian się gnieździ. — *Niez.*
 = szczęście mu sprzyja.

Boczyć się.

Boczy się, jak świnia w grochu.

Bogactwo.

1. Bogactwo jest żaglem przy łodzi życia — rozum, talenta. wiosłami; łatwo i szybko płynie się pod żaglem, ciężko i zwolna za samych wioseł pomocą — *Żół. Mom.* 168.
2. Bogactwo wielkie, na małem poprzestać. — *Brz.*
3. Kto ma bogactwa, ma wszystko. — *Brz. z Warg.*
4. Troskliwe jest bogactw staranie. — *A. M. Fre.* 9.
 Por. u Adal. N. 11.
5. Ubóstwo z bezpieczeństwem w jednej mieszka kuczy; bogactw nie upilnują rotami hajducy. — *W. Koch. Fr.* 65.
6. Wielkie bogactwa, nie wiele zbierając, ale dobrze szafując, gromadzą się. — *A. M. Fre.* 36.

Bogacz.

1. Bogacz głupi, nieznośny. — *Brz.*
2. Bogacz! na jednej pole kożucha śpi, a drugą się okrywa i rękawy ma do zbycia. — *J. I. Kr.* 26. 19.
3. Bogacz wszeteczny podobny do świni, co z niej targają na szczotki szczeciny. — *Brz. z Reja Żw.*
4. Cóż innego bogacze są na tym świecie, jedno wynędziciele ubogich. — *Brz. z Wad. Post.*
5. Każdy bogacz niewolnik. — *Brz.*
 Rozumie się: swojego bogactwa.
 Por. u Adal. N. 3.
6. Ubogi, jak żołnierz w boju, nie boi się rozboju; a bogacz, jak złodziej przyłapany, zawsze postrachany. — *Zienk.* 213.
7. Ubogi na ziemi nie ma tego i owego, a bogacz w niebie niczego. — *Zienk.* 213.
 Por. u Adal. Ubogi N. 49.
8. Z bogaczem jako z ogniem, ostrożnie towarzysz; zdaleka nie zagrzejesz, a zbliska się sparzysz. — *Brz. i Niez. z Min. Ryt.*

Bogaty.

1. Bogatego gdy podejdą, wiele ma nadgrodzicieli szkody; ubogiego choć już oszukano i podejszło, jeszcze go fukają. — *Brz. z Biał. Post.*
2. Bogatego post, ubogiego uczta. — *Brz.*
 Por. u Adal. N. 4.
3. Bogaty głupi, to prawie zwyczajna; mądry ubogi, i to rzecz nie tajna. — *Brz. z Jabł. Ez.*
4. Bogaty jak Berek. — *Lin.*
 ...jak Krezus.
5. Bogaty pragnie, i mieć więcej usiłuje; nie przyzna w świecie bogacz, że dość obfituje. — *Niez. Antyk.*
6. Chcesz zostać bogatym, zrób się kpem na lat dziesięć. — *Brz.*
 Por. u Adal. N. 42.
7. Jeśli chcesz być bogatym, Boskie przykazania zachowaj, umniejsz serca radości dla Pana. — *Niez. Antyk.*
8. Kto ma tyle, że żyć może, dosyć jest bogaty. — *Brz.*
9. Ludzie przez całe życie i wiek swój najwięcej się o to starają, żeby bogato umrzeć. — *Niez. z Kal. Wileń. na 1832.*
10. Małoć zawsze pomoże przyjaźń bogatego, bo nie umie w przygodzie obaczyć nędznego; ale tak wiedz, chudzina jest na to baczniejszy, i przystęp o ratunek do niego łatwiejszy. — *Brz. z Petr.*
11. Nie majętność albo intrata czyni bogatym, ale rząd i umiejętny rozchód. — *A. M. Fre. ed. Wrocł.* 17.
 Nie intrata czyni bogatym, ale umiejętny rozchód. — *Niez. z Fre.* (starsze wyd.) str. XII.
12. Nie na to Pan Bóg bogatym cię stworzył, żebyś biednych głodem morzył. — *Zienk.* 208.
13. Szpetnyś, zły, głupi, ale żeś bogaty, pięknyś i mądry i dobry — z intraty. — *Brz. z Pot. Jov.*
14. Ten bogaty, co nie winien. — *Niez. z J. Mon.*

Bohaterstwo.

W duszach tylko szlachetnych bohaterstwo słynie, z okrucieństwem złączone, wnet w niesławie zginie. — *Brz. z Mon. W.*

Bojaźń.

1. Bojaźni, albo datkowi wszystko jest posłuszne. — *A. M. Fre. powt. wyd.* 20.
 T. j. nastraszysz albo przekupisz.
2. Bojaźń i potrzeba więcej w ludziach mogą, niż ukochanie cnoty; więcej albowiem złych ludzi, niż dobrych. — *A. M. Fre.* 98.
3. Kto z bojaźni ucieka, w kałuży tonie. — *A. Fre.* 11. 219.

Bok

1. Bokiem sadło wyjmować.
 = obłudnie z kim postępować.
2. Boki zrywać. — *Niez.*
 Za boki się trzymać. — *Brz.*
 = Śmiać się do rozpuku.
3. Nareszcie mu bok przebito. — *Brz.*
 Wyrażenie używane przy kartach; znaczy: nareszcie go złapano, zabito mu mocną kartę, wpędzono w płatkę.

Boleć.

1. Bardziej boli, kiedy kto kogo do uciechy niewoli. — *Zienk.* 198.
2. Bardzo od znajomego, bardziej od przy-

jaciela, najbardziej od swego boli. — *A. M. Fre. ed. Wrocl.* 81.
Por. u Adal. N. 3.
3. Każdy sam najlepiej wie, co, albo gdzie go boli. — *Brz. z Pot. Arg.*
Por. u Adal. N. 10.
4. Nie z roli, ani z soli, ale z tego co boli (urosłem). — *Niez. Słowa Stef. Czarniec.*
T. j. nie z gospodarstwa, nie z żup solnych, ale krew w bitwach przelewając.
5. Raz boląco, raz świerzbiąco. — *Brz.*
= i tak źle, i tak nie dobrze.

Bonończyk.
Bonończyk w izbie, a kundel do psiarni, szpilka w pultynku, a widła w masztarni. — *Mon.* 71. 545.
= każda rzecz ma swoje przyzwoite miejsce, albo też: zabawa miejsce bierze pożytkowi.

Boruch.
Boruchy odprawiać. — *Niez.*
= kiwać się, jak żyd przy nabożeństwie.

Boski, ob. **Bóg.**

Boso.
Boso, a przy ostrogach. — *Niez.*

Boża wola.
Poczuć Bożą wolę. — *Niez.*
t. j. chętkę, skłonność do osoby innej płci.

Boże Narodzenie (25 grudnia).
1. Jeśli na polu czarno, gdy się Chrystus rodzi, to będzie biało na łanie, kiedy Chrystus zmartwychwstanie; a jeśli Gody zielono, to na Wielkanoc śniegu będzie za kolano. — *Zienk.* 190.
2. Jeśli w pierwszy tydzień (po Boż. Nar.) dopiekało, będzie zima długo biała. — *Brz.*
3. Wiwat Boże Narodzenie! — *Brz.*
Gdy kto bąka strzeli lub niedorzeczność powie; to samo, co: dobryś! masz tobie!

Boży ob. **Bóg.**

Bób.
Dać (zadać) komu bobu. — *Niez.*
Dokuczyć, dopiec do żywego.

Bóg, Boski, Boży.
1. Boga nie obrażaj, a djabła nie gniewaj. — *Niez.*
I Pana Boga chwalić, i djabła nie obrażać. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 26.
2. Boga tylko sercem pojąć można, rozumem nigdy. Nie pojmuję Boga, ale go czuję. — *A. Fre.* 11. 216.
3. Bogu świeć świecę, a djabłu świeczkę. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 28 i 142.
4. Bogu wszystko sprawić snadnie, bez Boga i włos z głowy nie spadnie. — *Zienk.* 198.
Por. u Adal. N. 12.
5. Boskie i moje (nasze).
U ludu zwykłe określenie własności rzeczy, do której nikt inny nie ma prawa, chyba Bóg.
Por. u Adal. N. 266.
6. Boskiem to jest, co ciągle ku Bogu dążyło, musi wrócić ku Bogu, co boskiego było. — *Skar. roz.* 5. *K. Brodz.*
7. Bóg ci dał, żebyś dla drugiego miał. — *Zienk.* 198.
8. Bóg cierpi kozła, nie tylko barana. — *Brz.*
9. Bóg daje szczodremu, a djabeł skąpemu. — *Zienk.* 198.
10. Bóg dla wszystkich, każdy dla siebie. — *Brz.*
11. Bóg dziewce męża, chłopcu żonę przeznacza, a obojgu śmierć. — *Niez.*
12. Bóg i liche kruczęta karmi. — *Brz.*
13. Bóg, który chleb jeść każe w pocie czoła swego, próżnujących nie przyjmie do stołu własnego. — *Niez. Antyk.*
14. Bóg króle daje, potentaty zrzuca, cichych podnosi a hardych zasmuca. — *Skar. roz.* 4. *W. Koch.*
15. Bóg (mi) świadkiem. — *Brz.*
...świadkiem duszy mojej.
Że to prawda.
Por. u Adal. N. 62.
16. Bóg płaci, lecz nie co sobota. — *Brz.*
17. Bóg tak chciał. — *Niez. z Żegl.*
18. Bóg widzi, czas ucieka, śmierć goni, wieczność czeka. — *Niez.*
19. Bóg wie, co nam daje, a nam z Jego ręki przyjmować należy wszystko z dziękczynieniem. — *Skar. roz.* 3. *J. I. Kr.*
20. Bóg wziął, Bóg da — wiele rozdał, więcej jeszcze ma. — *Zienk.* 198.
Por. u Adal. N. 42 i 378.
21. Bóg zapłać. — *Brz.*
Panie Boże zapłać, i dziad więcej nie powie.
Żartobl. Bóg wam łap cap.
22. By to było Panu Bogu miło, namby się nigdy nie przykrzyło. — *Wójc.* (1836) 2.
23. Choć Bóg zasmuci, to znowu pocieszy. — *Niez.*
Bóg zasmuca, Bóg smutki łagodzi. — *Skar. roz.* 2. *A. E. Od.*
Por. u Adal. N. 67.
24. Co Bóg złączył, człowiek nie rozłączy. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 84
25. Co komu Bóg naznaczy, złodziej nie ukradnie. — *Brz. z Pot. Arg.*
26. Co mi Bóg obiecał w lesie, to i do domu przyniesie. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 221.
27. Co się ludziom nie nadaje, to on Bogu na ofiarę daje. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 91.
28. Człowiek sądzi czyn, powód czynu tylko Bóg. — *A. Fre.* 11. 242.
29. Czy chcemy, czy nie chcemy, czem kazał Bóg — będziemy. — *Skar. roz.* 4. *K. Uj.*

30. Daj go Bogu! — *Niez.*
Wyrażenie malujące podziw.
31. Dla Pana Boga niema nic trudnego. — *Brz.*
32. Dobrego szczęścia każdy dopomoże, ale w złym razie, tylko ty sam Boże! — *Niez. z Am. Grab.*
...w opacznym razie... — *A. M. Fre.* 44.
33. Dziwnie opatrzność Boska swoich wiernych broni, gdy zechce, pajęczyna, jak murem osłoni. — *W. Koch. Fr.* 75.
34. Gdy człek w wielkiej przygodzie, Pan Bóg stoi w odwodzie. — *Niez.*
35. Jak Pan Bóg da, i szparami pcha; jak odbiera, i drzwi nie zawiera. — *Niez.*
Rus. Jak Pan Bih daje, to i skołubinami napchaje; a jak widberaje, to i dwery ne zamykaje. — *Tenże.*
Por. u Adal. N. 167.
36. Jeszcze Pan Bóg jest nad nami. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 177.
37. Każdy za siebie, Bóg za wszystkich. — *A. Fre.* 11. 226
Por. u Adal. N. 181.
38. Kogo Bóg synem swym uznaje, jak Jezusowi krzyżyki mu daje. — *Zienk.* 202.
Por. u Adal. N. 202, 203 i 204.
39. Komu Bóg czego nie dał, kowal mu nie ukuje. — *Niez. z Dowhal.*
Słowac. Komu Pan Boh ne da, kowal ne nakuje. — *Wójc.* 1 69.
Por. u Adal. N. 94.
40. Komu Bóg dał dóbr wiele, o więcej się spyta, jeżeliś je zmarnował, z nieba będzie kwita. — *Niez. Antyk.*
41. Król nad ludźmi, Bóg nad królem wyższy. — *A. M. Fre.* 22.
42. Kto Boga odstąpi, temu czart rady nie skąpi. — *Zienk.* 201.
Por. u Adal. N. 236.
43. Kto się Boga boi, ten placu dostoi. — *Niez.*
...ten się nic nie boi. — *Skar. roz.* 3. *Ad. Mick.*
44. Kto z Bogiem, z tym Bóg. — *Zienk.* 201. *Niez.*
Por. u Adal. N. 245.
45. Lepiej na łasce ludzkiej, niż na Boskiej szwankować. — *A M. Fre.* (1802) 45.
46. Ludzi omamisz, Boga nie oszukasz. — *Niez. z Krasic.*
47. Łaska Boża, dobre zdrowie, cóż lepszego? nikt nie powie. — *Wójc.* 1. 30.
...co lepszego, niech kto powie? — *Tenże.* 4. 23.
48. Ma Pan Bóg skrzynię bez wieka, opatrzy biednego człowieka. — *Niez.*
49. Mową Boga nie oszukasz. — *Brz. z Pot. Arg.*
50. Nadzieja w Bogu, nie w wojennym rogu. — *Brz. z Gołęb. Gry.*
51. Na sąd Boski się to nie urządzi. — *Brz.*
Bóg wie kiedy to będzie?
52. Niech wiedzą inni wszystko, mnie dość tej mądrości, bym poznał Boską dzielność względem mej podłości. — *Niez. Antyk.*
53. Nie jednako każdemu Bóg daje. — *Niez. z Żegl.*
Por. u Adal. N. 283.
54. Niemasz, jak Bogu służyć, Boga miłować. — *Niez. z Żegl.*
55. Nie winy Bóg autorem, lecz występków mściwy, za złe złem piekłem płaci, dobrym litościwy. — *Niez. Antyk.*
56. Nie zmierzonym bez końca Bóg wszystko mierzący, jest też i niezliczony jeden Bóg będący. — *Niez. Antyk.*
57. Od Boga poczynamy — Bóg początkiem wszemu. — *Skar. roz.* 1. *J. Koch.*
58. Pan Bóg go nie chce, a czarci się go boją. — *Niez.*
59. Pan Bóg kołacze wiezie. — *Lud.*
Mówią, gdy grzmi.
Ob. św. Jacek.
60. Pan Bóg nie dziecina, nie wysłucha głupiego Marcina. — *Niez.*
Rus. Hospod Boh ne detyna, usłuchaty durnoho łytwina. — *Niez.*
Por. u Adal. Litwin N. 11.
61. Pan Bóg nie idzie z laską, tylko z swoją łaską.
...na ludzi nie z laską...
T. j. miłosierny, nie pohopny do karania.
62. Pan Bóg, po nim rodzice, nauczycielowie, równych nagród nie biorą, byś kładł za nich zdrowie. — *J. Bocz. Or. pol.* 272. *J. Żabcz.*
T. j. choćbyś kładł zdrowie, nie odpłacisz im się za to, coć czynią.
Por. u Adal. N. 24.
63. Pan Bóg śmieje się z nieba, jeżeli się człowiek więcej troszczy niźli trzeba.
64. Pan Bóg więcej cierpiał. — *Brz. z Lin.*
65. Panu Bogu i boso służyć można. — *Niez. z A. Grab.*
66. Panu Bogu wierz, ale mu nie ufaj.
T. j. nie ufaj zbytecznie w jego miłosierdzie, ale sam sobie radź.
67. Pomaga (Pomagaj) Bóg! — *Brz.*
Szczęść Boże! Daj Boże szczęście!
Zwykłe pozdrowienie przy pracy.
Odm. Nie dałbym za to i pomagaj Bóg, albo Bóg zapłać. — *Brz. z Bielow.*
68. Praca człowieka bardzo wiele może, a więcej jeszcze jak Bóg mu dopomoże. — *Zienk.* 210.
69. Przed Boską twarzą nic się nie utai złego, nie uniknie grzech żaden sądu straszliwego. — *Niez. Antyk.*
70. Przedniejsza mądrość, kto się boi Boga, to do rozumu i do sławy droga. — *Skar. roz.* 177. *J. Koch.*
71. Sława, honor największy, Bogu służyć szczerze, bo końcem takiej służby jest chwały przymierze. — *Niez. Antyk.*

72. Śpiewaj: Boże daj! — ale ręki przykładaj. — *Zienk.* 212.
Por. u Adal. N. 30.
73. Trudno się oraz Bogu podobać i ludziom — na jedno się rezolwuj. — *A. M. Fre.* 47.
74. Uczyni Bóg z wody wino, człowiek zaś obiecować nie może, tylko z wody wodę. — *A. M. Fre.* 65.
Uczynisz, jeżeli chcesz, z wody wino Boże! człek tylko z wody wodę obiecywać może. — *J. Ep. Minas.* Odm. Wolno Bogu z niczego coś uczynić, człowiek zaś obiecować nie może, tylko z niczego nic. — *Fre. j. w.*
75. W Bogu pokładać nadzieję, prawdziwy jest pokój. — *A. M. Fre.* 47.
76. Wie Bóg, czyj baran, czyja gęś. — *Niez. z Dowhal.*
Łac. Absconditorum cognitio Deus. — *Tenże.*
Por. u Adal. N. 375.
77. Wielka moc wroga, ale większa Boga. — *Zienk.* 214.
78. W jednej ręce ma Bóg łaskę, w drugiej sprawiedliwość. — *Skar. roz.* 1.
79. W Pana Boga wierz, ale mu nie ufaj. —
T. j. nie ufaj zbytecznie w Jego miłosierdzie.
Por. u Adal. N. 587.
80. Wszystkim datkiem, Bóg tylko dostarczy, bo nie przebrany: ludzkim datkom prędko bywa koniec. — *A. M. Fre. wyd. Wrocł.* 30.
81. Wszystko Bogu podobne, choć człeku nie zda się; wróbel proso ogania, wilk barany pasie. — *Brz. z Pot. Wac.*
Por. u Adal. N. 395.
82. Wszystko Bóg może, sobie prócz stworzyć równego, grzeszyć, czystość przywrócić, nie uczyni tego. — *J. Bocz. Or. pol.* 272.
Por. u Adal. N. 58.
83. Za kim Bóg, za tym i ludzie. — *Niez.*
Za kim Pan Bóg, za tym i wszyscy święci. — *Brz.*
Por. przec. u Adal. N. 268.
84. Złączył Bóg z cierniem głóg. — *Niez.*
85. Złemu da Bóg nawojować, da mu też odpokutować. — *Niez.*
86. Z niczego sam Bóg tylko mógł świat stworzyć. — *Brz.*
87. Z Panem Bogiem!
= idź sobie! odczep się odemnie.
Por. u Adal. N. 409.
88. Żeby mnie Bóg (ciężko) skarał.
...jak to nie prawda.
Rus. Boh mene ubij. — *Wójc.* 1. 73. Skar mnie Boże.

Bój.

W boju dowcip hetmani. — *Brz. z Pilch.*

Brać.

1. Bierz djable mniej, wziąwszy więcej. — *Brz.*
...co twoje.
2. Brać ludzkie, dawać Boskie jest dzieło. — *W. Koch. Fr.* 123.
3. Głupi bierze, a mądry daje. — *Knap.* 252.
Por. u Adal. N. 20 i u tegoż „Dać“ N. 78.
4. Kiedy dają, bierz, nie przebieraj. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 5.
5. Najtrudniej tych pogodzić, z których jeden chce brać, a drugi nic nie chce dać. — *A. M. Fre.* (1802) 11.
6. Nie przekonasz tego, co chce brać, że ktoś dać nie obowiązany. — *A. Fre.* 11. 258.
7. Postęp widoczny, już nikt teraz nie kradnie, ale każdy bierze, gdzie może. — *A. Fre.* 11. 255.
8. Tylkoby brał. — *Niez. z Żegl.*
9. Większy oblig nosi, kto bierze pierwej, niźli prosi. — *Pot. Arg.* 270.

Brat.

1. Ani on mi brat, ani on mi swat. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 20.
2. Biegiem wiele zwiedzi świata, a nigdzie nie znajdzie brata. — *Wójc.* 4. 114.
3. Co to byli za bracia, pod matki wątrobą jeszcze leżąc, a za łeb już chodzili z sobą. — *W. Koch. Fr.* 77.
4. I dziesięć światów mało, kiedy na złe braty. — *W. Koch. Fr.* 57.
T. j. do podziału.
5. Każdy brat sobie rad, każda siostra sobie niosła. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 8.
6. Kto bratu katem, ten i sobie nie potrafi być bratem. — *Zienk.* 203.
7. Nie wart w gębie języka, kto nim brata dotyka. — *Zienk.* 207.
8. Wszyscy jesteśmy braćmi, dziećmi Ojca w niebie, więc jako bracia mamy wspierać się w potrzebie. — *Zienk.* 214.
9. Zgoda bracicy mocniejsza jest nad mocniejszy mur. — *Bud. Ap. C. b.*
10. Z każdym za brat. — *Niez. z Żegl.*

Brednia.

Słuchać bredni, talent niepośledni. — *A. Fre.* 11. 218.

Broda.

1. Lada dziad brodę nosi, przecież niedołężny. — *Niez.*
2. Rozumu Bóg do brody nie przywiązał. — *Brz.*

Bronić się.

Źle się broni, kto nie myśli obrazić. — *A. M. Fre. ed. Wrocł.* 38.
t. j. porazić, okaleczyć przeciwnika.

Broń.

1. Broń tępa, rusznica niepewna, koń swawolny, nie dobrzy są. — *Brz.*
2. Człek drugiemu zawsze, wszędzie, broń na siebie dawać będzie. — *Jak. Baj.* 54.
3. Na jedną się broń nie spuszczaj. — *Brz.*

Brud.

1. Brudy swoje pierz w domu. — *Brz.*
2. Świat strojny w fałdziste złotogłowy, a gdzie przedrzeć same brudy. — *A. Fre.* 11. 245.

Bryndza.

Bryndzę bić (tłuc). — *Niez.*
= dotkliwą biedę, nędzę cierpieć.

Brzuch.

1. Brzuch głodny, najpewniejszy zegar. — *Brz.*
   Łac. Venter famelici optimum horologium. — *Niez. z Dowhal.*
   Por. u Adal. Zegar. N 5.
2. Brzuch wilk, rosomak. — *Knap.* 756.
3. Brzuchże to jest u ciebie, ba, pono mogiła, w który się substancja przodków twoich skryła. — *W. Koch. Fr.* 107.
4. Co w brzuchu, nikt nie widzi, co na grzbiecie, na to wszyscy oko mają. — *Dwor. E.* 3.
   = Lepiej ująć brzuchowi, a okryć grzbiet.
5. I mucha nie bez brzucha. — *Niez.*
6. Kto nie obżartym, opędzi brzuch i żartem. — *Dwor. C.* 3.
7. Na brzuchu leżeć, a grzbietem się przykryć. — *Brz.*
8. Nie mów mu o jego szczęściu, kiedy go brzuch boli. — *A. Fre.* 11. 223.
9. Trudny gabacz, brzuch. — *Brz. z Mącz.*
10. Za brzuchem napasłym chodzi pospolicie nierozdzielne kosterstwo. — *Niez.*
11. Zatonął w brzuchu. — *Niez. z Żegl.*
    Por. u Adal. N. 43.

Brzydzić się.

Brzydzi się czem lub kim, jak zgniłym psem. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 4.

Buda.

Lepsza swoja buda, niż cudze pałace. — *Niez.*

Budować.

1. Kto się buduje, prawuje (procesuje) a leczy, tego bieda ćwiczy. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 7 i 8, oraz u tegoż „Prawować się“ N. 3 i 4.
2. Nie buduj na bagnie, nim je osuszysz. — *A. Fre.* 11. 231.

Bułka.

Bułka z masłem.
Coś łatwego do zrobienia.

Buńczuk.

Turski buńczuk świerzopy nie czyni pegazem. — *W. Koch. Fr.* 83.
Turski = turecki, świerzopa = klacz.

Burza.

1. Burza w szklance wody. — *Brz. z J. M.*
   Wiele hałasu o nic.
2. Najokropniejsza burza mniej straszna, niżeli głuche trzęsienie ziemi. — *A. Fre.* 11. 230.

But.

1. Co po świeżo tureckim bucie, kiedy postępki cuchną. — *Mon.* 65. 417.
   Literalnie, postępki = nogi, alegorycznie wzięte za postępki w znacz. moral.
2. Dobrze nam się tu na buty okroi. — *Brz.*
3. Kto na cudze buty godzi, bosy chodzi. — *Zienk.* 202.
4. Kwiatki w oknach, a dzieci bez butów. — *A. Fre.* 11. 244.
5. Papierowych butów nie zedrze.
6. To takie buty!
   = to tak się ma rzecz! to taki interes!
7. W butach chodzi, a bose ślady robi. — *Niez.*
8. W butach umarł. — *Niez.*
   Odm Buty spalił.
   Uciekł.
   Por. u Adal. N. 4.

Buta.

1. Nie po takiej bucie, co palcem grozi w bucie. — *Zienk.* 207.
2. Zawodzi często swojej siły buta, mucha ukąsi lwa, chcć rezoluta. — *W. Koch. Fr.* 13.
3. Ze Sarmackiej dawnej buty zostały teraz tylko dziury w bucie. — *A. Fre.* 11. 256.

Buzia.

1. Buzię sznurować. — *Brz.*
   Mizdrzyć się.
2. Warto temu dać buzi.
   Skosztować, skonsumować.

Być.

1. Bądź ministrem albo łataczem, ale bądź czemsiś. — *A. Fre.* 11. 230.
2. Co było, to było.
   Niema już o czem wspominać, puścić w niepamięć.
3. Co ma być, nie minie, taka wiara w Kalwinie. — *Brz.*
   Por. u Adal. Kalwin N. 1.
4. Jakoś to będzie.
   ...fatalizm głupoty. Ze złego złe będzie, nic więcej. — *A. Fre.* 11. 228.
   Por. u Adal. N. 50.
5. Kiedy jest w torbie, zje się i na horbie. — *Niez. Sanoc.*
   ..., siąść można i na horbie. *Tenże.*
6. Naj bude jak buwało.
   Ten co nigdy nie czyta, a przynajmniej mało, wie że tak jest najlepiej, jak przedtem bywało. — *Brz.*
7. Nie będzie nic z tego, gdy jeden ogląda się na drugiego. — *Brz.*
8. Nie będzie nigdy krupa jagłą. — *Brz.*
9. Nie każdy tem jest, czem się mianuje i głosi. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 61.
10. Nie wie co było, co będzie nie zgadnie, pozna, że błoto, jak w kałużę wpadnie. — *A. Fre.* 11. 257.

11. Nie zawsze bywa, jak godło śpiewa. — *A. Frc.* 11. 213.
12. Nigdzie nie jest, kto wszędy jest. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 53.
13. Oj, byłoż tam było, po brodzie ciekło, w gębie sucho było. — *Zienk.* 209.
14. Skąd wziąć, to wziąć, byle było. — *Niez.*
15. Tak to zawsze bywa, jeden drugiego bliźni oszukiwa. — *Brz.*
16. Tu jest, tu go niema.
Tu był, tu go niemasz. — *Brz.*
Wszędzie go pełno, nigdzie miejsca nie zagrzeje.
17. Wszystko będzie, tylko trzeba poczekać. — *Brz.*

Bydlę.

1. Kto bydlęcia nie szanuje, ten sam siebie oszukuje. — *Glog. Skarb.* 31.
Por. u Adal. N. 2.
2. Nie wszystkim bydlętom natura dała rogi.
3. Szpetne bydlę bez rogów, bez trawy równina, bez latorośli drzewo, na głowie łysina. — *Brz.*

Bydło.

Jest takiego bydła dosyć, co go nikt nie pasie. — *Brz.*

Byk.

1. Byk prowadził wołu za rogi, nie dopytasz się sprawiedliwości drogiej. — *Brz. z Falib.*
2. Czem byk nawykł, tem ryczy. — *Niez.*
3. Kwita z byka za indyka. — *Brz. Niez.*
4. On, co się teraz rwie dźwigać byka, komara potem nie uniesie. — *Brz. z Min. Ryt.*
Nie chlustaj, żebyś nie ustał.

C.

Całować.

1. Całujcież mnie w kurtę wszyscy, doganiacze i myśliwcy. — *Brz.*
mówi (w piosnce myśliw.) zając, uciekłszy przed chartami do lasu.
2. Całuj mnie w gębę, jak głowa w piecu będę. — *Gm. A. Frc.* 11. 258.
Pocałuj... w oknie będę. — *Brz.*
3. Całuj mnie w sygnet.
Idź do djabła, odczep się odemnie.
4. Całuj psa w nos. — *Gm.*
...jeżeli go znos (znasz). — *Lud. Krak.*
5. Dziś całuje, jutro szczypie; nie całuj i nie szczyp. — *A. Frc.* 11. 220.
Nie całuj i nie kąsaj. — *Brz.*

Całowanie.

Całowania te smaku nie mają, które się sobie wzajem nie oddają. — *Brz.*

Cena.

Nie byłby w tej djament, ani rubin cenie, gdyby tak o nich łacno, jako o krzemienie. — *Brz. z Pot. Wac.*

Cenić.

1. Ceni jak za rodzoną matkę. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.
2. Ten ceni, kto sprzedaje; kto kupuje, targuje. — *Brz. z Mącz.*

Cera.

Miodowa cera rada bywa trucizną podkładana. — *J. Bocz. Or. pol.* 305.
Cera = mina, układ.

Ceremonja.

1. Insza bez ceremonji, insza bez przystojności. — *A. M. Frc.* 15.
2. W ceremonjach tonie gościnność. — *A. Frc.* 11. 218.

Cerkiew

Znajszołjeś cerkow, Bohu sia moły. — *Niez.*

Cham.

Drugi Pan Cham tak się chełpą zdobi z bogactw, jak pstry kot, a zakryty w krobi. — *Stryjk. Gorn. E.* 2.

Chart.

1. Chart dla zająca czartem nie żartem. — *Zienk.* 199.
2. Chartom często przebaczą, a kundla knutują. — *Brz. z Pot. Wac.*

Chata.

1. Dadząć chatę niziuchną, stropu po nos, ścian po boki. — *Brz. z Brud.*
Trumnę.
2. Leźć bokiem we drzwi, byle do swej chaty. — *Niez.*

Chcący.

1. Dla chcącego niemasz niewoli (przymusu). — *Brz. z J. M.*
2. Dla chcącego niemasz nic trudnego. — *Niez.*
Por. u Adal N. 5.

Chcieć.

1. Chce, nie chcąc. — *Brz.*
2. Chcesz? nie chcę. Nie chcesz? chcę. — *Brz.*
3. Chcieć, kiedy wszyscy nie chcą, nie chcieć, kiedy wszyscy chcą, jest nic nigdy nie chcieć. — *A. M. Fr.* (1802) 54.
4. Chciej komu dobrze, to ci za to da po ziobrze.
5. Kaszle, nie darmo to, czegoś chce. — *Knap.* 533.

6. Nie chcę cię, pójdź tu. — *Brz. z J. M.*
7. Nie chcę go, choćby mi złote jaja niósł. — *Niez.*

Chciwość.

1. Chciwości odganiają dobrą radę. — *Brz. z Górn.*
2. Chciwość odstręcza, zatem chybia celu. — *A. Frc.* 11. 257.
3. Temu cnota i przystojne nie ze wszystkiem miłe, którego umysł chciwość wziątku opanuje. — *Niez. A. M. Frc.* 32.

Chęć.

1. Chciał przyświecić i włosy osmalił, zawsze chęć dobra. — *A. Frc.* 11. 243.
2. Chęcią się nie datkiem, mierzą usługi. — *Żab.* 3. 219.
3. Chęć jest jedna, jak jestestwa; ten chce wioski, ten królestwa. — *Brz. z Krasic.*
4. Kto nie ma chęci, ten się wykręci. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 13.

Chleb.

1. Były zęby, nie było chleba, teraz chleb jest a zębów niema. — *Brz. z Reja.*
   Por. u Adal. N. 45.
2. Chleb bez pracy, prędko rozbodzie sługę. — *Brz. z Pilch. Et.*
3. Chleb, rzecz święta. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 34.
4. Chleb, stawinoga. — *Brz. z Knap.*
   ...vulgus apellat. — *Lin.*
5. Chleb wielki mowca, potężny pan, sprawny pomocnik. — *Niez. z A. Grab.*
6. Dał mu chleba. — *Niez.*
   Iron. dał mu łupnia, frycówkę.
7. Daj komu chleba, a on ci kamienia. — *Niez.*
8. Dałeś komu chleba, wziąłeś mu serce. — *Niez. z A. Grab.*
9. Dobry chleb, gdy jest z solą, dany gościom z dobrą wolą. — *Brz. z Narusz.*
   Por. u Adal. „Wola" N. 1.
10. Gardzisz chlebem, przemrzesz go niedługo. — *Brz.*
    Por. u Adal. N. 93.
11. Staraj się za chleba o chleb. — *Brz.*
    Jest dobrych gospodarzy zdanie... — *Tenże.*
12. Kto używa na noc chleba, tysiąc kroków przejść mu trzeba. — *Brz.*
    Łac. Post coenam stabis, aut mille passus meabis. — *Tenże.*
13. Lekki chlebek mu pachnie.
14. Lepszy kęs chleba z weselem, niźli dom pełen ze swarem. — *Brz.*
15. Ma chleb rogi, rozpycha boki. — *Niez.*
    ..., bieda nogi. — *Brz.* Chleb bodzie, owies drga. — *Brz. z J. M.*
    Por. u Adal. N. 123.
16. Na czyim chlebie, chce mi się ciebie. — *Kuj.*
    Por. u Adal. N. 128.
17. Nędzny człowiek chleba nie miał, wszakże sobie psa nabywał. — *Wójc. Hist. lit.* 1. 60.
18. Nikt nie kraje chleba od siebie, tylko do siebie. — *Brz.*
19. Po chlebie idzie pochlebstwo. — *Brz.*
20. Słodki człowiekowi jest chleb wykłamany. — *Brz. z Budn. Pow.*
    Por. u Adal. N. 157.
21. Świeży chleb, młode masło, suknia pożyczana, rujnuje pana. — *Niez.*
22. Wracać (oddać) chleb za placek. — *Żar.* 79.
23. Wszystko chleb a chleb. — *Brz. z Alb.*
    Wszystko = zawsze.
    Zawsze jedno, to samo.
24. Za chleb twój, masz nieprzyjaciela. — *Niez.*
    Stosuje się do sług.

Chlustać.

Chlustał, chlustał, aż w końcu ustał. — *Brz.*
Por. u Adal. „Koń" N. 6.

Chłop.

1. Bodaj z chłopa pana ne buwało. — *Brz.*
2. Chłopa gdy wezmą do dworu, chce być równy szlachcicowi. — *Brz. z Budn.*
3. Chłop bogaty, pies kudłaty. — *Niez.*
4. Chłop do chłopa, pop do popa, złodziej do złodzieja, w ręce acana dobrodzieja. —
   Przemówka przy piciu kolejką.
5. Chłopem, kołkiem i snopem.
   Chłopkiem i snopkiem.
   Mowa o takich reperacjach budynków gospodarskich, do których nie potrzeba majstra, t. j. gdzie sam chłop dach słomą poszyje, ścianę kołkiem podeprze i t. p.
6. Chłopeś, a w rysiach chodzisz; to przysłowiem onem zagadną cię: iże to pies, z rysim ogonem. — *W. Koch. Fr.* 52.
7. Chłop na nowe, buczno każe, sporo pije. — *Brz. z Knap.* 62.
   na nowe zboże.
8. Chłop na ziemię, pan do kieszeni. — *Brz.*
   Chłop ociera nos w palce, pan w chustkę.
9. Chłop wie czego chce, szlachcic wie tylko czego nie chce i to nie zawsze. — *A. Frc.* 11. 238.
10. Chłop wszystko wywlecze na arendę, co miał mieć na cały rok na swoją wiwendę. — *Brz.*
11. Chłop zuchwały, przekąsałby i psa. — *Brz. z Reja Wiz.*
12. Choć chłopa skóra, to jego góra. — *Lud. Kuj.*
    Tak mówi kobieta o chłopie.
13. Co chłop, to chłop. — *Niez.*
14. Czcij chłopie kantora. — *Brz. z J. M.*
    Por. u Adal. „Kantor".
15. Gdy się chłop zbuja, nie masz miary. — *Białob. Odm.* 22.
16. Jak po kopie, to po chłopie.
    T. j. po skończeniu 60 lat.

17. Jeszczem nie widział mądrym ja chłopa wielkiego, ni małego pokornym, szczodrym łakomego. — *J. Bocz. Or. pol.* 274.
Por. u Adal. N. 56.
18. Lepiej być dobrym chłopem, niżeli złym popem. — *Brz. Niez.*
19. Lepszy chłopek, niż panosza. — *Niez.*
20. Lepszy chłop pieczony, niż proszony. — *Niez.*
Prędzej z niego wydobędzie męką, niż prośbą.
21. Łacno na kieł weźmie chłop, gdy mu pofolgujesz. — *Brz. z Petr.*
22. Maż, jak chcesz chłopa masłem, przecież mu wonieć dziegciem. — *Brz.*
Smaruj chłopa miodem, a on zawsze śmierdzi dziegciem. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 91.
23. Nie boję się wilka, choćby było kilka, nie boję się chłopa, chociażby ich kopa. — *Lud. Kuj.*
Por. u Adal. N. 92.
24. Nie mierz chłopa w korzec; często mały bije, a wielki z piwnym wąsem nadstawuje szyję. — *Brz.*
Ulisses Polyphema ciężko oszkaradzi, i Dawid Goliatha z swojej proce zgładzi, guzy pędrak wielkiego pokona Cyklopa, stąd mowa, że nie mierzą nigdy w korzec chłopa. — *W. Koch. Fr.* 47.
Por. u Adal. N. 95.
25. Obleczesz chłopa w gunię, poznać przecie kozicę. — *Brz. z Bies.*
26. Pannę uścisnąć, skoczyć na konia i żartko, chłopa pięknego sprawa, drzewce złożyć gładko. — *Wójc.* 4. 214.
27. Po co chłopu mizerja.
28. Słomiany chłop, dostanie złotej panny.
29. To mużyku (chłopie) piątek, to go pąknąć; to sobota, to go skubnąć. — *Brz. z Sak.*
30. Wielki rarytas, chłopa w karczmie widzieć. — *Niez.*
31. Z chłopa pan, z klechy pleban, z niedołęgi żołnierz, radzi górą wybijają. — *Brz. z Żabcz.*
Hardzieją, wynoszą się.
32. Zwierzę nie srogie, kiedy nie ma krzywdy, a chłop uporny nie skróci się nigdy. — *Brz. z Żabcz.*

Chłopiec.

1. Chłopiec jak drut (jak świeca).
Smigły, wysmukły.
2. Chłopiec jak iskra (jak żywe srebro).
Żwawy, zwinny, ruchliwy.
3. Chłopiec jak malowanie.
4. Mówi Salamon: wzbieraj boki chłopca póki młód, bobyś go potem rad karał, ale nie będziesz mógł. — *Brz.*
5. Powijaczek z łyczek, chłopiec gdyby byczek. — *Brz. z J. M.*

Chłopię.

Dwoje chłopiąt, jednemu na imię Obwieś, drugiemu Gałąź. — *Brz. z Gliczn.*

Chmiel.

To chmielowa robota. — *Brz. z Oss.*
Zwada po pijanemu.

Chodzić.

1. Chodzi po świecie, i psy drażni. — *Brz.*
Próżniak, powsinoga.
2. Cytra z trąbą nie chodzi, pasztet z grochem równo. — *Brz. z Pot. Jow.*
3. Nie po jednej tarcicy chodzi. — *Brz.*
Krzywemi drogami.

Chorągiew.

Chorągiew długa w kitajce, krótka w szeregach. — *Brz. Niez. z A. M. Frc.*
Zwykle nie kompletna.

Choroba.

1. Choroba poznana, na połowę uleczona. — *Brz. z Lin.*
Por. u Adal. N. 6.
2. Choroba trzeźwości nauczy, cielesna często duszną zleczy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 9.
3. Kto się zaraz z początku choroby kładzie, ten prędko przychodzi do zdrowia. — *Brz. z Lin.*
4. Na początku choroby radź się, bo lepiej wcześniej, jak po czasie. — *Brz. z Lin.*
5. Nie bawi się tam choroba, gdzie wygody nie ma. — *Niez. z A. Grab.*
6. W czas zabiegać chorobie, próżne bezoary po czasie. — *Niez. z Pot. Arg.*
Por. u Adal. N. 16.
7. Większe choroby przykrzejszem bywają leczone lekarstwem. — *A. M. Frc.* 42.

Chorować.

Lepiej nie chorować, niż być leczonym. — *A. M. Frc.* 90.

Chory.

1. Cały świat doktorowi dać chory przyrzeka, ozdrowiawszy, wnet z myśli doktór mu ucieka. — *Brz. z Min. Ryt.*
2. Chorego i głupiego postrachy nie groźne. — *Brz. z Żab.*
3. Choremu zdrowi dobrą radę dają, zachorowawszy sami jej nie trzymają. — *Wójc.* 4. 107.
4. Chory, a żre jak wilk, który się dołapie obory. — *Zienk.* 199.
5. Chory dla doktora wypróżniając skrzynię, co dalej cięższym paroksyzmem ginie. — *Brz. z Mon. War.*
6. Chory; już zbiera koło siebie. — *Brz. z Lin.*
Niebezpiecznie chory, bo konający zwykle w koło siebie rękami chwyta.
7. Chory poprawić się obiecuje, a wzmogłszy się, po staremu zbytkuje. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 20.

8. Chory wzdycha na zdrowego. — *Brz. z Pot. Arg.*
Zazdrości mu.
9. Kto na chimerę chory, temu żadne nie pomogą doktory. — *Zienk.* 204.
10. Łacno chorego cieszyć zdrowemu, trudno, gdy chorzeć przyjdzie samemu. — *Wójc.* 4. 178.
11. Na siłach zwątlon będąc, chory utyskuje; ozdrowiawszy, wnet złością sam się pierwszy truje. — *Niez. Antyk.*
Por. u Adal. N. 20.
12. Nie godzi się w domu siedzieć, kiedy trzeba chorego nawiedzić. — *Zienk.* 208.
13. Nie wiedzą doktory, na co kto chory; doktor wtenczas dopiero wie, jak mu chory powie. — *Zienk.* 208.
14. Stękał chory, zbolałym będąc w całem ciele, przyobiecał być dobrym mnichem przy kościele; lecz gdy przyszedł do zdrowia, zapomniał pokuty, wrócił się do nałogów tej samej minuty. — *Niez. Antyk.*
15. Zdrowy choremu nic nie wytłumaczy, bo chory wszystko słyszy i widzi inaczej. — *Zienk.* 214.

Chować.
Mało chować, wiele rachować, niewielki pożytek. — *Brz. z Gost.*

Chronić się.
W czem się pan lub przyjaciel chroni, bądź nie wiedzącym, lubo wiesz, i widzisz. — *A. M. Frc.* 58.
Co chce mieć w tajemnicy.

Chrystus.
1. Dosyć, gdy znasz Chrystusa, choć więcej nie umiesz — póki Boga nie poznasz, to nic nie zrozumiesz. — *Niez. Antyk.*
2. Poznawszy, jaka życia ludzkiego nagroda, cierp mężnie dla Chrystusa, stąd wieczna swoboda. — *Niez. Antyk.*

Chuchać.
Raz chucha, drugi raz dmucha. — *Brz.*
Raz chwali, drugi raz gani.

Chudy.
Trudno ma ten wysłużyć, co chudemu służy, wszak ryby w stawie łowią, a żaby w kałuży. — *W. Koch. Fr.* 124.

Chustka.
Chustka tywtykowa więcej zabierze w siebie zboża, niż największy wór na świecie. — *Żól. Mom.* 15.

Chwalba.
1. Kto za dobre uczynki żąda chwalby ludzkiej, ten za bezcen perły przedaje. — *Niez.*
2. Pod kształtem chwalby, nieuchronna bywa obmowa. — *A. M. Frc.* 60.

Chwalić, Chwalić się.
1. Już ci zapłacę, tylko mnie nie chwal. — *A. Frc.* 11. 252.
2. Tacy co się chwalą, mało zwykle czynią. — *Brz. z Opal. Sat.*
3. Ten co sam siebie chwali, każdego obrazi, z tej pochwały nie zyska, owszem sam się skazi. — *Niez. Antyk.*
4. Zmniejsza swoją zasługę, kto chwali sam siebie. — *Niez.*

Chwała.
1. Chwała, najprzyjemniejsza piosnka. — *Brz.*
Por. u Adal. „Chwalić" N. 29.
2. Chwała przy cnocie mieszka, i nie potrzebuje tego pospolitego bębenka, co się sławą nazywa. — *Niez. z St. Lub.*
3. Dla chwały, by też nie wiedzieć co. — *Niez. z Żegl.*
Wszystko się zrobi.
4. Kto godnym ludziom godnie, godne chwały daje, i sam takowej chwały, godnym się też staje. — *W. Koch. Fr.* 124.
5. Własna chwała śmierdzi.
Łac. Laus propria sordet.
Por. u Adal. N. 6.
6. Własna chwała u drzwi stała.
...dziś strawestowano: wielka blaga dziś pomaga. — *Kur. Św.* 81. 1.
Por. u Adal. N. 14.

Chybić.
Chybił, trafił.
Jak się uda, na los szczęścia.

Chyl.
Dalej od chylu! — *Brz. z Oss.*
To samo, co: umykaj stąd.
Chyl = miejsce wystawione na niebezpieczeństwo.

Chytrek.
Przewierzga przez nogę chytrek prostaczka łacnowiernego. — *Gil. Post.* 28.

Chytrość.
Chytrość milcząca, gorsza nad rozmowną. — *A. M. Frc. Powt.* 2.
...Mowny wyda się z fortelu, milczący wszytko podkopem idzie. — *Tamże.*

Ciało. Cielesny.
1. Biczmi ciało doznawa ran, a myśl zaś słowy, gdy na przeciwne przyjdzie nieprzyjaciół mowy. — *J. Bocz. Or. pol.* 311.
Łac. Verberibus corpus, verbis mens vulneratur. — *Tamże.*
2. Bywa i w niemęskiem ciele męski rozsądek i cnota. — *A. M. Frc.* 11.
Por. u Adal. N. 1.
3. Ciała urżnąć, a duszę posilić. — *Lud. Kuj.*
4. Ciałem świecić. — *Lin.*
Gołym, odartym być.
5. Ciało jest maską duszy.
Wszyscy w maszkarach chodzim, a to z takiej miary, gdyż ciała nasze, duszom są jedne maszkary. — *W. Koch. Fr.* 108.

6. Ciału struchlałemu lada co zawadzi. — *Brz.*
   Zbolałemu.
7. Cierp ciało, kiedyś grzeszyć chciało. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 4.
8. Często człek zdrowiem i strachem cielesnej przybeczy uciechy. — *Brz. z Wac. Pot.*
9. Kto ciało zbyt stroi, o duszę nie stoi. — *Zienk.* 203.
10. Lepsza wielka choroba ciała, niźli duszy mała. — *Zienk.* 205.
11. Na obroku skromnym ciało, niechajby się umartwiało. — *Brz. z Groch.*
12. Nie zawadzi z stratą członka, całego uchronić ciała. — *A. M. Fre.* 32.
13. Ujmij ciału obroku, a dusza będzie syta.
14. W pozornem ciele bywa czasem niewielka cnota. — *A. M. Fre.* 45.
   Por. u Adal. N. 24.
15. Żyć w ciele bez ciała, trudna. — *Bial. Post.* 43.
   Żyć w szczerej czystości.

Ciągnąć, Ciągnąć się.
1. Będziesz się ciągnął, póki łyczka stanie, a jak się urwie, błaznem będziesz, panie. — *Brz. z Bratk.*
2. Ciągnie jak bąk. — *Niez.*
   Tęgo pije.
3. Cztery konie więcej uciągną, niż trzy. — *Brz.*
4. I źrzebiec pociągnie, ale nie długo. — *A. Fre.* 11. 232.

Ciągnienie.
Kto bywa lew w ciągnieniu, ten w potrzebie tchórzem. — *W. Koch. Fr.* 88.
   T. j. w marszu, a w bitwie.

Cicho.
Cicho jak w grobie. — *Niez.*

Cichość.
1. Niektórzy z niechcenia najwięcej dokazują w cichości, kiedy nic rzekomo nie widzą. — *A. M. Fre.* 70.
2. W cichości bez gości, w komorze, w pokorze. — *A. Żeglic. Ad.* 265.

Ciekawy.
Ciekawy w cudze rad zagląda garki, bez pozwolenia kucharki. — *Brz. z Haura.*

Cielę.
1. Cielęta go lizały.
   Zimno mu było w nocy, gdy spał.
2. Małe cielę pod mać się kryje. — *Brz. z Bud.*
3. Mędrsze cielę niż krowa, póki cielęca przy wymieniu głowa. — *Zienk.* 206.
4. Między cielęty się wychował. — *Brz.*
5. Rozigrane cielę co wierzgnie to się potknie. — *A. Fre.* 11. 240.
6. Tłuste cielę i za piecem znajdą, o chude i na targu nikt się nie spyta.
   Por. u Adal. N. 17.

Ciemię.
Nie bito mnie w ciemię. — *Niez.*
   Mnie nie w ciemię bito.
   Por. u Adal. t. w.

Ciemno.
Ciemno, jakby oczy wykłuł. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 1.

Ciemnota.
Z ciemnotą zwodne przymierze, bo swój swego za łeb bierze. — *A. Fre.* 11. 235.

Cienki.
Cienki jak trzcina. — *Niez.*

Cienko.
Cienko koło niego. — *Niez.*
   W złem jest położeniu.

Ciepło.
1. A ciepło? ciepło. A zimno? zimno. — *Brz.*
2. Będzie tobie ciepło, jak szabli w pochwie. — *Niez.*
3. Będzie tobie ciepło w kożuchu. — *Niez.*
4. Cieplej z monetą, niż z bawełną w kaftanie. — *Brz. z Jag.*
5. Ciepło, gdzie co było.
   Znak tylko, że tu był niedawno.
   Por. u Adal. „Być" N. 66.
6. Ciepło jak w łaźni. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 3.
7. Ciepło jak w raju. — *Niez.*
8. Przy jednem cieple, wosk się roztapia, a błoto się zsiada. — *A. M. Fre.* 99.
9. Raz ciepło, drugi raz mówi zimno. — *Niez.*
   Z jednych ust mu raz zimno, drugi raz ciepło pucha. — *Brz.*
   Por. u Adal. „Gęba" N. 31.
10. Trzymaj się ciepło.
   ...pisz do mnie na Berdyczów, a jak ci co potrzeba, to sobie kup.
   Żartobl. Bywaj zdrów, niema co z tobą gadać.
   Por. u Adal. „Berdyczów".

Ciepły.
Co ciepłego? chleba z serem. — *Brz.*
   Żartobliwie.

Cierń.
1. Ciernie, a przecież piękną różę rodzi. — *Brz. z Auszp.*
2. Jakby go cierniem pogłaskał.
   Tak mu miło.
3. Nie ocieraj się o ciernie, bo albo zagabnie, albo urazi. — *Brz. z A. M. Fre.*
4. Z ostrego ciernia miękka róża, a z miękkiego korzenia ostre głogi. — *A. Grab. Przyp.* 118. *z A. Zalus.*

Cierpieć.
1. Cierp co i drudzy, czemżeś nad drugich lepszy? — *Niez. z Dowhal.*
   Łac. 1. Ferre, quam sortem patiuntur omnes. — 2. Communia mala ferre, par est aequaliter. — *Tenże.*

2. Często cierpiąc, trafia się, co scierpieć nie możesz. — *Brz. z Min. Ryt.*

Cierpienie.

Za cierpienie, da Bóg zbawienie. — *Niez.*
Rus. Ne budesz terpen, ne budesz spasen. Niem. Auf Leid folgt Freud. — *Tenże.*

Cierpliwość.

1. Cierpliwość, najlepsze na złe lekarstwo. — *Brz. z A. M. Fre.*
Por. u Adal. N. 2.
2. Kto ma cierpliwość, tyle mądrości. — *Niez. z Dowhal.*
Por. u Adal. N. 5.
3. Mizerne to szczęście, przeciw złemu cierpliwością tylko, to jest grzbietem składać się. — *A. M. Fre.* 90.
4. Nie ma na to innego lekarstwa, jak przyłożyć cierpcu. — *Brz. z J. M.*

Cieszyć, Cieszyć się.

1. Cieszy się jak dziecko. — *Niez.*
2. Cieszy się koń z koniem, wół z wołem. — *Brz. z Mon.*
Rus. Teszył sia kiń z koniom, wił z wołom, a swynia z swynoju. — *Brz.*
3. To co nas dziś cieszy, jutro zasmucić może. — *Zab.* 8. 268.

Ciężki.

Ciężki jak ołów. — *Niez.*

Ciężko.

Teraz ciężko, potem będzie ciężej. — *Niez. z Dowhal.*

Cios.

Jednym ciosem gęba z nosem. — *Rys. cnt.* 5.
Na płaskie nosy; znaczy, że profil twarzy z nosem tworzy jedną linję.
Por. u Adal. t. w.

Ciotka.

Gdyby ciotka miała dyszel, byłaby wozem.

Ciskać.

Ciska, nie daje. — *Brz. z Oss.*
Na rozrzutnego.

Ciżba.

1. Unikaj ciżby, bo nie pójdziesz tam gdzie chcesz. — *A. Fre.* 11. 231.
2. W ciżbie mało kto wie, co ją pcha. — *A. Fre.* 11. 231.

Cło.

Niepewne nabycie: co na cle przyszło, żeby nie poszło na mycie. — *Pot. Arg.* 725.

Cnota.

1. Blask bezgruntownej cnoty, jak cień bez słońca istność traci. — *Zab.* 13. 417.
2. Brutus niegdyś wyrzekł: „Cnoto jesteś niczem!“ A echo powtarza od wieku do wieku: „Cnoto jesteś niczem!“ — *A. Fre.* 11. 245.
3. Chociaż po kim niecnoty kto potrzebuje, cnotę w nim, gdy najdzie, chwali. — *A. M. Fre.* 55.
4. Choć kto cnoty nienawidzi, przecież onę widzi. — *Brz. z A. M. Fre.*
5. Choć się z cnotą nie widział, nie zbywa na cnocie, komu z łaski fortuny nie zbywa na złocie. — *Brz. z Żab.*
6. Choć wszystkie rzeczy w świecie razem z człekiem miną, nieśmiertelnych cnót ślady nigdy nie zaginą. — *Niez. Antyk.*
7. Cnocie łotrowie przyznają, przecież onej nie naśladują. — *A. M. Fre.* 45.
8. Cnota bez przykładu, strzał bez kuli. — *A. Fre.* 11. 214.
9. Cnota cnotą, gdy jest w mierze; nie jest, jak miarkę przebierze. — *W. Koch. Fr.* 90.
10. Cnota człowieka już jest pieczęcią, herbem i klejnotem. — *Węg. Skar. roz.* 185.
11. Cnota grunt: ta nie spruchnieje, nie zginie nigdy. — *Węg. Skar. roz.* 188.
12. Cnota i w utrapieniu znajduje sobie słodycz. — *A. M. Fre.* 107.
13. Cnota nie rada nagrody szuka, ale chce aby ją szukano. — *A. M. Fre.* 77.
14. Cnota nie tai się, jak szydło w worze. — *Brz. z Bohom.*
Cnota zataić się nie może. — *A. M. Fre.* (1802) 24.
15. Cnota pokorna, skromna. — *Brz.*
16. Cnota sama się chwali. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 32.
17. Cnota sama się płaci. — *Niez. z Żegl.*
18. Cnota sama sobie nagrodą. — *Niez. z A. Grab.*
Por, u Adal. N. 33.
19. Cnota skarb wieczny, cnota klejnot drogi, tegoć nie wydrze nieprzyjaciel srogi. — *J. Kochan.*
20. Cnota skryta, świeca pod korcem. — *Brz.*
Cnota zakryta nikomu nie pożyteczna. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 45.
21. Cnota tak bogata, że nie może mieć szkody; ani się też ogląda na ludzkie nagrody. — *Niez.*
22. Cnota? to już nie cudza, ale twoja własna rzecz. — *Węg. Skar. roz.* 187.
23. Cnoty człowiekowi godnemu żadna przygoda odjąć nie może. — *Starow. Ref.* 104.
24. Cnoty i dobroci, lubo późne, ale trwalsze są skutki. — *A. M. Fre.* 102.
25. Cnoty plac: przeciwność, nieszczęścia, przygody. — *Brz.*
26. Djabeł po cnocie, kiedy pilniejszy kożuch na zimę. — *Brz. z Dwor.*
27. Do cnoty mej się garnę, w niej się cały zwinę, przy niej chociem bezgroszny, gołota, nie zginę. — *Niez.*

28. Godnych cnot imię bardzo głośne wszędzie, wiecznej czci, sławy, nigdy nie pozbędzie. — *Niez.*
29. I za kratą cnota nie pewna. — *Niez.*
30. Jak bez słońca nikną farby, tak bez cnoty giną skarby. — *Węg. Skar. roz.* 188.
31. Jako w łańcuchu ogniwo ogniwa dzierży się, tak cnota cnoty. — *Niez. z A. Grab.*
32. Jeżelić słodka chwała, ucz się cnoty wszędzie, im większa praca, tem też wyższa chwała będzie. — *Niez. Antyk.*
33. Milsza cnota uboga, nad bogatą niecnotę. — *Lin.*
34. Milsza mi z cnotą chudoba, niźli z niecnotą ozdoba. — *Węg. Skar. roz.* 185.
35. Nędzny handlownik to na świecie bywa, co świętą cnotę szaleństwem pokrywa. — *Wójc.* 4. 190.
36. Nie cnoty często, ale szczęścia nie dostaje. — *A. M. Frc.* 33.
37. Nie chciej stawiać jako cnoty, co jest tylko zadowoleniem twojego usposobienia. — *A. Frc.* 11. 229.

   Nie lubisz zgiełku światowego — dobrze. Nie masz próżnej ambicji — dobrze. Żyjesz skromnie i spokojnie — dobrze, dobrze, ale... — *Tamże.*
38. Nie ma już cnoty, wiary, fałsz dmie z każdej strony! zawołał z gorzkim żalem złodziej okradziony. — *A. Frc.* 11. 255.
39. Nie masz cnoty bez walki, bez nieszczęść wielkości. — *Węg. Skar. roz.* 185.
40. Nie masz tego hultaja, coby jakiej nie miał cnoty. — *Brz. z Lin.*
41. Nie pomogą złota, gdzie dziurawa cnota. — *Brz. z Jag.*
42. Nic prędzej na przedaży nie masz, jako złych jurystów cnota; tanio, drogo, zawsze jej dostaniesz. — *A. M. Frc.* 47.
43. Nieprzyjaciel, który podkopał cnoty narodu, już go przez to wynarodowił. — *A. M. Frc.* 11. 246.
44. Nie rodzimy się z cnotą, ale się jej uczymy. — *A. Grab. Przyp.* 58. *z Kunic.*
45. Nie w fortel, i w figle, ale w cnotę dufając, bezpiecznym będziesz. — *A. M. Frc.* 99.
46. Nie zawsze z ochoty, bywa i z potrzeby cnota. — *A. M. Frc.* 29.
47. Piękniej cnocie w błocie, jak niecnocie w złocie. — *Zienk.* 209.

   Por. u Adal. N. 76.
48. Piękniejsza nienawiść o cnotę, niż o przewrotność pochwała, — *A. M. Frc.* 70.
49. Przy cnocie ludzie oraz skromnymi bywają. — *J. Bocz. Or. pol.* 308.
50. Smaczniejsza garść grochu przy cnocie, niż występne biesiady na srebrze i złocie. — *Niez.*
51. Staropolska jest to cnota, przed gościem nie zamknąć wrota. — *Wójc. Kur.* 1. 60.

   Por. u Adal. N. 92.
52. Szukaj cnot pilno, z cnoty zaś unikaj chwały, bo to twego imienia, lecz nie twe pochwały. — *Niez. Antyk.*
53. Ten nie zbłądzi, kim cnota rządzi. — *Niez.*
54. Teraz i cnota nie popłaca bez złota. — *Brz. z Bohom.*
55. Tyle ma cnoty, co na wróblowej goleni mięsa. — *Brz. z Gliczn.*
56. Wiele ich płaszczem cnoty pokrywa niecnotę. — *A. M. Frc.* 11.
57. Wielom trafunek za cnotę uchodzi. — *A. M. Frc.* 29.
58. Wolę ubogą cnotę, jak bogaty występek. — *Niez. z Kal. Wil.* 1832.
59. Zachowaszli się jako cnota radzi, gdziekolwiek będziesz, nic ci nie zawadzi. — *Żar.* 215.
60. Za cnotliwe sprawy sama cnota hojną zapłatą. — *Węg. Skar. roz.* 186.
61. Z cnoty wieczna sława płynie, a bogactwo marnie ginie. — *Węg. Skar.* 187.

Cnotliwy.

1. Darmo być cnotliwym, bardzo głowa boli. — *Brz. z Starow.*
2. Cnotliwy, bez żółci, mógłby go na ranę przyłożyć. — *Niez. z Żegl.*
3. Cnotliwy nudziarz, cnotę na szwank wystawia. — *A. Frc.* 11. 241.
4. I cnotliwy, po siedemkroć na dzień upadnie. — *Brz. z Zab.*
5. Zmyślenie cnotliwy cnoty jako suknię zażywa, wtenczas ją na się wdziewając, gdy tylko potrzeba. — *A. M. Frc.* 53.

   Zmyślenie = na pozór.

Co.

1. Albo coś, albo nic. — *Niez.*
2. O czem?

   Gdy kto w zamyśleniu.

Cofać się.

Kto się często cofa, często koziołka wywraca. — *A. Frc.* 11. 240.

Córka.

1. Kulawą córkę do klasztoru. — *Brz. z Kulig.*

   Łac. Deteriora Deo.
   Por. u Adal N. 3.
2. Zawsze córka niecnota, z matki niewstydliwej. — *W. Koch. Fr.* 16.

Cud.

Cudy, niewidy. — *Lud.*

Dziwne, niewidziane rzeczy.

Cudze.

1. Bardzo ludzi zawodzi chęć na cudze cheiwa. — *Groch. W.* 540.
2. Cudzego nie pragnij, a swego nie daj w pośmiewisko. — *Niez.*

   Por. u Adal. N. 8.

3. Cudze nie grzeje. — *Brz. Nicz.*
Por. u Adal. N. 19.
4. Cudze smaczniejsze. — *Brz.*
...niż swoje. — *Tenże.*
Por. u Adal. N. 23.
5. Daj pokój cudzemu. — *Brz. z Sim. Sicl.*
6. Łacno jest zhojnieć na cudzem. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 34.
7. Łatwiej cudze poprawiać, niżeli swoje uczynić. — *J. Bocz. Or. pol.* 301.
8. Nie przyswajać sobie cudzego, nie będzie ciężko wracać. — *A. M. Frc.* 90.
9. Szczodrym być z cudzego, nie ma nic dziwnego. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 42.
10. Szczodry z cudzego, majątku nie straci. — *A. Frc.* 11. 216.
11. Ty szczyptę cudzego, a djabeł garść twego. — *Zienk.* 213.
Por. u Adal. N. 43.
12. W cudzych ostrowidzami, a w swoich kretami (jesteśmy). — *Pilch. Sen. Gn.* 244.

Cudzoziemiec.
Kto się z wierzchu obłóczy w cudzoziemca, musi wyzuć ze wnątrz Polaka. — *A. M. Frc.* 67.

Cukier.
1. Aptekarz bez cukru, to jak kanclerz bez pieczęci albo adwokat bez sprawy. — *J. Ochor. Tyg. Il.* 5. 5. 375.
Cukier był jednem z najbardziej wziętych lekarstw, tak dalece, że mówiono... — *Tamże.*
2. Dla głowy cukru wszystko, bez głowy cukru nic. — *Brz.*
Kubanem wszystko zrobisz.

Ćwiczenie.
Drogie imienie, dobre ćwiczenie. — *Żar.* 142.

Ćwiczony.
Chroń się takiej strony, w czemeś nie ćwiczony. — *Żar.* 153.

Cygan.
1. Cygan cyganem. — *Wójc.* 1. 134.
Natury nie zmieni.
2. Cygany ci się przyśnią. — *Niez.*
Mówią, gdy kto wieczerzy pożywać nie chce.
3. Kim się cygan świadczy? swojemi dziećmi. — *Niez.*
Świadczy się cygan swoją rodziną. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 2.

Czajka.
1. Co starsze, czajka czy jajka? — *Żart.*
Odp. Czajka. — A z czego czajka? z jajka. — Więc starsze jajka. — A kto zniósł jajka? czajka.
2. Czai się czajka na Mikołajka. — *Brz. z J. M.*

Czapka.
1. Czapeczka do głowy nie przybita. — *Brz. z Mon.*
Mógłbyś ją uchylić.
Por. u Adal. N. 6.
2. Czapkami was zarzucą. — *Niez.*
Taka ich mnogość, że im rady nie dacie.
3. Wprzód mi głowę zdejmiesz niż czapkę. — *A. Grab. Przyp.* 125.
Tak miał się odezwać ks. Zbaraski Krzysztof, posłując do Konstantynopola, gdy się po nim W. Wezyr domagał, aby z odkrytą głową legacji swojej sprawę oddawał. — *Tamże.*

Czapla.
Nie chciała czapla płotek, a teraz je żaby. — *Brz.*

Czarne.
1. Na czarnem chleb się rodzi. — *Niez.*
2. Skacze z czarnego na białe. — *Dict. des prov.* 1. 70.
Plecie trzy po trzy.
3. Udaje czarne za białe. — *Niez.*
T. j. fałsz za prawdę.
Por. u Adal. N. 4.

Czarno.
Ani czarno, ani biało. — *Niez.*
Ani tak, ani owak.

Czarny.
Czarny jak łabędź, biały jak kruk (wrona). — *Niez.*
Sprzeczne przymioty.

Czarny Bóg.
Szczob tebe Czorny-boh ubył. — *Wójc.* 1. 74.

Czart.
1. Czart pod niebem i dachem, w sieniach i w budynku, żadnemu grzesznikowi nie da odpoczynku. — *Brz. z Kulig. Her.*
2. Czart podobny do ptasznika, co przepiórki wabi. — *Brz. z Bals.*
3. Czart zawsze kłótnie i warchoły sieje. — *Brz.*
4. Dla czego czarcie siedzisz w błocie? — bom przywykł.
5. Któż kiedy zbawieniu swemu dobrze poradził, czartowi pod ład idąc? — *A. M. Frc.* 78.

Czary.
Insze czary w gusłach, a insze na stole. — *Brz. z Wac. Pot.*
Gra wyrazów: czar i czara.

Czas.
1. Co w czas, to dobrze. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 60.
2. Czas bieży, że go ani na koniu nie dogoni. — *Niez. z Oss. Wyr.*
Czas, który szybko bieży, wnet uciecze. — *Mon.* 76. 107. Czas leci niewstrzymany. — *Węg. Skar.* 133.
3. Czas dziki żwawiec. — *Brz. z Zab. Nagł.*
4. Czas i uszczerbia, i stokrotnie płaci. — *Brz. z Zab.*
5. Czas jest kapitałem, przez samą opatrzność danym do użycia człowiekowi. — *Węg. Skar.* 130.

6. Czas jest panem tego świata, czas jest panem i mak duszy; czegóż srogi czas nie skruszy, nad grobami gdy przelata. — *Węg. Skar.* 132. *z Jul. Słow.*
7. Czas jest skarbem, który raz utracony już się nie odzyska. — *Węg. Skar.* 134.
   Por. u Adal. N. 30.
8. Czas jestto księga rzeczy, volumen ciekawy, gdzie wpiszą życie człeka i wszelakie sprawy. — *Węg. Skar.* 133. *z Seb. Klon.*
9. Czas, który przeminie, nie wróci się, jak woda, która Wisłą płynie. — *Węg. Skar.* 132. *z W. Koch.*
   Por. u Adal N. 14, 29 i 30.
10. Czas lekarz Boski, na wszystkie troski. — *Zienk.* 198.
    Czas najlepszy lekarz na choroby wieku. — *Węg. Skar.* 131. *z J. Korz.*
    Por. u Adal. N. 18.
11. Czasowi folgować trzeba. — *Niez.*
12. Czas łagodzi cierpienia. — *Brz.*
13. Czas rany goi. — *Brz.*
14. Czas stracony w rachunek nie idzie.
    Bez porachunku umierać mi przyjdzie, ponieważ... — *Brz. z Mon.*
15. Czas swem berłem z ołowiu zarówno dotyka kmiotka z władzcą potężnym, z mężem nikczemnika. — *Węg. Skar.* 132. *z Fr. Węż.*
16. Czas szczęściu obiecany, zawsze jest daleki. — *Węg. Skar.* 133. *z Al. Fel.*
17. Czas tego lekarzem być musi, czego żadne nie wymogą sposoby. — *Węg. Skar.* 133.
18. Czas wszystko uleczy. — *Niez.*
19. Czas wszystkożerny. — *Brz. z Zab.*
    Por. u Adal. N. 38.
20. Czas zabijamy, a on nas zabija. — *Brz. z J. M.*
21. Czas żarłoczny. — *Brz. z Zab.*
22. Czas, żerca, wszystko pokosem wali. — *Brz. z Zab.*
23. Dobre to były czasy, kiedy po świecie latały kiełbasy. — *Brz.*
    Por. u Adal. N. 49.
24. Inne czasy, inne zwyczaje. — *Niez.*
25. Jednym czasu nie staje, drugim zbywa nadto, gdy umieją zażyć. — *A. M. Fre.* (1802). 32.
26. Kto czasu chybił, wszystko stracił. — *Skar. Kaz.* 511.
27. Kto nie według czasu czyni, nie według rzeczy mu się dzieje. — *A. M. Fre.* 89.
28. Kto pan czasowi, ten pan i rzeczy: wczesność najwięcej dokazuje. — *A. M. Fre.* 101.
    Por. u Adal. N. 58.
29. Kto przed czasem wykrzyka, gdy do rzeczy przyjdzie, szpetnie podrwiwszy, często zostanie we wstydzie. — *Brz. z Pot. Zac.*
30. Która rzecz nie swego czasu bywa, nie trwa długo. — *Brz.*
31. Lepiej przed czasem obmyślić opończę, niżeli, spuściwszy się na pogodę, z niewczasem umoknąć. — *A. M. Fre.* 103.
32. Na cóż ten kwasić czas mały; nieba nie na to go dały. — *Brz. z Karp.*
    Mały = krótki.
33. Nie wczas już, w położnicy się rozmyślać. — *Brz. Mącz.*
    Po ślubie, w łożnicy małżeńskiej.
34. Nie rano, ni późno, w sam dobry czas. — *Niez.*
35. Odmienić się może czas od poranku do wieczora. — *Niez.*
36. Oglądaj się na przyszłe czasy. — *Niez. z Dowhal.*
37. Ogórkowy czas. — *Niez.*
    T. j. czas zły, w którym nie ma prawie żadnego zarobku; wyrażenie rzemieślników, przyswojone przez szersze koła.
38. Oszczędzaj czasu, czas płynie jak woda. — *Zab.* 16. 311.
    Por. u Adal. N. 28.
39. Pan jest czasowi, kto przy swym rozumie rządzić nim dobrze i szafować umie. — *Wójc.* 4. 228. *z J. Ep. Min.*
    Por. u Adal. N. 63.
40. Przed czasem nie łów szczupaków. — *Niez.*
41. Pomiar czasu okryśli, kogo władza, i prawo nie może. — *A. M. Fre.* 32.
42. Prywatni ludzie swemu panują czasowi; monarchowie, albo ludzie urzędowi, mają czas nie dla swojej wygody, ale ludziom gwoli. — *A. M. Fre.* 9.
43. Rychło w czas! — *Brz.*
    Po niewczasie, zapóźno.
44. Strata czasu największą jest stratą. — *Brz. z B. J.*
45. Sypie czas góry, kędy był grunt płaski. — *Brz. z Zab.*
46. To masz, co zrobisz na czas. — *Zienk.* 213.
47. W dobrym czasie wszystko jest dobre. — *Niez.*
48. Większa mądrość czasami niż pieniędzmi potrafić szafować. — *A. M. Fre.* 89.
49. W każdej rzeczy czasu czekaj, a z słowem się nie wymykaj. — *Brz. z Budn. Ap.*
    Por. u Adal. N. 27.
50. Za czasem wszystko płynie. — *Niez.*
51. Z czasem i statkiem zbierze się tysiączek. — *Brz. z Krasic. Pod.*
52. Źle czyni, kto odkłada, czas daje, czas rzeczy wykrada. — *Brz. z B. J.*
    Por. u Adal. N. 8.
53. Złe czasy, nie ja.
54. Żaden czas nie jest twój, tylko ten co minie. — *Węg. Skar.* 132. *z Wac. Pot.*

Czatować.

Czatuje (na kogo) jak djabeł na grzeszną duszę. — *Brz.*

Por. u Adal. N. 1.

Czcić.

Czcili się do upadła, Paweł za zdrowie Piotra, Piotr za zdrowie Pawła. — *Brz. z Oss.*

Spili się.

Czekać.

1. Czekać na co do sądnego dnia. — *Niez.*

Bez nadziei doczekania się.

2. Czeka jak zmiłowania Bożego. — *Niez.*
3. Czekam jak dusznego zbawienia. — *Niez.*

..jak zbawienia duszy. — *Tenże.*
Por. u Adal. N. 9.

4. Napisano u białego lwa, nie czekają z obiadem na jednego dwa. — *Brz.*

Najprawdopodobniej był taki napis w którejś z lwowskich jadalni, noszącej godło „białego lwa“.
Por. u Adal. N. 28.

5. Nie czeka aż się dopiecze. — *Knap. Ad.* 563.

Niecierpliwy.
Por. u Adal. „Łakomy“ N. 24.

Czeladź.

Czeladkę powagą a rozumem lepiej sporządzisz, niżeli postrachem. — *J. Bocz. Or. pol.* 304.

Czepek.

1. Bez czepka prędsza bywa zwada niż biesiada. — *Żar.* 35.

T. j. gdy przy biesiadzie sami mężczyźni bez kobiet.

2. Do czepca on, nie do czapki. — *Brz. z Oss.*
3. Mąż będzie ją kochał, bo ładnie jej w czepeczku. — *Niez.*

Czepiać się.

1. Czepiać się kogo rękami i nogami. — *Niez.*
2. Czepił się go, jak pijany płotu. — *Niez.*
3. Czepił się go, jak rzep kożucha. — *Niez.*

Czerwony złoty.

Jak czerwony złoty, mały a ważny. — *Brz.*

Czesać.

I czesz, i strzeż, i jeszcze zapłać komu, że weźmie biedę z domu. — *Brz.*

O córkach na wydaniu.

Cześć.

1. Cześć, bogactwo, sława, zwiędnie to jak trawa. — *Brz. z Kanc. Gd.*
2. Ni czci, ni wiary, ni podkówek u butów. — *Brz.*

Por. u Adal. N. 7.

Częstować.

Częstować nie chcącego, pytać jeżdżącego o wyjazd, dwom jednego hamować — głupiego. — *Wójc.* 4. 212. *z Żabcz.*

Wyraz domyślny: dowodzi.

Człowiek.

1. Bądź wpierw człowiekiem, nim się staniesz sekciarzem, człowiekiem, nim obywatelem, człowiekiem, nim bohaterem. — *Skar. roz.* 31. *z L. Siem.*
2. Bogatszym człowiek dobry, chociaż żebrze, niż zły, co z srebra pije i jada na srebrze. — *Weg. Skar.* 18. *z Wac. Pot.*
3. Bóg człeka z gliny stworzył, piszą historye, jakoż on nie rozmoknie, gdy ustawnie pije? — *W. Koch. Fr.* 118.
4. Być trudno bez ludzi. — *A. M. Fre.* 94.

Por. u Adal. N. 18.

5. Co człowiek, to zdanie. — *Niez. z Dowhal.*

Łac. Quod homines, tot sententiae. — *Tenże.*

6. Człek bez cnoty — z marmuru kamień pozłocisty, chociaż się pstrzy po wierzchu, wewnątrz błazen czysty. — *Weg. Skar.* 188. *z J. Koch.*
7. Człowiek chytra sztuczka. — *Brz.*
8. Człowiek fałszywy byłby straszny, gdyby mu tylko wierzono. — *A. Fre.* 11. 256.
9. Człowiek jak orzech włoski ma trzy łupiny i jedno ziarnko: fałsz, złość, chciwość i swoje ja. — *A. Fre.* 11. 238.
10. Człowiek nie jest stworzony na łzy i śmiechy, ale dla dobra bliźnich swoich, ludzi. — *Skar. roz.* 19. *z Ad. Mick.*
11. Człowiek nie sam sobie kwoli żyć ma, ale kwoli ojczyznie swej, i kwoli bliźniemu. — *Brz. z Gostk.*
12. Człowiek wtenczas nie jest człowiekiem, gdy jest okrutny. — *Żar.* 162.
13. Człowiek z suknią wytartą daleko nie zajdzie, a człowiek z wytartem czołem prawie wszędzie. — *Żół. Mom.* 21.
14. Człowiek zawiedzie w kawecan niedźwiedzie. — *Brz. z Mon. War.*
15. Człowiek z przyrodzenia jest żeński. — *Petr. Et.* 54.

T. j. do pożycia z żoną.

16. Do ludzi po rozum — do matki po koszulę.
17. Dobrych ludzi i dobrego wina, nie dochodzi się rodzina. — *Brz.*
18. Dopiero po śmierci człowieka, można osądzić, czy był mądry, czy był głupi. — *A. Fre.* 11. 245.
19. Drugi człowiek gorszy od trzeciego. — *Żart.*
20. Dwóch ludzi w sobie zawieramy: człowieka przyrodzonego i kunsztownego. — *Brz. z Zab.*
21. I mnie ludzie znają. — *Niez. z Dowhal.*

Łac. Nam et nobis absunt cui. — *Tamże.*

22. Jak nema ludej to i pop czełowiek. — *Sanoc.*
23. Jeżeli się świat psuje, wiedzieć chcecie? świat ten co dawno, ludzie źli na świecie. — *W. Koch. Fr.* 26.

24. Kiedy kto blisko mieszka języcznego człeka, nie trzeba psa, lepiej cię i z domem oszczeka. — *Pot. Jow.* 139.
25. Kto nie był ni razu człowiekiem, temu człowiek nic nie pomoże. — *Ad. Mick. Dziady.*
Po śmierci modlitwą za jego duszę.
26. Kto się ludzi nie wstydzi, tym się i Pan Bóg brzydzi. — *Zienk.* 202.
27. Ludzie lada co mówią, gdy lada co robisz. — *A. M. Fre.* 105.
28. Ludzie lecą po ziemi, jak liście w jesieni. — *Skar. roz.* 18.
29. Ludzie rodzą się z ludzi, a dusze z cnót. — *Niez. z Am. Grab.*
30. Ludzie są ludźmi.
Mają naturę ułomną, na co powinniśmy być wyrozumiali.
31. Ludzie, to jak akrobaci. Kto nie może stać na wierzchu, zgina barki, aby drugi na nim stanął. — *Weg. Skar.* 18 *z J. Zach.*
...nie wiedzą, że brawo otrzyma tylko ten, co na wierzchu stoi. — *Tamże.*
32. Ludzie zimni nie dają się pokochać gorąco. — *J. I. Kr.* 26. 106.
33. Ludzie zwykle na dwie epoki dzielą swoje życie: w pierwszej robią głupstwa, a w drugiej je opłakują. — *Weg. Skar.* 20.
34. Ludzkie winy podstrzegać, a własnych nie widzieć, jest jedno, co pochlebiać innym, z siebie szydzić. — *Niez. Antyk.*
35. Najmniejszy człowiek łatwo zaszkodzić, łatwo zamieszać może. — *A. M. Fre.* 88.
36. Na świecie ludzi kupa, lecz o człowieka trudno. — *Brz. z J. M.*
Por. u Adal. N. 97.
37. Nie dowierzaj człowiekowi nurkowatemu i mało mówiącemu. — *Brz. z Mon.*
38. Nie jeden wielki człowiek stając przed zwierciadłem zobaczy oszusta. — *A. Fre.* 11. 258.
39. Nie masz człowieka bez wady. — *Weg. Skar.* 26.
Z jednej i drugiej omyłki, nie sądź o poczciwości człowieka, bo... — *Tamże.*
40. Nie masz wymowniejszego człowieka nad tego, który dobrze czyni. — *Skar. roz.* 23.
41. Nie ma tak głupiego człowieka, coby nie znalazł głupszego jeszcze od siebie wielbiciela. — *Skar. roz.* 29 *z Wl. Wol.*
42. Nie źrą się tak bestje jednego rodzaju, jak ludzie. — *Brz. z Pot. Wac.*
43. Od jednej świata aż do drugiej osi, każdy człek szczęście w sercu swojem nosi. — *Zienk.* 209.
44. O durny ludzki rozum, o głupstwo zuchwałe! jakże cię ukorzają te przewięzy małe! — *Zab.* 3. 106. *Zabl.*
Przewięzy = robaki, owady; tu mianowicie: pszczoły.
45. Od złego człowieka urzynaj poły, a uciekaj. — *Niez.*
Urzynaj poły, a uciekaj od złego człowieka. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 115.
46. Pielgrzymem tu jest człowiek, a świat mu wygnaniem. — *Skar. roz.* 28 *z J. D. Minas.*
47. Pies dobry przeto że zły, dobry dla swej złości, lecz człeka Bóg nie stworzył do psiej powinności. — *Zienk.* 210.
48. Pijany człowiek co czyni, we wszem podobien do świni. — *Żar.* 4.
49. Ptaszyna własnym żywi się dziobkiem, a ty człeku, chciałbyś cudzym dorobkiem. — *Zienk.* 210.
50. Raz tylko człek się rodzi, a śmierć na niego tysiąc razy godzi. — *Zienk.* 211.
51. Raz tylko człowiek umiera. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 42.
52. Rybkę siecią łowią, konia łapią na arkan, gęś przyciągają haczykiem, a na człowieka dość czasem jednego spojrzenia. — *Skar. roz.* 25. *z Kl. Tań.*
53. Szczęśliwym nie może być człowiek sam. — *Skar. roz.* 20. *z J. Korz.*
54. Szkoda zwać człowiekiem, kto bydlęco żyje. — *Podw. Sion. A.* 2. *b.*
55. Trudna z twardym człowiekiem sprawa. — *Brz.*
56. Ubogi, uboga — niebodzy u ludzi, ale nie u Boga. — *Zienk.* 213.
57. Upornego człowieka te są obyczaje, gniewem dokłada, gdzie mu słuszności nie staje. — *Wójc.* 4. 230.
58. Wielcy ludzie na to są, aby po nich jeszcze więksi przyszli. — *Skar. roz.* 32. *z L. Siem.*
59. Więcej ludzi rozkosz zabija, niż morze lub wojna. — *Brz. z Mon.*
60. Wino im starsze, mocniejsze, człowiek przeciwnie, za laty słabieje. — *W. Koch. Fr.* 117.
61. W ostatniej analizie, zły człowiek zawsze głupi. — *A. Fre.* 11. 232.
62. Wszyscy ludzie są sobie równi, bo każdy ma dwa łokcie. — *Żół. Mom.* 37.
63. W świecie człowiek nie zaginie. — *Wurz.* 447.
64. Zaprzątnąć ludzi każdy umie, zabawić rzadko kto potrafi. — *Brz. z Zab.*
65. Z ludźmi ostrożnie, bo albo ich mądrość w pole wywiedzie, albo głupota w błoto wprowadzi. — *A. Fre.* 11. 245.
66. Złych ludzi najpiękniejsze w życiu dzieło, kiedy umierają. — *A. M. Fre.* 98.

67. Znaj się być człowiekiem. — *Niez. z Żegl.*
68. Źli ludzie tem najwięcej szkodzą, że obłudą i oszustwem wstrzymują dobrych od dobrego. — *A. Fre.* 11. 250.
69. Żadna bestja tak nie zełże, jak człowiek. — *Brz.*
70. Żytnem młody człek ziarnem, świat jest jego polem; na dobrem — kłos przynosi, w złem — będzie kąkolem. — *Skar. roz.* 28. *z Wac. Pot.*

Czoło.

1. Czoła na to trzeba. — *Niez.*
   Bezczelności, zuchwalstwa.
2. Czołem!
   Dawniej, wyraz powitania, tyle co dziś: najniższy sługa.
3. Czoło mieć. — *Niez.*
   ... miedziane (wytarte).
   Wstydu nie mieć.
4. Czoło twarz wynurzy. — *Niez. z Żegl.*
   T. j. wyraz twarzy pokazuje jakiego kto czoła.
5. Na czole ma to napisane. — *Brz.*
   Widać z miny co za człowiek.
6. Rozmarszczyć czoło, czasem nie zawadzi. — *Brz. z Mon.*
   Dobrym, uprzejmym się okazać, choćby przymusowo.
7. Trzeba mieć czoło miedziane, kto co chce na świecie wskórać. — *Brz. z Krasic. Dośw.*
8. U tych nie masz czoła, u których wstyd wygasł. — *Brz. z Modrz. Baz.*
   Wedle starej przypowieści... — *Tamże.*
9. Zawsze zmarszczone czoło, wad oznacza wiele. — *Brz. z Lin.*

Czop.

Żegnał się często czopem. — *Brz. z W. Koch.*
Często się zapijał.

Czosnek.

Kto czosnek jadł, czosnkiem pucha, a kto cynamon, taż mu wonia z ust wychodzi. — *Brz. z Skar. Kaz.*

Czółno.

Jakby czółnem przez wodę przejechał.
Ani znaku, co było.

Cztery.

1. Czterech nie zliczy. — *Niez.*
   Trusia, niewiniątko.
2. Dwa a dwa jest cztery. — *Niez.*
   Jak dwa a dwa cztery.
   Rzecz pewna, niezawodna.
3. Dwa a dwa jest cztery — los czasem czyni igraszkę, i pisze pod kreską 6 zamiast 4. — *Niez. z Dzien. lwow.* 1832.
   Najpewniejsze widoki czasem zawodzą.
4. Gdy cztery chcesz otrzymać, proś o dziesięć. — *A. M. Fre.* (1802) 83.
5. Na cztery Króle.
   T. j. nigdy, bo są Trzy Króle.

Czub.

Przytrzeć komu czuba. — *Dict. des prov.* 1. 4.
Franc. Abattre le caquet. — *Tamże.*
To samo co: utrzeć nosa, przytrzeć rogów.

Czuć.

1. Kto na się co czuje, mniema aby o nim wszyscy szeptali. — *Brz. z Reja Żyw.*
2. Na wiatr uczuć swych nie trwoni, kto głęboko w duszy czuje. — *Skar. roz.* 26. *z Ad. Asn.*

Czujny.

Czujny, jak żuraw. — *Brz.*

Czułość.

Przez zbytek czułości unika cierpiących. — *A. Fre.* 11. 214.

Czyn.

1. Najlepsze czyny, tak się często iści, u dobrych w cenie, u złych w nienawiści. — *Zab.* 12. 309.
2. Nie sądź ludzi po zachceniach, ale prawdy szukaj w czynie. — *Skar. roz.* 26. *z Ad. Asn.*

Czynić.

1. Chwalniejsi, co dobrze czynią, niż co pokrywając swoją niedoskonałość, uchodzą czynienia okazji. — *A. M. Fre.* 100.
2. Ci co najgorzej czynią, zwykli pięknie mówić. — *A. M. Fre.* 106.
3. Co czynisz, czyń rozmyślnie. — *W. Koch. Fr.* 132.
   ...skora rada szkodzi, gdyż za nią, jak za panią sługa, żałość chodzi. — *Tamże.*
4. Co masz czynić, dziś uczyń. — *W. Koch. Fr.* 49.
   .. pokoś jest na woli, któż wie, czy czynić, choćbyś chciał pozwoli. — *Tamże.*
   Por. u Adal. N. 12.
5. Czyń dobrze, mów nie wiele, łaskać się zewsząd ściele. — *Ł. Baran. Wien.* 29.
6. Dobrze czyniący w życiu, za swemi sprawami pójdą, źle zaś czyniący zginą z występkami. — *Niez. Antyk.*
7. Dobrze czyń, lecz wiedz komu. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 18.
8. Dobrze czyń, obmować nie zaszkodzi. — *A. M. Fre.* 36.
9. Dość z siebie czyni, kto wykona, co zmoże. — *J. Bocz. Or. pol.* 302.
10. Insza czynić, insza odbyć ladajako. — *A. M. Fre.* 13.
    Por. u Adal. N. 21.
11. Jaknajgorzej czynić, byle pięknie mówić, taki krój zepsowanej teraz polityki. — *A. M. Fre.* 37.
12. Każdy tak czyni, jak może. — *Niez.*
13. Najtańsza w tem się srożyć, albo ofiarować, co się czynić nie będzie. — *A. M. Fre.* 97.

14. Nie czyń tego co masz poprawować, ale czyń zaraz z rozmysłem, i dobrze. — *A. M. Frc.* 92.
15. O kim ludzie wiele rozumieją, za nic to mają, gdy on co mniej nad oczekiwanie uczyni. — *A. M. Frc.* 103.
16. Pożyteczniej nic nie czynić, niż czynić ladajako. — *A. M. Frc.* (1802) 88.
17. Pókiś mi dobrze czynił, zwałem dobrodziejem, skoroś mi złość wyrządził, zwię cię już złodziejem. — *Brz. z Mon.*
18. Siła człowiek daremno czyni, żeby, daremno czyniąc, na to napaść, co jest nie daremno. — *A. M. Frc.* 45.
19. Siła sprawił, który, co mógł, to czynił. — *Niez. z Hipp.*
   Por. u Adal. N. 41.
20. Śmiele drugiemu przygani, kto swoje czyni lepiej. — *A. M. Frc.* 91.
21. Tacy, którzy się chwalą, mało zawsze czynią. — *Skar. roz.* 25 *z Krz. Opal.*
22. Ten szkodą goni, kto co czyni nagle. — *Brz. z Błaż.*
23. Uczy złe czynić, kto się niepotrzebnie obawia. — *A. M. Frc.* (1802) 5.
24. Zwłaczać, kiedy fortuna płuży; gdy opak idzie to się obawiać; jest nic nigdy nie czynić. — *A. M. Frc.* 45.

Czynienie.

1. Komu najsnadniej o racją, temu najtrudniej rado bywa o czynienie. — *A. M. Frc.* 24.
2. Niektóre rzeczy czynienie rozjątrzy, a czas ułagodzi. — *A. M. Frc.* 101.
3. Ten słowy i dyskursem, ów zaś czynieniem udatny. — *A. M. Frc.* (1802) 22.

Czysty.

Jak czysta gołębica w czyste miejsca godzi, tak łaski w sercach czystych Duch Najświętszy rodzi. — *Niez. Antyk.*

D.

Dach.

Kto w dachu nad sobą nie zabije dziury, nie masz dziwu, że zmoknie, kiedy przyjdą chmury. — *Brz. z Pot. Wac.*

Dać.

1. Cały rozum: daj! — *A. Frc.* 11. 218.
2. Cyt, cyt, da ci matusia ryneczkę oblizać. — *Brz. z J. M.*
   Żartując z dzieci płaczących.
3. Cztery rzeczy ma mieć ten, który co raz dawa: wiedzieć, dla czego? komu? kiedy? i co dawa? Dla czego? by dać słusznie; co? by zaś nie mało; komu? by godzien: kiedy? by się na czas zdało. — *Wójc.* 4. 223. *z Żabcz.*
4. Da ci (na starość) chleba na patyku. — *Niez.*
   Złe dziecko rodzicom.
5. Dać a wymawiać, złe to obyczaje, kto tak ma czynić, lepiej niech nie daje. — *Brz. z Żegl.*
6. Dać darmo mogąc ludzie, nic darmo nie dają; z niczego nic, lecz za dar dary odbierają. — *Niez. Antyk.*
7. Dać komu *pro memoria.* — *Niez.*
   ...pamiętne
   Natrzeć uszu tak, żeby popamiętał.
8. Dając prędzej ustaniesz, niżeli ludzie dziękując. — *A. M. Frc.* 32.
9. Daj mu dziś, on chce jutro, a nie dasz pojutrze, masz wroga. — *A. Frc.* 11. 221.
10. Daj mu kafel z pieca, szybkę z okna. — *Niez.*
    Co tylko mu się zachce.
11. Daj mu w pysk, a ja ci oddam. — *Brz. z J. M.*
    Żart.
12. Daj! na to głuchy, naści: usłyszał. — *Brz. z J. M.*
13. Dałem ci dziadku szeląg.
    Na tych. którzy wymawiają. gdy co dali.
14. Dałeś mi raz, a stokroć dar ten wyrzuciłeś, tak cnotę wymówkami daru zatłumiłeś. — *Brz. z Żegl.*
15. Dam grosz, i czapki nie zdejmę. — *Niez.*
16. Dam ja jemu, aż ruski miesiąc popamięta. — *Wójc.* 2. 288.
17. Dam ja jemu po tybinkach. — *Niez.*
    Wyłoję mu skórę.
18. Dam ja mu, aż mu w pięty pójdzie. — *Niez.*
19. Da on ci duszkę świętą, łaskę Bożą. — *Brz. z Lin.*
    Nie da nic, powie: niech Pan Bóg opatrzy.
20. Dawać całą dłonią. — *Brz. z Lin.*
21. Dwa razy to jest wdzięczno, gdy kto prędko daje. — *Brz.*
    Ob. N. 28 i por. u Adal. N. 43
22. Gdyć co dają, przypatrz się twarzy dającego. — *Brz. z Bardz. Tr.*
23. Jam ci sto wołów obiecał, mój Boże, lecz kto ich nie ma, ten ich dać nie może. — *Brz. z Jabl. Tel.*
24. Jednym praca, drugim cnota, wielom szczęście daje. — *A. M. Frc.* 1.
25. Kto nieuważnie daje, zbestwi bardziej niż naprawi. — *A. M. Frc.* 57.

26. Kto potężniejszemu odmawia, wszystko daje. — *A. M. Frc.* 99.
Ob. N. 29 i por. u Adal. N. 29.
27. Kto pyta, czy chcesz? nie ma szczerej chęci dać. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 70.
28. Kto rychło daje, w dwójnasób daje. — *Niez.*
Ob. N. 21 i por. u Adal. N. 43.
29. Lepiej dać dobrowolnie i z ochotą temu, kto może wziąć, gdy zechce. — *A. M. Frc.* 99.
Ob. N. 26.
30. Lepiej dawać niźli prosić.
Przodki zwykły były głosić... — *Leg. Ap.* 12
31. Lepiej więcej dać, niż się obiecało, niżeli zawodzić datkiem, nie według obietnicy. — *Brz. z Krasic. List.*
32. Maszli co dać, daj szczodrze. — *Brz.*
33. Nie daj, a nie wydzieraj. — *A. Grab. Przyp.* 81.
Nie dawaj... — *A. M. Frc.* 32.
34. Nie mały upominek daje, kto daje co ma, i na co go staje. — *Brz.*
35. Nie pytają, tylko dają. — *Brz.*
36. Nikt nikomu nie daje, czego sam nie ma. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 97.
37. Póki dajesz, pótyś brat; jak chcesz wziąć... hola bratku! — *A. Frc.* 11. 214.
38. Przyobiecana pierwszym rodzicom od Pana łaska, samym dającym bywa tylko dana. — *Niez. Antyk.*
39. Wolność! braterstwo! ojczyzna! ba, wiara! a koniec: co dasz? to dziś grunt, to miara. — *A. Frc.* 11. 251.
40. Zwolna dawaj, dłużej ci będzie stawało. — *A. M. Frc.* 90.

Daleko.

1. Im dalej spojrzysz za siebie, tem wszystko mniejsze. — *A. Frc.* 11. 219.
2. Im dalej, tem lepiej. — *Niez.*
Od osoby nienawistnej lub miejsc nasuwających przykre wspomnienia.

Dar.

1. Dar słodki, a podzięka kwaśna. — *A. Frc.* 11. 252.
2. Dary dawaj z ochotą, bo dar późno dany, niemiły, dar zaś prędki nieoszacowany. — *Niez. Antyk.*
3. Dary psują obyczaje.
4. Inna rzecz jest dar, a inna darowanie. — *Górn. Sen.* 397.
5. Kto dary odrzuca, snać i dawcę z niemi. — *Jag. Wyb. C.* 3, *b.*
6. Lichy dar ceny nabierze, jeśli ktoś go przyjmie szczerze. — *Leg. Ap.* 12.
7. Odbierz z ochotą szczupłe datku mego dary; nie dar szacuj, lecz z daru serca dochodź wiary. — *Niez. Antyk.*
8. Póki dar, póty i pamięć dobrodziejstwa stoi. — *Górn. Sen.* 37.
9. Ruski dar, dawszy znowu się upominać. — *Niez. z Dowhal.*
Łac. Puerilis est mos, quae dedisti recipere. — *Tamże.*
Por. u Adal. N. 9.
10. Z tych, które dla Chrystusa dasz ubogim dary, sowitsze w niebie zyskasz bogactwa bez miary. — *Niez. Antyk.*

Darmo.

1. Darmo, nie mogę. — *Brz. z B. J.*
„Darmo", jest tu dwuznacznikiem.
2. Dziś, byś krwią płakał, żaden darmo, nic. — *Brz. z Gliczn.*
3. Jutro darmo, dziś za pieniądze.

Darować.

Dawne to są obyczaje, daruje rad gdy dostaje. — *Żar.* 161.
Nie darmo mówią... — *Tamże.*

Data.

1. Być pod dobrą datą.
Mieć w czubie, być pijanym.
2. Nie pod jedną rodzi się każdy człowiek datą: jednemu w głowie równo, drugiemu pstrokato. — *Brz. z Zabł. Amf.*
3. Skąd data?
Ob. u Adal. „Mikstat". Tamże objaśnienie znaczenia.

Datek.

1. Datek, na niewdzięczność zadatek. — *A. Frc.* 11. 250.
2. Jednego wspomożesz datkiem, drugiego zepsujesz. — *A. M. Frc.* 101.
3. Kto się z swym komu popisuje datkiem, spodziewa się to odebrać z naddatkiem. — *Ł. Baran. Wien.* 14.
4. Łaska bez datku, nie broni od niedostatku. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 10.
5. Milsza nie widzieć żadnego, niż pysznie rzucony albo z przekąsywaniem dany odbierać datek. — *A. M. Frc. Powt.* 2.
6. Przykrzejszy czasem datek, niż nieuczynność. — *Brz.*
7. Za pół datku waży, kto nie miawszy uczynić, bez zwłoki odmówi. — *A. M. Frc.* (1802). 56.

Dąb.

1. Dub wialiki, da duplawaty. — *Opis pow. Borys.* 432. *Przysł. białorus.*
Niemoc ukryta pod pozorem siły.
2. Nie miej za dęba liche jego trzaski. — *Jabł. Ez.* 137.
3. To dąb, to brzoza, to baran, to koza. — *Brz. z J. M.*
Por. u Adal. N. 10.

Dać.

1. Dać komu pod nos. — *Niez.*
Fimfy stroić, puszyć się, chcieć imponować komu.

2. Dmie, jakby zjadł sto djabłów. — *Brz.*
Co przedtem cienko śpiewał, teraz dmie... — *Mon.* 73. 589.

Dbać.

1. Dbają o niego jak o macoszyne dziecko. — *Brz.*
2. Dba o to, jak pies o piątą nogę, gdy ma cztery zdrowe. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 2.

Dedykacja.

Dedykacyj arkusz, a dzieło same jak myszy ogon. — *Brz. z Mon.*

Dekret.

Krzywać łacina, ale dekret sprawiedliwy. — *Brz. z Falib.*

Demagog.

1. Demagogi w ciągłej gorączce, nieustające mają pragnienie. — *A. Fre.* 11. 259.
2. Kiedy demagog wyrzeka się wściekle ściganej popularności? Wtenczas, kiedy mu idzie o własną jego skórę. — *A. Fre.* 11. 259.

Derkacz.

1. Derkacze łowi. — *Brz. z Oss. Wyr.*
Nie wie, co robi.
2. Grał już derkacza. — *Brz. z Oss. Wyr.*
Już nie fryc.
3. Idzie dopiero na derkacze. — *Brz. z Oss.*
Zaprawia się dopiero, pierwsze jego pole.
4. Przedni myśliwiec na derkacze. — *Brz. z Oss.*
Niczego nie świadom, nie wiedzący jak się brać do rzeczy.

Deska.

1. Cztery doszczki, ziemi troszki. — *Sanoc. Lud.*
Trumna z mogiłą.
2. Jedna deszczka w rudlu, całym kieruje okrętem. — *A. M. Fre.* 89.
3. Od doszczki do doszczki, a w seredyni ani troszki. — *Niez.*

Deszcz.

1. Deszcz ranny, gniew panny, i mężczyzn kochanie, wszystko to w moment ustanie. — *Brz. z B. J.*
Por. u Adal. N. 5.
2. Deszczyk majowy, i łzy młodej wdowy, nie długo trwają. — *Brz.*
.... i łzy panny młodej, nie długo trwałe. — *Wójc.* 1. 26.

Djabeł.

1. Djabeł biedny, bo duszy nie ma.
Por. u Adal. N. 2.
2. Djabeł, gdy się rozrubaszy, to po nocy głupich straszy. — *Brz. z Krasic.*
3. Djabeł nie śpi, kiedy chce co spłatać. — *Niez.*
.... sztuczkę spłatać. — *Tenże.*
Por. u Adal. N. 18.
4. Djabli go przynieśli. — *Niez.*
Nie potrzebny tu wcale.
5. Djabli mu w kołnierz wleźli. — *Niez.*
6. Djabli się żenią.
Mówią, kiedy wielki wicher, zawierucha.
7. Djabła mieć w sobie. — *Niez.*
8. Djabła w bok, na cały rok. — *Niez.*
Życzenie pomyślności.
9. Jak nie djabeł, to djabla matka. — *Niez.*
10. Jak się djabeł zestarzeje, uczy się pacierza. — *Brz.*
.... to się staje pustelnikiem. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 47.
11. Jeden djabeł.
Czy tak, czy tak, wszystko to jedno — i to i to, na jedno kopyto.
Białorus. Adzin czort, da umazawszysia. — *Opis pow. Borys.* 425.
12. Jest djabeł, co stare baby głaszcze; drugi, co małe dzieci smoli; trzeci, co w starych piecach ogień nieci. — *Brz. z J. M.*
13. Ma djabeł dosyć cukru, i groch czyni słodkim. — *Brz. z Pot. Arg.*
14. Miał się djabeł urodzić, ale kogut zapiał.
Mówią o człowieku niegodziwym, który jakoby przyszedł na świat w miejsce djabła.
Por. u Adal. N. 14.
15. Najgorszy djabeł, kiedy się zmniszy. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 70.
16. Nie budź djabła, niech śpi djabeł. — *Wójc.* 3. 247.
Por. u Adal. N. 73.
17. Niech go djabli porwą. — *Niez.*
18. Nie taki djabeł czarny, jak go malują.
Por. u Adal. N. 78.
19. Nie wspominaj djabła o północy. — *Brz.*
20. Po co djabła na ścianie malować, kiedy on i tak wylizie.
21. Poszedł do djabła w zęby. — *Niez.*
22. Poszedł w djabły.
Djabli go wzięli.
23. Różnie djabła malują — w Polsce po niemiecku. — *Brz. z Pot. Wac.*
24. Trafił djabeł na poganina.
Białorus. Trafiu czort na pahanaho. — *Opis. pow. Borysow.* 425.
25. U djabła na duszę pieniędzy zaciąga, a innym na lichwę pożycza. — *Brz. z Oss.*
26. W kogo djabeł raz wstąpi, tego nie opuści. — *Brz.*
.... wstąpi, kogo raz usidli, i na śmierć i na żywot oczy mu zamydli. — *Brz. z Pot. Zac.*
27. Zjedz djabła (sto djabłów).
.... z kopytkami.
Por. u Adal. N. 28.
28. Żeby djabeł na djable siedział.
To tego nie będzie, albo: to musi być.

Dłoń.

1. Jak na dłoni.
Widocznie, jasno, wyraziście.
2. Prędzej mi włosy na dłoni wyrosną.
Niż to się stanie.
Por. u Adal. t. w.

3. Ściskać dłoń. — *Brz.*
Skąpić, sknerą być.

Dług.

1. Długi idą w długą. — *Dwor. E.*
W przewłokę, niechętnie, nierychło się płacą. Por. u Adal. N. 1.
2. Dług nie jedną już rodzinę, wyprawił na żebraninę. — *Leg. Ap.* 65.
3. I szumi i puszy, a w długach po uszy. — *Zienk.* 200.
4. Kto dług zaciąga z przedsięwzięciem nie oddania, nie żebrak ale złodziej. — *A. Fre.* 11. 214.
5. Lepiej o sobie radzi, kto długu pozbędzie, niż co intraty przyczyni. — *J. Bocz. Or. pol.* 301.

Długosz.

Nie każdy długosz serca dobrego i mocy, wszak Goljata Dawid mały zabił z procy. — *W. Koch. Fr.* 69.
Długosz = człowiek długi, wielkiego wzrostu.

Dłużnik.

1. Dłużnik nienawidzi progu kredytora. — *Brz. z Min. Ryt.*
2. Jak dłużnik ma gorączkę, wierzyciela febra trzęsie. — *A. Fre.* 11. 217.
3. Najłatwiejsza o dłużnika, co racjami a gniewem długi chce wypłacać. — *J. Bocz. Or. pol.* 295.
4. Nie kocha dłużnik wierzyciela, bo go ciągle dźwiga. — *A. Fre.* 11. 221.
5. Od złego dłużnika, trzeba brać i łyka. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 7.
6. Śpi dłużnik, wierzyciel czuwa. — *A. Fre.* 11. 221.
7. Ten dłużnik dobry, który bardziej myśli jak oddać cudze, niż pożyczający, jak odebrać swoje. — *A. M. Fre.* 85.
8. Zły to dłużnik, który łży swego wierzyciela. — *Brz. z Oss.*

Dobre.

1. Choć dobre znamy, jednak źle działamy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.
2. Co dobre (lepsze) zginęło, co gorsze, zostało. — *Niez. z J. Mon.*
3. Lepiej jedno dobre opuścić, byle uchodzić za tem dziesięciu złego. — *A. M. Fre.* 3.
4. Nie godzien pożałowania, kto sobie sam dobrego nie chce. — *A. M. Fre.* 98.
.... albo umyślnie źle czyni. — *Tamże.*
5. Dobre, ledwo z kosztem bywa; złego dosyć bez pracy i nakładu. — *A. M. Fre.* 96.
6. Dobre najlepiej się poznaje, gdy go już niema. — *Brz.*
7. Dobre od złej biedy.
Gdy niema lepszego.
8. Dobre przy złem znaczniejsze. — *Brz.*
9. I dobrem przeładuje, kto go niewcześnie zażywa. — *A. M. Fre.* 65.
.... kto go zbyt zażywa, wszak bez miary lekarstwo trucizną więc bywa. — *Wójc.* 4. 230.
10. I dobre, nie wszystkim bywa dobre, przecięż ono dobre, kiedy pomaga wielom. — *A. M. Fre.* 7.
11. Lepiej jedno dobre opuścić, byle uchodzić zatym dziesięciu złego. — *J. Bocz. Or. pol.* 293.
12. Styka się ze złem dobre; graniczy z przykrością wygoda. — *Brz. z Oss.*

Dobro.

1. Dobro sprawuje się z doskonałych wszystkich okoliczności; złe z najmniejszej niedoskonałości. — *A. M. Fre.* 29.
2. Dopiero ludzie dobro swoje znają, kiedy czas minie, kiedy miawszy go, nie mają. — *Pot. Arg.* 130.
Por. u Adal N. 3.
3. Kto dóbr cudzych zazdrośnie nabyć sobie pragnie, ten przy cudzych i swoich musi pozbyć snadnie. — *Niez. z Dowhal.*
4. Kto o pospolite dobro nie dba, swoje prywatne na szańc wydaje. — *A. M. Fre.* 71.
5. Kto po cudze posięga dobro, swoje niezawodnie utraci. — *Ks. Stebel.* 64.
Por. u Adal. „Cudze“ N. 29.
6. Kto skąpy groszem pospolitemu dobru, tysiącem szkodny prywatnemu. — *A. M. Fre.* 71.
7. Lepiej mieć nie wątpliwe dobro, choć małe, niż z kondycją polepszenia. — *A. M. Fre.* 102.
8. Małe dobro, wielkiego złego nie przykrasi; małe złe, wielkie dobro zepsuje. — *A. M. Fre.* 88.
Por. u Adal. „Złe“ N. 32.

Dobroć.

1. Dobrocią złych uchodzić, mądrego jest. — *A. M. Fre.* 78.
Wyraz domyślny: rzeczą, zadaniem.
Por. u Adal N. 5.
2. Matka jest dobroć, wdzięczność córkę rodzi, dobroć przodkuje, wdzięczność za nią chodzi. — *Brz. z Brat.*
3. Nie jest to dobroć, lepszym być od najgorszego. — *Min. Ryt.* 4. 151.

Dobrodziej.

1. Jak mi dom darujesz, wynoś się z niego czemprędzej, bo dobrodziejów mój honor nie znosi. — *A. Fre.* 11. 248.
2. Mości dobrodzieju, dobre kluski na oleju. — *Brz.*
Żartobl. dla rymu.

Dobrodziejstwo.

1. Daleko od siebie chodzą te dwie rzeczy: dobrodziejstwo a kupiectwo. — *Brz. z Górn.*

2. Dobrodziejstwa być powinne na kształt deszczu, nie na kształt powodzi. — *A. M. Fre.* 90.
3. Dobrodziejstwa nie idą w pamięć. — *Brz.*
4. Dobrodziejstwo zbyteczne prędko się wysili, a czasem, miasto pomocy, zepsuje. — *A. M. Fre.* 90.
5. Dziś za dobrodziejstwa ołowiem płacą. — *Brz. z Falib.*
6. Kto potrzeby nie uczuje, ten też nie pozna dobrodziejstwa. — *Bial. Post.* 203.
7. To przeciwne rzeczy sobie: dobrodziejstwo a krzywda. — *Niez. z Górn.*
8. Za dobrodziejstwo podziękę, za krzywdę powetowanie, abo przynajmniej szczypkę. — *Brz. z Pilch.*
   Szczypka = przycinek, przytyk.

Dobry.

1. Być dobrym w naszej jest mocy; żeby nas za takowych miano, w cudzej. — *A. M. Fre.* 37.
2. Choć się (człek) dobry zepsuje, przecież czym był pokazuje. — *Brz.*
3. Dobrego ludzie najdą; lub (t. j. lubo) nie zobaczą, jednak wspominają. — *Niez. z Dowhal.*
   Por. u Niez. N. 6 i 7.
4. Dobrego źli sobie ważą, przed sobą mu przecie nie dadzą. — *A. M. Fre.* 45.
5. Dobremu, każdyć rad. — *Brz. z Dzwonk.*
6. Dobry; dałby i ciasto z dzieżą. — *Brz.*
   Od ustby sobie odjął.
7. Dobry, do ranyby go można przyłożyć. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 43.
8. Dobry, jak śpi, to jeść nie chce. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 39.
9. Dobry, jak śpi to nic nie mówi.
10. Dobry, jak wesz za kołnierzem.
11. Dobrzy przestają być złymi ze cnoty, źli zasię czasem z kijowej roboty. — *Brz. z Pot. Jow.*
12. Gdyś nadto dobry, nazwą cię prostakiem. — *Brz.*
13. Lepiej z dobrym zgubić, niż ze złym znaleść.
14. Nie ten teraz dobry, kto cale dobry, ale kto trochę dyskretniej złym jest. — *A. M. Fre.* 11.
15. Tak dobry, aż się na nic nie przyda. — *A. M. Fre.* 33.
16. Z dobrych dobrzy się rodzą. — *Niez. z Niemc.*

Dobrze.

1. Dobrze jak u Pana Boga za piecem (za drzwiami).
2. Dosyć wcześnie, choć nie rychło, kiedy dobrze. — *A. M. Fre.* 91.
3. Nie na prędko zapatruj się, ale na dobrze. — *A. M. Fre.* 91.
4. Tam dobrze, gdzie nas nie ma: skoro przybędziemy, zaraz popsujemy. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 19.

Dogodzić.

1. Jeszcze się ten nie urodził, coby światu dogodził. — *Niez. z J. Mon.*
   Por. u Adal. N. 9.
2. Kto chce drugim dogodzić, musi sobie szkodzić. — *Zienk.* 204.
   Por. u Adal. N. 11.

Dojeść.

Co nie dojesz, nie doliżesz.

Dokazać.

1. Gdy nie mogę dokazać cobym chciał, muszę koniecznie chcieć to tylko, co zmogę. — *A. M. Fre.* (1802) 88.
2. Najprędszy dokazania sposób, co masz robić, prędko zaczynać. — *A. M. Fre.* 89.

Dokazywać.

Ten, co wiele dokazuje, często się sprośnie szwankuje. — *Wójc.* 4. 166.

Doktór. Doktorski.

1. Czemu ubodzy zdrowi, a bogaci chorzy? bo ubogich praca leczy, bogatych doktorzy. — *Zienk.* 199.
2. Doktorowie czasem łżowie. — *Rey. wiz.* 61.
   Saé też czasem łżowie, chociaż je wszyscy zowią, mądrzy doktorowie. — *Tamże.*
   Łeż = łgarz, kłamca.
3. Nie każdy, co się po doktorsku stroi, placu dostoi. — *Brz.*
   W dyspucie, w dowodzeniach naukowych.
4. Niepewny doktór, pewny zabójca. — *Brz. z Pot. Wac.*
5. Nie trzebać, mówi doktór, a nadstawia rączki. — *Brz. z Pot. Arg.*
6. Nieuk doktór, kucharz, siebie i ludzi w zdrowiu zawodzą. — *Wójc.* 4. 89.
7. Nim doktór jednego chorego uleczy, dziesięciu ich umorzy. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 19.
8. U niepewnego doktora, najpewniejsza na śmierć recepta. — *A. M. Fre.* 50.

Doktryna.

Siedzi w doktrynie, jak wrona (z respektem mówiąc) na świni. — *A. Fre.* 11. 233.

Doktryner.

Dach się już pali, a doktryner jeszcze dowodzi, że się palić nie powinno. — *A. Fre.* 11. 233.

Dola.

1. Więcej ma stopniów niska dola do przestąpienia, niż największa. — *A. M. Fre.* 101.
   .... Niższa spodziewa się postąpić, a wysoka upaść. — *Tamże.*
2. Zła dola, często miejsce i okazją daje lepszemu powodzeniu. — *A. M. Fre.* 92.

Doleźć.
Łacniej doleźć, niż dostać. — *Brz.*
Niż utrzymać się na miejscu, do którego się z trudem doszło.

Dołożyć.
Najpoczciwszy nie dołoży. — *Brz. z J. M.*
Ze swojego.

Dom.
1. Co dom ma, tem rad gościom. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.
2. Co w domu, do tego nic nikomu. — *Brz.*
3. Cztery rzeczy z żadnej nie mogą się miary ukryć w domu: kochanie, kaszel, ogień, swary. — *Brz. z Haura.*
4. Domy budować, wiele strawować, nie daje w worku pieniędzy chować. — *Dopisek ręczny na egz. Gemius Fl. trib.* 7.
Strawować = trzymać czeladź na strawnem. Por. u Adal. „Czeladź" N. 2.
5. Już nie trzeba, jeno Boga, kiedy w domu spocznie noga. — *Wójc.* 4. 17.
Por. u Adal. N. 19.
6. Komu w domu dobrze, niech się po świecie nie włóczy. — *Brz. z Oss.*
7. Kto do cudzego domu wnijdzie, gospodarskiej woli dogadzać musi. — *Niez.*
Polska niesie przypowieść .. — *Mochn. o liter. pol.* 1. 39.
8. Najciężej z domu się wybrać. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 53.
9. Największa ozdoba grzecznego domu, grzeczny gospodarz. — *A. M. Fre.* 25.
Wszystkie w niwczem grzeczności, gdzie pan domu niegrzeczny. — *Tamże.*
10. Nie dom panu cześć daje, ale pan domowi. — *Brz.*
11. Po sługach i dzieciach poznasz, jak ci w jakim domu radzi. — *Brz. z J. M.*
12. Teraz już jestem w domu. — *Brz.*
Rozumiem co się święci, co to znaczy.
13. W cudzym domu ręce za pas zatknąć, i niczego się nie tykać. — *Brz. z Dwor.*
Por. u Adal. N. 41.

Dominik św. (14 sierpnia).
Gdy ciepło na Dominika, ostra zima nas dotyka. — *Brz.*

Dopiąć.
Nie dba, że się skrzywią na niego, on dopiął swego. — *A. Fre.* 11. 235.

Dopomagać.
Próżna nadzieja każdego być może, kiedy mu z strony kto nie dopomoże. — *Niez. z M. D.*

Doradzca.
1. Od doradzcy do gdery krok jeden. — *A. M. Fre.* 11. 254.
2. Zuchwały doradzca, ale za murem. — *A. Fre.* 11. 254.

Dorwać się.
Dorwał się, jak sierota barszczu. — *Niez. Sanoc.*

Doskonałość.
1. Doskonałość trudna niezmiernie — róża tak piękna, a jednak ma ciernie. — *Zienk.* 199.
2. Jednych chwalimy dla doskonałości, drugich, że umieją pokryć swoje przywary. — *A. M. Fre.* (1802) 87.

Doskrobywać.
Kto skrzętnie doskrobuje, też często przeskrobuje. — *Brz.*

Dostać.
1. Dostał w pysk, czeka okazji aby oddał. — *Brz. z J. M.*
2. Gardzi tem pyszny, czego dostać nie może. — *Brz. z Min. Ryt.*
Kwaśne winogrona.

Dostatek.
Masz dostatek, miejże statek. — *A. Fre.* 11. 217.

Dosyć
1. Kiedy dosyć, począż nadto. — *Brz.*
2. Nigdy nie jest mało, gdy jest dosyć. — *Brz.*

Doświadczenie.
1. Doświadczenie, głupich jest mistrzynią. — *Pot. Syl.* 4.
2. Doświadczenie jak pęk cierni, częściej ukole niż ochroni. — *A. Fre* 11. 218.
3. Doświadczenie wnet pokaże, kędy ścieszka w groch. — *Niez.*
4. Doświadczenie wszelki dyskurs rado przedysputuje. — *A. M. Fre.* 5.
5. Kto gardzi doświadczeniem, albo wielki człowiek, albo wielki osioł; ale wielkich ludzi skąpo. — *A. Fre.* 11. 247.
6. Nikt pod strzechą nie nabył doświadczenia. — *Oss. B.* 2.
Doma siedząc, za piecem.

Dowcip.
1. Dowcip bawi, drwinka dławi. — *A. Fre.* 11. 215.
2. Dowcip bystry do wszystkiego sobie ułatwi drogę. — *Brz. z Oss.*
3. Dowcip póty miły, póki cudzym kosztem. — *A. Fre.* 11. 214.
4 Dowcip świeci, rozum świeci i grzeje. — *A. Fre.* 11. 246.
5. Dowcip wykuty rano, nie zawsze da się przyczepić wieczorem. — *A. Fre.* 11. 230.
6. Gdzie dowcip nie może, chęć resztę dosadzi. — *Brz. z Min. Ryt.*
7. Kto ciągle za dowcipem goni, nie zawsze do drzwi trafi. — *A. Fre.* 11. 230.

Dowcipkować.
Dowcipkuj serdeńko, tylko mnie nie tykaj. — *A. Fre.* 11. 214.

Dowcipny.

Głupi nigdy nie będzie dowcipnym, ale często się trafi, że dowcipny bywa głupim. — *A. Frc.* 11. 247.

Dowiadywać się.

1. Nie dowiaduj się po czem ci mało. — *Żar.* 179.
   Dawno powiadają... — *Tamże.*
   T. j. nie dopytuj się u ludzi, co sądzą o twoich brakach i stronach ujemnych.
2. Pod szkapą się dowiedział, że na szkapie siedział. — *A. Frc.* 11. 245.

Dowód.

1. Dowody srebrne, żydowskie, najmocniejsze. — *Knap. Ad.* 836.
   Kubany.
2. Dowody z piasku uprzędzione. — *Brz. z Zygr. Pap.*
   Naciągane.
3. Insza dowodem, insza popierać co sprzecznością. — *A. M. Frc.* 88.
   t. j. zaprzeczaniem.

Doznać.

Kto doznał, ten poznał. — *A. Frc.* 11. 213.

Dozór.

1. Duszy sprawa nie ma, kiedy nie ma dozoru. — *A. M. Frc.* 34.
2. W wielkich zapędach bardziej rzecz na dozorze zależy, niżeli na robocie. — *A. M. Frc.* 34.

Dół.

1. Bezpieczniej dołem. — *Brz.*
   Łac. Qui sedet in humi, non habet ubi cadet. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 3.
2. Jak się góra trzęsie w dole, u szczytu się rozpada. — *A. Frc.* 11. 228.
3. Jedna święte i świeckie w dół garnie łopata. — *Brz. z Pot. Jow.*
4. Kto pod kim dołki kopie, sam się w nich topi. — *Zienk.* 202.
   Często gęsto w dół wpadnie, kto pod kim kopie. — *Brz. z Pot. Wac.*
   Por. u Adal. N. 8.
5. Łacniej z dołu sądzić, niż z góry rządzić. — *Brz. z B. J.*

Drabstwo.

Z drabstwa, przyszedł do hrabstwa. — *Brz.*
Z drabowania, rozboju, grabieży.

Drapać. Drapać się.

1. Drapie się, choć go nie świerzbi. — *Brz.*
2. I drapie i głaszcze. — *Brz.*

Drapak.

Dał drapaka. — *Niez.*
Uciekł.

Droga.

1. Często droga prosta, zygzakom nie sprosta. — *A. Frc.* 11. 218.
2. Droga nie tuczy, ale rozumu uczy. — *Niez.*
3. Droga, zawsze droga. — *Żar.* 265.
   Wszystko pospolicie tanie co złe, a droga czy dobra, czy zła, zawsze droga. — *Żół. Mom.* 201.
4. Idź prostą drogą, a nie zbłądzisz. — *Niez.*
5. Jaką nogą, idziesz drogą, Bożeć łaski nalej, tak postępuj dalej. — *Ł. Baran. Wien.* 94.
6. Komu droga, temu czas. — *Brz.*
   .... temu i czas. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 12.
7. Nie obieraj błotnej drogi, gdy suchą można jechać. — *A. M. Frc.* 91.
8. Nie wskazuj drogi jeżeli jej dobrze nie znasz, bo zbałamucisz tylko. — *A. Frc.* 11. 229.
9. Przy rozstajnych tylko drogach zbłądzić można. — *A. Frc.* 11. 224.
10. W długiej drodze, niepodobna nie potknąć się albo czasem i ulgnąć. — *A. M. Frc.* 96.
11. Wyjechawszy w drogę, spodziewać się i niepogody. — *A. M. Frc.* 96.

Drogi.

Drogie dzieci, bo drogo je opłaca serce rodziców. — *A. Frc.* 11. 254.

Drogie.

Czego niepotrzeba, to i za szeląg drogie. — *Brz.*

Drogość.

1. Drogość wielka, jednym zębem trzeba chleb jeść. — *Brz.*
2. Drogość z ludzkiego rozumienia i chciwości pochodzi. — *Brz.*

Drożyć się.

Droży się, jak Sowizdrzał ze swoją żoną. — *Niez.*

Druh.

Lepsze sto druhów, niż rubli w kalecie; lecz to gorsza, niet druhów bez rublów na świecie. — *Jagod.*

Drukowane.

Prawda, bo drukowane. — *Niez.*

Drwić.

1. Czy drwisz, czy o drogę pytasz? — *Niez.*
   Por. u Adal. „Kpić“ N. 2.
2. Drwij sobie bratku ze wszystkiego, a przyjdzie czas, że z ciebie zadrwi wszystko. -- *A. Frc.* 11. 256.

Drzeć się.

Drze się, jak wór dziurawy. — *Brz. z J. M.*

Drżeć.

1. Drży jak liść osikowy (jak listek osiczyny). — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 2.
2. Drży jak polotka.

Drzewo.

1. Dobre drzewo owocu złego nie urodzi. — *J. Radw.* 150, *z Zimor.*
2. Drzewo nie rodne każdy rad do pieca miece. — *Brz.*
3. Drzewo skrzypiące, najdłużej stojące. — *Zienk.* 199.
   Por. u Adal. N. 7 i 36.
4. Gdy drzewo całe, będą na niem i jagody. — *J. Radw.* 139. *z Szymon.*
5. Gdzie drzewo rąbią, tam się drzazgi kłąbią. — *Zienk.* 200.
   Por. u Adal. N. 44.
6. Im drzewo wyższe, tem mniej rodzajne.— *Brz.*
   Nie mierz chłopa w korcu.
7. Jedne drzewa na węgle, a drugie na węgły. — *Brz. z Pot. Jow.*
8. Mokre drzewo, przy suchem zgore. — *Wurz.* 168.
   Rus. Koło suchoho derewa i syre zhoryt. — *Tamże.*
9. Na starem drzewie, grzyby wyrastają. — *Brz. z B. J.*
10. Nie z każdego drzewa merkurjusz. — *Brz. z Pot. Wac.*
    Merkurjusz = znak drogowy
11. Od razu drzewa nie zrębiesz. — *Niez.*
12. Pałac drewowy, jest piękny stos na ogień domowy. — *Brz. z Haura.*
13. Późne drzewa czasem najlepsze przynoszą owoce. — *Brz. z Tr.*
    Tycze się kobiet w dojrzałym wieku.
14. Szczególne mody! nieść drwa do lasa, do studni zaś dolewać wody. — *Brz. z Pot. Jow.*
    Por. u Adal. N. 5.
15. W najwyższe drzewa pioruny biją.— *Brz.*
    Por. u Adal. N. 46.

Drzwi.

1. Dobrze mieć kilkoro drzwi w domu. — *Brz.*
2. Drzwiczki z byliczki miała, a słomką się zapierała. — *Lud. Kuj.*
   T. j. nie zamykała się, każdego wpuszczała do siebie, prowadziła wolne życie.
3. Drzwi się u niego nie zamykają. — *Brz.*
   Co moment goście.
4. Niech cię drzwi ścisną.
   Zaklęcie żartobliwe.
5. Wtenczas drzwi zamknąć, jak już krowa z obory wyszła. — *Brz.*
   Ostrożność poniewczasie.
6. Wypchnij go za drzwi, on oknem wlezie. — *Brz.*
   Na natrętów.
   Por. u Adal. N. 7.

Duch.

1. Choć drzwi zamkniesz, znajdzie zły duch dziurę, którą się weśnie. — *Brz. z Pot. Wac.*
2. Duch jako ziarno czyste idzie do spiżarnie Boskiej — ciało z plewami obraca się marnie. — *J. Radw.* 150, *z Zimor.*
3. Duch mu (w nim) się stłukł.
   Zwątpił, stracił odwagę, ręce opuścił.
4. Kto się w duchu upokorzy, korony z głowy nie złoży. — *Zienk.* 203.
5. Ledwo duch się w nim tłucze. — *Niez.*
   Nie wiele mu brak do śmierci.

Ducha św. (Zesłanie).

Na święty Duch, w wodę buch. — *Niez.*
Można się już kąpać.

Dudarz.

Dudar dudaru darma ihrajeć. — *Opis. pow. Borys.* 424.
Przysł. białorus. Dudarz dudarzowi gra darmo, t. j. przyjaźń między spółtowarzyszami jest obowiązkiem.

Dudek.

1. Dudek i sam śmierdzi, i swe gniazdo zaplugawi. — *Rey. Ziw.* 52.
2. Dudek podniósł czubek i myśli, że paw.— *A. Frc.* 11. 224.
3. Milczże dudku borowy. — *Brz.*
4. Nie trafiłeś na dudka, szukaj sobie błazna. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 6.
5. Odzywa się dudek, czas siać bóbek.
   Białorus. Kali wiasnoj zapiajeć udot, tahdy siaj bob. — *Opis. pow. Borys.* 436.

Dudka.

Ne w tuju dudku hrajut. — *Wójc.* 2. 19.
Odpowiada polskiemu: „Nie z tej beczki zaczęto".
Dudka czyli świstałka, piszczałka, instrument wiejskich grajków, osobliwie na Wołyniu i Ukrainie. — *Wójc. tamże.*

Dudkować.

1. By miał kozieł pieniądze, to mu dudkujemy. — *Papr. Koło N. b.*
   Basujemy, nadskakujemy.
2. Gdy gęsty worek u kogo poczują, by też był jako świnia, wszyscy mu dudkują. — *Rey. Wiz.* 97.
3. Nieznajomym nie daj dudkować przed sobą. — *J. Radw.* 222 *z J. Koch.*

Dudy.

1. Dudy w miech.
   Stracić rezon, fantazję, spokornieć.
   Por. u Adal. N. 5.
2. Jak dudy nadmiesz, tak dudy ihrajuć. — *Opis. pow. Borys.* 425.
   Przysł. białorus. na słaby, powodujący się charakter.
3. Ni siudy, ni tudy, maje miłyje dudy. — *Opis. pow. Borys.* 425.
   Przysł. białorus. Duda bardzo niewygodna jest do trzymania; trudno z nią wygodnie ułożyć się. Stąd przymawiają, porównywając niezgrabnych do dudy. — *Tamże.*

Dukat.

1. Dukaty są czystym obrazem ludzi — złe idą do góry, a dobre spadają na dół. — *Żółk. Mom.* 155.
2. Niema ale, gdzie dukaty idą w swaty. — *A. Frc.* 11. 217.

Dumny.

Dumny, szumny... nierozumny. — *A. Frc.* 11. 254.

Dureń.

1. Durniu! na ci sera. — *Brz. Gm.*
2. Na ci durniu! bo to z makiem. — *Niez. Gm.*
3. Uczy (t. j. ucz) durnia, dureń durniom bude. — *Niez. Sanoc.*
4. Za durniami Boh. — *Opis. pow. Borys.* 426.
   Przysł. białoruskie.

Durować.

Łatwo (łacno) durowaty, koły prystupaje. — *Niez. z Żegl.; Brz. Sanoc.*
Błaznować, kiedy jest humor.

Dusza.

1. Bogu duszę winien, żydowi sto złotych.
   Por. u Adal. N. 2.
2. Djabłuby duszę przedał. — *Niez.*
   Człowiek bez żadnych zasad.
3. Dusza już była na ramieniu.
   Był w wielkim strachu, niebezpieczeństwie. Por. u Adal. N. 19.
4. Dusza we mnie wstąpiła. — *Brz.*
   Odzyskałem nadzieję.
5. Duszę u ciała oskarżać. — *Brz.*
   Czyja sprawa? wójtowa, a wójt ma sądzić.
6. Harda dusza w chudem ciele. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 10.
7. Jedna dusza, jedno ciało. — *Brz.*
   Zupełna zgoda.
8. Miło na duszy, gdy jedno drugie ruszy. — *Kuj. Lud.*
   Por. u Adal. N. 21.
9. Nie wypoci tego w łaźni, kto się na duszy pobłaźni. — *J. Radw.* 18 *z Reya.*
10. Podług barwy duszy, świat się w niej odbija. — *A. Frc.* 11. 219.
11. Radaby dusza do nieba, ale jej odpustu trzeba. — *Brz.*
    Por. u Adal. N. 28.
12. Rogata w nim dusza. — *Niez.; Brz.*
    Człowiek hardy, nieugięty, wytrzymały na cierpienia i przeciwności.
    Odm. Dusza u człowieka rogata, nie wyjdzie z ciała bez bata. — Białorus. Dusza u czaławieka rohataja, bez pary nie wyjdzieć. — *Opis. pow. Borys.* 429.
13. Śpi dusza w ciele.
    Por. u Adal. N. 50.
14. Włożył Pan Bóg duszę, jak w gruszę; chlusnął, a nie przymusnął. — *Niez.*
    .... duszę, wolałby w suchą gruszę. — *Niez.*
    Por u Adal. N. 12. 25 i 31.
15. Żaden tak ciału pokarm nie smakuje, jak gdy uprzejma dusza rozkosz czuje. — *J. Radw.* 217 *z J. Koch.*
16. Żeby dusza wiedziała, że nie we kpie siedziała.
    Dawaj szampana, żeby...
    Tłómaczenie się tych, co lubią używać.

Duży.

1. Dużemu dużo; małemu mało. — *Brz. z J. M.*
2. Prędzej dziś niźli chory, zdrowiem płaci duży, wszak skrzypiącego koła, mówią, będzie dłużej. — *W. Koch. Fr.* 79.
   Por. u Adal. „Koło" N. 9.
3. Z dużych duży się płodzą. — *Niez.*
4. Z dużym boryty sia, smert' za płeczyma. — *Niez. Sanoc.*

Dwa. Dwaj. Dwoje.

1. Dwa, dobra gra. — *Niez.*
   Zwykłe przysłowie przy kartach, bijąc w marjaszu szóstkę niżnikiem.
2. Dwaj na jednego pan, a trzej wojsko. — *A. M. Frc.* 40.
3. Dwu trzeci rozwadza. — *Błaz. Set. przyp. E. 2.*
   Gdy się równy z równym o chudobę wadzi, zginą oba, trzeci ich mocniejszy rozwadzi. — *Tamże.*
4. Jeszcze to na dwoje. — *Niez.*
   Rzecz wątpliwa.

Dworak.

Avis ptak, *superbia* dworak. — *Dudz. Zb.* 28.
Wiele jest słów mieszanych zwyczajnych polakom, które niby w przysłowie poszły, n. p... — *Tamże.*

Dworzanin.

Dworzaniu hardy, godzien jest wzgardy. — *Żar.* 161.
.... herszt między smardy. — *Brz. z Facecyj pols.*
Między birbanty, niecnotniki.

Dwór. Dworski.

1. Czystego przy dworze nie znajdzie, by go też i ze psy śledzić miał. — *Brz. z Gliczn. Wych.*
2. Dobrze, kto ma u dworu, swojego. — *Brz. z Wad.*
   Swojaka, przyjaciela.
3. Do dworu bardziej potrzeba człeka, niźli dostatków. — *Żar.* 215.
4. Dworską służyć, jest w próżną nadzieję nędzy użyć. — *Knap. Ad.* 223.
5. Dwór, szkoła z nieprzeuczoną nauką. — *Brz. z Pot. Arg.*
6. Obnaży się nie jeden z wszelkich cnót, żeby się oblec w sukienkę wziętą u dworu. — *Brz. z Kłok.*
7. Przy wielkich dworach obficie rośnie ziele, które zowią potwarzą. — *Brz. z Zab.*
8. Trzeźwość, pokora, rzadka u dwora. — *Brz.*
9. U dworu lepiej być odzianym, niż nadzianym. — *Brz. z Fac. pol.*

10. U dwora, nie popłaca cnota i pokora. — *Wójc. Kur.* 1. 33.
Por. u Adal. N. 5.
11. U dworu, trzeba dobyć woru. — *Żar.* 265.
12. Znam ja dworską polewkę. — *Brz.*
T. j. sługiwałem po dworach.

Dym.

1. Być komu dymem w oczach. — *Niez.*
Zawadzać.
2. Dymem karzą, kto dym sprzedawał. — *Kosz. Lor.* 52. *b.*
3. Dym to szczery. -- *Niez.*
Rzecz marna, czcza.
4. Dym w izbie, dach dziurawy, i zła żona, co rychlej wypędzą z doma. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 2.
5. Kto w pochlebnym kocha się dymie, ten w mgle grubej osiędzie. — *Zab.* 15. 318.
6. Nic tak z dymem nie ulatuje, jak pieniądze za tytoń. — *Żół. Mom.* 194.
7. Poszło z dymem. — *Niez.*
W niwecz się obróciło, a głównie: spaliło się, zgorzało.
8. Więcej dymu, niż pieczeni. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 10.
9. Z dymu ogień znaj, a gaś, nie czekaj. — *Brz.*
Nie czekaj płomienia.

Dynia.

Dobrze Pan Bóg czyni, że nie daje rosnąć na dębie dyni. — *Brz. Gm.*
Por. u Adal. t. w.

Dyskurs.

1. Dobry dyskurs, rzecz sama bywa zła. — *A. M. Fre.* 11.
Łacniej o dyskurs, niżeli o rzecz. — *Tamże.*
2. Dyskurs ma to prawo, że wolny ma szaniec na wszystko. — *Brz. z Falib.*
3. Najłatwiej, cudzą się pracą zasłaniając, przy stołach zastawnych, o pracy i odwagach, gładkie szykować dyskursy. — *A. M. Fre.* 20.

Dyszel.

1. Poszło krzywym dyszlem. — *Lud. Kuj.*
Miał i to i owo, wszystko poszło... Zmarnowało się, rozproszyło.
2. Rzemiennym dyszlem podróż oprawiać. — *Brz. z B. J.*
Co chwila gdzieś wstępując i zbaczając z drogi.
Por. u Adal. „Jechać" N. 27.
3. U mnie krótki dyszel. — *Lud. Kuj.*
T. j. u mnie nie długo, prędko się decyduję, łatwo zawracam na miejscu i wycofuję się.

Dzban.

1. Od waćpana do waćpana, aż wyciekło wszystko ze dzbana. — *Brz. z B. J.*
2. Przykre żarty nie zawsze uchodzą na sucho, póty dzban wodę nosi, aż się urwie ucho. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 2.

Dziać się.

1. Gdzieć się dobrze dzieje, tam zostań.
2. Zwyczajnie człek zhardzieje, gdy mu się dobrze dzieje. — *Brz. z P. Koch.*

Dziad.

1. Didowi chleb, a babi fijołki. — *Niez. Sanoc.*
2. Didy po syły, kury po smieli, wstawaj diwko do kużeli. — *Niez. Sanoc.*
Po syły = po wsi; po smieli = po śmieciach; do kużeli = do kądzieli.
3. Dziad, dziad, dziad, z babuleńką swoją, wej, wej, wej, jakie figle stroją. — *Brz. z J. M.*
4. Dziadek kościany. — *Brz. z Wad. Dan.*
Bardzo stary.
5. Dziaduleńko pyk, pyk, babuleńka łyk, łyk. — *Brz. Gm.*
6. Jak baba do dziada, tak dziad do baby.
7. Kukuryku, dziad na łyku, baba na powrozie.
8. Naszy dziady nie znali biady, ależ unuki (wnuki) nabrali sia muki. — *Opis. pow. Borys.* 412.
Przysł. białoruskie, będące aluzją do lepszych czasów.
9. Niechże cię dziadzi wezmą!
Zaklęcie, nie chcąc mówić: djabli.
10. Piszoł did na mid. — *Niez. Sanoc.*
11. Stał się cud jednego razu: przemówił dziad do obrazu, a obraz do niego ani razu.
.... a obraz do niego, ani słowa jednego. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 22.

Dzieciństwo.

Tem dycha, kto się czego z dzieciństwa napije. — *Brz.*
.... a któż kiedy z tablicy czernidło wymyje? — *Tenże.*
Dychać = oddychać.

Dziecko.

1. Biada temu państwu, gdzie dziecko panuje. — *Niez. z Zegl.*
2. Dał Bóg dziatki, da i na dziatki.
Por. u Adal. N. 46.
3. Dobre dziatki, to jakby kwiatki — zdobią ojce swe i matki. — *Zienk.* 199.
Por. u Adal. N. 11.
4. Dzieci biją, by z nich co wybito. — *Brz. z Jag. Gr.*
5. Jedne dzieci nam kwiatki, drugie śmiecie znoszą. — *A. Fre.* 11. 254.
6. Łatwiej o dzieciątko, niż o cielątko. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 57.
7. Maleńkie tylko dbają (o) ojców dzieci, tylkoć to młody wron za wronem leci. — *Brz. z Bratk.*
8. Małe dzieci nie dają spać; duże dzieci nie dają żyć. — *Niez.*

9. Mądre dziecko nie uchowa się. — *Brz. z J. M.*
10. Na dziecko rózga, na starego dębowa wić. — *Brz. z J. M.*
11. Pierwsze dziecko Bogu, pierwsze cielę księdzu.
12. Puszczone dziecię na swą wolę, zawstydza matkę swoją. — *Poc. Hom.* 27.
13. Śmierć dzieci fraszką w porównaniu z ich hańbą. — *A. Fre.* 11. 254.
14. W każdym kątku po dzieciątku, a na piecu troje. — *Niez. Sanoc.*
    Por. u Adal. N. 85.
15. Z dziećmi na odpust, z złym mężem na wesele, nie puszczaj się nigdy. — *Niez. Sanoc.*
    Por. u Adal. N. 90.
16. Ze mną jak z dzieckiem.
    Wszystko ze mną zrobicie w dobry sposób.

Dziedzic.

1. Chory, dziedzica za lekarza bierze, ten się na on świat prędko wybierze. — *Wójc.* 4. 139.
    T. j. tego, który ma po nim dziedziczyć, spadkobiercę.
2. Dziedzic zwłaszcza przywłaszczony, drugi sęp abo kruk, śmierci dobrodzieja jak kruk, sęp ścierwa czeka. — *Knap.* 224.
    Sukcesor adoptowany.
3. Gnuśnych dziedziców to humory, nabytemi się chełpić zbiory. — *J. Radw.* 180 *z W. Koch.*

Dzielić się.

Dzieli się z ubogiemi... ale cudzą jałmużną. — *A. Fre.* 11. 217.

Dzieło.

Łatwiej jest napisać dzieło, niż je sprzedać.
    Przysłowie księgarzy.

Dziennik.

1. Gdzie dzienniki, tam wykrzyki, gdzie koleje, tam złodzieje. — *A. Fre.* 11. 259.
2. Łżesz, szczekasz, gryziesz w sam raz tyle, jak trzeba na redaktora nędznego dziennika. — *A. Fre.* 11. 250.

Dziennikarstwo.

Literaturę obsiadło dziennikarstwo jak liszaje. — *A. Fre.* 11. 249.

Dziennikarz.

1. Co to dudni jak w pustej beczce? To kłócą się dziennikarze. — *A. Fre.* 11. 253.
2. Dziennikarskie młyny mielą dla dziennikarzów mąkę, a dla nas otręby. — *A. Fre.* 11. 247.
3. Pan kłamiesz. — A pan nie? — Pan piszesz tylko dla chleba. — A pan nie? — Pan nie masz sumienia. — A pan masz? — Jesteś gałganem. — Tak jak ty! — Ruszyli ramionami, i każdy poszedł w swoją stronę do swojej redakcji. — *A. Fre.* 11. 252.
4. Walny spór między dwoma dziennikarzami; myślałbyś, że się zjedzą — a jak który machnie, zawsze bierze w pysk ktoś trzeci. — *A. Fre.* 11. 247.

Dzień.

1. Co rok nie da, jeden dzień wynagrodzi. — *W. Koch. Fr.* 39.
2. Dzień do pracy, noc do spania, wieczór bywa do kochania.
3. Jakie trzy dni przepędzicie, takie będzie całe życie. — *Brz. Gm.*
    Nowożeńcy, pierwsze trzy dni po ślubie.
4. Odednia do dnia. — *Knap. Ad.* 763.
    .... aż śmierć zajdzie. — *Tamże.*
    Wieczne odwlekanie.
5. O przyszłym dniu, niechaj próżnej rady. — *J. Radw.* 198, *z J. Koch.*
    Zaniechaj, nie szukaj.
6. Po złym dniu, zła noc. — *Brz. z Burl.*
7. Tak dzień za dniem, aż i padniem.
8. We dnie pracuj, abyś miał prawo spoczywać w nocy. — *Niez.*

Dzierżawa.

Chceszli piekło zniszczyć, wypuść je w dzierżawę. — *Brz. z J. M.*

Dziewczyna.

1. De diwok sim, charasze wsim, a de jedna, i ta biedna. — *Niez. Sanoc.*
    De = gdzie; sim = siedem.
2. Dziewczęta rosną jak żydowski procent.
    T. j. prędko.
3. Dziewczyna jak malina.
4. Dziewka jak wierzba, gdzie ją posadzisz, tam się przyjmie. — *Niez.*
    Wszędzie pójdzie za mężem.
5. Dziewka ładna, przed żołnierzem się nigdy nie wysiedzi. — *Mat. z Pot. B.* 1.
6. Dziewki płaczą idąc za mąż postawą, ale się serce śmieje. — *Brz. z Biel. Sejm.*
7. Koza nie bydlę, dziewka nie parobek.
    Białorus. Kozy nia statak, dzieuki nia ludzi. — *Opis. pow. Borys.* 423.
8. Lat piętnaście kiedy minie, niema co wierzyć dziewczynie. — *Brz z Zab. Zabł.*
9. Milej patrzeć, gdy dziewka na koniu harcuje, niż kiedy gonionego z goleńcem tańcuje. — *Biel. Sejm niew.* 19. *art. VII Sejmu.*
    Goleniec = młody chłopiec, gołowąs.

Dzięcioł.

1. Ktoby wiedział o dzięciole, gdyby nie to, że on w drzewo dziobem kole.
    Białorus. Chtoby ab dziatle wiedau, kab nie jaho dougi nos. — *Opis. pow. Borys.* 420.
2. Różne są gusta: dzięcioł lubi dłubać w próchnie.
    Przysłowie na tych, co biorą stare żony.

Dziś. Dzisiejszy.

1. Byle dziś. — *Niez. z Żegl.*
   Byle nie odwłóczyć, nie odkładać.
2. Co dzisia łatwo wyrwać możesz, jutro siłą nie wyważysz. — *A. M. Fre.* 29.
   Nie dopuszczaj wkorzeniać się złemu.... — *Tamże.*
3. Co dziś idzie uporem, jutro jako z mydła. — *Pot. Arg.* 454.
4. Co komu dziś, to tobie jutro. — *Niez.*
   Por. u Adal N. 3.
5. Dziś gwardjanem, jutro furtjanem. — *Brz. z J. M.*
   Zmienność losów.
6. Dziś nie wczas, jeśliś zmieszkał wczoraj. — *Rey. Wiz.* 160.
   Już nie dogonisz.
7. Dziś sprawi, a jutro z tem do żyda. — *Falib. Dys. P.* 2.
8. Lepsze pewne dzisia, niż najlepsze niepewne jutro. — *A. M. Fre.* (1802) 39.
9. Nie dzisiejszy-m, ani onegdajszy.
   Odm. Nie dziś piersi ssałem.
   ... od piersi mnie odsadzono.
   = Nie weźmiesz mnie na kawał, nie jestem dziecko, mam swój rozum.
10. Starszy dziś każdy, niż wczora. — *Gór. Dw.* 401.

Dziura.

1. Dziurą na urząd wleść. — *Brz. z Lin.*
   Nieprawą drogą.
2. Dziury kim zatykać. — *Brz.*
   Używać do byle jakich zatrudnień.
3. W ciasną dziurę wlazł.
   Dobrze się ukrył.

Dziw.

Na trzy dziwy, na czwarty śmiech. — *Kuj. Lud.*
Coś cudacznego.

Dzwon.

1. Dzwon nie nabożny, nabożnych zwołuje. — *Żegl. Ad.* 68.
   .... osła nie siecze, lecz kosy wecuje. — *Tamże.*
2. Głośny dzwon, a dla czego? bo próżnia wewnątrz jego. — *Zienk.* 200.
   Por. u Adal. N. 1.
3. Od wielkiego dzwonu.
   Od świątecznej parady, od wielkiego święta.
4. Trzymaj się dzwonków.
   Mówią, gdy kto pada.

Dzwonić.

I jam dzwonił na to kazanie. — *Brz.*
Przyczyniłem się do tego, że coś zrobiono, nawoływałem.

Dzwonienie.

Dzwonienie jest duchowna kanonada. — *Żół. Mom.* 136.

Dźwignąć.

Ładuj tyle, co dźwignąć możesz. — *Brz.*

E.

Ecetera.

Ecetera bomba, na kościele trąba. — *Brz.*
Szydząc z tych, co tym wyrazem zwykli kończyć rozmowę.

Egoista.

Są egoiści osobiści, są i domowi. — *A. Fre.* 11. 214.

Egoizm.

1. Egoizm nie zna litości. — *A. Fre.* 11. 242.
2. Jedno jest tylko stałe, niewzruszone w świecie wrzeciono, to, na którem zawistny egoizm nici swoje przędzie. — *A. Fre.* 11. 249.

Ekspens.

Większe ekspensa niżeli przychody, do ubóstwa cię wiodą mój panie młody. — *Brz. z Żegl.*

Eljasz św. (1 Sierpnia, v. s. 20 lipca).

1. Do Illi ksiądz prosić o doszcz, a pa Illi baba fartuchem nahonić. — *Opis. pow. Borys.* 438.
   Przysł. białoruskie.
2. Na Eljasza, zgnije ci pasza.
   Białorus. Illa narabić hnilja. — *Opis. pow. Borysow.* 438.
   Oba przysłowia używane na Rusi. Eljasz po rus. Ilja, Illa.

Ewa.

1. Dosyć możemy mieć na jednej swej Ewie, z której sprawki, i dziś jeszcze wykaszlać się nie możemy. — *Brz. z Reya Post.*
2. Ojcu naszemu Ewina rozpusta, wetknęła prawie ono jabłko w usta. — *Pot. Jow.* 2. 1.
3. Są Jewki, co się zwodzić lada dają mężom, są też Sary, których Bóg każe słuchać mężom. — *Pot. Zac.* 127.

Ewangielja.

Jeszcze to nie ewangielja. — *Brz.*
Nie można jeszcze temu ślepo wierzyć, nic pewnego.

F.

Fala.
Kto się w fale przewozi, śmierć za pasem wodzi. — *Niez.*

Fałd.
Fałdów przysiedzieć. — *Brz.*
= zająć się pilnie jaką pracą umysłową.

Fałsz.
1. Fałszem sobie źli pomagają, gdy prawdą nie mogą. — *Brz. z Sk. Kaz.*
2. Fałsz, płaszcz obszerny. — *A. Fre.* 11. 213.
3. Wszędzie fałsz, a w prawdę zaglądnąć... wara! — *A. Fre.* 11. 285.

Fałszerz.
Tak skłamać fałszerzowi, jak zjeść chleba z masłem, bo u niego przysięga jest nieprawdy hasłem. — *Niez. Antyk.*

Familja.
Z familją zdaleka się kochaj. — *Niez.*

Fara.
1. Na starość poszedł do fary.
T. j. wyszedł na dziady, utraciwszy majątek.
2. Pokładnego fara nie odstąpi. — *Brz. z Min. Ryt.*

Faryna.
1. Jakby w farynę grał. — *Kuj. Lud.*
Faryna, gra jarmarczna uprawiana przez żydków dla oszukiwania chłopstwa.
2. Obaj jednej faryny.
Wart jeden drugiego, na jedno kopyto, szczurkowie z jednej mąki.

Fic św.
Nawet na święty Fic, jak będą kozy strzyc, nie będzie z tego nic. — *Niez.*
Imię wymyślone, prawdopodobnie przekręcone z Fryca.

Figa.
1. Będzie z tego figa.
= Nic.
2. Figi, migi, makagigi. — *Brz.*
Koszałki, opałki.
3. Wszystko to fig mig.
Blichtry.
Por. u Adal. „Dominik".

Figiel.
1. Figiel za figiel. — *Brz.*
Wet za wet.
2. Figle mądrości. — *Brz.*
Wykręty w interesach.
3. I figiel nie zbawi, kto się niecnotą rad bawi. — *Zar.* 42.

Figura.
Siedzi pod figurą, a djabła ma za skórą. — *Brz.*

Filipa i Jakóba św. (1 maja).
Jeśli deszcz w nocy Filipa Jakóba, na dobry urodzaj dość pewna rachuba. — *Brz.*

Fircyk.
Fircyk chce udawać francuza przez lekkomyślność, anglika przez dziwactwo, włocha przez wykręt. — *Brz. z Kras. Podst.*
Naśladuje jedynie wady.

Flak.
1. Aż się flaki we mnie przewracają. — *Brz.*
Z niecierpliwości, słuchając bredni.
2. Przewrócony flak nic nie wart. — *Kuj. Lud.*
Stosują do tych, co zmieniają wiarę, wychrztów.

Flanela.
Niech cię flanela ogarnie.
Żartobliwa klątwa.

Flaszka.
1. Czyja flaszka na stole, tego prawda w sele. (w siole). — *Sanoc.*
Tego prawda w siole, czyja flaszka na stole.
2. Dzwoni flasza wypróżniona, śpiewa łabędź kiedy kona. — *Brz. z Min. Ryt.*
3. Gdy masz próżne taszki, nie siadaj do flaszki. — *Brz. z Min. Ryt.*
4. Sto flasz, a tysiąc do tego kieliszków. — *Brz. z Brat.*
Skąpe traktowanie.

Flegmatyk.
1. Flegmatyka gniew straszny, mało mówiącego zaciętość żelazna, zbyt skromnego miłość własna bez granic. — *A. Fre.* 11. 247.
2. Flegmatyk blado się rodzi. — *Rey* 6. *b.*
3. Flegmatyk chrapie, sapie, śpi, a na brzuch pluje. — *Rey Żw.* 3. *b.*
4. Flegmatyk rzadko szczodry. — *W. Koch. Fr.* 53.

Flis.
Flis bez wiosła na wodę nie porywczy. — *Niez.*
2. To dobry fliśnik, który rudla rad pilnuje. — *Syr.* 1006.

Florek.
Każdy Florek ma swój worek.

Folgować.
Prędko postrada, gdy kto czemu nie folguje. — *J. Radw.* 142, *z Szymon.*
Gdy czego używa bez umiarkowania, nie oszczędzając.

Fortel.
1. Fortel i obłuda obłudą, a cnota cnotą. — *A. M. Fre.* 87.
Piękniej udadzą złą sprawę drudzy, niż kto swoją cnotę; przecież... — *Tamże.*
2. Jest fortel u mądrego, jako możesz uchodź złego. — *Zar.* 181.
Dawno ono mówią... — *Tamże.*
T. j. że całym fortelem mądrego jest to, że się wystrzega złego.

Fortuna.

1. Czemu sprostać rada nie może, fortuna skojarzy. — *A. M. Fre.* 64.
2. Człek na tym świecie z fortuną się łamie. — *Brz. z Pot. Syl.*
3. Dałeś Boże rozum, prze-cz u nas fortuna się rodzi? — *J. Radw.* 24, *z M. Sępa Szarz.*
4. Fortuna, gdy nie ma na czem kogo zasmucić, wprzód da, żeby miała co potem odbierać. — *A. M. Fre.* (1802) 20.
5. Fortuna gdy pochlebuje, już pewnego więźnia czuje. — *J. Radw.* 24, *z Reya.*
   .... którym, by małpa, kugluje, kiedy się w buty obuje. — *Tamże.*
6. Fortuna kawi, powodzenie błądzi. — *W. Koch. Fr.* 101.
   Kawić = głupstwa popełniać.
7. Fortuna, na potocznej obręczy. — *Brz. z Pot. Arg.*
   T. j. na kole się toczy.
8. Fortuna nasze dzieje jak przez przetak sieje, raz się na człeka zmarszczy, a dwa się rozśmieje. — *W. Koch. Fr.* 109.
9. Fortuna, *non omnibus una.* — *Wójc. Kur.* 1. 68.
   Nie wszystkim jednakowo sprzyja.
10. Fortuna pospolicie umysły nadyma, komu płuży, rzadko się w swej mierze utrzyma. — *Brz. z Groch.*
11. Fortuna prędzej spytluje złemu, niż dobremu skrupi. — *Brz. z Pot. Jow.*
   Por. u Adal. N. 11.
12. Fortuna służy, komu podruży. — *J. Radw.* 199, *z J. Koch.*.
   Komu jest druhem.
13. Fortuna z cnotą nigdy nie zrówna. — *J. Radw.* 54, *z B. Papr.*
14. Fortuna z ludźmi gry sobie wyprawia. — *Brz.*
15. Fortuna żółć miesza z miodem. — *Brz. z Chrośc.*
16. Fortunę wiedz być płochą, dziś matką, jutro może być macochą. — *J. Radw.* 160, *z W. Koch.*
17. Gdy fortuna dusi, choć kto wysoki, zgiąć się i podleść musi. — *Brz. z Pot. Arg.*
18. Gdy szczęście nie chce, i rada pobłądzi, fortuna światem, nie nasz rozum, rządzi. — *J. Radw.* 225, *z J. Koch.*
19. Im na wyższym fortuna człeka sadzi stropie, tem chytrzej, tem nieznaczniej dołki pod nim kopie. — *W. Pot. Woj. Choc.*
20. I niższa fortuna ma swoje zalety, jeśli nie z wielkości, przynajmniej z nadziei przemiany. — *A. M. Fre.* 101.
21. Jako ciała otyłe więcej zawady, niż pomocy mają, tak zbyteczna fortuna więcej czasem ocięży, niż ucieszy. — *A. M. Fre.* 9.
22. Jako wszystko za laty, i fortuna chodzi, miesiąc dziś w pełni bywa, jutro się odmłodzi. — *W. Koch. Fr.* 51.
23. Każdy co go więcej fortuna wysadza, gardzi równymi. — *Brz.*
24. Każdy fortunę kładzie wprzódy, a cnotę po zadzie. — *Brz. z W. Koch.*
25. Każdy fortuny swojej bywa rzemieślnikiem. — *Niez.*
26. Kowal fortuny nie kuje, sam ją sobie człek buduje. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 19.
27. Kto chce mieć wygraną, trzeba z fortuną chodzić na wytrwaną. — *J. Radw.* 64, *z W. Pot.*
28. Lepsza fortuna wielu rada zepsuje. — *A. M. Fre.* 30.
29. Lepsza gotowa, niż czekana fortuna. — *A. M. Fre.* 42.
30. Niechże się jeno fortuna rozśmieje, wszystko śpiącemu padnie nad nadzieje. — *Brz. z Min. Ryt.*
31. Nie człowiek rządzi fortuną, lecz fortuna człowiekiem. — *W. Koch.*
32. Nie fortunie, ale cnocie ufać trzeba. — *J. Radw.* 190, *z J. Koch.*
33. Nie pokładaj nadziei w obłudnej fortunie, ta cię tylko zawiodłszy na stronę wnet dunie. — *Papr. Koło S. b; Tamże J.* 2; *Rey Zw.* 234. *b.*
   Odm. Nie dufaj, radzę, nikt prawie fortunie, zawiodłszy cię w las, ni wzwiesz kiedyć dunie. — *Rey. Zw.* 229, *b.*
   Dunąć = dmuchnąć, drapnąć, prysnąć.
34. Niestateczna fortuna, co raz podaruje, to prędko, co jej było, znowu odejmuje. — *J. Bocz. Or. pol.* 310.
35. Niestateczną fortuną każdy z nas raniony, gdyż wszystkiemi przypadki tej jest otoczony. — *Niez. Antyk.*
36. Nie tobie się, lecz twojej fortunie kłaniają. — *A. M. Fre.* 26.
37. Nie wierz fortunie, co siedzisz wysoko, miej na poślednie koła pilne oko. — *J. Radw.* 189, *z J. Koch.*
   Por. u Adal. „Koło“ N. 7.
38. Nie wierz żaden fortunie, nie ufaj w pokłady, a na każdą godzinę spodziewaj się zdrady. — *Pieś. katol.* 165.
   W pokłady = w skarby, depozyty, zasoby.
39. Nie zwykła długo miejsca fortuna zagrzewać. — *Brz. z Pot. Arg.*
   Odm. Nigdy długo fortuna miejsca nie zagrzeje, zawsze w obrotach, zawsze zmienia swe koleje. — *Brz. z Min. Ryt.*
40. Przyjdź fortuno, przyjdzie i rozum. — *Brz. z J. M.*
   Por. u Adal. „Szczęście“ N 48.
41. Przy jednem szczęściu dwie szkodzie Bóg daje; głupi nie widzi, więc fortunie łaje. — *J. Radw.* 221, *z J. Koch.*

42. Tak wielka władza fortuny na świecie, że wszystkowładną dobrze ją zowiecie. — *Brz. z Pas. Fi.*
43. Tam ludzie, gdzie fortuna. — *Brz. z W. Pot.*
44. To sztuka na fortunę, nie dbać na jej zrzędy. — *Brz. z W. Pot.*
45. U fortuny to snadnie, że kto, stojąc upadnie; a który był dopiero u niej pod nogami, patrzajże go po chwili: a on gardzi nami. — *J. Radw.* 194, *z J. Koch.*
46. Wielka fortuna, wielki pokój, w kupie być nie mogą. — *A. M. Frc. powt.* 17.
   .... za jedno być nie mogą. — *A. M. Frc.* 98.
47. Większa fortuna, większy cel nieszczęścia; jeśli nie w tem, to w inszem zasmuci. — *A. M. Frc.* 21.
48. Zła fortuna to ma przynajmniej dobrego, ze rozumu nauczy, a przyjaciela pokaże. — *A. M. Frc.* 43.
   Odm. .... dobrego to ma, że choć dokuczy, przyjaciela pokaże, rozumu nauczy. — *Wójc.* 4, 229 *z J. Ep. Min.*

Franciszek św.
Po świętym Franciszku, pasę na owsisku. — *J. Hup. Rozm.* (1843). 350.

Frant.
1. Daj kęs tego franta, co wisi u banta. — *Niez.*; *Sanoc. Lud.*
   Wyrażenie gminne, przy żądaniu słoniny. *Dopisek tegoż.* — Słoninę w połciach zazwyczaj wieszają na haku u belki w pułapie.
2. Frant tak śpi jak kot, kiedy się uciszy; śpi kot, probujcież wtenczas biegać myszy. — *Brz. z Brat.*
3. Na milę w koło czuć go frantem. — *Brz. z Żabcz.*
4. We dwójnasób miła sztuka, frant filuta gdy oszuka. — *Brz. z Jakub.*
5. Wet za wet oddajem, gdy franta sztucznie podchodzimy wzajem. — *Brz. z Zab.*
6. Z kiepa frant. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 5.

Frasować. Frasować się.
1. To czworo nadewszystko człowieka frasuje: kiedy swych własnych dzieci pogrzeb odprawuje, gdy utraci majętność, gdy nieprzyjacielskie szczęście widzi, a głupie sprawy przyjacielskie. — *Wójc.* 4. 219. *z Żabcz.*
2. Za-ż nie głupio czyni, kto się frasuje a żywie w kłopocie? jeżeli masz umrzeć, a cóż ci po złocie? — *J. Radw.* 200, *z J. Koch.*

Frasowny.
Frasowny każdy ma pewnie dwie szkodzie, jedną z frasunku, a drugą w przygodzie. — *Brz. z Reya Żyw.*

Frasunek.
1. Nadobnie patrzeć na wspaniałe serce, gdy się frasunkiem leda o-cz nie tresce. — *J. Radw.* 28, *z Reya.*
   Leda o-cz nie tresce = lada o co nie troszczy.
2. Prześpij się, zapomnisz frasunku. — *Niez. z Żegl.*
3. Takżeć słusze człowiekowi, odejmać się frasunkowi. — *J. Koch. Dz.* 247.
   Słusze = słuszna jest, godzi się, jest obowiązkiem.

Fraszka.
Kto się fraszką bawi, pod roboty pozorem czas daremnie trawi. — *Niez. z Gawiń.*

Fryc.
Nie fryc to. — *Niez.*
   Człowiek doświadczony; nie zdurzysz go.

Frydryk.
Apsztyk Frydryk, kuropatwa perdrix. — *Brz.*
   Drwiąc, gdy się komu co nie uda.

Fuga.
Zrobić (urządzić) fugę.
   Uderzyć w nogi, zemknąć, zrobić *fugas chrustas.*

G.

Gabać.
Nie gabaj ni w czem drugiego, czujeszli na się co nieforemnego. — *Żar.* 165.
   T. j. nie występuj do nikogo z morałami, jeżeliś sam nie bez winy.

Gadacz.
Potłumisz snadno gadaczów, gdy nimi pogardzisz. — *A. M. Frc.* 104.
   Obmowców.

Gadać.
1. Co innego gada, a co innego ma na myśli.
2. Gada, jak gdyby całego świata rozumy pojadł. — *Brz. z Lin.*
3. Niech gadają; nie odgadają mi ręki ani nogi. — *Kuj. Lud.*
   Niech wygadują na mnie.
4. Niech oni gadają, a my jedzmy. — *Knap. Ad.* 1115.
5. Śmiało o wszystkiem gadają, roztrząśnij ich, nic nie znają. — *Brz. z Jakub.*
6. Głupim mógłbyś nie być, gdybyś nie chciał gadać. — *W. Koch. Fr.* 36.
   Trudna rzecz mieć cię mądrym, choćbyś się chciał spadać, lecz... — *Tamże.*
7. Woli drugi szkodę mieć, byle się nagadał. — *A. M. Frc.* 63.

Gadatliwość.

Należałoby opodatkować gadatliwość. Od słowa mądrego grosz, od głupiego dukata. Byłyby miljardy. — *A. Fre.* 11. 229.

Gaduła.

1. Gadułów jak papug rozliczne rodzaje; gaduły pytające najnieznośniejsze. — *A. Fre.* 11. 217.
2. Kiedy jesteś jąkajłą, nie bądźże gadułą. — *A. Fre.* 11. 248.

Gadzina.

Gadzinie się nie udobruchasz, chyba żebyś gadziną został. — *A. M. Fre.* (1802) 94.

Złemu nie wygodzisz... — *Tamże.*

Galić.

Nie ten nie winien, co tak odbija, jak mu galą. — *Brz.*

Co oddaje pięknem za nadobne.

Gałka.

Jak gałki padną. — *Brz.*

Jak los zdarzy.

Ganić.

1. Kto się sam gani, chce, aby go chwalono. — *Brz.*
2. Łatwiej wszystko zganić, niżeli co poprawić. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 9.

Gap.

Patrzeć gdzieś w gwiazdy, gdy powódź zatapia, na to nie mędrca, ale trzeba gapia. — *A. Fre.* 11. 257.

Gardło.

1. Do gardła jak po mydle, z gardła, jak po grudzie. — *Pot. Pocz.* 485.
2. Komu o gardło idzie, kto czci odsądzony, komu żona Ej! takim łeb dużo zmiechrzony. — *Wójc.* 4, 216 *z Żabcz.*
   .... zmiękczony. — *J. Bocz. Or. pol.* 279.
   ..... kogo od czci odsądzą, komu żona, u tego wielka melankolia. — *Tamże* 278.
3. Ludzi więcej gardło morzy, niż ostry miecz. — *Brz.*
4. Mieć nóż na gardle.
   Być w położeniu zmuszającem do chwytania się ostateczności.
5. Nie wielkie nad dwa palce, patrz, ludzkie jest gardło, a więcej niźli morze napojów pożarło. — *W. Koch. Fr.* 14.

Gardy.

Kto gardy, temu każdy chleb twardy. — *Kuj. Lud.*

Gardy = przebredzający w jedzeniu, wybredny.
Por. u Adal. „Gardzić“ N. 5.

Garnek.

1. Biada garnkowi pieniącemu się, którego nikt nie szumuje. — *Brz.*
2. Do starego garnka trzeba nowej pokrywki.
   Staraś, a czemuż wolisz młodego niż starca? — *Odp.* Nowszej pokrywki trzeba do starego garca. — *W. Koch. Fr.* 54.
3. Duży to ciężar na twe barki nieboże. — A ba, święci garnków nie lepili. — I zlepił... ale nie garnek, ale dziurawą miskę. — *A. Fre.* 11. 228.
4. Każdy garnek znajdzie swą pokrywkę. — *Brz. z J. M.*
   Por. u Adal. N. 10.
5. Nie sięgnij do cudzego, w swym sobie warz garnku. — *Brz. z Pot. Arg.*
6. W małym garnku woda prędzej kipi, niż w dużym. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 15 i 26.
7. Woli każdy w swój garnek grosz rzucić, niż w cudzy. — *Burl. B.* 2.

Garść.

1. Choć mówi: naści; wprzód obacz, czy co ma w garści. — *Brz. z Haura.*
2. W garść chuchać. — *Brz. z Lin.*
   Ślinki połykać, straconej nadziei żałować.

Gąsior.

Kto chce wygrać gąsiora, musi ważyć kaczora. — *Niez. z J. Mon.*; *Dowhal.*

Łac. Oportet dare ovem, ut acquisas bovem. — *Dowhal.*
Por. u Adal. „Kaczor“ N. 1.

Gdyby.

Gdyby, przyczyną chyby.

Gęba.

1. Całą gębą. — *Brz.*
   W całem znaczeniu.
2. Co ptakiem z gęby wyleci, wołem nazad nie wciągniesz. — *Brz. z J. M.*
   Co z gęby wyszło, tego w gębę wołem nie wewleczesz. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 7.
3. Często gęba łakoma i ręka niesyta to upuści, co trzyma, gdy niepewne chwyta. — *J. Radw.* 64, *z W. Pot.*
4. Drugim nie z potrzeby, ale z zwyczaju gęba lata, i lada co plecie. — *A. M. Fre.* 96.
5. Gęba dorzuci każdemu. — *Brz.*
   .... każdemu coś przypnie. — *Tenże.*
6. Gęba jak pytel.
   Ciągle miele.
7. Gęba jak u przekupki. — *Brz.*
   Gadatliwa.
8. Gęba mu się nie zamyka. — *Brz.*
   Ustawicznie gada.
9. Gęba od ucha do ucha.
10. Gębą gadaj, ale ręce przy sobie trzymaj. — *Niez.*
    Żyd powiada.... — *Tenże.*
11. Gębą komu dorzucić. — *Brz.*
    Przymówić, powiedzieć niegrzeczność.
12. Gębę komu podmazać. — *Brz.*
    Błazna z niego zrobić.

13. Gębę kim wymywać.
.... sobie kim wycierać.
Obgadywać go.
14. Nie grzech, co do gęby, ale to co z gęby. — *Brz.*
Nie grzech jeść, ale grzech obmawiać.
15. Nie rób z gęby cholewy. — *Nicz.*
16. Nie rządzi gębą, tylko gęba nim. — *Kuj. Lud.*
Niepowściągliwy plociuch.
17. Nie umie gęby rozdziawić. — *Nicz.*
Nie wyciągniesz z niego słowa, odezwać się nie umie.
18. Nosisz gębę wyżej nosa, żeć przybyło coś do trzosa. — *J. Radw.* 68, *z Wlod.*
19. Otworzyć na siebie gęby ludzkie. — *Brz. z Lin.*
Dać powód do plotek na siebie.
20. Pochlebna gęba nic więcej nie umie, jedno co wyłgać. — *J. Radw.* 40, *z Reya.*
21. Rozdziawił gębę jak pod-wojski. — *Brz. z Bib. Radz.*
Podwojski t. j. woźny miejski czyli wójtowski.
22. Szkoda, żeś nie woźny, z tą gębą.
23. Wyparzoną ma gębę. — *Nicz.*
Wymowny, cięty w mowie.
24. Zalać komu gębę. — *Brz.*
Ująć go sobie częstunkiem.
25. Zamknął mu gębę.
Przekonał go jakim bądź sposobem.
26. Zatkał mu gębę.
Datkiem lub groźbą zmusił do milczenia.
27. Zawiasy u gęby... miej język za zęby. — *J. Radw.* 23, *z Reya.*
28. Z gęby mi wyjąłeś.
Właśnie to samo chciałem powiedzieć.
29. Zimno i gorąco z gęby mu idzie. — *Nicz.*
Z jego gęby zimno i ciepło wieje. — *Brz.*
Białorus. U niaho z adnoj huby i horacza i ściudziana. — *Opis pow. Borys.* 426.
Por. u Adal. N. 31.
30. Z złej gęby dobra mowa, byłby to cud duży, któż kiedy czystej wody uczerpnął z kałuży? — *Wójc.* 4, 227. *J. Ep. Min. z A. M. Frc.*
Por. u Adal. N. 70.

Gęś.

1. Cztery gęsi, dwie niewieście, uczyniły jarmark w mieście. — *Brz.*
Lichy jarmark.
Por. u Adal. N. 3.
2. Gąska z domu, gąsior do domu. — *Brz. z Lin.*
Nie przybyło mu rozumu za granicą.
3. Gęsiego idą.
Jeden za drugim.
4. Gęś zazdrości, gdy orzeł buja. — *Brz. z W. Pot.*
5. Nie pomoże gąsce, że z łabędziem pływa; zawsze między białemi, nasza gąska siwa. — *Brz. z Falib.*
6. U gęsi owsa nie kupuj. — *Brz.*
Bo przepłacisz.
Por. u Adal. N. 21.

Giełda.

Nowa klęska spadła na Polskę: gra na giełdzie. Ta nas więcej zrujnuje i zdemoralizuje, niż wszyscy nasi nieprzyjaciele. — *A. Frc.* 11. 249.

Giez.

Bywa-ć giez nietylko między bydłem. — *Mijak. Kok.* 34.

Ginąć.

1. Co zginęło, to przepadło. — *Brz.*
Próżno się masz frasować, co raz zginęło, trudno odwetować. — *Brz. z J. Koch.*
Por. u Adal. N. 3.
2. Zginął, jak mucha w mazi (w smole). — *Nicz.*
Por. u Adal. N. 12.

Gładki.

Gładkie, patrzą wysoko. — *Brz. z Bud. Apf.*
T. j. piękne kobiety marzą o świetnem małżeństwie.

Gładkość.

Nie dufaj temu, co gładkość miłuje, bo ten na słabym gruncie się buduje. — *J. Radw.* 197, *z J. Koch.*

Głaskać.

1. I głaszcze i drapie. — *Brz. z Jabl.*
Zmienny charakter.
2. Nie chce się głaskać tego, co kąsa. — *A. M. Frc.* 97.
3. Nie głaszcz i nie drap. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.
4. Nie tak na ciele znaczna, kiedy pogłaszczesz, jako gdy ukąsisz. — *J. Bocz. Or. pol.* 299.
T. j. co mi z twojego głaskania, gdyś ukąsił.
5. Raz głaszcze, drugi raz drapie. — *Brz.*
Z przodu głaszcze, z tyłu drapie. — *Tenże*

Głodny.

1. Głodnemu, na pierwsze danie raki. — *Brz. z J. M.*
2. Głodnemu smaczny obiad bez musztardy. — *Brz. z Pot. Jow.*
3. Głodny, jak wieprz przed zabiciem.
Wieprzowi przeznaczonemu na rzeź, nic dają nic jeść przez całą ostatnią dobę przed zarznięciem.
4. Głodny, kamieniaby ukąsił.
5. Racjami głodnego nie przekonasz.
6. Tak nie głodny, co się najadł, jako co mu się jeść nie chce. — *A. M. Frc.* 43.

Głowa.

1. Ciasna głowa. — *Brz.*
Niepojętna.
2. Cichej głowy miecz nie zetnie.
3. Czego nie zrobisz z głową, to zrobisz z ogonem. — *Z. Kaczk.*
Nie z panem, nie z pryncypałem, to z jego rządcą lub oficjalistą.
4. Dawniej Polacy mieli głowy golone, a teraz kieszenie. — *Żól. Mom.* 102.

5. Dobrej głowie dość na słowie. — *Niez*
Por. u Adal. N. 119.
6. Gdzie siła głów do rady, i siła rąk do wykonania, tam sprawy oporem idą. — *Brz. z Klok.*
7. Głowa jak bania, a rozumu pasz. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 26.
8. Głowa jak u tura.
9. Głowa ledwo do czapki, a nie do kołpaka. — *Brz. z Oss.*
10. Głowa mi pęka.
Mam tyle kłopotów, że....
Od myślenia.
11. Głowa nie do korony, sepet nie do krzesła. — *Brz. z J. M.*
Do krzesła senatorskiego.
Sepet, w tem znaczeniu = stara pani, zadek.
12. Głowa siwieje, serce szaleje.
13. Głowa zakuta.
Niepojętna.
14. Głową ludzie i rządy stoją. — *Brz.*
15. Głowę komu suszyć.
Nudzić go jakąś sprawą ustawicznie.
16. Głowę stracić.
Nie wiedzieć, co począć.
17. Głowę susz, ani rusz. — *Brz.*
Położenie bez wyjścia.
18. Głowy mi już nie staje. — *Brz.*
Sam nie wiem, co począć.
19. Głowy mi z karku nie zdejmą. — *Niez.*
Nic mi za to nie zrobią.
20. Głowy się trzymaj, byś nie stracił głowy. — *Ł. Baran. Lut.* 214.
21. Główka do pozłoty, norymbergskiej roboty. — *Brz.*
22. Głupi jest, kto wysoko siedzi, a głowy po temu nie ma. — *Brz. z Kaz. Sk.*
23. Ile głów, tyle sposobów myślenia. — *Skarb. roz.* 33. *z Ig. Kras.*
Por. u Adal. N. 43 i 44.
24. Iść na głowę. — *Brz.*
Na złamanie karku, na ryzyko.
25. Jak mają nogi służyć, gdy głowa nie służy? — *W. Koch. Fr.* 99.
Białorus. Za durnoj hołowoj, naham nie pakoj. — *Opis. pow. Borys.* 416.
Por. u Adal. N. 47 i 175.
26. Kapuściana głowa.
Niepojętny, idjota.
27. Kazi-ć się głowa? — *Brz. z P. Koch.*
Czyś zwarjował?
28. Kto głowę uchyli, porazić go snadnie. — *Brz. z Tward.*
29. Kto ma ciemno w głowie, rad błyskocze gwiaździstą piersią. — *Brz.*
Orderami.
30. Ma fiu, bziu w głowie. — *Brz.*
Trzpiot, pustak.
31. Ma głowę na karku.
Nie darmo nosi głowę na karku. — *Niez.*
Umie sobie dać radę.
32. Ma głowę po temu. — *Brz.*
Potrafi temu poradzić.
33. Makówka, nie głowa. — *Niez.*
Człowiek ograniczony.
34. Masz głowę, miejże i rozum. — *Brz. z J. M.*
35. Ma zaćmienie w głowie. — *Brz.*
Głupi.
36. Na co głową bić o ścianę. — *Niez.*
Po co silić się na niepodobieństwo.
Por. u Adal. N. 156.
37. Na głowie chodzi. — *Brz.*
Chodziłby na łbie, nogami przebierał. — *Tenże.*
Rozpustny, mówiąc o niedorostkach.
38. Nakryj głowę, i bądź zdrów. — *Brz. z J. M.*
.... i idź spać.
Nie chcę mieć z tobą do czynienia.
39. Niech cię głowa o to nie boli. — *Brz.*
Nie kłopocz się o to.
40. Nie dokażesz ty tego, choćbyś się na głowie postawił. — *Brz.*
41. Nie mieć gdzie głowy położyć. — *Brz.*
.... przytulić.
Nie mieć swojego kąta, być zmuszonym tułać się.
42. Nie mojej to głowy rozum. — *Niez. z Żegl.*
43. Nie może mu się to w głowie pomieścić. — *Niez.*
Nie może tego zrozumieć.
44. Nie trzeba tu trzech głów, kiedy o jednej dość. — *Niez.*
45. Nie idzie tu o czapkę, ale pospołu z czapką i o głowę. — *Brz. z Reya.*
Nie o małą rzecz.
46. Nie wie, gdzie mu głowa stoi. — *Brz.*
.... gdzie głowę podział.
Ma moc zatrudnienia, interesów.
47. Nikt jeszcze z tego nie umarł, że nosił na głowie rogi. — *Brz. z J. M.*
48. O nic go głowa nie zaboli. — *Brz.*
O nic się nie potrzebuje troszczyć, ma się dobrze.
49. On już głowy nie podniesie. — *Brz.*
Nie powstanie z upadku.
50. Podrwił głową. — *Brz.*
Głupstwo zrobił.
51. Poszedł (skoczył) do głowy po rozum. — *Niez.*
.... a do kieszeni po pieniądze. — *Tenże.*
Znalazł wyjście w trudnym razie, poradził sobie.
52. Poszedł po drugą głowę. — *Niez.*
Mówią żartując, gdy ktoś zaniechał czego nie mogąc sobie dać rady, t. j. straciwszy głowę.
53. Przyciąć komu głowy. — *Brz.*
Błazna z kogo zrobić.
54. Pstro w głowie.
Przycinek na niedowarzoność, brak zastanowienia.
55. Puknij się w głowę.
T. j. zastanów się co robisz, co mówisz.
56. Pusta głowa szczęścia połowa. — *A. Fre.* 11. 256.
57. Skrobać się po głowie.
Poskrobie on się po głowie.
T. j. będzie on miał niemały kłopot.

58. Smok, kędy głowy słuchają ogony, niezwyciężony. — *W. Koch. Lir.* 318.
T. j. siła tam, gdzie głowie posłuszni są podwładni.
59. Świta w głowie.
Mówią, gdy komu niedorzeczne myśli snują się po głowie.
60. Trupiej głowie nic nie wadzi, choć grabarz rydlem zawadzi. — *Brz.*
61. Uciął mu głowę ze wszami. — *Brz. z J. M.*
62. U niego w głowie, jak w brzuchu po śliwkach. — *Brz. Gm.*
Nieporządek.
Por. u Adal. N. 163.
63. Uprząść sobie co w głowie.
Ubrdać sobie, wymyślić coś bez racji.
64. Wbił sobie ćwiek w głowę.
Przyczepił się do jakiejś myśli.
65. W głowę zachodzić.
Nie móc czego zrozumieć, domyślić się istotnej prawdy.
66. W głowie temu nie wierci, który się zna po sierci. — *Żar.* 149.
Ten żart upomina, aby się nikt nie kokoszył, jedno jako siły niosą. Dobrze owo mówią.... — *Tamże.*
T. j. kto siebie zna, nie porwie się na rzeczy, którym nie podoła.
67. Wolę się jąć za głowę, jak za ogon. — *Brz. z Stryjk.*
68. Zakuta głowa. — *Niez.*
Niepojętna ob. N. 1.
69. Z głową chorą choruje wszystko ciało. — *J. Radw.* 94, *z J. Ponęt.*
70. Zmyć komu głowę.
Złajać.

Głód.

1. Gdy kwitnie groch i bób, wtedy największy głód; a gdy kwitnie mak, głodu już tylko znak. — *Niez.*
2. Głód i robota, przysmak wyborny. — *Brz.*
3. Sam głód cierpisz, inszemu wieczerzę gotujesz. — *J. Radw.* 144, *z Szymon.*

Głuchoniemy.

Śpiewać głuchoniememu, stawiać obraz przed ślepym, mówić o prawie z tym, który chce żyć z bezprawia, wszystko rzecz daremna. — *A. Fre.* 11. 243.

Głuchy.

1. Co głuchy nie dosłyszy, to przyczyni (zmyśli). — *Niez.*
Rus. Głuchyj szto ne doczuje, to wydumaje. — *Sanoc.*
2. Głuchemu gadać, groch na ścianę rzucać. — *Brz.*
3. Głuchemu ojciec piosnkę śpiewał. — *W. Pot. Syl.* 424.
Próżne były napomnienia.
Por. u Adal. N. 4.
4. Niema gorszych głuchów, jak ci, którzy słyszeć nie chcą. — *Lin.*
5. Nie głuchemu to było powiedziane. — *Birk. Dom.* 107.
Trafiło do przekonania.
6. Świat nie po temu, żeby powiadać dwa razy głuchemu. — *Kuj. Lud.*
Odpowiedź temu, co nie dosłyszał, i żąda powtórzenia.

Głupi.

1. Co wczoraj głuptasie zbudowali, dzisiaj mędrki burzą. Ale mędrki mądre, nic nie budują, aby jutrzejsi głupcy nie mieli co burzyć. — *A. Fre.* 11. 216.
2. Dobra głupiemu rada, mądrego z głupim zwada. — *Zienk.* 199.
T. j. głupi za dobrą radę jeszcze się pogniewa.
3. Gdyby głupców nie było, skądżeby się rozumni brali? — *Żół. Mom.* 43.
.... jestto źródło niewyczerpane. — *Tamże.*
4. Gdy milczy, od mądrego głupi się nie różni, wyda głupstwo swe, skoro co język wybluźni. — *Brz. z Min. Ryt.*
Por. u Adal. N. 89.
5. Głupcy siebie mową, a drozdy gnojem łowią. — *Chmiel.* 1. 75.
6. Głupi, gardło swe zawiesi na nitce. — *Brz. z Gór. Dw.*
Bezwiednie, z głupoty, narazi się na wielkie niebezpieczeństwo.
7. Głupi kiedy się nie da nauczyć, puść go po woli. — *A. M. Fre.* (1802) 47.
.... aczci się sam postrzeże w głupstwie, kiedy się pomiesza, albo na łeb potknie. — *Tamże.*
8. Głupi, który po szkodzie żałuje utraty, który wyśmiardłe babsko bierze dla intraty. — *Brz. z Narusz.*
9. Głupi, lada czemu uwierzy. — *Brz.*
10. Głupi mądry, gdy wielom rozdaje, i mądry głupi, gdy w mieszku nie staje. — *Brz. z Brat.*
11. Głupi przy fortunie, jest skop w złotem runie. — *Brz. z Min. Ryt.*
12. Głupi się przez rok świeci, a gdy trzeba właśnie zaświecić się, nie mając oleju, wygaśnie. — *Brz. z Pot. Jow.*
13. Głupi wierzy, mądry zwodzi. — *A. Fre.* 11. 228.
14. Głupi za nic ma wszystko, chyba co sam zrobi. — *Brz. z Min. Ryt.*
15. Głupi zawsze w grzeczności przesadzi albo niedosadzi. — *A. Fre.* 11. 238.
16. Głupi z samej zazdrości krakać zwykł na ludzi dobrych, i sprawy ich szczypać. — *Brz. z Opal. Sat.*
17. Kiedy milczy głupi, to go nie jeden za mądrego kupi. — *Zienk.* 202.
Por. u Adal. N. 89.
18. Kto jest i sam głupim i dobrej radzie nieposłusznym, ten najpodlejsze miejsce ma. — *Hier. Powod. Kaz.* 1588 r.

19. Kto z głupim się zadaje, sam głupim zostaje. — *Zienk.* 204.
20. Mądrość Chrystusowa i głupca w niebie postawić gotowa. — *Ł. Baran. Lut.* 93.
21. Nad głupiego, kiedy go poczyna piastować szczęście, nic przykrzejszego może się znajdować. — *Or. pol.* 310.
   Łac. Insipiente fortunato, nihil est intolerabilius. — *Tamże.*
22. Na świecie siła głupich się zawadza. — *Brz. z Gór. Dw.*
   Zawadza się = przytrafia się, napotyka.
23. Na wszystko się uśmiecha, cudze zdanie śmiecie, nie uwierzy, że głupi, aż go głupstwo zgniecie. — *A. Fre.* 11. 257.
24. Nie masz rzeczy nieznośniejszej, jak gdy się głupi za mądrego udaje.
25. Niema większej radości dla głupiego, jak znaleźć głupszego od siebie. — *A. Fre.* 11. 213.
26. Obadwa pewni: jeden głupi, drugi nie mądry. — *Niez. z Dowhal.*
   Por. u Adal. N. 123.
27. Od głupich sam się człek obroni, od mędrków niech nas Pan Bóg broni. — *A. Fre.* 11. 246.
28. Opak wszystko się dzieje, gdzie głupi z mądrego się śmieje. — *Dar. Lot gol. C,* 4.
29. Po czem poznać głupiego? po próżnym śmiechu jego.
   T. j. nie, że się śmieje, ale że się śmieje, choć nie ma z czego.
   Łac. Per risum multum potest cognoscere stultum. — *Stud. przysł.*
   Por. u Adal. N. 169.
30. Trudne z głupim a chciwym jednanie. — *Brz. z Biał.*
31. Udaje niby głupiego, a w rzeczy samej głupi. — *Brz. z J. M.*
32. Wszystko od wszystkich wiesz lepiej, tylko jedno nie lepiej, żeś głupi. — *A. Fre.* 11. 217.
33. Żałować raczej głupich należy, a nie bić albo karać. — *Brz. z W. Pot.*
34. Że nikt ci nie powie żeś głupi, przeto mądrym nie jesteś. — *A. Fre.* 11. 213.

Głupiec ob. **Głupi.**

Głupota.

1. Głupoty straszna potęga, ziemię burzy, piekła sięga. — *A. Fre.* 11. 246.
2. Najwięcej boli klęska z własnej głupoty. — *A. Fre.* 11. 256.
3. Wszystko da się mniej więcej obliczyć, tylko nie głupota. — *A. Fre.* 11. 246.

Głupstwo.

1. Głupstwa drukowane tam tylko ważą, gdzie się zakazują i palą. — *Brz.*
2. Głupstwa jak Nilu źródła niezbadane. — *A. Fre.* 11. 249.
3. Głupstwo jest wieczne. — *Brz. z Jul. Słow.*
4. Głupstwo najgorsze, gdy uporem jest zahartowane. — *A. M. Fre.* (1802) 88.
5. Głupstwo nie zawsze skutkiem głupoty. — *A. Fre.* 11. 249.
6. Głupstwo się nie rentuje, a jednak ma kurs stały. — *A. Fre.* 11. 258.
7. Któż w swojem życiu raz głupstwa nie zrobił? Oczywiście ten, który je zawsze robi. — *A. Fre.* 11. 241.
8. Najdzielniejszym sprzymierzeńcem zwycięzcy, przeciwnika głupstwo. — *A. Fre.* 11. 250.
9. Nic nie zrobi, kto z głupstw ludzkich korzystać nie umie. — *J. I. Kr.* 25. 48.
10. Niema takiego głupstwa, któreby komuś gdzieś nie pomogło.
   Mowa tu o środkach leczniczych, zwłaszcza t. zw. babskich.
11. Wielcy ludzie mają choć ziarnko głupstwa przy rozumie. — *Brz.*

Głuptaś ob. **Głupi.**

Gmin.

1. Fawor gminu, wietrzyk. — *Brz.*
2. Gminowładztwo tylko demagogi lubią, bo w gminie głupcy wierzą, a oszusty skubią. — *A. Fre.* 11. 256.

Gniazdo.

1. Przyrodzenie zawsze do swej chęci ciągnie, każdemu gniazdo milsze, w którem się ulągnie. — *Brz. z Stryjk.*
   Por. u Adal. N. 2.
2. Swego własnego gniazda pewniejsze kurczątko. — *Brz. z Haura.*

Gnida.

Najżałośniejsza człowiekowi bieda, gdy nie tylko wesz gryzie, ale też i gnida. — *Blaz. Sct. przyp. C,* 3.

Gniew.

1. Ani gniewem, ani łagodnością nie przesadzaj, bo zbłądzisz. — *A. M. Fre.* 44.
2. Bardzo łacniuczkie lekarstwo na gniew; jedno maluczki czas ścierpieć, aż się złe kęs odwlecze. — *Rey. Żw.* 78, *b.*
3. Co iskra robi, jeżeli w proch wpadnie, jeśli gniew chowasz, toż uczyni snadnie. — *Ł. Baran. Lut.* 403.
4. Gdzie upornemu słuszności nie staje, rad gniewem dokłada. — *A. M. Fre.* (1802) 59.
5. Daremny gniew, kiedy jest bez siły. — *W. Koch. Fr.* 133.
   Gniew bez siły, wóz bez kobyły. — *Zienk.* 200.
   Por. u Adal. N. 4.
6. Gniew do płomienia równy z imienia. — *Ł. Baran. Lut.* 403.
7. Gniew i drugiego zabija, i siebie, kto w gniewie (się) kocha, ten nie będzie w niebie. — *Ł. Baran. Lut.* 404.

8. Gniew im nie rychlej na wierzch wychodzi, natenczas bardziej szerzy się i szkodzi. — *Brz. z Past. Fid.*
9. Gniew jest osłą męztwa. — *Petr. Et.* 174.
   = bodźcem.
10. Gniew na głupiego, wstyd dla rozumnego. — *Zienk.* 200.
11. Gniew odwlekany, nigdy nie żałowany. — *Zienk.* 200.
   Ob. N. 17.
12. Gniew prędzej ochłonie, niż gniewne słowo w pamięci utonie. — *Zienk.* 200.
13. Kto z gniewem radzi, szkodę sobie sprowadzi. — *Zienk.* 203.
14. Lepszy gniew rozsądnego, niż nieuważnego łagodność. — *A. M. Fre.* 33.
   Nieuważny = nierozważny, nierozsądny.
15. Łagodne słowo gniew uśmierza.
16. Na hety hnieu, nie rabiony chleu, niema hdzie zahaniać. — *Opis. Pow. Borys.* 427.
   Przysł. białoruskie; dosłownie: „na ten gniew, nie zrobiony chlew, niema go gdzie zagnać". Znaczy, że nic sobie z tego gniewu nie robię.
   Por. u Adal. N. 23.
17. Przewłoka, najlepszym na gniew jest lekarstwem. — *Brz.*
   Ob N. 11.
18. U niego gniewu nie kupić.
   Gniewa się o lada drobnostkę.

Gniewać się.

1. Gniewa się? niech przeprosi.
   Żartując.
2. Gniewając się (albo dziwując) złemu nie zabieżeć, ale radząc i czyniąc. — *A. M. Fre.* (1802) 59.
3. Gniewasz się? napij się wody.
   A ochłoniesz.
4. Kto się gniewa, prawdy nie miewa. — *Zienk.* 203.
5. Niech się gniewa, sam się zzuje. — *Knap. Ad.* 1029.
   T. j. sam sobie będzie musiał radzić, nie pomożemy mu.
6. Nie ma być gniewano, co ma być oddano. — *Rys. cnt.* 10.
   Nie gniewaj tego, którego łaski możesz potrzebować.
   Por. u Adal. „Oddać" N. 1.

Gniewliwy.

1. Gniewliwy, sam na się zły. — *A. M. Fre.* (1802) 59.
2. Z gniewliwym nikt nie wytrwa. — *Brz.*

Gnój.

1. Gnój gnojem zawsze będzie, połóż na różach, a gnój gnojem wszędzie. — *Ł. Baran. Lut.* 471.
   Gnój ciało, a.... — *Tamże.*
2. Maż gnój maściami, a gnój śmierdzi gnojem. — *Ł. Baran. Lut.* 471.

Gnuśność.

Kogo w gnuśności czas późny przyścignie, nikt go nie dźwignie. — *Radw.* 115, *z Gawiń.*

Gnyp.

Jednemu gnypiki gola, drugiemu i brzytwy nie chca. — *Brz.*
   Gnyp, gnypik = nóż szewcki.
   Por. u Adal. „Golić" N. 8.

Godność.

1. Bez godności na urzędzie, jak gdy świnia za stół siędzie. — *Brz. z Fac. pol.*
2. Godność cień, kto się za cieniem ugania, ucieka przed nim — uciekaj, cień skłania. — *Ł. Baran. Lut.* 526.
   Goni cień, jeśli uciekasz od cienia, takiegoż godność jest właśnie nasienia. — *Tamże.*
3. Godność wysoka, łaska u ludzi i Boga, dom porządny, gotowy grosz, kuchnia chędoga, wina beczka, ogród włoski, dostatnie w dochody wioski — ośm rzeczy każdemu pożądanych. — *J. Ep. Min. z Haura, u Wójc.* 4. 236.
4. Lepiej że się będą pytać czemuć nie dano godności i urzędów, jak gdyby się pytano za coć je dano? — *Am. Grab. Przyp.* 3.
5. Z czterech rzeczy przychodzi człowiek do godności: gdy czytał, widział siła, był w sprawach, w trudności. — *Wójc.* 4. 217. *z Żabcz.*
   .... kto nieuk, nie bywalec, nie miał z nikim sprawy, trudności nie kosztował — to prostak jest prawy. — *Tamże.*

Godny.

Nie godzien mu trzewika otrzeć. — *Brz.*

Gody.

1. Nie będziesz ty na tych godach.
2. Trudne z jedną miską gody. — *Brz. z W. Pot.*

Godzić.

Kto na kogo godzi, często sobie szkodzi. — *Brz. z J. M.*

Godzić się.

1. Co się nie godzi, na to czart bardziej podwodzi. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.
2. To nam nie lubo, co nam się godzi; co zbronne, to nas rozpala. — *Brz.*

Godzina.

1. Dobra nowina, dwunasta godzina. — *Brz.*
   T. j. obiadowa.
2. Lepiej na godzinę nie w smak, niż złego na długo. — *A. M. Fre.* 63.
3. Nieszczęśliwa moja godzina. — *Niez.*
   Utrapiona, uciemiężona godzina.
   T. j. bieda, kłopot.
4. Szczob na tebe pryszła czorna hodyna. — *Wójc.* 1. 74.

5. Te szczęście lub nieszczęście godzina sprowadzi, którym rok nie pomoże, lub też nie zawadzi. — *Niez. Antyk.*

Golec.

Ile golców, tyle reformatorów. — *A. Frc.* 11. 214.

Golić.

1. Dałbym się na krzyż ogolić, jeśli to nie prawda.
   T. j. gdyby mnie przekonano, że się mylę. Por. u Adal. N. 4.
2. Raz goli, drugi raz strzyże. — *Brz.*
   Na zmienność w zdaniu. Por. u Adal. N. 7.

Goły.

Nie straszny gołemu rozbój.

Gonić.

Gonił sam siebie. — *Lin.*
Uciekał co miał sił, bijąc się w tył piętami.

Gorąco.

1. Gorąco, aż się zęby pocą.
2. Gorąco kości nie łomie.
   Białorus. Par kaściej nia łomić — *Opis. pow. Borys.* 431.
   Przysł. chłopskie tam, gdzie sypiają na piecach.
2. Tu gorąco, tam bolęco. — *Brz.*
   Białorus. Ad siul haraczo, ad tul balaczo. — *Opis. pow. Borys.* 430.

Gorączka.

W gorączce, by żywe, snują się mary fałszywe. — *Lot gol. B*, 3.

Gorliwość.

Zbytnia gorliwość karmiąc zęby wybija. — *A. Frc.* 11. 214.

Gorycz.

Kto nie pił goryczy, nie zna słodyczy. — *Zienk.* 203.
T. j. nie potrafi ocenić słodyczy. Por. u Adal. t. w.

Gorzałka.

1. *Dulcia non meruit, qui non gustavit amara,* kto nie pił gorzałki, od kiełbasy wara. — *Niez. z Dowhal.*
   Non meruit dulcia.... od zakąski wara. Por. u Adal. N. 9.
2. Gdy troska swędzi, gorzałka kłopoty rozpędzi.
   A gdy mnie czasem jaka troska swędzi, kwatereczka gorzałki..... — *Brz. z Zab.*
3. Gorzałka waśni; gdy we łbie zamąci, to wtenczas z musu szwagier szwagra trąci. — *W. Koch. Fr.* 59.
4. Gorzałką za grosz nieprzyjaciela ukoisz, a za dziesięć, przeciw sobie uzbroisz. — *Zienk.* 200.
   T. j. jak go spoisz, gotów ci zrobić awanturę.
5. Kto nie pije gorzałki, i od niej unika, ten słodkiego nie godzien kosztować piernika. — *Brz. z Min. Ryt.*
   Ob. N. 1 i por. u Adal. N. 9.
6. Na horyłku jest', a na maź niema. — *Niez. Sanoc.*

Gospodarz.

1. Dobryś gospodarz? pokaż pieniądze. — *Brz. z J. M.*
2. Insze gospodarz, insze gość je i pije. — *Knap. Ad.* 448.
   Por. u Adal. N. 30.
3. Jak ty gościu nie możesz, to gospodarz musi.
4. Jeśliś dotąd gospodarzem nie był, nauczy cię żona, i niewola, gdy cię przyprze, a świerszcze za piecem zaskwierczą. — *Brz. z Gliczn. Wych.*
5. Kiedy gospodarz skacze, pewnie chudoba płacze. — *Sanoc.*
   Białorus. Kali haspadar skaczeć, peunie statak płaczeć. — *Opis. pow. Borys.* 416.
   Chudoba = bydło; u białorusinów: statek (statak).
6. Kto bez gospodarza liczy, dwa razy rachować musi.
7. Nie bardzo skąpiec gospodarz niewoli, gość pije smaczno, gospodarz przyboli. — *Brz. z Bratk. Dan.*

Gospodyni.

1. Dobra gospodynia; dwa ogrody, jedna dynia. — *Niez. Sanoc.*
   Por. u Adal. N. 11.
2. Dobra gospodynia, kiedy pełna skrzynia. — *Niez. Sanoc.*
   Por. u Adal. N. 15.
3. Gdzie wiele gospodyń, tam mało porządku. — *Brz.*
4. Rządna gospodyni, męża, dzieci, domowych, szczęśliwymi czyni.
   Cnotliwa żona, matka,.... — *Grab. Przyp.* 29 *z Drużb.*

Gościniec.

W jednej sprawie dwoma nie puszczaj się gościńcami, bo żadnym nie dojdziesz. — *A. M. Frc.* 106.

Gościnność.

Gościnność acz szczera, czasem boki rozpiera. — *A. Frc.* 11. 218.

Gość.

1. Być gościem w własnym domu. — *Brz.*
   Ciągle włóczyć się po świecie. Ob. N. 12.
2. Dla dobrego gościa nie żałuj. — *Brz.*
3. Dziwnoby było gościa posieść. — *Pot. Arg.* 308.
   Posieść = wyżej siąść, pierwsze miejsce przed nim zająć.
4. Goście! trzeciego dnia drewka noście. — *Brz.*
5. Gościowi należy się pierwsze miejsce. — *Brz.*
6. Gość postrzegający, gotowy szpieg w domu. — *A. M. Frc.* (1802) 24.

7. Hość redka bywajeć, da mnoha widzić. — *Opis. pow. Borys.* 42.
Przysł. białoruskie.
Por. u Adal. N. 33.
8. Gość w cudzym domu powinien ręce za pas zatknąć i oczy powiekami zakryć, aby nie wszystko widział, i niczego się nie tykał. — *Brz. z Dwor.*
9. Gość w próg, w dom Bóg. — *Zienk.* 200.
10. Im gość niespodziańszy, tem wdzięczniejszy bywa.
11. Już nam też kot zdechnie, bo rzadki gość przybył. — *Niez. Sanoc.*
12. Nie bądź gościem u siebie. — *J. Radw.* 223, *z J. Koch.*
Ob. N. 1.
13. Nieproszony gość, zawadza dość. — *A. Fre.* 11. 235.
14. Sromota długo gdzie mieszkać, a gościem się zwać. — *Wójc.* 4. 105.

Gotowy.
Zawsze gotowi niegotowych biją. — *Brz. z Pot. Arg.*

Góra.
1. Bez batoga pod górę, a bez hamulca z góry, nie daleko zajedziesz. — *A. Fre.* 11. 241.
2. Bić górą. — *Niez.*
Nosić się górnie, górno gadać.
3. Góra nasi!
T. j. nasza sprawa dobrze stoi.
4. Łatwiej z góry spaść, niźli wleźć na nią. — *Niew.* 31.
5. Mysz się rodzi, choć stękały góry. — *Brz. z Zabł.*
Por. u Adal. N. 5.
6. Niemasz góry bez doliny.
7. *Quis scit* co za górą?
.... piszczy?
Por. u Adal. N. 9.
8. Rad, jakby z góry zjeżdżał.
Białorus. Smiajecca, jak z hary jeduczy. — *Opis. pow. Borys.* 428.
9. Z góry nie trzeba poganiać. — *Brz.*
10. Z góry przyciśnie, w dole pryśnie. — *A. Fre.* 11. 215.
11. Złote góry obiecują, ołowianych nie sklimkują. — *Bies. B,* 3.
Sklimkować = wymyślić, wykręcić.
Por. u Adal. „Obiecywać“ N. 28.

Górny.
W dół wpadną w świecie ludzie górne. — *Ł. Baran. Lut.* 404.
Górno się noszący, pomiatający drugimi.

Grabić.
1. I grabi i siecze. — *Brz.*
Na człowieka fałszywego.
2. Krzywdzący drugich grabisz, a przecie nie sporo, co ty z kogo, z ciebie bies weźmie tyle czworo. — *J. Radw.* 187, *z W. Koch.*

Grać.
1. Gra jak wilk na gitarze.
2. Na zły talar grać. — *Knap. Ad.* 548.
T. j. nie ryzykować dobrego.
3. On ci gra, ale kto inszy dmie. — *Brz. z Oss.*
4. Tak grają, kiedy dobre (karty) mają. — *Niez.*
5. W to mu graj.
Tego właśnie pragnął.

Groch.
1. Grochowy to wiecheć.
Marny postrach, więcej huku, niż puku.
2. Groch trzy razy i cieszy i smuci. — *Kuj. Lud.*
Przysłowie gospodarskie. Groch rosnąc zmienia swój wygląd kilkakrotnie.
3. Kum ne kum, ne leź w horoch. — *Niez. Sanoc.*
T. j. zafantuję cię, choćbyś mi był kumem.
4. Wszystko to groch na ścianę.
Daremne gadanie, perswadowanie komuś.
Por. u Adal. N. 11.

Gromada.
1. Człowiek przepada, żyje gromada.
5. Gromada wełykij czełowiek.
Ruskie przysłowie.
3. Między gromadę strzała daremnie nie wpada. — *Brz. z Oss.*
Zawsze kogoś trafi.

Gromniczna (Matka Boska, 2 lutego).
1. Kiedy na Gromniczną stoją kałużki, wtedy gospodarzu chowaj przegryzki, a kiedy niema kałużek, nie trzeba chować przegryzek. — *Niez. Sanoc.*
Przegryzki, ogryzki, *prowinc.* = resztki paszy przebranej przez bydło.
2. Na Gromniczną, zwyczajnie jedna dusza zmarznąć musi. — *Niez. Sanoc.*

Grono.
Złe nie doszłe, ale też złe i przestałe grona. — *Brz. z J. Koch.*
Stosuje się do kobiet.

Grosz.
1. Bez grosza, nie będzie złotówki. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.
2. Będzie za to bułka, dodawszy grosz — *Niez.*
Dołóż grosz do tego, a będzie bułka za grosz. — *Tenże.*
Por. u Adal. N. 19.
3. By najszerszy był świat, bez grosza ciasno wszędzie. — *Jag.* 46.
Szeroki świat, to stara (powieść), a to nowa będzie .... — *Tamże.*
4. Co poganom domowe bożki, to nam grosze. — *Jagod.* 54.
5. Czemu herby królewskie na groszu bijają? bo nic więtszego nad grosz u ludzi nie znają. — *Jag.* 58.
6. Dam grosz i czapki nie zdejmę. — *Niez.*
7. Dobry to grosz, co kopy strzeże (dołoży). — *Niez. z Dowhal.*

8. Droga bułka za grosz, kiedy go niema. — *Brz. z J. M.*
Por. u Adal. N. 11.
9. Gdzie są grosze, tam też i strachy bywają. — *Jag.* 54.
10. Grosz do grosza spychany, przysparza chleba i sukmany. — *Brz.*
11. Grosz cichy troskliwego, znosi miljony. — *Brz. z Kras. Podst.*
12. Grosz okrągły, toczy się.
Białorus. Grosz kruhły. — *Opis. pow. Borys.* 435.
13. Grosz pan od roku do roku. — *Jagod.* 39.
14. Grosz śpiewa, grosz dzwoni, grosz kadzi. — *Jagod.* 41.
Gdy zakupione nabożeństwo.
15. Grosz wszystkie wszędzie dzieli stany. — *Jagod.* 43.
16. I dwórstwo się zmieni, kiedy w pytlu grosza neni. — *J. Radw.* 221, *z J. Koch.*
Neni = niema.
Por. u Adal. N. 46.
17. I pan groszem tylko droższy nad chudego. — *Jag.* 56.
18. I świeczka grosz kosztuje. — *Brz. z J. M.*
19. I żaczku być bez placku, gdy grosza nie staje. — *Jagod.* 52.
Żaczku kup (mówi baba) pierożek choroszy, a żaczek na to babie: dajże babko hroszy. — *Tamże.*
20. Jak grosza niemasz, i szczęście wnet zginie. — *Jag.* 40.
21. Jak serce człowiekiem, tak grosz sercem włada. — *Jagod.* 42.
22. Kiedy mam grosz, nadymam nos, nadmę i wąs, za groszem mąż. — *Jag.* 52.
23. Ktoby nagodniej chciał grosz tytułować, niech go pomni z urzędu *totum fac* mianować. — *Jagod.* 39.
24. Kto grosza nie żałuje, ten szeląga nie wart. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 50.
25. Kuda za hrisz tancowaty. — *Niez. Sanoc.*
26. Lepszy jeden grosz zarobiony, niż dwa darowane.
Por. u Adal. N. 59.
27. Lepszy jest grosz otrzymany, niźli dukat obiecany. — *Leg. Ap.* 25.
Por. u Adal. N. 57.
28. Nabyć grosz, wielka nauka, umieć zażyć większa sztuka. — *Leg. Praw.* 58.
29. Niech nam grosz służy, a nie my groszowi. — *Jag.* 58.
30. Nie łap cudzych groszy zdradnie, bo cudzy grosz wszystkoć skradnie. — *Leg. Ap.* 43.
Por. u Adal. N. 4 i 39.
31. Nie ma czasu ten za młodu chorować, kto chce z pracy grosz na starość sobie zachować. — *Zienk.* 208.
32. Nie wybity mól z głowy, grosze łakomemu, strapionemu frasunek, fochy zalotnemu. — *Wójc.* 4, 215, *z Żabcz.*
33. Nim grosz wydasz, obejrzyj go trzy razy, i schowaj. — *Niez.*
Obejrzyj grosz dwa razy, nim go raz wydasz. — *Tenże.* Opatrz każdy grosz na obie strony, nim go wydasz. — *Brz.*
34. Ojca i matki tylko, za grosz nie dostanie. — *Jag.* 52.
Białorus. Za hroszy tolka baćki i matki nia kupisz. — *Opis. pow. Borys.* 435.
35. Oszczędź grosz, a on cię w ciężkim razie od nędzy uwolni. — *Leg. Myś.* 19.
36. Pókim grosz miał, to mnie bratem każdy zwał. — *Jag.* 49.
.... Ojcze groszu wróć się do mnie, a wnet bracia będą po mnie. — *Tamże.*
37. Prędzejby drugiego i duch z ciała wyciągnął, niźli grosz od niego. — *Jag.* 58.
38. Społeczność zapomina największą podłość tym, co się dorobili grosza. — *Skar. roz.* 190, *z J. I. Kr.*
Por. „Imię" N. 5.
39. Ten będzie stał w cudzej sieni, kto swego grosza nie ceni. — *Leg. Ap.* 62.
T. j. co nie umiejąc go cenić, stracił to co miał.
40. Wielka różnica między groszem zapracowanym, a lekko przyszłym. — *Brz.*
41. Za groszem wolność wszelka. — *Jag.* 52.
42. Ziemianie w ziemi pyszczą dla grosza jak świnie, i szlachectwo bez grosza nie tak płatne ninie. — *Jagod.* 42.

Groza.

Nie zawiśnie na powrozie, kto był wychowany w grozie. — *Leg. Ap.* 68.

Grozić.

Kto się w kogo wgrozi, samem imieniem straszy. — *A. M. Fre.* (1802) 40.

Grób.

1. Co chcesz rób, po staremu trzeba w grób. *Wojs. af.* 314.
2. Częstokroć własnym sobie rydlem grób kopiemy. — *Brz. z Pot. Arg.*
3. Gdy po umarłym dzwonią, każdy sobie pomyślić łatwo może o swym grobie. — *Ł. Baran. Lut.* 490.
4. Grób się po grobie otwiera.
T. j. ludzie mrą jeden za drugim.
5. Martwy już z ziemi, gada z żywemi: każdy niech sobie, pomni o grobie. — *Ł. Baran. Lut.* 489.
6. My tak na świecie poczynamy sobie, że rzadko albo nigdy nie myślim o grobie. -- *Brz. z Groch.*
7. Nic mi nie miło kiedy wspomnę sobie, że kiedyś w ciemnym trzeba leżeć grobie. — *Bar. Lut.* 22.
8. Nie miał gdzie głowy skłonić gdy był żywy, i grobu swego nie ma, co za dziwy! — *Ł. Baran. Lut.* 161.

9. Przypomnij sobie, że masz być w grobie, wąż a gadzina, twoja dziedzina. — *Ł. Baran. Lut.* 490.
10. Szczęśliwy, kto się tem krzepi, że za grobem będzie lepiej. — *Leg. Pr.* 72.
11. Wielka to trwoga, jak w grób ma wstąpić noga.

Grubjan.

1. Grubijanami nie bądźcie, potrawy subtelno jedzcie, z potraw nie masz sławy. — *Bar. Lut.* 242.
   Jest tu gra wyrazów: grubijan, niby gruby Jan; por. „Jan" N. 2, i „Jan św." N. 4.
2. Grubijanów jest na świecie wiele, bo wiele jedząc, grubią się na ciele. — *Bar. Lut.* 241.

Gruby.

Gruby, jak karmelicka bania.
Przysł. czysto warszawskie, które zapamiętałem z lat dziecinnych.

Grundal.

Kto się grundalem urodzi, za gładysza nie uchodzi. — *Jakub. Baj.* 253.
Grundal = gbur, prostak.

Grunt.

Nie łam sobie darmo głowy, nie urodzi grunt jałowy. — *Brz. z B. J.*

Gruszka.

1. Babinych hrusz, nia rusz; swaje trasi, babie nasi. — *Opis. pow. Borys.* 420.
   Przysł. białoruskie; jest rodzajem przepisu galanterji względem kobiet.
2. Gruszki na wierzbie.
   To samo, co: obiecanka cacanka.
3. Natrząść komu gruszek. — *Brz.*
   Wytargać za włosy.
4. Zwąchał gruszki w popiele. — *Niez.*

Gryps.

Jaki taki z możniejszych, gryps gryps, a zasłużony w wojsku żołnierz, w ziemi szlachcic, i chleba w gębę nie ma. — *Grab. Przyp.* 112, *z Kaz. ks. Wielohorskiego* 1727 r.
T. j. że możni dostawali królewszczyzny lub przywłaszczali sobie to co miało iść do skarbu koronnego, z krzywdą szlachty.

Grzanka.

Upiekła mu się grzanka. — *Niez.*
Zrobił dobry interes.

Grzbiet.

1. Byś był co dobrego, nie miałbyś grzbietu krzywego. — *Brz.*
2. Grzbietem ku ogniowi, brzuchem ku stołowi. — *Brz.*
   Dogodna pozycja.

Grzech.

1. Bóg dał człowiekowi hamulec od grzechu, rozum.
2. Częstokroć grzechy nazwiska cnot mają, i chwalić je zwykł świat, jeśli się udają. — *Brz. z Morszt.*
3. Gdy grzech kogo opanuje, wnet mu i zmysły i rozum popsuje.
4. Gdzież się też grzech urodził, jeżeli nie w raju? — *W. Koch. Fr.* 23.
   Ludzie w rozkoszach grzeszyć mają w obyczaju.... — *Tamże.*
5. Głód, mór, wojna i pożogi, są to za grzechy batogi. — *Leg. Praw.* 21.
6. Gnoju i błota nie lubi kto żywy, niechże i grzechu, bo bardziej smrodliwy. — *Ł. Baran. Lut.* 356.
7. Grzech człeka gryzie, że i snu nie daje, a przecież głupi, grzeszyć nie przestaje.
8. Grzech jako robak ustawicznie toczy, kto go nie morzy, nie daleko skoczy. — *Bar. Lut.* 4.
9. Grzech jest błoto, cnota złoto. — *Bar. Lut.* 387.
10. Grzech jest trucizna. — *Ł. Baran. Lut.* 360.
    .... kto w grzechu smakuje, niechaj wie pewnie, że go grzech otruje. — *Tamże.*
11. Grzechowa zmaza, Boska uraza. — *Bar. Lut.* 356.
12. Grzech poszedł wprzek, a pokuta za piec. — *Lud. Kuj.*
    Por. u Adal. N. 16.
13. Grzech smoła, błoto, nie bierzże się za nie, nie prędko zmyjesz takowe zmazanie. — *Bar. Lut.* 387.
14. Grzechy spać spokojnie nie dają.
    Odm. Grzech jest tak ciężki, że i snu nie daje, grzech serce nasze jako nożem kraje. — *Ł. Baran. Lut.* 360.
15. Grzechy z kogo zbierać.
    Obmawiać, plam na kim wyszukiwać.
16. Grzech, złym towarzyszem człowieka.
17. Jak błoto do nóg, tak grzech do człowieka każdego lgnąć zwykł. — *Ł. Baran. Lut.* 361.
18. Jak wielki ciężar okręt na dno sadzi, grzechowy ciężar sercu równie wadzi. — *Ł. Bar. Lu.* 50.
19. Kogo ciążą wielkie grzechy, ten w życiu nie zna uciechy. — *Leg. Ap.* 22.
20. Króluje w człeku grzech, co chce to czyni; smakuje w błocie leżeć sobie świni.
21. Kto raz w grzechu uwięźnie, rzadko z niego wybrnie. — *Brz. z Birk. Kaz.*
22. Kto się z grzechem braci, ten łaskę utraci. — *Ł. Baran. Lut.* 361.
    Łaskę u Boga.
23. Kto za grzech nie żałuje, myśli go powtórzyć. — *Pot. Pocz.* 579.
24. Którędy grzech, tędy kara.
    T. j. to samo nas karze, czem zgrzeszyliśmy.
25. Łacniej cudzy grzech ganić, niż się w swoim poprawić. — *Pot. Jow.* 121.

26. Łatwiej w grzech wpaść, jak z niego wybrnąć. — *Brz.*
27. Miasto hańby grzechów, szukamy bawełny, chcąc je kształtnie uwinąć. — *Pot. Arg.* 401.
28. Modły, różańce, koronki, często są grzechu obsłonki. — *Leg. Ap.* 10.
29. Nic tak na świecie jak grzech rozumiemy. — *Bar. Lut.* 56.
    .... dobra rzecz znać grzech, lecz się z niego wstydzić, nie powtarzać go, lecz się onym brzydzić. — *Tamże.*
30. Nie bój się śmierci, ale bój się grzechu. — *Ł. Baran. Lut.* 360.
    .... grzech ci przydaje do śmierci pośpiechu — *Tamże.*
31. Nie znajdziesz na grzech sukienki (płaszczyka). — *Brz. z Chrośc.*
32. Prędzej się błoto, niżeli grzech zmyje. — *Ł. Baran. Lut.* 356.
33. Skoro grzech zmysły czyje opanuje, wnet mu i zmysły i rozum popsuje. — *Bar. Lut.* 356.
34. Słodki się zda być grzech, słodką też dają truciznę. — *Bar. Lut.* 360.
    .... ale gorzką śmierć pijają. — *Tamże.*
35. Strzedz się grzechu i złej komitywy, to jest roztropność. to rozum prawdziwy. — *Brz. z Chrośc.*
36. W grzechu, czart jako świnia w błocie tyje.
37. Wiemy, siła mamy prowentów, nie wiemy, siła grzechów? — *Wojs. af.* 318.
38. Za grzechem w ślad idzie kara Boża. — *Niez.*
    Por. u Adal. N. 8.
39. Żałuje, ale grzechu, a nie za grzech.
    T. j. żal mu, że nie udało mu się go popełnić.

Grzecznie.

1. Grzecznie, ale zdaleka. — *Brz.*
2. Kto grzecznie aż ze schodów sprowadza, ten nie wracać doradza. — *A. Fre.* 11, 218.
3. Nie cale grzecznie czyniąc, nikt nie pozowie, ale też nikt nie pochwali. — *A. M. Fre.* 18.
4. Z każdym grzecznie, z nikim serdecznie. — *Brz. z Żegl.*

Grzeczność.

1. Dzisia grzeczność, co przedtem obłudą i frantostwem nazywano. — *A. M. Fre.* 11.
2. Grzeczności powinnością, znosić grubijaństwa. — *Brz. z Zab.*
3. Grzeczność, męztwo, uroda, rzadko wespół chodzą. — *Brz. z Pot. Arg.*
4. Grzeczność nic nie kosztuje. — *Brz. z J. M.*
5. Grzeczność uciążliwa; nieraz chciałbyś powiedzieć: Idź do stu djabłów! a powiadasz z miłym uśmiechem: Proszę siedzieć. — *A. Fre.* 11, 243.
6. Grzeczność, witrych do serca. — *Leg. Myś.* 43.
7. Insza stołowa grzeczność, insza gruntowna. — *A. M. Fre.* 16.
    T. j. co innego być grzecznym w towarzystwie, przy biesiadzie, a co innego we wszystkich stosunkach z ludźmi.
    Ob. „Grzeczny" N. 4.
8. Jak ryby na wędkę, tak ludzie łowią się na przynętę grzeczności.
9. Można wykroczyć przeciw grzeczności, nie tylko przez jej niedostatek, ale też i przez jej zbytek. — *Brz. z Bies.*
10. Na cudzą się grzeczność zapatrzywszy, swojej zapomnisz. — *A. M. Fre.* 66.

Grzeczny.

1. Bardziej drugi zda się grzecznym, niż jest; drugi bardziej jest prawdziwie, niżeli się zda. — *A. M. Fre.* 24.
2. Bądźmy grzeczni dla każdego, a nie znajdziem niegrzecznego. — *Leg. Ap.* 26.
3. Grzecznemu każda kraina szczęśliwa. — *Past. Fid.* 254.
    Grzeczny jest tu w znaczeniu człowieka dorzecznego, uzdolnionego w każdym kierunku.
4. Insza za stołem być grzecznym, insza w boju. — *A. M. Fre.* 40.
    .... za stołem grzeczny, insza w czynieniu. — *Tamże*, 15.
    Grzeczny w tem samem znaczeniu, co pod N. 3.
    Ob. „Grzeczność" N. 7.
5. Lepiej miernie być grzecznym a długo, niż oraz i nazbyt, a krótko. — *A. M. Fre.* 40.
6. Łatwiej w słowach być grzecznym, niż w rzeczy. — *A. M. Fre.* 104.
7. Nie ten grzeczny, co się ma sam zacz, ale kogo mają. — *Or. pol.* 296.

Grzegorz.

1. Co będzie to będzie, a Grześko za piecem nie siędzie.
    Białorus. Szto budzie, to budzie, a Hryszka na kucie nia budzie. — *Opis. pow. Borys.* 427.
    Na kucie = w kącie, na poślednim miejscu.
2. Grzegórz! — Czegóż? — Pójdź robić. — Oh! nie mogę na nogi się zdobyć. — To pójdź jeść! — No, to chyba muszę się już wlec. — *Zienk.* 200.
    Por. u Adal. N. 1.

Grzesznik.

1. Dobroci Boskiej, grzesznik dzwonek głośny, gdy nie u świata, u Boga jest znośny. — *Bar. Lut.* 31.
    Dziwny Bóg w Świętych, dziwniejszy w grzeszniku, że go z żywiących nie wymaże szyku.... — *Tamże.*
2. Grzesznik jak orzech, osieł i dzwon, gdy weń biją, na dobre wtenczas pewnie onego zażyją. — *Bar. Lut.* 529.

3. Grzesznikowi udaje się nie tylko trzy, ale i tysiąc razy. — *Brz. z Lach. Kaz.*
4. Grzesznik w zanadrzu piekło nosi. — *Bar. Lut.* 84.
5. I najwiekszego grzesznika, niebieski zbawia Władyka. — *Bar. Lut.* 93.
6. Jest rozum u grzesznika, gdy do Pana umyka. — *Bar. Lut.* 92.
7. Pojzrzy w górę grzesznik umierający: zamknięte niebo; pojzrzy na dół: otwarte piekło; pojzrzy nazad: szatan trzymający; pojzrzy przed siebie: Bóg potępiający. — *Wojs. af.* 325.

Grzeszyć.
1. A kto na świecie tak wielce cnotliwy, żeby nie zgrzeszył, chociaż sprawiedliwy. — *Zienk.* 197.
2. Człowiekowi zgrzeszyć, jak cukierka liznąć.
3. Grzeszyć nie leni, a na grzech treni. — *Bar. Lut.* 357.
   T. j. treny wywodzi, złorzeczy grzechowi, a grzeszy.
4. I dziś grzeszą jak grzeszyli: ludzie zawsze ludźmi byli. — *Leg. Praw.* 20.
5. I żartem człek może zgrzeszyć. — *Brz. z Pot. Jow.*
6. Jeden z niecnoty grzeszy, drugi z lekkości. — *A. M. Fre.* (1802) 96.
7. Nie grzeszyć trudno człowieku (owi) na świecie, musi zalecieć człowieka to śmiecie. — *Bar. Lut.* 98.
8. Zgrzeszyłeś? Pokutuj! — *Brz. z Żegl.*

Grzęda.
Wszystko to ziele z jednej grzędy. — *Niez.*

Grzyb.
1. Byłoby to za dużo, dwa grzyby w barszcz. *Niez.*
   Por. u Adal. N. 1.
2. Chcesz być grzybem, to włeź w kosz. — *Niez.*
   Obrałeś się być grzybem, leźże w kosz. — *Tenże.*
   Por. u Adal. N. 10.
3. Jeśliś nie grzyb, to się nie grzyb; a jeśliś grzyb, to wleź w kosz. — *Brz.*
   Nie grzyb się = nie rób się grzybem, zgrzybiałym.

Gubić.
Czegoś nie zgubił, tego nie znajdziesz. — *Kal. krak.* 1735.

Gusła.
Słabej ten wiary, kto wierzy w gusła i czary.
   Por. u Adal. N. 2.

Gust.
Różne w świecie są gusta, jako różne kąski, jeden sięga do stuły, drugi do podwiązki. — *Niez.*

Guz.
1. Gonić na guz. — *Lin.*
   Załawiać....
   Szukać guza, narażać się na niebezpieczeństwo.
2. Święty to guz, gdy dla matki mówisz prawdę, łżysz niestatki. — *Radw.* 96, *z Jurk.*
   Matka, jest tu w znacz. ojczyzny.

Guzik.
1. Guzik i pętelka.
   Dostałem za to guzik i pętelkę
   T. j. figę, tyle co nic.
2. Guzik za pętelkę.
   Nie korzystna, nie świetna zamiana.

Gwałt.
1. Dzwonią na gwałt! Chodź siostruniu! — *A. Fre.* 11, 246.
2. Niegdyś było więcej gwałtu, dziś więcej zdrady; z dwojga złego, wolę wilka niż węża. — *A. Fre.* 11, 215.
3. Nie mają wyobrażenia, ile złego robią sobie i drugim ci, co się wspierają na gwałcie. — *A. Fre.* 11, 230.

Gwiazda.
Gwiazdy na niebie przez okno rachować. — *Brz.*
   Myśleć o niebieskich migdałach.

Gwóźdź.
1. Gwóźdź do trumny.
   Gwoździe do trumny mi wbija.
   Sprawia mi ciężkie zmartwienie.
2. Stare dzieje: za króla Gwoździa. — *Brz.*
   Por. u Adal. „Gwoździk".

H.

Hajduk.
1. Hajduk, kiedy na się sukienkę ze srebrnemi knaflami wdzieje, już go więcej do roli nie przybijesz. — *Falib. Dis. E,* 3.
   .... i do cepów nie przybijesz. — *Brz.*
   Knafel = guz, guzik.
2. I Hajduk dla zdrowia rad zbroju używa. — *Jag.* 51.
   Dla zdrowia = dla ochrony, dla bezpieczeństwa.

Handel.
1. Handel snadny, gdy kupiec nie zwadny. — *Kal. krak.* 1735.

2. Handlów winnych jest najwięcej, chociaż ani jednej butelki wina nie mają w swej piwnicy. — *Żół. Mom.* 15.
Gra wyrazów.
3. Żebym tak szczęście do handlu miał.
.... bławatnego...
Zaklęcie żydowskich handełesów; stąd używanem jest w sensie żartobliwym.

Harap.
1. Jak do harapu. — *Lin.*
Zbiegli się....
T. j. do łupu, do zdobyczy.
2. Ubiedz kogo do harapu.
Ubiedz w pochwyceniu zysku.

Hardość.
Jako przy suknie mól, przy żelazie rdza, przy drzewie robak, tak się prędko przy zacności hardość i pycha rodzi. — *Grab. Przyp.* 82 *z ks. Ad. Piekars.*
Zacność, użyta tu w znacz. wysokiego rodu, świetnego stanowiska społecznego.

Hardy.
1. Bogu łacno hardego skrócić. — *Radw.* 210, *z J. Koch.*
2. Hardego zepsujesz, nie naprawisz, gdy mu się poniżasz. — *A. M. Fre.* (1802) 54.
3. Hardy woli swojem upaść, niż ratować się cudzem. — *A. M. Fre.* 53.

Harować.
Harujesz, harujesz, umrzesz i nie skosztujesz.
Białoruś. Harawauszy, harawauszy, umieraj nie skasztawauszy. — *Opis. pow. Bor.* 416.
Na ludzi przebierających miarę w oszczędności.

Haru haru.
Haru, haru; ani kupca ani towaru. — *Brz. Sanoc.*
Zły targ lub jarmark.
Por. u Adal. t. w.

Hasać.
Hasa, jak sroka spętana. — *Zab.* 9, 338. *Zabł.*

Hejnał.
Już po hejnale. — *Lin.*
Już po godach, już po używaniu.

Herb.
1. Nie na herb przodków patrz, ale na sprawy. — *Radw.* 2. *z Sępa Szarz.*
2. Próżno na pałacu zawieszać herby, kiedy we środku głucho o familji. — *Brz. z Mon. War.*

Heretyk.
Heretykowi pomaga imię chrześcjanina tyle, ile łysemu grzebień, ślepemu zwierciadło, głuchemu piszczek. — *Brz. z Birk. Kaz.*

Hipokryta.
1. Hipokryto! wyrzuć wprzód tram z oka twego, a potem z cudzego źdźbło — *Brz. z Zygr.*
2. Wąż pod kwiatami ukryty, obrazem hipokryty.
3. Zmyśloną hipokryta postać taki nosi, co nie ma pobożności, a świętym się głosi. — *Niez. Antyk.*

Hipokryzja.
Przeklina hipokryzją, bo go odludkiem zrobiła. — *A. Fre.* 11, 246.

Hojność.
1. Hojność prawdziwa, nie żałuje gdzie trzeba. — *Brz. z Bohom.*
2. Kto się zbytecznie hojnością unosi, sam potem często o jałmużnę prosi.

Holofernes.
Ocknął się Holofernes. — *Niez.*
.... a gdzie moja głowa? — *Tenże.*
.... gdy mu głowę ucięto. — *Brz.*
Przysłowie na tych, co po niewczasie orjentują się.
Por. u Adal. t. w.

Hołd.
Hołd cofnięty, bardziej obraża próżność wielu kobiet, niż hołd złożony pochlebia. — *Brz. z Pam. War.*

Hołysz.
1. Hołysz zawsze dać jest gotów hasło do krwawych przewrotów. — *Leg. Ap.* 48.
2. Nieznośna, gdy hołysz spanoszeje. — *Brz. z Min. Ryt.*

Honor.
1. Biorą komu honor, rwie się do ordynki, bierze djabeł wieczny honor, nic nie mówi. — *Wojs. af.* 379.
Ordynka = szabla.
2. Honor głupich, w pojedynku. — *Leg. Ap.* 52.
3. Honor jest nakształt wyspy nieprzystępnej dla przykrego brzegu, z której gdy kto raz wyjdzie, już więcej do niej wylądować nie może. — *Brz. z Mon.*
4. Honor żydowski: jak najwięcej zarobić, a najmniej wydać; chrześcjański przeciwnie: jak najmniej zarobić a najwięcej wydać. — *Leg. Myś.* 17.

Hrabina.
Taka hrabina, jak i Maryna. — *Niez.*

Hryszka ob. **Grzegorz.**

Huczno.
Huczno, buczno, nos wyżej gęby. — *Brz.*

Hulać.
1. Hulaj dusza bez kontusza! kto żyje z dnia na dzień, ten je najsmaczniej i śpi najlepiej. — *A. Fre.* 11, 249.
2. Kiedy hulać, to hulać, dawaj wasani za trzy grosze wątroby.
Por. u Adal. N. 4.
3. Kto hula bez miary, prędko stary. — *A. Fre.* 11, 219.

Hultaj.

I hultaje mają swoje znaczenie. — *Żół. Mom.* 254.

Gra wyrazów; t. j. że ich piętnują czyli znaczą.

Humor.

Gdyby umiano z kwaśnego humoru robić ocet, toby ten artykuł staniał w tych czasach. — *Niez. z Żół. Mom.* (pisano w r. 1820, 1821).

Humorysta.

Nic nieznośniejszego jak głupi humorysta. — *A. Fre.* 11, 256.

Humorystyka.

Humorystyka nasza dzisiejsza, to nie humorystyka, ale kloakostyka. — *A. Fre.* 11, 248.

Huncfot.

Zapłać, panie hunctwot! — *Brz. z J. M.*

Husarz.

1. Husarz ostro ogromno ma sobie poczynać, okiem orzech gryźć, wąsem muchy ścinać. —. *W. Koch. Lir.* 50.

   Husarz wzięty tu w znaczeniu ogólniejszem, jako wojak, junak.

2. Husarzowi na koniu ciżma, kozakowi but, hajdukowi trzewik. — *Or. pol.* 278.

   T. j. co komu przystoi, niech tego używa.

3. Koń dzielny, kirys mocny, siodło i z koncerzem, ogromnym w boju czynią husarza rycerzem. — *W. Koch. Lir.* 52.

4. Nie to husarz, co groźny humor ma w pokoju, co wąsem trząsa, kiedy puhary rychtuje. — *W. Koch. Lir.* 51.

   .... ale ten, który w polu przy marsowej dumie, ostro, groźno, ogromno postępować umie. — *Tamże.*

   Husarz w znacz. tem samem, co w N. 1.

5. Szram husarza nie czyni.

   .... nie zdobi; nie był szramowaty Aleksander, co podbić pragnął oba światy. — *W. Koch. Lir.* 52.

6. Więcej skrzypek na smyczek. niż husarz na kopją weźmie. — *W. Koch. Psalm.* 78.

   Przedtem mówiono, że.... — *Tamże.*

7. Z rynsztunku znać husarza, po koniu, po zbroi, czego się bardziej kozak niźli wąsów boi. — *W. Koch. Lir.* 52.

Hycel.

Znajdzie hycel sługę, co psa za ogon pod Sukiennice powlecze. — *Brz.*

Hymen.

Hymen wszak amorowi zwykł stawać na zdradzie, bo zrywa z ócz przepaskę, którą tamten kładzie.

I.

Ideolog.

1. Ideolog chce z swojej gliny nowego człowieka zlepić, i zawsze zrobi tylko błoto. — *A. Fre.* 11, 246.

2. Ideolog istny balon; unosi się zawsze, ale sam nie wie, gdzie zaleci. — *A. Fre.* 11, 255.

Igła.

1. Jak z igły zdjęty.

   .... z pod igły.

   Taki świeży, nowy.

2. Kto pożycza igły, ten jej nie ma nigdy. — *Niez.*

   Por. u Adal. N. 6.

Ignacy.

Pan Ignacy, coraz to inaczej. — *Brz.*

T. j. bałamut.

Igra.

Co dostanie w igrze, tego djabeł nie wydrze. — *Kuj. Lud.*

T. j. w igraszce, w swawoli, stosując do dziewcząt.

Ilja św. ob. **Eljasz św.**

Iluzja.

Więcej życia pozłoci łut iluzji, niżeli centnar prawdy. — *A. Fre.* 11, 236.

Imienie.

Drogie imienie, dobre ćwiczenie. — *Brz. z Fac. pol.*

Majątek, posiadłości.

Imię.

1. A jak mu na imię? — *Brz. z J. M.*

   Żartobl. do panienki zamyślonej.

2. Arystokracja imienia jest obowiązującym wzorem do naśladowania, podnietą i zachętą. — *Skar. roz.* 191, *z L. Pot.*

3. Chwalebniejsza być sprawcą, niż dziedzicem wielkiego imienia. — *Skar. roz.* 190, *z I. D. Min.*

4. Imię poczciwe, skarbi szczęście prawdziwe. — *Zienk.* 200.

5. Imiona i familje upadają, bo zrujnowanym najpiękniejszych rodzin spadkobiercom, społeczność nie przebacza ruiny. — *Skar. roz.* 190, *z J. I. Krasz.*

   Por. „Grosz“ N. 38.

6. Jednakie imię, nie jednaka cnota. — *Bar. Żyw.* 171.

7. Lepsze dobre imię, niż tyłuły.

   Por. u Adal. N. 3.

8. Na zgubne imię.

   Na przepadłe.

9. Nie wynoś się z pochodzenia, bądź raczej twórcą imienia. — *Leg. Praw.* 28.
10. Nikt bez Boskiego natchnienia, nie został wielkim z imienia. — *Leg. Praw.* 28.
11. Starać się, ponieważ musi zniszczeć ciało, aby imię przynajmniej po nas tu zostało. — *Wegn.* 192, *z J. Koch.*

Inteligencja.

1. Inteligencja holuje szlachtę; nie boi się wiru, bo idzie brzegiem. — *A. Fre.* 11, 238.
2. Proletarjat inteligencji, wieczny ferment, a spirytus wątpliwy. — *A. Fre.* 11, 239.
3. Teraźniejszy proletarjat inteligencji umie wytykać wady społeczeństwa, ale im zaradzić nie umie, albo i nie chce. — *A. Fre.* 11, 256.
   .... wyrósł już poniekąd w hierarchją, co swoich okopów broni uporczywie a bezwzględnie. — *Tamże.*
4. Wielu z tak zwanej inteligencji odwdzięcza się szlachcie za daną stypendjami możność wykształcenia się, nienawiścią i obrzucając ją błotem. — *A. Fre.* 11, 239.

Interes.

1. Gdzie interes dmucha, przyjaźń krucha. — *A. Fre.* 11, 217.
2. Interes interesem, a przyjaźń przyjaźnią. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 7.
3. Interes zupełnie podobny do perspektywy, raz zbliża ludzi, a przewróciwszy, to ich oddala. — *Żół. Mom.* 147.
4. Każdym własny interes i swoja prywata rządzi, tak było od początku świata. — *Brz. z W. Pot.*
5. Najzaciętszym dobra pospolitego wrogiem, jest interes prywatny. — *Leg. Myś.* 17.
6. Na pół interes zrobiony; on chce, tylko panna nie chce. — *Brz. z J. M.*
   Żartobl. na niefortunnych konkurentów.
7. Trzymaj za łeb interesa, a niech one cię za łeb nie trzymają. — *Brz. z J. M.*

Iskra.

Małą iskrą wielki ogień uczynisz. — *Niez. z M. D.*
Z małej iskierki często wielki płomień urasta. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 2.

Iść.

1. Idzie jak koza za kozami. — *Brz.*
   .... gęś za gęsią. — *Tenże.*
2. Idzie mu jak po szwie. — *Brz.*
   Dobrze, gładko.
3. Idzie mu ręką.
   Pomyślnie.
4. Jednemu idzie jak z płatka, drugiemu jak z kamienia. — *Brz.*
5. Kto chce iść w górę, ten musi się chylić. — *Niez.*
6. Musi iść, kogo z tyłu biczem poganiają. — *Niez.*

Iwan.

1. Bez Iwana, ne bude pana. — *Brz. Sanoc.*
   Por. u Adal. N. 2.
2. Iwan zrabiu, Iwan zjeu. — *Opis. pow. Borys.* 437.
   Przysłowie białoruskie; w odpowiednem polskiem jest Maciek.
   Por. u Adal. „Maciej" N. 14.
3. Nie daj Boże z Iwana pana. — *Niez. Sanoc.*
   Por. u Adal. N. 6.
4. Ny perszyj raz Iwan bidnij. — *Kolb. Pokucie* 3, 188.
   Ob. „Jan" N. 5.

J.

Ja.

1. Byłoby na tym świecie jako tako, gdyby nie to przeklęte: Ja. — *A. Fre.* 11, 232.
2. Dużo jest stronnictw polityczno socjalnych, ale najliczniejsze pod firmą „*Ego*". — *A. Fre.* 11, 249.

Jabłko.

1. Daliście jabłko, a o korzonek wam idzie. *A. Fre.* 3, 148.
2. Dawniej jednem jabłkiem można było ująć sobie niewiastę, a teraz trzeba tywtyków, brylantów. — *Żół. Mom.* 198.
3. Jabłko od drzewa nie ma daleko paść, a jeżeli, tedy szypką ku niemu obraca się. — *Kunic. Obr. Szl. D*, 4.
4. Jak w raju jabłko uczyniło szkodę, nie wielką i nam dziś czyni wygodę; okrasą swoją i smakiem nas zdradzi, jak go skosztujem, wnet żołądku wadzi. — *Bar. Lut.* 303.
   Jabłko, fig. zam. grzech.
5. Ja o jabłkach, on o gruszkach. — *Brz.*
6. Nie każde takie jabłko wewnątrz, jak zewnątrz. — *Zienk.* 207.
7. Nie odtoczy się daleko jabłko od jabłoni — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 4.
8. Od swej jabłoni blisko jabłko pada, zjadłszy zmarł ojciec, syn umrze gdy jada. — *Bar. Lut.* 303.
   Grzech Adamowy.

9. Robak, gdy jabłko gryzie, nam wspomina, gryźć i nas będzie, przyjdzie ta godzina. — *Bar. Lut.* 303.
10. Wteneczas jabłko złe nam uczyniło, gdy zakazane, przecież się kąsiło. — *Bar. Lut.* 303.
.... dąsać ni kąsać jabłka nie potrzeba, ale się było brać raczej do chleba. — *Tamże.*

Jacek św.
Święty Jacek z pierogami jedzie. — *Niez. Sanoc.*
Mówią gdy grzmi.
Ob. „Bóg" N. 59.

Jadło.
1. Chcesz wiedzieć, co najlepiej smak do jadła rodzi? post lub głód; gdyż najsmaczniej je, kto się przegłodzi. — *Brz. z W. Koch.*
2. Kto pokłada szczęście w jadle, tego cały zaszczyt w sadle. — *Leg. Ap.* 54.

Jagoda.
1. Jak jagódkę połknąć.
Tak łatwo.
2. Niedojrzałej nie zrywaj jagody. — *Brz.*
3. Nie każda jagoda malina, bywa czasem i smrodzina. — *Brz. z Dwór.*
4. Nie zbiera nikt jagód z szakłaku, ani z ostu fig albo owocu z bodłaku. — *Brz.*
5. Zbywszy jagody, nie wab mnie na liście. — *Radw.* 125 *z Gawiń.*

Jaje.
1. Dać komu obłupane jajko.
Białorus. Dać abłuplonaje jajeczka. — *Opis. pow. Borys.* 432.
Por. u Adal. N. 10.
2. Jajko od jednej godziny, chleb od jednego dnia, przyjaciel od trzydziestu lat, są trzy dobre rzeczy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 5.
3. Jak jaje stłuc. — *Brz. z Reya Post.*
Tak łatwo.
4. Mędrsze jaja od kury, bo jak je wysiędzie, to tak będzie, że jak ziarnko wygrzebie, to nie dla siebie. — *Zienk.* 206.
Por. u Adal. N. 16.
5. Na jaju co rozbić.
W samym zarodku stłumić.
6. Stać za jaje, albo nie stać za jaje. — *Lin.*
Za nic nie być mianym.
7. Wszystko to za jaje.
T. j. bagatela, najmniejsza rzecz.
8. Wylągł się z nimi z jednego jaja. — *Brz.*
Z tego samego gniazda.

Jakób.
1. Czasem i Kuba mądrze powie. — *Brz.*
2. Kubek w kubek mój Jakóbek. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 7.

Jakób św. (25 lipca).
O świętym Jakóbie każdy w swym garnku dłubie. — *Niez. Sanoc.*
Por. u Adal. N. 18.

Jałmużna.
1. Jałmużna, klucz od nieba.
2. Jałmużna nie zuboży, prawda nie ohydzi, statek nie oszpeci, msza nie opóźni, skłonność nie zaszkodzi. — *Or. pol.* 302.
Por. u Adal. N. 3.
3. Kiedy czynisz jałmużnę, nie każ trąbić przed sobą. — *Brz. z Bial. Post.*
4. Wielka jałmużna, jako większa być nie może, ukradłszy wieprza, a dać ogon w imię Boże. — *W. Koch. Fr.* 134.

Jan.
1. Co za łaska mego Jaśka, że mnie Kaśką nazwał. — *Niez. Sanoc.*
Por. u Adal. N. 9.
2. Gdy będziesz grubym Janem, ciasną drogą która do nieba, jako przemkniesz nogą? — *Bar. Lut.* 242.
Por. „Grubjan" N. 1.
3. Jak się Jasiowi nie chciało, to Janowi tem bardziej.
4. Jasiek z izby, Jasiek do izby. — *Brz. Sanoc.*
Na wdowy wychodzące prędko drugi raz za mąż.
5. Nie nowina Jaśkowi bieda.
Ob. „Iwan" N. 4.
6. Słomiany Jasio, dostanie złotą Kasię. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 19.

Jan Sobieski.
Król Jan Europy pan. — *Grab. Przyp.* 99.
Tak miał się wytłómaczyć ktoś, pociągnięty do odpowiedzialności za napisanie pod portretem króla tych czterech liter: K. J. E. P.

Jan św. (Chrzciciel, 24 czerwca).
1. Jana narodzenie, wielu pocieszenie. — *Bar. Żyw.* 138 *bis.*
Mowa tu o narodzeniu św. Jana nie w kalendarskiem znaczeniu, lecz jako o początku zbawienia ludzi przez Chrystusa.
2. Kiedy deszcz o świętym Janie, połowa orzechów na ziemi zostanie. — *Sanoc.*
Będą t. z. zamoklaki, pół ich spadnie w stanie zawiędłym.
Por. u Adal. N. 52.
3. Lubo bez głowy, Jan z Panem króluje, Herod z czartami w piekle się morduje. — *Bar. Żyw.* 138 *bis.*
4. Nie gruby Jan był gdy subtelnie jadał, aby i drudzy tak czynili, gadał. — *Bar. Lut.* 241.
Jan Chrzciciel, poszcząc na pustyni.
Por. „Grubjan" N. 1.
5. Pokazał mu świętego Jana za kratkami. — *Niez. Sanoc.*
Ma to znaczyć: pokazał język. — *Tenże.*

6. Po św. Janie nie będziesz chodził w kożuchu baranie.
.... pójdą twoje włoski, pannom na pończoszki. — *Zienk.* 126.
Na św. Jan owce się strzygą.

7. Święty Jan Chrzciciel pości, wszak inak nie zbyć złości. — *Bar. Lut.* 241.
.... subtelno jadał, na pustyni pościł. ciasna do nieba droga, tak ją mościł. — *Tamże.*

Jan św. (Nepomucen, 16 maja).
Na Jana Nepomucena, wiadoma już zboża cena. — *Zienk.* 115.

Jarmark.

1. Bez złodziejów jarmark nie zwykł być chwalebnym. — *Kulig. Dem.* 109.
2. Będzie-ć jarmark i na naszej ulicy.
Białorus. Budzieć kali kiermasz i na naszaj ulicy. — *Opis. pow. Borys.* 432.
Por. u Adal N. 1.
3. Jak na jarmarku.
Hałas, tartas.

Jaroml.
Jaroml darom, Łyczki na czerewiczki, Trosteneć na taneć. — *Darow.* 137.
Jaroml, Łyczki i Trościeniec trzy wsie w okolicy Łucka, rozdarowane przez Radziwiłłów podobno. Powyższe miejscowe przysł. wyjaśnia powody tej darowizny.
Czerewiczki = trzewiczki.

Jarzmo.
Kto w jarzmie z młodych lat chodzi, dobrze mu się to zczasem nagrodzi. — *Brz. z Chrośc.*

Jasiek, Jasio ob. **Jan.**

Jasny.
Jasne jak fusy.

Jastrząb.
Na co stary jastrząb godzi, tym się łowem bawią młodzi. — *Brz. z Zab.*

Jaszczurka.
Jaszczurki nie rodzą się, aż matkę umorzą. — *Brz. z A. M. Frc.*

Jawa, Jawka.
Wydał się na jawki. — *Nicz. z Dowhal.*
T. j. z swoją naturą, albo z tajemnicą, którą ukrywał.

Jechać.

1. Bezpieczniej jeżdżą, którzy dobrze podpinają. — *Nicz.*
Podpinają siodło na koniu.
2. Co ojciec jeździł parą, czasem dryją, to pan syn chowa koni procesyją. — *W. Koch. Fr.* 179.
Dryją = trójką, we trzy konie; z niem. *dreye.*
3. Jakie jechało takie spotkało. — *Sanoc.*
Jake jichało, take zdybało. — *Kolb. Pokucie* 3, 183.
T. j. wart jeden drugiego, wart Pac pałaca.
Por. u Adal. N. 4.
3. Jeździł zyzem, kwatrem, potem tuzem i esem, naostatek wiatrem. — *W. Koch. Fr.* 132.
T. j. spadał coraz niżej.
Zyzem (z franc. *six*) = poszóstno, w sześć koni; kwatrem (z franc. *quatre*) = poczwórno; tuzem (z franc. *deux*) = w parę koni. Tuz, w daw. niem. i pols. kartach miał dwa oka, toż na kościach do gry dwa oka zwą się tuzem; Esem = w jednego konia. Es, jedno oko na kostce.
5. Lepiej z opończą jechać niż z minucjami. — *A. M. Frc.* 96.
Minucje = kalendarskie przepowiednie pogody.
Por. u Adal. N. 22.
6. Tak jedzie jak go wiozą. — *Nicz.*
Dawniej było przysłowie: tak tańczy, jak mu zagrają, a teraz: .... — *Żół. Mom.*
7. Wszyscy na mnie jadą. — *Knap. Ad.* 1269.
T. j. biją, kraczą.

Jeden, jedno.

1. Co na jednem zeszło (niedostaje), drugiem się nagradza. — *Knap. Ad.* 98.
2. Drugi i trzeci liczby nie wystroi, przed niemi jeden jeżeli nie stoi. — *Bar. Żyw.* 34.
Ob. N. 3 i 9.
3. Dwa by nie byli, jeden dał początek, od jednego wszak w liczbie jest porządek. — *Bar. Żyw.* 34.
Ob. N. 2 i 9.
4. Jeden poraził drugiego, i ten poległ od inszego. — *Lib. Sen,* 14.
5. Jednoś opuścił (utracił), drugiegoś nie dostał. — *Knap. Ad.* 316.
6. Jeszcze mu się jedno nie przypiekło, a już na drugie zarabia (załawia). — *Brz.*
T. j. szuka drugiego guza, drugiej awantury.
7. Każdemu po jednemu. — *Brz. z Gem.*
8. Nie kawalerską to bywa sztuką, gdy jednego kilka tłuką. — *Radw.* 177, z *W. Koch.*
9. Nie naliczywszy jednego, nie będziesz miał dwojga albo dziesięciu. — *A. M. Frc.* 34.
Od pojedynkowej liczby wielka się zaczyna... — *Tamże.*
10. Z jednego drugi i trzeci powstaje, jedność obudwum bytność taką daje. — *Bar. Żyw.* 34.
Ob. N. 2 i 3.
11. Źle, gdy na jednego dwie się spikną siły. — *Brz. z Gaw. Siel.*
Por. u Adal. „Dwaj" N. 13.

Jedynak.
Bywa wprawdzie tak i inak, lecz częściej zły syn jedynak. — *Leg. Praw.* 64.
Por. u Adal. N. 5.

Jedzenie.

1. Ostrożnym bądź w jedzeniu, w trunkach wstrzemięźliwszy, zdrowym będziesz zapewne, ale mało piwszy. — *Niez. Antyk.*
2. Za sydynia, nema jidenia. — *Przyj. dom.* 1857. 398.
   Przysł. rusinów galicyj.
   Sydynie = siedzenie, próżnowanie.

Jegomość.

1. Szanuj jegomości, jeśli chcesz mieć całe kości. — *Sanoc.*
   Rus. Szanuj jehomosty, budesz maty cili kosty. — *Przyj. dom.* 1857. 367.
   Jehomost' u rusinów ksiądz proboszcz.
2. Źle słychać o jegomości, jejmość chodzi bez czepka. — *Brz. z Goł. Lud.*
   T. j. panną jest jeszcze.

Jehowa.

Jehowa uboży i ubogaca. — *Brz. z Bud. Ap.*

Jejmość.

1. Jejmość nie kontenta ze swego zwierciadła, jegomość ze swego bilansu. Figle czasu. — *A. Fre.* 11. 248.
2. Kiedy jejmość w izbie bawi, gość się czystą ślinką dławi. — *Niez. z Reya.*

Jerzy św. (24 Kwietnia).

1. Będzie to na świętego Jura, jak rak świśnie chudym szwabom. — *Niez. Sanoc.*
   Por. u Adal. N. 5.
2. Na świętego Jura czej wyschnie bajura. — *Niez. Sanoc.*
   Czej = chyba, przecie, może: bajura = kałuża.
   Ob. św. Marcin.
3. Na święty Jerzy, każdy już oziminę oblicza a mierzy. — *Zienk.* 107.

Jesień.

1. Jesień tego nie wywieje, czego wiosna nie zasieje. — *Zienk.* 201.
   Por. u Adal. N. 5.
2. W jesieni daru że Bożego wiele, każdy się trunkiem bawi na wesele. — *Bar. Lut.* 316.

Jeść.

1. Aleś pilny, gdy jeść. — *Niez.*
2. Anielskie tam mieszkanie, gdzie nie jadają i nie fejdają. — *Rys. Ad.* 1.
3. Ani jiwszy, ani piwszy, skaczy wraże oszaliwszy. — *Niez. Sanoc.*
   Ani pywszy, ani jiwszy, skaczy durniu oszeliwszy. — *Ruś Halic. Przyj. dom.* 1857. 218.
   T. j. nie dali jeść ani pić, a kazali skakać. — *Tenże.*
4. Budesz duła? budesz jiła, — ne budesz duła, ne budesz jiła. — *Rus. galic. Przyj. dom.* 1857. 219.
5. *Essen, essen,* resztę w kieszeń. — *Brz.*
   Na niemieckie obyczaje.
6. I najbogatszy nie będzie jadł dwiema łyżkami. — *Brz. z J. M.*
   Por. u Adal. N. 25.
7. Jak gdybym jadł z łaski pańskiej. — *Brz.*
   Dziękując za to czego nie dostał.
8. Jak nie jeu, niamoh; jak padjeu, ni ruk, ni noh. — *Opis. pow. Borys.* 431.
   Przysł. białoruskie.
   Por. u Adal. N. 30.
9. Jeść, kiedy się chce — spać, kiedy się drzymie, najlepiej. — *Brz. z W. Pot.*
10. Kali jem, to i hłuch i niem. — *Opis. pow. Borys.* 431.
    Przysł. białoruskie: „jak jem, tom i głuchy i niemy".
11. Kiedy siali, orali, to na piecu leżał, a kiedy jeść dawali, czemprędzej przybieżał. — *Niez.*
12. Kto je powoli, pewnie taki też na roli. — *Zienk.* 203.
    Por. u Adal. N. 59.
13. Kto nie dojadł, nie żałował; kto jadł nadto, przychorował. — *Leg. Praw.* 55.
14. Mniejsza co tam będzie jeść, byle było przy kim sieść.
    Naj ne bude i szczo isty, byle buło pry kim sisty. — *Niez. Sanoc.*
15. Największy mędrzec zgłupieje, jak ze trzy dni nie je. — *Brz.*
    Mudry udurije, jak zhołodnije. — *Przyj. dom.* 1857. 278.
    Przysł. rusinów galicyj.
16. Nie to co jesz, ale to co trawisz, syci. — *Brz.*
17. Nie wiada, jak kto w domu jada.
    Białorus. Niehto nia wiedaje, jak chto obiedaje. — *Opis. pow. Bor.* 429.
    T. j. pozory szczęścia mylą.
18. Nikt tak regularnie nie je, jak skąpiec, bo u niego zawsze po obiedzie. — *Żół. Mom.* 153.
19. Oj, zjadłoby się z masłem chleba, ale cóż, kiedy robić trzeba.
    Jiłybyśmo krasno, łysz roboty straszno. — *Przyj. dom.* 1857. 260.
    Przysł. rusinów galicyj.
20. Pomazanka dobra, kto jeść chce. — *Ern.* 145.
    Pomazanka = kawałek chleba z masłem.
21. Tylkoby jeść a pić. — *Niez. z Zegl.*
22. Usiądzie sam, kto jeść chce, choć go nie proszą, choć go nie posadzisz. — *Brz.*
23. Zjadłbym cię.
    Tak mi się podobasz.
24. Zjadłby z pod siebie. — *Brz. z J. M.*
    Kutwa.
25. Zjeść, nie poradzi; zostawić, także mu wadzi.
    Białorus. Horka zjeść, i żal pakinuć. — *Opis. pow. Borys.* 433.
26. Z razu jiły łohazu, jak sia zapomogły, bez weczery lahły. — *Przyj. dom.* 1857. 398.
    T. j. człowiek zapomogłszy się, często staje się skąpym.
    Przysł. rusinów galicyjskich.
    Jiły = jedli; łohaza, potrawa w połowie

z grochu, w połowie z pęcaku lub kaszy jęczmiennej.

Jezus.

1. Choć masz djamentowe guzy u kontusza, nie wstydź się w ubogiej postaci nagiego Jezusa. — *Wojs. af.* 332.
2. Jemu i Pan Jezus dobry i djabeł nic czego. — „*Przysl. mazurskie*“ *Gaz. nar.* 1885, N. 136, str. 2.
3. Jezus, Marya, po pięć liter mają, pięć zmysłów naszych do nich niech zmierzają. — *Ł. Baran. Wien.* 148.

Jeż.

Jeżu, na kiju rozpięty. — *Lud. Kuj.*
Używają w sposób żartobliwy, gdy nie wypada wspominać Jezusa na krzyżu. Żebracy rozpinają skórę z jeża na końcu kija, dla odstraszania psów.

Język.

1. Bezpieczniej siedzieć w domu, niż na języku komu.
T. j. niż wdawać się w sprawy publiczne, które każdy ma prawo krytykować.
2. Ciągnąć kogo za język. — *Brz.*
Wybadywać.
3. Czasem językiem gorzej niż mieczem wcinają. — *Brz. z Ryb. Ps.*
4. Drgawka językowa zaraźliwa i szkodliwa choroba, zwłaszcza za domem. — *A. Fre.* 11, 248.
5. Język dan ciału, jak dzwon kościołowi, póty czci Boga, póki prawdę mówi. — *Skar. roz.* 194, *z A. E. Od.*
6. Język dobrze wyprawny dziesięciu przegada. — *Brz. z Bohom.*
7. Język go swędzi. — *Niez.*
Ma ochotę się wygadać z czem.
8. Językiem jak chcesz, ale ręką się strzeż. —
Jazykiem kłapaj, a ruki pry sobi trymaj. — *Przyj. dom.* 1857, 252.
Przysł. rusinów galicyj.
9. Językiem się wysiec. — *Brz.*
Wyplątać się, wytłómaczyć się z zarzutu.
10. Język mieć w sekwestrze. — *Brz. z Pot. Arg.*
Być związanym obietnicą sekretu.
11. Język mu kołkiem stanął. — *Brz.*
.... skołczał.
Zaniemówił z przestrachu.
12. Język mu się w trąbkę zwinął. — *Brz.*
Zawstydzony umilkł, nie wiedział co powiedzieć.
13. Język na śrót puścić. — *Brz.*
Rozgadać się.
14. Językowi dwoje zawarcia przyrodzenie dało. — *Brz. z Glicz.*
T. j. zęby i usta.
15. Język prawy, a złe sprawy. — *Ł. Baran. Lut.* 382.
16. Język rozpuścił.
Rozgadał się.
17. Język uszczypliwy, zwykł obracać i miętkę pachnącą w pokrzywy. — *Brz.*
18. Kłamliwy język jest jak lemiesz: zawsze bróździ, skiby przewraca, jednej stronie weźmie, drugiej położy. — *Grab. Przyp.* 11.
19. Kto jednym językiem mówi rozsądnie, jakby wszystkie umiał. — *A. M. Fre.* 32.
Do mowności, a nie do rozumu należy, wielą języków mówić, kto jednym mówi.... — *Tamże.*
20. Marna zaleta z języka obcego, lecz wstyd i hańba nie umieć swojego. — *Węg. Skar.* 193.
21. Na języku miód, a pod językiem lód. — *Brz.*
22. Najniegodziwszy gatunek ludzi z długim językiem. — *Brz.*
23. Nic lepszego nad język, nic nadeń gorszego, bo słodycz i trucizna równo płyną z niego. — *Niez. Antyk.*
24. Nie ma język kości, ni gęba pana. — *Brz. z Pot. Arg.*
25. Nie prędzej chodzi koło w kołowrocie, jak u drugiego język. — *Brz.*
26. Od ostrego, gorszy język długi. — *A. Fre.* 11, 217.
27. Pierze językiem jak pralnikiem. — *Sanoc.*
Pere jazykom jak prannykom. — *Kolb. Pokucie* 3, 190.
28. Plącze mu się język. — *Brz.*
Nie wie, co mówić.
29. Pryszcza na języku dostać. — *Niez.*
Być celem czyjej obmowy.
30. Szuka w gębie języka. — *Niez.*
Myśli, co odpowiedzieć.
31. Tnie językiem jak pałaszem. — *Brz.*
32. U człowieka język część najtrwalsza; ani się zetrze, ani skurczy, a jednak zawsze w ruchu. — *A. Fre.* 11, 224.
33. Ugryźć się (ukąsić się) w język.
Ugryź się w język, kiedy cię świerzbi. — *Sanoc.*
Zamilknij, gdy masz coś niepotrzebnego powiedzieć.
34. Wielojęzyczni częstokroć żadnym językiem dobrze mówić nie umieją. — *Brz. z Kras. Podst.*
35. Wszystek w języku, wszystek w afekcie. — *A. M. Fre.* 24.
36. Wziąść kogo na języki. — *Brz.*
Obmawiać.
37. Zachowaj język od powieści zbytniej, a nie możesz li, to go raczej przytnij. — *Brz. z Pot. Arg.*
38. Za panowaniem język idzie. — *Brz. z Sk. Kaz.*
39. Złego języka żadną nauką nie poskromisz. — *Brz.*
40. Zły język i żywego namaca, i w grobie. — *Radw.* 118 *z Gawiń.*
41. Zysk najlepszy z języka miewa człowiek taki, który w mało-mówieniu jest zawsze jednaki. — *Niez. Antyk.*

42. Żądło ma na końcu języka. — *Brz.*
Na człowieka uszczypliwego, zjadliwego w mowie.

Jordan.

1. Matka Boska Jordanówna, Michałowska ją rodzi. — *Darow.* 31.
Jakaś pobożna fundacja zapewne dała powód do krakowskiej przypowiastki.... — *Tamże.*
2. Żydzi Jordan zakalili. — *Grab. Przyp.* 130.
Odpowiedź Żydowskiego sędziego grodz. krak. dana Jordanowi wojewodzie Brać. który go zapytał: „Mości panie Żydowski! co tam słychać w Jerozolimie? — *Tamże.*

Józef.

Józefowa cnota, jaśniejsza od złota. — *Bar. Lut.* 246.
Aluzja do podania o Józefie i żonie Putyfara.

Józef św. (19 Marca).

1. Jak na święty Józef bocian przyleci, to resztę śniegu z pól zmiecie. — *Zienk.* 97.
Por. u Adal. N. 3 i 4.
2. Święty Józek, czasem trawy a czasem śniegu przywiezie wózek. — *Zienk.* 97.
Por. u Adal. N. 22.
3. Święty Józef kiwnie brodą, pójdzie mróz razem z wodą.
Por. u Adal. N. 15.

Junak.

1. Dobry junak postępku naśladuje lwiego. — *Białob. Zeg. H.* 3.
2. Junacy są to straszydła w konopiach, którzy wewnątrz nie mają serca. — *Brz.*
3. Junacy zwykle bywają zajęczego serca. — *Brz.*
4. Junak, pluje pod obłoki. — *Brz. z Pot. Arg.*
5. Junak! żaczekby go nastraszył nadętym pęcherzem. — *Brz.*
6. Mężnego, w męztwie otucha; junak, drży udając zucha. — *Leg. Ap.* 48.
7. Nie to mi junak, co w kumelskim rzędzie, ale wodzowi, co posłuszny będzie. — *W. Koch. Lir.* 318.
.... idzie na ogień, na działa ochoczy, zmrużywszy oczy. — *Tamże.*

Jur św. ob. **Jerzy św.**

Jurysta.

1. Im kto kłamliwszy, tem lepszym jurystą. — *Zab.* 15, 254.
2. Jurysta im się bardziej łamie, im się boży, tem znaczniej na kalecie człowieka uboży. — *Brz. z Pot. Jow.*
3. Nie prędzej na przedaży, jako złych jurystów cnota, tanio, drogo, zawsze jej dostaniesz. — *Or. pol.* 302.

Juszka.

1. Dałeś na juszkę, daj i na pietruszkę.
Kolys daw na juszku, dajże i na petruszku. — *Kolb. Pokucie* 3, 185.
2. Jaka hruszka, taka juszka. — *Przyj. dom.* 1857, 252.
Przysł. na Rusi Halickiej.
3. Jidz juszku Andruszku; bo miaso dorohe. — *Przyj. dom.* 1857, 252.
Przysł. rusinów galicyjskich.
4. Nie stanie juszka za pietruszkę. — *Niez.*
5. Stało na juszku, a ny stało na petruszku. — *Kolb. Pokucie,* 3, 192.

Jutro. Jutrzejszy.

1. Często *jutro* pożądane, zmienia się w *dziś* opłakane.
2. Człowiek dla jutra żyje.
Odm. Biednyż stan tego człowieka! jak ryba o lód się bije, codziennie cierpi narzeka, i zawsze dla jutra żyje. — *Leg. Epigr.* 3.
3. Do jutra nie odkładaj, bo dzisiejsze nie twoje, któż wie? — *Wojs. af.* 314.
.... kiedy tak nagle każą z światem się żegnać, że się nie dadzą i przeżegnać. — *Tamże.*
Ob. N. 9.
4. Dzień jutrzejszy, ma zawsze co poprawić: w dzisiejszym nie dufaj. — *A. M. Fre.* 88.
5. Jutro niepewne, lepsze dziś. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.
6. Jutro rano.
.... o tym czasie.
T. j. nigdy.
Por. u Adal. N. 4.
7. Kto tak mądry, że zgadnie, co nań jutro przypadnie? — *Radw.* 194, *z J. Koch.*
8. Kto wie, czyje jutro? — *Niez.*
Nichto ny znaje, czije zawtra. — *Kolb. Pokucie* 3, 187.
9. Którzy krzykali: dziś wesoły dzień, radosny dzień, jutro usłyszeli na drugim świecie deń, deń. — *Wojs. af.* 314.
10. Niemądrych dzieło, do jutra odkładać. — *W. Koch. Fr.* 49.
.... czyń dziś, co jutro ma być, Bóg nie każe badać. — *Tamże.*
Ob. N. 3 i por. u Adal. „Czynić“ N. 6.
11. Nie śpi dobrze ten, co się jutra boi.
12. Niż dzisiejszy, dzień jutrzejszy powinien być rozumniejszy. — *Leg. Ap.* 58.
13. Ten, kto o szczęściu przemyśla, czas dzisiejszy zawsze łaje, w jutrze go sobie zakryśla. — *Leg. Epigr.* 8.
14. Wszystko można odłożyć do jutra, oprócz dobrego czynienia. — *Leg. Myś.* 38.

K.

Kaczka.

Jednym kamieniem dwie kaczki na raz ubić. — *Brz.*

Dwie sprawy za jednym zachodem załatwić.

Kadzidło.

Kto kadzidłem przesadzi, zasmrodzi nie zakadzi. — *A. Fre.* 11, 239.

Kaleka.

Nie całe życie kaleka, nie do śmierci pan. — *Sanoc.*

T. j. kalectwo dla żebraka majątek.

Kalendarz.

Kto kalendarzom, łgarzom wierzy, nie utyje. — *W. Koch. Fr.* 76.

Kaleta.

1. Mądry za kaletę chwyta. — *Jabł. Ez.* 4.
2. Musnąć kogo po kalecie. — *Brz.*
   Obrać z pieniędzy.
3. Testamentem zostawił doktor Rosz: nasza matka kaletka, ojciec grosz. — *Jag.* 54.
4. W cudzej kalecie ręce grzeje. — *Żar.* 67.
5. Za kaletę kogo wodzić. — *Brz. z Włod.*
   Wyciągać na wydatki.

Kałamarz.

Za jedno, czy kałamarz wyschnie, czy się wypisze. — *Brz. z J. M.*

Tłomaczenie się niewstrzemięźliwych w rozpuście.

Kamień. Kamienny.

1. Kamieniem siedzieć w domu.
   Nie ruszać się krokiem z domu.
2. Kamienie w bruku rachuje.
   T. j. siedzi w mieście „na bruku" bez zatrudnienia.
3. Kamiennej piramidzie, za czasem upaść przyjdzie. — *Radw.* 161, *z W. Koch.*
4. Kamień do szyi i w wodę. — *Nicz.*
   O człowieku niegodziwym, nie wartym, że go ziemia nosi.
5. Kamień ku ziemi leci, ogień wzgórę pała. — *Radw.* 159 *z Białob. Zeg.*
   Tam ciągnie natura, skąd początek brała... — *Tamże.*
6. Kamień spadł mu z serca. — *Nicz.*
   T. j. poczuł ulgę pozbywszy się obawy o co.
7. Nie kąsaj (głupcze) kamienia, bo ci zęby wypadną. — *A. Fre.* 11, 227.
8. Zimny kamień. — *Nicz.*
   O człowieku nie dającym się niczem wzruszyć.

Kanarek.

Rezonujże tu z kanarkami! Im więcej mówisz, tem głośniej wrzeszczą. — *A. Fre.* 11, 229.

Kandyba.

Czy ryba, czy rak, Kandyba durak; czy rak, czy ryba, durak Kandyba; czy siak, czy tak, Kandyba durak. — *Darow.* 34.

Kandybowie, dom dawny w W Ks. Litewskiem. O jednym z nich jest złośliwy wierszyk ruski, który przeszedł w przysłowie.... — *Tamże.*

Kanikuła.

Radują się niemądrej kanikuły, szkoły. — *Pot. Pocz.* 111.

Kanikuła, czas wakacyjny.

Kant.

1. Kantem puścić.
   Przestać dbać o co.
   Ob. „Klarnet" i „Trąba".
2. Na kant składać. — *Poznańs.*
   Pieniądze ciułać.

Kapica.

1. Azaż ci wszyscy święci, co chodzą w kapicy? — *Rey Wiz.* 141.
2. Nie każdy dla nabożeństwa kapicę na się wdziewa. — *Żar.* 73.

Kapłon.

Kapłon gardłem płaci gałki, które go tuczą. — *Brz. z Pot. Jow.*

Kara.

1. Częsta kara nie wszystkich pohamuje, wszystkich zajątrzy. — *A. M. Fre.* 36.
2. Często nie występek, lecz nieostrożność odbiera karę.
3. Gdyby nie było kary, toby nie było miary. — *Nicz.*
   Por. u Adal. N. 18.
4. Gdzie kara, tam i wina.
   Por. u Adal. N. 12.
5. Kara, i na chromym koniu, winnego dogoni (dojedzie). — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.
6. Kara, tylko złość uhamuje; dobre słowa, umysł podnoszą i wzniecają cnotę. — *A. M. Fre.* 11.
7. Kara więcej dla przykładu, niż dla winowajcy. — *A. M. Fre.* 35.

Karać.

1. Jednako karać, kto jednako broi. — *Bratk. S, 3 b.*
   .... ależ to często, kiedy psy złasują, chartom przebaczą, a kundla knutują. — *Tamże.*
   Ob. „Chart" N. 2.
2. Tysiąca karać niepodobna, kiedy zgrzeszą, tysiąc zaś zatrzymać podobna zrazu, aby nie zgrzeszyli. — *A. M. Fre.* 69.

Karczma.

1. Gdzie karczma, tam prawie i łysa góra. — *Brz. z Haura.*
2. Karczma rozumu uczy. — *Lud. Sanoc.*
3. Wielki rarytas chłopa w karczmie widzieć. — *Nicz.*

4. Żeby nie dzieciska, człowiekby nie wychodził z karczmiska. — *Sanoc.*
   Żeby ne dity, łyszby w korczmi sydyty. — *Przyj dom.* 1857, 398.
   Przysł. rusinów galicyj.

Karczmarz.
Dla piany karczmarz z góry nalewa. — *Brz. z Pot. Jow.*

Kark.
Nie było za czem karku łamać. — *Niez.*
   T. j. nie było się o co ubiegać.

Karmelek.
Bodaj ci karmelki smakowały.
   .... cię karmelki spotkały.
   Żartobl.

Karzeł.
Nie jest jeszcze karłem, kto jest od olbrzyma niższy. — *Brz. z Klecz.*

Kasia ob. **Katarzyna.**

Kasza.
1. I kaszy ne choczu, i po wodu ne pijdu. — *Niez. Sanoc.*
2. Za kaszę dwa razy dziecko biją. — *Sanoc.*
   Za kaszu dytynu dwa razu bjut. — *Przyj. dom.* 1857, 390.

Kaszel.
Kaszlem zatrzeć. — *Knap.* 533.
   Kaszlem zaciera, co nieforemnie wyrzekł. — *Brz.*

Kaszleć.
1. Kaszle, zmylił. — *Knap.* 533.
2. Kaszle, nie darmo to, czegoś chce. — *Niez. z Dowhal.*

Kasztan.
Kasztany dla kogo swemi palcami z ognia wygrzebywać. — *Brz.*
   T. j. swemi plecami kogo zasłaniać.

Kaśka ob. **Katarzyna.**

Kat.
Daj go katu! — *Niez.*
   Wyrażenie podziwu.

Katar.
1. Dwa katary, a za trzecim mary. — *Brz.*
2. Katar siedem chorób wypędza. — *Brz.*
   .... a ósmą duszę.
   Dodatek żartobliwy.
   Por. u Adal. t. w.
3. Kto mając katar szanuje się, ma go sześć tygodni; a kto nie, trzy. — *Brz. z J. M.*
   Na zbyteczne delikacenie się.

Katarzyna.
1. Gdyby nie Kaśka, nie byłoby Jaśka. — *Brz.*
2. *Gut*, Kaśka. — *Kuj.*
   Wyraz przyzwolenia. Żartobl.
3. Kiedy słońce na zachodzie, nasza Kasia do roboty. — *Sanoc.*
   Na dziewczęta leniwe.
4. Nie kuś Kasiu Jasia.
5. Tyndy ryndy Kasiu, tere bzdere kuku. — *Niez.*

Katarzyna św.
Święta Katarzyna klucze zgubiła, święty Jędrzej znalazł, adwent otworzył zaraz. — *Brz. Sanoc.*

Kawaler.
1. Kawaler bez serca, jak sługa bez wiary. — *Brz. z Morszt.*
   Bez serca = bez odwagi.
2. Kawaler z mogiły, co mu ślepia wygniły. — *Brz.*
   Przyrównanie kogoś do trupa.
   Por. u Adal. „Elegant“ N. 5.

Kawał.
1. Stary kawał.
   .... z nowym końcem.
   Znana sztuka, na wyprowadzenie kogoś w pole.
2. Wziąć kogo na kawał.
   Oszukać kogo, zamydlić mu oczy.

Kazać.
Każe nasz ksiądz z ambony ładnie. — *Niez.*
   Używa się mówiąc o kimś, co ładnie rozumuje a inaczej czyni.

Kazanie.
1. Pip lysz raz kazanie każe. — *Kolb. Pokucie*, 3, 190.
   Pip = pop, ksiądz; lysz = tylko.
   Por. u Adal. N. 2.
2. Wylazłem na banię, powiem wam kazanie. — *Brz.*
   .... powiedziałbym jeszcze, ale mi się jeść chce.
   Na tych, co prawią morały ni w pięć ni w dziewięć.

Kaźń.
Choć kaźń tu minie, to się z niej po śmierci nikt nie wywinie. — *Brz.*

Kącik ob. **Kąt.**

Kąkol.
1. Kiedy się wyrywa kąkol, to się i pszenicy poderwie. — *Niez.*
2. Kto kąkolu nie plewie, i w czas go nie ruszy, potem depce pszenicę, albo ją zagłuszy. — *Brz. z Pot. Arg.*
3. Próżna rzecz, mieć mąkę z kąkolu. — *Brz. z Min. Ryt.*

Kąsek ob. **Kęs.**

Kąt.
1. Ciśnie się w kąt jak świerszcz.
   Siedzi w kącie....
2. Dość mały kącik a wolne sumienie; bez grzechu życie, mierne dobre mienie. — *Grab. Przyp.* 94.
3. Każdy takim poniewiera, kto cudze kąty wyciera. — *Leg. Ap.* 46.
4. Kątem mieszkać (u kogo).
   Mieć wynajęty kącik we wspólnym pokoju.

Kęs.
1. Kto miłuje tłuste kąski, nie zbogaci się. — *Brz.*

2. Zawsze smaczny, kąsek drogi. — *Szymon. Siel.* 123.

Kichać.

Kichnął z rana: droga mu się ściele. — *Brz. Sanoc.*

.... dostanie od kogoś prezent. — *Kuj.*

Kicki.

Starosta Kicki, djabeł Sobowidzki.

Przysłowie znane w Prusiech. — *Dr. W. Kętrz.*

Kiedy.

Kiedy tedy; kiedyś tedyś. — *Brz. z Mon.*

Niepewna obietnica.

Kieliszek.

1. Hojda, hojda, do kieliszka nie do korda. — *Brz. z Mon. War.*

2. Nie byłbym się upił, gdyby nie ostatni kieliszek. — *Brz. z J. M.*

Żart o uniewinniających się pijakach.

Kiełbasa.

1. On będzie zajadał kiełbasę, a ty będziesz ślinkę połykał. — *Brz.*

2. Zwąchał kiełbasę w barszczu. — *Sanoc.*

Zaniuchau kowbasu w borszczy. — *Przyj. dom.* 1857, 398.

Kiep.

1. Jak to może kiep we kpa odmienić człowieka. — *Brz. z Pot. Jow.*

2. Kiepeś Waść! I to po polsku. — *Niez.*

3. Kiep z łaski Boskiej, i z mojej troszki. — *Brz.*

4. Niech się kpy biją, niech się świat poleruje. — *Brz.*

5. Pod kpem co przyrzec. — *Brz.*

6. We kpie zostać. — *Brz.*

Gdy się co nie uda.

7. Za jednego kpa, dwadzieścia i dwa — *Niez.*

Por. u Adal. N. 24.

8. Z kpami nigdy, z panami rzadko. — *Brz. z J. M.*

Kieszeń.

1. Kiedy zaćmienie w kieszeni, największy rozum się zmieni. — *Brz. z Bogusł. Krak.*

2. Mieć kogo w kieszeni. — *Brz.*

T. j. w zależności jako swego dłużnika.
Ob. N. 4.

3. Nie można tego w kieszeń schować. — *Brz.*

T. j. puścić płazem, bez żądania satysfakcji.

4. Siedzieć komu w kieszeni.

Mieć dług u kogo.
Ob. N. 2.

Kij.

1. Jakby go na kiju wystrugał.

Taki podobny do kogoś drugiego.

2. Kijem kogo macać. — *Brz.*

Por. u Adal. N. 12.

3. Kij ma dwa końce i trzeci środek. — *Kuj.*

Pamiętaj, że u kija są dwa końce. — *Brz.*
T. j. jeśli mnie uderzysz, to ci oddam.
Por. u Adal. N. 33.

4. Kij pod nogi komu rzucać.

Przeszkadzać mu w jakiej sprawie.

5. Kij trzecia noga. — *Brz.*

Dla starych, chromych, słabych.

6. Łatwiej nie podać zbójcy kija, niż go chcieć mu wydzierać, bo tym samym już obić może. — *A. M. Fr.* 106.

7. Nadepnij na kij, to cię uderzy. — *Sanoc.*

Ob. Koczarga.

8. Nie kijem to gocą. — *Lud. Kuj.*

.... aż mu ślepie na wierzch wyskoczą.
Goca = pałka, kawał drewna.
Por. u Adal. N. 21.

9. Nie leź pod kij. — *Niez. z Żegl.*

Nie narażaj się na niebezpieczeństwo.

10. Nie przystępuj do niego bez kija. — *Brz.*

T. j. taki hardy, tak dmie, taki wielki pan.
Por. u Adal. N. 22.

11. Nie z kija się wyrwało, nikomu w łeb nie dało. — *Niez.*

12. Połknął kij. — *Brz.*

T. j. jaka się. — *Tenże.*
Por. u Adal. N. 6.

13. Wyjść o kiju. — *Brz.*

T. j. o żebranym chlebie.

14. Zły bardziej się kija boi, niż zawstydzenia. — *A. M. Frc.* 107.

.... tylko kija się boi, nie.... — *A. M. Frc. powt.* 38.

Kipieć.

Kipi jak w garnku. — *Niez.*

Wre, burzy się np. wśród tłumu, pospólstwa i t. p.

Kiszka.

Taka kiszka nalana, jako i nadziana. — *Brz. z J. M.*

Przypowieść pijaków; t. j. co bądź zjeść, byle było co wypić.
Por. u Adal. t. w.

Klamka.

1. Jeszcze klamka nie zapadła. — *Niez.*

T. j. jeszcze nie po wszystkiem.
Por. u Adal. N. 1.

2. Trzymać się cudzej klamki. — *Brz.*

Szukać czyich łask, faworów.

Klarnet.

W klarnet puścić.

Przestać się czem interesować, dbać o co.
Ob. „Trąba".

Klasztor.

1. Klasztor bez ksiąg, twierdza bez broni. — *Niez.*

.... zamek bez broni. — *Tenże z Wójc.*
Łac. Claustrum sine armario, quasi castrum sine armentario. — *Niez.* .... sine libris, arx sine armis. — *Tenże.*

2. Niema ciżby do klasztorów. — *Niez. z Żegl.*

Kląć.

Klnie jak furman w błocie. — *Brz.*

Por. u Adal. N. 2.

Klękać.

Klękajcie narody! — *Brz.*

Wyrażenie oznaczające zachwyt, admirację.

Klimek.

Wielkie święto, że Klimek w kościele. — *Sanoc.*

Wełyke świato, że Kłymko w cerkwi. — *Przyj. dom.* 1857, 390.

Klin.

1. Niech cię kliny wezmą!

.... ścisną.
Por. u Adal. N. 6.

2. Ustępuje mały klin wielkiemu klinowi. — *W. Koch. Fr.* 83.

Por. u Adal. N. 3.

Kluska.

1. Mości dobrodzieju, dobre kluski na oleju. — *Brz.*

Por. u Adal. N. 6.

2. Najsłodsze kluski z mlekiem! — *Lud. Kuj.*

Wykrzyknienie malujące w sposób żartobliwy podziw, zdumienie, w miejsce pobożnego zaczynającego się podobnież.

Kłamać.

1. Kłamie aż mu się z gęby kurzy. — *Brz.*

... z pod nosa kurzy. — *Sanoc.*
Por. u Adal. N. 5.

2. Kłamie jak z nót.
3. Kłamie jak z rejestru. — *Brz.*
4. U niego skłamać, jak orzech zgryść.
5. U niego skłamać, jak piórko osmalić. — *Brz.*

Kłamca.

1. Kłamca jest magazynem wiatru. — *Brz. z Zab.*
2. Trafić się to i prawdziwemu, że go ludzie za kłamcę mają. — *Brz. z Gór. Dw.*

Prawdziwy = prawdomowny.

3. Wielki kłamca na jednej nodze stojąc, dziesięć razy skłama. — *Brz.*
4. Zawsze się kłamca swem kłamstwem pobije. — *Zab.* 12, 301.

Kłamstwo.

1. Ciągle kłamstwami strzela jakby z procy, jak w dzień nie nałże, nie będzie spał w nocy. — *A. Fre.* 11, 257.
2. Kłamstwo nie pomoże, nie zataisz szydła w worze. — *Zienk.* 202.

Por. u Adal. N. 4.

3. Za kłamstwo nikt nie idzie na mary, tylko że nie ma u nikogo wiary. — *Sanoc.*

Z brechni nichto neumyraje, łysz nihdy wiry ne maje. — *Przyj. dom.* 1857, 398.

Kłaniać się.

Kto się nisko kłania, ten zwykle do kieszeni sięga. — *Brz.*

Kłębek.

Zawsze się kłębek po nici wywinie. — *Brz. z Pot. Arg.*

Por. u Adal. N. 1 i „Nić“ N. 8.

Kłoda.

Łatwo ogień palić przy gotowej kłodzie. — *Niez.*

Por. u Adal. N. 1.

Kłopot.

1. Przyjdzie za laty, kłopot zębaty. — *Brz. z Zimor. Siel.*
2. Z czasem kłopoty chodzą. — *Radw.* 148 *z Zimor.*

T. j. jak czas upływa, tak też i one przeminą.

3. Zniósłszy kłopoty, otrzeć poty. — *Jag.* 10.

Kłopotać się.

Jak wiatr mierzyć, czas gonić, groch na ścianę miotać próżno; tak o to, co się nie wróci, kłopotać. — *W. Koch. Fr.* 52.

Kłos.

Hardo stoją puste kłosy. — *Brz. z Zab.*

Kłócić się.

1. Gdzie się dwóch głupich kłóci, kłótnia nie ma końca. — *A. Fre.* 11, 230.
2. Gdzie się dwóch kłóci, tam trzeci użytkuje. — *Brz.*

.... trzeci zwykle zysk odnosi. — *Tenże.*
Por. u Adal. N. 2.

3. Kto się kłóci ten się kocha; być może, ale w końcu pierwsze zawsze górę bierze. — *A. Fre.* 11, 221.

Kłótliwy.

U kłótliwego kułak za pasem. — *A. Fre.* 11, 220.

Kłótnia.

Dobrowolnie chce mieć do kłótni materją, kto się w rzecz wdaje z pochlebnymi lub z pletliwymi gadaczami. — *A. M. Fre.* 59.

Knaflik.

Nie czyń z łyżki knaflika, byś nie przyszedł na łyka. — *Rey Zw.* 239.

Linde to tłómaczy: nie strój się zbytecznie w srebrne pętlice, byś nie zubożał.
Knaflik = guzik u sukni.

Knuć.

Kto drugiemu źle knuje, ten sam na siebie złe sieci gotuje. — *Niez.*

Kobieta.

1. Jak chłop kobietę przez dziesięć progów przewlecze, to dopiero będzie dobra. — *Lud. Kuj.*

Chłop i kobieta w znacz. małżeństwa.

2. Jedna lekkomyślna kobieta więcej kobiet zepsuje niż dziesięciu mężczyzn. — *A. Fre.* 11, 226.
3. Kapusty nie przesieka, kobiety nie przeszczeka. — *Lud. Kuj.*

Ob. „Mężczyzna“: Szafranu nie....

4. Kobieta bez męża, jest ni to, ni owo. — *Brz.*
5. Kobieta zła, żmija. — *Brz.*

Por. u Adal. „Niewiasta“ N. 22.

6. Kobiet, co wstyd starły z czoła, nic na tor czci w wieść nie zdoła. — *Leg. Ap.* 70.
7. Kobiet rzecz, kądziel i wrzeciono. — *Brz. z Otw.*
   Por. u Adal. „Niewiasta" N. 27.
8. Kobiety podnoszą i niszczą domy. — *Niez.*
9. Kobiety tam wschodzą, gdzie ich nie posieją. — *Brz.* .
   T. j. wszędzie nos wścibią, wszędzie ich pełno.
10. Kobiety w piękności zwierzchniej szczęście zakładają. — *Brz. z Kołak.*
11. Kobiety zawsze gotowe poprawiać kuracją doktora. — *Brz. z Lin.*
12. Kobiety, zwłaszcza młodej i pięknej, bez pieniędzy ani rusz. — *Brz. z Lin.*
13. Kto lubi ubierać kobietki, tego one za to rozbierają. — *Żół. Mom.*
14. Kto myśli, że można upilnować kobietę, do warjatów go oddać. — *Brz. z Lin.*
15. Lepszymi byliby ludzie, gdyby więcej szanowali kobiety. — *A. Fre.* 11, 216.
16. Łacniej wór pcheł upilnować, niż jedną kobietę. — *Brz. z B. J.*
17. Łzy kobiety są najmocniejszym szturmem na męzkie serca. — *Brz. z Lin.*
   Ob. N. 22.
18. Na co się (kobieta) usadzi, anioł z nieba nie rozradzi. — *Brz. z Pot. Arg.* 456
   T. j. nie odwiedzie od tego, nie wyperswaduje.
19. Najgłupsza kobieta w ciągu praktycznego życia, podbije najrozumniejszego mężczyznę, choćby tylko samą strategją nudy. — *J. I. Krasz.* 24, 135.
20. Niechcący tylko czasem, wymacasz prawdy na kobiecie. — *Brz. z Lin.*
21. Niemasz kobiety, którejby złe nie skusiło. — *Brz. z Lin.*
22. Płaczem kobieta wszystko z mężczyzną zrobić potrafi. — *Brz.*
   Ob. N. 17.
23. Rozzłoszczonej kobiecie, wszystko trzeba wybaczyć. — *Brz.*
24. Rychło się słaba zadysze kobietka, gdy za nią w pogoń bieży miłość letka. — *Brz. z Nar. Dz.*
25. Strój wprawdzie upiększa kobietę, ale i zakrywa; rzecz nie jasna. — *A. Fre.* 11, 234.
26. Trzewik, pantofel, broń kobieca. — *Brz. z Lin.*
27. W domu pokrzywa, róża za domem. — *A. Fre.* 11, 226.
28. Wolą być przez czcicielów roje otaczane, niż szczerze kochać i być nawzajem kochane. — *Brz. z Niemc.*
29. W sercu mądrość kobiety. — *A. Fre.* 11, 240.
30. W zgromadzeniu kobiet najłatwiej o mówcę, najtrudniej o słuchacza. — *A. Fre.* 11, 243.

Kobyła, Kobyli.

1. Bodaj ci w kobyli łeb zadzwonili! — *Lud. Kuj.*
2. Czekaj psie, aż kobyła zdechnie. — *Sanoc.*
3. Jak było tak było, a ty ciągnij kobyło. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 6.
4. Kobyła ma większy łeb, to niech za mnie myśli. — *Lud.*
   Gadka ludzi nie lubiących frasunku.
5. Milszy mu syn kobyli, aniżeli Boski. — *Brz. z Kaz. Skar.*
6. Moja kobyła ulgnęła (ugrzęzła). — *Lud.*
   T. j. na mnie kolej n. p. zapłacić za gorzałkę którą wspólnie piją.
7. Nie prostej to kobyły źrebię. — *Brz. z J. M.*
8. Nie to dziwno, że kobyła zdechła, ale kto psom dał znać o tem. — *Sanoc.*
   Że się zbiegły zaraz do ścierwa.
9. Po pstrej kobyle, po łysym wole.
   Dalekie pokrewieństwo.
10. Przyszył ogon kobyle, a kobyła ma swój w tyle.
   Białorus. Pryszyu kabyle chwost, a u kabyły swoj jość. — *Opis. pow. Borys.* 426.
11. *Unum per idem*, kobyła z żydem. — *Brz.*
   T. j. nie kijem to pałką, albo: wart Pac pałaca.

Kochać. Kochać się.

1. Bodaj tot dureń zdoch, szczo sia kochał w dwoch. — *Niez. Sanoc.*
2. Gdzie się kochają, tam się często kłócą. — *Brz. z J. M.*
   Por. u Adal. N. 28.
3. Im z kim hardziej, tem kocha bardziej. —
4. Kochać, a nie być kochanym, najnieszczęśliwszym jest stanem. — *Brz. z Zab.*
5. Kocha go jak psy kota. — *Brz.*
6. Kochaj ale kogo upatruj. — *Kol. dziec.* 18, 3.
   Łac. Deligas quem diligas.
7. Kochają się, jakby ich jedna matka zrodziła.
8. Kochają się, jak wilk z baranem.
9. Kocha się sam w sobie, a dalibóg nie ma w kim. — *A. Fre.* 11, 233.
10. Kocha się w tem, jak kozuń w nahajce. — *Niez.*
11. Kto cię kocha, z tobą szlocha; a jakeś wesoły, toby skakał podjąwszy poły. — *Zienk.* 204.
   Por. u Adal. N. 26.
12. Kto co gani, tego nie kocha; czego nie kocha, o to nie dba. — *A. M. Fre.* 66.
13. Kto nie kocha, i nie łyka, istna postać nieboszczyka. — *Brz.*

14. Najgorzej, paskudnie, kochać się w południe; najpiękniejsza pora, rano i z wieczora. — *Lud. Warsz.*
15. Nie już ten kocha, co wzdycha. — *Brz.*
16. Niemasz większego szczęścia pod niebem i w niebie, jak czuć się być kochanym dla samego siebie. — *Brz. z Tręb.*
17. Pan mnie kochasz? Co pan masz? — *A. Fre.* 11, 217.
18. Pierwej doświadcz, nim ukochasz. — *Brz. z Mon.*
19. Powinien nad stratą dni swoich zaszlochać, co żyjąc, nie dbał, nie chciał lub nie umiał kochać. — *Brz. z Zab.*
20. Raz tylko w życiu kochamy, i raz tylko umieramy. — *Leg. Ap.* 69.
21. Tak go kochał, jak żołnierz konia, żeby na nim jeździł. — *Niez.*
22. Tak nami losy rządzą odwieczne, trzeba się kochać, trzeba koniecznie. — *Brz. z Karp.*
23. Tak się w niej kocha, jak w parszywej świni. — *Czach. Tr. L.* 4.
   T. j. stroni od niej.

Kochawina.

Potrzebny, jak djabeł w Kochawinie. — *Sanoc.*
   Tak potribny, jak czort w Kochawyni. — *Przyj. dom.* 1857, 367.
   Kochawina wieś w Galicji wschodniej, w dekanacie Stryjskim; ma kościół z cudownym obrazem Matki Boskiej, dziś parafjalny, niegdyś (do r. 1789) Karmelitów trzewiczk., fundowany w r. 1621. Słynie z odpustów.

Koci ob. **Kot.**

Koczarga.

Natołocz koczerku, to tia wdarit. — *Przyj. dom.* 1857, 289.
   Przysł. rusinów galicyj.
   Ob „Kij" N. 7.

Kogut.

1. Dwa koguty, dwa dymy i dwie gospodynie, razem się nie zgodzą. — *Sanoc.*
2. Kogut (kur) go opiał. — *Lud. Kuj.*
   Szczęście go spotkało.
3. Przebóg! co się dzieje? kogut gdacze, kura pieje. — *Brz. z B. J.*

Kokieterja.

Kokieterja się podoba, bo razem dowodzi wartości zabiegów. Kokietuj mnie, bom wart tego. — *A. Fre.* 11, 241.

Kokietka.

Stara kokietka najprędzej zbankrutuje. — *A. Fre.* 11, 226.

Kokosz.

1. Kto świat ten bez początku i końca uznaje, niech powie co pierwszego, czy kokosz czy jaje? — *W. Koch. Fr.* 14.
2. Szpetnie, gdy za łeb kokosz kura wodzi. — *Niez. z Żegl.*
3. Światu kokosz, Bogu zgniłe jaje. — *Brz.*
   T. j. Bogu na ofiarę składa to, co się ludziom na nic nie zda.
4. Umarła kokosz, która mu złote jaja niosła. — *Brz. z Lin.*
5. W sądzie fawor, a we grze potkała cię trynka, to cię trzeba mieć białej kokoszy za synka. — *W. Koch. Fr.* 128.
   T. j. za dziecko szczęścia
   Trynka = w grze, trzy tuzy.

Kolano.

1. Kolanem kogo wyprosić.
   Wyrzucić za drzwi bez ceremonji, tak jakby mu dał kolanem w tył.
2. Przysięgnę na gołych kolanach. — *Lud.*
   .... i palec mnie nie zaboli.
   Uroczyste zaklęcie się na prawdziwość jakiegoś twierdzenia.

Kolęda.

1. Nosić kogo po kolędzie. — *Brz. z Morszt.*
   Obmawiać.
2. Pan kolędę daje, gdy się Ciałem staje. — *Ł. Baran. Wien.* 20.
   Bóg, wcielając się w osobie Chrystusa.

Kolka.

Nie kól kolka, bo ja polka. — *Brz.*
   Żartobl.

Kołacz.

Pierwej kołacz, potem książka. — *A. Fre.* 11, 215.

Kołek ob. **Kół.**

Kołnierz.

Komu kołnierz nie stoi, niechaj żartów nie stroi. — *Brz. Dwór.*

Koło.

1. Ani u koła, ani u mioła.
   Przysł. białoruskie znaczące to samo, co polskie: „ani do tańca, ani do różańca".
   Koło = taniec; mioł = międlenie lnu, w ogólniejszem znaczeniu: robota.
2. Dobra to szkoła, gdzie każą patrzeć na poślednie koła. — *J. Koch.* 2, 305.
   T. j pamiętać na przyszłość
   Por. u Adal N. 7.
3. Im dłużej toczy się koło, tem trudniej zatrzymać; przy pierwszym obrocie rozwaga najskuteczniejsza. — *A. Fre.* 11, 227.
4. Obzieraj się na poślednie kółka. — *Niez.*
   Patrz na koła poślednie. — *Błaz. Set. przyp.* E. 4 Tenże daje wiersz, będący sensem moralnym tego przysłowia: Tak się też więc przydaje młodemu człowieku: że, gdy roskoszy pełen w swym kwitnącym wieku, nie myśli o starości. Ano lepiej bywa, gdy się człek na poślednie koła oglądywa. — *Tamże.*
   Por. u Adal. N. 7
5. Skrzypliwe koło dalej często zajdzie, niż zdrowe. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 9.
6. Z człowieka gnój, z gnoju trawa zaś się rodzi — trawę wół je, wołu człowiek, wszystko w koło chodzi. — *Pot. Jov.* 149.

Kołomyja.

1. Kołomyja, ne pomyja. Kołomyja misto. — *Kolb. Pokucie* 3. 201.
   Przysłowie miejscowe.
2. Kołomyju bud'mo, da w Kołomyi bud'mo.— *Gr. Ilkiewicz Halic. pryp.* 46.
   Przysł. miejscowe; dosłownie po polsku: „Kołomyję gańmy, ale w Kołomyi zostańmy“.
3. Niemiec z Kołomyi. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 1.

Komar.

1. Dosyć komara na to, aby się wół rozhukał. — *Brz. z Zab.*
2. I komar zje konia, gdy mu wilk pomoże.
3. Komar z duba upade, ta spiczne. — *Przyj. dom.* 1857, 268.
   Przysł. rusinów galicyj.
   Z duba = z dębu; spiczne = spocznie. T. j. nic mu się nie stanie.
4. Może przebrząkać komar nad muchami. — *Mon.* 1771, 549.
   T. j. łatwo przewodzić nad niższymi.

Kominek.

1. Kto przy kominku siedzi, ciepłe piwko pije, nie pytaj się, czyli zdrów, ale czyli żyje? — *Brz.*
2. Wywinąć kominka. — *Niez.*
   Wykręcić się z czego zręcznym wybiegiem.

Kompromis.

Najtrudniejszy kompromis z samym sobą. — *A. Fre.* 11, 227.

Komunista.

1. Dał, szumiał, hulał, teraz w kułak śwista, dawniej pan z panów, dzisiaj komunista. — *A. Fre.* 11, 259.
2. Najzaciętszym komunistą, zrujnowany szlachcic. — *A. Fre.* 11, 228.

Koncept.

1. Kiedy godzina wesoła, koncept leci jako pszczoła. — *Bar. Lut. k. 4, przedm.*
   Koncepta się mieszać muszą, gdy się Marsa wiatry ruszą ... — *Tamże.*
   T. j. podczas wojny, zamieszek.
2. Koncept z kalendarza, rozum z leksykonu. — *A. Fre.* 11, 241.
3. Powtórzone koncepty, jak odgrzewane pokarmy, są niesmaczne. — *Leg. Myś.* 46.
4. Wyjechał z konceptem, jak z łysą kobyłą na targ. - *Brz.*

Konfidencja.

Zbyteczna konfidencja, grzbietowi czasem szkodzi. — *Brz. z Zab.*

Koniarz

1. Koniarz gdyby mógł, okpiłby sam siebie. — *A. Fre.* 11, 220.
2. Okpił koniarz koniarza. Wyrok polubowny stanął, aby okpić trzeciego. — *A. Fre.* 11, 236.
3. U koniarza, ni swata ni brata. — *A. Fre.* 11, 220.
4. Wyścigi koniarzy, kto okpi lepiej. — *A. Fre.* 11, 220.

Koniec.

1. Ani końca ani miary. — *Niez.*
2. Ciągle straszą końcem świata, a koniec dla każdego, co umarł. — *A. Fre.* 11, 256.
3. Czyń co chcesz, a patrz końca. — *Niez.*
4. Koniec mistrza chwali. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 10.
5. Koniec świata! — *Niez.*
   Odm Świat się kończy!
   T. j niesłychane, niewidziane rzeczy dzieją się.
6. Koniec świata, ja wam powiadam, moi bracia! Jestem stary! A ja goły! A ja głupi! Koniec świata i kwita! — *A. Fre.* 11, 258.
7. Konec winec. — *Przyj. dom.* 1857, 268.
   Winec = wieniec.
   Przysł. rusinów galicyj.
8. Nie schodzą mi (mu) się końce. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 11 i 16.
9. Od cieńkiego końca co zacząć. — *Brz.*
   T. j. od lżejszej roboty.
   Por. u Adal. N. 17.
10. Za gruby koniec nie chce mu się wziąć. — *Lud. Kuj.*
    T. j. nie chce mu się wziąć do ciężkiej roboty, pachnie mu lekki chleb.
    Por. u Adal. N. 19.

Konny.

Konny prędko dopędzi, prędko ustąpi. — *A. M. Fre.* 39.

Kontent.

1. Kontent głupi, że oszalał. — *A. Fre.* 11, 254.
2. Kontent, jakby mu kto oczy w głowę wprawił.
3. Kto kontent sam z siebie, kontent z całego świata. — *A. Fre.* 11, 256.
4. Z tych zwyczajnie ludzi najbardziej jesteśmy kontenci, którzy się z nas najwięcej kontenci być zdają. — *Brz. z Zab.*

Kontroler.

Im więcej kontrolerów, tem więcej złodziei. — *A. Fre.* 11. 252.

Koń. Koński.

1. Co koń, to nie świnia. — *Sanoc.*
   Ny riwnaj-si swynia do konia. — *Kolb. Pokucie* 3, 188.
   Por. u Adal. „Świnia“ N. 32.
2. Do dobrego konia trzeba dobrego jeźdźca, inaczej wkrótce się rozstaną. — *A. Fre.* 11, 222.
   Odm. Dobry jeździec, dobry koń.
3. I koń nie pociągnie nad siłę. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 38.
4. Jest rzecz piękna, koń dzielny, białogłowa grzeczna. — *Wójc.* 4, 215.

5. Jeszcze końska maść nie zaginęła. — *Brz.*
Mówiąc o człowieku, w którym odzywa się dobra krew.
6. Kary bez odmiany, śmierć albo rany. — *Niez.*
7. Kiedy wsiadać, nie czas konia siodłać. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 254.
8. Komu się konie wiodą i żony, szczęśliwy. — *Niez.*
9. Konia za tysiąc złotych, trudno zażyć bez uzdeczki. — *A. M. Fre.* 90.
10. Konie liche, ale za to bicz ładny.
11. Konie parskają — będą nam radzi. — *Brz.*
W domu, do którego jedziemy.
12. Konie rządzimy wodzami, ludzie mądremi mowami. — *Wójc.* 1, 15.
.... słowami — *Niez. z J. Mon.*
13. Koń bystry, białogłowa strojna, ptak lotny, nie dadzą się tak prędko sponiewierać. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 105.
14. Koń gdy nie zje owsa, tedy patrzy do psa. — *Niez.*
15. Koń lubi owies, a sęp padlinę.
T. j. rozmaite są gusta.
16. Koń prędki, w grzywie nie miękki, dobry. — *Kal. krak.* 1735.
17. Koń rzeźwy, pyszny, niespokojny, zwierzę natarczywe i lubiące wojny. — *Karp.* 3, 18.
18. Koń w urodzie okazały przecież wyższej ceny, niż najlepszy niedorostek. — *A. M. Fre.* 57.
19. Kto się na konie mienia, nigdy dobrego nie ma. — *Kuj.*
20. Miłośnik zbyt żartkich koni, kalectwo i śmierć dogoni. — *Leg. Ap.* 57.
21. Musi koń za żłobem (pójść), nie żłób za koniem. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 155.
22. Na koniu żartko poskoczyć, kopją gładko złożyć, pannę uścisnąć, jestto pięknego chłopa foremna sprawa. — *Wójc.* 4, 128.
23. Narowistym koniem pośpiech niemożebny. — *A. Fre.* 11, 222.
24. Nie konia do wędzidła, ale wędzidło do konia przysposabiaj. — *Brz. z A. M. Fre.*
25. Nie zażywaj konia jako wołu. — *Niez. Brz.*
26. Pierwej konia zrozumieć, nim na niego wsiadać. — *Brz. z Pot. Arg.*
27. Podjezdka nie uczyni dzielnym koniem bogate siodło.
28. Popuść koniowi cugla, a uniesie cię. — *Brz.*
29. Rączemu koniowi nie trzeba ostrogi. — *Brz. z J. M.*
30. Siłowanym koniem nikt się nie dorobi. — *Sanoc.*
T. j. przeciążanym pracą nad siły.
31. Urody końskiej w gromadzie koni, charciej w gromadzie chartów, ludzkiej w gromadzie ludzi, nie udawaj. — *Wójc.* 4, 41.
Por. u Adal. N. 248.

Kopa.

1. Lepsza kopa za życia, niż po śmierci dwie. — *Brz.*
2. Miła w polu szopa, kiedy przy niej kopa.
3. Pociecha chłopa, kiedy w polu kopa. — *Bar. Lut.* 310.

Kopeć.

Kopeć i Skumina, to jedna rodzina. — *Dar.* 41.
Gra słów (Skumina = z komina), która poszła z fraszki W. Kochowskiego albo może posłużyła mu za temat do niej: „Daje za pana Kopcia córkę, pan Skumina, bez dyspensy nie może, gdyż to jest rodzina". — *W. Koch. Fr.* 86.

Kopja.

Złe kopje dobrych oryginałów, zbytnią wytwornością przesadzają. — *Mon.* 1765, 147.

Kopyto.

Każdy na swoje kopyto. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 6.

Kordysz.

Jeden Kordysz umrze z głodu, a drugi z przejedzenia. — *Dar.* 41.
Tak mówiono o dwu braciach t. n. Liborym i Ignacym, żyjących w XVIII w. Ob. Pam. Ochoc. 1857, 1, 137.

Kornacka.

Stara Kornacka.
Przysłowie to słyszałem na Kujawach. Ob. Kownacka.

Korona.

1. Gdy kto z natury do czapki stworzony, niechaj swą głową nie sięga korony. — *Brz. z Pot. Jow.*
2. Zdobi korona głowę, lecz na tysiąc niebezpieczeństw wystawia tego co ją nosi. — *Brz. z Birk. Kaz.*
3. Złote korony, ciernie w sobie mają. — *Brz. z Groch.*

Korzeń.

Dobrego korzenia, dobra różczka. — *Brz.*

Korzystać.

Dał ci Bóg? zdrów korzystaj. — *Brz. z Zab.*

Korzyść.

1. Pojmij tylko własne korzyści, a będziesz mędrszym i lepszym. — *A. Fre.* 11, 254.
2. Przynosi stratę chęć zbytnia korzyści. — *Brz. z Kras. Mysz.*

Kosa.

Trafi na kamień (jako mówią) kosa, swój na swojego, co mu utrze nosa. — *Brz. z Żegl.*

Kosmopolita.

W Chinach czy w Polsce kosmopolita agituje tylko dla siebie. — *A. Fre.* 11, 239.

Kostera.

Kosterowie i ze psy, małej są różności, gdyż się bawią i wadzą oba koło kości. — *W. Koch. Fr.* 237.

Koszt.

1. Kto kosztu żałuje, siła dobrego mieć nie chce. — *A. M. Fre.* 45.
2. Swoim kosztem wynieść się.
   T. j. być do tego zmuszonym, doznawszy wstydu, upokorzenia i t. p.

Kosztować.

Lepiej skosztować pierwej, niż się napić. — *Opal. Sat.* 45.

Koszula.

1. Jedna nam tylko na śmierć zostanie koszula, pieniądze w ziemi rdza zje, lub je kto przehula. — *Brz. z Pot. Jov.*
2. Kupisz jej dziś koszulkę, ona chce rańtuszka. — *Brz. z Reja Wiz.*
3. Świecą się guziki a koszula brudna. — *A. Fre.* 11, 244.

Kościół.

1. Ciałem stoisz w kościele, a myśl biega po ratuszach. — *Sak. Kal. F.* 1. *b.*
2. Co mi po kościele; mnie i tak dobrze na duszy i na ciele. — *Lud. Kuj.*
   Por. u Adal. N. 7.
3. Kościół — mówią — dla wszystkich. — *Wójc. Sta. Gaw.* 2, 59.
4. W kościele bądź nabożny, a pokorny w szkole, w polu bitny, w grze wesół, żartowny przy stole. — *W. Koch. Fr.* 94.

Kość.

1. Kość już rzucona. — *Niez.*
   Kości padły.
   T. j. stało się! powzięte postanowienie w sprawie, której rezultat niepewny.
2. Mdłości na młode kości. — *Brz.*
   O kobietach ciężarnych.
3. Tu sęk, tu twarda kość. — *Brz.*
   T. j. i tak źle i tak nie dobrze.

Kot.

1. Ciągnąć (z kim) kota.
   Wyrażenie przysłowiowe nader często napotykane u autorów XVI i XVII wieku, którego znaczenie dotychczas należycie nie wyjaśnione. Zdaje się znaczyć: durzyć kogo, mydlić mu oczy, a powstało od nazwy kary żołnierskiej „ciągnienia kota“ (t. j. kotwicy), do której potrzebne były powrozy i woda.
2. Co kotka rodzi, to wszystko myszy łowi.
3. Dusi kot myszy, zawsze po swojemu. — *Brz. z Zab.*
4. Garniec mleka napełniony, dobrze ma być przed kotką strzeżony. — *Wójc. Hist. lit.* 1, 58 *z Rozmów Salomona z Marchołtem* (r. 1521).
5. Koci pacierz usłyszeć.
   T. j. naganę w formie gderania, mruczenia.
6. Kotkaby go miała na śniadanie.
   Por. u Adal. N. 69.
7. Kotka język zjadła.
   Przysł. zapisane u *Niez.* bez wyjaśnienia znaczenia.
8. Kotka, która dobrą skórę ma, będzie obłupiona. — *Wójc. Hist. lit.* 1, 58 *z Rozmów Salomona z Marchołtem* (r. 1521).
9. Kotka nie zaniecha myszy, lis kokoszy, a wilk owiec. — *Brz.*
10. Kit ne łowny, chłop ne mowny, oba łedaszczo. — *Przyj. dom.* 1857, 260.
    Przysł. rusinów galicyj.
    Por u Adal. N. 36.
11. Naprzędła kotka półtora motka, kot się rozigrał, motki pozrywał. — *Sanoc.*
12. Nie igraj kotko z pieskiem. — *Sanoc.*
    Rus. Nie hraj kitka z pesykom. — *Niez.; Przyj. dom.* 57, 289. — Ny hraj kitka z psom, bo kitka wdre a pes taki ukusyt. — *Kolb. Pokucie* 3, 187.
    Wdre = udrapie.
13. Nie zgodzą się dwaj koci w jednym worze. — *Brz. z Pot. Zac.*
    Por. u Adal. N. 8.
14. Obrócić kota ogonem. — *Niez.*
    Por. u Adal. N. 63.
15. Trafi się czasem, chociaż dobrze łowi, upuścić wróbla samemu kotowi. — *Brz. z Kniaź.*
16. Więcej cię to łży niż zdobi, pstry kocie w krobi. — *Stryj. Gon.* 4, 2.
    Ob. „Cham“.
17. W nocy wszystkie koty szare.
    Por. u Adal. N. 21.
18. Wstyd kota w ogon. — *Rys. Ad.* 75.
    T. j. nie dba na strofowanie.
19. Wtenczas (to lub owo się stanie), jak kotka jaje zniesie. — *Brz.*
    T. j. nigdy.
    Por. u Adal. N. 60.
20. Zdechłby ten kot, coby przy jednej dziurze siedział. — *Kuj.*
    Por. u Adal. N. 59.
21. Zrzuć kota z dachu, on stanie na nogach. — *Brz.*
    .... z góry, kot na pazury.
    Por. u Adal. N. 64 i „Dziura“ N. 13
22. Zwąchał kot kiełbasę, a nie zwąchał kija.

Kotłubaj.

Póki mieli na Łojowie, zwali się Kotłubajowie, a jak Łojów nic nie daje, stali się zwać Kotłubaje. — *Dar.* 42.
Gra słów stanowi rdzeń epigramatu; jaka

miejscowa okoliczność dała do niego powód. niewiadomo. Kotłubaje, rodzina litewska.

Kowadło.

Między kowadłem i młotem. — *Brz.*

Między młotem i kowadłem być. — *Pot. Arg.* 366.

T. j. w drażliwem, dwuznacznem położeniu.

Kowal.

1. Jest kowal, kowalicha, to będzie tego licha. — *Brz.*
T. j. dzieci.
2. Jeśliś kowal, nie chciej być konowałem lub złotnikiem. — *Brz.*
3. Kowale, gdy się zejdą, mówią więc o kleszczach. — *Rej Wiz.* 147.
4. Kowal niech kuje. — *Niez.*
5. Kowal zgrzeszył, cygana powieszono. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 8.
6. Syn kowala rzadko kowalem, bo nie wie, że świat twardszy od kowadła. — *A. Fre.* 11, 223.
7. Pełne miasto kowala, kiedy tłucze młoty, a z takiego hałasu za szóstak roboty. — *Pot. Jov.* 226.

Kownacka.

1. Stara Kownacka tak grała. - - *Niez.*
Powiadają przy grze w wista, gdy po asie króla a potem damę zagrywają. — *Tenże, Sanockie.*
Ob. Kornacka.
2. Takby potrafiła i stara Kownacka, co w niebie tabakę przedaje — *Niez.*
Por. u Adal. N. 1.

Koza. Kozi.

1. A gdzież na kozie wełna? — *Brz. z Zab.*
2. Dere koza łozu, a chłop kozu; chłopa dere pan, pana jurysta, a jurysta trysta. — *Przyj. dom.* 1857, 240.
Przysł. rusinów galicyj.
Por. u Adal. N. 11.
3. Ej czuk, barańczuk, sprodaw kozu za tatarczuk. — *Barącz.* 236.
Przysł. na Rusi galicyj.
4. Jak z koziej nogi trąbka.
Takie coś zdatne, zgrabne, szykowne.
5. Jest tam jakaś złego miara, kiedy młoda bryknie koza, ale kiedy grzęźnie stara, toć dalipan, wielka zgroza. — *A. Fre.* 11, 241.
6. Każda kozia bródka ma swoję główkę. — *Białus. Łup. B.* 2.
7. Kozami siano paść.
Robić z czego niestosowny użytek.
8. Kozie siano.
T. j. rózga z miotły.
9. Nie o kozią wełnę gra chodzi. — *Radw.* 174, *z W. Koch.*
10. Nie widziała koza woza, myślała że taczki. — *Niez.*
.... obaczywszy myślała, że to angielska kareta. — *Tenże;*.... zobaczyła sanie, wskoczyła na nie.
Por. u Adal. N. 33.
11. Nie za darmo koza wilkowi skacze.
Białorus Kaza wouku darma nie skaczeć. *Opis. pow. Borys.* 423.
Wzajemna usługa.
12. Ot nahadaw kozi smert. — *Kolb. Pokucie* 3. 190.
Nahadaj kozi smert, to wse bude me. — *Przyj. dom.* 57, 278.
T. j. „mów kozie o śmierci, ona na wszystko: me!“ Przysł. rusinów galicyj.
13. To tak, jak gdybyś kozie pięknie na lutni grał, a onaby wolała byś jej kapusty dał. — *Brz. z Reja Wiz.*

Kozak.

1. Dla kozaka największa uciecha, co napadnie, schować do miecha.
Przysłowie to słyszałem niegdyś w Kongresówce; analogiczne mają rusini galicyjscy: Kozak nie hardun, szczo złapaje, kładе w bordun. — *Pszyj' dom.* 57. 268.
2. Jednacy kozacy. — *Niez.*
3. Kozacka desperacja.
W XVII w., według słów Skargi, tak nazywano udawanie się na Niż. — *Kwiaty i ow.* 300.

Kozera.

1. Kozerą się nie paraj. — *Alb. na woj.* (1596).
.... ani żadnym zbytkiem, bo każdy łotr u Boga i u ludzi brzydkim. — *Tamże.*
T. j. nie baw się grą w karty.
2. To nie bez kozery. — *Niez.*
T. j. w tem się coś święci, nie bez znaczenia było powiedziane lub zrobione.

Kozieł.

Kozła (ofiarnego) z kogo zrobić.

T. j. spędzić na niego cudze winy, uczynić go za nie odpowiedzialnym.

Kozieł (nazwisko).

Kiedyś Kozieł, idź do chlewa. — *Dar.* 42.

Do tego przysłowia dała powód przygoda pana Kozła ziemianina Sandomirskiego, która posłużyła J. Kochanowskiemu za temat do fraszki p. t „O koźle“.

Kół.

1. Dziesiąty kół w płocie. — *Brz.*
Jak kół po płocie. Bartek Dorocie.
Na urojone albo dalekie pokrewieństwo.
Por. u Adal. „Maciej“ N. 12
2. Jeden kół płota nie utrzyma. — *Sanoc.*
3. Kołek ociosać (ostrugać), to zaraz szykowniejszy. — *Kuj. Lud.*
T. j. strój zmienia człowieka na korzyść.
4. Kół w płocie, koniec w błocie. — *Brz.*
Dalekie pokrewieństwo

Kradzież.

Nie zawsze wielka kradzież traci złodzieja. — *Brz. z Sim.*

Traci = gubi.

Kradzione.

Fe! skradzione pieniądze!. Schowaj je czemprędzej. — *A. Fre.* 11. 242.

Kraj.

1. Każdy kraj, ma swój zwyczaj. — *Brz.*

2. Kraj nasz mlekiem i miodem płynie, a dla tego często krwią. — *Niez.*
3. Kto kraj swój kocha i Boga się boi, ma szablę, konia, o resztę nie stoi. — *Niez. z Niemc.* 12, 113.

Krajowiec.

Zdaje się, że tylko dla tego pragniemy postawić krajowca na wyższem stanowisku, aby go łatwiej kamienować można. — *A. Fre.* 11, 250.

Kraków.

1. Chocz i do Krakowa, skryś bida odnakowa. — *Przysł. ukraiń. Nomis* 2212.
   Od (O) Czakowa do Krakowa.... — *Tamże.* — Pijdy do Krakowa, wsiudy bida odnakowa, pijdy i za Karpaty, to treba bidowaty. — *Tamże*, 2209. *U Dar.* 153.
   Por. u Adal. N. 2.
2. Mogiły krakowskie, to są niezapominajki narodowe. — *Żół. Mom.* 270.
3. My do Krakowa, bieda za nami. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 2.
4. Nie w jednym dniu Kraków zbudowano, nie od razu wszystko dano. — *Zienk.* 208.
   Por u Adal. N 30

Krasa.

Kto ma mieć krasu, bude miał i z kwasu, a kto ne, i z pirohiw ne bude. — *Niez. Sanoc.*

Kraść.

1. Będziesz-li kradł, to pewnie będziesz wisiał. — *Brz. z Reja Post.*
   Por. N. 5 i 13.
2. Choć się w złotą szatę odziej, jeśli kradniesz, zawsześ złodziej. — *Leg. Ap.* 64.
3. Gdzie wszyscy kradną, tam nikt nie jest złodziejem.
4. Kiedy kraść to już miljony, kiedy się kochać, to w królowej.
   Por. u Adal. N. 5.
5. Komu godzi się kraść, godzi się i wisieć. — *W. Koch. Fr.* 63.
   Ob. N. 1 i 13.
6. Kto kradł, niech więcej nie kradnie.
   Wydrukowane przez księgarza Grölla na końcu wydania Satyr Krasickiego (1779 r.) „do przedrukiwaczów".
7. Kto sam kradał, pozna się łatwo na złodzieju. — *Brz.*
8. Nie kradnij, nie cudzołóż, skądeś wziął, tam i połóż. — *Niez.*
9. Nie kradnij, raczej proś, co uprosisz, spokojnie nosisz. — *Brz.*
10. Prowadź pijany motłoch w przybytek Pański. Niech burzą święte ołtarze, ty tymczasem ukradniesz karbonę. — *A. Fre.* 11, 260.
11. Przez bojaźń szubienicy, moi przyjaciele! albo nic nie kradnijcie, albo bardzo wiele. — *Leg. Epigr.* 14 *z A. G.*
12. Przysięgać snadnie temu co kradnie. — *Żar.* 68.
13. Wisieć snadnie, kto rad kradnie. — *Żar.* 120.
    Ob. N. 1 i 5.

Krawiec.

1. Będzie krawiec nad krawca, będzie tkacz nad tkacza. — *Brz. z Pot. Jov.*
2. Krawcy kiedy się zejdą, mówią o nożycach. — *Brz. z Reja.*
   .... kowale też o kleszczach, mnichy o kapicach.
3. Krawiec igły szukając, za grosz świecę spalił. — *Wurz.* 238.

Kreda.

1. Nie zbłądzi, kto z kredką rządzi. — *Zienk.* 207.
2. Podwójną kredką pisać.
   Por. u Adal. N. 3.

Kredyt.

Kredyt stanie za kapitał. — *Brz.*

Kret.

1. Kret góry nie usypie. — *A. Fre.* 11, 219.
2. Kretów nory same dziury; póty żyją, póki ryją, a na świecie idą w śmiecie. — *A. Fre.* 11, 221.

Krew.

1. Biała krew mu z nosa idzie. — *Sanoc.*
   Tecze mu z nosa krow, ale biła. — *Kolb. Pokucie* 3. 194.
   T. j. usmarkał się.
2. Jeszcze nie do krwie. — *Knap. Ad.* 310.
   T. j. dopieroć to początek, będzie tego więcej.
3. Każdy człowiek bliźni, lecz przecież krew nie woda. — *Brz. z Oss.*
   T. j. co swój to nie obcy.
   Por. u Adal. N. i „Człowiek" N 74.
4. Krewby ze mnie nie pociekła, choćby mnie rzezano.
   T. j. taki jestem zły, zirytowany.
5. Krew gaśnie, gdzie interes żyje. — *Brz.*
6. Krew się burzy, szumowiny nosem idą.
   Żartując z czyjego gniewu.
7. Ma krew za paznokciami. — *Brz.*
   T j. gorączka, gorąco kapany.
8. Nie ze krwie cnota, ale z cnoty krew się szlachecka mnoży. — *Radaw. Pra. szl.* 20.
9. W kim krew wre, rad pożartuje. — *Olsz. Szk. Sal. E*, 1

Krewieństwo.

Życzliwe serce, to mi największe krewieństwo. — *Min. Ryt.* 4, 127.

Kręcić. Kręcić się.

1. Kręci, jak cygan słonkiem. — *Sanoc.*
   Krutyt, jak cyhan sonciom. — *Przyj. dom.* 57, 268
   Słonkiem, sonciom = słońcem.
2. Kręci, jak kluczem w zamku. — *Sanoc.*
   Analogiczne w jęz. małorus.: Ot krutyt jak na werkluzi. — *Kolb. Pokucie* 3, 190.
   Coby rusini galicyjscy nazywali werkluzą, nie umiałem dojść. Oczywiście jestto wyraz niemiecki.

3. Kręci jak powroźnik. — *Brz.*
4. Kręci, jak szczwany lis. — *Niez.*
5. Kręci, jak szewc skórą. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 7.
6. Kręcił, aż przekręcił. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 41.
7. Kręci się, jak baba z kałdunem. — *Lud.*
Krutyt si jak baba z tymbałom. — *Kolb. Pokucie* 3, 185.
T. j. gdy jest w poważnym stanie.
8. Kręci się jak ono iste w przyrębli. — *Rys. Ad.* 26.
Ono iste = łajno.
9. Kruty ne werty, carom ne budesz. — *Niez.*
10. Nie kręć, bo przekręcisz.

Krotofila.

Nie wadzi w rzecz poważną krotofilę wplatać. — *Radw.* 99 *z Jurk.*

Krowa.

1. Krowa jest krową; tu idzie tylko o to, kto ją doić będzie: biurokracja czy autonomja. — *A. Fre.* 11, 255.
Aluzja do Galicji.
2. Która krowa kocha swoje cielę, liże mu i tam, gdzie ogonem miele. — *Sanoc.*
Koły korowa teli lubyt, to j. popid fist łyże. — *Kolb. Pokucie* 3, 184.
Koły = kiedy; fist = chwost, ogon.
Por. u Adal. N. 21.
3. Nie daje krówka, ale komórka. — *Brz.*
T. j. mleko daje dobre utrzymanie krowy.
4. Ten, który swą krowę doi, ten na targu niepostoi, najada się mleka dosyć, nie potrzeba mu go z targu nosić. — *Wójc. Hist. lit.* 1, 59 *z Rozmów Salomona z Marcholtem* (r. 1521).

Krowodrza.

Dostanie tego i na Krowodrzy (byle chciał). — *W. Pot. Jov.* 2, 50.
T. j. nie tylko w Krakowie.
Przysł. miejscowe. Krowodrza, wieś tuż pod Krakowem, jakby przedmieście.

Król.

1. Cnotliwi królowie nic się o się samych nie boją, ale o tych, którzy są pod ich mocą; a tyranowie tychże się samych boją, którym rozkazują. — *Górn. Dworz.* 361.
2. Co dzień bez słońca, wojsko bez hetmana, to jest bez króla państwo, dom bez pana. — *Pot. Syl.* 372.
3. Dokąd? tam gdzie król piechotą chodzi. — *Brz.*
T. j. na dwór, z potrzebą.
4. Hyrkij twij świt królu, kołe tebe tuz bije — *Bar̨ącz* 237.
Przysł. na Rusi galicyj.
Hyrkij = gorzki; świt = świat; kołe = kiedy.
5. I na mnie król łaskaw. — *Niez. z Dowhal.*
Łac. Et me Phoebus amat. — *Tamże.*
6. Inszy król, insze czasy. — *Radw.* 209, *z J. Koch.*
7. Jakich będą przymiotów królowie, tak ich lud zowie. — *Radw.* 175, *z W. Koch.*
8. Jeden wyszedłszy z oków, będzie królem; drugi bywszy królem w nędzy zginie. — *Brz. z Biel. Kron.*
9. Król, co piszczałki pruł.
Przysł. nianiek stosujące się do dzieci, które głośno wiatry puszczają.
10. Króle są wolnymi, a wolni królami. — *Grab. Przyp.* 57.
11. Król jedzie a ojciec święty pogania. — *Brz. z Rys.?*
Ma być aluzją do wpływu Rzymu na rządy monarchów w średnich wiekach. — *Brz.*
12. Król króluje, a jednak sam wszystkiem nie rządzi, rządząc gdy będzie rządzon, w rządach nie pobłądzi. — *Niez. Antyk.*
13. Królowie chociaż wielcy, chociaż światem rządzą, jednakże iż są ludźmi, równie z nami błądzą. — *Zienk.* 204.
14. Król ze mną rozmawiał, idź mi kpie z drogi. — *Brz. z J. M.*
Por. u Adal. N. 2.
15. Księga z czterech królów. — *Brz. z Mon.*
Karty do gry.
16. Niech się kto chce pyta, wedle króla ma się zawsze Rzeczpospolita. — *Brz. z W. Pot.*
17. O coby dali królowie w swej mocy, za chłopków prostych przechrapanie nocy! *Brz. z Jabł. Ez.*

Krótki.

Kto krótki, niech się korkami nadstawia. — *Brz. z Mon.*

Krótko.

Krótko, nie wiele, a i to w kościele. — *Grab. Przyp.* 133.
Słowa Zygmunta Augusta w odpowiedzi pewnemu biskupowi, który mu zarzucał, że nie wiele lubi o rzeczach świętych rozmawiać.

Krówka (chrząszcz).

1. Krówki w gnoju gmerzą. — *Birk. Exorb. F i D, 4 b.*
2. Poślij krówkę, aleć ci ona przyniesie łajno. — *Brz.*

Kruk.

1. Kruk z rodu złodziej. — *Jabł. Ez.* 138.
2. Na kogo kruki, na tego i wrony. — *Niez.*
3. Różni różnie szkodzą sobie, ale kruk krukowi oka nie wydziobie. — *Zienk.* 211.
Por. u Adal. N. 8.

Krupa.

1. Nawet krup studzić nie umie. — *Niez.*
T. j. niezdara, do niczego.
2. Nie dosyć jest chociaż kto w garnek krup nasypie, jeśli ich nie zamiesza, pewnie mu wykipie. — *Pot. Jov.* 201.

Krupa (nazwisko).

Król Jagiełło bił Krzyżaki, i pan Krupa chciał być taki; na co porwał się, nie-

bożę, krupa jagłą być nie może. — *Dar.* 43; *Kolb. Chełms.* 1, 11.
Nasz Jagiełło zbił.... darmo suszysz mózg niebożę!... — *Leg. Epigr.* 34.
Epigramat nie z historycznego zdarzenia lecz dla gry słów napisany w połowie XVII w., bezzasadnie przypisywany przez niektórych J. Kochanowskiemu.

Kruszec.
1. Kruszec zapewne dla tego nazywa się kruszec, że wszystko kruszy. — *Żół. Mom.* 204.
2. Nie wszystko drogi kruszec, co się mignie. — *Brz. z Zab.*

Kryga.
Jak to bywa, i twarda kryga na kieł bierze, złe i miękkie wędzidło, najlepiej stać w mierze. — *Sim. Siel.* 53.
Kryga, wyraz dziś nieużywany = munsztuk.

Krynica.
Do krynicy wody nie dolewaj. — *Sanoc.*
Na szczo w kirnyciu wodu lety. — *Przyj. dom.* 57, 288.

Kryspin św. (25 października).
Na Kryspina, szewc podpiły, i podpiła trochę też szewczyna. — *Zienk.* 169.
Por. u Adal. N. 2.

Krytyk.
Gdyby krytyk ugryzł się w język, toby się mógł sam swoim otruć jadem. — *Żół. Mom.* 214.

Krytyka.
1. Krytyka mądra oświeca, głupia gasi. — *A. Fre.* 11, 214.
2. Lepsza niesłuszna krytyka, niż bezwzględna pochwała. — *A. Fre.* 11, 225.

Krzepić się.
Krzepi się, jak dynia na mrozie. — *Sanoc.*

Krzyk.
Dużo krzyku, mało wełny.

Krzywda.
1. Lipsze krywdu terpity, jak krywdu czynyty. — *Kolb. Pokucie* 3, 185.
2. Najłatwiejsza o przyczynę, kto rad krzywdę uczyni; chciał? dla tego ją uczynił. — *A. M. Fre.* 19.
3. Pochopniejsza każdemu za krzywdę się ująć, niżeli za życzliwość odwdzięczyć. — *A. M. Fre.* 95.

Krzywdzić.
Kto jednego ukrzywdzi, niedługo takowy i drugim krzywdę czynić stanie się gotowy. — *J. Bocz. Or. pol* 310.

Krzywe.
1. Co krzywe z natury, nie rado bywa prostem. — *A. M. Fre.* 104.
.... darmo się pocisz, prędzej złamiesz, niż naprostujesz. — *Tamże.*
2. Czego krzywego, gdy kto z prędka napraszcza, rychlej snadź złomi, niż naprości. — *Glicz. Wych. G,* 1.

Krzyż.
1. Chyba krzyż i łopata mu już pomoże.
Wże mu łysz chrest ta łopata pomoże. — *Kolb. Pokucie* 3, 196.
T. j. śmierć mu patrzy z oczu, jedną nogą stoi w grobie.
2. Dewotka i nad tabaką krzyżyki robi. — *Brz.*
3. Chrest i motyka nas rozłuczyt. — *Barącz* 236.
T. j. śmierć nas tylko rozłączy.
4. Nie jeden złodziej, idąc kraść, krzyż na się kładzie. — *Pot. Pocz.* 515.
5. Wodę z krzyża zlewa. — *Lud. Kuj.*
T. j. stoi wyprostowany, niechce mu się schylić przy robocie.

Krzyża św. (Znalezienie) (3 maja).
Znalezienie świętego Krzyża, chleb się przybliża. — *Zienk.* 114.
U Adalb. mylnie zatytułowano „Podwyższenie św. Krzyża“ (14 września). wszystkie bowiem tamże pomieszczone przysłowia odnoszą się do święta „Znalezienia“.

Ksiądz.
1. Ci wszyscy wór dziurawy, wór nienasycony: ksiądz, doktór, pani duszka, praktyk nauczony. — *J. Bocz. Or. pol.* 278.
Por. u Adal. N. 28.
2. Co innego teolog, a co innego ksiądz. — *Niez.*
3. Co ksiądz, to nie mosiądz; co ostryga to nie figa. — *Brz.*
4. I księdza wojłok doleże. — *Rej Zw.* 234. *b.*
.... kiedy nie dadzą wytykać. — *Tamże.*
T. j. i księdzu bieda dokuczy, gdy nie dostanie dziesięciny.
5. Każdy to robi, co jemu sprzyja; ksiądz ludzi grzebie, a doktór zabija. — *Leg. Epigr.* 33.
6. Ksiądz bez dobrych przykładów, a mieszek bez złota, senator bez rozsądku, jednaka w nich cnota. — *J. Bocz. Or. pol.* 272.
Por. u Adal. N. 25.
7. Ksiądz bierze krowę, że wiersz prześpiewał z agendy. — *Zab.* 16, 125.
Chłopu na wsi za pogrzeb.
8. Ksiądz w dzwon, a djabeł w klepadło.
Pip w dzwin, a ditko w klepało. — *Kolb. Pokucie* 3, 190.
Por. u Adal. N. 40.
9. Miałkiej nauki księża sumienia zawodzą, nieuk zaś doktór, kucharz, zdrowie ludzkie szkodzą. — *Wójc.* 4, 206 *z J. Żab.*
Miałkie nauki księdza sumienie zawodzą, nieuk zaś doktór, kucharz, zdrowiu ludzkim szkodzą. — *J. Bocz. Or. pol.* 273.
10. Na tem sobie księża szkodzą, iż jawnie niecnoty płodzą. — *Żar.* 141.
11. Pierwszego roku mówi księża gospodyni: to Dobrodzieja; drugiego, to nasze; trzeciego, to moje. — *Brz. z J. M.*

12. U nadobnej żony ksiądz, a złodziej w komorze, wielkie pożytki czynią z żołnierzem w oborze. — *J. Bocz. Or. pol.* 275.
T. j. wszyscy trzej zarówno niebezpieczni.
13. Zgadnij, czy się od książąt, czy od ksiąg, ksiądz zowie? — *Pot. Jov.* 2, 4.

Książka.

1. Był jeden mnich, miał wiele ksiąg, a nie wiedział nic z nich. — *Brz.*
2. Czytać książki bez poprzedzającej nauki, jestto brzdąkać i rzempolić po dziecinnemu a nie grać po ludzku. — *Radw.* 69 *z Włodka.*
3. Dawniej książek nie czytano, zboża więcej sprzedawano. — *Niez.*
4. Dobre księgi, za najlepszą szkołę staną. — *Brz. z Żab.*
5. Księgi biegłości dodają, ale rozsądek mądrość większą sprawuje nad wielką łaciną. — *A. M. Fre.* 3.
6. Księgi, skarb drogi. — *Niez. z Żegl.*
7. Któż się nad tem zadziwi, że wiek jeszcze głupi? rzadko kto czyta książki, rzadziej kto je kupi. — *Brz. z Narusz.*
8. Łatwiej niektórym książkę napisać, niż drugim ją przeczytać. — *Żół. Mom.* 195.
9. Mysz, dlatego, że niegdyś całą książkę zjadła, rozumiała, że wszystkie rozumy posiadła. — *I. Krasic. Baj.*
10. Trudno tam o książki, gdzie panują karty. — *Brz. z Mon.*

Księży ob. **Ksiądz.**

Księżyc.

1. Jakby spadł z księżyca. — *Niez.*
Dziwi się wszystkiemu, co widzi koło siebie.
2. Za księżycem gwiazdy. — *Pot. Arg.* 742.

Kuba ob. **Jakób**

Kucharz. Kucharka.

1. Kucharka parą syta. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 11.
2. Kucharz choć nie dowarzy, chociaż da surowo, inaczej nie usł szysz, tylko: będzie zdrowo. — *Pot. Jov.* 128.
3. Kucharz każdy skosztuje. — *Brz.*
T. j. naje się kosztując
4. Nie mierzy miarka, tylko kucharka. —
Por. u Adal. N. 13.
5. Urodziłeś się kucharzem, nie chciejże być mularzem. — *Niez. z. Żegl.*

Kuchnia.

Miernie zażywaj kuchni, piwnicy i łóżka, nie zaboli-ć ni głowa, ni palec, ni nóżka. — *Brz.*

Kuchta.

Kuda kuchti do patyny. — *Niez. Sanoc.*
Por. u Adal. t. w.

Kufel.

1. Co dobry kufel duszkiem (wypić) może. to grzeczny pachołek. — *Brz. z Falib.*
2. Gdzie w kufel dzwonią, tam pijanice radzi idą. — *Brz. z Dwor.*
3. Przyjaźni z zdrowiem sobie przy kuflu życzemy, a bodaj nie oboje przy kuflu traciemy. — *W. Koch. Fr.* 132.

Kuglować.

1. Często kuglują, co praktykują. — *Żar.* 177.
Dawno to:.... — *Tamże.*
Tem przysłowiem kończy się się dykteryjka o astrologu, co przyglądając się zaćmieniu słońca, wpadł w dół, którego pod nogami nie dostrzegł. (r. 1717).
2. Już taki nie wczas kugluje, gdy się do nieba gotuje. — *Żar.* 178.
T. j. niewcześnie błaznować na śmiertelnem łożu.

Kukiełka.

Pomoże bochenkowi (jak mówią) kukiełka. — *Pot. Pocz.* 714.
T. j. i najmniejszy czasem pomóc ci może.

Kukułka.

1. Kukułka go przy pieniądzach okukała. — *Brz.*
T. j. wiedzie mu się, ma pieniądze.
2. Schowaj trzy grosze na kukułkę.
Żeby mieć przy sobie, gdy na wiosnę pierwszy raz odezwie się kukułka, bo to wróży, że przez cały rok nie będzie mu zbywać na pieniądzach.
3. Wże my, widaj, ne bude zazuli kowaty. — *Kolb. Pokucie* 3, 196.
Już mnie kukułka nie zakuka; t. j. straciłem wszelką nadzieję.

Kula.

Kula odbita oszczercę zabija. — *A. Fre.* 11, 217.

Kulig.

To kulig z wielkiego błota.
Mówią o kimś co przechwala się z swoim rodem.

Kułak.

1. Na kułak ny ma zwozdeczki. — *Kolb. Pokucie* 3, 186.
Zwozdeczka = uzdeczka.
2. W kułak trąbić.
Narzekać z powodu nieopatrznego kroku (*Opis. pow. Borys.* 428); albo też: łapę lizać, cierpieć niedostatek. *(Brz.)*

Kum.

1. Do kuma potreba rozuma. — *Przyj. dom.* 1857, 240.
Przysł. rusinów galicyj.
2. Gdzie kum, gdzie korowaj.
De kum, de korowaj. — *Przyj. dom.* 57, 240.
Przysł. rusinów galicyj, na określenie znacznej odległości pod względem miejsca lub czasu.
3. Hody kume czesty. — *Przyj. dom.* 57, 240.
T. j dosyć ci kumie honoru.
Przysł. rusinow galicyj.
4. Kiedy kum kumy nie skusi, to po śmierci musi. — *Niez.*

5. Kum ny swynia, ciłe jejce zzisty. — *Kolb. Pokucie* 3, 185.
Żeby miał zjeść całe jaje.

Kuma.

1. Kuma z kumem tyry ryry, a świnie marchew poryły. — *Sanoc.*
2. Pyszni się, jak nowa kuma. — *Sanoc.*
Pysznyt sia, jak nowa kuma. — *Przyj. dom.* 57, 343.

Kuna.

Nie ujdzie kuna za sobola. — *Niew.* 101.

Kundel.

1. Kondyś w pstrej obroży, a świnia w magierce. — *Pot. Jov.* 174.
Aluzja do tych, co narażają się na śmieszność przystrajając się w cudze piórka.
2. Nie trzeba kundlu tak się bardzo srożyć, zdjąć z kundla obrąż, a na charta włożyć. — *Bratk. Q.* 4 *b.*
3. Skomli kundel, póki brytan na niego nie zaszczeka.

Kupa.

Gdzie wielu na kupie siedzą, tam się myszy nie najedzą.

Kupić.

1. Gdy komu beczki wina nie trzeba, dobrze, że znajdzie kwartę kupić. — *Brz. z Petr.*
2. Najlepiej kupił, kto kształtnie ukradnie. — *Pot. Syl.* 304.
3. Nie kupuj kota w worze. — *Niez.*
Por u Adal. N. 16.
4. Tanio kupić, drogo sprzedać, na tem handel. — *Brz. z Mon.*
Por. u Adal. N. 21.
5. U niego tego nie kupić.
T. j. łatwo mu o to.

Kupido.

Czy kto w mitrze, czy w prostym kołpaku, Kupid nań w swoim nosi grot sajdaku. — *Zab.* 16, 330.

Kupiec.

1. Jaki kupiec, taki kram, taki sługa, jaki pan. — *Zienk.* 201.
Por. u Adal. N. 1.
2. Kupiec musi mieć dwa worki: jeden na zysk, drugi na stratę. — *Niez.*
3. Szpetne przezwisko, chciwe kupczysko. — *Żar.* 167.
Przyda się ta przypowieść tym kupcom powiedzieć, którzy przed drugimi zabiegają:... — *Tamże.*
4. Trafił się kupiec na dziurawy garnek. — *Sanoc.*
5. U trwożliwego kupca, ani pieniędzy, ani towaru.

Kupniowski.

Kupniowskiego w tem użyć trzeba, Darmowskiego proszę zaniechać. — *Haur Sk.* 2.
T. j. chcąc mieć co dobrego trzeba kupić, a nie darmo brać.

Kupny.

Kupne szczupne. — *Przyj. dom.* 1857, 268.
T. j. szczupłe, niewystarczające.
Przysł. rusinów galicyj.
Por. u Adal. „Kupno" N 2.

Kur. Kura.

1. Czemu kurka stawiają na kościelnej bani? żeby ludzi do modlitw budził jaknajraniej. — *Brz. z Pot. Jov.*
2. Komu wesele, a kurze śmierć. — *Sanoc.*
Komu wisila, a kurci smert.—*Prz. dom.* 57, 268.
3. Kto się swem zdaniem przed innymi zdobi, jest jako pstry kur, a zakryty w krobi. — *Rey Żw.* 219.
4. Kura gęś, kura gęś, kaczka na kołku, a pieniądze w worku. — *Brz.*
Tenże tak objaśnia znaczenie: „dykteryjka pajaców jarmarcznych, naśladująca odgłos trąby zwołującej na widowisko". Podług innych objaśnień, ma to być naśladowaniem trąbki pocztarskiej.
4. Kur go opiał.
Gdy kogo szczęście spotkało.
6. Kury kradł, na górę nosił, Pana Boga prosił, aby prędko zjadł. — *Niez.*
Odm Szwab, drab, kury kradł....
7. Na co kura grzebie?
Odpowiedź na zarzut zbytecznej interesowności.
8. Nie trzeba kurom w braterstwo jastrzębia. — *Bratk. X.* 1.
9. Pozwól kurze w grzędy, ona lezie wszędy. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 4.
10. Skąd kur chudszy niż kapłon? bo kur co wygrzebie, tym swe karmi kokoszki, kapłon zaś sam siebie. — *W. Koch. Fr.* 20.
11. Śni się ślepej kurze proso (ziarnko).
Szo komu, a ślipi kurci wse snyt si proso. — *Kolb. Pokucie* 3, 192.
12. Trzebaby mu do głowy kura czarnego przyłożyć. — *Niez.*
T. j. ostudzić mu głowę, bzika z niej wypędzić.
Por. u Adal. „Kokosz" N. 12.
13. Źle, gdzie kura wyżej siada niż kogut. — *Brz.*

Kurek ob. **Kur.**

Kusić się.

Kto nie sprosta, o co się kusi, niech uczyni co zmoże, jakby wszystko dokazał. — *J. Bocz. Or. pol.* 294.
Por. u Adal. N. 1.

Kuźnia.

Wszyscyśmy z jednej kuźnie. — *W. Koch. Fr.* 122.
.... przecie w rzepnym dole ubogi leży, pana nakryły mauzole. — *Tamże.*

Kwapić się.

Nie kwap się, bo i tak już nie rano. — *Sanoc.*

Kwas.

Trocha kwasu, wszystką dzieżę zaraża. — *Skar. Kaz.* 75.

Łyżka kwasu całą zaprawuje dzieżę. — *Pot. Pocz.* 445.

Kwaśno.

Ma być cierpko, niech będzie kwaśno. — *Brz. z Oss. Wyr.*

Kwaśny.

1. Kwaśne wprzód być musiało, co teraz dojrzało. — *Min. Ryt.* 4, 150.
2. Ni kwaśne, ni przaśne. — *Niez.*

Kwiat.

1. Jakie kwiatki, takie też i barwy.
2. Już się ten kwiat nie młodzi, kiedy raz upadnie. — *Radw.* 161. *z W. Koch.*
   Kwitnącej pory lat twych zażyj snadnie.... — *Tamże.*
   Młodzi = odmładza.
3. Miasto ogródka do obory zabłądził, i tam mniemając że kwiatki, wiecheć nazbierał. — *Łup. A.* 2 (1599 r.).
   Fałszywemi argumentami chciał przekonać.
4. Pierwej będą kwiatki, niż ziarno. — *Brz. z Pot. Jov.*
5. Przypiął kwiatek do bandury, jaka piękna pomarańcza. — *Brz.*
   Żartobl. gdy ktoś mówi bez sensu.
   Por. u Adal. N. 4.
6. Świeży kwiat lepiej pachnie. — *Brz.*
7. To dopiero na kwiat.
   .... będą jeszcze i jagody.
   Białorus. Heta tolka ćwiet, jahady jeszcze buduć. — *Opis. pow. Borys.* 432.
   Przewidywanie większej biedy.

Kwiecień.

1. Czasem kwietnia pora letnia, czasem zwiedzie, w zimę zjedzie. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.
2. *Prima aprilis*, nie patrz, bo się omylisz.
   .... a co po polsku znaczy, że nie zawsze kto baczy, to już koniecznie zobaczy. — *Zienk.* 105.
3. *Prima aprilis,* psu nosek wyliż. — *Brz. Lud.*

Kwitek.

Pójść z kwitkiem.

T. j. bez niczego, nic nie wskórawszy.

L.

Lach.

Lach i sobaka, to wira jednaka. — *Wójc. Kurpie* 2, 89.

Lama.

Cóż mi po lamie, kiedy wewnątrz chaba? — *Pot. Syl.* 429.

T. j. bieda, nędza.
chaba = sukno grube, ordynarne.

Lampa.

Jak cię urznę w lampę, to ci się aż kamfina wyleje.

T. j. krew ci się puści.
Por. u Adal. N. 2.

Las.

1. Co się w lesie rodzi, to się do chałupy (chaty) godzi.
   Chłopskie przysłowie. U Białorusinów brzmi: Szto u lesie rodzicca, u chacie znadobicca. — *Opis. pow. Bor.* 437.
2. Jak w lesie.
   Taki nieład, chaos, nieporządek, że nie można nic znaleźć, do niczego trafić.
   Por. u Adal. N. 6.
3. Las lasem, a bies biesem.
   Na bisa wirubaj y piw lisa — to bis bisom, a lis lisom. — *Kolb. Pokucie* 3, 186. — Białorus. Les lesam, a bies biesam — *Opis. pow. Borys.* 437.
   Przysłowie chłopskie na usprawiedliwienie szkod czynionych w lasach.
4. Niema lasu bez wilka, a wsi bez złodzieja. — *Sanoc.*
   Por. u Adal. N. 12.
5. Nim wyjdziesz z lasu, spojrzyj zawczasu. — *A. Fre.* 11, 225.
6. Pod lasem chłop sadła w komorze nie pewny. — *Niez.*
7. Pójść do lasu.
   T. j. na partyzantkę, do powstania.
8. Ukąsiwszy, w las. — *Łup. A,* 1. (1599 r.)
9. W lesie ryby łowić. — *Haur. Sk.* 174.
   T. j oddawać się niepożytecznemu zajęciu.
10. Zaszedł w las daleko. — *Niez. z Dowhal.*
    T. j. powikłał się, zabłądził jak w labiryncie, wlazł w matnię.

Latać.

1. Chcieć latać, kiedy skrzydeł brak, dowód głupstwa, tak czy siak. — *A. Fre.* 11, 259.
2. Górno latał, nisko usiadł. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.
3. Leci, jakby mu oczy wybrał.
4. Mamy latać, latajmyż.
   Słowa rozpoczynające bajkę Krasickiego: „Komar i Mucha“, które weszły w przysłowie w znaczeniu: mamy coś robić, to weźmyż się do tego.
5. Ziemie się ten chwyta, co bez skrzydeł lata. — *Żar.* 178.
   Nie darmo mówią:... — *Tamże.*

Lato.

1. Co latem nogą kopniesz, to zimą ręką chopniesz. — *Sanoc.*
   Białorus. Szto letam nożkaj kop, to zimoj ruczkaj chop! — *Opis. pow. Borys.* 432.
   Chopniesz = pochwycisz, złapiesz.
2. Lato rodzi, nie rola. — *Sanoc.*
3. Lato zrobi (zarobi), zima zje. — *Sanoc.*
4. Byłoby lato dłuższe, żeby nie zima.

Laur.

Laur ni grzeje ni tuczy. — *Niez. z Krasic.*

Leczyć. Leczyć się.

1. Gdy nie chcesz być leczonym, oddziel się, lecz nie zarażaj drugich. — *Grab. Przyp.* 30 *z Duczymiń.*
2. Leczyć nieumiejętnym z ksiąg, z regestru służyć niebezpieczna. niepewna na kredyt się dłużyć. — *Wójc.* 4, 206 *z Żabcz.*
   Por. u Adal. N. 5.
3. Nie jednego nieboszczyka wyleczył.— *Sanoc.*
   Nejidnoho neboszczyka wyliczyw. — *Przyj. dom.* 57, 289.
4. Nie lecząc czasem zleczysz. — *A. M. Fre.* 29.
5. Siła czas, siła zwłoka bez zawodu zleczy. — *A. M. Fre.* 29.

Lekarstwo.

1. Chcieć być zdrowym, a nie chcieć lekarstwa, jest żartować z siebie samego. — *A. M. Fre.* 104.
2. Gorzkie lekarstwo słodkie niesie zdrowie. — *Ł. Bar. Lut.* 360.
   Choć gorzkie lekarstwo, przecie wzmacnia siły. — *Niez. Antyk.*
   Por. u Adal. N. 9.
3. Jak lekarstwo częste zdrowiu szkodzi, tak po trochu zażyte do zdrowia przywodzi. — *Niez. Antyk.*
   Jeżeli późne wieki pędzić życzysz sobie, wszech rzeczy i doktora rzadko zażyć tobie trzeba, bo... — *Tamże.*
4. Lekarstwo człeku dane w czasie godnym zdrową, a nie w czasie toż samo jest choroba nową. — *Niez. z M. D.*
5. Lekarstwo po śmierci, łyżka po obiedzie. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 14.
6. Stanie za lekarstwo wrzodowi, gdy go nie gnieciesz. — *A. M. Fre.* 87.

Lekarz.

1. Lekarza trzeba szanować, bo się trafia i chorować. — *Niez. z Dowhal.*
   Por. u Adal. N. 11.
2. Lekarz choremu dogodzi, gdy w chorobie nie zaszkodzi. — *Leg. Ap.* 57.
3. Lekarz czyści ciało, spowiednik sumienie, a prawnik worek. — *Brz.*
4. Obiecuje zdrowie lekarz, gdyż (t. j. chociaż) niema mocy, a w tem jest łgarz.— *Wójc. Hist. lit.* 1, 58 *z Rozmów Salomona z Marcholtem* (r. 1521).
5. Rzadko proszą lekarzów na święcone, ale po święconem bardzo często. — *Leg. Myś.* 88.
6. Wiara w lekarza częstokroć skuteczniej pomaga, niżeli zapisane przezeń lekarstwo. — *Leg. Myś.* 13.

Lekki.

Z lekkim się ucieszysz, ale i w lekkość podasz. — *A. M. Fre.* 60.

Lenistwo.

1. Lenistwo jest głupstwem ciała, a głupstwo jest lenistwem duszy. — *Żół. Mom.* 125.
2. Lenistwo polipem społeczeństwa. Posiekaj na kawałki a z każdego kawałka będzie próżniak, żebrak albo zbój. — *A. Fre.* 11, 242.
3. Więcej czasem w nas jest lenistwa, niż niemożności. — *A. M. Fre.* 34.

Leniwy.

1. Lenia robota, to jak w przetaku woda. — *Zienk.* 204.
2. Lenia zapyta zima jednym razem: czyś był w lecie gospodarzem? — *Zienk.* 205.
   Por. u Adal. „Zima" N. 13.
3. Leniu! masz kartofle gotowane. — A czy obrane? — *Zienk.* 204.
   Por. u Adal. N. 12.
4. Leniwego zacinaj, rączemu folguj. — *Brz. z B. J.*
5. Leniwemu rośnie wrzód na plecach, a rączemu (skoremu) na brzuchu. — *Niez.*
6. Leniwemu wszystko nie sporo; ochotny, snadno czas i sposobność do czynienia znajdzie. — *A. M. Fre.* 104.
7. Leniwemu zawżdy święto. — *Niez. z J. Mon.*
8. Leniwy dwakroć robi, skąpy dwakroć płaci. — *Leg. Epigr.* 6.
9. Leniwy zażywa rzeczy, jako skąpy zwierzyny, wtenczas ją na stół dając, kiedy się zaśmierdzi. — *A. M. Fre.* 42.
10. Leń i w niedzielę, pyta o niedzielę. — *Zienk.* 204.
11. Zdrowy leniuch, daleko od chorego gorszy, pije za dwóch, źre pokarm, we dwójnasób sporszy. — *Brz. z Min. Ryt.*

Leszczka.

Będzie leszczka w robocie.—*Niez. z Dowhal.*
   Leszczka = kij, pręt z leszczyny.
   Por. u Adal. „Kij" N. 1.

Lew.

1. Chociażby z trafunku szwankował, przecię lew mężny. — *A. M. Fre.* 48.
2. Lwom nawet ani wilkom nie jestto zwyczajem, pastwić się nad własną krwią, nad własnym rodzajem. — *Brz. z Zab.*
3. Ze lwem słabszemu zwierzęciu w podział nie korzystna wchodzić. — *A. M. Fre.* 106.

Leżeć.

1. Bodajeś leżał rok na jeden bok. — *Kolb. Chełms.* 1, 30.

2. Leżąc wilk nie utyje, a kamień mchem porasta.
Por. u Adal. N. 2.
3. Łacniej doleżeć, niż dostać. — *Brz.*
4. Łatwo leżącege przycupać. — *Brz. z Gił. Post.*
5. Poleżysz ty mi z ruski miesiąc. — *Wójc.* 2, 288.

Liberalizm.

Liberalizm jest jak szkło palące, które ściąga promienie z ogółu, a jeden punkt zapala. — *Żół. Mom.* 246.

Lice.

1. Jedno w lice, a drugie na pętlice. — *Rys. Ad.* 20
Stare przysł. którego znaczenia trudno dociec.
2. Powiedzą to lice, kto skromności przekroczył granice. — *Zienk.* 209.
3. Szkoda na licu krasy, kiedy w duszy niema okrasy. — *Zienk.* 211.

Lichwa.

Lichwa dług zjada, ni wilk owce z cicha. — *Bratk. N,* 3.
Nieszczęsna lichwa narobiła licha.... — *Tamże.*

Lis.

1. Chwaliła liszka kruka, że z bióry białemi. — *Zab.* 8, 363 *Kniaź.*
.... o jak wiele jest liszek u nas czasy temi! — *Tamże.* — Krucze pióra, że białe są jak śnieg chwaliła liszka; o jak jest naszych wieków liszek siła! — *Min. Ryt.* 3, 180.
Na fałszywe pochlebstwo.
2. *Ix pix cum vocali,* każda liszka swój ogon chwali. — *Dudz. Zb.* 28.
Wiele jest słów mieszanych zwyczajnych polakom, które niby w przysłowie poszły, np... — *Tamże.*
3. Lisa po ogonie, żydówkę po mowie. — *Niez.*
Domyślny wyraz: poznać.
4. Liszka chytra, barankiem pokryta. — *Kulig. Her.* 116.
5. Stary lis dwa razy złapać się nie da. — *Niez. z Ig. Chodź.*
6. Szczwany to lis. — *Niez.*
T. j. człowiek doświadczony, kuty na cztery nogi.
7. Zdrada liszce przystoi a gwałt lwowi. — *Kosz. Cyc.* 24.

Listopad.

1. W listopadzie grzmi, rolnik wiosnę śni. — *Zienk.* 176.
Por. u Adal. N. 5.
2. W listopadzie kobieciny przędą swe kądziele, a co święto, co niedzielę, brzęczy gdzieś wesele. — *Zienk.* 177.

Literat.

Taka to bywa zapłata, niejednego literata: po śmierci wszyscy mu kadzą, a za życia jeść nie dadzą. — *Żół. Mom.* 76.

Literatura.

Niema wątpienia, że teraźniejszej literaturze zdałby się hamulec. Czy nie można by naznaczyć pewnych premij dla tych, co najmniej wydrukują arkuszy? — *A. Fre.* 11, 254.

Litość.

Szczęście otwiera duszę litości, nieszczęście ją zamyka. — *A. Fre.* 11, 225.

Liznąć.

Wszystkiego liznął. — *Brz.*
T. j. wszystkiego sprobował, a nic nie zna gruntownie. Łac. „Ex omnibus aliquid, ex toto nihil". — *Tenże.*

Los.

1. Co dzieci z piłką, to los z nami wyrabia: to bawi się z nami, to w górę nas wyrzuca, to nakoniec pod ławą zostawia. — *Leg. Myś.* 31.
2. Częstokroć los daje tylko na lichwę. — *A. Fre.* 11, 223.
3. Każdy jest losu swego architektem. — *Niez.*
.... sprawcą. — *Brz.* Łac. „Suae quisque faber fortunae" — *Tenże.*
4. Nie los jest ślepy, ale ten co do niego mierzy, bo rzadko kto los trafi. — *Żół. Mom.* 273.
5. Ród, piękność, złoto, urzędy, często są to losu błędy. — *Leg. Praw.* 23.

Lód.

1. Lód jest śliska rzecz, nie trzeba na niego obces wpadać. — *Żół. Mom.* 217.
Dwuznacznik polegający na podobieństwie brzmienia: lód i lud.
2. Lód nie kryształ, choć świeci. — *A. Grab. Kr. przyp.* 118 *z A. Załus.*
Nie uwodź się okazałością: tęcza niema kolorów, lód.... — *Tamże.*
3. Na lodzie budynek, na fali morskiej spoczynek.
Rzeczy znikome.

Lubić.

Kto się mocno lubi, ten się mocno czubi. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 13.

Lubieżność.

Sługą się nieprawości, niewolnikiem staje, kto się pod lubieżności rząd łatwo poddaje. — *Niez. Antyk.*

Lucyper.

I lucyper był wprzódy aniołem. — *Żół. Mom.* 265.

Lud.

Z ludem zawsze licytacja: kto da więcej! — *A. Fre.* 11, 215.

Ludzkość.

1. Ludzkość nie wadzi, szczodrym być radzi. — *Kal. Krak.* 1735.
2. Zda się ludzkość, co czasem jest trucizną. — *A. M. Fre.* 32.

Lusztyk.

Dzisiaj lusztyk, dzisiaj husto, a w spiżarni potem pusto. — *Brz. z W. Koch.*

Lutnia.

1. Niewdzięcznie lutnia gra, jeźli się strona niższa z wyższą nie zgadza. — *Radw.* 56 *z Papr.*
2. Piękna lutnia, dźwięk szpetny, gdy muzyk nie uczony. — *Radaw. Pra. szl.* 22.

Luty.

Nadciąga luty, wdziewaj tęgie buty. — *Lwocz.* 1851, 19.

Por. u Adal. N. 8.

Lwów.

1. Drogi Lwów za grosz, kiedy grosza nie ma. — *Niez. Sanoc.*
2. Ne razom sia Lwiw zbudowau. — *Przyj. dom.* 57, 289.

Przysł. rusinów galicyj.

Lżyć.

Lzi cię kto, a ty go tesz, cóż się z tego stanie, tylko błoto do błota większe przymieszanie. — *J. Bocz. Or. pol.* 311.

Ł.

Łabędź.

Śnieżysty łabędź, nie urodzi kruka. — *Brz. z Żegl.*

Łacinnik.

Nie polityka, drwić z łacinnika. — *Bratk. G*, 4.

Ładne.

1. Lepsze ładne niż brzydkie.

   Lipsze — jak jakys kazaw — kraszcze, jak pohancze. — *Kolb. Pokucie* 3, 185.
2. Nie to ładne, co ładne, ale co się komu podoba. — *Niez.*

Łagodność.

1. Łagodnością więcej osiągnąć można niżeli przymusem: groźba zastraszy lękliwych, ale śmiałych zrobi krnąbrnymi. — *A. Fre.* 11, 229.
2. Łagodność, przy cnocie i cichości wszystkiego dokaże. — *A. M. Fre.* 88.
3. Łagodność przywabia, ostrość i zmarszczenie odstrasza, zamiast pociągnienia. — *A. M. Fre.* 96.
4. Łagodność wszystkiego dokaże, wszystko rada przedysputuje. — *A. M. Fre. powt.* 4.

Łajanie.

Łajanie bajanie, bitwa modlitwa. — *Sanoc.*

Łajka bajka, bytwa mołytwa. — *Przyj. dom.* 57, 278.

Łajno.

1. Istne zajęcze łajno, ni śmierdzi ni pachnie. — *Brz. z Rys.?*
2. Nie rozmazuj łajna, bo śmierdzieć będzie. — *Brz. z B. J.*

Łaknać.

Musi jeść kto łaknie, musi pić kto prahnie. — *Żar.* 308.

Łakomstwo.

1. Łakomstwa starym, a wilkowi drapieży, nikt nie omierzi. — *Brz. z Falib.*
2. Łakomstwo jest matką wszystkiego złego. — *Szczerb. Sax.* 2.
3. Z łakomstwa zwierzył kupiec zdrowia swego wiatrom i wodzie. — *Brz. z Klon. Flisa.*

Łakomy.

1. Łakomemu nigdy dosyć; oddaj mu resztki, jeszcze będzie prosić. — *Zienk.* 205.

   Łakomomu nigdy nema hodi. — *Przyj. dom.* 57, 278; na Rusi galicyj.
2. Łakomemu zawszę zwoza, godzien bywa y powroza. — *Żarty* 65.

   Nie darmo mówią: ... — *Tamże.*

   Niezrozumiałe to przysłowie przytoczone jako sens moralny powiastki o łakomcu, który przyznał się do zgubionego worka napełnionego liczmanami i zapłacił znaleźne w przekonaniu, iż zawiera złoto. Może zamiast „zwoza“ powinno być „zwodza“? lubo tego wyrazu nie znamy.
3. Łakomy ani na sumienie, ani na przyjaźń nie dba. — *Niez. z Żegl.*
4. Łakomy bierze oboje: co twoje to moje, a co moje to nie twoje. — *Zienk.* 205.
5. Łakomy, gdy nie zyskuje, szkoduje. — *Brz. z Budn. Ap.*
6. Łakomy jest niewolnikiem szkatuły swojej. — *Starow. Ref.* 102.
7. Łakomy nad marnotrawcę uboższy. — *A. M. Fre.* 31.

   .... ten co ma, rozproszy, ale zażyje; tamten co ma, nie ma, dobrowolną nędzę cierpiąc. — *Tamże.*
8. Łakomy najuboższy, zawsze mu brak. — *Brz.*

   Por. u Adal. N. 14.
9. Łakomy nie może przodkować w cnocie. — *Starow. Ref.* 100.
10. Łakomy wszystkiego się tknie, tylko pracy nie. — *Zienk.* 205.
11. Łakomy wszystko bierze miechem, a litościwy dzieli się orzechem. — *Zienk.* 205.

12. Niewybity mól z głowy: grosze łakomemu, strapionemu frasunek, fochy zalotnemu. — *J. Bocz. Or. pol.* 278.
Por. u Adal. N. 2.
13. Żyj oszczędnie, „łakomyś", zły język powiada. — *Brz. z Min. Ryt.*

Łapać.

1. Bóg wam łap cap.
Żartobl. zamiast: Bóg wam zapłać.
2. Co złapiesz, to twoje. — *Brz.*
Tyle twego, co złapiesz. — *Tenże.*
3. Łap, cap, a zresztą w nogi. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 1.

Łapcie.

1. Moje łapcie łykowe, przenoszą twoje buty kozłowe.
Białorus. Maje łapci łazowyje, pieranosiuć twaje boty kazłowyje. — *Opis. pow. Bor.* 429.
2. To dla niego jakby łapcie pleść.
Białorus. Heta jamu jak łapci plaści. — *Opis. pow. Bor.* 433.
T. j. nie trudna robota.

Łaska.

1. Drugi zamiast podziękowania za łaskę, łaje, że mu więcej nie dano. — *A. M. Fre.* 101.
2. Jak są większe, łaski zaraz dane, tak mniejszej ceny, kiedy przetrzymane. — *Brz. z Chrośc.*
3. Łaska bez datku, nie broni od niedostatku. — *Brz.*
Por. u Adal. „Datek" N. 10.
4. Łaska późna, niewdzięczna; im prędzej pospieszy, tem jest wdzięczniejszą, tem milej ucieszy. — *Brz. z Min. Ryt.*
5. Łaska ta w ohydzie, co na żółwiu idzie; lecz przyjemna taka, co ma skrzydła ptaka. — *Brz. z Min. Ryt.*
6. Łaska, trzy grosze; niełaska, nie proszę. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 9.
7. Snadnie łaskę kupi, kiedy kto nie głupi. — *Żar.* 135.
8. Więtszej jest władze łaska, niż moc zawżdy, boby z miłości i gardło dał każdy. — *Radw.* 32 *z Reja.*
T. j. więcej się dokaże z podwładnymi łaskawością, dobrem obejściem, niż przewagą siły.

Łaskotki.

Łaskotkami duszę z ciała wygania.
Białorus. Łastaczkami duszu wyjmajeć. — *Opis. pow. Bor.* 429.

Łata.

Łaty na odzieży, to są hieroglify ubóstwa. — *Żół. Mom.* 234.

Łatane.

Lepsze swoje łatane, niż cudze kradzione.
Lipsze swoje łatane, jak czuże chapane. — *Kolb. Pokucie* 3, 185.

Łatwo.

1. Łatwo, jak chleb z masłem zjeść.
2. Łatwo, jak rzepę ostrugać. — *Brz.*
3. To tak łatwo, jak piórko osmalić. — *Niez.; Brz.*

Łatwowierność.

Łatwowierność rodzi oszustów. — *A. Fre.* 11, 254.

Łaźnia.

W łaźni się nie myć, nie mieć pacierza na pieczy w kościele, z targu przyjść czczym, bardzo to nie g'rzeczy. — *Wójc.* 4, 212 *z Żabcz.*

Łączyć.

Co się źle złącza, dobrze się rozwodzi. — *Brz. z Jag.*

Łeb.

1. Bodaj ci jeszcze w kobyli łeb zadzwonili. — *Lud. Kuj.*
2. I to w łeb weźmie. — *Niez.*
T. j. skończy się, przeminie.
3. Koczki mu drą we łbie.
Fanatyk, któremu koczki drą we łbie, albo mu się muchy roją w głowie, niektórzy mówią. — *Linde z Mącz.*
4. Łeb na łeb.
Pomieniać się z kim na co, łeb na łeb, t. j. sztuka za sztukę, bez dopłaty.
5. Móle mu szemrzą we łbie.
T. j. cierpi melancholję.
6. Na gołe łby.
Potykać się....
T. j. w zapasy iść bez żadnej broni, z gołemi rękami.
7. Na łeb, na szyję.
Śpieszyć się....
T. j. robić co z wielkim pośpiechem, na złamanie karku.
8. Strzel w łeb.
T. j. nie rozumiem, choćbyś mi w łeb strzelił.
9. Tak kudłatego za łeb, jak łysego. — *Brz. z Lib. Sen.*
10. Znać bywa i na łbie, kto się sprawia, jak Bóg przykazał. — *Brz. z Reja Ap.*
T. j. gdy nie siwieje lub nie łysieje przedwcześnie.

Łeż.

Łeż zawżdy chodzi by gęś oszemłana a prawda jako królewna ubrana. — *Radw.* 40 *z Reja.*

Łgać.

1. Co tknie, to łgnie. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 1.
2. Chto bresze, tomu łeksze, a chto prawduje, tot biduje. — *Kolb. Pokucie* 3, 180.
Bresze = łże; łeksze = lżej.
Ob. „Łgarstwo" N. 1.
3. Kto łże składnie, może i kradnie. — *Zienk.* 202.
Chto umije brechati, toj umije i krasty. — *Przyj. dom.* 57, 229.
Por. u Adal. N. 6.
4. Łgać, to nie cepem prać. — *Sanoc.*
Brechaty, to ny cipom machaty. — *Kolb. Pokucie* 3, 179.

5. Łże, aż mu się z czupryny kurzy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 11.
6. Łże, co mu ślina na język przyniesie. — *Niez.*
7. Łże, jak z regestru. — *Brz.*
8. Żadna bestja tak nie zełże, jak grzeszny człowiek.
Por. u Adal. N. 29.

Łgarstwo.

1. Kto łgarstwa płodzi, temu się dobrze powodzi, a kto prawdę mówi w oczy, tego bieda tłoczy.
Ob. „Łgać" N. 2.
2. Łgarstwo ma krótkie nogi. — *Brz.*
T. j. niedaleko zajdzie.
3. Łgarstwo gdzie wieczerza, rzadko tam śniada, a jeszcze rzadziej obiaduje. — *Brz.*
Bo tymczasem prawda wyjdzie na wierzch.

Łgarz.

1. Gdzie łgarz przeskoczy, prawdomowny padnie.
2. Łgarze, Pan Bóg każe — czasem głodem i mrozem, a czasem i powrozem. — *Zienk.* 205.
Por. u Adal. N. 1.
3. Łgarzowi nikt nigdy nie wierzy, tylko czasem on sam sobie. — *A. Fre.* 11, 213.
4. Najlepiej jest łgarzom powierzyć tajemnicę, bo choć ją wyplotą, to im nikt nie uwierzy. — *Żół. Mom.* 54.

Łopata.

Łopatow mu rozumu w hołowu ny nakładesz. — *Kolb. Pokucie* 3, 185.

Łotr.

1. Długo pokuka, kto łotra oszuka.—*Żar.* 49.
Por. u Adal. „Baba" N. 40.
2. Łotr łotra najrychlej wyszpieguje. — *Brz. z Biel.*
3. Łotrowska odwaga, do grzechu pomaga. — *Trztp. Dw. D,* 1.
4. Nie staraj się łotra przekonać, że jest łotrem; on to wie dawniej od ciebie, ale staraj się przekonać tych, co łotrów pajęczynę biorą za jedwab. — *A. Fre.* 11, 246.
5. Wielcy łotrowie małych sądzą. — *Falib. Dis. L.* 3.
6. Z łotrem argument pałka albo nic. — *A. Fre.* 11, 220.

Łowić.

Snadnie ułowić, kto w ptaki sam wpadnie. — *Brz. z Tward.*
W ptaki (komu) wpadać = wmieszać się w jego sprawy, wrywać mu się, pomylać mu szyki. — *Linde.*

Łoza. Łozina.

Bodajeś w łozinę zaszedł.
A bodaj ty w łozu zajszow! — *Kolb. Chełms.* 1, 31.
T. j. bodajeś się w łozinie zabłąkał, poszedł na stracenie djabelskie „mówi się, gdy kto idzie tam gdzie nie potrzeba". — *Tamże.*

Łożyć.

Więcej łożywszy, gruntowniejsza rzecz będzie. — *A. M. Fre.* 92.

Łódź.

W jednej łodzi z kim pływać. — *Brz.*
Być z kim jednych przekonań, lub dzielić niebezpieczeństwa. — *Tenże.*

Łój.

1. Ni do łoju, ni do słoju.—*Brz. z J. Dzierzk.*
Toż samo znacz. co „ani do tańca, ani do różańca".
2. Póki gorący łój, póty knot maczać. — *Brz. z Pot. Syl.*
.... bo skoro skrzepnie, daremna robota, zepsujesz, złamiesz, a nie wetkniesz knota. — *Tamże.*

Łuck.

W tom Łucku wse ne po ludzku; naokoło woda, a w seredyni bida. — *Dar.* 140.
Łuck miasto w gub. Wołyńskiej. Wiele miast na Rusi ma podobnego układu przypowiastki. Por. u Adal. „Kamieniec Podolski" N. 2.

Ługowski.

Obmanuw, jak Ługowski Moskwu. — *Dar.* 48.
Pamiątka autora umowy hadziackiej (1658 r.) Jana Wyhowskiego hetmana Zaporoża, w pieśniach i dumach kozackich Ługowskim nazywanego. — *Tamże.*

Łukasz św. (18 października).

Na święty Łukasz, próżno grzybów szukasz; lecz rydz jeszcze się zawadzi, jeżeli mróz go nie zdradzi. — *Zienk.* 169.

Łydki.

Łydki mu się trzęsą. — *Brz.*
T. j. ma wielki strach.

Łykać.

1. Łyka jak bagniątko. — *Niez.*
T. j. nie bardzo gładko.
Bagniątko = kosmaty pączek na wierzbinie, z której robią palmy na kwietnią niedzielę. U ludu jest zwyczaj połykania tych pączków.
2. Łyktus benedyktus. — *Brz.; Niez.*
Na tych, co dobrze piją.

Łyko.

1. Lepsze swoje łyczko, niż cudzy rzemień. — *Sanoc.*
2. Łykiem człowieka nie mierz.
T. j. nie sądź o człowieku z łyczanych łapci.
3. Na łyczku (jak mówią) jego zdrowie. — *Białob. Zeg. G,* 1.
Odm. Na łyczku rzecz wisi. — *Brz.*
T. j. na nitce, na włosku.
4. Od łyczka do rzemyczka, a od rzemyczka na hak. — *Brz.*
.... od rzemyczka niedaleko do stryczka. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 8.

Łysy.

1. Dziewięciu łysych porachować. — *Sanoc.*
   To mróz zelżeje.
2. Łysego łatwo golić. — *Sanoc.*
   Por. u Adal. N. 11.
3. Łysemu nie służy grzebień. — *Brz. z Birk.*
   Por. u Adal. N. 2.
4. Łysy do raju się nie dostanie.
   Ny bude łysyj w raju. — *Kolb. Pokucie* 3. 187.
5. Straciwszy wszystkie włosy i z tyłu i z czoła, cóż ci już zbywa stracić. łysy? głowę zgoła. — *Brz. z Min. Ryt.*
6. To co łysego. — *Niez.*
   Żartobl. zamiast: co inszego.

Łyżka.

1. Bez łyżki zła sprawa, chociaż dobra potrawa. — *Brz.*
   Napis na łyżce.
2. Djabeł po łyżce, kiedy niema co jeść. — *Brz. z Dzwon.*
   Por. u Adal. N. 3.
3. Do obiadu łyżka droższa.
4. Jednemu łyżką, drugiemu garścią. — *Brz.*
5. Nowa łyżka gębę drze. — *Sanoc.*
   .... hubu dre. — *Przyj. dom.* 57, 310.
   Por. u Adal. N. 10.

Łza.

1. Cudze łzy ci nie pomogą.
   Cudzemi łzami się nie zapomożesz.
2. Grzech pierworodny myje się wodami krzszczenia: uczynek zły się zmywa łzami. — *Bar. Żyw.* 141 *b.*
3. Kto żyjąc łzy leje, umierając się śmieje. — *Zienk.* 204.
4. Łatwo się łzy ocierają, kiedy jest czem. — *Brz.*
5. Łzy cierpiącemu są ulgą. — *Brz.*
6. Na to łez dobył Pan z naszej zrzenice, aby omyte było nasze lice. — *Bar. Lut.* 14.

M.

Macać.

1. Pomacaj się sam. — *Brz.*
   T. j. porachuj się z sumieniem i sam osądź swoje sprawki.
2. Ręce mają, a nie macają. — *Brz. z Bud. Ap.*
   T. j. nie chcą prawdy dochodzić.

Mach.

1. Jednym machem dwie muchy ubić. —
   Por. u Adal. t. w.
2. Kuda mach, tuda mach, a wse bidu po zubach. — *Przyj. dom.* 57, 268.
   Ruś galicyj.

Maciej.

Maćkiem był, Maćkiem został, czapkę zgubił, w papę (i w pysk) dostał.
Por. u Adal. N. 18.

Maciej św. (24 lutego).

Jeżli Maciej lodów nie roztopi, będą jeszcze chuchali w zimne ręce chłopi — a jak ciepło na Macieja, to już wiosny nadzieja. — *Zienk.* 90.
Por. u Adal. N. 1 i 8.

Macocha. Macoszyn.

1. Oj ty maczuszyna dytyno! — *Kolb. Pokucie* 3, 189.
   Por. u Adal. N. 12.
2. Rzucając ktoś kamieniem na psa, na macochę trafił i rzekł: toć nie źle, chociam zboczył trochę. — *Kulig. Dem.* 107.

Magdalena.

Gospodyni Magda świniom groch wyjadła. — *Glog. Skarbczyk,* 62.
.... plewy zjadła, pomyje wypiła, z świńmi się pobiła. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.

Magnat.

Co to są *Magnates?* — oto *magnetes;* wszystko ciągną do siebie, z tą tylko różnicą, że nie żelazo, ale złoto. — *Grab. Przyp.* 11, *z ks. Bielec.*

Maj.

1. Choć przyjdzie maj, to bydłu jeszcze daj, o byku nie zapominaj; a jak przyjdzie czerwiec, kobyłą w pole wywlecz. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 18.
2. Czasem w zimne maja ranki, trudno napotkać kocanki. — *Brz. z Kal. gosp.*
3. Deszczyk majowy, to jak łzy dziecięce — porosił, popłakał, i nie płacze więcej. — *Zienk.* 113.
   Por. u Adal. N. 4.
4. Jak w maju zimno, to jeszcze w stodole długo będzie ciemno. — *Zienk.* 114.
   Por. u Adal. N. 9.
5. Maj — ostatek dobytkom daj. — *Lucocz.* 51, 25.
   Por. u Adal. N. 18.
6. Maj, to maj, jak raj, pełno kwiecia, zieloności, pełno woni i śpiewności. — *Brz. z Kal. gosp.*
7. Maj u niego w głowie. — *Niez.*
   Czyli: zielono, t. j. niedowarzony, świta mu w głowie.
   Por. u Adal. „Głowa" N. 115.
8. Odmienił się maj w marzec.
   Przysłowie stosowane szczególniej do pożycia małżeńskiego, gdy to z razu zgodne, zaczyna stawać się nieznośnem z powodu ciągłych kłótni.

9. Szumno w maju, w polu w gaju.—*Zienk.* 113.
.... brzęczy łąka, dźwięczy niwa, ptak i pasterz, wszystko śpiewa: Boże daj! Boże daj! aby wiecznie trwał nam maj — *Tamże.*
10. W maju zbiera pszczółka, zbierajże też ziółka. — *Zienk.* 113.
.... na ratunek w potrzebie, i dla drugich i dla siebie. — *Tamże.*

Majątek.
1. Łatwiej jest majątku się dorobić, niż go utrzymać. — *Brz.*
2. Majątek jest ptak; puścisz go, poleci. —
3. Najpewniejszy sposób pomnożenia majątku, zrobić się kpem na lat dziesięć. — *Brz. z J. M.*
Por. u Adal. N. 3.
4. O majętność swarzą się prawnicy, o ciało doktorowie, a o duszę teologowie. — *A. Grab.* 40 *z Dworz. Górn.*
Ludzie nie mają jedno trzy rzeczy: majętność, ciało i duszę; otoż.... — *Tamże.*

Majętność ob. **Majątek.**

Majster.
1. Majster miotlarz. — *Brz.*
Ma to znaczyć w sensie ironicznym: „zręczny w interesach, grze“. — *Tenże.* Niby że wymiata jak miotłą pieniądze z cudzych kieszeni.
2. Majster popsuj. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 8.

Malarz.
Malarz głowę trafi, lecz rozumu w głowie arcymalarz nie trafi. — *Groch. W.* 578.

Malowany.
Jak malowany.
Stoi....
Ani be, ani me, odezwać się nie potrafi.

Maluczki.
Pan maluczkim objawia, czego wielkim odmawia. — *Ad. Mick. Dziady.*

Małe.
Co małe to i miłe. — *Brz.*
Por. u Adal. „Prosię“ N. 4.

Małgorzata św. (13 lipca).
W dzień świętej Małgorzaty, pierwsze gruszki do chaty. — *Zienk.* 137.

Mało.
1. Kto kontent z mału, żyje bez mozołu. — *Brz.*
2. Mało wiele.
T. j. ile tyle, co bądź.
3. Mniejsza o to.
.... z tem.
T. j. nie wiele mi na tem zależy.
4. Mniej więcej.
Ilość przybliżona.

Małpiarstwo.
Kraj nasz zawsze chorował na małpiarstwo, zwłaszcza złego. — *A. Fre.* 11, 233.

Mały.
1. Czepiają się mali przy wielkich. — *Brz. z Oss.*
2. Malenek, da umenek. — *Wurz.* 15.
Małenkij, ałe ważnenkij. — *Tamże; Kolb. Pokucie* 3, 186.
3. Małemu, rosłego pachołka szaty nie służą. — *Brz.*
4. Mały wzrostem animuszu nastawia. — *Pot. Jow.* 188.
5. Zawsze co mali, bywają czupurni, a jak po polsku zowią ich, są durni. — *Jabl. Ez.* 69.

Małżeństwo. Małżeński.
1. Dawniej dosyć było dwie osób do małżeństwa, a teraz dwie za mało. — *Żół. Mom.* 256.
2. Dobre małżeństwo, gdzie rozjemcy nie ma. — *A. Fre.* 11, 225.
3. Kto chce żyć spokojnie w małżeństwie, niech się nie żeni. — *Żół. Mom.* 163.
4. Lepiejby małżeństwa robiły, gdyby chodziły do reparacji, niż do separacji. — *Żół. Mom.* 227.
5. Lepsza kłótnia w małżeństwie, niźli neutralność. — *Żół. Mom.* 229.
6. Małżeńskie węzły, tylko rydel rozcinać powinien. — *Brz. z Pot. Arg.*
7. Małżeństwo albo nam czyni raj na ziemi, albo czyni z niej piekło. — *Brz. z B. J.*
8. Małżeństwo bez miłości, to kawa czarna bez cukru. — *W. Gom. T. Il.* 5. 5. 63.
9. Małżeństwo bez pieniędzy, to wrota do biedy i nędzy.
10. Małżeństwo, gdy się go miłość wyrzekła, jest największem nieszczęściem, jest obrazem piekła. — *Zab.* 13, 226.
11. Małżeństwo jest machina parowa, bo jej koniecznie *pary* potrzeba. — *Żół. Mom.* 154.
12. Małżeństwo jest poncz.: mąż arak, żona cytryna, posag cukier, a miłość gorąca woda, która z czasem stygnie. — *Żół. Mom.* 188.
13. Małżeństwo jest wielkie dzieło i wtenczas najlepiej ułożone, kiedy się może obejść bez rozdziałów. — *Żół. Mom.* 265.
14. Małżeństwo miewa swoje krzyże. — *Brz. z Groch.*
15. Małżeństwo rodzi dziewice, i kazi je.
16. Nie niewola w małżeństwie, ale myśl bezpieczna, ale uciechy miłe, ale zgoda wieczna. — *Sim. Siel.* 48.
17. Słodycz małżeńska często się z cukrową kolacją kończy. — *Brz. z Oss.*
18. W małżeństwie będziesz gronem dziatek otoczony; w zupełniejszej swobodzie będziesz żył bez żony. — *Zab.* 15, 172.

19. W małżeństwie jak się pokłócą, będzie tam albo psie złe, albo djabeł kotny. — *Pot. Arg.* 517.
20. W małżeństwie wdowca lub wdowy, tabela porównawcza zawsze na porządku dziennym. — *A. Fre.* 11, 248.
21. W muzyce małżeńskiej byle się *oboje* zgadzały, to mniejsza o inne instrumenta. — *Żół. Mom.* 213.

Mama.

1. Każdoj mamy dytyna kraszcza. — *Kolb. Pokucie* 3. 185.
   Por. u Adal. „Matka" N. 36.
2. Koły mama durneńka? jak detyna małeńka. — *Podole ros.*
   T. j. „kiedy matka głupia? jak ma maleńkie dziecko". Przysł. prześladujące zbyteczne pieszczenie się matek z niemowlętami.
3. Maminej spódnicy się trzyma. — *Brz. z J. M.*
   O rozpieszczonym gagatku.

Mamka.

Jaka mamka, taka lalka. — *Kolb. Pokucie* 3, 183.

Marchew.

Zyg, zyg, marchewka.
.... pasternaczek, rzodkiewka.
Żartobliwe naigrawanie się, drwinki z kogoś, gdy mu się nieudało dokonać tego, co zapowiedział. Wyrazom tym zwykło towarzyszyć „skrobanie marchewki" na palcach.

Marchołstwo.

Świętego kijem biją za marchołstwo. — *Zygr. Pap.* 153.
Podług Lindego marchołstwo znaczy tu sowizdrzalstwo. Warcholstwo?

Marchołt.

Podczas (t. j. czasem) szpetny Marchułt mędrszy, niż krasny Ganimed. — *Knap. Ad.* 1014.

Marcin.

Za wsi hołowy i za Martynowi dity. — *Przyj. dom.* 57, 398.
Przysł. rusinów galicyj. stosowane w razie, gdy ktoś pada ofiarą za nie swoje winy t. j. musi odpowiadać, pokutować „za wszystkie głowy i za Marcinowe dzieci".

Marcin św. (11 listopada).

1. Gęś na Marcina po wodzie, wół na Wielkanoc po lodzie.—*Brz. „z okolic Krak."*
2. Jak Marcin na białym lub pstrym koniu przyjedzie, to lekką albo mierną, a jak na czarnym, to tęgą zimę przywiedzie. — *Zienk.* 178.
   Por. u Adal. N. 2.
3. Kiedy na święty Marcin gęś ujdzie po lodzie, to na Boże Narodzenie popłynie po wodzie. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 26.
4. Liście padają, drogę uścielają, wiatr je ścina dla Marcina. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 6.
5. Marcinkowe lato. — *Brz. Sanoc.*
   Gdy piękna pogoda w pierwszej połowie listopada; babie lato.
6. Marcin z Jerzym na koniech; gdy z konnej są roty, muszą w niebie większy żołd brać niźli piechoty. — *W. Koch. Fr.* 125.
7. Na Marcina gęś po wodzie, to Boże Narodzenie po lodzie — a jak gęś po lodzie, to Boże Narodzenie po wodzie. — *Zienk.* 178.
   Por. u Adal. N. 27.
8. Po Świętym Marcinie, kiep ten, co chodzi w czapczynie. — *Niez.*
9. Próżno Abrahamowym liczy się synem, co płaszcza ubogiemu nie rzeże z Marcinem. — *Pot. Zac.* 152.

Marek św. (25 kwietnia).

Na świętego Marka, sieje się ostatnia jarka; ale tatarka, wczesna jeszcze na świętego Marka. — *Zienk.* 107.
Por. u Adal. N. 8 i 9.

Marja.

1. Nema nad rybu łynynu, jahodu sływku, a diwku Marynu. — *Przyj. dom.* 57, 289.
   Przysł. rusinów galicyj.
   Por. u Adal. N. 6.
2. Nierychło Marychno po śmierci wędrować.
   Por. u Adal. A. 3.

Marja Magdalena (22 lipca).

1. Marja Magdalena kiedy bardzo płacze, to smucić się będą oracze; ale kiedy tylko się kwili, to się wszystkim przymili. — *Zienk.* 137.
2. Na Marję Magdalenę pogoda, pszczółek wygoda; a jak słota, to lichota. — *Zienk.* 137.

Marjasz.

Lepsza nasza bez marjasza. — *Niez.*
Tak mawiał gracz wygrywający partję bez pomocy „marjasza" t. j króla z damą rachujących się 20 punktów.
Por. u Adal. t. w.

Marnotrawca.

1. Marnotrawcy lekarzem nędza. — *A. Fre.* 11, 214.
2. Marnotratnicy, kiedy obiad zjedzą, czasem o głodzie przy wieczerzy siedzą. — *Rej Żw.* 217 *b.*
3. Nie ukręcisz bicza z piasku, z marnotrawcy gospodarza. — *A. Fre.* 11, 235.
4. Z marnotrawcą, a chciwym, sprawy nie miej, bo się mu nie wypłacisz. — *A. M. Fre.* 31.

Marnotrawstwo.

Marnotrawstwo łatwo przekracza granicę uczciwości. — *A. Fre.* 11, 227.

Marzec.

1. Marzec czy morzec? nie jednego morzy:

żyje z wieczora, a nie ujrzy zorzy. — *Bar. Lut.* 285.

.... nim kwiatki z siebie ziemia puści, wiele z człowieczych trupów gnojów się naściele. Każdy u śmierci miesiąc pod nogami, w każdym miesiącu straszy nam marami. — *Tamże.*

2. Nadszedł marzec, nie jeden się na wieki spać położy starzec; — a staruszka? też nie jedna zażąda z czterech deszczek łóżka. — *Zienk.* 97.
   Por. u Adal. N. 3.
3. W marcu kto siać nie zaczyna, dobra swego zapomina. — *Zienk.* 96.
   Por. u Adal N. 28.

Marzenie.

Początek w powietrzu, koniec w błocie; taki marzeń zwykły skutek. — *A. Fre.* 11, 257.

Marzyć.

O tem się marzy, co czynim na jawie. — *Kniaź. Poez.* 2, 69.

Mateusz św. (21 września).

Święty Mateusz chmiel z tyczek odziera, i też miód z ulów podbiera. — *Zienk.* 160.
Por. u Adal. N. 10.

Matjasz.

1. Nie frasuj sobie Matjaszu głowy, kto ma być królem, już dekret gotowy. — *Bratk. F.* 3.
   Był to widać wiersz z okazji elekcji 1797 r. Por. u Adal. N. 2.
2. Otóż masz, Matjasz. — *Brz. Sanoc.*

Matka.

1. Bodaj cię matka skarała. — *Sanoc. Lud.*
2. Matka choć obije, to kochana. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 20.
3. Matka surowo karci nieposłuszne dzieci, ale łatwo ją rozbraja jedno ich serdeczne uściśnienie. — *A. Fre.* 11, 242.
4. Moja matka i jego matka, to były dwie matki.
   Na urojone pokrewieństwo.
5. Nie każda matka dla swoich dzieci jedynaka. — *Kolb. Pokucie* 3, 188.
6. Rachuj dni pani matko, wieleś tańcowała, kiedyś pana ziętaszka sobie dostawała. — *Papr. Pr. E*, 2.
   T. j. zięcia, z którego matki rzadko są zadowolone. — *Brz.* Albo toż znaczy: że matki najlepiej się bawią, gdy mają córki na wydaniu.
7. Wyścigi matki z córką jeżeli nie zdrożne, to zawsze śmieszne. — *A. Fre.* 11, 217.

Matka Boska.

1. Do Bożej Matki, mówcie ojcy i dziatki. — *Ł. Bar. Wien.* 66.
2. Najświętszej Panny cuda, im nie wierzyć, rzecz jest chuda. — *Ł. Bar. Wien.* 89.
3. Po świętej Matce, ten kiep, co chodzi w czapce. — *Niez. Sanoc.*
   Niewiadomo do którego święta N. Panny stosuje się to przysłowie.

Mazur.

1. Mazur gdy zwłoszeje, hołysz spanoszeje, sowa zjastrzębieje, chłop łaciną sieje — cztery rzeczy przeciwne i niepotrzebne. — *Wójc.* 4, 233.
2. Mazur powiada „jak cię pęcnę!“, a on już na ziemi leży. — *Niez.*
3. Mazur ślipyj sia rodyt, a durny umiraje. — *Barącz* 237.

Mądrość.

1. Gdzież jest człowiek mądry, któryby we wszystkiem szedł za mądrością? — *Zab.* 16, 305.
2. Mądrość uczy, czego szukać i czego się chronić. — *J. Koch. Dz.* 193.
3. Największa mądrość, wcześnie to obrzydzić, czego później trzeba się wstydzić. — *Zienk.* 207.
4. Na mądrości zażywanie trzeba osobnej mądrości i miary. — *Lub. Rozm.* 23.
5. Nie zwykła miękko mądrość odpoczywać, lecz jej przez pracę potrzeba nabywać. — *Niez. z Kaz. O. Aleks. Karmelity bos. na pogrz. Mikoł. Gniewosza* (1650 r.)
6. Poparlować, poszprachać, mądrość się wam zdawa. — *Mon.* 70, 103.
   Nie znacie naszej matki wolności i prawa.... — *Tamże.*
   Matki = ojczyzny, rzeczpospolitej.
7. Wlecze się chuda mądrość, spasłe głupstwo toczy. — *Kras. W.* 14.

Mądry.

1. Byś zupełnie był mądrym, wiek ci nie wystarczy, bo, nim się mądrym staniesz, śmierć cię przefrymarczy. — *Niez. Antyk.*
2. Chciej być mniej mądrym a będziesz mniej głupim. — *A. Fre.* 11, 246.
3. Czasem błaznowie mądrzy, a mędrcy błaznowie. — *Trzt. G*, 3.
4. Insza mądry albo rozsądny, insza uczony. — *A. M. Fre.* 15.
   .... każdy ma rozum i racją, ale nie każdy rozsądek. — *J. Bocz. Or. pol.* 295.
5. Insza mądry, insza mędrek. — *A. M. Fre.* 15.
6. Jak mądry pobłądzi, to grubo pobłądzi. — *Brz. z J. M.*
7. Lepiej z mądrym się bić, niż z głupim kochać (całować). — *Niez.*
   Por. u Adal. „Głupi“ N. 140.
8. Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim tanio kupić. — *Zienk.* 205.
   .... znaleść, bo się nie podzielisz. — *Niez.*
   Por. u Adal. „Głupi“ N. 142.

9. Mądrego znak, złem naczyniem przecie dobrze zrobić. — *A. M. Frc.* 30.
10. Mądremu dość na słowie, a głupiemu i sto słów, jakbyś mówił do osłów. — *Zienk.* 206.
11. Mądry, jak czterech głupich.
T. j. bardzo głupi.
12. Mądrym się ten darmo zowie, kto nie ma rady w swej głowie. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 46.
13. Mądry przestaje na tem, co osiągnąć może. — *Niez.*
14. Mądry rady nie skąpi, ale głupiemu ustąpi. — *Zienk.* 206.
Por. u Adal. N. 29.
15. Mądry rozumu słucha.—*Niez. z Dowhal.*
Por. u Adal. N. 56.
16. Mądry rychlej się wykicha z żalu. — *Pot. Syl.* 134.
17. Mądry sam sobie szkodzi, kiedy z głupim w poufałość zachodzi.—*Zienk.* 206.
18. Mądry strzeże się złego, mocny dufa w siłę. — *Niez. Antyk.*
19. Mądry wierzy i zabiega; prostak lekceważy, a zatem zaniedba.—*A. M. Frc.* 52.
20. Mądry zawsze się na obiedwie stronie spodziewa. — *A. M. Frc.* 38.
.... i oraz gotów, dla tegoż nie mu nagłego nie masz, i nie zaszkodzi. — *Tamże.*
21. Najstraszniejsze głupstwa mądrych. — *A. Frc.* 11, 216.
22. Nie chwal się mądry z rozumem, a mocny z siłą. — *Sanoc.*
23. Nie trudno bywa trafić to mądremu, jakoby oddać wet za wet drugiemu. — *Żar.* 153.
24. Nikt nie zna mądrego, jeno mądry. — *Birk. Zamoy.* 25.
25. On taki mądry, że jak znajdzie papier niepisany, to czyta. — *Brz. z J. M.*
26. Pożyteczniejsze mądrego próżnowanie, niż głupiego robota. — *J. Bocz. Or. pol.* 299; *A. M. Frc.* (1802) 33.
27. Szalonemi bywają, co chcą być mądremi; być nie mogą szaleni, co chcą być dobremi. — *Niez. Antyk.*
28. Ten mądry, który najmniej głupim jest. — *Mon.* 65, 394.
29. Teraz nie ten mądry, kto dobrze pisze, lecz ten, kto dobrze odrwiwa. — *Lin. p. w. „Odrwiwać“.*
30. To się i mądremu trafi.
Ironicznie.
31. Trudna rzecz, mieć cię mądrym, choćbyś się chciał spadać; lecz głupim mógłbyś nie być, gdybyś nie chciał gadać. — *W. Koch. Fr.* 36.
32. Za jednego mądrego, sto głupich na świecie. — *Krasic. W.* 51.
33. Z mądremi człowiek mądry, z głupiemi głupieje. — *Pot. Arg.* 9.
Starodawna przypowieść a prawdziwa pieje: ... — *Tamże.*
34. Z mądrym wojuj rozumem, z głupim tylko siłą. — *A. Frc.* 11, 245.

Mąż.

1. Biedny mąż, żona i przez sen gada. Biedna żona, mąż chrapie. — *A. Frc.* 11, 241.
2. Choćby takij jak worona, aby buła oborona. — *Podole ros.*
Stosuje się do męża.
Por. u Adal. „Chłop“ N. 120.
3. Gdzie mąż stary, a żona młoda, tam rzadko bywa zgoda. — *Sanoc.*
Por. u Adal. N. 7.
4. I mądry mąż zgłupieje przy złej, zrzędnej żenie. — *Pot. Pocz.* 70.
5. Kochany mężu, strzeż żony i siebie od zbyt wesołej przyjaciołki. — *A. Frc.* 11, 240.
6. Mąż a żona, to jedno licho.
Muż a żona, to jedna sotona. — *Podole ros.*
7. Mąż i żona od Boga. — *Trzt. D,* 4.
Por. u Adal. N. 24.
8. Mąż jest barometrem swej żony: kurczy się na burzę, wznosi na pogodę. — *Żół. Mom.* 159.
9. Mąż jest zawsze panem domu, a osobliwie wtedy, kiedy żony w domu nie ma. — *Żółk. Mom.* 175.
10. Mąż kiedy żonę nahajką smaruje, rozum do głowy żenie przystępuje. — *Bratk. II, 2 b.*
11. Mąż stale trwały znieść wszystko gotowy, — *Trzt. B 4, b.*
Szlachetne serce nie dba na złych mowy ..— *Tamże.*
12. Mężowie w klubach, żony nudzą się, niedziw, że za domem szukają rozrywki. — *A. Frc.* 11, 251.
13. Mężowie zwykli się zwać głową żon swoich; jakże nogi nie mają się plątać, kiedy się głowa czasem chwieje.—*Niez. z Kal. Wileń.* 1832.
14. Niepróżno to niejeden mąż mówi: moja droga! moja najdroższa żono! bo niejeden zapewne opłacić jej się nie może. — *Żół. Mom.* 61.
15. Nie szkodzi gdy mąż trochę głuchy, żona trochę ślepa. — *Zienk.* 197.
Aby w domu nie mieć gorzkiego chleba.... — *Tamże.*
16. Nie tak sromota, gdy mąż sam przez się błądzi, jako gdy niewiasta mężem swoim rządzi. — *Petr. Ek.* 19.
17. Nie trzeba męża mierzać po urodzie. — *Mon.* 71, 544.

18. Nie trzeba męża wiertelem mierzyć. — *W. Koch. Fr.* 268.
Wiertel = ćwiertnia; w W. Polsce pewna miara na zboże.
Por. u Adal. „Chłop" N. 5 i 95.
19. Poszłabyś ty zamąż? — Toćby się polazło. — A masz ty co? — Możeby się znalazło. — A umiesz ty robić? — Co wam do głowy wlazło! — *Lud. Kuj.*
20. Po tem wyższego męża możesz poznać w tłumie, że on zawsze to tylko zwykł robić co umie. — *Ad. Mick. Zd. i uw.*
21. Wielki mąż, błądząc nawet, zostawia po sobie wielką naukę. — *Żół. Mom.* 236.

Medyk.

1. Kędy niemasz choroby, tam nic po medyku. — *W. Koch. Fr.* 92.
2. Mądry medyk upatruje, aby wątrobę chłodząc, nie zaziębił żołądka. — *A. M. Fre.* 28.
Tak ratować jedno trzeba, aby drugie nie zepsować; .... — *Tamże.*

Melancholja.

1. Dzisiaj z melancholią wszystko złe nastało. — *Trzt. k. tyt.*
Dobre lata bywały gdy się żartowało.... — *Tamże.*
2. Zły czart melancholia, anioł myśl wesoła. — *Trzt. k. tyt.*
Zaniechaj melancholiey y skrupułów zgoła...— *Tamże.*

Mędrek.

1. Gdzie są mądrzy, tam muszą być i mędrkowie. — *Linde.*
2. Głupi mędrek, istny trąd, głaszcząc ucho szerzy błąd. — *A. Fre.* 11, 249.
3. Mędrek opinji, mądry wygadza rzeczom.— *A. M. Fre.* 41.
4. Mędrek przecię coś widzi, lubo w rzeczach nie widzi. — *A. M. Fre.* 3.

Mędrzec.

1. Bez pieniędzy mędrzec nie stoi za szyszkę borową. — *Burl. A.* 2.
2. Co mi po mędrcu, co sam żyje sobie? — *Zab.* 15, 37.
3. Czego mędrzec nie zgadnie, to głupi przepowie. — *Niez.*
4. Łatwiej dociec kto jest większy mędrzec, niż kto jest większy głupiec, co nas mocno cieszyć powinno. — *Żół. Mom.* 272.
5. Mędrce bezbrodni, albo cudem natury, albo wiary nie godni. — *Krasic. W.* 51.
6. Od fałszywego mędrca uchowaj nas Panie, jeden za stu głupców stanie. — *A. Fre.* 11, 247.

Mędrzeć.

Próżno mędrzejesz po szkodzie. — *Pot. Zac.* 13.

Męstwo.

1. Koni i broni i ubioru żołnierskiego używają, a męstwo ich w lesie. — *Bud. Ap. E,* 4.
T j. jak do bitwy, w las; chowają się przed niebezpieczeństwem.
2. Męstwo drugi w czem pokłada? mniema że pioruny włada, gdy pióro za czapką trzpiata, albo kołnierz grzbiet omiata. — *Lot Gol. C,* 5.
3. Niewielka to musi być rzecz męstwo, kiedy się nie u jednego w gębie zmieści. — *Żół. Mom.* 50.
4. W pieszczotach męstwo się urodzić nie może. — *A. Grab. Przyp.* 6.

Mężczyzna.

1. Co mężczyzna dzielnością swoją majętności przybawi, to białogłowa gospodarstwem, w dobrej mierze zachowa. — *Gór. Dw.* 239.
2. Mężczyzna powinien być tylko troszkę ładniejszym od djabła, a panna tylko trochę brzydszą od anioła. — *Niez.*
Odm. Mężczyźnie dość być trochę piękniejszym od djabła, aby się kobietom podobać. — *Brz. z J. M.*
Por u Adal. N. 2.
3. Szafranu nie przetrze, mężczyzny nie przeprze.
Ob. „Kobieta" N. 3.

Mężny.

1. Kto mężny prawdziwie, przed czasem jest cichy, ale w okazji żartko czyniący. — *A. M. Fre.* 38.
2. Mężnemu szczęście służy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 4.

Miara.

1. Co niemiara.
T. j. tak dużo, że trudno zliczyć.
2. Miara, wiara. — *Brz.*
Przysłowie kupieckie.
Por. u Adal. N. 10.
3. Miarą, miarą, mości panie! to was i na potem stanie. — *Niez.*
.... mierzcie panie! to wam i.... — *Tenże.*
4. Najlepiej wszystko w miarę. — *Bud. Ap.* 89.
Por. u Adal. N. 17.
5. Strzeż miary; abowiem rzecz jest piękna, przy rozumie cnota. — *Rej. Wiz.* 42 *b.*
6. Wiek długi trzyma miara zachowana, rozpusta bywa chorobą karana. — *Bar. Lut.* 352.
7. Wszyscy być chcemy zdrowi, a zaś miary, przestrzega rzadko jak młody tak stary. — *Bar. Lut.* 352.

Miasto.

1. Głupie miasto, niema za co chleba kupić. — *Kuj.*
Por. u Adal. N. 10.
2. Szczęśliwe miasto, które mieszkając w pokoju, obawia się przygody, a myśli o boju. — *Modrz. Baz.* 85.

3. To szczęście wszystkie miasta, wszystkie zamki mają, że piękniejsze z ruiny, niż z korzenia wstają. — *Pot. Arg.* 456.
4. W mieście, za dwóch dobrych, łotrów dwieście.
   Por. u Adal. N. 14.

Michał.
Michałek niedbałek. — *Krak.*

Michał św. (29 września).
1. Grzmot w święto Michała, żywność ludzka, Boska chwała. — *Zienk.* 161.
   Por. u Adal. N. 7.
2. Lichy to gospodarz, co na święty Michał szuka dopiero konia, by mu kopy spychał. — *Zienk.* 161.
   Por. u Adal. N. 7.
3. Po świętym Michale, wolno paść zuchwale. — *Zienk.* 161.
   Por. u Adal. N. 15.
4. Przyszedł święty Michał, będzie ludzi za piec wpychał. — *Zienk.* 161.
   Por. u Adal. 19.
5. Święty Michał kapustę do beczki wpychał. — *Niez. Sanoc.*
6. Święty sprawi Michał, że czart będzie zdychał: nagrobek mu damy: godzien ciemnej jamy. — *Bar. Lut.* 237.

Miech.
1. Dziurawego miecha nikt nie napełni. — *Sanoc.*
   Dierawoho micha nichto nenasytit. — *Przyj. dom.* 57, 240.
2. Kiedy miech wypchany jak cielę, znajdą się i przyjaciele; kiedy miech pusty jak łatka, nie masz ni siostry ni bratka. — *Kolb. Pokucie* 4, 322 *z Ks. Sad. Barącza.*
3. Szaleją ludzie, póki staje miecha. — *Brz. z W. Pot.?*
4. Wiatry, próżne miechy nadymają. — *Zab.* 7, 225 *Kossak.*

Miecz.
1. Jeszcze kat miecza nie przytępił. — *Grab. Przyp.* 121.
   Słowa Jana Zamojskiego w odpowiedzi Tęczyńskim, ostrzegającym go, po wykonaniu wyroku na Samuelu Zborowskim.
2. Miecz w rękę szalonemu.
   To samo, co...
   Mówią zwykle, gdy ktoś taki ma sobie udzieloną wolność działania, zwierzchnictwo, majątek i t. p., co obiecuje to na złe obrócić.
   Por. u Adal. N. 7.
3. Miecz zbroi ciało, pieśń ducha narodu. — *Sk. roz.* 46 *z A. E. Od.*
4. Po mieczu i po kądzieli. -- *Niez.*
   T. j. po ojcu i po matce.
   Por. u Adal. N. 10.
5. Straszna rzecz miecz nad szyją z sędziego wyroku. — *Wójc.* 4, 214 *z Zabcz.*
6. Tego hamuj, co się p rywa do miecza, nie tego co do mieszka. — *Rys. Ad.* 68.

Mieć. Mieć się.
1. Dobrze się ma: o nic nie dba. — *Niez.*
2. Insza mieć co, insza umieć zażyć. — *A M. Frc.* 15.
3. Ja nie mam, i ty nie miej! I trzask, baba babie stłukła garnek. Historyjka na porządku dziennym. — *A. Frc.* 11, 252.
4. Kiedy nie możesz mieć czego, daremny dyskurs pytać, na co ono dobre. — *A. M. Frc.* 63.
5. Kto chce co mieć, musi cierpieć. — *Żegl. Ad.* 45.
6. Kto dość ma, więcej nie żąda. — *Knap.* 385.
7. Kto frant, kto błazen, kto ledaco zgoła? ten co nic nie ma — tak świat zawsze woła. — *Bratk. F,* 1 *b.*
8. Kto ma dużo, jeszcze więcej chce. — *Niez.*
   Odm. Kto więcej ma, więcej pragnie; opuchłego największe pragnienie. — *A. M. Frc.* (1802) 21.
   Por. u Adal. N. 10, 32 i 36.
9. Kto ma, ten przewodzi; kto nie ma, na palcach chodzi.
   Chto maje, toj burdyt; a chto ne maje, toj mowczyt. — *Przyj. dom.* 57, 219.
   Przysł. rusinów galicyj.
10. Kto ma, u tego dobra mina; kto nie ma, języka w gębie zapomina.
   ... ten ostro gada; kto nie ma, ten cicho w kącie siada.
11. Ma, a u drugich prosi. — *Knap. Ad.* 480.
   Por. u Adal. N. 56
12. Ma, a nie zażywa; wielkie głupstwo czyni. — *Niez. z Dowhal.*
   Por. u Adal. N. 47.
13. Mało mając, małe troski. — *A. M. Frc.* 98.
14. Mam go za tyle, co błoto pod podeszwą. — *Kuj.*
15. Mam się, jak goły w cierniu. — *Niez.*
   T. j. źle mi się wiedzie.
16. Ma się dobrze, jak kokosz w kojcu u żydówki. — *Mijak. Kok.* 29.
17. Ma się spyszna, jak piszczek u ludzi na stypie. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 55.
18. Masz co, zażywaj milcząc, nie wykrzykuj. — *Knap. Ad.* 492.
   T. j. nie chełp się, nie chwal się.
19. Masz, czegoś chciał. — *Knap. Ad.* 280.
   T. j. dobrze ci tak!
20. Mieć dosyć, nie u fortuny, ale w naszej jest mocy. — *A. M. Frc.* (1802) 9.; *J. Bocz. Or. pol.* 295.
21. Mieć kogo w ręku.
   T. j. w zależności.
22. Mieć kogo za kozią pętelkę. — *Niez.*
   Za nic, za byle co, za bajbardzo.
   Por. u Adal. N. 80.
23. Miej się dobrze, możesz-li. — *Rej. Wiz.* 195.

24. Miej tyle ile potrzeba koniecznie, nie żyjesz wiecznie. — *Zienk.* 206.
25. Najgorsze słowo: miałem, teraz nie mam.— *Pot. Jov.* 23.
26. Najlepiej temu w świecie, co nic nie ma, bo się dosyć wyśpi i wydrzéma. — *Niez.*
 Por. u Adal. N. 8.
27. Nie ma się do niczego; śmierdzi mu robota. — *Klon. Wor.* 33.
28. Nie mieć kogo za Boże stworzenie. — *Brz.*
29. Nie mieć kogo za kozią łopatkę.— *Brz.*
30. Ne pytaj, jak sia majesz? posmotry, to piznajesz. — *Prz. dom.* 57, 289.
 Przysł. rusinów galicyj.
 Por. u Adal. N. 16.
31. Sam nie ma, a tobie dać ma. — *Niez. z Dowhal.*
32. Tak ma dosyć, co ma siła, jako co więcej nie pragnie. — *A. M. Fre.* 43.
33. Ten się kłopocze tem co ma, tamten że niema; kłopot zawsze, wolę jednak pierwszy. — *A. Fre.* 11, 222.
34. Wiele ma, kto ma dość.
35. Z niemianej rzeczy nie ucierpię straty. — *Zab.* 11, 7 *Kossak.*
 Por. u Adal. N. 35.

Miejsce.

1. Kto na jednem tylo miejscu siedzi, znać to po cerze jego, że się biedzi. — *Bar. Lut.* 82.
 Zdrowsza daleko kiedy ciecze woda, kto się przechadza, zdrowsza w nim uroda, a.... — *Tamże.*
2. Miejsce tak się przypodobi, że nie miejsce człowieka, ale człek miejsce hańbi albo zdobi. — *Zienk.* 206.
 Por. u Adal. N. 5.
3. Najcięźej się z miejsca ruszyć. —*Knap.* 1275.

Miel.

1. Na mieli utonąć. — *Knap. Th.*
 T. j. przy brzegu, przebywszy niebezpieczne głębie.
 Miel = mielizna.
2. Puściwszy głąb, po mieli się wozimy. — *Knap.* 354.

Mienie.

Pokrzywdzonego w mieniu możesz nędzą skruszyć, lecz łez z oczu wylanych nie zdołasz osuszyć. — *Zienk.* 209.

Mierność.

Niepospolity dar od Boga mierność. — *Trzt. B* 1, *b.*

Mierzyć.

1. Chwalę, co się piędzią mierzą, obiad miarkując z wieczerzą. — *W. Koch. Fr.* 190.
 Por. u Adal. N. 9.
2. Gdzie indziej mierzył, gdzie indziej uderzył. — *Brz.*
 Por. u Adal. N. 21.
3. Jaką mierzymy miarą, i nam mierzą. — *Bar. Lut.* 94.
 .... bijesz ty za grzech, i ciebie uderzą. — *Tamże.*
 Por. u Adal. N. 3.
4. Mierzył w sokoła, zabił dzięcioła. — *A. Fre.* 11, 245.
5. Piędzią się mierz. — *Brz.*
 Por. u Adal. N. 9.

Mieszek.

1. Aby nie przyszło do resztu, trzeba na mieszek aresztu. — *Trztp. F,* 4.
 T. j. do wydania reszty czyli ostatka z mieszka.
2. Bardzo dokuczy, kiedy w mieszku dziura.— *Bratk. H,* 4 *b.*
3. Chleba y mięsa wszytkiego dość mało, nie dokupi się, gdy w mieszku nie stało. — *Bratk. I,* 1.
4. Człowiek za cyfrę, kiedy w mieszku dziura. — *Bratk. B* 1, *b.*
 T. j. za zero, za nic.
5. Domyślił się do mieszka. — *Knap. Th.*
 T. j. dobrał się, ukradł albo wydrwił.
6. Gdy nie masz mieszka ze złotym ogonem, nie radzęć chodzić między pańskiem gronem. — *Bratk. E,* 1.
 Odm. Chodzić między pany możesz, gdy złotem mieszek jest napchany. — *Tamże E,* 2.
7. I pana sędziego, u nas bez mieszka mają za głupiego. — *Bratk. B,* 4 *b.*
8. Markotno zbójcy, gdy mu podróżny nie da mieszka wydrzeć.—*A. M. Fre.* 88.
9. Maszli co zacząć, wprzód rachuj się z mieszkiem. — *Bratk. N* 4 *b.*; *Jeż. Ek. E.* 1.
10. Mądryś był z mieszkiem, słuchałeś loiki, głupiś bez mieszka, nie znasz polityki. — *Bratk. D,* 4.
 .... mieszek Franciszek, a ubóstwo Kondrat, ten pan polityk, ten grubian psubrat.—*Tamże.*
11. Mieszek mu skląsł. — *Pot. Arg.* 439.
 T. j. wypróżnił się.
12. Mieszek nie krynica, a pieniądze nie woda.
 T. j. wybierą się aż do dna.
13. Mieszek ożywia i mieszek zabija.—*Bratk. C,* 4 *b.*
14. Mieszka kto nie dobrze naśpiżuje, mędrować nie może. — *Papr. Ryc.* 720.
 Naśpiżuje = naładuje, zaopatrzy. Mędrować = rezonować, filozofować.
15. Niewczesne dziecię nie w czas się rodziło, gdy u rodziców nic w mieszku nie było. — *Bratk. N* 4, *b.*
 .... trudno koszt łożyć, w kumy wołać dziada, tam dziecię chore, gdzie mieszkowi biada. — *Tamże.*
16. Nie według mieszka koszt wiedzie. — *Knap.* 77.
 T. j. żyje nad swój stan.

17. Patrz w mieszek, nie na minucye. — *Bratk. F*, 1.
Patron rzekł: maszli acz swoje, acz czyję sprawę.... — *Tamże.*
T. j. nie na termin sprawy, tylko czy masz na nią pieniądze.
18. Płacz człeka bierze, kiedy w mieszku świta. — *Bratk. B*, 3.
19. Rady, pomocy pan mieszek dodaje, wadzi ten proces, gdy w mieszku nie staje. — *Bratk. X*, 3.
20. Wszyscy idziem za mieszkiem. — *Trzt. E* 1, *b*.
Por. u Adal. N. 23.

Miękkość.

1. Miękkość — ciało, duszę, umysł, cnotę osłabia, gubi, zabija. — *Niez. Antyk.*
2. Miękkość a kolera, tak się w sprawach ludzkich mają, jako sól a cukier w potrawach. — *A. M. Fre.* 53.
.... bez słodkiego cukru każda będzie, bez ostrzejszej soli, żadna nie obejdzie się potrawa. — *Tamże.*

Mięso.

1. Kto chce mięso jeść, trzeba z skóry odrzeć zwierza. — *Pot. Jov.* 173.
2. Mięso mięsem gonić potrzeba. — *Chmiel. Át.* 1, 80.
T. j. gonić zwierza dobrze karmionemi psami.
3. Niema mięsa bez kości, niema ryby bez ości. — *Zienk.* 207.
Por. u Adal. N. 15.
4. Ryba woda, chleb trawa, mięso wsiemu hołowa. — *Sak. Pr.* 151.

Mikołaj św. (6 grudnia).

1. Na świętego Mikołaja, ucieszy się dzieciąt zgraja, bo chłopaki i dziewczęta wyczekują na prezenta; jedne będą miały cacko, że się sprawowały gracko, a zaś drugie dla zachęty, by nie były wiercipięty. — *Zienk.* 189.
Por. u Adal. N. 6.
2. Swiaty Mykołaj Bohom bude, jak Boh umre. — *Barącz* 238.
Przysł. na Rusi galicyj.

Mila.

Mila i kawałek. — *Brz. Lud. Sanoc.*
Tak odpowiadają Rusini na zapytanie, jak daleko do pewnego miejsca.

Milczeć.

1. Coś zamilczał, to jakbyś w kieszeń schował. — *Niez.*
2. I głupiego, gdy milczy, za mądrego poczytują. — *Rys. Ad.* 14; *Bud. Prov.* 17, 28.
Por. u Adal. „Głupi" N. 89.
3. Kto milczy, wszystkiego zbędzie. — *Sanoc.*
Odm. Milcz, wszystkiego zbędziesz.
4. Lepiej milczeć, niż gadać nic do rzeczy. — *Niez. z Krasic.*
Por. u Adal. N. 6.
5. Milcz, gdy się na zupełnej mądrości nie czujesz. — *J. Bocz. Or. pol.* 310.
.... będą cię mieć za mądrego, gdy się nie wydasz, żeś prostak. — *Tamże.*
6. Milczy jak grób. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 13.
7. Mowczy, ta potakuj. — *Przyj. dom.* 57, 278.
T. j. milcz a potakuj.
Przysł. Rusinów galicyj.
8. Nie zawsze trzeba milczeć. — *Knap. Ad.* 496.
Por. u Adal. N. 24.
9. Rozumny milczy. — *A. M. Fre.* 55.
10. Sposobnym do mówienia nie jest, kto się pierwej milczeć nie nauczył. — *Zab.* 6, 318.

Milczenie.

1. Milczenie bliższe chytrości i podejrzenia, niż dobroci. — *A. M. Fre. powt.* 2.
Por. u Adal. N. 3.
2. Milczenie nie szkodzi, szkodzi zła mowa. — *Niez.*
3. Milczenie nie zobowiąże, ale też i nie urazi. — *A. M. Fre.* 105.
4. Milczenie pokrywa wiedzę i niewiedzę; tylko się nie wyrywaj. — *A. Fre.* 11, 221.
5. Milczenie, skarb wszelkiej polityki. — *J. Bocz. Or. pol.* 309; *A. M. Fre.* 79.
.... milcząc nie urazisz, milcząc zbędziesz, milcząc wyrozumiesz, milcząc dokażesz. — *A. M. Fre.* 79.
6. Mowczanka nepuszyt, hołowońki nesuszyt. — *Przyj. dom.* 57, 278.
T. j milczenie nie nadyma, (nie wbija w dumę), głowy nie suszy.
Przysł. Rusinów galicyj.
7. Nie ustąpi milczenie częstokroć wymowie. — *Nar. Dz.* 3, 106.
.... gadać nas uczą ludzie, a milczeć bogowie. — *Tamże.*
8. Ten snadnie myśl swą znaczy, kto się milczeniem tłómaczy.
9. Wielka recepta na niemądrość (ba na wszystko) milczenie. — *J. Bocz. Or. pol.* 310.

Milczkiem.

Podłego jest umysłu, milczkiem z kąta narabiać. — *A. M. Fre.* 107.

Miło.

Gdzie z kim miło, tam rajskie mieszkanie. — *Jag.* 13.

Miłosierdzie.

Insza miłosierdzie i łaskawość; insza pobłażanie i folga złemu. — *A. M. Fre.* 12.

Miłosierny.

Bądź miłosierdny drugiemu mój bracie, Bóg miłosierdny to będzie i na cię. — *Bar. Lut.* 94.

Miłość.

1. By miłość prawa była, bez twardego munsztuku zazdrośćby chodziła. — *Żar.* 163.
2. Chłodna miłość o głodzie. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 75
3. Dzisiejsza miłość jest właśnie, jak ta zapalona raca, co błyśnie, pęknie i zgaśnie. — *Brz.*
4. Głodna miłość w sercu tylko tleje. — *Bratk. N, 2 b.*
   Ej piecu, piecu, ty chłodny nie grzejesz, głodna miłości w sercu tylko tlejesz. — *Tamże.*
5. Głód a praca miłość kazi. — *J. Koch. Fr.* 345. *(Dz. wyd.* 1825 *t.* 2.)
   T. j. cierpiąc głód lub pracując nad miarę, trudno myśleć o miłości.
6. Jak do ryby pieprzu, tak do miłości łez potrzeba. — *J. I. Kr.* 2, 65, 79.
7. Każda miłość jest uparta, jak koń narowisty a kapryśna jak dziecko. — *Sk. roz.* 92 *z Z. Kaczk.*
8. Komu w słodkich łykach miłość serce więzi, młody zgore na popiół, stary się krzemięzi. — *Pot. Arg.* 752.
   Krzemięzi = krzepi się, orzeźwia.
9. Kto do miłości skory, nie zważa na rygle ni zapory.
10. Kto miłości nie zna, ten żyje szczęśliwy; noc ma spokojną i dzień nie teskliwy. — *Sk. roz.* 72 *z A. Mick.*
11. Miłosna gorączka jak ospa, im wcześniej się odbędzie, tem lepiej. — *A. Fre.* 11, 237.
12. Miłością nie nienawiścią, zgodą nie kłótnią, matkę z letargu obudzić można. — *A. Fre.* 11, 238.
13. Miłością rodzicielską dzieci się nie dzielą, bo każde z nich jedną całość bierze. — *A. Fre.* 11, 244.
14. Miłością serce zranione, miłością ma być zleczone. — *Lot gol. G,* 5.
15. Miłość bez zazdrości, to jak Polak bez wąsa. — *Sk. roz.* 89 *z K. W. Wójc.*
16. Miłość chodzi na zamian, nigdy nadaremnie. — *Jabl. Tel.* 110.
17. Miłość cielesna albo nie uczciwa, jest bardzo sprośna i szkodliwa. — *Wójc.* 4, 112 *Knap.*
18. Miłość i zawiść, częstokroć z sobą przemieszkują.
19. Miłość jest częstokroć owocem małżeństwa.
20. Miłość jest gorączką rozumu. — *Sk. roz.* 85.
21. Miłość jest jak cień człowieka, kiedy ją gonisz ucieka, kiedy uciekasz to goni. — *Sk. roz.* 88 *z J. Niemc.*
22. Miłość jest, która myślą rządzi, serce parzy, słodko się w młodych rodzi, a zbytkiem się żarzy. — *Bardz. Tr.* 560.
23. Miłość jest płaszczykiem, który wszystkie wady ciała pokrywa. — *Żół. Mom.* 204.
24. Miłość jest znalezieniem siebie, zewnątrz siebie. — *Sk. roz.* 88 *z J. Krem.*
25. Miłość lwa w baranka przemienia. — *Niez. z St. Groch.*
   Por. u Adal. N. 27.
26. Miłość ma długi nos, daleko sięga. — *Pot. Arg.* 380.
27. Miłość młodym pierwszość daje.
28. Miłość najdoskonalsza jest z imienia cnota. — *Niez. Antyk.*
29. Miłość odludek, i kąt lubi pusty. — *Pot. Arg.* 753.
   Wszystkie uciechy mają w kompanii gusty, miłość tylko.... — *Tamże.*
30. Miłość ojczyzny cicha bo głęboka, głęboka, bo z wiecznych źródeł. — *A. Fre.* 11, 240.
   .... Patrjotyzm przybyszów głośny, ale też wątpliwy. — *Tamże.*
31. Miłość poradzi, kiedy się na co koniecznie usadzi.
32. Miłość szczera, nie umiera. — *Brz.*
33. Miłość ślepo się rodzi, ślepa żyje, tylko po śmierci przeziera. — *Nicz.*
   Jakaś stara gadka mówi, że.... — *Tenże z M. Czajk. (Anna).*
34. Miłość teraz w małżeństwie nawet po ślubie zakupna.
   T. j. mogąca być kupioną.
35. Miłość więcej serc rozdziera, niż spaja.
36. Miłość z apteki, gospodarstwo z kalendarza, djabła warte. — *Niez.*
   Ob. „Apteka“ N. 2.
37. Miłość z małżeństwem dawno rozwód wzięła. — *Brz.*
38. Na śniadanie miłość, na obiad miłość, na wieczerzą miłość. — *Brz. z J. M.*
   Tycze się bezposażnych panien na wydaniu.
39. Nic bardziej z głowy wybić nie może miłości, jak bojaźń.
   Por. u Adal. „Bojaźń“ N. 8.
40. Nie gwałtem trzeba, kto chce miłości obłowu. — *Pot. Arg.* 174.
41. Nigdy prawdziwa miłość nie umiera, lecz i w ogień włożona, do kości przywiera. — *Sk. roz.* 86 *z J. Koch.*
42. Obłudna miłości, świecisz dokoła, wewnątrz pełnaś złości. — *Bratk. N* 2, *b.*
43. Obrażona miłość równa nienawiści. — *Szym. Siel.*
44. Oko w miłości wodzem. — *Górn. Dw.* 298.
   Przypowieść: .... — *Tamże.*
45. Ostatnia to rzecz, wymawiać miłość kobiecie, która przestaje kochać.
46. Pierwsza miłość ostatnią jest szczęścia godziną. — *Sk. roz.* 87 *z J. I. Krasz.*

47. Rozwaga w miłości zdaje się być niepotrzebną, bo zawsze na końcu zrobi się tak, jak gdyby nie rozważano. — *A. Frc.* 11, 224.
48. Serce rozmiłowane poświęca wszystko swojej miłości.
49. Stuła częstokroć najżywszą miłość oziębia.
50. Stygnąca miłość zapłonęła namiętnie obrażoną miłością własną. — *A. Frc.* 11, 237.
51. Tak mało ludzi z miłości umiera, a tak wielu z niej żyje! — *J. I. Krasz.* 27, 160.
52. Ten jest szczęśliwy, kto nie znał miłości, lub co w kochaniu doznał wzajemności. — *Zab.* 12, 367 *Szost.*
53. Wielka miłość jest w niebie, choć tam niemasz stadła, wiele stadeł na ziemi, a miłość przepadła. — *Min. Ryt.* 3, 218.
54. W miłośnych szturmach łacniej wygrać można uciekając, niż walcząc.
55. W stateczności miłość stygnie. — *Kaj. Węg.*
T. j. przy statku, powadze.
56. Wzdychać do miłości, gdy na głowie zima, to znaczy gryźć orzechy, kiedy zębów niema. — *Sk. roz.* 89 *z K. Kasz.*
57. Ze wszystkich złudzeń, miłość to, co jeszcze najwięcej może warte.
58. Z każdej własności da się człowiek wywłaszczyć, ale z miłości własnej nigdy. — *Żół. Mom.* 198.
59. Żadna jarzyna tak nie odyma, jak miłość własna. — *Żół. Mom.* 59.

Miły.

1. Co jest miłego, o to ludzie stoją. — *Bar. Lut.* 302.
2. Miłym ten będzie potomkom, kto dobrze czynił ziomkom. — *Zienk.* 206.
3. Miłyś mi, jak nagniotek na podeszwie. — *Brz.*

Mina.

1. Dobra mina, to grunt. — *Niez.*
2. Mina dziarska, lecz rozumu pasz. — *Brz.*
3. Miną nadrabiać. — *Brz.*
4. Minę (miną) skrzyć, a zębami szczękotać. — *Lud. Kuj.*

Minąć.

1. Daremnie myślisz o tem, co minęło. — *Bratk. G* 2, *b.*
.... już to w pół Wisły na dnie utonęło. — *Tamże.*
2. I to minie. — *Żół. Mom.* 127.
3. Prócz duszy i Boga, wszystko minie na ziemi: szczęście i niedola. — *A. Mick. z Dziad.*

Miotła.

Miotła w kącie, będzie deszcz. — *Niez.*
Mówią temu, co nic do rzeczy plecie.

Miód.

1. A gdzież chodzić po miód, jeśli nie do pasieki, a po wodę, jeśli nie do rzeki. — *Zienk.* 197.
2. Bywa w miedzie jad. — *Weresz. Pob. D* 1.
3. Dobrać się do miodu.
T. j. dorwać się do czegoś smacznego; głównie używane w znaczeniu swawolnem.
4. Dziesięć wód, jedenasty miód. — *Żar.* 222.
Na lichy miód.
5. Gdzie miód, tam też żółć.
Odm. Na języku miód, pod językiem żółć.
6. Jakby kto w serce miód wlewał. — *Lot gol. H*, 4.
Takie miłe wrażenie.
7. Kiedy miód nie ladajaki, słuszna napić się na raki. — *Bar. Lut.* 293.
Ob. Rak: „Są li raki....“
8. Miodek ma być słodek. — *Żar.* 222, *Trzt. B*, 2.
9. Miodek słodek, a języczek drze. — *Sanoc.*
Medok sołodok, a jazyczok dere. — *Przyj. dom.* 57, 278.
10. Miód z wierzchu, ale piołun pod nim dyszy. — *Pot. Syl.* 450.
11. Na miód dziadek zęby szczerzy, a spać poszedł bez wieczerzy. — *Sanoc.*
Nadijaw si did na mid, ta bez weczeri spaty leh. — *Kolb. Pokucie* 3, 186.
12. Nie dbaj, choć pszczoła kąsa, byleś miodu dostał. — *Kolak. Wiek. C*, 1.
13. Słodki miód, lecz w pszczole żądło. — *Pot. Arg.* 304.
14. Wszędzie do miodu piołun się wlewa. — *Zab.* 10, 409 *Zabł.*

Misa.

1. Cóż po sześciu misach, gdy na jednej dosyć? — *Rej. Zw.* 231 *b.*
T. j. po co wiele zachodu tam, gdzie małym można tego samego dokazać.
2. Do misy tylko nóż y łyżka chodzi, a rąk umywać tamo się nie godzi. — *Trzt. D* 3, *b.*

Mistrz.

1. Lepiej mistrzów słuchać, niżeli wpółmistrzów. — *Petr. Pol.* 2, 372.
2. Mistrz doświadczony rzadko pobłądzi. — *Dict. des prov.* 1, 40.
3. Nie może być mistrzem, jedno który był pierwej uczniem. — *Petr. Ek.* 96.
Por. u Adal. „Uczeń“ N. 2.

Mleć.

1. Idy zdorow, kołys zmołow. — *Kolb. Pokucie* 3, 196.
.... a jak szcze ni, to sydy w młyni. — *Tamże.*
T. j. idź zdrów, kiedyś zmełł, kiedyś skończył robotę, nie zawadzaj.
2. Jednemu się zmiele, a drugiemu się skrupi. — *Knap. Ad.* 314.
Komu sia zmele, tobi sia skrupyt — *Przyj. dom.* 57, 268. *Ruś galicyj.*
Por. u Adal. „Krupić się.“

3. Kto więcej nasypie, ten też i więcej zmiele. — *Sanoc.*
4. Niechajże już zmiele, kiedy nasypał. — *Sanoc.*
   Naj uże wimełe koły nasypaw. — *Kolb. Pokucie* 3, 187.

Mleko.

1. Ani mléka, ani byka. — *Niez.*
2. Już chciałby gospodarować, a jeszcze mamine mleko ma pod nosem. — *Sanoc.*
   Por. u Adal. N. 2.
3. Kiedy nie ma na mleku, to i na serwatce nie będzie. — *Sanoc.*

Młodo.

Tak młodo się już nie zobaczymy.
   Zatrzymując kogoś w kompanji, wśród której krąży kieliszek.

Młodość.

1. Ci, co nie chcą w młodości pracować, na starość żebrzą. — *Niez. z Dowhal.*
2. Gdy raz młodość minie, już na wieki wiekom ginie. — *J. Koch. Dz.* 216.
3. Każdy w młodości, skłonny do miłości. — *Brz.*
4. Martwi młodość, że ucieka: martwi starość, że nadchodzi. — *Żół. Mom.* 148.
5. Młodość ma swoje prawa, jak wiosna ma kwiaty. — *Sk. roz.* 153 *z A. Fre.*
6. Młodość szuka zwierciadeł, starość ich unika. — *A. Fre.* 11, 236.
7. Nie daj nigdy młodości ku rządzeniu woli, jeśli chcesz u starości nie cierpieć niewoli. — *Niez. z M. D.*
8. Przeklęty, który djabłu kwiat swojej młodości ofiaruje, a Bogu drożdże starości. — *Niez. z J. Mon.*

Młody.

1. Co młodsze, to słodsze, co starsze, to twardsze. — *Sanoc.*
   Mołodoje zołotoje, a staroje hnyłoje. — *Przyj. dom.* 57, 278.
2. Dla młodych puścizna, na starość siwizna. — *Brz.*
3. Dla młodych taniec, dla starych różaniec. — *A. Fre.* 11, 218.
4. Gdzie młody wystąpi, tam szaleje stary. — *W. Koch. Fr.* 75.
5. Gdzie się młody dźwignie, tam starego dźwigać trzeba. — *A. Fre.* 11, 220.
6. Młoda, pierwszy łeb a trzecie zęby. — *Lud. Kuj.*
7. Młodego śmierć może zdusi, a starego musi. — *Zienk.* 206.
   Por. u Adal. N. 27.
8. Młodemu stara żona, młodej z starym zgoda, nie inaczej więc bywa, jako z ogniem woda. — *Wójc.* 4, 207 *z Żabcz*
9. Młodemu świata zobaczyć nie zawadzi. — *J. I. Kr.* 40, 25.
10. Młodemu świat się śmieje, staremu płacze. — *A. Fre.* 11, 219.
11. Młodemu zawsze szumi w głowie. — *Rej Wiz.* 40.
12. Młode słowa z młodych lat najmniej ludzie ważą, słuchać tedy młodemu co stare rozkażą. — *Niez. z M. D.*
13. Młodym siatką jest uroda, do złota lgnie siwa broda. — *Lot Goł. C,* 8.
   Siatką = łapką, sidłem, pokusą.
14. Młodyś jeszcze, a w lecie zażywasz kożucha, znać z małych lat na starość wielkiego piecucha. — *Żegl. Ad.* 3.
15. Młodzi skwapliwością grzeszą, starzy więcej się czasem lękają, niż trzeba. — *A. M. Fre.* 107.
16. Młodzi w głowie muchy mają, prędko starszych oszukają. — *Trztp. K.* 1 *b.*
17. Nie złe to głupstwa wieku młodego, kiedy i starzy żałują czasem, że już ich robić nie mogą. — *A. Fre.* 11, 247.
18. Staremu młoda, jakby do kożucha z starych skór, przyszył młodziuchnego smuszka. — *Bratk. L* 4 *b.*

Młodzież.

1. Młodzież jest kwiatem państwa. — *Jabł. Tel.* 198.
   .... kto kwiat pielęgnuje, ten z owocu niechybnie zawsze pożytkuje. — *Tamże.*
2. Miasty, królestwy, domy gdyby młódź rządziła, choć jest mocna, przecieżby pewnie je niszczyła. — *Niez. Antyk.*
3. Niech kto chce źle na młodzież patrzy, kobiety nigdy tego nie zrobią. — *Żół. Mom.* 257.

Młot.

Nie młot-ci to. — *Knap. Ad.* 623.
   T. j. czegoś się nie uczył, nie podejmuj się, nie tak to łatwo, jak młotem bić.

Młódź ob. **Młodzież.**

Młyn.

1. Kto miele we młynie, umączy się. — *Pot. Pocz.* 110.
   Por. u Adal. N. 10.
2. Młyn się spalił, pytel został. — *A. Fre.* 11, 224. Gminne przysł.
3. Młyn wietrzny, chociaż nie ma co mleć, trzepie. — *Żab.* 13, 219.
   Klejnot rozumu w cichym siedzi sklepie... — *Tamże.*
4. Nie może zasnąć w młynie, bo mu komar brzęczy nad uchem. — *A. Fre.* 11, 223.
5. Tyle młyn zmiele, ile do młyna przywiozą. — *Brz. z J. M.*

Młynarz.

1. Młynarze rzadko są dobrzy gospodarze. — *Niez. z Haura Ek.* 41.
   „Ponieważ raczej na miarki z młyna spuszczają się“. — *Tamże.*
2. Młynarz nie umączony rzadka rzecz. — *Pot. Arg.* 721.
   Por. u Adal. N. 6.

3. Próżnuje młynarz, skoro woda zbieży. — *Pot. Syl.* 23.

Mnich.

1. Albo mnichem, albo lichem. — *Niez. Lud.*
2. Co ztąd Bogu za wdzięka, że mnich chodzi w trepce. — *Pot. Arg.* 785. *Pot. Pocz.* 393.
   Wdzięka = ukontentowanie.
3. Mnich ci gada o kapicy, o trepkach, o pleszu. — *Rej. Żw.* 6 *b.*
   Odm. Mnisi gdy się zejdą, mówią o kapicach. — *Rej. Wiz.* 147; .... kowale o kleszczach, krawcy o nożycach.
4. Mnich tak odpowiada, jak mu opat śpiewa.
5. Mnichy, psy, gacki gdzie się znęcą, trudno się ich pozbyć. — *Brz.*
   Gacek = gach.
6. Niż być złym gwardjanem, lepiej prostym mnichem, — *Pot. Pocz.* 113.

Mniemać.

Głupiego mowa: nie mniemałem. — *Blaz. Set. przyp. D,* 2.
Odm. Niemądrego słowa: nie mniemałem; rozmyślna ma być jego mowa. — *Tamże D,* 3.

Mocny.

1. Mocny łatwo znajdzie winę, i do krzywdy przyczynę. — *Niez.*
2. Zawsze mocny na wierzchu, a słaby na spodzie. — *Bies. A,* 4.

Moda.

1. Częstokroć być głupim potrzeba dla mody. — *Nar. Dz.* 3, 42.
2. Gdzie moda panią, rozum sługą. — *A. Fre.* 11, 240.
3. Moda jest tyran, który prawa daje. — *Zab.* 15, 410 *Zabł.*
4. Najsroższy tyran moda; nie rezonuj, słuchaj. — *A. Fre.* 11, 232.
5. Nic tyle serca nie wysusza, jak bałwochwalcze uwielbienie mody. — *A. Fre.* 11. 233.
6. Niechaj modni dziwaczą: cóż moda nie marzy? — *I. Kras. List.* 2, 66.
7. Rzeczy istotnie potrzebne nigdy nie wyjdą z mody. — *Pam.* 83, 389.
8. Z modą się świat obraca, wyszedł rozum z mody — trudno walczyć z tłumem. — *I. Kras. List.* 169.
   .... niech będzie rozum głupstwem, a głupstwo rozumem. — *Tamże.*

Modlitwa.

Nie toć jest modlitwa, mruczeć poniewolnie, a w łeb się drapać, wijatyk wartować, abo pacierzmi kołatać.—*Rej. Post. Nn* 6.
Poniewolnie = z musu; wijatyk = księga dysponowania na śmierć; pacierzmi = paciorkami, koronką.

Moje.

1. Kiedy moje nie w ład, to ja z swojem nazad. — *Sanoc.*
   Koły moje ny w ład, to ja z swojem nazad. — *Kolb. Pokucie* 3, 184.
   Por. u Adal. N. 1.
2. Moje, prawi jeden; drugi: nie twoje ale moje. — *Górn. Dz.* 99.
   Wszystkie na świecie różności stąd pochodzą: .... — *Tamże.*
3. Odtąd jak *moje* i *twoje* powstało, wygnaną została przyjaźń z społeczności ludzkiej. — *Zab.* 5, 95.

Mokry.

Nie boi się mokry wody, a goly rozboju.
Ny bojit si mokryj płowy a hołyj rozboju. — *Kolb. Pokucie* 3, 187.

Molski.

1. Idzie Molski, w ręku oda, dla Chrystusa, dla Heroda, a w zapasie wierszy trzysta, dla przyszłego Antychrysta. — *Dar.* 54.
   Marcin Molski, bardzo popularny wierszopis z czasów upadku Rzeczypospolitej i księstwa Warszawskiego; obdarzony wielką łatwością rymowania, pisał wiersze na każdą okoliczność i schlebiał wszystkim bez względu na stan polityczny kraju.
2. Jakikolwiek jest los Polski, zawsze wiersze pisze Molski — *Dar.* 54.

Mołodyca.

Gdzie ładna mołodyca, tam ładna świetlica. — *Sanoc.*
De ładna małodycia, tam ładna switłycia. — *Przyj. dom.* 57, 240.
Mołodyca = młoda mężatka.

Moneta.

Tyle namnożyło się fałszywych monet, że już teraz i zasługa kursu niema. — *A. Fre.* 11, 252.

Moralista.

Moraliści, którzy radzi jedynie drugich nauczać, są ani mniej ani więcej, tylko jak te słupy, co drogę wskazują, a same nigdy nią nie idą. — *Żół. Mom.* 136.

Moralność.

Im więcej moralność upada, tem więcej strażników wymaga. — *A. Fre.* 11, 235.

Morał.

1. Precz morały moje, bo się o grzbiet boję. — *Brz.*
2. Tak szastał morałami, że mu samemu nic nie zostało. — *A. Fre.* 11, 254.

Morze.

1. Komu pacierz nie smakuje, ten niech po morzu żegluje. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.
2. Miejsce, nie rozum odmieniają, którzy za morze biegają. — *Fund.* 81.
   Por. u Adal. „Rozum“ N. 48.

3. Morza łyżką nie przelewaj w dołek. — *Mon.* 71, 48.
T. j. nie porywaj się na rzeczy niemożebne
4. Na cóż się przyda ciche morze temu, który już utonął. — *Brz.*
5. Pójdziesz za morze, i tam będzie gorzej. — *Sanoc.*
Pidy za more i tam bude hore. — *Prz. dom.* 57, 316.
6. Żaden morza przebrnąć nie usiłuje, bo widzi niepodobność. — *A. M. Fre.* 104.
.... w kałużę łatwo każdy wpadnie, bo się spodziewa przejechać. — *Tamże.*

Mosiek.

Stary Mosiek z siwą brodą, będzie w piekle wojewodą. — *Brz. z J. M.*
„Na żydów oszustów". — *Brz.*

Most.

Mostem ci się kładzie, a myśli o zdradzie. — *Lud. Kuj.*
Mostem się kłaść komu albo przed kim = uniżać się.

Mościska.

Fujara z Mościsk.
Mościska, miasteczko w Galicji pomiędzy Przemyślem a Lwowem „słynna przysłowiowemi „fujarami" miejscowość".—*Przegl. literac. i artyst.* (*krakowski*) 1882 N. 13, str. 3.
Por. u Adal. t. w.

Motowidło.

Każdy rad na swoje motowidło przędzę zwija. — *Brz.*
Por. u Adal. t. w.

Motyka.

Z motyką na słońce. — *Dict. des prov.* 1, 4.
Por. u Adal. „Porwać się" N. 7.

Mowa.

1. Ani mowy, ani rozmowy. — *Brz.*
Ni mowy, ni rozmowy. — *Niez.*
O człowieku głupim lub upartym.
2. Częściej żałujemy mowy, niż milczenia. — *Ig. Kras. List.* 99.
Por. u Adal. „Milczeć" N. 23 i „Milczenie" N. 2.
3. I w mowie, i w milczeniu, zawsze strzeż pomiaru. — *Min. Ryt.* 4, 174.
4. Kto zabrania mowy, większą wieści okazją daje. — *A. M. Fre.* 31.
5. Łagodna mowa, najskuteczniejsza wymowa. — *Zienk.* 205.
Por. u Adal. N. 6.
6. Mowa, pismo żółcią zaprawione. — *Brz.*
7. Mowa sia mowyt, a chlib sia jist, koły je. — *Przyj. dom.* 57, 278.
T. j. mowa się mówi, a chleb się je, kiedy jest.
Przysł. rusinów galicyj.
Por. u Adal. N. 9.
8. Nie wyrywaj się z mową przed starszymi. — *Brz.*
9. Nim wypartoli człowiek biedny mowę, lubo i mądry, nieraz skrobie w głowę. — *Bar. Lut.* 340.
.... stąd siła mądrych aż łysemi stali, że pisząc co raz to w głowę skrobali. — *Tamże.*
10. Prosty rozum nie urodzi mądrej mowy. — *Brz. z Żab.*
11. Siła tych mądrych w mowie, którzy są prostakami w czynieniu. — *A. M. Fre.* 17.
12. Skromny w mowie, najwięcej powie. — *Zienk.* 212.
13. Szlachetne serce nie dba na złych mowy. — *Trzt. B* 4, *b.*
.... mąż stale trwały znieść wszystko gotowy. — *Tamże.*
14. Sznurowana mowa płaczącemu tak się właśnie udaje, jak pląsy choremu. — *Jur. Pogrz.*
Sznurowana = kunsztowna, sztuczna, przesadna.
15. Wspaniała mowa, a liche czynienie. — *A. M. Fre.* 24.
Odm. Wysoka mowa, a niskie czynienie. — *Tamże.* 16.
16. Złe nie dobrych ludzi mowy, nie frasują dobrym głowy. — *Trzt. A* 4, *b.*

Może.

Może — jest szerokie i głębokie.
Z powodu jednakowego brzmienia z morzem.

Można.

Jak można takie głupstwo zrobić! Można, bo się zrobiło. — *A. Fre.* 11, 249.

Możność.

Czasem się niemożnością składamy, co się bardziej uczyniło z niechcenia. — *A. M. Fre.* 8.

Możny.

1. Możniejszy ubogiego ściska. — *Biel.* 211.
T. j. uciska, ciemięży, w trudnem położeniu stawia.
1. Możny się z równości wybije, chudy się zaskrobie. — *Paszk. Dz.* 113.
.... zawżdy wilk gromi owce, orzeł gęsi łomie, takież (t. j. także) chudy przed możnym na wolności chromie. — *Tamże.*
Zaskrobie się w głowę, t. j. nie da sobie rady.
3. Zawsze większa spiżarnia u możnego, jak u biedaka. — *Niez.*

Móc.

1. Insza nie mogę, insza nie chcę. — *A. M. Fre.* 87.
Niesłuszna pociągać niemożność do niechcenia. — *Tamże.*
2. Kto siła gdy chce zmoże, lubo bywa dobrym, zawsze się go obawiać potrzeba. — *A. M. Fre.* (1802) 26.
.... by się nie rozmyślił. — *Tamże.*
3. Mniej się komu znijdzie, co wszystko może. — *A. M. Fre.* 22.
.... wszystkich oczy nań się zapatrują, jego przykładem żyją. — *Tamże.*
Znijdzie = ujdzie, uchodzi, godzi się.

4. Panie Boże, dałeś temu co nie może. — *Brz. Lud.*
   .... a jabym mógł, to mi nie dał Bóg. — *Tenże.*
   Boże! Boże! dauwyś tomu szczo ne może, a jaby mih, ta nedaw Bih. — *Przyj. dom.* 57, 219.
5. Szczęście jest móc wszystko co chcemy; a wielkość, chcieć wszystko co możemy.

Mól.

Każdy ma swego co go gryzie mola, by się nie pysznił, na tym Boża wola. — *Bar. Lut.* 440.
   Por. u Adal. N. 1.

Mówić.

1. Co się mówi w kącie, wiedzą i na całym horyzoncie. — *Niez.*
2. Dobrze mówi, choć krzywe usta ma. — *Niez.*
3. Insza mówić, insza bajać. — *A. M. Fre.* 15.
4. Insza pięknie mówić, insza pięknie czynić. — *A. M. Fre.* 16.
5. Insze mówi stojąc, insze siedząc. — *Wer. Reg.* 118.
   Fałszywy człowiek słowa odmienia.... — *Tamże.*
6. Jak kto o kim przed tobą, tak pewno o tobie przed drugim. — *Brz.*
7. Jest to do człowieka wada, gdy o tem mówi, o czemby milczeć miał. — *Kosz. Lor.* 99 *b.*
8. Kto wiele mówi, mało myśli. — *Brz.*
9. Łatwo ten źle mówi, kto dobrze mówić nie umie. — *A. M. Fre.* (1802) 18.
10. Łatwo to mówić. — *Niez.*
    T. j. nie tak to łatwo zrobić, jak się zdaje.
11. Masz źle mówić, lepiej się w język ugryź. — *Sanoc.*
12. Mądrze mówić — zaiste mądrość to nie mała; mądrze czynić — nierównie mądrość doskonała. — *J. Ep. Min. u Wójc.* 4, 230.
    Por. u Adal. N. 60.
13. Mniej dbaj czy źle, czy dobrze kto mówi o tobie; wszak pies szczeka na słońce, a stąd szkodzi sobie. — *Niez. Antyk.*
14. Mów co chcesz, tylko ręce przy sobie trzymaj. — *Brz.*
15. Mów do niej co (donico).
    Gra wyrazów. Używa się w sposób żartobliwy, gdy się nie można z kim dogadać.
16. Mówić bez myśli, jestto strzelać bez ładunku. — *Zab.* 14, 54 *Nagl.*
17. Mówi jak gdyby miał kluski w gębie. — *Brz. z J. M.*
    T. j. niewyraźnie.
    Por. u Adal. N. 46.
18. Mówi o tem, jako kiedy kto co przez sen wspomina. — *Łup. A,* 1.
19. Mówi, prawi, a drudzy jedzą. — *Knap. Ad.* 517.
20. Nie jak ludzie mówią, ale jako cnotliwie czynią, na to się zapatruj. — *A. M. Fre.* 56.
21. Nienawidź tych jak piekła, inaczej mówiących, a inaczej w swem sercu obłudnie myślących. — *Niez. Antyk.*
22. Nie sama mądrość, mądrze mówić, ale wiedzieć, kiedy nie mówić, lecz zamilczeć. — *A. M. Fre.* 47.
23. Nie usiłujmy tego uczyć mówić, który gadać nie umie. — *Brz.*
24. Obrzydzi się przez to, gdy kto mówi często. — *Zar.* 150.
25. Palec na uściech położyć, dość mało, maszli źle mówić, zapchaj pięścią całą. — *Bratk. G,* 1.
26. Słysz, wiedz, a nie mów nic. — *Niez.*
27. Szkoda mówić. — *Brz.*
    Gdy kto uparty, nie słucha zdrowej rady. — *Brz.*
28. Wielka różność, mądrze mówić, a umieć do skutku przywieść. — *A. M. Fre.* 79.
29. Z piętra mówić. — *Górn. Dw.* 40.
    T. j. z góry, wyniośle, z zarozumiałością.
30. Żeby nam źle mówiono, w cudzej jest mocy; żeby tem pogardzić, w naszej. — *A. M. Fre.* 37.

Mówność.

1. Do mówności, a nie do rozumu należy, wielą języków mówić. — *A. M. Fre.* 32.
2. Mówności siła, mowy mało. — *A. M. Fre.* (1802) 23.
   .... czynienia mało. — *Tamże.*
   Mowy t. j. mowy z sensem, rozumnej.

Mówny.

1. Mównym być jest dar przyrodzony, wymownego ćwiczenie i nauka czyni. — *Knap. Th.*
   Ob. „Wielomowny“.
2. Więcej mówny, jak wymowny. — *Brz.*

Mózg.

1. Mózg człowieka uczonego jest zawsze z postem, bo ma olej w głowie. — *Żół. Mom.* 74.
2. Mózg komu suszyć.
   Zaprzątać mu czem głowę do uprzykrzenia.

Mrowisko.

Ruszył mrowisko. — *Brz.*
   Biedę (licho) zaczepił; to samo, co: w ul dmuchnął.

Mróz.

1. Mieć mróz nad sobą. — *Lud.*
   T. j. pogrozę, przymus.
2. Oj, moroz, moroz — Boże ho namnoż. — *Kolb. Pokucie* 3, 189.

Mruczeć.

1. Choćbyś zrobił najlepiej, kiedy mruczysz przytem, kwituję cię. — *Pot. Arg.* 186.
2. Nie wskóra, kto mruczy. — *Mon.* 73, 106.
   Jeśli jaka przykrość ci dokuczy, znoś w cierpliwości.... — *Tamże.*

Msza.

1. Msza nie opóźni, jałmużna nie zuboży. *Niez.*

Odm. Msza święta nikomu czasu nie weźmie, a jutrznia święta nikomu mieszka nie uszkodzi.

Słowa Solikowskiego arcyb. lwow. ob. Inst. Jakóba Sobiesk., wyd. 1-sze str. 2.

Por. u Adal N. 2.

2. Wże pi mszy taj pi widryganiu. — *Kolb. Pokucie*, 3, 196.

T. j. już po mszy i po odbijaniu; gdy się nawet przestało odbijać to, co się zjadło.

Por. u Adal. Nr. 1.

Mścić się.

Gdy nie może kto sposobem innym mścić się nad większym krzywdy, mści się nad niewinnym. — *Gaw. Siel.* 395.

Mucha.

1. Brzęczy mucha, kiedy w miodzie tonie. *Nar. Dz.* 3, 160.

Gdy kto narzeka choć mu dobrze.

2. Każdy ma swoje muchy w nosie. — *Sanoc.*

Por. u Adal. N. 20.

3. Kiedyby mucha zdaleka latała około ognia, toby była cała. — *Bar. Lut.* 53.

4. Łapie muchy, a gąski mu z rąk uciekają.

5. Łapie muchy po powietrzu.

Dla niepewnej nadziei i próżnej otuchy, łapają niebożęta po powietrzu muchy. — *Zbyl. Żyw. B. b.*

Oddają się zajęciom, których rezultat nie pewny.

6. Mucha mała i wełykomu medwedewy dokuczyt. — *Przyj. dom.* 57, 278.

Przysł. rusinów galicyj.

7. Muchami się karmi. — *Sanoc.*

Win si muchamy hoduje. — *Kolb. Pokucie.* 3, 195.

8. Muchę gonić po świecie. — *Pot. Arg.* 705.

Uganiać się za czemś nie godnem zachodu.

9. Na placu był mucha o pawim ogonie, teraz bez ogona kuso chodzi. — *Łup. A*, (1599 r.)

10. Nie zje mucha nikogo, przecież nie damy jej siadać na nosie. — *A. M. Fre.* (1802) 99.

Mur.

1. Jużże to ostatnia, mur inszym kamieniem albo drzewem podpierać. — *Grab. przyp.* 107.

2. Niebaczny, kładziesz gzymsy a mur pęka. — *A. Fre.* 11, 231.

Mus.

Różne fabryki u nas zakładają, czemu nie założą fabryki szampańskiego wina a tyle go wychodzi, i my do *musu* przywykli. — *Żól. Mom.* 223.

Pisane w r. 1821.

Musztarda.

W czas musztarda po obiedzie. — *Niez.*

T. j. po niewczasie.

Por. u Adal. t. w.

Muza.

Przy pokoju, muza w stroju: słaba muza z ludźmi w boju. — *L. Baran. Lut. K.* 4 *przedm.*

Muzyk.

Muzyk muzyka szanuj, dworzanin dworaka. — *Dzwonk. Stat. A.* 3.

....nie kpij duda z balwierza, ni woźnica z żaka.

Muzyka.

1. Janczarska muzyka.

Żartobl. t. j. obrócić kogo plecami i walić w nie pięścią.

2. Nie pod moją to nogę muzyka. — *Niez. Sanoc.*

Tenże przysłowie to objaśnia odpowiedniem jakoby ruskiem: ne w tu dudku hrajut.

Myć. Myć się.

1. Myć kogo bez ługu. — *Brz.*

To samo co golić bez mydła.

Por. u Adal. „Golić“ N. 5.

2. Nie będzie biały, kto się nie myje. Rzadki biały, kto się nie wymyje. — *Bar. Lut.* 477.

Por. u Adal Nr 1.

Mydło.

Sprawić komu mydło.

T. j. obić, frycówkę sprawić.

Mysz.

1. Hrajut myszy, koły kota nyma doma. — *Kolb. Pokucie,* 3, 182.

Por. u Adal N. 1.

2. I drobna mysz może się przydać niekiedy komu potężnemu. — *Niez.*

3. I mysz jak się mąki zbyt naje, to jej stęchłą się zdaje. — *Zienk.* 200.

Por. u Adal. N. 6.

4. Każda mysz grzebie dla siebie.

5. Myszą się wkraść gdzie.

T. j. jak mysz, tajnie, nieznacznie, kryjomo.

6. Mysz mała a srogiego słonia słusznie zwali. — *Epigr. probl. A.* 7.

Nie mów, że pokonałeś kogo w złości fali... *Tamże.*

7. Mysz na ziarko, kot na mysz, chart na lisa strzeże. — *Pot. Jov.* 12.

...na charta wilk, na wilka chłop, śmierć chłopa strzeże, Bóg śmierć zabił, nad Boga nic — pod Jego świętą machina tego świata obraca się piętą. — *Tamże.*

8. Mysz trochę słoninki obaczywszy w łapce, życie traci. — *Birk. Kaz. Ob. L, b.*

Por. u Adal. Nr 17.

9. Mysz w szpiżarni nie zgłodnieje. — *Niez.*

10. Nie dba o myszy, kto kota ułapi. — *Mon.* 71, 716.

11. Rade myszy, kiedy kot śpi. — *Brz.*

12. Tańcujcie myszy, która usłyszy, a która głucha, nadstawiaj ucha. — *Brz.*
   Odm. Myszy, myszy, która słyszy, która głucha, niech nie słucha.
   Gdy kto rzempoli fałszywie, tak mówią żartując zeń, że myszy pobudzi do tańca.
13. Trudno mają być myszy, gdzie niemasz szpiżarni. — *Pot. Pocz.* 524.

Myśl.

1. Dobrej myśli żaden nie przywabi. — *J. Koch. Dz.* 204.
   ...choć kto ściany drogo ujedwabi. — *Tamże.*
2. Jakby wieki zakupił, tak daleko mierzy myślami. — *Pot. Arg.*
3. Każdy myśli swoje, uważa zawsze za genjalne. *Sk. roz. III z T. Nowos.*
4. Kto myśl ludzką zatrzyma? Niedościgniona jest w biegu. — *Sk. roz.* 104.
5. Myśl bez czynu podobna księdze białej. *Sk. roz.* 105 *z Deot.*
6. Myśl, dobra w nieszczęściu, jest połowa szczęścia. — *Sk. roz.* 103 *z J. Chr. Pas.*
7. Myśli człowieka człowiek nie docieczę, lecz kluczem do nich są czyny człowiecze. — *Sk. roz.* 102 *z J. D. Min.*
8. Myśl jest obrazem widzenia. — *Sk. roz.* 105.
9. Myśl tylo ta droga, co idzie do Boga. *Brz. Lut.* 75.
10. Myśl uporna cnoty nie mnoży. -- *Trztp. K.*, 1.
11. Myśl wielka zwykle usta do milczenia zmusza. — *Ad. Mick. P. Tad.*
12. Myśl w niebie, a rzyć w popiele. — *Rys.* 10.
   Odm. Wszystko się wszystkim podoba do siebie, ano rzyć w piasku, choć lata myśl w niebie. — *Rej. Zw.* 219.
   Por. u Adal. N. 10.
13. Nie podobna na świecie mieć wszystko ku myśli. — *A. M. Fre.* 89.
14. Nie szukaj myśli, gdzie jej niema; harmonija słów myśli nie zastąpi. — *A. Fre.* 11, 253.

Myśleć.

1. Myśl długo i wcześnie, ale wykonaj spiesznie. — *Zienk.* 206.
   Por. u Adal. N. 1.
2. Myśleć o kim, jak o swojej duszy.

Myślenie.

1. Myślenie jest rozmową z Bogiem.

Myśliwski.

Bez towarzystwa, jakby mięso bez soli, zażywać myśliwstwa. — *Pot. Arg.* 390.

Myśliwstwo.

Kto raz myśliwskiej polewki zakusi, już ten językiem ich mówić musi. — *Klon. Fl. E.* 2.

Myto.

Bierz djabeł myto, kiedy głodne jelito. *Niez.*

N.

Nabożny.

1. Nabożny, jak świnia w deszcz. — *Lud. Kuj.*

Nabycie.

Złe nabycie jak i nabicie szkodzi. — *Bar. Lut.* 381.
   ...często człowieka do śmierci przywodzi. — *Tamże.*
   Por. u Adal. N. 7.

Nabyć.

1. Co się łatwo nabywa, łatwo spowszednieje. — *Lach. Kaz.* 1, 175.
2. Co źle nabędziem, to nie nasze jest, ale cudze. — *Karnk. Kat.* 423.
3. Nabyć, i nabyte zadzierżeć, zarówno trudno. — *Niez. z Hipp.*
4. Nabywszy nie zażyć, głupstwo. — *Knap. Ad.* 525.

Naciągać.

1. Naciąga, jak szewc skórę. — *Brz.*
2. Naciągniesz go, jak nos woskowy.
   T. j. zrobisz z nim co chcesz.

Naczynie.

Lepsze proste chędogie i całe naczynie, niżeli skorupy z tureckiego dzbana. — *Rad. Pra. Szl.* 25.

Nadać się.

Nadał się, jak wesz na kołnierzu. — *Niez.*
   Por. u Adal N. 16.

Nadto.

1. Co nadto, to nadto. — *Niez.*
2. I dobrego zanadto, nie zdrowo.
3. Wszystko szkodzi, co nadto. — *Epigr. Probl. C.* 7 *b.*
   ...jako miód obficie zużyty żółć w żołądku sprawuje sowicie. Ogień z trochy oleju rośnie, z wiela ginie, tak rzecz nadto zażyta, podlega ruinie. — *Tamże.*

Nadzieja.

1. Czulszym czyni w interesach przyjaciela

nadzieja, aniżeli wdzięczność. — *Niez. z Kal. wileńsk.* 1832.
2. Dalekie nadzieje wielu sieje, mało kto zbiera. *A. Fre.* 11, 223.
3. Gwiazdka nadziei niknie ostatnia. — *A. Fre.* 11, 237.
4. Kto nadzieją żyje, ten z głodu umiera. *Niez.*
   Por. u Adal. N. 9.
5. Kto się nadzieją karmi, nie utyje. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 19.
6. Nadzieja karmi, nadzieja myli.
7. Nadzieja, nie nadziewa. — *Min. Ryt.* 3, 233.
   T. j. nie karmi, nie tuczy.
8. Nadzieją cieszyć się nie wadzi. — *Past. Fi.* 46.
9. Nadzieją człowiek żyje. — *Brz. z J. M.*
10. Nadzieje ludzkie płonne. — *Kulig. Dem.* 112.
11. Niema nadziei bez trwogi. — *Skar. roz.* 27 *z J. Korz.*

Nagana.
Człowiek skłonniejszy do nagany, niż pochwały, bo przez to powiada, że mógłby zrobić lepiej. — *A. Fre.* 11, 240.

Nagroda.
Kto dla nagrody dobrze czyni, nie godzien nagrody. — *Zab.* 13, 73.

Najem.
Robić jak za najem.
T. j. aby zbyć.

Nakłaść.
Nakładł, jak żyd na konia.
Ob. Nawalić.

Nałożyć się.
Łatwiej się czego nałożyć, niż odłożyć. *Niez. z J. Mon.*
T. j. przyzwyczaić się, nawyknąć, niż odwyknąć.

Nałóg.
1. Każdą niemal wadę nałóg wdziękiem zdobi. — *Zab.* 15, 203.
2. Komu się nałóg w naturę obraca, siodło mu łóżkiem, odpoczynkiem praca. *Pot. Syl.* 401.
3. Nałogowi nie poradzisz, fałdu w sukni nie wygładzisz. — *Jakub. Baj.* 75.
4. Z czasem wszystko w nałóg się odmienia. — *Zab.* 14, 250.
5. Zrzadka się pierwsza plama nałogów wabi. — *Zab.* 14, 25 *Nagł.*
   ...zdziczałego jastrzębia któż na berło zwabi? — *Tamże.*
6. Z tego, czego się czynić zwyczaimy, nałóg roście. — *Gór. Dw.* 393.

Namiętność.
Głośne organy, gdzie namiętność kalikuje. — *A. Fre.* 11, 213.

Napaść.
1. Od napasty ne propasty. — *Niez. Sanoc.*
   Wid napasty ne propasty. — *Przyj. dom.* 1857, 390.
   Propasty = przepaść.
2. Wid napasty, połu wriz a utikaj. — *Przyj. dom.* 1857, 390.
   T. j. od napaści połę urznij a uciekaj. Przysł. rusinów galicyj.
   Por. u Adal. „Człowiek" N. 115.

Napierać się.
Gotowa uraza, gdy się kto napiera, czego nie potrzeba, albo niepodobna. — *A. M. Fre. Powt.* 5.

Napijanie.
Hojne napijanie naśladuje wielkie zalecanie. — *Linde z Mącz.*
Napijanie = picie do kogo.

Napoleon.
Nie trzeba do tego Napoleona. — *Niez.*
T. j. nie wielka sztuka do dokazania.

Napomknąć.
Jeden napomknął, drugi porwał. — *Knap. Ad.* 308.
Napomknąć = nasunąć, podać.

Napój.
1. Idąc na łóżko nie zażyj napoju, chceszli z żołądkiem swym nie zażyć boju. — *Bar. Lut.* 353.
2. W napoju, jadle, skarbach, ciężar najznaczniejszy. — *Epigr. probl. A.* 7 *b.*
   ...kto tych zrzuci staranie, ten jest najdzielniejszy. — *Tamże.*

Naprawa.
Naprawa wiele potrzebuje, zepsowanie mało, albo nic. — *A. M. Fre.* 91.

Naprawić.
1. Kto nieuważnie naprawuje, zepsuje bardziej, niż naprawi. — *A. M. Fre.* 75.
2. Nieumiejętnie naprawując, bardziej zepsuje. — *A. M. Fre.* 28.
3. Trudniej szkodliwie zepsowaną rzecz dobrze naprawić, aniżeli nową zrobić. — *Niez. z Hipp.*

Naprężyć się.
Jak się naprężysz, podskoczysz, ale ci w krzyżach trzaśnie. — *A. Fre.* 11, 223.

Narodowość.
Zgnębienie jednej narodowości zaraża łaknącą żądzą zdobyczy sąsiednie narody. — *A. Fre.* 11, 255.

Naród.

Narody są, jak głosy w wielkim chórze. — *Węg. Skar.* 27.

Nasienie.

Nie rodzi ziemia, nie wziąwszy nasienia. *Bar. Żyw.* 404.

Naśladować.

Kto wielu naśladuje, cudzego nie dojdzie, a swoje pomiesza. — *A. M. Fre.* 79.

Natręt.

Przed natrętem zamknij wrota, on czeka u płota. — *A. Fre.* 11, 221.

Natura.

1. Dobra natura dobrze też wskóra. — *Niez. z Kal. krak.* 1735.
2. Nic w naturze nie ginie.
3. Nie opuszcza natury nobilitowany chłop: także i żyd chrzczony i wilk chowany. *Wójc.* 4, 210 *z Żabcz.*
4. Tam ciągnie natura, zkąd początek dała: kamień ku ziemi leci, ogień wzgórę pała. — *Białog. Zeg. H.* 4.
5. Złej naturze nie wygodzisz. — *A. M. Fre.* (1802) 48; *Bocz. Or. pol.* 303.
   ..jakbyś węża ugłaskać chciał, a on przecie kąsa. — *Tamże.*

Nauczenie.

Drugim bardziej nauczenia potrzeba, jak łajania. — *A. M. Fre.* 96.
Jako nauczyciel, tak i rządca, więcej sprawi nauczającemi, niż przykremi słowy... — *Tamże.*

Nauczyć. Nauczyć się.

1. Co się za młodu nauczysz, na starość jak znajdziesz. — *Brz.*
   Odm. Czego się człowiek za młodu nauczy, to na starość zachowa, i tego mu ani ogień nie spali, ani woda nie zabierze. — *Niez.* Czego się człowiek nauczy, to jakby znalazł. *Niez.*
   Por. u Adal. „Nauczyć się" N. 1.
2. Czegoś się sam nauczył, ucz pilnie drugiego. — *Epigr. probl. B.* 3.
3. Inszych nauczacie, sami nie działacie. *Niez z A. Żegl.*
   Por u Adal. „Ksiądz" N. 53.
4. Jako miód pszczółka z rozmaitych kwiatków, tak ty się naucz z różnych przypadków. — *Wójc.* 4, 189.
5. Nie umiejętność, ale pycha: nie dać się nauczyć, a podjąć się łatwo czego. — *A. M. Fre.* 17.
6. Wielka jest różność umieć samemu co, a umieć tegoż nauczyć kogo. — *A. M. Fre.* (1802) 74.

Nauka.

1. Bez muky nyma nauki. — *Kolb. Pokucie.* 3, 179.
   T. j. bez męki, pracy.
2. By dzieciak wiedział jak nauki są skarby przednie, nie spałby a uczył się i w nocy i we dnie. — *Zienk.* 198.
3. Nauka bez cnoty, miecz w ręku szalonego. — *Brz. z B. J.*
4. Nauka, jest najkosztowniejsze przychędożenie człowiekowi mądremu. — *Kosz. Lor.* 12 *b.*
   Przychędożenie = ozdoba.
5. Nauka nie idzie w las. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 20.
6. Nauka nie rozum, rozum nie nauka. — *A. Fre.* 11, 136.
7. Nauka od rzeczy szkodliwych na dobre nawodzi. — *Grab. Przyp.* 58.
   Jako słońce wszystko nam oświeca, tak i... *Tamże.*
8. Nauka poszła w las. — *Niez.*
   T. j. na nic się nie zdoła, zapomniano o tem, czego się nauczono.
9. Nauka, prawo, fochy, leki, budowania, potrzebują dostatku, czujnego starania. *Wójc.* 4, 206 *z Żabcz.*
   Por. u Adal. N. 15
10. Nauka umysł zaostrza. — *Grab. Przyp.* 58.
11. Nauki nie wziąć bez dokuki. — *Bar. Lut.* 340.
12. Nauki uczą młodych umiarkowania, starym pociechę niosą, dla ubogich są majątkiem, a bogatych zdobią. — *A. Grab. Przyp.* 117.
    Słowa Andrz. Załuskiego Bisk. Warm.
13. Nie przebrał nauki. — *Knap. Ad.* 243.
    O niedouczonym.
14. Przykra nauka, ale pożyteczna. — *Błaż. Set. przyp. E.* 2.
15. Za nauku pociłuj w ruku. — *Kw. i ow.* 163.

Nawalić.

Nawalił, jak na siwą szkapę. — *Niez.*
Ob. Nakłaść.

Nawalność.

Nawalność morska, dobrego żeglarza, niefortuna, dobry każdego pokazuje rozum. — *A. M. Fre.* 65.

Nawiedzenie.

Nawiedzenie Boże, w cierniach to są róże. — *Bar. Lut.* 13.

Nędza.

1. Nie dziw, pokora jeżeli tam siedzi, gdzie ustawiczną kto się nędzą biedzi. — *Bar. Lut.* 340.
2. Nie rozumie nędzy, kto pełen pieniędzy.
3. Odpada dobra myśl, kiedy nędza łupi. *Mat. z Pod. C.* 3.

Nędzny.

Nędznemu do Boga jest ubita droga. — *Bar. Lut.* 16.

Nic.

Wolno Bogu z niczego coś uczynić, człowiek zaś obiecować nie może, tylko z niczego nic. — *A. M. Fre.* 65.

Nić.

1. Na nitce wisieć.
   Słabo się trzymać, być w niebezpieczeństwie upadku,
   Ob. Włos.
2. Nitkę przykładając do nitki. może się wielki ukręcić powróz.—*A. M. Fre.* 106.
3. Trzy nitki na krzyż. — *Lud. Kuj.*
   Przedrwiwając w dziewczętach chęć strojenia się i chwalenia się tem.
4. Z wielu nitek robią się nici, a z nici kręcą się sznury. — *Rog. Doś.* 2, 475.

Niebezpieczeństwo.

1. Chcesz ujść niebezpieczeństwa, trzeba się uchynąć, w drugiem niebezpieczeństwie jeśli nie chcesz zginąć. — *Bocz. Or. pol.* 311.
   T. j. nie zwycięży się jednego niebezpieczeńswa bez narażenia się na drugie; to samo co: klin klinem nie wybije.
   Por. N. 3
2. Kto kocha niebezpieczeństwo, to w niem ginie. — *Niez.*
3. Nigdy niebezpieczeństwa bez niebezpieczeństwa zwyciężone nie bywa. — *Min. Ryt.* 4 153.
   Por. N. 1.

Niebo.

1. Bardziej niż chleba, nieba nam potrzeba. — *Bar. Lut.* 522.
   Oczy i serce obróćcie do nieba... — *Tamże.*
2. Bez łaski Bożej, jak bez przewodnika, choć go ścigamy niebo się umyka. — *Bar. Lut.* 12.
3. Cały wiek w życiu uczyć nam się trzeba, jak zszedłszy z świata dostać się do nieba. — *Niez. z M. D.*
4. Ciasna do nieba droga. — *Bar. Lut.* 447.
   ...to wszelkiemu zniecić się trzeba brzuchowi tłustemu. — *Tamże.*
   Zniecić się = chudszym się stać.
   Por. N. 15 i 24.
5. Co jest drogiego to wszystko w niebie, co ma pięknego świat, to w sobie grzebie. — *Bar. Lut.* 521.
6. Darmo się kokoszysz przeciw niebu. — *Pot. Arg.* 109.
7. Dobrze na niebie wszyscy powiadają, przecie się z światem nie radzi żegnają. *Bar. Lut.* 432.
   Ob N. 11 i 29.
8. Do nieba wysoko, do króla daleko. — *Brz.*
   T. j. trudno o sprawiedliwość.
   Por. u Adal. „Bóg“ N. 66.
9. Jak niebo do ziemi.
   Tak jedno do drugiego nie podobne.
10. Jak w niebie. — *Niez.*
    Tak dobrze, rozkosznie.
11. Jedyne tylo na niebie wesele, do niego przecie kwapią się nie wiele. — *Bar. Lut.* 433.
    Ob. N. 7 i 29.
12. Kto chce nieba dostąpić, bojaźń wprzód mieć trzeba piekła. — *Epigr. probl. C.* 2.
    ...bo taka bojaźń, pewność sprawi nieba. — *Tamże.*
13. Kto jedną nogę w niebo, drugą mierzy w ziemię,
    I tam i tu nie dojdzie, zerwie mu się strzemię. — *Pot. Arg.* 781.
14. Kto w niebo pluje, na głowę mu spada.
    Ob. N. 20.
15. Lekkim być trzeba, kto do nieba bieży. *Bar. Lut.* 447.
    Tylko być tłustym wieprzowi należy,.. — *Tamże.*
16. Leżąc chcemy do nieba dobieżeć, jednym bądź kontent: w niebie być lub leżeć. — *Bar. Lut.* 475.
17. Można i świata zażywać, i niebo otrzymać.
18. Nie będzie w niebie. kto obraża Boga, do piekła temu naznaczona droga. — *Bar. Lut.* 514.
19. Niebo i ziemia.
    Zostało tylko... — *Niez.*
    T. j. zupełna pustka.
20. Niebo prawdą władnie, kto w nie pluje, taż ślina w jego gębę wpadnie. — *M. Błaż. Tlum. rok.* 22.
    Ob. N. 14.
21. Niema nieba bez chmur. — *Skar. roz.* 27 *z J. Korz.*
22. Nie ten ugania niebo, który goni. — *Bar. Lut.* 52.
    .... i nie wie drugi, jak poń zeszlą koni. — *Tamże.*
    T. j. nie ten dościga, dostaje się do nieba.
23. Nie zrobi się w niebie dziura, tylko na ziemi góra. — *Lud. kuj.*
    Jeżeli ktoś umrze: na ziemi góra, t. j. mogiła.
    Por. u Adal. N. 6.
24. Nie z tłustym brzuchem w niebie popisują, ale którzy go postami mordują. *Bar. Lut.* 447.
    Por. N. 15.
25. O jak na niebo długo pracowali święci, niźli się do niego dostali. — *Bar. Lut.* 475.
26. Radby mu nieba przychylił. — *Niez.*
    Jest mu niezmiennie przychylnym.
27. Śmiertelną drogą jeżdżają do nieba. — *Bar. Lut.* 479.
    Jeśli nie dzisia, umrzeć jutro trzeba.... — *Tamże.*
28. Trumna a mary, to pojazd do nieba.
29. W niebie lubo słodkie są potrawy,

a prędkiej z świata nie mamy wyprawy. — *Bar. Lut.* 432.

T. j. nie śpieszymy się na tamten świat. Ob. N. 7 i 11.

30. W niebie niemylnie najwięcej matek, w czyśću autorów, w piekle demagogów. — *A. Fre.* 11, 257.

31. Wodą i lądem w niebo się puszczamy. *Bar. Lut.* 285.

.... trumnę za łódkę, mary rydwan mamy. *Tamże.*

32. Z każdego miejsca jednako do nieba. — *Bar. Lut.* 522.

.... gdzie żyjesz, wszędzie cnotliwym być trzeba. — *Tamże.*

Nieboga.

Niema złej drogi do swej niebogi. — *Niez.; Brz.*

Por. u Adal. N. 1.

Nieboże.

Na tobie nieboże, co mi z nosa spadło. *Brz.*

Por. u Adal. t. w.

Niechcący.

„Przepraszam, niechcący!" Gdyby chcący, wziąłbyś w pysk. — *A. Fre.* 11, 214.

Niechęć.

Choć pojedzie kto za morze, przed niechęcią ukryć się nie może.

Sprawdza się na mnie dawne przysłowie, kto choć za Czarne morze pojedzie, przed... *Mowa Fr. Ks. Branickiego, hetm. w. kor.* 1788 r.

Niecierpliwość.

Niecierpliwość prędzej spóźni, niż przyśpieszy. — *A. Fre.* 11, 220.

Niecnota.

1. Chceszli sławnym być, daj niecnocie w rzyć. — *Rej Zw.* 237 *b.*

T. j. pozbądź się niecnoty.

2. Na niecnocie każdy traci, bowiem się złe zawsze płaci. — *Żar.* 43.

3. Niecnota płatniejsza bywa niż cnota. — *W. Koch. Fr.* 51.

4. Wieku lat kilkanaście, niecnoty za trzydzieści. — *A. M. Fre* 10.

Rozum często poprzedza lata, czasem też i niecnota;.... — *Tamże.*

Niedbalstwo.

1. Kto w niedbalstwie dzionek traci, ten się nigdy nie zbogaci. — *Brz.*

2. Niedbalstwo wszystko na oścież otwiera nieprzyjacielowi. — *Zab.* 11, 179.

Niedola.

Nieopowiedna godzina niedoli. — *A. M. Fre.* 43.

T. j. niespodziana, niewiadomo kiedy nadejść mogąca, bez opowiedzenia.

Niedostatek.

1. Gdzie niedostatek, tam i bieda. — *Brz.*

2. Serce, męztwo, uroda, dzielność, obyczaje, te rzeczy w niedostatku, nie stoją za jaje. — *Czahr. Tr. B.* 1.

Niedźwiednik.

Gdzie trąbią niedźwiednicy, tańcują niedźwiedzie. — *Klon. Wor.* 33.

Niedźwiedź.

1. I niedźwiedź musi w taniec, wziąwszy na nos kaganiec. — *Pot. Pocz.* 182.

2. Niedźwiedź acz głaśnie, to w krzyżach trzaśnie. — *A. Fre.* 4, 200.

Por. u Adal. N. 1.

3. Odrzekłby się i niedźwiedź, choć mu grają, tańcu, ale musi przy kiju chodzić na kagańcu. — *Pot. Pocz.* 381.

4. Śpisz pasieczniku, niedźwiedź do pasieki. *Bratk. N.* 2.

5. Z niedźwiedziem ten sforuje, co okrucieństwo miłuje. — *Wójc.* 4, 64.

.... wojuje ... — *Żar.* 162.

Nie darmo mówią.... — *Tamże.*

Niemiec. Niemiecki.

1. Co niemiec, to pies. — *Niez.*

2. Co nowego na jarmarku? *Odp.* Niewiele: poznano jednego, że niemiec, i powieszono go. — *Brz. z J. M.* „Dykteryjka."

3. Co się niemiec rozumie na ogórku? — *Sanoc.*

4. Niemiec dałby się dla kompanji obiesić. *Niez. z J. Mon.*

.... dał się za towarzysza powiesić. — *Wójc.* 1, 202 *z Rys.*

Por. u Adal. „Kompania" N. 1.

5. Niemiecka opieka i w zimie dopieka. — *A. Fre.* 11, 238.

6. Pierwej połkniesz promień słońca, nim z niemcami dojdziesz końca. — *A. Fre.* 11, 239.

Niemoc.

1. Gdy się niemoc łamie, pomyślaj o jamie. — *Bar. Lut.* 479.

O jamie = grobie.

2. Stare niemocy trudno leczyć, jako i stare nałogi. — *Sk. Dz.* 740.

Niemożność.

Nie słuszna pociągać niemożność do niechcenia. — *A. M. Fre.* 87.

Nienawidzieć.

Dobrych nienawidzieć: szaleństwo; złych zaś nienawidzieć — jest bezrozumność. *Bardz. Boec.* 131.

Nienawiść.

1. Gdzie nienawiść kują, tam demagog przy miechu, a djabeł przy młocie. — *A. Fre.* 11, 213.

2. Nienawiść krzemień, wdzięczność kamfora. — *A. Fre.* 11, 250.

Nieobecny.

Nieobecnego przekonać łatwo. — *Brz.*

Niepodobne.

Kto się napodobnego napiera, mieć nie chce, i chce być urażony. — *A. M. Fre.* 37.

Nieprzyjaciel.

1. Bóg był Bogiem, a miał nieprzyjaciół. *Niez.*
2. Buduj mu most złoty, gdy ucieka nieprzyjaciel. — *Brz. z Birk.*
   Nieprzyjacielowi, gdy chce uciekać, złoty most stawiaj. — *Brz.* — .. uciekającemu buduj złoty most. — *Grab przyp.* 18. Powiadają: — ...*Tamże.*
   Por. u Adal. N. 10.
3. Dość mocny ten nieprzyjaciel, który może zaszkodzić. — *A. M. Fre.* 107.
4. Kiedy nieprzyjaciel po pas w wodę wpadnie, podaj mu rękę: ale kiedy tak, iż mu się w gębę lać pocznie, nastąp na łeb, a pogrąż do ostatka. — *Gór. Dw.* 302.
5. Lękaj się nieprzyjaciela i najlichszego. *Niez.* 12, 34.
   Por. u Adal. N. 12.
6. Najlepiej zwyciężysz nieprzyjaciela, gdy mu dobrze uczynisz. — *A. M. Fre.* 106.
   Por. u Adal N. 11.
7. Najszczęśliwszy ten stan człowieka jest: kiedy może się mścić nad nieprzyjacielem i nie chce; a przyjaciołom swoim chce świadczyć i może. — *Niez. z Kal. Wil.* 1832.
8. Nieprzyjaciela mocą lub zdradą przemożyć nie wadzi. — *Niez.*
9. Wolę otwartego nieprzyjaciela, niż przyjaciela obłudnego. — *A. M. Fre.* 93.
   Por. u Adal. N. 8.

Nierozumny.

Nierozumny i lekki za cudzym powodem chodzi. — *A. M. Fre.* 26.
Jako łódź, nie gdzie sama, ale gdzie cudza ręka chce i tak... — *Tamże.*

Nierówny.

Ciężej od siebie nierównego znosi. — *Błaż. Set. przyp. C.* 2.

Niespodziane.

Co niespodziane, to przyjemniejsze. — *Niez.*

Niespokojny.

Niespokojny człowiek i w pustkach zwady szuka. — *Obr.* 2.
Por. u Adal. „Głowa“ N. 133.

Niesprawiedliwość.

Niema zbroi, którejby nie przebił pocisk niesprawiedliwości. — *A. Fre.* 11. 242.

Nieszczęście.

1. Cieszy się z nieszczęścia cudzego, jak djabeł z połowu dobrej duszy. — *Wójc.* 1, 167.
   Por. u Adal. N. 36.
2. Często nieszczęście człowieka na równej drodze spotka. — *Brz.*
3. Folga bywa w nieszczęściu: znać swoją niedolę. — *A. M. Fre.* 41.
4. Jako się kto źle albo dobrze w nieszczęściu kieruje, tak go pisz rozumnym. — *A. M. Fre.* 65.
5. Nie braknie nam siły do zniesienia cudzego nieszczęścia. — *Niez. z Kal. Wil.* 1832.
6. Nieszczęście najlepszą szkołą, ale nie dla wszystkich. — *Niez.*
7. Nieszczęście nasze wtenczas najboleśniejsze, kiedy o niem zapominają. — *A. Fre.* 11, 232.
8. Nieszczęście słowem prawdy. — *Niez.*
   Ludzie powiadają.... — *M. Czajk. Anna wyd.* 1841, 2, 54.
9. Nieszczęście padło na prześcieradło, dziura się zrobiła. — *Brz.*
   Na tych, którzy małe przykrości nieszczęściem zowią.
   Por. u Adal. N. 32.

Nieszczęśliwy.

Dwojako nieszczęśliwy, kto był przedtem w szczęściu; dwojako jest szczęśliwy, kto bywał w nieszczęściu. — *Epigr. Probl. C.* 6, *b.*

Nieśmiałość.

Nieśmiałość ciężka choroba. — *A. Fre.* 11, 217.

Nieufność.

Nieufność najboleśniejsza, kiedy nie zasłużona. — *A. Fre.* 11, 254.

Nieuk.

1. Nieuk od uczonego tak jest daleki, jak umarły od żywego. — *Grab. Przyp.* 58.
2. Trzeba nieuki nauczać sztuki. — *Żar.* 189.
   Dobra to na prostaków... — *Tamże.*

Nieuważny.

Nieuważny na jedno się zapatrzy, dziesięciu nie widzi. — *A. M. Fre.* 28.

Niewdzięczność.

Doświadczenie oswaja z niewdzięcznością, przecie ona boli. — *A. Fre.* 11, 223.

Niewdzięczny.

1. Niewdzięcznego nigdy nie ukontentujesz, ani obowiążesz sobie. — *A. M. Fre.* 101.
2. Więcej na świecie niewdzięcznych, niż wdzięcznych. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 5.
3. Za nic niewdzięcznym praca, za nic łakomemu dar, za nic najbogatsze skarby rozrzutnemu. — *Wójc.* 4. 210. *z Żabcz.*
   Por u Adal. N. 3.

Niewiasta. Niewieści.

1. Jako kaczki się płóczą, długo się myją niewiasty. — *Knap. Ad.* 696.
2. Mądry to ptaszek niewiasta, nie da się tak łatwo złowić. — *Brz. z Mon.*
3. Nic gorszego nad złą niewiastę. — *Zab.* 15, 224.

4. Nie ma niebo gwiazd tyle, ni w sobie ryb wody, ile chytra niewiasta z swych sztuk czyni szkody. — *Epigr. probl. C.* 5. *b.*
5. Niewiasta do tego, co się jej zabaży miłego, zawsze się pnie. — *Petr. Ek.* 67.
   Zabaży = zachce, zażąda.
6. Niewiasta, ogień i morze zawsze chodzą w jednej sforze. — *Żar.* 181.
   Por. u Adal. N. 20.
7. Niewiasta urodziwa: albo gniewliwa, albo złośliwa. — *Knap.* 696.
8. Niewiasta wielomowna. — *Knap. Ad.* 693.
9. Niewiasta wrzaskliwa, przewrotna. — *Lin.* 6, 312 *z Budn.*
10. Niewiasty swoją pięknością mogą znędzić, albo ubłogosławić; dać zdrowie albo chorobę — śmierć albo żywot. — *Górn. Dw.* 308.
11. Niewiasty świegotliwe nie tajemne są. — *Petr. Pol.* 467.
   Tajemny = dochowujący tajemnicy.
12. Niewiasty wnet się z lada kim pokumają; ukłoni jej się kto, już mniema, że dostała przyjaciela. — *Petr. Ek.* 89.
13. Strzeż się matni zdradliwych, w które płochych mieści, zbyt czuły na podstępy, zawsze kunszt niewieści. — *Kras. Sat.* 67.
14. W niewieście ten upór panuje, na to waży, czego mąż której zakazuje. — *Papr. Koło Q* 3, *b.*
15. Zginął, kto zaszedł w rozmowę z niewiastą. — *Pociej* 314.

Niewinność.

Da ci wszystko Pan, co niebem władnie, gdy niewinności liść z ciebie nie spadnie. — *Zab.* 13, 342.

Niewinny.

1. Niewinny, jak baranek wielkanocny.
   Por. u Adal. „Niewinny" N. 7
2. Niewinny, jak świeżo narodzone dziecię.

Niewola.

1. Bestjom dzikim, ptakom, bydlętom, śmierć czasem milsza niż niewola, cóż dopiero ludziom, którym o tem myśl i mowa ustawiczna? — *Grab. Przyp.* 13. *z Birk.*
2. Pod inszem nazwiskiem jednaż bywa niewola. — *A. M. Fre.* 36.
3. Większa niewola, gdzie się wszystko wszystkim godzi, niżeli, gdzie nic nikomu. — *A. M. Fre.* 23.

Niewolnik.

Niema większego okrutnika, jak niewolnik rozkuty.

Niezgoda.

1. Kto liczy na niezgodę, dziś ma zysk, jutro w pysk. — *A. Fre.* 11, 236.
2. Wróg ręce założył i czeka. Nasza niezgoda za niego pracuje. — *A. Fre.* 11, 244.

Nihilista.

Ideolog spłodził demokratę, demokrata demagoga, demagog komunistę, komunista nihilistę. — *A. Fre.* 11, 255.

Nisko.

Gdzie nisko, zaleją powodzie. — *Pot. Arg.* 251.

Nitka. ob. *Nić.*

Niż.

Daleko na Niż. — *Niez.*

T. j. Nic z tego nie będzie „mawia się ludziom złym a lekkomyślnym, gdy grożą tem, czego dokonać nie sposób" — *Niez.*

Niż, kraina Kozaków, Niżowców, później Zaporożcami zwanych, nad dolnym Dnieprem, za porohami.

Noc.

1. Noc przynosi radę.
2. Tęskna nocka bez miesiączka, dzionek bez słoneczka.

Noga.

1. Biada nogom przy głupiej głowie. — *J. M. Brz.*
2. Biegłość w nogach. Biegły w nogach Drapacz setny. — *Oss. Wyr.*
   Ma dobry charakter w nogach.
   M. S. B. Linde. B. ot. 102.
3. I w nogach jest błąd,
   Gdy w głowie nierząd.
   Fac. Pols. Brz.
   Por. u Adal. „Głowa" N. 47.
4. Jedną nogą w grobie stoi. *Jan Moneta.*
5. Już to ostatnia, nadwinąwszy nogi, kamień, na wstręcie co był, zrzucać z drogi. — *Mon. W.*
6. Każdego przewróci do góry nogami. —
   = obgada.
7. Każdy, gdzie się zbawia, tam i nóżkę stawia. — *Ł. Baran. Wien.* 112.
8. Kiedy bolą nogi, nie sporyś do drogi. *Bar. Lut.* 449.
9. Kogo nogi nie bolą, bodaj zdrów stał. *Piv. X. Brz.*
   = przed starszymi. *Brz.*
10. Komu się noga powinie, tego i najmilszy pominie. *Kn. Brz.*
11. Kuty na cztery nogi.
   przebiegły, krętacz.
12. Ma charakter w nogach. — *Kn. Brz.*
   = dobrze zmyka.
13. Nogi zmyć. — *Gm.*
   = uciec (lepiej zawczasu nogi zmyć.)
14. O trzech nogach chodzić. — *Kulig. Dem.* 308.
   T. j. podpierając się kijem, gdy nogi nie służą.
15. Pocałować nóżki. — *Kn. Brz.*
   = ucieczką się ratować.
16. Przewrócić do góry nogami.
   = obgadać.
17. Skoczył do nóg po rozum.

M. S. B. Linde A. ot. 23.
18. Upadam do nóg, lecz prosto stoję, całuję ręce, lecz moje. — *Brz. z J. M.*
Por. u Adal. „Noga" N. 41.
19. Wziąć nogi na pomoc. *Ld. Brz.*
Uciec, wynogować.
20. Wziął nogi na ramię.
Wziął nogi na ramię, zaświadczenie z płotu i w drogę! (...i marsz!)
t. j. kij.
21. Zadrzeć nogi. — *Brz.*
= umrzeć. — *Brz.*
22. Zerwać się na równe nogi. — *Brz.*
23. Z takim nie wdawaj się, aby w czym nie podstawił nogi, inaczej fortelom nie zabieżysz i owszem się usidlisz. — *J. Bocz. Or. pol.* 303.
24. Na jednej nodze. — *Brz.*
= żywo, prędko.
25. Mylą się nogi, kiedy głowa błądzi. — *Mon.*
= gdy się kto upije. — *Brz.*
26. Najpierwej na nogi psieje każdy stary. *W. Pot. ob. Kw. i ow.* 298. *przyp.*
27. Nakryć się nogami.
= przewrócić się. — *Brz.*
28. Niech każdy się strzeże nogi na krzyż założyć: zlęknie się bowiem djabeł i przyśni się. — *Opp. (sic) Sat.*
29. Nie czekając trwogi, uderzyli prędko w nogi. — *Rys.* 96.
Por. u Adal. „Noga" N. 49.
30. Nie na moją to nogę trzewik· — *Ld.*
Nie mojej to głowy rozum. — *Brz.*
31. Noga w szczudle a mysz w pudle, koza w sadzie, Rusin w radzie — cztery rzeczy nie do rzeczy. — *Z. Kaczk. G. lwow.* 1887. 237.
Por. u Adal. „Mysz" N. 14.
32. Nogą u niego nie postanę.

Nos.

1. Lepiej być bez nosa, niż się dać żonie za nos wodzić. — *Trzt. G.* 1.
2. Dostać nosa.
3. Ludzkie to losy, tam wietrzyć i tam wścibiać, gdzie nie trzeba, nosy. *Zabł. Amf.*
4. Dać komu nosa. — *Niez.*
= wytrzeć kapitułę.
5. Każdy ma swoje muchy w nosie. — *Sanoc.*
6. Ma nos, jak Łysa Góra.
7. Niby nic, ale w nosie kręci.
Por. u Adal. „Rzecz" N. 24.
8. Nie wścibiaj nosa, gdzieś nie dał grosza. — Brz.
A patrz raczej swego... (swój = cudzy.)
Por. u Adal. „Grosz" N. 69.
9. Nos ci się krzywi, znać, że nie prawdę mówisz. — *Knap.*
10. Dobrze masz w nosku, tylko w głowie popraw. — *J. M.*
11. Jak szczotką nos utarł. — *Brz.*
— Jak patykiem... *Ld.* — *Brz.*
= odmówił w niegrzeczny sposób. — *Brz.*
Por. u Adal. „Nos" N. 7 i 8.
12. Robaka z nosa wystraszyć.
T. j. palcem nos utrzeć.
13. Nos jest wstydliwszy od człowieka, bo się rumieni, gdy ten zanadto pije.
14. Pilnuj nosa swego, zaniechaj cudzego. *Knap.*
Odm. Patrz swego nosa, nie cudzego grosza. Każdy swego rzemiosła pilnuje. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 34.
15. To lepiej w nosie dłubać.
16. To nie twoim nosem.
17. W pięty mierzy, w nos uderzy, ku pięcie mierzy, a ku górze w nos, chociaż bez kule, uderzy. — *W. Koch. Fr.*
Por. u Adal. „Mierzyć" N. 21.
18. Żołte wino pije, a czerwony nos ma.

Nowalia.

Nowinka (nowalia) prędko się przeje: zwyczajne potrawy bywają lepsze. *A. M. Fre.*

Nowe.

1. Na świecie nowego nie znajdziesz nic, aby przed tym nie bywało tego. — *Rej. Figl. Aa.* 11.
2. Nic nowego na świecie. — *Knap.*
...pod słońcem. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 6.
3. Zawsze co nowego, rzadko co dobrego. *Ld. z Słowac.*
Por. u Adal. N. 1.

Nowina.

1. Nowina zła nieprzyjemna jest. — *Dowhal.*
2. Nowinka rada się prędko przyjje. — *A. M. Fre. Powt.* 9.
3. Nowin nie siej.
4. Trząść nowiny, jak z rękawa. — *Ld. Brz.*
Por. u Adal. „Rękaw" N. 1.
5. Wielka nowina, panna rodzi syna. — *Brz. gm.*

Nowiniarz.

Nowiniarza urząd nie poczesny. — *Dowhal.*

Nowinka.

W niedostatku nowinek musisz kłamać, boś płatny od sztuki. — *A. Fre.* 11, 244.

Nowodworski.

Postrzelony Nowodworski, ale nie kawaler maltański. — *Ambr. Gr.* str. 73.

Nóż.

1. A nóż, a widelec!
2. Jakby go na nóż posadził.
3. Kto igra z nożem, pewnie się porzeże. *Pot. Jow.* 196; *Ld.* 3, 337.
4. Noża cudzego nie kładź w swoje nożenki (pochwę). — *Dzw. Stat. A.* 3; *Ząbk. M.* 247; *Ld.* 3, 337.

5. Postawić kwestję na ostrzu noża.

Nudny.

Nudny, jak lukrecja z masłem.
.... z olejem. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 4.

Nudziarz.

1. Nudziarz jaknajpoczciwszy zawsze emetykiem trąci. — *A. Frc.* 11, 215.
2. Nudziarz rzadko przekonał, znarowił często. — *A. Frc.* 11, 215.

O.

Obawiać się.

1. Kto się zawsze obawia, szkody się łatwo pozbawia. — *Knap., Wójc.*
2. Uczy złe czynić, kto się niepotrzebnie obawia. — *A. M. Frc.*

Obcować.

Dobrze czyni, kto zawżdy z dobremi obcuje, i najlepszego miejsce niepraweze psuje. — *Kras. baj.* 100. *Ld.*

Obcowanie.

Obcowanie snadnie daje złe i dobre obyczaje. — *Knap.*; *Wójc.*
Por. u Adal. N. 1.

Obcy.

1. Co się rozwinie na obcej ziemi, czuć zawsze obczyzną. — *A. Frc.* 11, 224.
2. Obcego chce, ale swego nie porzuci żaden naród.

Obejmować.

Kto nadto obejmuje, słabo (źle) ściska albo przyciska. — *Brz.*
Por. u Adal. t. w.

Obejść się.

Miej za stracone, co na to łożysz, bez czego się obejść możesz.

Obertasy.

Być w obertasach.
T. j. w niebezpieczeństwie.

Obiad.

1. Comedere z octem, arcypitu z chrzanem, co na obiad?....
2. Jednym obiadem dwa wesela opędzić.
3. Po obiedzie spocznij chwilę, po kolacji przejdź się milę. — *Kuj.*

Obiecać.

1. Inna rzecz obiecać, inna dotrzymać. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 4.
2. Kto obiecuje, niema ochoty dać. — *Sanoc.*
3. Kto wiele obiecuje, rzadko dotrzymuje. *Brz.*
Por. u Adal. N. 7.
4. Lepiej jest nie obiecować, aniżeli obiecawszy nie oddać. — *Radz. Eccl.* 5, 4. *Ld.*
5. Najsnadniej obiecać, czemu nie masz dosyć uczynić. — *A. M. Frc.* str. 97.
6. Najtańsza w tem się drożyć, albo ofiarować, co się czynić nie będzie. — *A. M. Frc.* str. 97.
7. Nie prędkie obietnice, ale rozmyślne, rachuj sobie w poczet. — *A. M. Frc.* str. 97.
8. Obiecać jest pańska, a dzierżeć (dotrzymać) chłopska. — *Ld. Brz.*
ze Słow. Slubowat' ge pánski, a držat' sedlácki. — *Ld.*
9. Obiecuje wiele, a nic nie daje.
Odm. Złote góry obiecuje, a ołowianych nie da.
Por. u Adal. N. 28.

Obiecanka.

Obiecanka cacanka. — *Wiek* 1887, 234, 1.
..., a głupiemu radość. — *Brz.*

Obiecany.

Dekret w niebie napisany, kto jest komu obiecany.

Obietnica.

1. Dziś tylko obietnice: obietnica słowo, słowo wiatr, a wiatr często burzy, nic nigdy nie zbuduje. — *A. Frc.* 11, 248.
2. Każda obietnica powinna być za dług poczytana. — *Djar. Grodz.* 461; *Ld.*
3. Nie prędkie obietnice, ale rozmyślne, rachuj sobie w poczet. — *A. M. Frc. powt.*, 16.
4. Obietnica — próżnica. — *Gm.*
Por. u Adal. N. 8.
5. Obietnicą nikt nie syty; na każdy dzień trzeba chleba za gotowe kupić. — *Budn.*; *Brz.*
Por. u Adal. N. 15.
6. Obietnice z wiatrem uleciały. — *Gm. Brz.*
7. Po obietnicę trza na rączym koniu jechać, bo jak się spóźnisz, już nie czas się śpiechać. — *Kal. Wilda.*; *Brz.*
Por. u Adal. N. 18.

Objaśnić.

Objaśnił, jak (świecę) szczypcami.

Obliga.

Każdy ma obligę swoję, którą mu należy odprawować. — *Petr. Pol.* 206; *Ld.*

Oblubienica.

Kto piękną bez cnót wziął oblubienicę, dla cudzych wróblów ten posiał pszenicę. — *Nar. Dz.*; *Brz.*

Obłuda.

1. Między ludźmi obłudy pełno, prawdy ani pytaj. — *Fabb.*; *Brz.*
2. Obłuda (ostatecznie) więcej sama siebie, niż drugich uwiedzie. — *A. Frc.* 11, 256.

3. Obłudą świat teraz stoi. — *A. M. Fre.* 87.
4. Pełno w świecie obłudy wkrada się i w fraszki, wewnątrz skryta osoba, z wierzchu same maszki. — *Kraś. wiersze.*

Obłudnik.
Obłudnika nie dobry koniec. — *Wstęp do słownika polsk. Lindego* str. X.

Obmawiać.
Cudzą nienawiścią sam obmawiać usiłuje, kto się rzekomo przed tobą na obmówców żałuje. — *A. M. Fre.* str. 61.

Obojętność.
1. Dziwna rzecz, że więcej zjedna sobie przyjaciół obojętność, niż otwarty, serdeczny udział. — *A. Fre.* 11, 243.
2. Obojętność, jak próchno, ni dźwięku, ni kleju. — *A. Fre.* 11, 254.

Obora.
I w oborze i w komorze.

Obowiązać.
Łatwiej się obowiązać, niźli dotrzymać. *Mon.*

Obóz.
1. W każdym obozie jest większe wojsko grzechów, niż ludzi. — *Bals.*
2. W obozie zwykle więcej ognia piekielnego, niż strzelanego. — *Bals. Św.*
   = więcej grzeszenia, niż strzelania.

Obrachunek.
Jak przyjdzie do obrachunku, krocie uciech, a *summa summarum* płacz. — *A. Fre.* 11, 223.

Obrać.
Najpierwsza mądrość: umieć co obrać; wtóra: umieć jej zażyć; trzecia: co można poprawić, a co nie można: uniknąć, tak jednak, żeby na gorsze nie wpaść. — *A. M. Fre.* 107.

Obraz.
Na obraz, z patrzenia, dosyć ucieszenia. *Ł. Baran. Wien.* 132.

Obrażony.
Obrażony pamięta. — *Dowhal.*

Obrok.
1. Obrok go kole. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 3.
2. Obrok w tyle bryka. — *Krasicki* t. I, str. 76.
   Por. u Adal. Nr. 3.
3. Ujmij ciału obroku, a dusza będzie syta.
   Por. u Adal. N. 4.

Obrot.
Obrot bardziej w rzeźwości umysłu, niżeli w zakręcie postępków należy. — *A. M. Fre.* str. 35.

Obrotny.
1. Insza obrotny, insza niespokojny. — *A. M. Fre.* 14.
2. Obrotny dwa razy żyje. — *A. M. Fre.*
3. Więcej z przysadą kolery sprawi obrotny w roku, niż flegmatyk za dziesięć. — *A. M. Fre.* 56.

Obrus.
1. Obrus, na nici rozebrany, na kądziel może być obrócony. — *Hist. lit. polsk.* t. I. str. 59.
2. Obrus przed nim zdjęto. — *Ld. Brz.*
   Z grzanki mu spadło. — *Brz.*

Obrzydzić.
Wielki to rozum sobie to obrzydzić, czego się potem z żałości masz wstydzić. *Wójc.* 4, 67.

Obuch.
Być jak pod obuchem. — *Ld. Brz.*

Obyczaj.
1. Dobrze wpatruj się, kto złe obyczaje ma z nałogu, albo z natury. Bo kto z nałogu złym się staje, karą albo strofowaniem poprawić możesz; ale kto z natury, darmo się troszczesz, bo go nie naprawisz nigdy, albo rzadko: nie masz rady na takowych, chyba ich poniechać. Darmo się zgryziesz i nic nie sprawiwszy, miasto naprawy — ohydzisz. — *A. M. Fre.* 62.
2. Do chlewa z takim obyczajem. — *Ld. Brz.*
   Między świnie. — *Brz.*
3. Insza dobry obyczaj, insza przystojność.
4. Kształt obyczajów starszych nie darmo nam dany, lecz onemu, by każdy był konformowany. — *M. D.*
5. Nie z obyczajami, ale do obyczajów każdy jeździć musi. — *Stryjk.; Brz.*
6. Od ojców w synach obyczaj z nasienia. *Bar. Not.* 301.
7. Starych i młodych obyczaj przeciwny. *Pot. Jow.; Brz.*
8. Wyborne obyczaje żyć dobrze każdemu, szlachetne są zwyczaje ćwiczyć się nam w temu. — *M. D.*
9. Zwyczajna to jest ludziom sędziwym: stare tylko obyczaje chwalić. — *Teatr; Ld. Brz.*

Obywatel.
Karm się krówko jak możesz: my cię doić będziemy, a jak ci mleka zabraknie pójdziesz na kloc. Taki to teraz los naszych wiejskich obywateli. — *A. Fre.* 11. 243.

Obżarstwo.
Bezecnym tym obżarstwem, jeśli się kto bawi, Już nie masz nic tak złego, cosię w nim nie zjawi. — *Rej Wiz.* 30; *Ld. Brz.*

Ocet.
1. Czas octu za piecem pilnować. — *Rys.*; *Brz.*
   = o starcach — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 1.

2. Warząc piwo, nie mień octu. — *Rys.*; *Brz.*
Nie wspominaj octu, aby piwo nie skwaśniało. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.

Ochota.
1. Gdzie nie ochota, niespora robota. — *Kn.*; *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.
1. Insza ochota do spraw, insza natręctwo. *A. M. Fre.* 13.
3. Trudno ochocie zarzucić wędzidła; Same się z woru wykałają szydła. — *Żegl. Ad.*; *Brz.*

Ochotny.
Insza ochotny albo rzeski, insza porywczy albo skory, lubo natręt. — *A. M. Fre.* 18.

Ochraniać.
Wtenczas dopiero ochraniamy, kiedy mało mamy. — *Kn.* 200; *Brz.*
Por. u Adal. t. w.

Ochrzcić się.
Jeszcze się nie ochrzciło, a już chodziło. *Gm. Brz.*
= babskie plotki.

Odbiedz.
Mądra to rada, w skok odbieżeć tego, co skutku nigdy wziąć nie może swego. — *Past. Fid.*; *Brz.*

Odbyt.
Ma odbyt jak śledziowa główka w wielką niedzielę. — *Lud. Kuj.*
Por. u Adal. „Ucisk" N. 1.

Oddawać.
1. Nie oddawaj, nie wymawiaj. — *Gm. Brz.*
2. Oddam ci to, nie zborgując. — *Kn.*; *Brz.*
= odgrażając się: zemszczę się wkrótce. — *Brz.*
3. Oddać co czyje każdemu: Bogu, ojczyźnie, bliźniemu. — *Wójc.* 3. 250.

Odejść.
Odszedł ni padłszy, ni siadłszy. — *Knap.*
T. j. przyszedł jak po ogień, miejsca nie zagrzał. *Brz.*

Odkładać.
1. Kto odkłada, ten żałuje. — *Ld. Brz.*
2. Od dnia do dnia co odkładać. — *Kn*; *Ld. Brz.*

Odkładanie.
Odkładanie ma kształt niechcenia. — *A. M. Fre.* 91.

Odkładany.
Odkładadany ser tylko dobry,
„kiedy najlepiej wykierujemy się, to wyjdą obie strony na odkład, a z odkładu nie ma ładu". — *Ignacy Chodźko, Obrazy Litewskie T.* III. *str.* 67.
Por. u Adal. t. w.

Odmówić.
Za pół datku waży, kto, nie miawszy uczynić, bez zwłoki odmówił. — *A. M. Fre.* 59.
Por. u Adal. N. 3.

Odmówienie.
1. Nie nabędzie nieprzyjaciół, kto sposobu i łagodności nie umie odmówienia. — *A. M. Fre. Powt.* 1.
2. Nie umie kierować rzeczy, kto nie umie odmówienia. — *A. M. Fre.* 86.

Odpoczynek.
1. Odpoczynek od prac potrzebny. — *Dowhal.*
2. Odpoczynek pożyteczny. — *A. Żegl.*

Odpoczywać.
Insza odpoczywać, insza ustać. — *A. M. Fre.* 14.

Odpowiedzieć.
Tak mu mądrze odpowiedział, że go kpem uczynił. — *Oss. Brz.*
— że we kpie został.
— że języka w gębie zapomniał. — *Brz.*

Odpuścić.
Odpuśćmy sobie. — *Kn*; *Brz.*
Jednakowośmy zawinili.

Odra.
Odra się go chwyciła, a palce z butów ciekawe. — *Brz.*
Por. u Adal. 1.

Odrodek.
Alboż widzieć odrodków u nas dziś nowina? — *Kras. Sat.*; *Brz.*

Odrzekać się.
Nie trzeba się żadnej rzeczy odrzekać, chyba kraść a nosa sobie ukąsić. — *Wójc.* 4, 26.
Por. u Adal. „Kraść" N. 24.

Odwaga.
Łotrowska odwaga do grzechu pomaga. *Dwór.*

Odważny.
Odważnych Bóg ratuje. — *Życie J. Ossolińskiego str.* 108.

Odwłoka.
Odwłoka często szkodliwa. — *Dowhal.*
Por. u Adal. N. 2.

Odziewek.
Jeden w odziewku, drugi obdartusem. *Zab. Brz.*

Oferta.
Inszą drogą oferty chodzą, a inszą rzecz sama. — *A. M. Fre.* 90.

Ofertownik.
Strzeż się ofertowniczków, którzy różne kształty i postaci — według czasu — łatwo na się biorą, a wiernikami się czynią. Takich tam przyjaźń, gdzie wziątek: każdy postępek nie z cnoty, ale z prywaty. — *A. M. Fre.* 17.

Ofiarować się.

1. Nie ofiaruj się, czemu nie masz dosyć uczynić. Bo im cię bardziej poważają, gdy się ofiarujesz, tem wzgardziwszy, zostaniesz na potem, kiedy nie uczynisz. — *A. M. Fre.* 37.
2. Żaden ochotniej się nie ofiaruje, jako kto słowo najprędzej rad łamie. — *J. Bocz. Or. pol.* 296.

Oficer.

Lubię takich oficerów.

Ogień.

1. Będąc między ogniem a mieczem: tu siecze, tu pali: jedno przecie obrać trzeba. — *A. M. Fre.* 57.
2. Mniej zwykł palić ogień, gdy się go przed kim jest użalić. — *Ustrz. Mon. Brz.*
3. Niech cię ogień niebieski spali!
   Piorun.
4. Nie igraj z ogniem. — *Ld. Brz.*
   Nie wywołuj wilka z lasu.
   Nie budź licha. — *Brz.*
5. Nie szukaj w wodzie ognia, a w sitowiu sęku. — *Ld. Brz.*
   u Ld. jest: Czemu w wodzie ognia szukasz?
6. Ogień doświadcza złota, obmowa cierpliwości, a bieda szczerości przyjaciół. — *Kalendarz* 1832, *Wilno i Grodno.*
7. Ogień w momencie co jeno napadnie, bierze, a wziąwszy, w perz obraca snadnie. — *Kochan. Brz.*
   = w perzynę, w proch, w popiół. — *Brz.*
8. Ostrożnie od ognia. — *Ambr. Grab.* str. 50.
   Por. u Adal. N. 35.
9. Pałamy ogniem, ogniem nas karają. — *Bar. Lut.* 405.
   .... jaki występek, taką chłostę dają. — *Tamże.*
   T. j. ogniem piekielnym.
10. Przy jednym ogniu dwie pieczenie upiec. *Brz.*
11. Przy ogniu jeden będzie z konwią, a dziesięciu z worem. — *Pot. Arg.*
12. Trudno ogień gasić, póki słoma przy nim trwa. — *Sk. Kaz.*
13. Zimny ogień, suchą wodę i gazeciarską prawdę ktoby znalazł, niech się zgłosi a otrzyma sowitą nagrodę. — *A. Fr.* 11, 250.
14. Znać prędko, i po twarzy, jaki się w kim ogień żarzy. — *Jag. Wyb.; Brz.*

Ogier.

Dobry ogier na starość albo oślepnie, albo okulawieje.

Ognisko.

Własne ognisko równa się złotu. — *Ld. z serb. Brz.*
Miłe doma...
Wszędzie dobrze, w domu najlepiej. — *Brz.*

Ogniwo.

1. Miej w kalecie ogniwo, a na polu krzemień najdziesz. — *Biel.* 202; *Ld. Brz.*
   Łacniej o krzemień, jak o krzesiwo. — *Brz.*
2. Ogniwo do ogniwa wiązać, łańcuch będzie. — *Min. Ryt.*
   Nitka do nitki, a będzie sznur. — *Brz.*

Ogon.

1. Ogonem się lew, kiedy następuje zwada, do sił się budzi; ogonem lis się chartom składa; ogonem wyżeł ptaka, ogar znaczy zwierza; ogonem wiewiór lata, chociaż niema pierza. — *Pot. Wac.*; *Brz.*
2. Ogon komu przypiąć.
   = błazna z kogo zrobić. — *Brz.*
3. Ogon komu przyszyć, albo przyczepić. *Kn.*; *Brz.*
   Łatkę przypiąć. — *Brz.*
4. Próżno za ogon chwytać, gdy się wymknie głowa. — *Stryjk. Brz.*
5. Schował ogon pod siebie i poszedł jak zmyty. — *Gm. Brz.*
   Ogon pod siebie. — *Zab.* 9, 60. *Ld.*
6. Sprawa ta za sobą długi ogon wlecze. *Pot. Arg.*
7. Trudno ująć za ogon, jak się umknie głowa. — *Brz. Pasz.*
8. Trzymać co za ogon. — *Kn.*; *Brz.*
   t. j. słabo, że się może wyślizgnąć. — *Brz.*
9. Wziąć ogon pod siebie. — *Brz.*

Ogrojec.

Nie był w ogrójcu.
Simplex, prosty, dobry. *Mącz.*, aluzja do ś. Piotra; nieszczwany, nie bywalec. — *Ld. Brz.*
Por. u Adal. t. w.

Ojciec.

1. Bijąc, swój ojciec nigdy nie przebije. — *Bar. Lut.* 14.
   .... by kat i głaskał, nikt (n)im nie utyje. *Tamże.*
2. Błąd, który ojciec podaje, w dziedzictwie synom zostaje. — *Lot. gol. B.* 10.
   Co wiek wiekom podawa, to prawem jakiemś zostawa... — *Tamże.*
3. Głupiego ojca mądry syn, głupiego mistrza mądry uczeń. — *Zab. Brz.*
   Discipulus supra magistrum.
4. Jakbym mu ojca zjadł.
   Tak źle patrzy na mnie.
5. Jaki kto z ojcem, taki z ojczyzną. — *Dwor.* D. 2.
   Ja powiadam, że ta prawda jest iścizną,
   Jaki kto jest syn z ojcem, taki i z ojczyzną.
   Dwór. Brz.
   Por. u Adal. N. 5.
6. Jaki ojciec, taki syn; jakie drzewo, taki klin. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 6.
7. Jeden ojciec dziesięciu synów wychowa, ale dziesięciu synów często jednego ojca nie chce wychować. — *Glog. Skarb.* 25.
   Por. u Adal. N. 9.

8. Kto czci ojca swego, doczeka się pociechy z dziatek.
9. Kto nie słucha ojca, matki, ten słucha psiej skory. — *Ld. Gm. Brz.*
   = w wojsku bębna. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 10.
10. Mądry ojciec syna ma mieć głupiego, a bogaty ubogiego. — *Brz. Kn.*
   Syn w rozumie nie dziedziczy, worki tylko dobrze liczy. — *Kn.*; *Brz.*
11. Ojciec cnotliwy często na synach bywa nieszczęśliwy. — *Jabl. Ez.*
   Por. u Adal. N. 23.
12. Ojciec syna, pan sługę nigdy nie zelży. *Rys.*; *Brz.*
   t. j. nie zhańbi go swemi złemi postępkami. — *Brz.*
   Raczej znaczy: że kara, przez ojca synowi, lub pana słudze zadana, nie jest obelgą.
13. Ojciec wybacza, lubo jego dziecię w małym rozumie i lada co plecie. -- *Bar. Lut.* 320.
14. Ojciec zły dobrego syna podczas (t. j. czasem) spłodzi. — *Pot. Jow. Brz.*
   I czarna kura białe jaja niesie. — *ib. Brz.*
15. Ojcze! jeżeli wczas nie złomiesz młodości, wierz mi, iże zapłaczesz nad nią ku starości. — *Brz*; *Rcj. Wiz.*
   Jeżeli dzieci od młodości nie nagniesz do dobrego.
16. O ojca nie pytaj: matka z tym tańcowała, z kim jej lubo było. — *Ld. Brz.*
17. Pospolicie po złym ojcu gorszy syn. — *Biał.*
   Por. u Adal. N. 23.
18. To, co skąpa ręka ojca zgarnie, syn marnotrawny straci, styra marnie. — *Brz*; *Min. Ryt.*

Ojcze nasz.

1. Vater unser, der du bist, trzymaj portki, bo zgubisz. —
   ... kozy gnał, der du bist mu pomagał. — Żart studencki.
2. Godzina pięknie każdemu wybija, kto Pater mówi i Ave Marya. — *Bar. Lut.* 354.
3. Ojcze nasz, końca mu nie masz, Zdrowaśki poszły do Kaśki, Dziesięcioro przeleciało przez jezioro. — *Kuj. Lut.*
   Na tych, co pacierz mówią, byle zbyć.

Ojczyzna.

1. Dla ojczyzny zbiera... do kieszeni. — *A. M. Fre.* 11, 254.
2. Między wołającemi grzechami do nieba najpierwej głos zabójcy kłaść trzeba. *Mon; Brz.*
3. My przegadamy i przepiszemy Ojczyznę. *Grab. Przyp.* 31, *z Kaz. ks. Dunina.*
   O jak wiele pięknych u nas konstytucji. które obrady sejmowe mądrze i przezornie napisały! Cóż po tem, kiedy ich nie masz w ręku, nie masz egzekucji. Bogdaj się nie prawdziły wielkiego Prymasa Olszowskiego słowa, którem często z ust jego słyszał, że... — *Tamże.*
4. Nie syp ojczyźnie pogrzebnej mogiły. *M. Błaż. Tłom. rok.* 4.
5. Piękna umrzeć, i krew w boju dla ojczyzny łać pokoju. — *Hor. Nicz.*
6. Słodko umierać za ojczyznę. — *Bar. Lut.* 54.
7. Zły mnie wyrok do mojej ojczyzny przykował, I chce, abym w jej biedzie nieszczęsny wiekował. — *Zabl. Fel., Brz.*
8. Żyj ojczyźnie, przyjaciołom, Oddadzą cześć twym popiołom. — *O. Kopcz; K. W. Wójc.* 3.249; *Nicz.*

Okazja.

1. Okazja czyni złodzieja. — *Modrz. Baz.* 415. *Ld. Brz.*
   niem. Gelegenheit macht Diebe. — *Brz.*
   fr. l'occasion fait le larron.
2. Okazja jest szklanna, raz opuścisz, więcej nie zażyjesz. — *A. M. Frc. Ad.* 4.
3. Okazja ma odwrót trudny, gdy ubieży. *Min. Ryt.*
4. Okazja się trudno zdarza, łatwo ginie. *Min. Ryt.* 4. 153; *Ld. Brz.*
5. Użyje i skąpego często okazja. — *Min. Ryt. Brz.*
   Skusi do wydatku. *Brz.*

Okno.

1. Jak za okno wyrzucił. — *Brz.*
2. Nie wiele potrzeba, abyś był za oknem. *Teatr. Ld. Brz.*
3. Przez okno zagląda, a drzwi otwarte. — *A. Fr.* 11, 235.
4. Trzy rzeczy pokazywać w oknie, źle się zdarza, to jest: żony, krzesiwa tudzież kałamarza. Żonę kto upodoba, krzesiwo zmiękcnieje, kałamarz z surowego powietrza zblednieje. -- *Brz. Haur.*

Oko.

1. Co się pięknych oczu tycze, Wiedz, że to główne wabiki dziewicze. *Szym. Siel. Brz.*
2. Co z oczu to i z serca. — *Kn. Brz.*
   .., to i z myśli. — ib.
   Por. u Adal N. 10.
3. Czarne oko delektuje, marsowate odkazuje, murowate manizuje (sic). — *Comp. Med; Brz.*
4. Cztery oczy więcej widzą. — *Ld. Brz.*
5. Dałbym sobie oko wyłupić, jeśli to nie prawda.
6. Dla pięknych oczu czyich robić.
7. Dotykaj się oczami, a patrzaj rękami. *Brz.*
8. Dwoje ócz więcej widzą, niż jedno. — *Pot. Arg.*; *Brz.*
9. Gdzie okiem nie dojrzysz, tam workiem dołożysz. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 30.

10. Inaczej w oczy, inaczej po za oczy. — *Gm. Brz.*
Por. u Adal. N. 99.

11. I źdźbło a widzim w cudzem oku snadnie, a widzieć drąga w swem oku nie zgadnie. — *Bar. Lut.* 200.
Por. u Adal. N. 92.

12. Jak z oczu, tak z myśli. — *Z. Kaczkowski G. Lw.* 1887, 233.
Por. u Adal. N. 10.

13. Jest miło oku widzieć rzeczy ulubione, nie jest chęć widzieć światło, gdy będzie zaćmione.

14. Kto ma złe oczy, ten się słońca strzeże. *Sk. Kaz; Brz.*
Kto ma złe zamiary, nie czyste sumienie. *Brz.*

15. Kto nie przyłoży okiem, ten dołoży workiem. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 30.

16. Mieć oczy z tyłu i z przodu. — *Ld. Brz.*
Być przezornym, widzieć przed sobą i za sobą.

17. Nieszlachetnie kogo w oczy chwalić, a po za oczy obmawiać. — *Bud. apf.*; *Brz.*

18. Nie wszędzie oko miej, gdzie szeroko. *Bar. Lut.* 403.
...strzelaj oczyma, powieki natura dała, nie patrzaj owszeki. — *Tamże.*
Owszeki = owszem.

19. Nie wszystko się wyjawi, co się przed oczy stawi. — *Kn; Brz.*
Niedowierzaj własnym oczom. — *Brz.*

20. Oczy chcą, nie brzuch. Oczy chcą, gęba nie chce. — *Knap.* 761.
Por. u Adal N. 49.

21. Oczy komu otworzyć. — *Ld. Brz.*
Prawdę wykazać. — *Brz.*

22. Oczy się nie źle miały... Lecz zęby od głodu szczękały. — *Rys. Brz.*
Por. u Adal. N. 50.

23. Oczy siwe — poczciwe, piwne — dziwne, nic dobrego, zdradziły już niejednego.
Por. u Adal. N. 12.

24. Oczy stoją czasem za uszy. — *Kn. Brz.*
Patrząc, siła pojmierz, choć nie słyszysz. *Kn. Brz.*
Por. u Adal. N. 61.

25. Oczy tylko czem paść było.
Por. u Adal. N. 50.

26. Okiem orzechy gryzie. — *W. Koch.* Junak.

27. Oko pobudka do cielesności i do złości. *Wójc.* 4, 174.
Por. u Adal. N. 70.

28. Oko wnet wyda pono, co się w oczach mieści. — *Żegl.*
Por. u Adal. N. 73.

29. Ostro widząc w inszych proszek, w sobie tramu nie baczą. — *Sekl.*; *Brz.*
Cudze widzisz pod lasem... — *Brz.*
Por. u Adal. N. 92.

30. Otworzyć komu oczy na co.

31. Psy gonią na oko.
Nie już tropem, ale zoczywszy zwierza. — *myśl. Brz.*

32. Sądzenie w oczach nazbyt się przeciąga, w cudzym źdźbło widzę, w swym nie widzę drąga. — *Bar. Lut.* 372.
Por. u Adal. N. 92.

33. Słomka w oku cudzem zawadza. — *Ld. Ewang. Brz.*
Widzisz źdźbło w oku twego sąsiada, a w swoim belki nie widzisz. — *Leop. Brz.*
Por. u Adal. N. 92.

34. Starym oczom inaczej się widzi. — *J. I. Kr.* 40, 25.

35. To tak jak rybie oko. — *Brz.*
Jak kukiełka za grosz. — *ib.*
Dukat w dukat, jak rybie oko. — *Oss. Str. Brz.*
Zapłacił rzetelnie. — *Brz.*

36. To tylko oczy się boją, ale ręce zrobią.
Por. u Adal. N. 47. i 48.

37. Wielki to klejnot mieć poczciwe oczy, kto przez niewolę w ziemię ich nie tłoczy. — *Wójc.* 4, 185.

38. Wielu wzrok bazyliszka zabija na ciele, Na ciele i na duszy, oko ludzkie wiele. *Zap. Brz.*

39. Więcej oczy więcej widzi. — *A. M. Fre.* 25.
Por. u. Adal. N. 93.

40. Wyjmij pierwej tram z oka twojego. — *Błaż. Set. przyp.* 6. 3.
Pierwej z oka twego wyjmij tram: toż dopiero źdźbła sięgaj bliźniego. — *ib.*
Por. u Adal. N. 92.

41. Wyjm oczy z puzdra. — *Brz.*
Przypatrz się lepiej. — *Brz.*

42. Wypadł z oczka matusi. — *Brz.*
Podobny do matusi, kubek w kubek wykapana matusi. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 21.

43. Wyrzuć naprzód z oczu twych balkę, a na potym sięgaj źdźbło w oczu bliźnych, a nie gadaj o tym. — *Kulig. Dem.* 22.
Źdźbło widzą w ich wzroku, a w swoim nie chcą widzieć całej belki oku. — *Tamże.*
Por. u Adal. N. 92.

44. Zasypać komu oczy imbierem. — *Rej.*; *Pot.*
= przykrą prawdę powiedzieć. — *Brz.*

45. Z każdym w oczy cudnie, za oczy obłudnie. — *Boh. Kom.*
Por. u Adal. N. 98.

46. Z oka ciekawego największa okazja do grzechu.

Okpiwać.

1. Dziś okpiwa kto może, a głupi się dziwi. *A. Fre.* 11, 214.

2. Od żłobu do żłobu, kto kogo okpił, to chwała Bogu. — *Brz.*
   Przysł. szachrai końskich.
   Por. u Adal. N. 1.

Okręt.
Na okręcie deska tylko przegradza od śmierci. — *Ld. Brz.*

Okulary.
Przez cudze okulary źle się czyta. — *A. Fre.* 11, 234.

Olej.
Więcej ma oleju w głowie, niż w śpiżarni. — *Brz.*

Oliwa.
Oliwa wychodzi na wierzch. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.

Ołtarz.
1. Daleko jeszcze wielki ołtarz. — *Brz.*
   Daleko ztąd do owąd, jeszcze nie amen. *Ld.*
2. Komu się zdarza iść do ołtarza, niechaj się trwoży, bo tam Syn Boży. — *Ł. Baran. Lut.* 189.
3. Którzy się ołtarzem bawią, z ołtarzem się dzielą. — *Bud* 1. *Cor.* 9, 13.
   Kto kościołowi służy, ten z kościoła żyje. *Brz.*
4. Lepiej się od razu przed wielki ołtarz udać. — *Brz.*
   W jakiejś sprawie do najwyższej osoby. *Brz.*
5. Ołtarz zdobi kościół, a człowieka miłosierdzie.
   Por. u Adal. „Kościół" N. 17.

Omijać.
Niektórych zdaleka omijaj, jeśli chcesz mieć pokój. — *A. M. Fre.* 103.

Omyłka.
Nie stanie poradnych, gdzie omyłkę karzą. — *A. M. Fre.* 64.

On.
Jużem ci nie on. — *Kn.; Brz.*
   Nie ten sam, jakim był.

Opadać.
Opadło z niego, jak woda z kaczki. — *Kn.; Brz.*

Opatrzność.
Każda sprawa wczesnej opatrzności potrzebuje. — *A. M. Fre.* 38.

Opieka.
Opieka często wypieka. — *Brz.*
   Opieka wypieka, opiekun wypiekun. — *Opal. Sat. Bandt. Brz.*
   Por. u Adal. t. w.

Opiekun.
Niezgoda sierot, opiekunom żniwo. — *A. Fre.* 11, 223.

Opierać się.
Opiera się, by kot na ledzie. — *Rys. Kn.*
   Por. u Adal. N. 1.

Opinja.
1. Dobra opinja: pół świata. — *Niez.*
2. Kupne pochodnie opinji publicznej: więcej tam swędu, niż światła. — *A. Fre.* 11, 242.
3. W opinji coś, w rzeczy nic. — *A. M. Fre.* 44.

Opończa.
1. Kto się wybiera w drogę bez opończy, ten się na *k* zaczyna, a na *p* się kończy. — *Brz.*
   Por. u Adal. „Jechać" Nr. 21.
2. Skoro zmoknę, cóż mi po opończy? — *Pot. Syl.; Brz.*
   Musztarda (łyżka) po obiedzie, lekarstwo po śmierci. — *Brz.*

Opowiadacz.
Kto chce być dobrym opowiadaczem, musi wprzód być dobrym słuchaczem. *Brz.*
   Por. u Adal. N. 1.

Opozycja.
Do wszelkiej opozycji trzeba wystąpić przynajmniej z połową swego kapitału. Inaczej bankructwo niemylne. — *A. Fre.* 11, 255.

Opór.
Wielki to rozum poznać chwilę, gdzie opór daremny. — *A. Fre.* 11, 231.

Opuścić.
Jednoś opuścił, drugiegoś nie dostał. — *Kn.; Brz.*

Order.
Przywiózł list, dostał order; galopował za ogonem, dostał order; wkrótce dla braku miejsca nosić będą gwiazdy przy szambelańskich kluczach. — *A. Fre.* 11, 226.

Organista.
Nie organista, nie przebiera.
   Por. u Adal. N. 3.

Orzech.
1. Co mi po orzechach, gdy ich już gryźć nie mogę? — *Ld.; Brz.*
   Co mi po chlebie, gdy już zębów nie mam? *Brz.*
2. Jak przyjdzie na orzech, to on ani dudu. *Mon. War.; Brz.*
   Cofa się przed trudnościami. — *Brz.*
3. Kto chce orzech zjeść, musi wprzód zgryźć łupinę. — *Wurz.* 245. *Brz.*
   Por. u Adal. N. 3.
4. Orzech, osieł, dzwon, chłopiec, bicia potrzebują, inaczej z nich pożytku ludzie nie uczują. — *Bar. Lut.* 529.
   Por. u Adal. N. 6.
5. Trzeba raz zgryźć ten orzech. — *Ld. Brz.*
6. Twardy orzech do zgryzienia.
   = Ciężkie zadanie.
   Por. u Adal. N. 1.

Orzeł.
Orłem łowić. — *Kn.; Brz.*
   Orzeł tu wzięty za pieniądz.

Osądzić się.
Ten najbardziej cnotę lubi, kto się sam osądzi. — *A. M. Fre.* 42.

Osiek.
Sprawa, jak w Osieku: ślusarz zgrzeszył, kowala powieszono. *Brz.*
Por. u Adal. N. 7.

Osieł.
1. Nie chce osieł polewki, choćbyś ją cukrował, będzie wolał daleko byś mu zgonin dał. — *Rej Wiz.*; *Brz.*
2. Osieł, chcąc mieć rogi, i uszu postradał. *Żarn. Post.*; *Brz.*
3. Osieł przez wielkie O.
4. Osieł w bogatym; niechaj chodzi rzędzie, przecież on nigdy dzianetem nie będzie. *Min. Ryt.*; *Brz.*
5. Poszlij do Paryża osła głupiego, jeżeli tu był osłem, nie będzie koń z niego.
Por. u Adal. N. 3.

Osła.
Osła, acz sama rzezać nie umie, wszakże inne naczynia do rzezania ostrzy. — *Modrz. Baz.* 5.

Osłabiały.
Wygląda na osłabiałego.
Gra wyrazów.

Osoba.
Niech się w obce przybiera ozdoby, kto niema z własnej zaszczytu osoby. — *Nar. Dz.*; *Brz.*

Osobisty.
Z osobistych względów wyjść najtrudniej. *A. Fre.* 11, 257.

Osobno.
Daleko cięźej człeka lada kłopot żmudzi, osobno od przyjaciół, od krewnych, od ludzi. — *Pot. Arg.*; *Brz.*

Ospalstwo.
Nie kochaj się w ospalstwie, byś zaś nie zubożał. — *Radź. Bibl.*

Ostateczność.
Ostateczności się stykają.

Ostatek.
Najgłośniej dzwoni, kto ostatkiem goni. *A. Fre.* 11, 254.

Ostrożność.
1. Insza ostrożność wojenna, albo porządek, insza bojaźń. — *A. M. Fre.* 14.
2. Nikt dotąd ostrożnością nie przeładował, wielu zaś oszukało się w zbytecznej dufności. — *A. M. Fre.* 52.
3. Ostrożność a sekret jestto dusza wojny. *J. Bocz. Or. pol.* 302.
Por. u Adal. N. 32.

Ostrożny.
1. I najostrożniejszy czasem się uśliznie. — *Pot. Arg.*
2. Szczęśliwy, kogo ostrożnym czynią cudze szkody. — *Pot. Syl.*

Oszczerca.
Oszczerca więcej ci pochwali, nagali, niż prawdziwy przyjaciel, który słusznie chwali. — *Kor. Hor.* 22; *Ld. Brz.*
Nagalić = nakierować, nastręczać.

Oszczędność.
1. Pierwszym źródłem zasilenia skarbu jest oszczędność. — *J. U. Niemcewicza* T. 12, *str.* 172.
2. Późna oszczędność na dnie. — *Brz.*
3. Zbyteczna oszczędność wydatku przeszkadza grzeczności. — *A. M. Fre.* 21.

Oszczędny.
Bądź oszczędnym, abyś mógł być szczodrym. — *A. Fre.* 11, 215.

Oszczędzać.
1. Dopiero oszczędzamy, gdy mało mamy.
Por. u Adal N. 4.
2. Ucieka nędza przed tym, co oszczędza, ale kto trwoni, wkrótce ją dogoni. — *A. Fre.* 11, 251.

Oszmiana.
Szlachcic z Oszmiany, jedną tylko nogę ma w bucie, a drugą w łapciu chodzi.
Por. u Adal. t. w.

Oszukacz.
Oszukacze dobrych ludzi, was też także kto ułudzi. — *Jak. Baj.*; *Brz.*

Oszukać.
1. Dziś, kto kogo zręcznie oszuka, jakoby najtrefniej zadworował. — *A. M. Fre.*; *Brz.*
2. Kto kogo kształtnie oszuka, jakoby najtrefniej zadworował, stąd pochodzi krój obłudnej teraz polityki. — *A. M. Fre.* 60.
3. Kto kogo oszuka, na tem cała sztuka. — *Brz.*
4. Ma drugi za krzywdę, kiedy nie oszuka, i gniewa się na ostrożnego, albo na dozór. — *A. M. Fre. Powt.* 4.

Oszust.
1. Dwojaka jest pociecha oszukać oszusta. *Zab.*; *Brz.*
2. Oszust jak chce, to się przeinaczy. — *Klon. Wor.*; *Brz.*
3. Oszust, który zręcznie i zmyśla i mata, nie oszust, ale tylko człek wielkiego świata. — *Teatr. Ld.*; *Brz.*
4. Z oszustem a łgarzem łżą się obchodzić. — *Mącz.*

Owad.
Jadowitego owadu omijaj albo zgnieć. — *A. Fre.* 11, 224.

Owca.
1. Błędna owca. — *Gm. Brz.*
Człowiek rozlazły.

2. Gospodarz podstrzyga owce, wilk je z skóry łupi. — *Brz. z A. M. Frc.*
3. Jedna parszywa owca całą trzodę zarazi. *Brz.*
   Por. u Adal. N. 4.
4. Każdy niewinną wilk owieczkę dusi. — *Bratk. H.*, 1.
5. Nie żądaj owca od wilka ratunku. — *Bratk.; Brz.*
6. Owca, która z owczarni wychodzi, w paszczekę wilczą wpada. — *Sk. Żyw.* 1.; *Brz.*
7. Owca niewinna przez rok wełnę dźwiga, ostrzygą wełnę, a jej za to figa. — *Brat.; Brz.*
8. Szkarada, kiedy owce mądrzejsze niż pasterz. — *Gór. Dwor.*; *Brz.*

Owies.

Gdy brzoza pęka, na owsy ostatnia ręka. *Liwocz.* 1851, 23.
Ostatni czas siewu.

Owoc.

1. Byłby z ciebie dobry owoc, gdybyś mu dał dojrzeć. — *A. Frc.* 11, 232.
2. Kosteczki w sobie owoce miewają, że kością w gardle nam często stawają. — *Bar. Lut.* 353.
3. Owoce, niemoce. — *Bar. Lut.* 307.
4. Owoc skorożrzy rzadko bez robaka. — *Burl.; Brz.*
5. Smaczny owoc zje się i niełupiony. — *Burl.*; *Brz.*
6. Zły owoc, znak złego drzewa: złość się matki w córkę wlewa. — *Zabł.*; *Brz.*

Ożenić się.

1. Ożenił się kołodziej, pojął murwę, sam złodziej. — *Rys.* 35.
   Por. u Adal. N. 16.
2. Ożenił się równy z równą, pan chorążyc z stolnikówną. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 16.
3. Ożenił się Ryło, djabli mu po niej było. *Rys.*
   Por. u Adal. N. 17.
4. Ożeni się nędza z nędzą, to jej nigdy nie odpędzą. — *Lud. Kuj.*
   Por. u Adal. N. 21.

Ożenienie.

Drugie ożenienie, to (często) kiepska kolacja po dobrym obiedzie.

P.

Pachnąć.

Powąchaj, czem to pachnie!

Pachołek.

Jeśliś chudy pachołek, nie staważe się panem. — *Klon. Wor.*

Pacierz.

1. Doczekam ja się jeszcze tego, że za ciebie pacierz zmówię. — Z serbs. *Ld. Brz.*
   = że wprzód umrzesz, niż ja. — *Brz.*
   Por. u Adal. „Pacierz“ 4.
2. Koci pacierz usłyszeć. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 9.
3. Sążniste klepie pacierze, a dobro cudze gwałtownie bierze. — *Zab.*; *Brz.*
4. Umie pacierz, ale z mamką. — *Kn.*; *Brz.*
   Por. u Adal. „Umieć“ N. 23.

Palec.

1. Daj mu po palec, on chce po łokieć. — *Brz.*
   Por. u. Adal. N. 1.
2. Jam sobie tego z palca nie wyssał. — *Gm. Brz.*
   = nie zmyśliłem sobie.
   Por. u Adal. N. 10.
3. Możnaby jego cnoty i dobre przymioty na palcach obliczyć. — *Jabł.*; *Brz.*
4. Mój mały paluszek mi to powiedział. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 5.
5. Palce lizać v. oblizywać. — *Falib. Brz.*
   = takie smaczne.
6. Palec na niego zakrzyw, krzyczy; kułakiem go zamaluj w mordę, milczy. — *Kn. z Ros.*; *Brz.*
7. Ukąś się w palec raczej, nim masz co wygadać. — *Macz.; Brz.*
8. Wszyscy go palcem wytykają. — *Kn.*; *Brz.*
   Świat go sobie palcem ukazuje. — *Rej. Post.*; *Brz.*
9. Żyć z pięciu palców. — *Gm.*; *Brz.*
   = z pracy rąk. — *Brz.*
   Mam tylko te pięć palców, t. j. nie mam żadnych środków, tylko na własną pracę mogę liczyć.

Palić.

Co się nie pali, tego nie gaś.
Por. u Adal. N. 1.

Pałka.

Jak pałką w łeb. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.

Pamięć.

Pamięć jego próchna nie uczuje. — *Birk.*, *Brz.*

Pan.

1. Bardziej więc pana kochają, który ostro strofuje, niż co wszystko przez miękkość przebacza; przecież w karaniu mierności potrzeba. — *A. M. Fre.* str. 57.
2. Bez miłosierdzia ma tytuł fałszywy, pan miłościwy. — *Groch.*; *Brz.*
3. Co pan panu zrobi? — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 10.
4. Gdy pan przyjedzie, rzeki dostatków się leją: u pana łyżkę wody dla chudych przyleją. — *Dwór. Brz.*
   t. j. łyżkę wody do gotowego barszczu lub krupniku. — *Brz.*
5. Gdzie dwóch panów, niema ładu. — *A. Fre.* 11, 237.
6. Im większe mają ci panowie długi, tym też gromadniej obsadza się sługi. Snadno o gawiedź i sług poczet spory, za sługi licząc wszystkie kredytory. — *W. Koch. Fr.* 10.
7. Kogóż udrzeć, jeśli nie pana? — *Teat. Brz.*
8. Kto z domysłu swoich domowych, a nie z powinności i nakazu czeka dobrej posługi, mizernym jest panem. — *A. M. Fre.* 55.
9. Łacnoć bywa poznać z murzyna cygana, ale trudno obaczyć, co wewnątrz u pana. *Brz.*
10. Łaska pańska tak krótka, jak zajęczy kosmyk. — *Ld. Brz.*
11. Łaską pańską syt sługa nie będzie. — *Knap.*
    Por. u Adal. N. 108 i 109.
12. Łoskot w domu: pan się gniewa; w domu turkot: pani łaje. — *A. Fre.* 11, 241.
13. Milsze panu jedno szczere uniżenie, niżeli sto najwygodniejszych przysług, gdy je sługa pysznie odprawuje. — *A. M. Fre.* 57.
14. Mówią zwykle: pan z panów; powinnoby się mówić: pan z kłopotów. — *Brz.*
15. Najpierwsza cnota pana: znać się na poddanych. — *A. M. Fre.*
16. Na pana choruje, a chłopskie pigułki zażywa.
17. Na pańską łaskę nie każ, panieńskiej ofierze nie wierz, ruski dar nie lub, bo go rad wzad bierze. — *J. Bocz. Or. pol.* 276.
18. Nie dawno z talerzem stawał, teraz pan całą gębą. — *Oss. Wyr.*; *Brz.*
    Nie dawno z talerza żył, a teraz sam częstuje i raczy. — *ib.*
19. Nie jeden biedny rolnik tam się długo pocił, by pan gnuśny z łez jego grzbiet szkapi ozłocił. — *Nar. Dz.*
20. Nie każdy pan, co w bławatach. — *K. W. Wójc.*
    Por. u Adal. N. 130.
21. Oj tak, nie inaczej: pan z panią dziwaczy. — *Brz.*
22. Otóż mi Pan całego świata wielowłady, który samemu sobie dać nie umie rady. *Nar. Dz.*; *Brz.*
23. Panem rządzić, wilka leniwego w pług zaprządz, a z krnąbrnego uczynić dobrego rzecz trudna. — *J. Zabcz.*; *Wójc.* 4, 207.
24. Pan groszem tylko droższy od chudego. *Jag. Brz.*
25. Panowie leda pożyteczek swój więcej sobie ważą, niż wspólne dobro poddanych. — *Biel.*; *Brz.*
26. Pan sługę ma w kieszeni, a kmiecia w szkatule.
27. Pan wszystkim winien, wszystkim w odpowiedzi. Dla czego winien? Bo najwyżej siedzi. — *Kras. Mysz.*; *Brz.*
28. Po czem znać pana?..... Po cugach i długach. — *Brz.*
29. Pospólstwo panowie zuzelą płacą. — *Star. Ref.*; *Brz.*
    Zuzelą = złą monetą, brakiem. — *Brz.*
30. Równe obu występki, pana nikt nie sfuka, a pachółcy przy kozie opiorą hajduka. *Nar. Dz.*; *Brz.*
31. Siła pan wycierpi słudze, pychy jednak nie zniesie. — *A. M. Fre.* 89.
32. Ten z pana zeszedł na gałgana, ów z nędzy przyszedł do pieniędzy. — *Gm. Brz.*
    Ten był wczoraj nędznikiem, a dziś wielkim panem, ów zaś z pana zacnego, malućko nie manem. — *Falib. Brz.*
    Manem = wasalem, hołdownikiem. — *Brz.*
33. Wielkich panów przyjaciele: liczmany, kostki. — *Lud. z słow. Brz.*
34. Wielki pan! w butach chodzi, a boso go znać.
    Por. u Adal. „But“ N. 18.
35. Z panami palca nie mięszaj: bo jeśli krótszy, naciągną; jeśli dłuższy, to wcale utną. — *Ld. Brz.*

Pani.

1. Jaka pani, tacy i poddani. — *Ld. z słow. Brz.*
   Por. u Adal. N. 1.
2. Kiedy pani serce przedaje, służąca powinna brać targowe. — *Ld. Brz.*
3. Nie dziw, że harde urodziwe panie: czem gładsze drzewo, tem trudniej leźć na nie. *Złote jarzmo małż.*

Panna.

1. Bezpieczniejsza jest teraz panna niż mężatka: córka wolniej żart powie, niźli pani matka. — *Jak. Łącznowolski Zw.* 1682.

2. Jak się panna pośliźnie, zawsze coś wypadnie. — *A. Fre.* 11, 246.
3. Krasna panna, połowica posagu. — *Ld. z słow. Brz.*
   Por. u Adal. N. 31.
4. Najpiękniejsza (ta) panna, która dziś za mąż idzie. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 8 i 42.
5. Panna nie jak wino, ale jak masło, traci z upływem czasu. — *Brz.*
6. Panny nie zalecą telety drogie, kiedy lice nie chędogie. — *Kochw.*; *Brz.*
   Telet = materja jedwabna. — *Ld.*
7. Piękność panny, połowa wieńca. — *Ld. z słow. Brz.*
8. Posażna panna, mająca chleb do mięsa. *Ld. Brz.*
9. Tylko stare panny nie boją się stanu oblężenia. — *A. Fre.* 11, 246.

Panować.
Głupstwo panować drugim, kto nie umie sobie. — *Min. Ryt.*; *Brz.*

Papuga.
Co papuga wyszczebioce, temu gąska uwierzy. — *A. Fre.* 11, 234.

Para.
W równym wieku, gdy dobrana parka, żyje szczęśliwie, nie wiedząc co swarka. *Ld. Brz.*

Parada.
Jakaż korzyść z parady? Podziwienie dwóch, szyderstwo dwudziestu, zawiść stu. — *A. Fre.* 11, 254.

Parafianka.
Niejedna najgorzej zrobi, by tylko za parafiankę nie uchodzić. — *A. Fre.* 11, 233.

Paryż.
Kto wyjechał głupi, i w Paryżu rozumu nie kupi. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.

Parzyć.
Parzą: ogień, żelazo, mróz i łaska. — *Kn.*; *Brz.*

Pas.
1. Po pas czego. — *Brz.*
   = dostatkiem. — *Brz.*
   Zaszargać się po sam pas. — *Ld. Brz.*
2. Za pasem. — *Brz.*
   = tuż, tuż.
   Zima, noc, śmierć za pasem. — *Brz.*
   Za pasem co mieć. — *Kn.*; *Brz.*
   = na pogotowiu.

Pasibrzuch.
1. Pobożny pasibrzuch na czystość przysięga, a po młodą dewotkę z wielką skruchą sięga. — *Ld. Brz.*
2. Sto pługów na jednego pasibrzucha ryje. *Nar. Dz.*

Pasternak.
Najadła się pasternaku.
= jest w ciąży.

Pasterz.
1. Jak brak pasterza, niema pożytku z owiec.
2. Strzyże, mówią, nie skubie, dobry pasterz owce. — *Pot. Jow.*
   Por. u Adal. N. 2.

Paszkwilant.
Z paszkwilantem zawsze zdala, nie bij w pysk, bo wala. — *A. Fre.* 11, 259.

Patron.
Patron za umizg nic nie zrobi, wzajemnie się odumizga. — *Ld. Brz.*

Patrzeć.
Patrzą na siebie tak mile, jak marcowe koguty. — *Pot. Arg.*; *Brz.*
= jak gdyby chcieli natychmiast iść w załebki. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 14.

Paw.
U pawia: strój anielski, chód złodziejski, głos djabelski, a mięso baranie. — *Rys.* cnt. 15; *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.

Pchać się.
Kto się pcha, bywa popychany. — *Brz.*

Pchła.
Mała pchła więcej czasem dokuczy, niż wielka. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 1.

Pełna.
Kto w pełnej przyjaciela krzywdzi, skrzywdzi i w czem inszem. — *Rys.*; *Brz.*
= gdy nie dolewa.
Por. u Adal. N. 3.

Pełno.
Wszędzie go pełno, by w śpiżarni szczurów. — *Rej. Wiz.*; *Brz.*
Wścibski; gdzie go nie posieją, to się urodzi. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.

Perła.
Mało tam warte perły, gdzie ich łatwo łowić. — *Teat. Ld.*

Pesymista.
Pesymista lubi sprzeczność, optymista jej unika. — *A. Fre.* 11, 257.

Pewne.
To tak pewne, jak ćwik na cztery tuzy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 8.

Pewny.
Pewnemu zlecił, wilka do obory wpuścił. — *Dowhal.*

Piać.
Zawsze, kto pieje, niewiele dokaże. — *Jabl. Ez.*; *Brz.*

Piasek.

1. Piasek liczyć. — *Ld. Brz.*
   = daremna robota; wodę mierzyć. — *Brz.*
2. Piaskiem komu oczy zasypać. — *Ld. Brz.*
   = otumanić; niem.: Sand in die Augen streuen.
   Oczy komu zamydlić. — *Brz.*

Piąć się.

Nie jeden pnie się w górę, a rowu przeskoczyć nie może. — *Wurz. Brz.*
Por. u Adal. N. 1.

Piątek.

W piątek dobry początek. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 14.

Picie.

1. Nie my pierwsi obyczaj picia wprowadzili: pili Grecy, Rzymianie i Sarmaci pili. — *Węg. Brz.*
2. Picie wygania frasunki. — *Petr. Hor.*; *Brz.*

Pić.

1. Do waćpana piję, niech się djabeł kurczy. — *Tea. Ld.*; *Brz.*
   Pijacka przypowiastka. — *Brz.*
2. Kiedy człek *sam* pić nie może, miło mu przynajmniej patrzeć jak *drudzy* piją.
3. Kto kocha Muzy, niech po dziewięć pije, a po trzy łyknie, kto kocha Gracye. — *Hor. Ody.*
4. Pić bez pragnienia, kochać bez pory: to jest czem się od innych różnimy zwierząt. — *Tea. Ld.*; *Brz.*
5. Pij, nie wyj, człecze; a gdy się upijesz, pójdź spać, to zdrowia i wczasu zużyjesz. — *Jabł. Ez*; *Brz.*
6. Pij, przedymając. — *Kn. Brz.*
   = odpoczywając.
7. Pij, przedymając, abyś sobie języka nie sparzył. — *A. M. Fre.*; *Brz.*
8. Spił się jak szewc.
   Por. u Adal. N. 40.
9. Ziemia pije z księżyca, księżyc z morza soki, morze pije z rzek wody, z mórz piją obłoki, roślina z ziemi pije, ziemia pije z nieba, — wszystko pije bracia moi, więc nam pić trzeba. — *Węg. Brz.*

Piec.

1. Piec dymiący, dach ciekący i żona swarliwa, z domu wygoniwa.
2. Z pieca na głowę.
   Por. u Adal. N. 13.

Piechur.

Deszczowa chmura nie straszy piechura. — *Brz.*

Pieczeń.

1. Sam zjadł pieczeń, a tobie dał rożen obizać.
   Por. u Adal. „Rożen“ N. 2.
2. Wolę zraz pieczeni spory, niźli kalafiory. — *Pot. Jow.*

Pieczętować.

A czem się pieczętują? *Odp.* Lakiem. *Brz.*
Nie mają herbu.

Pieczone.

Szło tam pieczone i warzone.
Miał się z hojnej ręki dobrze.
Por. u Adal. „Pieczony“ N. 2.

Piekło.

1. Do piekła droga pochodzista. — *Kn. Brz.*
   Por. u Adal. N. 11.
2. Do piekła gościniec, jak solarzom do Szląska. — *Pot.*
3. Do piekła szeroki dostęp.
   Por. u Adal. N. 11.
4. Jest ci wprawdzie ogień w piekle, ale nie tak bardzo ugara, jak mówią. — *Birk. Brz.*
   Nie taki djabeł straszny.
5. Kto przed piekłem mieszka, musi djabła w kmotry prosić. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 6.
6. Siła takich, którzy wielkiemi ekspensami, pracami, skarbami, duszą, zbawieniem dokupują się piekła, a za jeden momencik święty, pobożny, pokutny, żałosny, za jeden szelążek miłosierny, nie chcą sobie kupić nieba. — *Hil.* 195.
7. Zły postrzał z wysoka, a w piekło droga szeroka. — *Smotr. Ap.*; *Brz.*

Pieniacz.

1. Pieniacze żyją pozwami. — *Dzw. Lot.*; *Brz.*
2. Pieniakowi idzie najwięcej o to, aby na swojem postawił. — *Kras. Pods.*; *Brz.*
   = choćby ztąd miał stratę.

Pieniądz.

1. A kto ma pieniążki, jedzie na komedją, a ten, co ich nie ma, ma w domu tragedją. A kto ma pieniądze, z żoną spaceruje, tego, co ich nie ma, inny zastępuje. — *Brz.*
2. Bez pieniędzy umrzeć nawet trudno. — *Gm. Brz.*
   Gdy niema za co pochować.
3. Bij, zabij na ten przeklęty pieniądz bez czci, wiary! A jednak jego największą winą, że za prędko ucieka. — *A. Fre.* 11, 242.
4. Coć pieniądze pomogą czasu śmierci? — *Sk. Żyw.*; *Brz.*
5. Dziś ten wielki prostak, co pieniędzy nie ma. — *Hul. Ow.*; *Brz.*
6. Jak psów, kość im rzucona, powadzi najprędzej, tak równie towarzystwo zły podział pieniędzy. — *Pot. Arg.*; *Brz.*

7. Kogóż pieniądze nie ruszają?! — *Kosz. Cyc.*; *Brz.*
8. Łatwo pieniędzy nie mieć, błaznem być i grzeszyć, zdrowia pozbyć; lecz do tych trudno się pośpieszyć. — *Jan. Żabcz.*; *K. W. Wójc.*
Por. u Adal. N. 87.
9. Ma pieniędzy, jak plewy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 46, 47.
10. Nie śpi się smaczno na telecie, gdy nie masz zgoła pieniędzy w kalecie. — *Brat. Brz.*
Telet, = materya jedwabna.
Por. u Adal. N. 59.
11. Pieniądze wszystkiego dokonają.—*Dowhal.*
Por. u Adal. N. 76.
12. Pieniążki wszystko robią: i teścia i zięcia. — *Tręb. Brz.*
13. Pieniędzy, wrzekomo w gołą rękę brać nie chce, ale do mieszka, daj przed się. — *Rej. Post.*; *Brz.*
14. Trzeba rozsiewać pieniądze, żeby ich potem zbierać. — *Teat. Ld.*; *Brz.*
= robić nakłady.
15. U mnie wszystko w pieniądzach, gdy patrzę na nie, i za dobrą mi suknię i za obiad stanie. — *Nar. Dz.*; *Brz.*
16. Wydam na się cyrograf, byle dostać pieniędzy.
Ludzie stracili kredyt, albo djabli nie mają pieniędzy. Dawniej można było dać cyrograf na siebie i dostać grosza, a teraz i na srebra ciężko. — *Momus A. Żółk.*
17. Wydatek nad przychód z cudzych jest pieniędzy. — *Tea. Brz.*
18. Za kieszenią hultaj, a w kieszeni król; biedny pieniądz sam już nie wie, czem jest. — *A. Fre.* 11, 242.

Pieniek.
Mieć z kim na pieńku. — *Brz.*
Urazę, którą mamy pomścić.

Pieprz.
Zapędzę ja cię tam, gdzie pieprz nie rośnie. — *J. Dziew.*; *Brz.*
Por. u Adal. N. 6.

Pieprzyć.
Dobrze on to opieprzył i osolił. — *Ld. Brz.*
Np. przepłacił.

Pierog.
Nie utuczysz go, choćbyś mu ruskie smażył pierogi. — *Haur. Ek.*

Pierś.
Uderz się w piersi. — *Gm. Brz.*
= przyznaj się do winy.

Pierwszy.
Kto pierwszy, ten płatny. — *Tet. Ld. Brz.*
Por. u Adal. N. 1.

Pierze.
W pierze porosnąć. — *Pot. Arg.*; *Brz.*
Por. u Adal. N. 6.

Pies.
1. Biją psa, nie że zawinił, lecz że kij w ręku mają. — *Ld. Brz.*
2. Cudzą pracą rad swojego psa goi. — *M. Błaż.*
3. Czują psi na się kij, raz już wybici. — *Chrość.*
4. Dla psa za krótkie, dla kota za długie. — *Brz.*
5. Dobra psu mucha, szkoda mu białego chleba. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 38.
6. Dobry człowiek psa nie drażni. — *Rej, Wiz.*; *Brz.*
Por. u Adal. N. 46.
7. Dziwna psu kość, na której mięsa niema. — *Pot. Jow.*; *Brz.*
8. Gdy pies (albo kot) je trawę, to zła godzina. — *Sanoc.*
T. j. jakby w tę minutę kto kogo zaklął, toby mu się stało.
9. Gdy pies śpi na piecu, nie następuj mu na nogę, by cię nie ukąsił. — *Rej, Brz.*
Nie budź licha, kiedy śpi. — *Brz.*
10. Gdy pies śpi na śmieciu, nie następuj mu na ogon, by cię nie ukąsił. — *Rej, Zw.*
Por. u Adal. N. 87.
11. Gdzie się gryzą swoje psy, niech się cudzy nie patrzy. — *Niez.*
Por. u Adal. N. 41, 42, 47, 48.
12. I pies na uwięzi igra łańcuchem, do którego się przyzwyczaił. — *Brz.*
13. Jakby na psa łyko wdział.
= taki strój.
Por. u Adal. N. 74, 75 i 76.
14. Jakby pies przez wodę przepłynął.
= żadnego znaku niema. Gdy żona się przeniewierzyła.
15. Kiedy psi trawę łapią, będzie deszcz. — *Kluk.*
16. Lubo pies szczeka ku słońcu jasnemu, słońce jest słońcem, pies psem po staremu. — *Żegl. Ad.*
Por. u Adal. N. 207.
17. Mistrze psy są: przejemca, popędca, gońca, wyprawca i popraw, czyli poprawca.
18. Najgorszy ten pies, co kąsa milczkiem.
Por. u Adal. N. 109 i 171.
19. Na psi kontrakt siedzieć z sobą.—*Lud. Kuj.*
T. j. na wiarę żyją.
20. Nie dla psa kiełbasa, nie dla kota sadło.
Por. u Adal. N. 122.
21. Nie odmieni psiej żadna rzecz natury, bo ten choć syty mięsem, pogląda na rury. — *Żegl. Ad.*; *Brz.*
= na chciwych, łakomych.

22. Nie pójdzie tam pies, gdzie drugi skowyczy. — *Pot. Syl.*
23. Pies darmo kłapa zębami na muchy. — *P. Kochn.*
24. Pies, gdy się boi, ogon pod się tuli. — *Rej, Wiz.*
25. Pies, heretyk, a wzajem człowiek niewstydliwy, jednoż robią, bo od nich wzgardzony Bóg żywy. — *J. Zabcz.*; *Wójc.* 4, 212.
    Por. u Adal. N. 172.
26. Pies kudłaty, ciepło mu; pan bogaty, dobrze mu; a mnie nic z tego. — *Brz.*
    Por. u Adal. N. 177.
27. Pies najprzychylniejsze człowiekowi zwierzę. — *Brz.*
28. Pies od pyska, a ludzie siwieją od głowy. — *Pot. Jow.*; *Brz.*
    Może dlatego, że psy wiele szczekają, a ludzie wiele myślą. Ztąd też gm. przysł. „Głupia głowa (mało myśląca) nie łysieje, nie siwieje. — *Brz.*
29. Pies poczciwszy od człowieka, nim ukąsi, pierwej szczeka. — *A. Fre.* 11, 239.
30. Pies, stróż domowy; kur, stróż grzebieniasty. — *Knap.*
    Por. u Adal. N. 201.
31. Pies szczeka, a słońce jak świeci, tak świeci. — *Brz.*
    Por. u Adal. N. 207,
32. Pies tuli pod się ogon, gdy czuje, że komu sadło zjadł. — *Rej. Zw.; Brz.*
33. Pies zdechły więcej nie kąsa. — *Mon. Brz.*
    Zasada rządów despotycznych.
    Por. u Adal. N. 288.
34. Pies z kuchni ucieka, jak co schwyci. — *Pot. Zac.; Brz.*
35. Psa wieszają, poczuwaj się wilczku. — *Brz.*
36. Psia ci mać; psia krew. — *Brz.*
37. Psia kość słoniowa.
38. Psiego skakać, psiego zlecić, psiego pływać. — *Ld. Rej.; Brz.*
    = czynić co mimowolnie, z przymusu. — *Brz.*
39. Psiego zakrawając, pod nos kurzy. — *Dzwonk. Brz.*
40. Psie prawo, słuchać pańskiej trąby.
41. Psie sztuki na pytkach się wydadzą. — *Brud.; Brz.*
42. Psim swędem wyszedł sąd jego. — *Kn.; Brz.*
43. Psy gryzą się nad kością, a nad cieniem ludzie. — *A. Fre.* 11, 245.
44. Psy wyją na obejściu, lub we wsi: będzie jakieś nieszczęście. — *Brz.*
45. Tanie mięso psi jedzą. — *Kn.; Brz.*
    Por. u Adal. „Mięso“ 20.
46. Tfu! na psa uroki. — *Gm. Brz.*
    Gdy się kogo nadto chwali, lub mu się zazdrości. — *Brz.*
    Por. u Adal. N. 110.
47. To nie dziwo, że kobyła zdechła; ale to dziwo, kto psu o tem dał znać.
48. To psu na budę nie wystarczy. — *Brz.*
    Por. u Adal. „Zdać się“.
49. To za psa nie stoi. — *Brz.*
50. Ty psi skurłacie! *Pot. Arg.; Brz.*
51. Wielki nierozum, dwu psów dla jednego zająca chować. — *Amb. Grab.* 92.
52. Wierny towarzysz pies, we dnie i w nocy. — *Zab. Kos.; Brz.*
53. Wolno psu szczekać ku słońcu jasnemu, pies psem, a słońce słońcem, po staremu. — *Antyk.*
    Por. u Adal. N. 207.
54. Wszystko to na psy pójdzie. — *Brz.*
55. Ze psy w rząd usiąść. — *Brz.*
    Por. u Adal. N. 289.
56. Źle psa w cieśni drażnić. — *Kn.*
    Por. u Adal. N. 301.

Pieśń.

Każda wieś ma swoją pieśń.
    Por. u Adal. N. 1.

Pietruszka.

1. Pietruszkę sprzedawać.
    Mówi się o pannie, która na balu siedzi, bo jej nikt do tańca nie bierze.
2. Wydałem na pietruszkę. — *Knap.*; *Brz.*
    Zwykła wymówka nierzetelnych kucharzów i kucharek. — *Brz.*

Pięknie.

Pięknie, buczno i piórno, teraz leżysz w błocie. — *Wereszcz.*

Piękność.

1. Pięknością się człek nie naje. — *Ld. z Słow. Brz.*
    Por. u Adal. N. 2.
2. Piękność nie na długo płaci, nagle pozorny czas jej krasę traci. — *Morz. Brz.*

Piękny.

Piękny, a dalej nic. — *Kn.; Brz.*

Pięść.

Dał mu pięścią, aż się młynkiem zatoczył. — *Min. Ryt.; Brz.*

Pięta.

1. Na pięcie dnie przepędza. — *Ld. Brz.*
    Na bruku, wyciera posadzki. — *Brz.*
2. Piętami się w tył bić. — *Brz.*
    = wałęsać się, bruki zbijać, uciekać. — *Brz.*
3. Piętę podnieść na kogo i rogi (sic) nadstawić. — *Smot. Apf.; Brz.*
4. Piętę podnosi, a rogi nadstawia. — *Smot. Apf.; Brz.*
5. Zbierać pięty. — *Ld. z słow. Brz.*

Pijak.

1. Dla pijaka i szulera nędza rózgi zbiera. — *A. Fre.* 11, 218.
2. Na sąd ostatni, gdy wstaną duszyce, kto swe cnoty poniesie: pijak dzban, szklenice. — *Zab.; Brz.*

3. Nigdy nabożniejszy pijus, jak kiedy pijany. — *Mon. Warsz.; Brz.*
4. Różnica między pijakiem a pijanym, jak między bojaźliwym a bojącym się. — *Pilch. Sen.; Brz.*
5. Semper pius nunquam trzeźwy. — *Brz.*
6. Tu leży pijak sławny. Gdy na sąd powstanie, spytany, co wżdy czynił? rzecze: piłem, Panie. — *Pot. Jow.; Brz.*

Pijanica.

1. Pijanica i orzelec zubożeją. — *Budn. Apf.; Brz.*
   Orzelec = obżartuch, żarłok.
2. Pijanica prosto idzie do karczmy, z karczmy krzywo wraca. — *Dwor.; Brz.*
3. Pijanica sobie kufla, łakomy lichwiarza, każdy lekkomyślnego upatrzy.—*Falib.*
   Swój swego znajdzie. — *Brz.*
4. Zawstydza pijanicę zwierzę nierozumne. *Kn.; Brz.*

Pijany.

1. Co pijany obiecuje, trzeźwy często żałuje. — *Kn.; Brz.*
2. Dawne, ale prawdziwe, uczy nas przysłowie, że pijany a dziecię małe prawdę powie. — *Pot. Jow.; Brz.*
   Por. u Adal. N. 26.
3. Ponieważ swym rozumem pijany nie włada, sprzeciwić mu się trudno, bo wierszów nie składa. — *Antyk.*
   Por. u Adal. N. 48.
4. Różnie pijani szaleją: ten pieśni nuci, drugi błaźni, ten się modli, a tamten się kłóci. — *Min. Ryt.; Brz.*
5. Wszystko się zda zarówno: chłopu pijanemu, marnemu szaleńcowi i zapalczywemu. — *J. Zabcz.; Wójc.* 4, 214.
   Por. u Adal. N. 21.
6. Z pijanym, choć kto trzeźwy, niechaj się zatacza. — *Zabł.; Brz.*
   Wlazłszy między wrony, krakaj jak i ony. — *Brz.*
7. Że pijany szaleje, nic dziwnego; ale że się tylko pijany może dziś trzeźwym podobać, to nie do pojęcia. — *A. Fre.* 11, 246.

Pijaństwo.

1. Pijaństwo do niczego dobrego nie prowadzi. — *Gm.; Brz.*
   Por. u Adal. N. 4.
2. Pijaństwo nie czyni wprawdzie złej w człowieku natury, ale ją odkrywa. — *A. M. Fre.*
3. Żagiew do wszeteczeństwa: pijaństwo. — *Gost.; Gór.; Brz.*

Pijawka.

1. Pijawka, gdzie się przypije, tam trwa póki nie zginie. — *Ld. Brz.*
2. Ssie pijawka krew do woli, ale przyjdzie chwila soli. — *A. Fre.* 11, 221.

Pilno.

Czego najpilniej, tego najczęściej nie masz. — *Kn.; Brz.*
Wszystko jest, tylko najpotrzebniejszego nie dostaje. — *Brz.*

Pilnować.

Kijem tego, kto nie pilnuje swego.
Por. u Adal. N. 1.

Piorun.

Dawnoby Bogu piorunów nie stało, gdyby za każdym grzechem się ciskało. — *Pot. Syl.; Brz.*

Piotr św.

Mnie tu tak dobrze, jak św. Piotrowi w Rzymie. — *Wójc.* 2, 92.
Por. u Adal. N. 2.

Piotrków.

Piotrkowski świadek. — *Wójc.* 1, 140.
Por. u Adal. N. 2.

Piotrowin.

Wybladły jak Piotrowin(a) z grobu. — *Wójc. Stare Gawędy* 2, 110.
Por. u Adal. t. w.

Pióro.

1. Dla dawnego rycerstwa były turnieje i walki byków. Dzisiejsze piórogryzy zastąpili je walką na pióra, przyczem leje się tylko brudny atrament. — *A. Fre.* 11, 243.
2. Piórka mu ogorzały.
3. Pióro najęte wala pisarza. — *A. Fre.* 11, 218.
4. Słusznie teraz nie stylem, lecz piórem, to co się pisze, zowiemy; albowiem już zaniechał świat piszący stylu, a tylko pióra zażywa. — *Lub. Roz.; Brz.*
5. Stroić się w obce piórka. — *Brz.*
   W cudze dobre uczynki. Z bajki Ezopa o sroce, co się przybrała w pawie pióra. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 3.
6. Za łgarstwo języka: nahaj; za kłamstwo pióra: pręgierz. — *A. Fre.* 11, 218.

Pisać.

1. A pisać, to pisać; a jeść, to jeść. — *Kn. Ld.*
2. Co pan umiesz? — Umiem wszystko. — Naprzykład? — Umiem pisać o wszystkiem. — Ale treść, ale sens, mój panie? — To już rzeczą czytelnika, nie pisarza. — *A. Fre.* 11, 250.
3. Dlaczego nie orzesz, ale piszesz? — *A. Fre.* 11, 244.
4. Pisz ty co chcesz na tram, ale ja też Bóg wie, kiedy dam. — *Rej, Zw.*
   Na tram, na belkę, jak szynkarze zwykli długi zapisywać. — *Brz.*
5. Potrafi pisać, ale czytać nie umie. — *J. M. Brz.*
   Por. u Adal. „Maciej“ N. 19.

6. Tak pisze, że nie wiedzieć czy kijem, czy piórem. — *Haur.; Ld. Brz.*
7. Uczeni ludzie zwykli źle pisać. — *J. Moneta.*

Pisanie.

Świerzbiączka pisania, niebezpieczna choroba. — *Zab.*

Pisarz.

1. Wiecznej, prawda, pamięci są pisarze godni, lecz cóż sława po śmierci, gdy za życia głodni. — *Kras.*; *Brz.*
2. Wolę młodego pisarza, niż starego cesarza.

Pismak.

Mały pismaku, ty w butnej minie mniemasz, że cały Parnas w twej czuprynie. — *Zab.; Brz.*

Pismo.

1. Kto się zna na piśmie, ten się najbardziej do piekła ciśnie. — *Ld. Kuj.*
   Dlatego że „pisiemny,“ bo ciemnemu to Pan Bóg prędzej daruje.
   Por. u Adal. N. 2.
2. Za jedno pismo dobre mamy sto głupstw drukowanych. — *Kras.*; *Brz.*

Piwo.

1. Człowiecze, chcesz polżyć duszy swej, nie mów: często piwo nalej, boć piwo jest dziwny olej. — *Gołęb. z ms. z XV. w.; Brz.*
2. Jakie kto uwarzy, złe czy dobre, takie piwo pije; a czasem jeszcze i brzeczką się sparzy. — *Pot. Syl.; Zab. Brz.*
   Jak sobie pościelesz, tak się wyśpisz.
   Pij, coś nawarzył. — *Ld. Brz.*
   Por. u Adal. N. 28.
3. Kiedy piwo na kadzi, napić się go nie zawadzi. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 33.
4. Młode piwko niech się wyrobi (wyburzy, wyszumi). — *Brz.*
   Na młodych ludzi. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 21.
5. Nawarzyłeś piwa, wypijże go sam. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 28.
6. Nic po petercymencie, gdy wystałe piwo. *Brz.*
7. Niech się to młode piwko wyburzy, a będzie z niego dobry trunek. — *Ld. Brz.*
8. Zastać kogo przy ciepłem piwku. — *Brz.*
   Na gorącym uczynku. — *Brz.*
9. Z tego piwa nie będzie i kwasu.
   Por. u Adal. N. 40.

Pleban.

Śmieje się pleban, kontent z dziesięciny. codzień odbiera nowiny pocieszne, codzień rachuje wytyczne i meszne. — *Kras. Mon.*

Plecy.

1. Mieć za sobą dobre plecy. — *Ld. Brz.*
2. Nie po mym łuk ten plecu. — *Pot. Syl.*
3. Nie po twych to plecach.
   Nie na twoje to plecy. — *Kn.*; *Brz.*
   Nie twojej w tem głowy rozum. — *Brz*
   = nie podołasz, nie dasz rady. — *Brz.*
4. Po czyich plecach być. — *Brz.*
   Obstawać za kim. — *Ld.*; *Brz.*
   T. j. jego stronę trzymać. — *Brz.*
5. Trzeba tu nadstawić pleców. — *Brz.*
   = przygotować się na karę. — *Brz.*
6. Wybieraj broń po swoim plecu. —

Pletliwość.

Z pletliwości częsta zwada. — *A. M. Fre.*

Plewa.

1. I w plewach znajdzie się czasem ziarnko. — *Brz.*
2. Mniej od ziarna plewa waży marna, tudzież w pogotowiu pióro od ołowiu. — *Susz. T.*; *Brz.*
3. Precz plewy od ziarna, tchórze od mężnych. — *Pot. Arg.*; *Brz.*
4. Tam plewa leci, kędy wiatr wieje. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.

Plotka.

1. Nie ma takiej głupiej plotki, by gdzieś nie znalazła wiary. *A. Fre.* 11, 239.
2. Plotka jak ćma, póty się kręci przy świetle, póki sobie skrzydeł nie osmali. *A. Fre.* 11, 240.
3. Plotka ma długi język: usłyszy słowo, przyłoży dziesięć, z muchy wielbłąda zrobi. — *Mon. Brz.*
4. Plotka osa, tnie z ukosa. — *A. Fre.* 11, 215,

Plotkarz.

1. Plotkarz ma język długi. — *Mon.*
2. Plotków i pochlebców zażywają drudzy jako potrzebnej na czas do umiatania miotły, którą potem w kąt zarzucą. — *A. M. Fre.*

Pluć.

1. Nie dworstwo jest, za trzeciem słowem plwać. — *Evar.*; *Brz.*
2. Pluje w sufit. — *Rys.*; *Brz.*
   = nosa zadziera.
   Por. u Adal. N. 3.
3. Pluń na to wszystko i zatrzyj nogą. — *Gm. Brz.*

Płaca.

1. Komu płaca słodka, praca także bez piołunu. — *Chmiel.*; *Brz.*
2. Nie zważaj na płacę, tylko na pracę.
3. Płaca raz w roku, a strawa co dnia.

Płacić.

1. Jak kto z kim, wzajem mu tak będzie płacono. — *Gaw. Siel.*; *Brz.*
2. Kto nie ma złota ani miedzi, niech płaci tem, na czem siedzi
   Por. u Adal. N. 3.

Płacz.
1. Był tam płacz i zgrzytanie zębów. — *Gm.; Brz.*
2. Do płaczu mi, nie do śmiechu. — *Brz.*
3. Płacz, bólu ulżenie. — *Kn.; Brz.*

Płaczący.
Płaczący, ubogi, niesprawiedliwy nie powinien na śmiejącym się, bogatym, sprawiedliwym co ugonić: rzecz bowiem i sprawa, nie osoby, sądzić się mają. — *A. M. Fre.* 102.

Płakać.
1. Dziecko płacze głośno, starzec cicho, bo łzy połyka. — *A. Fre.* 11, 260.
2. „Nie będziemy płakać po sobie", mówiła szkapa do połamanego woza.
3. Nie ma co robić, tylko siąść a płakać. *Gm. Brz.*
4. Płacz! będziesz miała czarne oczy.

Płaszcz.
1. Byle o słowo gotów na najmniejszym potkać się płaszczu. — *Teat. Ld.; Brz.*
   t j. wyzwać na pojedynek. *Brz.*
2. Płaszczem się przed kim wić. — *Przyb.; Brz.*
   Płaszczyć się, mostem się kłaść. — *Brz.*

Płata.
Za swe usługi miast płaty, odebrał maczugi i baty. — *Kulig.; Brz.*
Za moje żyto (myto), kijem mnie obito. *Brz.*

Płaz.
Uszło mu to płazem. — *Pot. Arg.; Brz.*
= bezkarnie.

Płeć biała.
1. Te są tej płci cnotki: ganić owoc kochania, a czuć, że jest słodki. — *Brz.*
2. Wszystkiej białej płci to służy: najkrócej słuchać, mówić jaknajdłużej. — *Pot. Jow.*

Płeć piękna.
Płci piękna, przestań żądać za łoże korzyści. — *Hul. Ow.*

Płeć żeńska.
Choć jam jest płeć żeńska, w powikę zawita: gdy do rady mąż idzie, mnie o wszystko pyta. — *Biel. Sejm. niew.*

Płot.
1. Śmielsza, niż rycerz w polu, i baba za płotem. — *Pot. Arg.; Brz.*
2. Wziął zaświadczenie z płotu i poszedł.
   t. j. wyciągnął kół z płotu.
3. Z za płotu mierzyć.

Płowa.
Dobra i płowa, kiedy się uchowa.
Por. u Adal. t. w.

Pływacz.
Często pływacz najlepszy na dnie się ochynie: I kark łamie sztukmajster, co skacze po linie. — *Min. Ryt.*
Por. u Adal N. 1 i 2

Pływać.
1. Kto pływać nie umie, niech się na wodę nie puszcza. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 3.
2. Tylko od śmierci na dwa palce bywa, kto w łodzi pływa. — *Koch.; Brz.*
3. Z wodą miło płynąć. — *Kn.; Brz.*

Pobłażanie.
Pobłażanie czerpać trzeba w pamięci przeszłości. — *A. Fre.* 11, 257.

Pocałunek.
Pocałunek jest to zapytanie pierwszego piętra, czy dół jest do najęcia.

Pochlebca.
1. Jako pies, milczkiem gdy kąsa, nie szczeka, Tak i pochlebca, by co wyłgał, czeka. *Rej. Zw.; Brz.*
2. Może pochlebca parzącą pokrzywkę szałwją nazwać, włożywszy pokrywkę. — *Rej. Zw.*
3. Pochlebca, głaskacz ucha żyje z tego, co go słucha. — *Jak. Baj.*
4. Pochlebca, kiedy się najwięcej łasi, tedy go się najwięcej strzec trzeba. — *Rej. Żyw.; Brz.*
5. Pochlebca nigdy inaczej, tylko jak kaczka: tak, tak mościwy panie. — *Budn. Apf.; Brz.*
6. Pochlebca, zjadł panu serek. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 13.

Pochlebiać.
Każdy sobie pochlebia, każdy mądry sobie. — *Nar. Dz.; Brz.*

Pochlebnik.
1. Pochlebnicy głęboko się kłaniają, ale głębiej jeszcze w mieszek sięgają. — *Falib.; Brz.*
2. Pochlebnicy zbiegają się do tych, gdzie czują co wziąć, jak krucy do ścierwa. *Kosz. Lor.; Brz.*

Pochlebstwo.
1. Glupieżto musi być pochlebstwo, co się nie podoba. — *A. Fre.* 11, 218.
2. Pochlebstwo ma w ustach, a truciznę w sercu.
3. Pochlebstwo ma w sobie osobliwy przysmak: chociaż go kto rzekomo odrzuca, przecię ono smakuje. — *A. M. Fre.* 27.
4. Pochlebstwo niezgrabne chybia celu. — *A. Fre.* 11, 257.
5. Pochlebstwo stanie za przymówkę znającemu się na tem i bardziej urazi, niż się przypodoba. — *A. M. Fre.* 106.
6. Śmiech z dowcipu zręczne pochlebstwo. *A. Fre.* 11, 25.

7. Wychwalaj, ile możesz, bo to miękkie uszy, Pochlebstwo bardzo łechce i najprędzej wzruszy. — *Hor. Sat.*

Pochwała.

1. Największa pochwała jest dobrze czynić, a pochwał nie pragnąć. — *A. M. Fre.*
2. Pochwała łechce serca i umysły chwyta, Przez nią się ułaskawia płeć, choć nieużyta. — *Jow. Boj.*; *Brz.*
3. Pochwała nie pochlebstwo. Pochlebstwa unikaj, a nie szczędź pochwały. — *A. Fre.* 11, 257.
4. Słuchając przesadnych pochwał, pytasz się nieraz sam siebie: może to pochlebstwo? Ale najczęściej odpowiesz w końcu sam sobie: Nie. — *A. Fre.* 11, 250.
5. Z każdej pochwały danej komu innemu chwalący bierze połowę, bo jużci przypuszczać trzeba, że tylko złotnik rozpoznać może złoto od szychu. — *A. Fre.* 11, 251.

Pociecha.

Tysiąc pociech z nim zażyłem. — *Teat. Ld.*; *Brz.*
= ubawiłem się.

Początek.

1. Darmo czas trawimy, zakrytego początku każdej rzeczy w naturze szperając. — *Łub.*
2. Każdy początek przykry. — *Hippika*; *Niez.*
   Por. u Adal. N. 10.
3. Kto złej rzeczy początkom nie zabieży, ostatkowi nie zdoła. — *A. M. Fre.* 102.
4. W początkach wnet zabiegaj, lekarstwo gotowe, bo przez długie odwłoki złe jest zawsze nowe. — *Brz.*
   Por. u Adal. „Złe" N. 61.

Poczciwość.

1. O jak tarcz słaba! z samej poczciwości. *Past. Fid.*
2. Poczciwość nie płaci. — *Ld. Brz.*
3. Wyszła z mody poczciwość, chytrością świat żyje. — *Kras. Sat.*

Poczciwy.

1. Poczciwe człeczysko: jak śpi, to jeść nie chce. — *Brz.*
   ..., to nic nie mówi.
   Por. u Adal. N. 7.
2. Poczciwy, bo mu jeszcze z tem dobrze. *A. Fre.* 11, 257.
3. Poczciwy wszędzie, gdy swą sławę czuje, by orzeł zawżdy wzgórę przypatruje. — *Wójc.* 4, 65.

Podatek.

Podatki nikogo nie utuczą. — *Mijak. Kok.* 29.

Poddany.

1. Nie ochotnie poddani na rozrzutność pańską zarabiają. — *A. M. Fredro.* 36.
2. Poddanym z panem, trudna bywa wojna. — *Biel. Brz.*
3. Poddany zawsze skwierczy.
4. Samiż poddani złości pana nauczą: jeden przed drugim ubiegając, jeden drugiego udając, miasto prawdy zarabiając podchlebstwem. Nie pan tedy, ale sami sobie źli. — *A. M. Fre.* 2.

Podejrzliwy.

W zwiedzionych dudków rzędzie podejrzliwy wkrótce będzie. — *Teat. Ld. Brz.*

Podeszew.

Podeszwy nieprzyjacielowi pokazać. — *Chm. Ld*; *Brz.*
= uciec z placu boju. — *Brz.*

Podłość.

Namiętność nagniesz, podłości nie wzniesiesz. — *A. Fre.* 11, 230.

Podły.

1. Nie pospolituj się z podłemi. — *Bohom. Kom.*
2. Podłych mnóstwo, tylko za różną cenę. *A. Fre.* 11, 224.
3. Podłych zwyciężać, mniej sławna; dać się zwyciężyć? jest wieczna ohyda; lepiej ich pominąć. — *J. Bocz. Or. Pol.* 299.

Podobać się.

1. Będziesz się w tej koszuli podobać, bom, szyjąc ją, się zakłóła.
2. Co się wielom podoba, trudno sam ustrzeżesz. — *Min. Ryt.*; *Brz.*
3. Fraszka śmierć, gdy się co podoba. — *Pot.*: *Brz.*
4. Nie jestem dukat, abym się wszystkim podobał. — *Brz.*

Podobny.

1. Rado się podobne swemu podobnemu łączy. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 18.
2. Tak podobien do niego, jakby mu z oka wyciekł.

Podołać.

Czemu kto nie podoła, to zazwyczaj gani. — *Min. Pot.*; *Brz.*

Podpić.

1. Jeżelim trochę podpił, kara już gotowa, Bo za to mocno boli i cięży mi głowa. -- *Tea. Ld.*; *Brz.*
2. Nie jest grzech podpić sobie mądrym i uczonym, A wszak Bachus Minerwie był bratem rodzonym. — *J. Kochn. Fr.*; *Brz.*

Podwika.

Insza mina dla podwiki, insza dla ołtarza. — *Zabł.*; *Brz.*

Podwyższać się.

Ktokolwiek się podwyższa, będzie uniżony; a kto się uniża, będzie podwyższony. — *S. Łukasz Rozdź.* 18.

Poeta.

1. Jedno dziesięć poetów a drugie młynarzów, Trzecie myśliwców: mówią, że półkopy łgarzów. — *Pot. Jow.*
2. Poetą być — tytuł nieszczęśliwy. —*Past. Fid.*; *Brz.*

Poganin.

1. Pogańskie cnoty, płonka, cygańskie przysięgi — mało znaczące. — *Zab.*; *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.
2. Pogańskie cnoty, płonka, cygańskie przysięgi, Jednakiego są skutku, jednakiej potęgi. — *Zab. Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.

Pogoda.

1. Będzie pogoda.
   Gdy wszystko z półmisków sprzątnięto, zjedzono.
2. Nie zasypiaj pogody. — *Pot. Arg.*; *Gór. Dw.*; *Brz.*
   = dobrej okazji do czego. — *Brz.*
3. Wybrał się w pogodę.

Pogrzebać.

Mało na tem gdzie, albo jak cię pogrzebią. — *Arnolf Żeglicki.*

Pojechać.

1. Daleko pojechał: cztery mile za piec. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 3.
2. Kto cielęciem za granicę z domu wyjechał, wołem do domu się wróci. — *Glicz. Wych.*
   Wżdy się nazad wracają całemi wołami, Coście je wysłali byli cielętami. — *Star. Ref.*
   Kto wyjechał głupi, I w Paryżu rozumu nie kupi. — *Rys.*; *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.

Pojedynek.

Pojedynek jeszcze gorszy, niż złodziejstwo. — *Boh. Kom.*

Pokarm.

Pokarm zdrowie zachowuje pomierny, a zbytni psuje. — *Kn.*; *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.

Pokłócić.

Pożgał, pokłócił, piekło w nic obrócił. — *Brz.*

Pokonać.

Nie mów, że pokonałeś kogo w złości fali: Mysz mała, a srogiego słonia ostrożnie zwali. — *Antyk.*

Pokora.

1. Pokora mury przebija, a pycha strąca ludzi do piekła.
   Por. u Adal. N. 3.
2. Pokora niebiosa przebija.
   Mówią, że pokora niebiosa przebija. Może tak dawniej było, ale teraz i przez drzwi się nie dostanie. — *Momus. A. Ż.*
   Por. u Adal. N. 4.
3. Pokora w niebie góruje, ambicja z nieba szyję łamie. — *Hil.* 147.
4. Pokorą ujdziesz złego. — *Błaż. Set. przyp. D.*
   ....Kto chce złością złość oddawać, a mocy na to nie staje, Niechaj wie, ze o kamień roztrąci się jaje.

Pokój.

1. Kto się w pokoju kocha, wojnę gotuje w pokoju.
   Nie w czas pożyczać miecza, kiedy się już składać. — *A. M. Fre.* 49.
2. Podejrzany pokój bezpieczniej w jawną obrócić wojnę. — *A. M. Fre.* 42.

Pokrzywa.

1. By pokrzywę najbardziej kropił i żegnał zawsze jednak parzy. — *Rej. Post.*
2. Pokrzywa, czem najzieleńsza, tem najgorętsza. — *Smotr. Apf.*
   Do młodzieży.

Pokurcz.

1. Dosyć wymienić nazwiska niektórych dzisiejszych koryfeuszów patrjotyzmu, a musimy boleśnie zawołać: biedna Polska! Tych pokurczów młoda skóra, można ją wyprawić na niemiecki safian, albo na jucht moskiewski. — *A. Fre.* 11, 259.
2. Mizerne to myśliwstwo, gdzie dużo pokurczów. — *A. Fre.* 11, 238.

Pokusa.

Cztery są na człowieka pokusy: mniemanie, że mądry, możny, bogaty, iż mu wieku stanie. Możny lekce poważa, zbyt mądry szaleje, wiek nader ubezpiecza, bogaty hardzieje. — *J. Zabcz.*; *Wójc.* 4, 223;

Pokuta.

Pokuta późna rzadko kiedy bywa prawdziwa. — *Brz.*

Polak.

1. Dyskrecja z dowierzaniem — wrodzona Polakom przywara. Uważałem w publicznych i prywatnych sprawach, jako Polak woli pewną szkodę, byle ukochanej nie nadwerężył dyskrecji. (r. 1699). — *J. Bocz. or. pol.* 296.
2. Którzy Polacy Polskę ganią, tacy ją najprędzej zagubią. — *A. M. Fre.* 66.; *Niez.*

3. Mądry Polak po szkodzie; poprawić: nie mędrszy Polak po szkodzie. — *A. Fre* 11, 244.
Por. u Adal. N. 35.
4. Polak do wszystkiego zdolny, tylko nie do zarządu i może właśnie dla tego rządzić chce każdy. — *A Fre.* 11, 247.
5. Polakiem w Polsce bywszy, przecie w cudzej ziemi, Boś ladajako tyrał dobry ojczystemi. — *W. Koch.*; *Fre.* 8.
6. Trudno w Polsce o Polaka, trzebaby Diogenesa z latarnią, aby go znalazł. — *A. M. Fre.* 66.

Pole.
1. Już darmo w pole, kiedy zając w sieci. *Pot. Syl.*; *Brz.*
2. Kto pan w polu, pan i nad fortecą. — *A. M. Fre.*
3. Masz pole, masz zająca; niemasz pola, niemasz zająca. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 9.
Przypow. myśl. — *Brz.*
4. Masz pole otwarte. — *Mon. War.*
5. Na czarne pole jechać. — *Mącz.*
polować na dzika. — *Brz.*
6. Nie wyjeżdżaj w pole przed swaty, Nie bądź mądry przed laty. — *Mon. War.*; *Brz.*
Por. u Adal. „Swaty“ N. 2.
7. Schodzi już z pola. — *Brz.*
= traci siły.
8. Stawić nieprzyjacielowi pole. — *Wójc.* 1, 17.
9. Żywego człowieka w pole wyprowadzić jest oszustwem, a umarłego zasługą. — *Żól. Mom.*

Polepszenie.
Miasto polepszenia często wpadamy na gorsze. — *A. M. Fre.*

Polewka.
Wielu jest takich, którzy za polewką idą. — *Kosz. Lor.*; *Brz.*
Którzy patrzą, gdzie się z komina kurzy. — *Brz.*

Polityka.
Polityka jak motyka. — *Brz.*
= niezgrabna. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 1.

Polska.
1. Kto mówi nierządem Polska stoi, sam ma nierząd w głowie: jedź do Rzymu, nam zostaw wioski i przysłowie. — *A. M. Fre.* 87.
2. Nie będzie w Polsce dobrze, aż będzie bardzo źle. — *Rys.*; *Wójc.* 2. 194.
3. Nie poratuje Polski tylko stary geniuszem Polak. — *A. M. Fre.*
4. Nierządem Polska stoi, nierządem i zginie. (r. 1699). — *J. Bocz. or. pol.* 307.
5. Polska grzeczność w polskim tylko rada kroju. — *A. M. Fre.* 67.
6. Polskim rzeczom nie poradzisz, tylko po polsku: obce sposoby pomieszają sprawę. — *A. M. Fre.*
7. W naszej Polsce, jak kto chce.
Por. u Adal. N. 12.
8. Źleć się dzieje Polsko: bo trudno w tobie o prawego Polaka, a cudzoziemcy pewnie cię nie wesprzą. — *A. M. Fre.* 72.

Poła.
Rad bym od niego urznąć połę.
Por. u Adal. „Człowiek“ N. 115.

Połączone.
To tak ściśle z sobą połączone, jak ciało z duszą.

Pomiotło.
Być w pomiotłach. — *Ld. Brz.*
= w pogardzie u ludzi. — *Brz.*

Pomnik.
1. Dalej zamiast drzewami będą ulice wysadzać pomnikami. — *A. Fre.* 11. 226.
2. Dziwna rzecz: im mniej wielkich ludzi, tem więcej pomników i medali. — *A. Fre.* 11, 256.
3. Mniej byłoby pomników i medalów, gdyby dla promotorów zawsze coś z tego nie kapnęło. — *A. Fre.* 11, 226.

Pomoc.
1. Bez pomocy drugich trudno żyć na świecie. — *Brz.*
2. Biada temu, biada, kto w cudzą pomoc ufność składa. — *A. Fre.* 11, 239.
3. Dobrze z pomocą. — *Fac. pols.*
4. Nie korzystna po czasie pomoc i porada. — *A. M. Fre.* 68.
Por. u Adal. N. 6.
5. Pomoc bratnia, wielka matnia. — *A. Fre.* 11, 214.
6. Zamiast pomocy wybrał sobie oczy.
Por. u Adal. N. 5.

Pomóc.
1. Nie pomoże, nie zaszkodzi. — *Ld. Brz.*
Por. u Adal. N. 6.
2. To tyle pomoże, co nad umarłym śpiewać. — *Macz.*; *Brz.*

Pop.
1. Nie grzech popa złupić. — *Alp. Brz.*
2. Popie oczy, wilcze gardło: co obaczy, to-by zjadło. — *Życie Jerzego Ossolińskiego*, 129.
3. Pop przy kapturze, ja przy mundurze.

Popędliwość.
Występki popędliwością, dobre sprawy zwłoką się nadają. — *A. M. Fre.* 27.

Popędliwy.
Lubi złym być, kto popędliwy; ba i niesłusznym, kto skory na karę. — *A. M. Fre.* 22.

Popiół.
Kto w popiele lega, ten drugiego ożogiem sięga. — *Brz.*
Por. u Adal. t. w.

Popłacać.
Co popłaca, z tem na targ. — *A. M. Fre.*; *Brz.*
Por. u Adal. t. w.

Poprawa.
1. Poprawa złych kole w oczy i musi być przykra. — *A. M. Fre.* 92.
2. Póki żyjesz, nie sromota poprawić złego żywota. — *Arnolf Żeglicki.*
Por. u Adal. „Żywot" N. 7.

Popularność.
1. Popularności nie otrzymasz wieńca, Póki się z głupca nie zmienisz w szaleńca. — *A. Fre.* 11, 253.
2. Śmieje się djabeł w kułak, kiedy wściekłą żądzą popularności sami się zabijamy. — *A. Fre.* 11, 255.
3. Żądza popularności pcha w labirynt: sam nie wiesz, gdzie zajdziesz. — *A. Fre.* 11, 240.

Porada.
1. Insza porada, albo rzecz sama, insza dyskurs. — *A. M. Fre.* 15.
2. Niektórych porady dla wielu subtelności i konceptów, jedne drugie znosząc, bywają szkodliwe: naprawując psują, łagodząc mieszają — miasto pomocy zawodzą. — *J. Bocz. or. pol.* 308.
3. Nie patrz w poradzie co dobrze, ale wprzód co może być, abyś się nie zawiódł: kiedy nie możesz mieć czego, daremny dyskurs pytać, na co ono dobre. — *A. M. Fre.* 63.
4. Nie pomoże nierozsądnemu porada, jak niedoskonałemu kuchmistrzowi przestroga: albo przesoli, albo nie dosoli, nigdy w miarę. — *J. Bocz. Or. pol.* 302.
5. Od porady go chować. — *Kn. Ad.*
Iron. gdy kto głupie rady daje.
6. Porada albo przestroga, jako ziarno: taki owoc wydaje, na jaką ziemię padnie. — *A. M. Fre.* 89.
7. Pośpieszna rada często interesa zdradza, złość do mądrej porady szkodzi i przeszkadza. — *Brz.*
8. Rad zawodzi w poradzie, kto się w dowcipie swoim chowa. — *A. M. Fre.* 64.
9. Tak umie desperacka porada: kiedy nie może naprawić, na złość rada zepsuje; sam sobie taki, niż drugiemu gorszy. *J. Bocz. Or. pol.* 303.
10. W poradach niektórych nie lepsza, ale że mniej gorsza, uważać potrzeba. — *A. M. Fre.* 98.
11. Z rzeczy najlepsza bywa porada. — *A. M. Fre.* 41.

Poradzić.
Poradzić rzecz łatwa, ale uskutecznić trudna. — *Teat. Ld.*; *Brz.*

Portki.
Skroić komu portki czerwone.
Obić kogo należycie, dać mu tęgie baty.

Portret.
Kto chowa portret, okazuje, że kocha oryginał. — *Teat. Ld.*; *Brz.*

Poruszać.
Nie poruszaj, by bardziej nie śmierdziało. — *Kn.*; *Brz.*
Jakiej nieuczciwej albo nieobyczajnej sprawy. — *Brz.*

Porywać się.
1. Nie porywaj się, gdy nie umiesz: wydasz się z fortelu i nabędziesz wzgardy. Lepiej w dobrem mniemaniu zostać, żeby cię zacz miano. — *A. M. Fre.*
2. Nie ten popłaca, co się ochotnie porwie, ale ten, co dokończy. — *A. M. Fre.* 61.

Porywczość.
Zła porywczość, zła i zbytnia zwłoka w każdej sprawie. — *Pot. Arg.*

Porządek.
1. Porządek z cnotą i kosztem, nieporządek bez nakładu przychodzi i z lekkością. — *A. M. Fre.* 95.
2. Siła potrzebuje porządek, nieporządek mało co albo nic. — *A. M. Fre.* 95.
3. W rozpuszczonym porządku nie jako kto powinien, ale jako kto chce, tak dobry. — *A. M. Fre.* 42.

Posag.
1. Jak stępowane sukno bywa na nadragi, Tak zrazu huczą, potem kurczą się posagi. — *Dwor.*; *Brz.*
Nadragi: pludry, szarawary.
2. Musieli się tych tysięcy w hucie nauczyć, bo tam 52 za sto liczą; a toż i posagi są teraz hutne: zdaleka huczą, a zbliska nie brząkają. — *Dwor.*; *Brz.*
3. Nie myśli o posagu, gdy kto kocha szczerze. — *Niem.*; *Brz.*
4. Posagi panien są teraz hutne: to jest zdaleka huczą, a zbliska nie brząkają. — *Dwór.*; *Brz.*
5. Zstępują się posagi, jak kir. — *B. z Ld.*
T. j. kurczą.

Poseł.

1. Poseł, gdy się domyśla więcej, niż mu poruczono, zdrajcą jest. — *Zygr. Brz.*
2. Posła nie ścinają ani wieszają.
   Por. u Adal N. 4.
3. Posłom nie wolno się więcej domyślać, aniż im zlecono. — *Biel.* 308.
4. Prożen poseł nic nie nada. — *Zab.*; *Brz.*
   = z próżnemi rękami
5. Wybrano posłem wielkiego osła: zjeżdżano się, aby poznać nie posła, ale tych, co go posłem wybrali. — *A. Fre.* 11, 251.

Posiać.

Gdzie go nie posieją, tam się urodzi. — *Brz.*
= wszędzie go pełno.
Por. u Adal. t w.

Posiadać.

Szczęśliwi ci, co posiadają. — *Brz.*
łac. Beati possidentes.
Powiedział pan Benet: Beatus, qui tenet.
Lepszy wróbel w ręku, niż dzięcioł na sęku.
niem. Besser ich habe, als ich hätte. — *Brz.*

Posłuszeństwo.

Posłuszeństwo dobrej pospolitej sprawy dusza. — *A. M. Fre.* 11; *Wójc.* 4, 96.

Pospólstwo.

Jeśli masz wolę poznać pospólstwa przymioty, łatwo je poznasz, byleś zważył rządcy cnoty. — *Brz.*

Post.

1. Post i trzeźwość, to zabawa; popiół z chlebem, to potrawa. — *Pies. kat.*; *Brz.*
2. W post jeleń srogi, ukolą cię rogi. — *Gosp.*
   W czasie, gdy się parują. — *Brz.*

Postać.

Zwierzchnia postać ludzi oszukiwa. — *Koch.*; *Brz.*

Postawa.

1. Postawa bernardyńska, ale wilcze serce. *Ld. Brz.*
2. Postawa święta, sumienia pasz. — *Opal. Sat.*; *Brz.*
3. Uprząść sobie postawę. — *Kn.*; *Brz.*
4. Z wierzchu piękna postawa, wewnątrz też zbrukana, Równie jako spróchniała ściana malowana. — *Rej. Wiz.*; *Brz.*

Postawić się.

Zastaw się, postaw się.
Por. u Adal. N. 3.

Postępek.

Postępek i słowa przynętne, a cnota omylna i zwietrzała. — *A. M. Fre.* 103.

Postępować.

Postępuj sobie z ciałem ostrożnie, ze zdrajcą światem rozumnie. z przyjacielem dyskretnie, z bliźnim twoim nieobłudnie, z poddanym miłosiernie, z Bogiem twoim bojaźliwie, pokornie, pobożnie. — *Hil.* 147.

Postrach.

1. Mylą się, co z postrachu powagi szukają. Czemuż się aniołom kłaniamy dobrym, a potępiamy duchów, że nie mogą tylko ludziom szkodzić. — *A. M. Fre.* 62.
2. Więcej postrach aniżeli dyskrecja może. *A. M. Fre.* 55.

Poszkapić się.

Trudno poprawić, kto się raz poszkapi. *Pot. Syl.*; *Brz.*

Pościć.

Lepiej ten pości, który sztukę mięsa zje, niż ten, co strawi całą misę ryb korzennych. — *Sekl.*; *Brz.*

Pot.

1. Na co sto tysięcy krwawym potem płonie, Jeden zje próżnujący, jeden to ozionie. — *Brz.*
2. Z poczciwego potu sława płynie. — *Gór. Dw.*; *Brz.*

Potem.

Potem o tem. — *Brz.*
= później pomówimy.

Potężny.

Potężny ma się obawiać najbardziej, czego się nie boi. — *J. Bocz. Or. pol.* 298.

Potknąć się.

1. Dwa razy na jednem się potknąć, nierozum. — *Kn.*; *Brz.*
   Por. u Adal. N. 1.
2. Humanum labi, wszyscyśmy słabi — *Brz.*
   Humanum labi = ludzka rzecz potknąć się. — *Brz.*
3. Nie masz, któryby się w czem nie potknął.

Potłuc się.

Kto się nie chce potłuc, zdrowa na to rada: Niech się nie czepia szczebli, niech na ziemi siada. — *Zabł.*

Potrawa.

1. Nie mojego to mieszka potrawa; tańsza u mnie gęba. — *Kn.*
   Por. u Adal. N. 3.
2. Potrawy nie zużyte w sytość nie idą. — *Pilch. Sen.*

Potrzeba.

1. Kto według potrzeby pieniędzmi dzwoni, Ten się też większego kosztu ochroni.

2. Potrzeba jest matką wynalazku.
Por. u Adal. N. 10.
3. Potrzeba na człowieku co chce, to wymoże. — *Min. Ryt.*
4. Potrzeba (bieda) po ludziach chodzi, nie po drzewie. — *Glicz.*; *Brz.*
5. Potrzeba prosi; jeżeli nie dasz, wydrze. — *Min. Pyt.*; *Brz.*
6. Potrzeba rzeczy droży; u głodnego najdroższy chleb. — *Ld. Brz.*
Por. u Adal. „Głodny“ N. 38 i „Potrzeba“ N. 14.
7. Potrzeba wielu błędów ochrona. — *Kn.*
8. Uchylić się trzeba potrzebie. — *Min. Ryt.*

Potrzebny.
Potrzebny, jak cierń w pięcie. — *Ld. z słow.*;
Por. u Adal. N. 23.

Potrzebować.
Jakbyś wszystko miał, kiedy więcej nie potrzebujesz. — *A. M. Fre.* 9.

Potulicka.
Ciocia Potulicka.
Por. u Adal.
Najpewniej od tulenia, przytulania się. Jest u nas sporo na ten sam sposób utworzonych wyrazów, których na tem miejscu przytaczać trudno.

Potwarz.
Potwarz w kłam wymowna. — *Nar.*

Powaga.
1. Insza powaga, insza wyniosłość albo pycha. — *A. M. Fre.* 13.
2. Najwięcej szkodzą pospolitemu dobru, którzy rad swoich powagą mają, a rozsądku mało. — *A. M. Fre.* 64.
3. Powaga na ustawicznym widoku spowszednieje. — *A. M. Fre.* 25.

Poważny.
Z poważnym poważny, z wesołemi śmieszny. — *Jabl. Tel.*;
= do wszystkiego, do tańca i do różańca.

Powątpiewać.
Kto nie powątpiewa, ten albo wszystko wie, albo nic.

Powiadać.
Nie wierzę, ale powiadają... plotkarza przedmowa. — *A. Fre.* 11, 219.

Powierzchowność.
Kto powierzchownością chce na siebie ściągnąć uwagę, pewno jej nie godzien. — *A. Fre.* 11, 233.

Powieściopisarz.
Płynął, płynął, a przy brzegu utonął: zwykły los powieściopisarza. — *A. Fre.* 11, 215.

Powietrze.
1. Na powietrzu co komu pokazać. — *Gór. Wł.*
Gruszki komu na wierzbie pokazać. — *Brz.*
2. W powietrzu ryby łowić, a w wodzie ptaki łupać. — *Ld.*

Powinien.
Najtrudniejsza z tym sprawa, który uważa: coś ty jeszcze powinien, a nie chce wiedzieć, co on wzajem tobie. — *A. M. Fre.* 53.

Powoli.
Powoli łatwiej rzeczy zażyjesz. — *A. M. Fre.* 49.

Powołanie.
Kto się z swem powołaniem rozminie, kaleką żyć będzie i kaleką zginie. — *A. Fre.* 11, 237.

Powoźnik.
Zły powoźnik dobre ponarowi konie. — *A. M. Fre.* 30.

Powód.
Nie daj powodu do zwady. — *Arn. Żegl.*

Powtarzać.
1. Jest to zlisiałą kapustę przewarzać, Tyle razy pisaną jedną rzecz powtarzać. — *Pot. Kn.*
2. Powtórzyć się godzi, co się do czego godzi. — *Kn.*

Pozwolić.
Nie masz miejsca swaru, gdy na wszystko pozwolisz. Nie bronić błędu, lecz przyznać się i żałować czyni koniec gniewu i sprzeczania. — *A. M. Fre.* 98.

Pożegnanie.
Pożegnania więcej smucą niźli pocieszają, I tych, co w podróż jadą i tych, co zostają. — *Przyb.*

Pożyczać.
Nie pożyczę, nie wierzę żadnym obyczajem, wolę być zawsze Dzierżkiem niżeli Czekajem. — *Koch. Fr.* 46.
Por. u Adal. „Dzierżek“ N. 2.

Pożyć.
Snadno pożyć, kto się nie spodziewa. — *Wac. Pot.*; *Brz.*
t. j. takiego, co nie przygotowany na obronę.

Pożyteczny.
Publicznego szacunku ten tylko bezpieczny, kto cnotliwie pracując, ludziom pożyteczny. — *J. U. Niem. Ld.* 1, 83.

Pożytek.
1. Pożytek sprawy lub szkody sprawcę wydaje. — *Kn.*; *Brz.*
2. Którzy równym żalem cudze pożytki a swoje straty mierzają — co komu do sławy przybędzie, sobie ujęto być rozumieją. — *A. M. Fre.*

3. Własny pożytek dobrą usidli cnotę. — *A. M. Fre.* 27.

Półmisek.

Rozkładać rzecz na cztery i na dziesięć półmisków. — *Brz.*
rozwlekle coś opowiadać. — *Brz.*

Północ.

Kto jedzie w drogę przed północą, jedzie naprzeciw nieprzyjaciela: kto po północy, naprzeciw przyjaciela. — *Z persk.*

Prababka.

Nasze prababki były umizgalskie, a ich prawnuczki są kokietkami. — *Mon. W.*

Praca.

1. Bez pracy żyją tylko ptacy. — *Niez.*
2. Cudzą pracą się żywić. — *Kn. Ad.*
3. Miła praca, lubo trudna, póki niedaremna: śmierdzi praca bez płacę. — *J. Bocz. or. pol.* 295.
   Por. u Adal. N. 21.
4. Miło po pracy i znojach wypocząć. — *Brz.*
5. O pracy a o nędzy najsnadniejszy dyskurs, póki kto nie pokosztuje. Seneka na ubóstwo piękne pisał dyskursy, kiedy w domostwie talentami kosztowne szacował zbiory. — *J. Bocz. or. pol.* 306.
6. Praca niech daje na poty. — *Pilch. Sen.*
   = pracuj do upadłego.
7. Praca pracę goni. — *Mącz.*
   łac. praecipitant curae, końca niema pracom. — *Brz.*
8. Praca rozgrzewa.
9. Praca zawsze popłaca i pilność nie traci; dwakroć leniwy robi, dwakroć skąpy płaci. — *Dwór.*
   Por. u Adal. N. 44.
10. Roztropna praca przy poczciwej sławie jest jako przysmak przy wdzięcznej potrawie. — *Wójc.* 4, 191.

Pracować.

1. Każdy musi pracować na swoim zagonie dla wszystkich, każdy ma słowo do powiedzenia i czyn do spełnienia. — *J. I. Kr. Mogiły.*
2. Pracować, jak za pańszczyznę. — *Wójc.* 3. 1.
   Por. u Adal. „Robić“ N. 52.

Pragnąć.

1. Który najżarliwiej pragnie, niechcącego osobę na się bierze. — *A. M. Fre.* 60.
2. Wszystko mam z pełna dość, kiedy nic nie pragnę. — *Hor. Narusz.*

Prawda.

1. Cyt! prawda tyka w sedno. — *Koch.*
2. Człowiek dobry, sumienny. rozumny, ale zdawało mu się, że wszystkie prawdy trzyma w garści i szafował niemi bezwzględnie. tak, że koniec końców zatonął w ogólnej nienawiści wraz z swojemi prawdami. — *A. Fre.* 11, 243.
3. Dobrze, że prawdę w bawełnę obwijają, bo się nie tak łatwo stłucze. — *Żół. Mom.* 4.
4. Im lepiej poznał prawdę, tem lepiej ją kryje. — *A. Fre.* 11, 245.
5. Insza prawda w uściech, insza pod półmiskiem. — *Pot. Wac.*
   Dwuznacznik.
6. Już prawda spieniężała. — *Lub. Roz.*; *Brz.*
   Za pieniądze się sprzedaje, poszła w cenę. *Brz.*
7. Każda prawda odbija się w zwierciedle podług usposobienia patrzącego; ile ócz, tyle prawd. Ztąd to krocie bohaterów nędznych, a zdrajców poczciwych. Na prawdę prawdziwą sto lat trzeba. — *A. Fre.* 11, 252.
8. Kto siedzi wysoko, nie dojrzy prawdy, która ukryta głęboko. — *Zab.*; *Brz.*
9. Najtrudniej raz z drogi prawdy spaść, potem, im dłużej ścia (iścia), tem dalej w las. — *Smotr.*
10. Nie dziw, że prawdę w bawełnę obwijają, bo też teraz coraz zimniej, a to jest owoc bardzo delikatny. — *Żółk. Mom.*
11. Prawda bez nakładu i u prawa nie znajdzie ładu. — *Jag. Gr.*
12. Prawda była, że się ślepy iskał. — *Gm.*
13. Prawda, chociaż nie rym. — *Opal. Sat.*; *Brz.*
    Por. u Adal. „Rym“.
14. Prawda jest gorzką potrawą, nieznaną na wielkim świecie. — *Bog.*
    Por. u Adal. N. 36.
15. Prawda jest jako żaba: woła i z pod wody. — *Błaż. Tłum. rokosz.* 22.
16. Prawda namysłu nie potrzebuje. — *Kn.*; *Brz.*
17. Prawda nie potrzebnie przytoczona, bardziej jest obmową. niżeli prawdą: bardziej nie potrzebnie rzeczono, niż prawdziwie. — *A. M. Fre.* 19.
18. Prawda zawsze, choć późno, odkrywa się. — *A. M. Fre.*
19. Prawda zawsze na wierzchu. — *Błaż. Set. przyp. E.* 3.
    ...przecie się fałsz za czasem odkrywa, prawda na wierzchu przecie jako żywo bywa. — *ib.*
    Por. u Adal. N. 39.
20. Prawdy i żartów jako soli zażywać, bo prędko przesolisz. Prawda ma być subtelna jako szwajca, nie jako klin, co gwałtem rozdziera, nie przenika. — *J. Bocz. or. pol.* 302.
    Por. u Adal. N. 77.

21. Prawdy i żartów zażywaj jak soli; kto miary niezna, w tem przesoli. — *Min. Ryt.*
Por. u Adal. N. 77.
22. Równie prawdą jak fałszem można przejść świat cały; ale prawdą można i powrócić, a fałszem już nie. — *Żół. Mom.* 8.
Por. u Adal. N. 70.
23. Ten najbardziej w prawdzie się kocha, kto ją sobie rzecze. — *A. M. Fre.* 42.
24. Wszak prawda? Prawda. — *Żegl.*
25. Wyjdzie prawda zawsze jak oliwa na wierzch. — *Teat. Ld.*; *Brz.*
Por. u Adal. N. 39.
26. Za prawdę ludzie się gniewają. — *Zab. Brz.*

Prawnik.
Prawnik z mędrkowską miną, z nadętemi tony zdaje się stawać w sprawie, gdy mówi do żony. — *Tręb.; Brz.*

Prawny.
Tu leży prawny człowiek, niewiem jeśli prawy. — *Gaw. Siel.*

Prawo.
1. Gdzie idą prawa, tam nic po lewie. — *Zab. Brz.*
2. Insza mieć prawo albo wolność na piśmie, insza mieć w wykonaniu, albo w samym skutku. — *A. M. Fre.* 16.
3. Insza warowne prawo, insza spokojne. — *A. M. Fre.* 43.
4. Jako mięsopustnego tura dzieci się strachają, a starzy żartują, tak prawa się teraz boją albo lepszego ludzie sumienia, albo co fortelu nie wiedzieli. — *A. Fre.* 49.
5 Moc prawa: bronić złego, czynić co dobrego, pozwalać sprawiedliwość, oddać co cudzego. — *Brz.*
6. Na siebie prawo stanowi, kto po drugich dobro rękę wyciąga. — *A. Fre.* 103.
7. Prawo bez króla, właśnie jak światło bez słońca; król bez prawa jak słońce nie trafi do końca. — *Brz.*
8. Prawo jak pajęczyna: bąk się przebije, mucha uwięźnie; tylko ubogiemu piskorz. — *A. M. Fre.*
9. Prawo samo przez się nie mowne, nie ruchome; trzeba, żeby kto nim władał. — *A. M. Fre.* 51.
10. Przy niewinności często szczerość błądzi, gdzie przemoc prawa pisze, a łotr sądzi. — *Zab.*
11. Wielkie bezprawie i krzywda na świecie, dopiero prawo pisać po dekrecie. — *Zab.*
12. Z prawa dziś djabli śmieją się do rozpuku. — *A. Fre.* 11, 253.
13. Za świeżego prawa.
14. Zna wszystkie prawa... wie, jak je omijać. — *A. Fre.* 11, 241.

Prąd.
Chociażbyś miał zginąć, musisz z prądem płynąć. — *A. Fre.* 11, 239.

Prędko.
Nie na prędko zapatruj się, ale na dobrze. — *A. M. Fre.* 91.

Prędkość.
Insza prędkość, insza skwapliwość. — *A. M. Fre.* 14.

Prężyć.
Uciekł, choć się naprzód nader prężył. — *Jabl. Buk.*
= choć się srożył. — *Brz.*

Proboszcz.
Mości księże proboszczu, za wyłącznie myślisz o prebendzie. Nie tędy droga do Boga. — *A. Fre.* 11, 254.

Proch.
1. Podsypać prochu na panewkę.
2. Procheś, z prochuś wstał i w proch się obrócisz. — *Wac. Pot.*
Formuła popielcowa. — *Brz.*

Profesor.
Prędzej złodziej przyzna się, że ukradł, niż profesor, że głupstwo powiedział. — *A. Fre.* 11, 247.

Promot.
Promot a nieuk. — *Kn.*; *Brz.*
= promowany przez fakultet, a głupi. — *Brz.*

Prorok.
Nie będziesz w swym kraju prorokiem. — *Brz.*
łac. Nemo prophetus in patria.
Rzadko własny naród umie ocenić zasługi ziomka. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 5.

Prosić.
1. Człowiek uczciwy, gdy ma kogo o co prosić, zapłoni się. — *Górn. Sen.*
2. Takich strzeż się prosić, co lubią za próg wynosić. — *Nar.*; *Brz.*
Ob. p w. „Próg“.

Proso.
Śliczny, możnaby go nad prosem postawić. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 5.

Prostak.
1. Bądź prostym, nie bądź prostakiem. — *A. M. Fre.* 16.
2. Najwięcej racji u prostaka (dla wymówki) bo mu lada co zawadzi. — *A. M. Fre.* 6.
3. Prostak o rzeczach baje, mądry mówi. — *A. M. Fre.* 5.

Prostota.

Insza prostota szczera, bez przysady, cnotliwa, przystojna; insza prostota, co ją głupstwem zowią. — *A. M. Fre.* 16.

Proszony.

1. Nie proszony, nie dziękowany. — *Brz.*
2. Proszony nie uczyni, nie proszony uczyni. — *Kn.*; *Brz.*

Prośba.

1. Część dobrodziejstwa: prośba wcześnie odmówiona. — *Min. Ryt.*
2. Daj za prośbę, bo musisz dać wszystko z przynuki. Czego prośba nie może, mogą huki, puki. — *Żegl. Ad.*
3. Dziś prośba, jutro groźba, pojutrze pałka — to duch czasu, prawo furda. — *A. Fre.* 11, 244.
4. Nie podobną prośbę żartem, albo niepodobną zbywaj odpowiedzią. — *A. M. Fre.* 99.
5. Prośby latają worem. — *Pot. Wac.*; *Brz.*
   = worami, gęsto, w mnogiej liczbie. — *Brz.*

Próchno.

1. Głosu nie szuka, kto w próchno puka. — *A. Fre.* 11, 254.
2. I próchno się świeci, ale w nocy. — *Gm. Brz.*

Próg.

Takich nie prosić, co lubią za próg mowy przyjaciół wynosić. — *Nar. Pum.*; *Brz.*
Ob. p. w. „Prosić" N. 2.

Próżniactwo.

Żebrak z próżniactwia — kandydat na złodzieja. — *A. Fre.* 11, 216.

Próżność.

Wszystko na świecie próżność. — *Kn. Ad.*
łac. Vanitas vanitatum et omnia vanitas. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.

Próżnować.

1. Kto próżnuje, musi kraść. — *Kn.; Brz.*
2. Są, co niby próżnując, najwięcej pracują; są, co nakształt czyniących wybornie próżnują. — *A. M. Fre.*; *Min. Ryt.*
3. Wielka doskonałość jest umieć pięknie próżnować. — *Lub.*; *Brz.*
4. Woli drugi źle robić, byle nie próżnował. — *A. M. Fre.* 49.

Próżnowanie.

1. Próżnowanie nieapróżne, użyteczne. — *Kn.*; *Brz.*
2. Próżnowanie rozumu nie uczy. — *A. M. Fre.* 54.

Próżnujący.

1. Jest, który kształtem próżnującego najwięcej pracuje. — *A. M. Fre.* 1.
2. Próżnujący najwięcej ludziom przyganiają, tym czas trawią, żeby cudze sprawy i zabawy szacowali. — *J. Bocz. Or. pol.*
   Niechaj sroki gadają, kiedy orłowie milczą. Srokę śmiechem zbędziesz. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.

Prusak.

Prusak goli bez mydła, ale goli z kretesem. — *A. Fre.* 11, 238.

Prywata.

1. Kto dla prywaty z przyjaźnią się odzywa, łatwo ją dla większej prywaty porzuci. — *A. M. Fre.* 93.
2. Murują drudzy prywatę, a dobro publiczne ledwie ździebłem podeprą. — *A. M. Fre.* 93.
3. Skoro prywata miotłę z kupy rozwiąże, tak wszystko u kata. — *Pot. Pocz.* 636.
   = towarzystwo rozprzęże, poróżni.

Prząść.

Ów nieborak już cienko przędzie. — *Falib.*
cienko śpiewa, kuso koło niego, ostatkiem goni. — *Brz.*

Przebaczyć.

Łatwiej przebaczyć, niż zapomnieć. — *A. Fre.* 11, 215.

Przebierać.

1. Nie masz w czem przebierać; jedno złe, drugie gorsze. — *Kn.*; *Brz.*
2. Nie przebieraj coć dadzą, kiedy cię za stół posadzą, — *Gołęb. Domy i Dw.*
   Napis na łyżce srebr.
3. Nie przebiera potrzebny ni głodem zmorzony, z gołej ławy jest kontent człowiek utrudzony. — *J. Żabcz.*; *Wójc.* 4. 211.

Przeciwić się.

1. Przeciwiąć się, bardziej rozdraźnisz, niż poradzisz. — *A. M. Fre.* 94.
2. Przeciwić się każdemu, nie stałoby człeka; kto nie łaskaw, lepiej go ominąć zdaleka. — *Sim. Siel.*

Przeciwność.

Sama tylko przeciwność wielkimi umie robić ludzi. — *Kal. z r. 1832.*

Przedać.

1. Przedajne dziś i niebo. — *Jak Gr.*
2. Umie się sprzedać. — *Brz.*
   = z swych zdolności korzyść wyciągnąć. — *Brz.*

Przedajny.

Przedajny, jak ministrowski szwajcar. — *Brz.*
Przedarowano go. — *Kn.*
Gardło mu srebrogrosz zasiadł, oniemiał od srebrnika. — *Brz.*

Przekonać.
Ten najmocniej przekona, kto u siebie jest przekonanym najmocniej. — *Gol. Wym.*; *Ld. Brz.*

Przenosić się.
Trzy razy przenosić się na to wyjdzie, co raz pogorzeć. — *Brz.*
Por. u Adal. „Przeprowadzić się“.

Przepić.
Kto swego przyjaciela zowie, niech przepije jego zdrowie. — *Petr. Hor.*

Przepiórka.
Przegra zawsze przepiórka z jastrzębiem. — *Niew.* 87.

Przepościć się.
Mam być zbyt syty, raczej się przeposzczę. — *Kras. Mysz.*

Przeprosiny.
1. Przeprosiny złe mydliny, zawsze coś z plamy zostanie. — *A Fre.* 11, 214.
2. Przykrzejsze czasem bywają przeprosiny, niż sama zwada. — *A. M. Fre.*

Przesięgnąć.
Jak sześć przesięgło dwiema czterech, tak też nie dosięga dziesiątego czterma. — *Petr. Ek.*

Przeskoczyć.
Nie mów: hoc — wprzód przeskocz. — *Zienk.* 207.
Por. u Adal. N. 2.

Przestać.
1. Kto na małem przestać może, darmo więcej pragnie. — *A. M. Fre.* 21.
2. Można przestać na małem, mój księże plebanie; dogodzić miernym chęciom, na to zawsze stanie. — *Kras. List.*
3. W tych nieznacznie przetwarzamy się, z którymi najczęściej przestajemy. — *Kal. z r. 1832.*
Por. u Adal. N. 10.

Przestępstwo.
W przestępstwach ludzi, jakie były a jakie są, taka różnica zachodzi, jaka jest między rozbojem a kradzieżą. Dawniejsze straszniejsze, dzisiejsze podlejsze. — *A. M. Fre.* 11, 245.

Przestroga.
Insza przestroga, insza napominanie albo rozkazywanie. — *A. M. Fre.* 15.

Przeszłość.
Z przeszłości ucz się, a przyszłość zdaj Bogu; cnotliwie pracuj na ojcowskim progu. — *K. W. Wojc.* 4. 191.

Przetak.
1. Przetakiem wodę czerpać. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 1.
2. Z nóg do głowy przetakiem zwać go można snadnie, wszystko przezeń, byś całe morze wlał, przepadnie. — *Nar. Dz.*

Przewidzieć.
Chcieć wszystko przewidzieć, to jest stać na miejscu; ale i stojąc, można się przewrócić, idzie więc o to, w którą pójść stronę. — *A. Fre.* 11, 227.

Przewlec.
Jeszcze to nie stracone, co jest przewleczone. — *Niem.*
Co się przewlekło, to nie uciekło. — *Brz.*
niem. Aufgeschoben ist nicht aufgehoben. — *Brz.*

Przezorny.
1. Przezorny patrzy przed i za się. — *Brz.*
= ogląda się na zadnie koła. — *Brz.*
2. Przezorny wypytuje się, co obłoki przewieszczają. — *Pilch. Sen.*

Przodkować.
Insza przodkować w rozumie, insza w upornej i wspaniałej dumie. — *Past. Fid.*

Przybytek.
Mnożyciel mówi: od przybytku głowa nie boli, lecz od niedostatku. — *Gm. Brz.*
Mnożyciel z niem. Mehrer. Tytuł przywłaszczony sobie przez Cesarzów rzymskich; — z upadkiem Cesarstwa 804 r. ustał. — *Brz.*
Por. u Adal.

Przychodzić.
1. Co lekko przychodzi, ludzie nie szanują. Miło wspomnieć pot przeszły, stare łzy smakują. — *Zab.*; *Nagl.*
2. Kto nie wczas przychodzi, sam sobie szkodzi. — *Brz.*
Por. u Adal.

Przyciąć.
Nie zawsze się tylko składać, trzeba i przyciąć. — *A. M. Fre.*

Przyczepić się.
Przyczepił się (do kogo), jak mech do skały. — *M. Br.*

Przyczyna.
1. Dla ośmnastu przyczyn. — *Brz.*
Odm. Dla 24 przyczyn.
= z których najpierwsza, że niema tego, o co rzecz chodzi.
2. Insza mówić: pod ten czas stało się, insza: dla tej przyczyny. — *A. M. Fre.* 88.
3. Jakie przyczyny, takie też i skutki. — *Modrz.*
4. Nic się w świecie nie dzieje bez przyczyny. — *Brz.*
5. Z najmniejszej często przyczynki sięgną do ubogiego skrzynki. — *Pot. Arg.*; *Brz.*

Przygana.
Odkryte przygany nie w poprawę, ale w niewstydność rade się obracają. Lepiej straszyć objawieniem, a w ostatku milczeć, żeby zostawało zawsze czego się obawiać. — *A. M. Fre.* 95.

Przyganić.

Znajdzie czemu przyganić, kto nie upatruje, tylko aby przyganił czemu. — *A. M. Fre.* 20.

Przygoda.

1. Czasu szczęścia pomnij na złe przygody. — *Radz.*
   Por. u Adal. N. 6.
2. Przygoda spotka cię na równej drodze. — *Gm. Brz.*
3. Przygoda za każdym chodzi. — *Haur.*; *Brz.*
   Por. u Adal. N. 5.
4. Przygodzie, której radą zabiegać możesz, zabiegaj. — *Pilch. Sen.*
5. Schowaj to od przygody. — *Kn.*; *Brz.*
6. Wspólne przygody jednają zwykle zwaśnionych. — *Kn. Ad.*
7. Złe przygody sznurem się po powietrzu zbiegają. — *Bals. Kaz.*
   Por. u Adal. N. 9.
8. Z niedostatkiem przygody waruj się za pogody. — *Kn.*; *Wójc.* 4, 87.

Przyjaciel.

1. Bądź, czem chcesz, tylko nie moim przyjacielem. — *A. Fre.* 11, 252.
2. Bądź mi przyjacielem o milę dalekim. — *Zab.*; *Brz.*
   Wolę cię zdaleka, jak zbliska. — *Brz.*
3. Dla przyjaciela, dla dobrego gościa nie żałuj. — *Kn. Ad.*
4. Dla swojej uciechy gotów i z przyjaciela stroić sobie śmiechy. — *Zab.*
5. Dość możny ten przyjaciel, który zaszkodzić może. — *A. M. Fre.*
6. Ile talarów, tyle przyjaciół. — *Z słow. Ld. Brz.*
7. Ile talerzy, tyle przyjaciół. — *Ld. z słow.*; *Brz.*
8. Jak ostygnie ognisko, w mieszku pocznie świtać, żaden cię z twych przyjaciół nie zechce i witać. — *Jag. Gr. B.* 2.
9. Kiedy Pan Bóg sypie dary, masz przyjaciół na cetnary; skoroś został biednym z pana, nie masz ich i na ćwierć grana. — *Niez.*
10. Którego ci twe skarby przyjaciela dały, nie ty, lecz twoje skarby przyjaźń z nim zabrały. — *Brz.*
11. Miłe wady przyjaciela, bo jest się czem pokwitować. — *A. Fre.* 11, 215.
12. Mimo wszelką ostrożność, przecież się wydarzy, że między przyjaciółmi niechęć się zaskwarzy. — *Hor. Sat.*
13. Nie mów przyjacielowi: idź teraz, przyjdźże zaś a jutro dam, mogąc terazże dać. — *Leop. Prov.*
14. Nie stronnictwa pętają cywilną odwagę, ale chwiejni przyjaciele. — *A. Fre.* 11, 240.
15. Płatny przyjaciel nieugłaskanym jeżem w domu, bo się karmi zawiścią. — *A. Fre.* 11, 244.
16. Póki będziesz szczęśliwym, masz przyjaciół wiele; odmienią się z odmianą szczęścia przyjaciele. — *Brz.*
17. Póki komu szczęście płuży, przyjaciół mu wiele służy. — *Kn.*
   Por. u Adal. „Szczęście" N. 47.
18. Póki szczęście nam płuży, póty przyjaciele; a nieszczęście gdy służy, i onych nie wiele. — *Brz.*
19. Przyjaciela wspomnij, gdy przystojności zapomni. — *Kn.*; *Wójc.* 4, 151.
20. Przyjaciela zawsze trzeba, jak wody, soli i chleba. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 53.
21. Przyjaciel do łyżki i do miski. — *Gm. Brz.*
22. Przyjaciele uciekają, gdzie ich doświadczają. — *Pilch.*; *Brz.*
23. Przyjaciel od wczora, krucha podpora. — *A. Fre.* 11, 235.
24. Przyjaciel stanie za dzieci, za krewnych, za powinowactwo. — *Kn.*
25. Przyjaciel u rozsądnego, pamięć na uczciwe u mądrego — pokój przynoszą. — *Kn.*; *Wójc.* 4, 100.
26. Przyjaciel w ogniu próbowany. — *Brz.*
27. Ręka rękę umywa, noga wspiera nogi, przy dobrym przyjacielu żaden nie ubogi. — *Sim. Siel.*
   Por. u Adal. N. 91.
28. Szczęśliwy człowiek nie wie, kto przyjaciel jego. — *Bandr. Lak.*
29. Tanio ten przyjaciela dostał i nie drogo, Kto sobie kupił czapką, dobrem słowem kogo. — *A. M. Fre.*; *Wójc.* 4, 229.
30. Ucho, nie oko ma obierać przyjaciela. — *Brz.*
31. U przyjaciół wszystkie rzeczy wspólne. — *Pot. Jow.*
32. Z przyjacielem dojadać trzeba korca soli. *Pot. Arg.*

Przyjaźń.

1. Dawniej przyjaźń z szczerością w jednej sforze chodziły. Wiek teraźniejszy wszystko to rozsforował. — *Opal. Sat.*
2. Dziś brać na barana, jutro upuścić, pojutrze z błota wyciągnąć; djabli mi z takiej przyjaźni. — *A. Fre.* 11, 237.
3. Jednakie przyjaźń mieć powinna gusty, tak przy popielcu kochać, jak w zapusty. — *Mon. War.*
   = tak w złej, jak dobrej doli. — *Brz.*
4. Jednoż chcieć, jednoż nie chcieć, to prawdziwa przyjaźń. — *A. M. Fre.* 10.
5. Kochają przyjaciela, jak żołnierz konia, żeby na nim jeździł; lecz taka przyjaźń sedni grzbiety przyjaciołom. — *A. M. Fre.*

6. Nie dobra to przyjaźń, którą wysługą albo pochlebstwem okupywać trzeba. — *A. M. Fre.* 90.
7. Przyjaźń błagana, jak marcowy lód zrana: rano po nim chodzisz, a w południe brodzisz. — *Zienk.* 97.
   Por. u Adal. N. 14.
8. Przyjaźń miejska jest rożen na cudzą pieczenię. — *Zabl.*
   Por. u Adal. N. 8.
9. Stara przyjaźń nie rdzewieje.
10. Statkiem, ludzkością a cnotą przyjaźń nabędziesz; datkiem a zaskakiwaniem do czasu wymierzisz. — *A. M. Fre.* 56.
11. Tak pożytecznym trzeba być dla przyjaciela, żebyć ta przyjaźń szkody nie przyniosła wiela. — *Brz.*
12. Wiatru się chwyta, lub się trzciną podpiera, kto na czyich ofertach przyjaźń chce budować. — *A. M. Fre.*
13. Z przyjaźnią, jak z nową suknią: często używając, spowszechnieje, rzadko użyta dłużej dobra. — *A. M. Fre.*
14. Z przyjaźnią tak ostrożnie, jak ze szkłem. *Brz.*

Przykład.
1. Dobrze ten jest słuchany, kto przykładem uczy. — *Dm. Szt. rym.*
2. Z kogo przykład, z tego zgorszenie. — *Brz.*

Przykładać się.
Przykłada się, jak do fuzji. — *Brz.*
= do niezręcznych zalotników. — *Brz.*

Przymierzać.
Nie przymierzając. — *Ld. Brz.*
= nie stosując do kogoś, nie przymawiając. — *Brz.*

Przymilenie.
Zbytnie przymilenia podejrzane. — *Zab.*; *Brz.*
Pocałowanie Judaszowe. — *Brz.*

Przymiot.
Jeżeliś ubogi w szlachetne przymioty, próżno na szyji nosisz łańcuch złoty. — *Zab.*

Przypadek.
1. Nie może żaden taki marnie zbłądzić, kto się przypadkom nie da swoim rządzić. — *Wójc.* 4, 189.
2. Przypadki chodzą po ludziach, nie po lasach. — *Glicz.*
   Por. u Adal. N. 6.

Przypisać.
Co przypisze, to maże, to kryśli, a nic godnego przecie nie wymyśli. — *Opal. Sat.*

Przypomnieć.
Kto się nigdy nie przypomni, świat go zapomni. — *A. Fre.* 11, 215.

Przypowieść.
Źle czyni ten, co gani przypowieści w gminie; smaczny to owoc, choć w podłej łupinie. — *Kras. Mysz.*

Przyschnąć.
Przyschło na nim, jak na psie raz. — *Kn.*; *Brz.*
Por. u Adal.

Przysięgać.
1. Nie przysięgaj się darmo. — *Żegl.*
2. Onby przysiągł, aleby się nie założył.— *Brz.*
3. Przysięgał, zaklinał się pod złej matki synem. — *Pot. Jow.*

Przysłowie.
Przysłowia, chociaż niewinne, są mowie to, co brodawki ciału. — *Mon. W.*; *Brz.*
Mowa o powtarzaniu bezmyślnem, jak dodatków w mowie.

Przysługa.
Przysluga czyni przyjacioły, a prawda nienawiść rodzi.

Przystać.
1. Co komu przystoi, niech się w to stroi.— *Kn.*
   Por. u Adal. N. 1.
2. Każdemu swoje przystoi. — *Kn.*
3. Nie każdemu to przystoi, co sobie we łbie uroi. — *Nar. Dz.*
4. Tak mu to przystało, jak gdyby kto do jedwabnego żupana starego kożucha przyszył. — *Ld. Brz.*

Przystojność.
Nie wysmienitości, ale przystojności szukajmy. — *A. M. Fre.* 66.

Przyszłość.
Przyszłość może być ważną, ale nigdy przeszłość i dlatego demagogi jej nienawidzą. — *A. Fre.* 11, 254.

Przywara.
1. Cudze przywary wypatrujemy, a swoje wstecz zarzucamy. — *Pilch. Sen.*
2. Patrzaj przez szpary na cudze przywary. — *Ld. Brz.*
3. Żaden nie jest tak doskonały, aby w nim jakiej nie miano poszlakować przywary. — *Mon. War.*

Przyznać się.
1. Przyznaj się, a potem się zaprzesz. — *Brz.*
2. Przyznał się, że kaletę wziął, ale trzech groszy przał. — *Ustrz.*

Przyzwyczaić się.
Byle się tylko przyzwyczaić. — *Żegl.*

Psiarnia.
Dobra psiarnia największy pana honor.— *Goł. Zab.*
Por. u Adal. N. 1.

Psina.

Co nawykło psinie, nie pomoże w najlepszej uprawa rędzinie. Z bujnej zaś roli ziarnko, choć kto w psinę rzuci, Upewniam, gospodarza plonem nie zasmuci. — *Pot. Pocz.* 30.; *Ld. Brz.*

psina = rola niepłodna.

Psuć.

Nie psuj, a nie naprawuj. — *F. Bocz. Or. Pol.* 99.

Pszczółka.

Słabe pszczółki niebezpieczna inszym podsycać rojem. — *Ambr. Grab.* 107.

Pszenica.

1. Lepiej jest, kiedy pszenica idzie za granicę, a właściciel zostaje, niż kiedy właściciel jedzie, a pszenica zostaje. — *Żół. Mom.* 7.
2. Wysoko stąpa; dobrze pszenicę sprzedał. — *Kn.*; *Brz.*

   Por. u Adal. N. 4.

Ptak.

1. I ptaki teraz tak zmądrzały, że poznają co chłop, a co snop.—*Lub. Roz.*
2. Każdy to głupi i daremnie robi, co zbiera ptaki nie mający zobi. — *Pot. Jow.*
3. Kto chce mieć ptaka, musi mieć na niego klatkę. — *Brz.*

   Do kawalerów, mających chęć żenienia się. Por. u Adal. N. 24.
4. Łatwiej o ptaszka, gdy będzie klatka.— *Brz.*
5. Małą rzeczą ptaki płoszą. — *Pot. Syl.*; *Brz.*

   T. j. tchórzów.
6. Moda natury jest taka, że się nie odradzają ptaszęta od ptaka.—*Pot. Wac.*; *Brz.*

   Nie odtoczy się jabłko od jabłoni; jaka matka, taka córka; jaki świder, taka dziurka. — *Brz.*
7. Nic tam nie brakowało, tylko ptasiego mleka na wety. — *Pot. Arg.*

   Por. u Adal. N. 2.
8. Nie złapie ten ptaka, kto siecią potrząsa. — *Brz.*
9. Pięknie śpiewa, kto ptaki łowi. — *Sk. Kaz.*
10. Podły to ptak, co własne gniazdo kala.— *Brz.*

    Por. u Adal. N. 56.
11. Poznać ptaszka po piórkach, a człeka po wejrzeniu.

    Por. u Adal. N. 59.
12. Ptakiem do kogo lecieć. — *Ld. Brz.*

    = śpieszyć się.
13. Ptaki na zobiją, na ponętę ryby łowią. — *Pot. Arg.*

    Por. u Adal. N. 44.
14. Taki to waszmość ptaszek? — *Ld. Brz.*
15. Tam zawsze ptacy dążą, kędy się wylęgą. — *Pot. Wac.*

    Szczwany zając nawraca do gniazda.—*Brz.*
16. To są jeszcze ptaszki na dachu.
17. Trzymać ptaka z pisku, pierzyna w zysku. — *Brz.*
18. W ptaki komu wpadać. — *Ld. Brz.*

    = mieszać się w jego sprawy, mylić mu szyki.
19. Z piór poznaje się ptaka. — *Ld. z słow. Brz.*

    Por. u Adal. N. 59.
20. Zwyczajnie ptak nie pójdzie powtórnie w te sidła, z których już raz wyplątał uwikłane skrzydła. — *Żegl.*; *Brz.*

Ptasznik.

Ptasznik często wołu zje, nim wróbla złapie. — *Klug. Zw.*

Por. u. Adal.

Publika.

Jeśli publika zginie, prywata skakać musi, jak zagędą. — *Rej. Zw.*

Puchacz.

Nie każdemu dał Pan Bóg rodzić się puchaczem. — *Kras. Sat.*

Puchar.

I Kato stary wychylał puchary. — *Hor. Brz.*

Puk.

Siła puku, mało pożytku. — *Brz.*

Por. u Adal.

Pukać.

Pukaj, a będzie ci otworzono. — *Brz.*

Puls.

Po pulsach kogo macać. — *Ld. Brz.*

wybadywać. — *Brz.*

Punkt.

Znalazł się w punkcie.

żartobl. w kropce.

Purpura.

Tak w purpurze, jak i w pakłaku jedna wełna. — *Amb. Grab.* 75.

Puste.

Przelewać z pustego w próżne.

Pustka.

W pustkach największe echo (wspaniała mowa, a liche czynienie). Naczynie próżne huku ma więcej niżeli pełne. — *J. Bocz. Or. pol.* 298.

Por. u Adal. N. 2.

Puszczyk.

Puszczyka sprzedał za słowika. — *Brz.*

Puścić.

1. Puści co mimo. — *Ld. Brz.*

   = płazem.
2. Puści się na los szczęścia.

Pycha.

1. Pycha jest fałszywy wzór wspaniałości. — *Pilch. Sen.*
2. Pycha mieści w sobie wszystkie zarody zbrodni. — *A. Fre.* 11, 227.
3. Pycha niech twojej głowy nie zamąca, bo takich na łeb własne głupstwo strąca. — *Zab.*: *Brz.*
4. Wysokim stołkom pycha jest przywarą. *Pot. Syl.*
5. Zrzuć pychę z serca, zawieś ją na kołku. — *Kn.*; *Brz.*
   Pracuj, nie wstydź się. — *Brz.*

Pysk.

Kto pyskiem grzeszy, karę odnosi na pysku. — *Pot. Jow.*

Pysznić się.

Pyszni się, jak wesz na grzebieniu.
Por. u Adal. N. 3.

Pyszny.

1. Pyszny, jak zmokły wilk, jak goły na zyzie (sic); chodzi nos powiesiwszy. — *Pot. Arg.*
   Por. u Adal. N. 11.
2. Pyszny, nosa zadziera. — *Ld. Brz.*

Pytać.

1. Kto się pyta, ten nie błądzi.
   Por. u Adal. N. 6.
2. Nie pytaj o to, coć wiedzieć zabroniono. — *Hor.*; *Brz.*

R.

Rabin.

A co z tego potem będzie, jak sam rabin na koń wsiędzie? — *Brz.*
Żartobl. o tych, co grożą, a są bezsilni.

Raca.

Raca do góry wyniosła się pięknie, lecz jakiż koniec? — zabłyśnie i pęknie. — *Kniaź. Pol.*

Rachować.

1. I pana głowa zaboli, gdy rachować przyjdzie. — *Jeż.*
2. Umie rachować, ale niema co. — *A. Fre.* 11, 235.

Racja.

1. Nie wskrzesi racja zguby, najwięcej racji na świecie a poradzców. — *J. Bocz. or. pol.* 294.
   Por. u Adal. N. 4.
2. Racja rozum ułagodzi, ale nie połata szkody. — *A. M. Fre.* 6.
3. Wiele racji, czynienia mało. — *A. M. Fre.* 24.
4. Wielka niektórych rozumów przywara: do jakiej przylgnąwszy racji, dziesięciom innym nie dawać racji z uporu. *A. M. Fre.*

Rad.

1. Czem chata bogata, tem rada. — *Niez.*
   rus. Czym bohat, tym i rad.
   Por. u Adal. N. 3
2. Gdzie nie rado, lepiej tam zdaleka omijać. — *Sim. Siel.*

Rada.

1. Bardziej rozumna rada przy ostrożności, niżeli szczęśliwa z trafunku u rozsądnych w cenie. — *A. M. Fre.* 33.
2. Choć rada dobra, zważaj kto ją daje. — *Żabcz.*
3. Człowiek mądry nie gardzi niczyją radą. *Zab.*
4. I nad tem nam się zastanowić zdaje, choć rada dobra, zważyć, kto ją daje. — *Żab.*
5. Insza dla stołowego miejsca, insza dla wysokiej posady osieść wysoko w radzie; siłaż jest bankietowych tytulatów. *A. M. Fre.*
6. Krucha rada, którą gmin składa. — *A. Fre.* 11, 252.
7. Kto nie słucha zdrowej rady, nie wart w nieszczęściu porady.
8. Kto swej radzie dufa, nie mądry. — *Sk. Kaz.*
9. Najmniej lubi radę, komu jej najwięcej potrzeba. — *A. Fre.* 11, 254.
10. Najwięcej szkodzą pospolitemu dobru, którzy rad swoich powagę mają, a rozsądku mało; tacy dla powagi na swoje przewiodą, a zatem zawiodą. — *J. Bocz. Or. pol.* 307.
11. Należy uważać w radzie, nie kto pozornie rzekomo i pożytecznie radzi, ale jako gruntowno i dobrym skutkiem, zatem idąc. — *A. M. Fre.* 75.
12. Nieproszona rada — ej, czy nie zdrada?! — *A. Fre.* 11, 215.
13. O radę wojenną pytaj się wszystkich; co masz jednak wykonać, z niewielą albo sam z sobą uważaj. — *A. M. Fre.* 49.
14. Rada graniczy z naganą. — *A. Fre.* 11, 214.

15. Rada zdrowa żywota przedłuża. — *Błaż. Set. Przyp. D. 31.*
16. Rady, co tylko w mądrych głowach i językach bywają, mało pomocne; rada w ręku, co chce, co zamyśli, dokazuje. — *Grab. Przyp.* 30, *z Kaz. ks. Dunina.*
17. Starych do rady zażywaj. — *Dict. de prov.* 1, 108.
18. Szkaradna tam wada, gdzie nikczemna rada. — *Żar.* 146.
19. Zasięgaj rady, a na swoim rozumie się nie sadź. — *Kal. krak.* 1735.

Radość.

Niema żadnej radości, którejby smutek pod rękę nie trzymał. — *Skar. roz.* 27 *z J. Korz.*

Radykalizm.

Bankructwa się mnożą — oczywisty postęp radykalizmu. — *B. Fre.* 11, 256.

Radykał.

1. Napchał kieszenie i bawi się w radykała. — *A. Fre.* 11, 228.
2. Udawał pana, teraz liczy szkody, Radykał z niego jest najczystszej wody. — *A. Fre.* 11, 259.

Radzia.

Dobry radzia wedle natury rzeczy poradzi, zły wedle nauki i konceptów; tak doktorowie morzą raczej, a nie leczą, kiedy nie z natury pacjenta ale z ksiąg proporcją lekarską biorą. — *J. Bocz. Or. pol.* 307.

Radzić.

1. Lubo-by dobrze radzić usiłował, przecie źle radzi, kto rzeczy nie zrozumie. — *A. M. Fre.* 64.
2. Ludzi się radź, swój rozum miej.
   Por. u. Adal. N. 19.
3. Łatwiej mądremu radzić. — *Brz. Ld.*
4. Mało uradzi, gdzie wielu radzi. — *A. Fre.* 11, 245.
5. Mądrym się ten darmo zowie, co nie umie radzić sobie. — *Knap.*; *Wójc.* 4, 180.
6. Nic to panu nie zawadzi, kiedy sługa dobrze radzi.
   Por. u Adal. N. 21.
7. Niech tylko razem czterech, pięciu radzą, i nic nie zrobią i pewnie się zwadzą. — *Skar. roz.* 33 *z Ig. Kras.*
8. Radzić nie poradzić, umarłemu kadzić.— *A. Fre.* 11, 214.
9. Radź się samego siebie, bo nad cię nikt ci nie jest wierniejszy. — *Radź. Bibl.*

Raj.

Z każdego kraju równo do raju.—*Bar. Lut.* 522.
Por. „Niebo“ N. 32.

Rak.

1. Chcąc skarać raka, w wodę go wrzucił. — *Mon.* 74, 51.; *Ld.* 5, 10.
   T. j. dogodził mu.
2. Obdarzył Pan Bóg raka, — dał mu w tyle oczy.
   Por. u Adal. N. 16.
3. Rakom świstać. — *Ld.* 5, 10.
   = groch na ścianę rzucać, głuchemu śpiewać.

Rana.

1. Nie odnawiaj rany albo wrzodu zgojonego. — *Kn. Ad.*
2. Nie uraziwszy, nie uleczyć rany. — *A. M. Fre.* 31.
3. Rana się zgoi, ale blizna zostanie. — *J. U. Niemcewicz* 12, 12, str. 32.
   Por. u Adal. N. 4.
4. Rana za ranę, siny raz za siny raz. — *Radź. Bibl.*
   T. j. wet za wet, niceśmy sobie nie winni.
5. Skryta rana nieuleczona. — *Knap.*
6. Wszystkie rany mają swe plastry, mają swe maści. — *Pot. Pocz.* 575; *Ld.* 5, 12.
   T. j. każda choroba ma swoje lekarstwo.
7. Z ranki często bywa rana. — *Ham.*

Ratować.

Próżno wtedy żałować, gdy nie ma co ratować.

Raz.

1. Nie wszystko na raz. — *Kn.*
2. Raz a dobrze. — *Ld. Brz.*
3. Raz bywa znośniejszy z ręki potężniejszej. — *W. Koch. Lir.* 2.
   ....nie równie nad człekiem się sroży chłop, gdy do karku pana miecz przyłoży. — *Tamże.*
4. Raz, jako nic; nic to, kiedy raz. —*Kn.*
   Por. u Adal. N. 5.
5. Świni raz komu dać. — *Kn.*
   T. j. płazem szabli uderzyć.

Rdza.

1. Nietrwałe to dobra, co ich rdza i mól gryzie. — *Falib.*
   T. j. wojskowość i piśmiennictwo.
2. Rdza się nie uczepi złota. — *Wirsz. Dyke.* 12.

Rdzawka.

Często ostrzy, kiedy kto stare siecze rdzawki. — *Pot. Jow.*

Reformator.

Nie udawaj reformatora, powiedz otwarcie żeś rozbójnik, a mniej tobą gardzić będą. — *A. Fre.* 11, 247.

Rejestr.

Wszystko jak w rejestrze, każda rzecz w swym trybie, że najsurowszy Zoil nic zganić nie zdybie. — *Żegl. Ad.*
Por. u Adal. N. 1.

Religja.
Religja jest słońcem, dogmaty chmurami.

Reszta.
Resztą, ostatkiem gonić. — *Rys.*

Ręka.
1. Bezrozumny jest, kto daje rękę, ręcząc za drugiego. — *Bud. Apf.*
2. Chodzić z założonemi rękoma. — *Mon.*
   T. j. nic nie robić.
3. Ciepłą ręką komu co dać, darować. — *Brz.*
4. Co ręka zbudowała, ręka zepsowała. — *Birk.*
   Por. u Adal. N. 4.
5. Cudzej ręki patrzeć ciężko i głodno. — *Kn. Ad.*
6. Dawniej były głowy do pozłoty, teraz ręce wystawiają. — *Żól. Mom.* 14.
7. Do roboty Bóg ręce człekowi sposobi; niech nie je, kto próżnuje, kto niemi nie robi. — *Pot. Wac.*
8. Do wiernych rąk co oddać.
   T. j. z całem zaufaniem, bez żądania rachunków.
9. Gorące kasztany cudzemi rękami z popiołu wygrzebywać. — *Brz.*
   T. j. cudzą pracą się zbogacać, cudzemi plecami zastawiać.
10. Im kto w rękę więcej bierze, tem słabiej ściska. — *H. Koll.* 112.
11. Jak ręką odjął. — *Ld. Brz.*
12. Każda ręka k'sobie krzywa.
    Por. u Adal. N. 22.
13. Myj ręce często, nogi niekiedy, a głowy nigdy, będziesz zdrów wtedy.
14. Na ręce komu patrzeć.—*P. Koch. Orl.*
15. Na ręku kogo nosić. — *Birk.*
16. Oddać do wiernych rąk. — *Brz.*
17. Od ręki co zrobić. — *Kn.*
18. Opuścić ręce.
    T. j. zniechęcić się do jakiejś roboty, stracić do niej odwagę, ochotę.
19. Ręka nie jedno sama robi. — *Rej. Post.*
20. Ręka ręczy. — *Sax.*
    T. j. podanie ręki.
21. Ręka rękę myje, to obie białe.
    Por. u Adal. N. 47.
22. Ręką zwycięża głupi, mądry głową. — *Niez.*
23. Sędziom ręce tłuścić. — *Rej. Zw.*
    Por. u Adal. N. 33.
24. Świętać to rzecz, gdy dwie ręce pomagają sobie. — *Alb.*
25. Ten człowiek dobry na obie ręce. — *Nagl.*
    T. j. i prawą i lewą zarówno robi. — *Brz.*
26. To mi nie na rękę. — *Ld. Brz.*
    T. j. niedogodne.
    Por. u Adal. N. 34.
27. To moja prawa ręka. — *Brz.*
    T. j. mój pomocnik.
28. To nawet, co już trzymamy, z rąk nam się często wyśliźnie. — *Pilch. Sen.*
29. Trzeba ludziom na powitanie rękę podawać, ale nie skurczoną. — *Grab. Przyp.* 25.
    Przytacza, jako słowa Ad. Czarnkowskiego, wojewody łęczyckiego.
30. Umywać ręce od czego. — *Gm. Brz.*
    T. j. nie chcieć brać odpowiedzialności.
31. W niewprawnym ręku cep, zamiast w zboże, bije w łeb. — *A. Fre.* 11, 220.
32. Wziąć się z kim za ręce.
33. Z rączki do rączki. — *Brz.*
    Por. u Adal. N. 37.

Rękaw.
1. Dzierżyć kogo za rękaw. — *Rej. Post.*
   Trzymać kogo na wodzy. — *Brz.*
2. Lepiej stracić rękaw, niż całą suknię.— *Rej. Wiz.*
   Lepsza szkódka niż szkoda. — *Kn.*
   Por. u Adal. N. 3.
3. Ochraniając rękawa, całą suknią przypłacić musimy.— *Życie Chodkiewicza, T. II. str. 48.*
4. Przyszywany rękaw.
   T. j. daleki krewny, obojętny, wątpliwej koligacji.
5. W rękawice się ubrać.
   T. j. łapówkę wziąć.

Robak.
1. I robak się wije, gdy go depczą.—*Brz.*
   Por. u Adal. N. 3.
2. Zły robak, co ściany psuje, ale nie lepszy, który winnice. — *Kosz. Lor.*

Robić.
1. Co robisz, rób dobrze, więcej ci nie trzeba. — *A. Fre.* 11, 235.
2. Jaj, co ty (pan) robisz! — *Kuj. Lud.*
   Śmiejąc się, że tak wołają dziewczęta w obronie swojej cnoty.
3. Kto ci zrobił? — kto umiał.
4. Kto robi, ten się odrobi; praca ustawiczna wszystko przemoże. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 32.
5. Lepsze zrobi płótno dobry tkacz na złym warsztacie, niżeli zły na dobrym. — *A. Fre.* 11, 222.
6. Od zrób do zrobię sto mil drogi. — *A. Fre.* 11, 220.
7. Robić, jak za napaść.
   Por. u Adal. N. 47.
8. Robi, jak czarnym bykiem.
9. Robi jak z tablatury. — *A. M. Fre.*
10. Rób co chcesz.
11. Zrób komu dobrze, on ci za to łeb odrze.
    Por. u Adal. N. 71.

Robota.
1. Dobra robota złą materję często zaleci. — *Kn.*

2. Jeśli dobra robota, dobra i zapłata. — *Herbest.*
   Por. u Adal. N. 7.
3. Kto się roboty stracha, bardziej mieć nie chce, niż nie może; bardziej nie zaczął, niż nie dokazał. — *A. M. Fre.* 34.
4. Mali-być ladajaka robota, lepiej żeby nie była żadna. — *A. M. Fre.* 49.
5. Przy robocie nie ma pana.
6. Robota za szeląg, szacunek za dwieście. — *A. M. Fre.* 70.
7. Zła robota nie może spokojnym uczynić człowieka. — *A. M. Fre.* 88.

Robotnik.

1. Jak jaszczurki nie rodzą się, aż matki umorzą, tak niedoskonały robotnik nie zrobi jednego, aż drugie zepsuje. — *A. M. Fre.* 55.
2. U niektórych robotników roboty mało, a pychy i krzyku siła.
   Por. u Adal. N. 5.

Rodzice.

1. Co krwawym potem rodzice zbierają, synowie gnuśni marnie utracają. — *Kotw.*
2. Jeśli starym być pragniesz, czcij zawsze rodzice; jak ty czcić ojca będziesz, tak cię czcić dziedzice. — *Brz.*
3. Nic prędzej do dziatek nie przylgnie, jak przykład rodziców. — *Sk. Żyw.*
4. Nieskazitelność rodziców najdroższym klejnotem dzieci. — *A. Fre.* 11, 260.
5. Rodzicielskie błogosławieństwo, pogrobowe światełko nad ciemną drogą życia. — *A. Fre.* 11, 244.
   Por. u Adal. N. 2.
6. Rodzicom dzieci wiele powinne. — *A. Żegl.*

Rodzić. Rodzić się.

1. A kto rodzi? — *Brz.*
2. Co się łysem urodziło, łysem zginie. — *Rys.*
3. Ktoby umierał, gdyby się ludzie nie rodzili?
4. Nie każdy równym kształtem na ten świat przychodzi, jeden się bowiem szpetnym, drugi gładkim rodzi.
5. Ne rody sia krasny, ale szczasny. — *Brz.*
   Przysłowie małoruskie. Por. u Adal. N. 2.
6. Niechaj rodzi, póki się godzi.
   Por. u Adal. N. 6.
7. Wszystkie szczęścia w tej trynce zwykło się zawierać: dobrze się rodzić, dobrze żyć, dobrze i umierać. — *J. Kochan.*

Rodzony.

Rodzony rodzonego nie lubi, kiedy się ubogo ma na świecie. — *Star. Ref.*
Por. u Adal.

Rogóż.

Zstąpili na rogóż z kobierca. — *Zab.*
T. j. z deszczu pod rynnę.

Rok.

1. Lata z statkiem każą siedzieć, łapę liżąc, jak niedźwiedź. — *Kn.*; *Wójc.* 4, 86.
2. Nie lat ale obyczajów sędziwość poważna. — *A. M. Fre.* 11.
3. Nie starzeją lata ale tarapata.
   Por. u Adal. N. 15.
4. Próżne zawody leczyć stare lata, choćbyś doktorów miał z całego świata. — *Zab.*
5. Raz w rok około Wielkiejnocy. — *Brz.*
   Rzecz rzadka.
6. Za laty rozum.
   Tam rozum, gdzie lata. — *Zab.; Zabł.*
7. Z laty ubywa pod starość zdrowia. — *Zab.*

Rokować.

Najłatwiej o tem rokować, co już pominęło, Niepowrotnym rzeczom najłatwiejsza przygana. — *J. Bocz. or. pol.* 295.

Rolnik.

Ile dobry jest rolnik, tyle i rola jego. — *Brz.*

Rozbój.

Rozbój nie sprawa, gdzie się wszystko godzi. — *A. M. Fre.* 23.

Rozchód.

Rozchód przed dochodem sto mil przodem. — *A. Fre.* 11, 251.

Rozdawać.

1. Drugim rozdając, o sobie pamiętaj. — *Kn.*
2. Rozdawać nie szczyptą, ale całą garścią. — *Gr. Dw.*

Rozdział.

Z inszego rozdziału — o inszej materji. — *Linde B.* str. 68.

Rozdziawiać.

Rozdziawił gębę jak wrona.

Rozedrzeć.

Rozedrzeć kogo jak śledzia. — *Kn.*
Grożąc komu żartem.

Rozgniewać.

Korzystniejsza podczas niektórych rozgniewać i pozbawić się przyjaźni, niż ich sobie obowiązać. — *A. M. Fre.* 102.

Rozgniewany.

Zbyt rozgniewany od jadu się pieni, co raz się w inszą farbę twarzy mieni. — *Żegl. Ad.*

Rozjeść się.

Rozjadł się, jak pies wściekły. — *P. Kochn.*
Por. u Adal. N. 1.

Rozkaz.

1. Rozkaz bez siły i powagi nie ma skuteczności. — *A. M. Fre.* 98.
2. Rozkaz nie dysputuje ale potrzebuje wykonania. — *A. M. Fre.* 94.

Rozkazywać.

1. Łacniej rozkazywać, niż wykonywać.
   Por. u Adal. N. 12.
2. Rozkazuj u siebie. — *Ld. Brz.*
   T. j. nie w cudzym domu. Z kroac. Zapowidaj doma.

Rozkosz.

1. Ludzie w rozkoszach grzeszyć mają w obyczaju. — *W. Koch. Fr.* 23.
   ...gdzież się też grzech urodził, jeżeli nie w raju? — *Tamże.*
2. Niema żadnej rozkoszy, za którąby nie stał ból jakiś. — *Skar. roz.* 27 *z J. Korz.*
3. Patrz, co rozkoszy nam dobrego czynią, ledwie zacnego nie uczynią świnią. — *Wójc.* 4, 186.
4. Przyjdzie rozkosz, nastąpi sytość po użyciu. — *Kras. Wier.*
   Por. u Adal. N. 14.
5. W rozkoszy wielkiej każda rzecz gnuśnieje, a w wiernej pracy i staraniu wszystko czerstwieje. — *Hippika.*

Rozmyślać.

1. Im więcej rozmyślać, tem ciemniejsze myśli. — *A. Fre.* 11, 232.
2. Kto nie rozmyśla co ma przypaść z czego, początku nigdy niema gruntownego. — *Wójc.* 4, 189.

Rozmowa.

1. Insza rozmowa, insza swar. — *A. M. Fre.* 15.
2. Nieumiejętnych albo sprzecznych rozmowa bardziej jest do swaru niż słuszności. — *A. M. Fre.* 96.

Rozniecić się.

Co się prędko roznieci, niedługo świeci. — *Brz.*

Rozpaczać.

1. Nie rozpaczaj; prześpij się, jutro będzie lepiej. — *Brz.*
2. Nie zaraz to rozpaczać, choć kość padnie lichem. — *Pot. Arg.*

Rozprawiać.

Rozprawia, jak z książki.

Rozpruć się.

Co się rozpruło, to zaszyj. — *Kn.*

Rozprzedać.

Kto chce co rychle rozprzedać, na równy zysk godzi. — *Alb.*
Równy, znaczy tu mierny. — *Brz.*

Rozpusta.

Rozpusta psuje zdrowie, gniew ściąga nieszczęście, duma rodzi kłopoty, a łakomstwo skraca życie.

Rozpustność.

Sława tępieje, dobre mienie ginie, kto przez rozpustność świętą cnotę minie. — *Wójc.* 4, 68.

Rozrywka.

Gdybyśmy rozrywki mieli poniechać i nie wyznaczyć im w czasie żadnej godziny, trzebaby nam przestać być ludźmi. — *Mon.* 71, 341.

Rozrzutność.

1. Rozrzutność nie napełnisz, jak zeschłe naczynie: jedną stroną w nie lejesz, a dziesięcią płynie. — *Minas.*; *Wójc.* 4, 228.
2. Rozrzutność rada się nadstawia, nie cnotą ale inwencjami. — *A. M. Fre.* 26.

Rozsądek.

Rozsądek kaszle, pewnie ma suchoty. Głupota kicha, wiwat nasz wiek złoty! — *A. Fre.* 11, 246.

Rozsiąść się.

Rozsiadła się, jak Hanka na pole. — *Gol. Pol.*
...Pol. prow. = tapczan honorowy na weselach w Mińskiem.

Rozśmiać się.

Kto się wstydzi rozśmiać, powinien się wstydzić, że jest człowiekiem. — *Tr. Ld. Brz.*

Rozświecić się.

Co się prędko rozświeci, prędko zgaśnie. — *Pot. Wac.*
Co się prędko wznieci, nie długo poświeci. — *Ld. Brz.*

Roztropny.

1. I roztropnemu głupi żart się trafi w mowie. — *Min. Ryt.*
2. Więcej waży wspomnienie u roztropnego, niźli sto plag u głupiego. — *Ld. Brz.*
   Por u Adal. N. 2.

Rozum.

1. Djabli po rozumie, gdy kto sobą rządzić nie umie. — *Teat.*; *Ld. Brz.*
   Por. u Adal. N. 8.
2. Gorące rozumy, lada pretekst urościwszy, wiele mieszają, wiele sobie pozwalają. Zwykł więc Archimedes (ale w dobrym kształcie) mawiać: Date mihi locum, ubi figam pedem, et movebo terram. — *J. Bocz. or. pol.* 303.
3. I kowal rozumu nie da, gdy go pasz. — *Kochan.*
   Por. u Adal. N. 28.
4. I on też łyżką rozumu nie jadał. — *Gm. Brz.*

5. Jednemu więcej rozumu niż fortuny potrzeba, drudzy rozumu dosyć mają, lecz fortuny mało. — *A. M. Fre.*
6. Jest rozum nad rozumy. — *Kn.*
   Por. u Adal. N. 25.
7. Klejnot rozumu w cichym siedzi sklepie, młyn wietrzny, chociaż niema co mleć trzepie. — *Zab.*
   Mądry milczy, głupi paple. — *Brz.*
8. Lepsza intrata z rozumu, niż z folwarku. — *Dwór.*
9. Lekkie rozumy na powietrzu budują, wiatr też ich budowle rozwala. — *A. M. Fre.*
   Por. u Adal. N. 34.
10. Ma więcej rozumu w małym palcu, niż drugi w głowie.
   Por. u Adal. N. 44.
11. Ma więcej rozumów, niż mu potrzeba.
12. Myśli, że już wszystkie rozumy pojadł.
   Mówi się o srodze zarozumiałym człowieku. Por. u Adal. N. 54.
13. Nad starych rozum z swym się nie wysadzaj. — *Kolak.*
14. Nie pożyczam u sąsiada rozumu. — *Kn.*
15. On ma tam rozum, gdzie kura jaje.
16. Rozum często poprzedza lata, czasem też i niecnota: wieku lat kilkanaście, niecnoty za trzydzieści. — *J. Bocz. or. pol.* 295.
17. Rozum dowcipny a rozum złośliwy — nie to samo. — *A. Fre.* 11, 219.
18. Rozum jego poszedł zajączki paść.
19. Rozum najpierwsza majętność. — *A. M. Fre.* 20.
   Por. u Adal. N. 73.
20. Rozum na rozum i głowa na głowę.
21. Rozum za granicą bardzo drogi. — *Kras. Pols.*
   Por. u Adal. N. 99.
22. Rozum zdrajca ucieka, kiedy go najwięcej potrzeba. — *A. Fre.* 11, 254.
23. Skory rozum, skora ochota — jak skory koń, prędko się wysiliwszy, ustanie; przyleniwszy, dłużej bywa. — *A. M. Fre.* 12; *Wójc.* 4, 96.
24. Szkoda takiego rozumu w kącie. — *Kn.*
   T. j. w ukryciu. — *Brz.*
25. Wielki rozum twój, mospanie, jeśli dzielisz moje zdanie. — *Kniaź. Pol.*
26. Więcej u niego rozumu w pięści, jak u ciebie w głowie. — *Kn.*
   Por. u Adal. N. 44.
27. Wszystkie rozumy pojadł.
   Por. u Adal. N. 54.
28. Zaćmienia słońca lub księżyca obliczysz co do minuty, ale zaćmienia rozumu nigdy. — *A. Fre.* 11, 258.
29. Z rozumu sława, a z sławy baczenie, co wszystko sprawi roztropne ćwiczeczenie. — *Wójc.* 4, 187.

Rozumieć.
1. Każdy o sobie rozumie, że coś ma przed drugimi. — *Gór. Sen.*
2. Kto mówi, że wszystko rozumie, błazen a nic dokładnie nie umie. — *Zab.*
3. Pewnie nie zrozumie. kto zrozumieć nie chce. — *A. Fre.* 11, 241.
4. Rad najwięcej narzeka, kto rzeczy nie rozumie. — *A. M. Fre.* 51.

Rozumny.
1. I rozumni czasem błądzą. — *Teat.*; *Ld. Brz.*
2. Rozumniejszemu ustępujmy, głupiemu wybaczajmy. — *Pilch. Sen.*
   Por. u Adal. N. 2.
3. Rozumni ludzie pogłupieli, szaleńcy tylko postępują konsekwentnie. — *A. Fre.* 11, 258.
4. Rozumny milczy. Skromność przy rozumie — rzadka rzecz na świecie, tudzież przy potędze. — *J. Bocz. Or. pol.* 304.

Rożen.
1. On za rożen, ja za pieczeń. — *Rys.*; *Brz.*
   Por. u Adal. Nr. 2.
2. Rożen ci trzymam, a kto inny pieczenią. — *Pot. Arg.*
   Por. u Adal. Nr. 2.

Ród.
1. Każdy ród ma swój smród.
   Por. u Adal. Nr. 5.
2. Nie na ród patrzeć potrzeba, bo nie ten szlachectwo i godność daje. — *Rad. Pra. szl.* 22.

Róg.
To dość, na starość rogom róść!

Równia.
Nie równia mnie z tobą, albo tobie ze mną. — *Kn.*
T. j. zdaleka, nie za pan brat.

Równość.
1. Najlepsza równość — wystawa zła wszędzie. — *Pot. Syl.*
2. Nie masz równości, kiedy nierówny trzos z trzosem. — *Jag. Gr.*
3. Równość stanu i fortuny jest najściślejszy węzeł miłości małżeńskiej. — *Ld. Brz.*
4. Równość w pospolitości (w Rzeczypospolitej) bardzo pożyteczna i potrzebna. — *Kn.*; *Wójc.* 3, 59.

Równy.
1. Dawna przypowieść: równy cieszy się z równego, rzecz przeciwna miecie się zawżdy na zdrożnego. — *J. Bocz. Or. pol.* 275.
   Por. u Adal. Nr. 2
2. Nikt równego sobie nie lubi. Kowal kowala, zdun garncarza, a rymopis nie lubi pisoryma. — *Heziod. J. E. Min.*

3. O nierówną się nie kuś. — *Rys.*
Por. u Adal. Nr. 3.
4. Piekło mu równego nie ma. — *Ld. Brz.*
Łotr, gorszy djabła.
5. Równy równego szuka. — *Kn.*
Por. u Adal. Nr. 2.
6. Równy z równym nakłada. — *Ld. Brz.*
Por. u Adal. Nr. 3 i 4.
7. Zamki znikły, pałace nikną i domy znikną; wtedy ludzie zapewne w równych jamach mieszkać będą. — *A. Fre.* 11, 243.

Rózga.
Wyrość z rózgi. — *Kn.*
T. j. przestać być dzieckiem.

Róża.
Piękna róża, ale tarń. — *Pot. Arg.*

Rubaszność.
Rubaszność graniczy z grubiaństwem. — *A. Fre.* 11, 230.

Rucho.
Rucho, djabli wózek. — *Kochw. Ez.*
Rucho = ogon sukni kobiecej XVI w. — *Brz.*

Rupie.
Każdy ma swoje rupie: jednego to, drugiego owo łupie. — *Min. Ryt.*
Por. u Adal.

Rury.
Kupił sobie dom na Rurach.
Ulica we Lwowie prowadząca na cmentarz.
Por. u Adal. Nr. 1 i 2.

Ruski miesiąc.
Tak go zbił, aż się musiał na to ruski miesiąc smarować. — *Linde.*; *Wójc.* 2, 288.

Ruszać.
1. Ani rusz.
2. Miło duszy, jak jedno drugie ruszy. — *Gm.*
Por. u Adal. „Dusza" Nr. 21.

Rusznica.
Rusznica, jak chleb, zawsze się przyda. — *Strz.*; *Brz.*
Zawsze ją brać z sobą. — *Brz.*

Ryba.
1. Głupi, kto złotą wędą drobne rybki łowi; urwie się, aż przepadnie, co dał złotnikowi. — *Pot. Jow.*
Por. u Adal. Nr. 65.
2. Gruba ryba spodem pływa.
Por. u Adal. Nr. 6.
3. Jeśli ryby jeść zechcesz, wstąp w wodę nogą, suche łąki i brzegi — te ci dać nie mogą. — *M. D.*
4. Każdą rybę złapie na wędkę, sztuka tylko dobrać wędki. — *A. Fre.* 11, 237.
5. Kogo stać na ryby, tego stanie i na pieprz.
Por. u Adal. Nr. 15.
6. Musi się zmaczać, kto rybami chce się uraczać. — *Zienk.* 206.
Por, u Adal· Nr. 60.
7. Na powietrzu ryby łowić, a w wodzie ptaki łapać. — *Ld. z słow.*
Działać wbrew rozsądkowi. — *Brz.*
Por. u Adal. Nr. 29.
8. Nie wytrwa bez wody ryba. — *Kn.*
Por. u Adal. Nr. 41.
9. Od głowy ryba śmierdzi. — *Z kroack.*
Por. u Adal. Nr. 37.
10. Przed niewodem ryb nie łapaj. — *Rys.*
Por. u Adal. Nr. 40.
11. Ryba fisch, geld auf den tisch. — *Brz.*
To samo co: Ty za dworek, ja za worek.
12. Ryba woda, kaszka fraszka, chleb trawa, mięso tylko samo dobra potrawa. — *Haur*, *Ek.*
Por. u Adal. „Mięso" Nr. 19 i „Ryba" Nr. 49.
13. Ryby bez ości, człeka bez złości wynaleźć trudno.
Por. u Adal. Nr. 32.
14. Ryby chyby. — *Kn.*
Por. u Adal. Nr. 19 i 43.
15. Ryby na lep, ptaki na wędę łapać. — *Ld. z słow.*
Szparagi z grubego końca jeść zaczynać. — *Brz.*
T. j. wszystko opacznie czynić,
16. Tańcowała ryba z rakiem a pietruszka z pasternakiem, cybula się dziwowała, że pietruszka tańcowała. — *Brz.*
17. W mętnej wodzie ryby łapać, należy poprawić: mącą wodę, aby ryby łapać. *A. Fre.* 11, 244.
18. Złotą wędą ryby łowić. — *Pot. Jow.*
Dla małego pożytku wielki nakład robić. — *Mącz.*
Por. u Adal. Nr. 65.

Rycerz.
1. Co mi za rycerz, choć kto wojsko gromi, kiedy go lada dziewczyna uskromi. — *Żab.*
2. Dobry rycerz jest od zwady, popa też nie źle zachować od rady. — *J. Kochn.*
Por. u Adal. N. 1.
3. Nie to mi rycerz, co wino usiecze, a przed nieprzyjacielem ojczyzny ucieczе. — *Pilch. Sen.*
Zuch, ale do kufla i do dzbana. — *Brz.*
4. W rycerskiej swojej pogoni cała nadzieja, że nie dogoni. — *A. Fre.* 11, 231.

Ryczeć.
Przetoć nie ryczy. — *Kn.*
Por. u Adal. N. 2.

Rydel.
1. Rydel fortecę stanowi, rydla się najbardziej forteca boi. — *A. M. Fre.* 48.
2. Rydel, muszkiet, kopja zwycięstwo stanowią. — *A. M. Fre.* 48.

3. Wże nichto ne rozłuczyt, ani pip, ani władyka, ino rydel taj motyka. — *Brz.*
Por. u Adal. t. w.

Rym.

1. Trudno każdemu w rym trafić. — *Petr. Et.*
2. Z twego rymu nic prócz dymu. — *A. Fre.* 11, 253.

Rymopis.

Gdy rymopis sobie podleje, wiersz najlepszy wtenczas kleje. — *Kn. Ad.*
Por. u Adal. N. 1.

Rynek.

Cicho na rynku. — *Kn. Ad.*
T. j. nic nowego.

Rysować.

Rysuj, maluj. — *Niez.*
Kubek w kubek wypisz, wymaluj.

Ryzykować.

Kto nie ryzykuje, ten nie ma nic.
Por. u Adal. N. 1.

Ryż.

Ryż, mysz. stokfisz.
Odp. na pytanie: Co na obiad?...

Rzadki.

1. Czem co rzadsze, tem droższe. — *Pot. Arg.*
2. Rzadki, jak biały kruk.
Por. u Adal. „Kruk" Nr. 1.
3. To tak rzadkie, jak moczony śledź w klatce. — *Pot. Jow.*
—, jak ogórek w latarni. — *Brz.*

Rząd.

1. Insza rząd w rozchodzie, insza skępstwo. — *A. M. Fre.* 13.
2. Kto rządem gardzi, musi mieć nierząd. — *Herbest. N.*
3. Lepsza raz uczynić rząd i poprawę, niż gachować się zawsze. — *A. M. Fre.* 92.
4. Łagodny rząd więcej, nie drażniąc, sprawuje. — *A. M. Fre.* 28.
5. Rząd a dozór duszą jest wszelkiej dobrej sprawy. — *A. M. Fre.* 34.

Rządca.

Rządca dobry złych umie na dobre zażyć. — *A. M. Fre.* 30.

Rządzący.

Zapalczywość w rządzącym, jako miecz u szalonego w ręku; bez braku rad obrazi i przy niesłuszności. — *J. Bocz. Or. pol.* 297.

Rządzić.

1. Wielka różność jednym rządzić, a umieć sporządzać wielą. — *A. M. Fre.* 79.
2. Żaden tam nie rządzi, gdzie wszyscy rządzą; jeden drugiemu gdy przeszkadza, abo gdy się jeden na drugiego spuszcza. — *J. Bocz. Or. Pol.* 294.
Por. u Adal. N. 10.

Rzec.

Opatrz pilno rozumem, co z kim kiedy rzeczesz: co z gęby wyszło, tego w gębę nie wywleczesz. — *Pot. Wac.*
Por. u Adal. „Gęba" N. 7.

Rzecz.

1. Cudze rzeczy lepsze nad swoje sądzimy. — *Starow. Vot. C.* 3.
Por. u Adal. Nr. 2.
2. Często rzecz zakazana ostrzejszy smak rodzi, nie dla tego że smaczna, lecz że się nie godzi.
Por. u Adal. N. 1.
3. Dopiero wartość rzeczy znamy, kiedy je utracamy. — *Kn. Ad.*
4. Jeśli znalazłeś cudzą rzecz a nie wróciłeś, wydarłeś. — *Karn. Kaz.*
5. Każda rzecz swego czasu na co się przygodzi. — *Kn.*
6. Każda rzecz ma swój kres. — *Wójc.* 2, 16.
Komu rzeczy nie staje, polityką dokłada. — *Dowhal.*
Por. u Adal. N. 17.
7. Kto rzecz jaką bez układu pocznie, nie trafi do ładu. — *Jak. Baj.*
8. Kto się rzeczą podlejszą albo fraszką bawi, pod roboty pozorem czas daremnie trawi. — *Gaw. Siel.* 364.
9. Kto złej rzeczy początkom nie zabieży, ostatkowi nie zdoła. — *A. M. Fre.*
10. Liche rzeczy z często nieznacznie dokuczą. — *A. M. Fre.* 17.
11. Małe rzeczy wielkim rade okazje dają i wielkie bez drobnych obejść się nie mogą. — *A. M. Fre.* 89.
12. Mało (mniejsza) o słowa, kiedy w rzeczy zgoda. — *Ld. Brz.*
13. Niektóre rzeczy przyjemniejsze są w oczekiwaniu, niż w dostąpieniu: otrzymane smak i pozór tracą. Nowinka prędko się przyjje: zwyczajne bywają lepsze. — *A. M. Fre.* 92.
14. Nikt rzeczy swoich nie kupuje. — *Gór. Sen.*
15. O większych rzeczach większe mniemanie; koń w urodzie okazały przecież wyższej ceny, niż najlepszy niedorostek. — *A. M. Fre.* 57.
Por. u Adal. N. 39.
16. Przeplatane rzeczy upodobańsze. — *A. M. Fre.* 7.
17. Rzadkie rzeczy droższe i smaczniejsze. — *Dowhal.*
18. Rzecz u nich, jako czajka w pierzu: kiedy ją oskubiesz. mięso nie stoi za wróbla. — *Łup.* A. 2. (1599 r.)
19. Rzeczy drobniejsze na inszych spuszczaj; gdy sam chcesz wszystkiemu podołać, strapisz się i niemożność odkryjesz. — *A. M. Fre.* 89.

20. Rzeczy niektóre uważać, nie jak masz je czynić, ale jeśli masz czynić i zaczynać. — *A. M. Fre.* 101.
21. Siła rzeczy na czas dobre, skutkiem nader źle wychodzą. — *A. M. Fre.* 2.
22. Świętych rzeczy nie pospolitować, nie każdemu pokazować. — *Kn.. Wójc.* 4. 182.
23. Tak rzeczy cudzych pilnuj, żebyś i swoich nie opuścił. — *Budn. Ap.*
24. Ten rzeczy trudnych nie dostąpi, kto wielkość ich zrazu nazbyt uważa. — *A. M. Fre.* 89.
25. Wielkie rzeczy zamilknieniem najlepiej się mówią. — *A. M. Fre.* 2.; *Wójc.* 4, 92.
26. Wielkie rzeczy minąwszy, o mniejsze się frasujesz, Na śmierć idąc, na ciasny trzewik utyskujesz. — *Kn.*
27. Zabronionych rzeczy natura bardziej pożąda. — *Hippika.*

Rzeczpospolita.

1. Wszystkie ukochania i przyjaźni w Rzeczypospolitej są zawarte imieniu. — *A. M. Fre.* 73.
2. Wtenczas Rzeczpospolita jest najnieszczęśliwsza, kiedy o niej radzić poczną ludzie nierozumiejący, nadęci i śmiałkowie, liczbą dobrych przechodząc i potęgą. Nie z synowskiej czyniąc dobrze dla niej ochoty, ale niewolniczego potrzebują na wszystko musu. — *J. Bocz. Or. pol.* 38.

Rzeka.

1. Im głębsza rzeka, tem ciszej płynie. — *Skar. roz.* 25. *z Krz. Opal.*
2. Wielkie rzeki cicho płyną, małe strumyki z szumem się po kamieniach wloką, choć w nich niewiele wody. — *A. M. Fre.*
   Por. u Adal. N. 10.
3. W miałkiej rzece zawsze ryba drobna. — *Pot. Jow.*

Rzemieślnik.

1. Czem lepszy rzemieślnik, tem większy pijanica. — *Pot. Jow.*
2. Kto siła rzemiosł umie, mało robi. — *Pot. Jow.*
3. Niech każdy swego pilnuje rzemiosła. — *Zab. Tręb.*

Rzemyk.

Od rzemyka do kozika, od kozika do konika na stryczek. — *Rys.*
Por. u Adal. N. 4.

Rzeszoto.

Ślepy jest, kto przez rzeszoto nie widzi. *Ld. z słow.*

Rzeszów.

A zkąd wasze? — Z za Rzeszowa, Matko moja Jezusowa! — *Brz.*

Rzym.

Język i do Rzymu zaprowadzi.
Por. u Adal. N. 9.

S.

Sad.

W cudzym sadku kwiateczki, piękniej kwitną róże, w cudzej niwie kłos pełny i obfite zboże. — *Gaw. Siel.* 372.

Sadło.

1. Czuje pies, że zjadł sadło, a bojąc się kija, choć mu i chleb pokażesz, zdaleka cię mija. — *Pot. Arg.*
2. Jak sadła w raku, tyle w nim statku. — *Pot. Jow.*
3. Kto ma sadło, temu idzie snadno. — *Ld. z słowac.*
   Por. u Adal. N. 1.

Sajeta.

Bywa, że pod sajetą koszula podarta. — *Brz.*

Salomea.

Wdzięczy się, jak Salomea w burakach. *Rys.*

Salomon.

1. I Salomon wielki nie naleje z próżnej butelki.
   Por. u Adal. N. 4.
2. Nie trzeba na to Salomona.
3. Salomon był mądry Żyd, a przecież nie umiał z próżnej miarki jeść.
4. Trzeba mieć do tego Salomonową głowę.

Sałata.

Na sałacie Włoch utyje, Polak schudnie. — *Niez.*
Por. u Adal. „Włoch“ N. 6.

Sam.

1. Sam nie używa i drugich nie dopuszcza. *Knap.*
2. Sam swój. — *Knap.*
3. Sam zjadł pieczeń, a mnie dał rożen oblizać. — *Brz.*
   Sam zebrał śmietanę, a mnie serwatkę zostawił. — *Brz.*

4. Siebie samego pełen będąc, drugimi gardzi. — *Mon. War.*

Samson.

Samson stalne sztaby kruszył, a marne za nos wodziły go baby. — *Pot. Jow.* 8.

Sarabanda.

Zagrał mu sarabandę.
Spłatał mu figla.

Sarna.

Dosyć sarnie ogona po rzyć. — *Rys.*

Saski plac.

Wódz z Saskiego placu (dziedzińca).

Sączyć się.

Mała tam strata, gdzie się tylko sączy. — *Plch. Sen.*

Sąd.

1. Kupczą sądami, jak żydzi pieprzem. — *Falib. Dys.*
2. Przyznaje się do winy, kto od sądu stroni. — *Min. Ryt.*
3. Takie się sądy bez liku trafiają, jedni się wadzą, a drudzy zjadają. — *Jabł. Ez.*
   Odnosi się do bajki Ezopa o ostrydze, którą sędzia, roztrzygając spór o nią między dwoma, sam zjadł. — *Brz.*
4. Trzeba z wielą mieszków do sądów, żeby było wszystkim zkąd dawać. — *Am. Gr. Przyp.* 5.

Sądzić.

1. Kto z wierzchu sądzi, pewnie pobłądzi. *Kras. Mon.*
2. Ludzie sądzą, ludzie błądzą.
   Por. u Adal. N. 3.
3. Nie sądź z jednej godziny albo sprawy, bo się często zawiedziesz. — *A. M. Fre.* 103.
4. Nie ten głupi, kto źle sądzi, ale ten, co go sędzią zrobił. — *A. Fre.* 11, 222.
5. Pomnij na mary, nie sądź za dary. — *Żar.* 129.
   Por. u Adal. „Sędzia“ N. 4.
6. Powiedz z kim sprawa, powiem jak sądzić. — *A. Fre.* 11, 222.

Sąsiad.

1. Czegoć nie dostaje, szukaj u sąsiada. — *Knap.*
2. Kto ma dobrego sąsiada, ma zawsze dobry poranek.
3. Miecz nad łbem, sąsiad we wsi. — *W. Kochw. Fraszki*, 3.
4. Nie po wszystko, bracie, chodzić do sąsiada. — *Szym. Siel.*
5. Sąsiad najlepiej wie, kto płocho (niepewnie) siedzi. — *Haur.*
   Wiedzą sąsiedzi, jak kto siedzi. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 27.
6. Sąsiad, słówko, ja nie wiem, jak się ma wykładać. Chyba, że sam bez drugich zwykł w swym domu siadać. — *W. Koch. Fr.* 12.
7. Sąsiad życzliwy — bankiet doskonały. — *Rys.*
8. Szczęśliwy, kto z równymi o granicę siedzi; zły mór, ogień, powietrze, gorsi źli sąsiedzi. — *Kras. Baj.*
   Por. u Adal. N. 31.
9. Zawsze rola u sąsiada bujniejsza, krowa lepsza. — *Pot. Wac.*
   Por. u Adal. N. 24 i 26.

Sąsiedztwo.

Wszy, pchły, pluskwy, szczypaczki — sąsiedztwo domowe. — *Biel. Wys.*

Schnąć.

Wysechł, jak ser na serniku.

Schować.

Schowaj na potem. — *Knap.*

Schowanie.

W dobrem schowaniu, w starej skrzyni pod ławą. — *Brz. Gm.*
Por. u Adal. „Skrzynia“.

Schylić się.

1. Musi się złamać, kto się nie chce schylić. — *Pot. Arg.*
2. Nie było się po co schylić. — *Brz. Gm.*

Sedno.

Tknij go w sedno, poznasz co jest. — *Knap.*
Por. u Adal.

Sekret.

1. Abyś był sekretu bezpieczny, nie powierzaj go kobiecie świebiecznej. — *Jabł. Ez.*
   T. j. wielomownej. — *Brz.*
   Por. u Adal. „Kobieta“ Nr. 11.
2. Sam swoje skrytości wymuszając, niesłusznie kogo wiążesz do sekretu; tobie bardziej na twojem należy. — *A. M. Fre.* 26.
3. Sekret zwierzony zamykaj pieczęcią. — *Żab.*
4. To tylko, co dwóch wie, sekretem się zowie. — *Węg. Org.*
   Por. u Adal. N. 2.

Sen.

1. Jakowe sprawy, takie i sny bywają. — *Bud. Ap.*
2. Rychlej mknie w dom słomą kryty sen, niż na pałac obity. — *Petr. Hor.*
3. Sen łaknienia lekarstwo. — *Brz.*

Senat.

Senat od sędziwości dawni nazywali, by młodzi męstwem, starzy radą go wspierali. — *Antyk.*

Senator.

To senator, co publikę kocha, mądrze czyni, cnotę lubi. — *A. M. Fre.* 73.

Ser.

Kto rachuje ser, masło, ten nie chce pierogów jeść.

Serce.

1. Co się raz z serca wyrzuci, tego strata nie zasmuci. — *Kn.*
   Por. u Adal. N. 5.
2. Do kogo serce raz stracimy, ten cokolwiek czyni, wszystko źle czyni. — *Mon.*
3. Fora ze dwora i od serca mojego.
4. Gdzie skarb, tam i serce. — *Pot. Jow.*
5. Kto w serce ubogi, ma głowę na skrupuły, na ucieczkę nogi. — *Morszt.*
   Serce = odwaga. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 24.
6. Ludzie nie słowiki, aby się sercem karmili. — *Brz.*
7. Nie dba serce cnotliwe na głosy złośliwe. — *Knap.*
   Por. u Adal. N. 30.
8. Nie jeden miljonem sypie, a serca się dokupić nie może. — *Teat. Ld.*
9. Nie jest to banialuka, w czem ma udział serce. — *Kras.*
10. Nie ma Boga w sercu.
11. Nie zejdzie się kupieckie serce do żołnierskiej sprawy. — *Bir. Kaz.*
12. O, gdyby do serc ludzkich okna były! — *Pot. Arg.*
13. Serce jest największym panem człowieka. — *Łoś, Zięc.* 1, 83.
14. Serce ludzkie jest nakształt wielkiego dzwonu, który rozkołysany zastanowić trudno. — *Mon.*
15. Serce mu w portki spadło. — *Brz.*
16. Serce na talerzu, afekt na półmisku. — *Brz.*
    O człowieku szczerym, otwartym, wylanym.
17. Serce powinno być wymiarem wdzięczności. — *Mon.*
18. Serce strachliwe i czegóż dowiedzie? I sławę straci, i guza dojedzie. — *Rej. Żyw.*
19. Serce puścił pod ławę. — *Ld. z słow.*
    Stracił odwagę.
20. Serce zajęcze, oczy tchórzowe, nogi jelenie. — *Star.*; *Rys.*
21. Serce z rozumem rzadko się zgadzają, wzajem wspól sobie złostki wyrządzają. *Teat. Brz.*
22. Średnią się drogą brzydzi czułe serce. — *Morszt.*
    = lub kocha, lub nienawidzi.
23. Uporne serce równo z djabłem chodzi, bo ten w swej chuci z nikim się nie zgodzi. — *Wójc.* 4, 67.
24. Wojenna trąba serca nie wzbudzi małego. — *Jag. Wyb.*
    Serce małe, słabe, bojaźliwe. — *Brz.*
25. Wykazując postęp cywilizacji narodu, tysiąc rubryk ma rozum, a ani jednej stan serca. A jednak w sercu to właściwie odblask Boga. — *A. Fre.* 11, 246.

Sędzia.

1. Będąc sędzią, tak ludzkie sprawy sądzić trzeba, byś twej sprawy nie przegrał, nie stracił nieba. — *Antyk.*
2. Człek sprawiedliwy na sędziowskim urzędzie nie utyje. — *Żyd.* 1, 7.
3. Do sędziów i jurystów, któryż są przyczyńce najważniejsi? ci pono, którzy siedzą w skrzynce. — *W. Koch. Fr.* 11.
   T. j. pieniądz.
4. Gdy sędzia swe dekreta skwapliwie feruje, sam, aby go kto inszy sądził potrzebuje. — *J. Bocz. Or. pol.* 310.
5. Lepszy jest sędzia lub rządca poprawujący, niż zgubiający. — *A. M. Fre.* 102.
6. Sąd niesłuszny, gdzie sam sędzia instyguje. — *Dowhal.*

Sęk.

1. Jechał go sęk.
2. Siekiera nie chce się jąć sęku. — *Pot. Jow.*
3. Siekierze się sęk umknie, a kamień kosie. — *Pot. Syl.*
4. W tem sęk. — *Kn.*
   T. j. twardy orzech, twarda kostka do zgryzienia. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 7.

Siać

1. Kto sieje, ten zbiera.
2. Kto sieje wiatr, zbiera burze.
3. Kto z kalendarza sieje, mało zboża wieje.
4. Próżna rzecz siać na rzece. — *Min. Ryt.*

Siano.

1. Daj siana wołowi, a cukru papudze.
2. Daremnie siano młócić. — *Pot. Arg.*
   Por. u Adal. N. 7.

Sidła.

Kto na kogo sidła stawia, sam się w nich ułowi. — *Radz.*
Por. u Adal. N 1.

Siec.

Tu siecze, tu pali, przecież jedno obrać trzeba. — *A. M. Fre.*

Sieczka.

Ciągle tam zamieszania, wrzawy, kłótnie, sprzeczki, a koniec końcem o cóż? o wór sieczki. — *Zabl.*

Sieć.

1. Cudzemi łowić sieciami. — *Dict. des prov.* 1. 100.

2. Wpadnie kto w sieć, to go przygartuje jeszcze kto lepiej, a nie pożałuje. — *Jabł. Fz.*

Siedzieć.

1. Kto nisko siedzi, kupra sobie nie stłucze. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 7.
2. Kto siedzi na ziemi, nie spadnie. — *I. J. Kr.* 25, 6.
   Por. u Adal. N. 7.
3. Kto wcześnie siedzi, nie szukaj poprawy. — *Brz.*
   T. j. nie odmieniaj, nie szukaj lepszego miejsca.
4. Proszę siadać.
5. Siadaj, żebyśmy spali; usiądź, żeby nam dziatki spały. — *Niez.*
6. Siedział, jakby dwóch zliczyć nie umiał (nie mógł).
7. Siedzieć, jak pod rynną. — *Rys.*
   Por. u Adal. „Rynna".
8. Siedzieć w czem po uszy (po szyję).
   W długach, procesach itp. — *Brz.*
   Zabrnąć po same uszy.
   Zaszargał się po same uszy. — *Brz.*
9. Siedzi (na miejscu), jakby go kto wmurował.
10. Siedzi, jak djament w trawie.
11. Siedzi (na miejscu), jak pająk na ścianie.
12. Siedzi, jak wilk nieugłaskany. — *Tet. Ld. Brz.*
    O zachmurzonym.
    Por. u Adal. N. 76.
13. Siedzi, zwiesiwszy głowę, by gąska, gdy ją na wiosnę podskubią. — *Rej.*; *Kn.*

Siekiera.

1. Siekiera pływa, toporzysko utonęło. — *Knap.*
2. Tępą siekierą nie wiele narąbiesz. — *Sak.*
3. Własną siekierą się uciąć. — *Rej. Wiz.*
   Bicz na siebie ukręcić. — *Brz.*

Sierdzić się.

Nie sierdź, nie szarpaj, nie zżymaj, nie upsztyfikuj się nadaremnie. — *Brz.*

Sierota.

1. Nie spojrzy ten w oczy śmiele, komu źrenicę łza sieroca zaleje.
2. Sierotą zatykają dziury. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 12.

Sięgać.

Póki sięga, to przysięga; jak dostał, tak przestał. — *Kuj.*

Sikora.

Śpiewa sikora na przyszłą nieuważną porę. — *Chod. Ges.*
= lekkomyślność. — *Brz.*

Silić się.

1. Kto się bardzo sili, prędko ustać musi, dlategoż rzeczono: powoli najdalej zajdziesz. — *J. Bocz. or. pol.* 294.
   Por. u. Adal.
2. Szaleństwo, nie ochota, silić się dla niczego. — *A. M. Fre.* 7.

Silniejszy.

Nie draźnij silniejszego, bo nie będziesz mógł napaść znienacka. — *A. Fre.* 11, 235.

Siła.

1. Co siła nagnie, siła odgina; z przymusu wieczny spór. — *A. Fre.* 11, 238.
2. Państwa zwiększać muszą siłę materjalną, aby zastąpić upadek władz moralnych. — *A. Fre.* 11, 256.
3. Siła była, jest i będzie wszystkiem. — *A. Fre.* 11, 258.
4. Siły rozdwojone słabieją. — *Dowhal.*
5. Słowo z siłą złote ziarno, a bez siły plewą marną. — *A. Fre.* 11, 258.
6. Zaciągnione siły nigdy państwa nie przyczyniły. — *A. Grab.* 107.

Siodło.

Kłaść siodło na wołu. — *Ld. z kroac.*

Siostra.

Z jedną siostrą dwóch szwagrów dostać. — *Ld. z słowac.*
Przy jednym ogniu dwie pieczenie upiec. — *Brz.*

Sito.

Nowe sitko na kołek, stare pod stół.
Por. u Adal. N. 3.

Skakać.

Skacz, jak ci grają.
Rus. Skaczy wraże, jak pan każe. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 24.

Skarb.

Trudno ustrzec skarbu tego, co ma każdy klucz do niego. — *Kuj.*

Skarga.

1. Gorszy niźli padalec, wąż, jaszczur i żmija — człowiek, co skargę chwały bawełną owija. — *Pot. Arg.* 74.
2. Jak pójdziesz na skargę, to dostaniesz na wargę.
   Przysłowie studenckie. — *Brz.*

Skaza.

Pendzlem nie zamaże przyrodzonej skaże. — *Żar.* 151.
Prawdziwa ona przypowieść... — *Tamże.*

Skąpić.

1. Nie wczas ten skąpić zaczyna, który się, jak ma mało na dnie, oszczymia. — *Mącz.*
   Oszczymia = oszczędza.
   Por. u Adal.
2. Skąpi, gdzie dać trzeba; gdzie nie trzeba, przepełnia. — *Kn.*
   Fantastyk. — *Brz.*

Skąpy.

1. Do skąpca pijesz za zdrowie jejmości, a skąpiec myśli: djabeł nadał gości. — *Bratk.*

2. Skąpcy tak mają bogactwa, jak my febrę, która nas raczej ma, niż my ją.— *Pilch. Sen.*
3. Skąpiec i wieprz użyteczni dopiero po śmierci. — *Rys.*
   Odm. Z bogacza i z wieprza po śmierci zwierzyna najlepsza.
   Por. u Adal. N. 18.
4. Skąpy do jałmużny ma leniwe nogi. — *Pot. Jow.*
5. Skąpy dwa razy traci, nie uje, nie upije, a drogo zapłaci.
   Por. u Adal. N. 20.
6. Skąpy nabija kąty, a szczodry wypróżnia torby.
   Por. u Adal. N. 24.
7. Skąpy służy pieniądzom, pieniądze służą grzecznemu. — *A. M. Fre.* 21.
8. Skąpy, żeby obecnie jednego nie łożył, woli na przyszłość szkodować dziesięć. — *A. M. Fre.* 21.
9. U skąpca, czasu wszystkiego żywota, na bardzo cienkiej nitce wisi cnota. — *Rej. Wiz.*
10. U skąpca goście, jak w izbie wężowie.— *Bratk.*
    T. j. tak im rad, jak wężom. — *Brz.*
11. U skąpego nic nie sporo, ukradną mu tyle czworo. — *Facecje.*

Sklep.

W jednym korzennym sklepie pieprz brali.
   O urojonem pokrewieństwie.

Sknera.

Tego humoru są sknerowie chciwi: sam nie użyje, gościa nie pożywi. — *Żegl.*

Sknerstwo.

Sknerstwo jest starszą córką łakomstwa. — *Zab.*

Skok.

1. Stopniami, nie jednym skokiem.— *Knap.*
2. Szkoda skok uprzedzać hupem. — *Pot. Arg.*
   Por. u Adal. „Przeskoczyć“ N. 2.

Skoro.

Kto działa skoro, nie bywa mu sporo.— *Kn.*
   Por. u Adal.

Skorupa.

Czem z młodu nawre skorupka, tem na starość tchnie skorupa. — *Niez.*
   Por. u Adal. N. 2.
   Czem skorupa napoi się z młodu, tem na zawsze trąci. — *Niez.*

Skowronek.

Skowronek, nad sobą kobuza czujący, daleko bywa cichszy. — *Hippika.*

Skóra.

1. Lżej o cudzej skórze wojować.—*Tward. Wl.*
   Cudzą skórą się zasłaniać. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 9.
2. Niech cię siódma skóra zaboli!
3. Nie suknie z nich, nie gunie, ale skóry skubią, a sami się z nich w rysie i sobole szubią. — *Pot. Wac.*
4. Skórka na buty, gęba na cholewy, język na podeszwy, zęby na podkowy.— *Brz.*
   Por. u Adal. N. 16.

Skradać się.

Temu, co się skrada, kij na plecy spada. — *A. Fre.* 11, 235.

Skrobać się.

Niech się ten skrobie, kogo świerzbi. — *Brz.*

Skromność.

1. Insza skromność lubo pokora, insza nikczemność albo bojaźliwość, lubo gnuśność. — *A. M. Fre.* 13.
2. Skromność jest przymiot człowieka znającego się na sobie, a szacującego innych, pochodzący z uwagi na własne niedoskonałości. — *Kras. Zb.*

Skromny.

Skromny jak zając. — *Brz.*
   Żartobliwie na udającego skromnego, bo u myśliwych zając tłusty zowie się skromny.
   Por. u. Adal. N. 5.

Skryć się.

1. Chciałby się skryć w myszą jamę. — *Brz.*
   = pod ziemię się schować. — *Brz.*
2. Mnie kto skryje, bardzo mój pan bije.— *Brz.*
   Nie kładź mię w zanadrze, bym ci nie wypadła. — *Brz.*
   Napisy na łyżkach srebrnych.
3. Trudno skryć, co na wierzchu. — *Pot. Jow.*

Skryte.

Niemasz nic tak skrytego, żeby się nie wykryło. — *Brz.*

Skrytość.

Zawsze tak bywa, że się wszelka skrytość nakoniec odkrywa. — *Trąb.*

Skrzepły.

Nie zagrzeje się skrzepły od zimnego.— *Mon.*

Skrzydła.

1. Bez skrzydeł latać nie snadno. — *Ld. z słowac.*
2. Obwiesić (opuścić) skrzydła. — *Brz.*
3. Przyciąć komu skrzydła.— *Ld. Brz.*
   Ująć komu obroku. — *Brz.*

Skrzypieć.

Skrzypi, by ruska kolasa. — *Gwagnin.*; *Wójc. 3, 61 i 82.*

Skwierczyć.

Skwierczyć (skulić się), jak świnia w deszcz. — *Ld. Brz.*

Skwierkliwy.

1. Skwierkliwemu nigdy nie dogodzi.
2. Strzeż się skwierkliwych, bo im nigdy słusznie, nigdy dosyć, nigdy dobrze, zawsze czegoś potrzebują, nigdy im nie dogodzi. — *A. M. Fre.* 53.

Słabość.

Wielki jest przedział między słabością, która ulega, a bezwstydem, który swój upadek rozgłasza. — *Niez.*

Słaby.

1. Czasem też słaby mocnemu się przyda. — *Kras. Mysz.*
2. Póty słaby skwierczy, póki mu duższy nie pogrozi. — *Niez.*
3. Słabi mocniejszych nigdy nie przemogą. — *Niew.* 39.

Sława.

1. Ani czupryna, ani pomoże peruka: kto się kocha w pieszczotach, próżno sławy szuka. — *Pot. Arg.*
2. Dobra sława uciera do wszystkiego drogę. — *Brz.*
3. Komu sława, temu i cześć. — *Brz.*
4. Lubią sławę śmiałkowie, ale nie o szkodzie. — *Kras. W. Ch.*
5. Na cudzą sławę słowy nie tylko się targać, ale i uszu chciwych nie trzeba nakładać. — *J. Bocz. Or. pol.* 311.
6. Na górze mieszka sława, a szczęście jeszcze wyżej, lecz gdy chęć nie ustawa, wnet się człek do nich zbliży. — *Bog. krak.*
7. Niech cię ten wiatr nie unosi, co sławę ludzką roznosi.
8. Niech lata kędy chce sława, kiedy nas nie stanie, już rośnie psu trawa.—*Rej. Wiz.*
9. Sława dobra tłuści kości.—*Budn.Prow.*
10. Sława nie zawsze jest rękojmią zacności; taką rzeczą i szynka westfalska byłaby zacną. — *Zab.*
11. Sława prawdy przesłanka. — *Żebr.*
12. Sława rzecz nieoszacowana. — *Żegl.*
13. Sława wszystkiego pobudką.
14. Sławy nie ruszaj bliźniego, bo odwołać coś ciężkiego.
   Sam do siebie mawiał św. Jan Kanty, kiedy go kto obraźliwą i potworną mową nagabnął, a on milczał.

Słodycz.

Kto używał rad słodyczy, temu dają lekarstwa z goryczy. — *Brz.*

Słoma.

1. Słoma a ziarno są sobie równe w urodzeniu, a przecie słoma dla osłów, ziarno dla królów. — *A. Grab. Kr. przyp.* 118 *z Zalus.*
2. Trudno stare słomsko zapalić, ale jeszcze trudniej raz zapalone ugasić. — *Zabł.*
   Por. u Adal. N. 10.

Słońce.

1. I słońce ma swoje plamy. — *Brz.*
   Por. u. Adal. N. 5.
2. I sowa na słońce patrzy, a jednak nic nie widzi. — *Ld. z słow.*
3. Jednoż słońce dobrym oczom widoku dodaje, chorym boleść sprawuje. — *A. M. Fre.*
4. Kiedyś i przed mojemi oknami słońce zejdzie. — *Żegl.*
   Będzie dobrze, jak złe minie.
   Por. u Adal. N. 6.
5. Najpiękniej słońce przyświeca po burzy.
   Por. u Adal. N. 12.
6. Słoneczny promień od gnoju się nie maże. — *Sk. Żyw.*
7. Słońca nigdy nie doleci sowa. — *Rej.*
8. Słońce tak na dobre, jak na złe wschodzi. — *Ld. Brz.*
   Por. u Adal. N. 19.

Słowik.

Gdy słowik nuci, czyżyk z zazdrości się smuci. — *Brz.*

Słowo.

1. Bardziej słowo rado zaboli, niżeli szkoda; bardziej mowa rozjątrzy albo dokuczy aniżeli uczynek.—*A. M. Fre.* 25.
   Por. u Adal. N. 2.
2. Bądź zawsze gotowy, zapłać słowa słowy. — *Żarn.* 174.
   Por. u Adal. N. 3.
3. Ile słów, tyle kłamliwych obietnic i rad szkodliwych. — *Lot. got.* 13, 12.
   Na ludzi fałszywych.
4. Jedno słowo podczas więcej przemoże niż tysiąc. — *Żar.* 104.
5. Jedwabne słówka, rzetelność zgrzebna.— *Wojs.* 322.
   Por. u Adal. N. 14.
6. Jedwabnych mówcy słów zażyć nie wadzi, acz i to próżniak, kto się na nie sadzi. — *W. Koch. Lir.* 318.
7. Lepsze słowo niż przysłowie.
8. Licha to samołówka, gładkie słówka.
9. Między słowem a uczynkiem, góra jest pośrodku. — *Knap.*
10. Mnogo słów, uczynku nic.—*A. M. Fre.*
11. Niektórzy słowa jedwabne kwiatami przytrząsają, ale uczynki ich trącą pokrzywami. — *A. M. Fre.* 106.
12. Nie zaraz do twardych słów; pierwej fuki niż puki. — *Knap.*
    Por. u Adal. N. 31.
13. Nie z słów, nie z cery, nie z mniemania, nie z obcej powieści, ale co się w kogo wlewa, sprawy i postępki uważaj; inaczej się zawiedziesz. — *A. M. Fre.* 44.

14. Od słowa do czynienia, jak od liścia do korzenia. — *Brz.*
15. Od słowa do słowa — przyszło do mieczów. — *Knap.*
Por. u Adal. N. 32 i 33.
16. Ptaszkiem słówko wyszedszy, wołem się nie wraca. — *Błaż. Set. przyp. D. 4.*
.....ludzie w frasunkach często narzekają to na to, to na owo i śmierci wołają; a potem widzą, gdy się śmierć ku nim obróci, że słowo ptaszkiem wyjdzie, wołem się nie wróci.— *ib. E. I.*
Por. u Adal. N. 78.
17. Słowa tam nie poradzą, gdzie czynienia potrzeba. I słowom składaj się słowem, szabli szablą, potędze potęgą.—*A. M. Fre.* 99.
18. Słowo dane nie może być złamane. — *Wójc.* 3, 129.
19. Słowo starsze niż hroszy.
20. Słowo szlacheckie święte. — *Brz. gm.*
Łać. Verbum nobile debet esse stabile. Franc. Noblesse oblige. — *Brz.*

Słuchać.

1. Insza uchem słuchać, insza czynieniem.— *A. M. Fre.* 95.
2. On tego tak słucha, jak zając bębna.— *Kn.*
Por. u Adal. N. 2.
3. Słuchać nigdy nie zawadzi, kto co dobrego radzi, by też podły z czeladzi.— *Knap.*
Por. u Adal. „Radzić" N. 20.
4. Słuchać wszystkich świętych. — *L. D. Borkowski.*
5. Słuchaj uchem, nie brzuchem.
Gdy się przesłyszy.
Por. u Adal. „Słyszeć" N. 7.
6. Więcej słuchaj, a mniej mów, zawsze szkodzi zbytek słów. — *Kal. Gosp.*
Por. u Adal. N. 16.

Sługa.

1. Bezpieczniej sługom kozła ukazywać na czole, jak drogie kamienie.—*Petr. Et.*
2. Dobry sługa w kuflu języka nie umoczy. — *Mon.*
3. Jak sługa panu, tak pan słudze.
4. Jeśli będziesz miał sługę, co w kuflu języka nie umoczy, tedy na ten czas będzie miał ręce magnesem natarte.— *Mon. War.*
5. Kogo słudzy rządzą, żona łaje, trzewiki trą, ten już na poły zdechł. — *Wójc.* 4, 48.
6. Lepszy mierny szkodca, byle rozumny sługa, niżeli najwierniejszy prostak; bo ten więcej przez głupstwo uczyni szkody, niż tamten przez kradzież. — *A M. Fre.* 28.
7. Niech sługą nie będzie, kto sobie panem być może.
8. Niedobra rzecz jest słudze z panem jadać wiśnie: pan dojrzałe wybierze, słudze kwaśne ciśnie. — *Min. Ryt.*
Por. u Adal. „Pan" N. 330.
9. Nie języczny a pilny pana, trzeźwy, wierny sługa ma być, w sprawach twych powierny. — *F. Zabcz.*; *Wójc.* 4, 208.
10. Pani markotna, ale pan nie gani, gdy sługa będzie piękniejszą od pani. — *Min. Ryt.*
11. Perekińczyka zawsze wystrzegaj się sługi: kto raz potrafił zdradzić, potrafi i drugi. — *Żegl.*
12. Proszony żołnierz i sługa, póty dobrzy, póki tłusto. — *Jabł. Wójc.*
13. Przy kim słudzy z pilnością, przy tym z straży powaga; przy kim żona z wiernością, przy tym ze wczasu zdrowie; przy kim zdrowie, przy tym chęć, a z chęci praca — za czym musi dostatek być. — *Wójc.* 4, 44.
14. Skarb rzadki — dobry, zdolny i przywiązany sługa. — *Kras. Pod.*
15. Sługa jest sprawny, gdy niezabawny. — *Kal. krak. 1735.*
16. Sługa, kiedy z panem do stowarzyszenia się przystępuje, wtenczas odstępować poczyna od łaski — jednem się kontentować: albo kompanią, albo łaską. — *A. M. Fre.* 56.
17. Starego sługi z jedną winą nie gardzić, aby nowotnego ze dwiema nie dostać.— *Ambr. Grab.* 42.
Por. u Adal. N. 26.
18. Zły sługa swoje błędy pańską szkodą albo wstydem wypłaca. — *A. M. Fre.* 98.

Służba.

1. Częsta służba, rzadka suknia. — *Ld. z słowac.*
Por. u Adal. N. 1.
2. Raz wraz nadwątlona służba życzliwa, wdzięcznie przyjęta, często się w afekt odważony frymarczy. — *Wójc.* 4, 120.
3. Uczciwą ten niewoli służbę odprawuje, który się według czasu potrzeby sprawuje. — *J. Bocz. Or. Pol.* 310.

Służyć.

1. Co komu służy, niech tego zażywa. — *J. Bocz. Or. pol.* 278.
2. Nie wszystkim jedno służy. — *Knap.*

Słych.

Ani słychu, dychu.
Por. u Adal.

Słyszeć.

1. Jak cię słyszą, tak cię sądzą. — *Mon.*
2. Jakiem słyszał, tak powiadam. —*Knap.*
Por. u Adal. N. 4.

3. Słyszał, że dzwonią, lecz nie wie w którym kościele.
Por. u. Adal. N. 12.
4. Słysząc, usłyszycie, a nie wyrozumiecie, i widząc uwidzicie, a nie upatrzycie.— *Budn. Bib.*
5. Słysz, wiedz, a nie mów nic.
Odm. Słysz, wiedz, a nic nie powiedz!
6. Słysz wiele, mów mało. — *Moneta.*

Smaczny.
Smaczny, jak flaki z szafranem.—*Bratk.*

Smak.
1. Lepiej na godzinę nie w smak, niż złego na długo. — *A. M. Fre.*
2. Nic tam w smak nie przybywa, gdzie się bez towarzystwa używa. — *Knap.*
Por. u Adal „Towarzysz" N. 1.
3. Suma jest smaku wszystkiego, zwierzęcia ścierw zabitego; z korzonków wyschłych zaprawy, takież i inne potrawy. — *Lot. got. C.* 5.
4. Tego coć nie w smak, nie miej zwyczaju z utyskiwaniem przyjmować, inaczej twoją słabość odkryjesz.— *A. M. Fre.* 100.
5. Tyle w tem smaku, co w pieczonym raku. — *Brz. gm.*
Por. u Adal. N. 7.

Smakować.
1. Nie wszystkim jedno smakuje. — *Bies.*
2. Tak mu ta rozmowa smakuje, jak kozie wilczy głos, kiedy wyje za płotem. — *Rej. Zw.*
Por. u Adal. N. 5.

Smarować.
Oś smarują, by suche koło nie skrzypiało; patronowi dłoń smaruj, by nie mówił mało. — *Min. Ryt.*
Smaruj rękę prawnika, aby mówił śmiało. — *Mon.*

Smoła.
1. Nie trzeba smoły lepić, sama przylgnie. *Niew.* 101.
2. Trudno, tknąwszy się smoły, nie uciescić się. — *Wad. Dan.*
Por. u Adal. N. 2.

Smród.
Niech cię smród piekielny ogarnie!

Smutek.
1. Smutek, gdy się użali, ciężkości pozbywa. — *Mon. War.*
2. Własnego smutku nie roznoś po świecie: ulgi nie doznasz, a niemiłym staniesz się gościem. — *A. Fre.* 11, 242.
3. Zawiodą tego wesołe nadzieje, kto z cudzego smutku się śmieje. — *Zienk.* 214.

Smyk.
1. Trzeba poboru dla tego chóru, u którego, oprócz smyka, niema w worku i fenika. — *Zab.*; *Ld. Brz.*
2. U niego, oprócz smyka, niemasz w worku i fenika. — *Zabl.*

Sobek.
1. Najprzód Sobkowi, potem Dobkowi. — *Rys.*
Por. u Adal. N. 3.
2. Sobkowie sobie tylko dobrzy. — *Knap.*
3. Za króla Sobka nie było w Polszcze (w polu) snopka.
Por. u Adal. N. 8.

Sobiepan.
Sobiepan: hetman łakomstwa i zazdrości. — *Rys.*

Sobol.
Na sobola więcej ważą niż na tchórza, bo lepszą skórę ma. — *Rej. Zw.*

Sobota.
Sobotnim ściegiem na niedzielny targ. — *Brz. gm.*
Robota śpieszna, byle zbyć.
Por. u Adal. N. 9.

Socjalista.
Socjaliści — pisz zabieraliści. — *A. Fre.* 11, 230.

Sokal.
Hala, drala, do Sokala. — *Brz.*
Rozumie się na odpust. — *Tenże.*

Sokół.
1. Dla sokoła las nie straszny. — *Brz.*
2. Gdy sokół zpsieje (zpiesieje), bije go i wrona. — *Rys.*
Zpsieje = zestarzeje się.
Por. u Adal. N. 2.
3. Nie urodził nigdy sokół sowy, abo czerepachy orzeł. — *Kun. Obr. Szlach. D.* 4.
Por. u Adal. „Sowa" N. 8.

Sołtan.
Wyszedł, jak Aleksander Sołtan na gęsiach. — *Wołyń.*
Por. u Adal.

Sompolno.
Bież po politykę do Sompolna.
Por. u Adal.

Sowa.
1. Niech się wysmuknie i najlepszą modą, nie dojdzie sowa sokoła urodą. — *Minas.*; *A. M. Fre.*; *Wójc.* 4, 229.
Por. u Adal. N. 10.
2. Nie ujdzie sowa za sokoła. — *Niew.* 63.
Por. u Adal. N. 10.
3. Nie wylęże sowa wielbłąda, tylko brzydkiego ptaka. — *Biel.*
Nie wylęże sowa sokoła, tylko takie jak i ona. *Gm. Brz.*
Por. u Adal. N. 8.
4. Po głosie cię każdy pozna, żeś sowa, choć się sokolisz. — *Piram. Kaz.*
Por. u Adal. N. 9.

5. Rzecz doświadczona, że nie urodzi sowa sokoła, sikora słowika, jastrząb gołębia. — *Żarn. Post.*
   Por. u Adal. „Jastrząb“ N. 1.; „Sikora“ N. 2. i „Sowa“ N. 8.
6. Sowa, gdzie śpiewa, tam źle się dzieje. *Petr. Hor.*
7. Sowa woła: pójdź! pójdź. — *Knap.*
8. Sowy z sokołem w jeden rząd nie włożysz. — *Wad. Dan.*
   Por. u Adal. N. 1`.
9. Trudno przerobić, co się złym urodzi; dawna przypowieść: sowa nie odrodzi się w sokoła. — *J. Bocz. Or. pol.*
10. Trudno przerobić, co się złe uchowa, wszak się w sokoła nie odrodzi sowa. — *Min. Ryt.*
   Por. u Adal. N. 13.
11. Z sowiego gniazda choć sokół wyleci, sroki nań krzekotać będą. — *Ld. z slowac.*

Sól.

1. Bez soli, bez chleba licha biesiada. — *Sanoc.*
   Bez soły, bez chliba chudaja besida. — *Przyj. dom.* 57, 218.
   Por. u Adal. N. 2.
2. Nie z soli, nie z roli, lecz z tego co boli...
   Dziś strawestowano: Nie z soli, nie z roli, nie z tego co boli. Bo taka zasada obrzydła. Nie z soli, nie z roli, lecz z tego co goli bliźniego czyściutko... bez mydła. — *K. Św.* 81, 1.
   Por. u Adal. „Powstać“ N. 2.
3. Sól a prawda w oczy kolą. — *Rys.*

Spać.

1. Jakże się spało? sucho się wstało?
2. Śpi, jak niemowlę po kąpieli.
3. Śpi, jak po kąpieli.
4. Tam śpij, gdzie się upijesz. — *Rys.*
   Por. u Adal. „Upić się“ N. 2.

Spadkobierca.

W rozpaczy za nieboszczykiem spadkobierca wali głową o... poduszkę. — *A. Fre.* 11, 222.

Sparzyć się.

1. Kto się na gorącem sparzył, ten na zimne dmucha.
   .... na ukropie sparzył, ten na zimną wodę dmucha. — *Brz.*
   Por. u Adal.
2. Raz się sparzywszy, trzeba drugi raz na zimne dmuchać. — *A. M. Fre.* 46.
   Por. u Adal.

Spaść.

1. Spadł, jak z deszczem.
   Por. u Adal. N. 3.
2. Spadł, jak z nieba.
3. Z deski spaść pod ławę. — *Ld. Brz.*

Spekulant.

Ze spekulanta w potrzebie wykroisz oszusta. — *A. Fre.* 11, 218.

Spić się.

1. Spił się i rozum wszelki zostawił na dnie butelki. — *Jak. Baj.*
2. Spił się, jak cztery dziewki.
   Por. u Adal. „Upić się“ N. 11.
3. Spił się jak szewc. — *Brz.*

Splendor.

Splendory, purpury, bisiory, nić z robaczka wywleczona, krew z ślimaka wyciśniona. — *Lot. gol. C.* 1.

Spodnie.

Jeszcześ spodnie w zębach nosił.
   T. j. byłeś wtenczas smarkaczem.

Spodziewać się.

1. Jest niemądre słówko: nie spodziewałem się, zwłaszcza w rzeczach wojennych. *A. M. Fre.*
   Por. u Adal. N. 3.
2. Póki człek żyje, wszystkiego spodziewać mu się godzi. — *Brz.*
3. Póki jeno człowiek ziewa, wszystkiego niech się spodziewa. — *Knap.*
   Por. u Adal. „Człowiek“ N. 118.

Spojrzeć.

Groźnie spojrzał z ukosa i zobaczył... koniec swego nosa. — *A. Fre.* 11, 234.

Spokojność.

Insza spokojność lubo statek, insza melancholia lubo pycha. — *A. M. Fre.* 14.

Spokojny.

Insza spokojny, cichy lubo skromny, insza próżnujący lub bojaźliwy. — *A. M. Fre.* 15.

Spokój.

Świerzbiał cię spokój. — *Knap.*

Sporny.

Praca, frasunki, kłopoty zawsze są u spornego przed onego wroty. — *Pot. Jow.*

Sposób.

Na wszystko znajdzie się sposób. — *Teat.*; *Ld. Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.

Spowiadać się.

Jeśli nie grzeszysz, jako mi powiadasz, czegoż się duszko tak często spowiadasz? — *J. Koch. Fr.*

Spód.

1. Często bywa spodem, co było na wierzchu. — *Wad. Dan.*
2. To spodem, to na wierzchu. — *Ld. Brz.*
   I na wozie i pod wozem, i na koniu i pod koniem. — *Brz.*

Spółka.

1. I djabeł spółki nie chciał. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 4.
2. Najlepsza spółka: mąż i żonka.
3. Najlepsza spółka z własną kieszenią. — *Brz. gm.*

4. Na spółki płakały jaskółki.
   Por. u. Adal. N. 3.

Sprawa.

1. Czyja sprawa? Wójtowa. — A kto sądzi, (sędzia)? Wójt.
   Por. u Adal. Nr. 2.
2. Jeszcze przed sprawą, a ty tryumfujesz? jeszcze zboże nie żęte, ty wozy gotujesz? — *Bratk.*
3. Kto stół pomoczy, tego sprawa się toczy.
4. Któż w swej sprawie sędzią? — *Kras. W. Ch.*
   Por. u Adal. N. 24.
5. Lepiej chwalonym być z dobrej sprawy, niż nienagannym z nieczynienia. — *A. M. Fre.* 100.
6. Na tym wszystka sprawa rycerska zależy, kto kogo niegotowym do zamku ubieży. — *Biel. S. N.*
7. Niektórych sprawy podobne do złotników, co dęto, nie odlewano robią; tak owych zawody w polorze są coś, lubo w rzeczy są nic. — *A. M. Fre.* 59.
8. Ostrowidzu! zbyt jaskrawie przypatrujesz się cudzej sprawie. — *Mon.*

Sprawiedliwość.

1. Insza sprawiedliwość albo kara; insza okrucieństwo albo zemsta. — *A. M. Fre.* 13.
2. Jasna pochodnia przed każdego oczy, gdzie sprawiedliwość społu z cnotą kroczy. — *Rys.; Wójc.* 4, 66.
3. Przepadła dzisiaj sprawiedliwość wszędzie, jeśli za sobą korda mieć nie będzie. — *Pot. Arg.*
4. Sprawiedliwość mieszka na spodzie sporego worka. — *Brz.*
   .... na dnie pełnego worka. — *Brz.*
5. Sprawiedliwość patrzy przez szpary. — *Past. F.*

Sprawiedliwy.

1. Byś miał najsprawiedliwszą, a nie miał kalety lub liszki w zanadrzu, albo wuja w prawie, przegrasz. — *Pasz. Dz.*
2. O jak słodko zasypiasz gołąbku mój siwy, o jak mile spoczywa człowiek sprawiedliwy! — *Ld. Brz.*
3. Sprawiedliwy w pośrodku ognia i mieczów nieporuszonej bezpieczności. — *A. M. Fre.* 19.

Sprawny.

Kto sprawniejszy, ten lepszy. — *Węg.*

Sprostać.

Nie napieraj się, czemu nie sprostasz. — *Petr. Hor.*

Sprzeczać się.

Sprzecza się, jakby mu o głowę szło. — *Kn.*

Srebrogorz.

Srebrogorz mu gardło zasiadł. — *Kn.*
T. j. pieniędzmi mu zatkano.
Srebrogorz, alluzja do ślinogorz. — *Brz.*

Srogi.

1. Srogimi tych nazywają, co przez twarz paragraf mają; sroższy ten, co rozciął, niż co ma rozciętą gębę. — *Bies.*
   Paragraf = szramę.
2. Sroższy to psiniec, co rozciął, niż co ma rozciętą gębę. — *Bies.*
   Psiniec = junak.

Sroka.

1. Coby sroki robiły, gdyby nie krzyczały? — *J. I. K.* 25, 55.
2. I jam też nie wyleciał sroce z pod ogona. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 9.
3. Sroka bije na jastrzębia i skrzeczy, przecież sroka sroką, a jastrząb jastrzębiem. — *A. M. Fre.*
4. Sroka po włosku gada, przecież ona bredzi. — *A. M. Fre.* 32.
5. Sroki za sową latają, nakrzektawszy się darmo, nic za to nie mają. — *Rej. Wiz.*

Srom.

Za lada djamencik srom druga sprzeda. — *Górn. Dw.*

Stać. Stać się.

1. Co się raz stało, już się nie odstanie.
   Por. u Adal. Nr. 2.
2. I woda stojąc gnije. — *Oss. Baj.*
3. Jak kogo stać. — *Kn.*
   Jak kto może.
   Por. u Adal. N. 6.
4. Stałby jeszcze... gdyby nie wiatr. — *A. Fre.* 11, 219.
5. Stanął, jak piorunem rażony. — *Brz.*
6. Stanął mu szydłem w brzuchu.
7. Stoi, jak miłosierdzie w murku. — *Mon. War.*
   Stoi, jak gdyby trzech zliczyć nie umiał. *Brz.*
   Por. u Adal. „Siedzieć“ N. 36.
8. Stoi jak mur. — *Brz.*
9. Stoi, jak na żarzących się węglach. — *Brz.*
   ..., jak na rozżarzonych węglach.
10. Stoję o to, jak pies o piątą nogę, gdy ma cztery zdrowe. — *Brz.*
    Por. u Adal. Nr. 58.

Stadło.

Feniksem prawie teraz dobre stadło. — *Kras. Sat.*

Stado.

Z jednego stada bachmat i kobyła. — *W. Koch. Fr.*

Stan.

1. Stan żołdacki: część na furjata a szalenie; miejski: wzgardzony ale cnotliwy i spokojny; wiejski: prosty a pobożny. — *Wójc.* 4, 134.
2. Zażywaj stanu jak przystoi swego, jeżeli chcesz być we czci u każdego. — *Żar.* 104.
3. Żaden w swoim ale raczej w cudzym stanie jest szczęśliwym. — *Zab.* 7, 67.
Por. u Adal. Nr. 3.

Stanisław.

Stanisław w stajni spał, słomę słał, buty sobie usłał. — *Brz.*
Dla tych, co litery ł nie umieją wymówić.

Stanisławów.

W Stanisławowie każdy na swojej trawie. — *Gr. Ilk. Halic. przyp.*
T. j. darmo jeść nie dadzą. Analogiczne przysł. obacz u Adal. „Kraków“ N. 19. Stanisławów = miasto we wschodniej Galicji.

Starosta.

Staroście z chlewka, wojewodzie z piekarni. — *Rys.*
Prezenta wielkanocne. — *Brz.*
Por. u Adal. Nr. 5.

Starość.

1. Jako nie każde wino, tak też nie każdy człowiek od starości kwaśnieje. — *Kalendarz* z r. 1832.
2. Już mu trzecie wici starość okazuje. — *Wójc.* 3, 161.
T. j. blizki śmierci.
3. Obyśmy doczekali takiej starości, żeby nam brody w ziemię wrosły. — *Toast.*
4. Przemierzła starości, sobie i innym ciężarem. — *Petr. Hor.*
5. Starości pragniemy, a gdy przyjdzie, za młodością tęskniemy. — *Knap.*
Por. u Adal. Nr. 14.
6. Starość, jak drzewo bez liści: ni chłodu ni związku. — *A. Fre.* 11, 219.
7. Starość nie radość, a śmierć nie pociecha. — *Ld.*
Por. u Adal. Nr. 15.
8. Starość przez się jest chorobą. — *Brz.*
Por. u Adal. Nr. 13.
9. Starość sama przez się uprzykrzona, — *Pilch. Sat.*
10. Starość — stek chorób i przykrości. — *Knap.*
11. Zwiędła starość. Nikt z nas nie jest tym w zwiędłej starości, czym był w kwiecie młodości. — *Pilch. Sen.*

Stary.

1. Chociaż stary, ale jary. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 58.
2. Ciągnie starego ziemia k sobie. — *Kolak.*
3. Dla starca, co było: srebro; co jest: cyna; co będzie: ołów. — *A. Fre.* 11, 240.
4. I stary odmłodnieje, jak sobie trochę podleje. — *Knap.*; *Fr.*; *Jov.*
5. Jak alkiermesy, tak i bezoary nie poratują, kiedy człowiek stary. — *Żegl.*
6. Jak starzy śpiewają, tak młodzi tańczą. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 15.
7. Każdy stary ma swoje przywary, a każdy młody trzyma się mody. — *B. J.*
Por. u Adal. N. 16.
8. Kto nie szanuje starszych, tego na starość psy gryzą. — *Dzwonek z. I. Brz.*
9. Kto starał się za młodu być starym, ten na starość zawsze będzie młodym. — *Kalendarz* z r. 1831.
10. Ni mi stary kaszle, ni mi młody płacze. — *Ld.*
11. Starca nie szpeci szuba w czasie kanikuły. — *Pot. Arg.*
12. Starcy stare pamiętają, gdy młodzi nastają. — *Knap.*
13. Starego szanować potrzeba. — *Żegl.*
14. Starego zaloty, błazeńskie obroty. — *A. Fre.* 11, 218.
15. Staremu, gdy chodzi, trzecia noga z lasu płuży. — *Kolak.*
T. j. kij, laska.
Por. u Adal. N. 48.
16. Staremu stara, młodemu zaś młoda, drwa ogniowi, ryba w wodzie — nic zgodniejszego. — *J. Bocz. Or. pol.*
Por. u Adal. „Żona“ Nr. 62.
17. Stary duma, jak mu grosz jeden sto urodzi; młokos wiatry ugania i białą płeć zwodzi. — *Nar. Dz.*
18. Stary młodych poprawiacz, wszystkiemu przygania; czego użyć nie może, młodzieży zabrania. — *Hor. Dmoch.*
19. Stary nie nabożny, młody nie swawolny oba licha warci. — *Rys.*
20. Stary rychlej młodemu wybaczy, (wyrozumie). — *A. Żegl.*
21. Stary ze starym, młody rad się bawi z młodym. — *Pot. Jow.* 95.
22. Starzy bardziej pragną wina, niż łożnej pustoty. — *Gór. Dw.*
23. Starzy, gdy siwieją, szaleją. — *Teat. Ld.*
24. Starzy niedogodni są nakształt chorych wzmagających się. — *Pilch. Sen.*
T. j. jak rekonwalescenci.
25. Szpetnie staremu być żołnierzem. — *Knap.*
26. Śmierć zgrzybiałego starca jeno trochę muśnie w zadek łopatą, prędko jako mucha uśnie. — *W. Koch. Fr.*
Czem (u) śmierć w jednej łopatę, w drugiej kosę nosi ręce? *Odp.* młodych jak trwalszych tem żelazem kosi, zgrzybiałego zaś starca.... *Tamże.*

27. Trafi się stara, wałkuje i stroi, jednak jej przecie wcale nie przystoi. — *Żeg. Ad.*
Wałkuje = gładzi zmarszczki na twarzy.
28. W starym znajdziesz radę zdrową. — *Ld. Brz.*
29. Zawsze drżący staruszek i wątpliwy stoi, łatwo wszystkiemu wierzy, wszystkiego się boi. — *Bratk.*
30. Z młodym stara, śmieszna para, stary z młodą grozi szkodą. — *A. Fre.* 11, 241.

Stateczność.
Insza stateczność w dobrym przedsięwzięciu albo stałość, insza upór we złem. — *A. M. Fre.* 15.

Stateczny.
Są, którzy z próżnowania, albo z pychy spokojnego tytuł sobie i powagę jednają, na takowych ów żart służyć może: stateczny ni do czego się nie ruszy. — *A. M. Fre.* 44.

Statek.
1. Przy statku a skromności rada się cnota wiąże. — *A. M. Fre.* 55.
2. Statku powinien mieć więcej miecz, niż podwika. — *Pot. Syl.*

Statkować.
Statkuj, masz lata. — *Żegl.*

Staw.
Z pełnego stawu woda się nazad wraca. — *Pot. Brz.*

Stąpać.
Stąpa szeroko, jako kur w ostrogach. — *Łub. A.* 4. (1599 r.).
Na zarozumiałego.

Sternik.
1. Nie wtenczas wydaje się biegłość i dowcip sternika, kiedy i morze ciche i wiatry posłuszne. — *Kalendarz, Wilno* r. 1832.
2. Okręt bez sternika, bogactwo bez mądrości. — *Wargocki, Walery Max.*

Stodoła.
Z pustej stodoły nie wyleci, jeno wróbel albo sowa. — *Żegl. Ad.*
Por. u Adal. N. 13.

Stołek.
Kto na dwóch stołkach siedzi, kuper sobie tłucze. — *Brz.*
Por. u Adal. Nr. 5.

Stopień.
Kto pierwszych nie dopnie, może nie bez honoru drugie trzymać stopnie. — *Dmoch. Szt. rym.*

Stół.
1. Do stołu kompania była i ku chlebu, sameś, panie, jak palec został do pogrzebu. — *Pot. Zac.* 47.
Do jadła byli, od pogrzebu umknęli.
2. Insza za stołem być grzecznym, a insza w boju. — *A. M. Fre.*
3. Kto się spóźnia do stołu, dostaje kości zamiast wołu. — *Brz.*
4. Na jednym stole wyliczyć (wypłacić).
T. j. całą należność co do grosza.
5. Przy stole, jak w kościele, sza. — *Brz.*
Por. u Adal. Nr. 17.

Strach.
1. Nie bywa ha, ha, kto padnie na stracha. — *Żar.* 16.
T. j. nie do śmiechu temu, co ma strach.
2. Strach u niego odźwiernym.
.... drzwi otwiera i zamyka,,
3. Strachu się najadł. — *Życie J. K. Chodkiewicza, T. I. str.* 155.

Straszyć.
Kto straszy, stracha się. — *Pilch Sen.*

Strata.
Strata lub zysk. — *Dowhal.*
Por. u Adal. Nr. 2.

Strawa.
1. Na cudzej strawie hojno sobie poczynać, a z cudzej skóry szerzej rzemień krajać. — *Kosz. Lor.* 41, 6.
2. Strawa bez roboty wieprzem sługę czyni, praca bez strawy — osłem. — *Petr. Ek.*

Strawić.
Strawią go, by kozy wilka. — *Rej. Żyw.*
Por. u Adal. N. 2.

Straż.
Niemasz takiej straży, by upilnować miała, gdy kto na co waży. — *J. Koch. Fr.*

Stroić.
Strój ciało w drogie jedwabie, ale strój duszę w uczynki dobre. — *Wys. af.* 383.

Strona.
1. Jedną tylko stronę baczysz, przewróćże kartę na wspak, snadź lepiej obaczysz. — *Rej. Wiz.*
2. Sąd bez drugiej strony nie dobry. — *Żegl.*

Strój.
1. Błaznom tylko i komedjarzom przystoi zbytni strój. — *Petr.*
2. Kształt wszystek stroju pańskiego, z jelit robaczka nędznego. — *Lot. gol. C.* 1.

Stróż.
1. Sami stróże często kradną. — *Brz.*
2. Sami stróże bywają złodzieje. — *Brz. gm.*

Strumyk.
Wzdłuż strumyka dojdziesz do źródła. — *Brz.*

Struna.

Nazbyt przeciągniona struna pęka. — *Brz.*

Strzec się.

1. Choć się czego pilnie strzeże, przecież nie zawsze ustrzeże. — *Knap.*
   Por. u Adal. N. 3.
2. Strzec się czego, jak pies kija. — *Kn.*

Strzelba.

Strzelby, konia i żonki nie pożyczaj.
Por. u Adal. N. 2.

Strzelec.

Psa strzelec nie ukradł, tylko zwabił, bo to jest myśliwska sztuka. — *Mon.*

Strzyc.

Raz strzyże, drugi raz goli.
T. j. raz łagodnie, drugi raz ostro.
Por. u Adal. N. 1.

Studnia.

1. Choć ze studni, to się nareszcie wyczerpie. — *Ld. z słow.*
   Por. u Adal. N. 2.
2. Daremna rzecz z suchej studni chcieć wodę czerpać. — *Min. Ryt.*
   Por. u Adal. N. 7.
3. Nie puszczaj się w studnię, aż wprzód opatrzysz, jako z niej wyleźć. — *A. M. Fre.*

Stuła.

Tyle mogą stuły księże, co wojenni w polu męże. — *Żegl.*

Styczeń.

Idzieć styczeń — dla życzeń. — *Liwocz. 1851, 17.*
Por. u Adal. N. 10.

Suchoty.

Suchoty a puchlina na lekarzy tył wypina.
Por. u Adal. N. 3.

Suchy.

Suchy jak szczypa (trzaska).

Sukmana.

Mając dobrą sukmanę, łacniej domówić się swego. — *Alb. Wyp.*

Suknia.

1. Częstokroć suknię bardziej niż człowieka szanują. — *Mon.*
   Jak cię widzą, tak cię piszą. Suknia grunt.— *Brz.*
2. Każdemu w własnej sukni cudniej, niż w pożyczanej. — *Kn.*
   Por. u Adal. N. 6.
3. Nie każdemu ładnie w lamowanej sukni. — *Kochw.*
4. Nie suknia człowieka, ale człowiek suknię zdobi.
   Por. u Adal. N. 13.
5. Pod czarną suknią często jeszcze czarniejsza dusza.
6. Suknię zastawił, koszulę wykupił.—*Kn.*
   Por. u Adal. N. 11.
7. W inszą suknię się oblec. — *Sk. Kaz.*
   Insze życie zacząć prowadzić. — *Brz.*
8. W nicowaną suknię piorun uderza. — *Brz.*
   Żartobliwie.

Sumienie.

1. Duchowny przewodnik: sumienie. — *A. Fre.* 11, 243.
2. Kiedy sumienie gryzie człowieka, to się człek poprawia; a kiedy żona gryzie męża, to mu się pogarsza. — *Żół. Mom.* 14.
3. Kto dobrego sumienia, gardzi obmowiskiem; złemu tylko obmowa, nie szkodzenie zyskiem. — *Antyk.*
4. Ma wielkie sumienie w małych rzeczach. — *Brz. gm.*
   Nie dowierzaj mu, gdy o wielką rzecz chodzi. — *Brz.*
5. Najsroższi to dwaj z miotłą bakałarze, kogo sumienie z świętą cnotą karze.— *Wójc.* 4, 190.
6. Na śmiertelnej pościeli czyste sumienie: ostatni uśmiech świata. — *A. Fre.* 11, 260.
7. Sumienie dobrego chrześcijanina jest jak owa spokojna woda, która się marszczy za rzuceniem w nią choćby też najdrobniejszego kamyczka.
8. Sumienie gryzie, gdy na cnocie brudno. — *Rys.*
9. Sumienie pociechą i wsparciem dla tego, który je ma. — *A. Fre.* 11, 227.
10. Sumienie przestronne, jak wrota wjezdne. — *Ld.*
11. Trza nie mieć sumienia na makowe ziarnko, aby tak czynić.
12. W dziejach poczciwego człowieka jedna tylko nić się snuje, często zapoznana, nigdy nie przerwana, sumienie. — *A. Fre.* 11, 232.
13. W rozprawach z samym sobą oskarżycielem sumienie, a obrońcą djabeł. — *A. Fre.* 11, 248.
14. Zgryzota sumienia pierwsza rata długu. — *A. Fre.* 11, 221.

Surowość.

1. Lepiej surowość kształci młodziana, niż pieszczota.
2. Surowość bez łagodności rozjątrzy, nie poprawi. — *A. M. Fre.* 107.
3. Surowość traci powagę ustawicznością. — *A. M. Fre.* 23.

Swarzyć się.

1. Swarzcie się wy, a my będziemy jeść. — *Knap.*
   Gdzie się dwóch kłoci, tam trzeci użytkuje. — *Brz.*

2. Swarzcie się wy, a nieprzyjaciel bierze, pali. — *Kn. Ad.* 1115.

Swędzić.

Jeśli cię zawsze swędzi, lepiej raz sobie ciężko uczynić, a pozbyć się, niż zawsze się skrobać. — *A. M. Fre.*

Swobodzić.

Sobie szkodzi, kto złego swobodzi. — *Rys.*
Por. u Adal. t. w.

Swoje.

1. Każdy swoje kocha i żal pieszczenie uważa. — *A. M. Fre.* 87.
Por. u Adal. N. 12.
2. Kto w umyśle swoim przenieść może, by się swojem kontentował i więcej nie pragnął, w jakiejkolwiek jest fortunie, królewskiej się równać może.— *A. M. Fre.* 9.
3. Nie zów swojem własnem tego, co masz z daru cudzego albo bożego.—*Knap.*; *Wójc.* 4, 111.
4. Oszczędzaj swojego, żebyś cudzego nie pragnął. — *A. M. Fre.* 91.
5. Poznał (znalazł) swój swego. — *Brz.*
Poznali się, jak łyse konie. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 27 i 40.
6. Poznał swój swego i wujeczny ciotecznego. — *Rys.*
Por. u Adal. N. 27 i 40.
7. Słodko każdemu swym kunsztem się bawić. — *Zab.*
8. Swoje w ustawiczności podlejsze bywa, niż cudze, lubo ono gorsze. — *A. M. Fre.* 7.
9. Swoje zawsze pewniejsze i pożyteczniejsze (niż cudze). — *Haur., Ekon. ziem. gener. 29.*
10. Swoje z wycieńczeniem, z ogródką, a cudze z basem i szeroko roztrząsać. — *A. M. Fre.* 103.
11. Swe zwykle traci, kto na cudze łakomy. — *Kochw.*
12. Ze swojem wyjeżdżają na popis, a z cudzem do kąta, choć dobre. — *Pilch. Sen.*
Por. u Adal. N. 52.

Sykać.

Syka (syczy), jak wąż bez koziego mleka. — *Wurz. z litew.*
Por. u Adal. N. 2.

Syn.

1. Często z godnych rodziców syn domu ohyda. — *Min. Ryt. 2, 170.*
2. Kijem ojcu grozi synek, którego ojciec krajką bijał. — *Dwór.*
3. Syn mój, a rozum u niego swój. — *Wurz. z słowac.*
Por. u Adal. N. 13.
4. Syn nieprawości ojcowskich ani ojciec synowskich nie nosi. — *Świerb. Sax.*
5. Syn, zbywszy się rodzica straży, swojem się polem gonić poważy.—*Tward. Wl.*
6. Żeny syna, koły chocz; koły możesz, dawaj docz. — *Przyj. dom.* 1857, 398.

Syty.

1. Sytemu nic nie smakuje. -- *Knap.*
2. Syty głodnemu nie wybaczy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.
3. Syty z tym, któremu się jeść chce.

Szabeltas.

1. Przyjdzie czas i na nasz szabeltas. — *Brz.*
2. W szabeltasie groszy mało. — *Bies.*
Żołnierz niepieniężny. — *Brz.*

Szabla.

1. Nie wczas pożyczać szabli, kiedy się już składać; nie wczas szukać kulbaki, kiedy na koń siadać. — *Min. Ryt.*
2. Porównać może szabla, chociaż nierównych. — *Bardz. Tr.*
3. Szabla szablę budzi. — *Kanc. Warg.*
Wojna wojnę rodzi.
Łac. arma armis irritantur. — *Brz.*
4. Szablą otwierać wrota do śmierci lub do żywota. — *Ld. Brz.*
T. j. do sławy. — *Brz.*
Żelazem sobie urumować wrota i t. d. — *Brz.*

Szacunek.

Biada narodowi, który traci szacunek samego siebie. — *A. Fre.* 11, 242.

Szacunkarz.

Kto chce być szacunkarzem, trzeba, aby nie był łgarzem. — *Rej. Zw.*
Szacunkarz = krytyk, cenzor. — *Brz.*

Szafran.

1. Bez szafranu, bez korzenia, trudno ć zalecić jedzenia. — *L. Bar. Lut. K. 3 przedm.* (r. 1671).
2. Lepszy funt szafranu, niż fura siana.— *Rys.*
Por. u Adal. N. 1.
3. Szafran, wino i złoto tyle mają siły, że się na jasną prawdę nie po raz rzuciły. — *Pot. Arg.*

Szalbierstwo.

W uniwersytetach powinny być katedry szalbierstwa, boć z ludźmi żyć trzeba. — *A. Fre.* 11, 244.

Szalbierz.

Choćbyś obłupił szalbierza ze skóry, tobyś nie znalazł wykrętwa dziury. — *Żar.* 53.

Szaleć.

1. Szaleć trochę nie zaszkodzi.—*Min. Ryt.*

2. Źle szaleć młodemu, ale kiedy się przyda oszaleć staremu, tam już miary nie pytaj. — *Sim. Siel.*

Szalony.

1. Kto szalony, rozumie, że szaleją drudzy. — *Min. Ryt.*
2. Szalony śmieje się głosem, ale człowiek mądry po cichu się uśmiecha. — *Bud. Apf.*

Szanować.

Kto nie szanuje grajcara, ten nie godzien talara. — *Brz.*

Szanowany.

1. Jeśli chcesz być szanowanym, szanuj drugich. — *Zab.*
   Por. u Adal. N. 3. i 6.
2. Szanowanemu o wszystko łatwiej. — *Gr. Dw.*

Szaraczek.

1. Milcz szarku, mów panie szatny. — *Rys.*
2. Posuń się szarasy, siądź ty pozłocisty. — *Rej. Żw.*
   Ustąp się szarku. — *Brz.*
   Szaraczkowy szlachcic.

Szata.

1. Biała szata snażności świadectwo. — *Bzow. Roż.* 70.
   Snażność = czystość, ochędóstwo.
2. Maszli dwie szacie, masz udzielić jednę, a tak pokryjesz ciało bratu biedne. — *Bar. Żyw. 139.*
3. Nie pysznij się świetną szatą, bo wczora tę wełnę owca na sobie nosiła. — *Radaw. Pr. szl.* 20.
4. Szata dodaje śmiałości, wiary, urody, godności. — *Knap.*
   Por. u Adal. N. 7.

Szczebiotliwy.

Nie może być szczebiotliwy, by zawdy miał być prawdziwy; co jako korzennik miele, nie przystanie do niedziele. — *Rej. Żyw.*

Szczek.

Cudzą szczekę po wsi wlekę. — *Ld. Włod.*
Szczek = szczekanie. — Relata refero.
Por. u Adal. t. w.

Szczekać.

Szczekasz głośno, kąsasz milczkiem, skończysz złotem albo stryczkiem. — *A. M. Fre.* 11, 259.

Szczep.

1. Acz szczep nieforemny, lecz owoc przyjemny. — *Błaż. Set. Przyp. E. 3.*
2. Jaki szczep, taki owoc; przezroczyste źródło mętnych z siebie poników nigdy nie wywiodło. — *Zab.*
   Por. u Adal. N. 3.
3. Szczep dobry czasem złe daje owoce. — *Auszp.*
4. Szczep odsadzony lepiej się pleni. — *Jabł. Ez.*
   T. j. przesadzony.

Szczerość.

Prawdziwie, niemasz teraz szczerości na świecie; każdy ma cukier w ustach, a jad w sercu gniecie. — *Nar. Dz.*

Szczery.

Niejeden się w uściech za szczerego uda, a w oczach nieszczerość; a w sercu obłuda. — *Min. Ryt.*

Szczerze.

Kto zawsze szczerze, często guzy bierze. — *A. Fre.* 11, 245.

Szczęście.

1. Każde dziecko szczęście swoje ze sobą na świat przynosi.
2. Każdy swego szczęścia lub nieszczęścia jest sprawcą. — *Knap.*
   Jak sobie kto posłał, tak się i wyśpi. — *Brz. gm.*
   Por. u Adal. N. 17. i 18.
3. Kogo szczęście tuczy, taki złych rzeczy pożądać się uczy. — *Morz. Brz.*
4. Największa nieszczęśliwość wypaść z szczęścia. — *Bardz.*
   Wpaść w niełaskę u bogini szczęścia. — *Brz.*
5. Na szczęście ci patrzają, co z tobą przestawają. — *Adam Czachrowski.*
6. Nie boli nie mieć szczęścia do ludzi, ale boli, gdy je mają ludzie niegodni. — *A. Fre.* 11, 242.
7. On śpi, a samo szczęście po nim łazi.
8. O szczęście się lęka, a w nieszczęściu pragnie końca; zawsze źle. — *A. Fre.* 11, 245.
9. O to szczęście łaję, że mniej godnych bogaci, a godnym nie daje. — *W. Koch. Fr.* 7.
10. Staw się szczęściu prętem. — *Chrość. Łuk.*
    Bądź nieugięty tak w szczęściu, jak w nieszczęściu. — *Brz.*
11. Szczęścia i nieszczęścia bilans aż po śmierci. — *A. Fre.* 11, 253.
12. Szczęście, jak powietrze: nie chwycisz, a jest wszystkiem i we wszystkiem. — *A. Fre.* 11, 232.
13. Szczęście jednych nadyma, drugich zmiękcza. — *Knap.*
14. Szczęście krzywo patrzy na wysokiego stanu osoby. — *Furm.*
15. Szczęście z nieszczęściem spół grają, ludźmi jak kostką rzucają. — *Lot. gol. B.* 8.
16. Trzech rzeczy trzeba do szczęścia: nie chorować, nie kochać, nie myśleć. — *A. Fre.* 11, 253.

17. W szczęściu po gardło brodzi, jemu siedm kłosów jedno ziarno rodzi. — *Zab.*
18. Wszyscy się tam garną, przy kim szczęście jest. — *Petr.*
19. Wszyscyśmy szczęścia naszego kowale.— *Pot. Syl.*
    Por. u Adal. N. 17.
20. Za szczęściem się udawaj, za powodem, z wiatrem, z wodą miło płynąć i sporo. — *Knap.*

Szczęśliwy.

Nikt, póki żywy, nie jest szczęśliwy.
...za to po śmierci robak w nim wierci. — *Dod. humoryst.*
Por. u Adal. N. 3.

Szczodrobliwość.

Nieszczodrość daje, ale mniej niż przystoi i kiedy nie przystoi. — *Petr. Et.*

Szczodry.

1. Kto szczodrzejszy, wygrywa. — *Klob.*
   Kto smaruje, ten jedzie. — *Brz. gm.*
2. Na szczodrych miara, na skąpych kara.— *Bratk.*

Szczupak.

Chwal szczupaka ogon, a u karpia głowę. — *Gołęb. Zw.*
Por. u Adal. N. 6.

Szczygieł.

Tyle tego, jak w szczygle sadła. — *Opal. Sat.*
Por. u Adal. N. 1.

Szczyt.

1. Kto bez szczebli stanie w szczycie, ten szczebli nie znajdzie, kiedy schodzić będzie musiał. — *A. Fre.* 11, 255.
2. Mrowiska szczyt za ostry zesuwa się, a za płaski się zapada. — *A. Fre.* 11, 216.
3. Szczyt kopca nie szczyt góry, ale i z niego spaść można. — *A. Fre.* 11, 234.
4. Trudno na szczyt się dostać, trudniej na nim się ostać, a najtrudniej z niego schodzić. — *A. Fre.* 11, 246.

Szeląg.

1. Lepszy szeląg z intraty, chociaż jest miedziany, niż pieniądz złotostępliny ale pożyczany. — *J. Kras.*
2. Pierwszy szeląg schowany, co się w grosz pomnożył, ten grunt milionowej fortuny założył. — *I. Kras.*

Szeptać.

Kto się na co czuje, mniema, aby o nim wszyscy szeptali. — *Rej. Zw.*

Szermować.

Nie szermuj, gdy nie umiesz; wydasz się z fortelu i nabędziesz wzgardy. Lepiej w dobrem mniemaniu zostać, żeby cię zacz miano; kto nie może pokazać możności, niech przynajmniej pokrywa niemożność. — *J. Bocz. Or. pol.* 302.
Por. u Adal. N. 2.

Szewc.

1. Coby to był za szewc, coby na jednem kopycie wszystkim ludziom buty robił? — *Ld.*
2. Inszy szwiec, inszy kuśnierz, choć oba ze skóry, ten rzemieniem, tamten futrem stare łata dziury. – *Pot. Arg.*
3. Mówiąc o szewcu, powinno się mówić wprzód: „najsłodsze imię Jezus“, a potem szewc. — *Mon.*
4. Nie chwalą szewca, który wielki but na małą nogę robi. — *Erazm, Jęz.*
5. Szewc chodzi w najgorszych butach. — *Pot. Wac.*
   Por. u. Adal. N. 8.
6. Szewcze! nie wyżej kopyta. — *Knap.*
   Por. u Adal. N. 2, 14 i 15.
7. Szewczyk, kuśnierczyk, rymarczyk, gdy się ubierze w bławaty, porzuciwszy szydło, igłę, dratwę, a przywiąże się do szabli — rozumie że szlachcic. — *Mon. War.*
8. Na złej szkapie brodu próbować, na zły talar grać, do szturmu chalastrę puszczać, nierozum. — *Knap.*
   Por. u. Adal. N. 4.

Szkatuła.

1. Nie trzeba szkoły, mogą być z szkatuły wszystkie natury i szczęścia tytuły. — *Pot. Jow.*
2. Panicz niby czuły nie tak się do niej wdzięczy, jak do jej szkatuły. — *Tręb. S. M.*

Szkło.

Zimne szkło, choć w niego gorzałki nalejesz. — *Pot. Jow.*

Szkoda.

1. Czyja szkoda, niech tego djabli wezmą.
   Por. u Adal. Nr. 3.
2. Głupi, kto po szkodzie radzi o przygodzie. — *Gór. Dw.*
3. Każdy rad z cudzej szkody szuka zysku. — *Pilch. Sen.*
4. Łotr złotem, wilk połyska sierścią z cudzej szkody. — *Nar. Dz.*
5. Małą szkodą zbyć się większej stoi więc za korzyść; lepiej zmoknąć, niżeli utonąć. — *J. Bocz. Or. pol.* 299.
6. Próżne to ludzkie wywody, żeby szkodą nie zwać szkody. — *J. Koch. Fr.*
7. Słodkie jagody z cudzej szkody. — *A. Fre.* 11, 252.
8. Szkoda jest dwojaka, pana i dworaka, kiedy pański prowent z karbu wyjdzie, a wnet. — *Kal. krak.* z r. 1735.
9. Większa szkoda z wędy utraty, niż korzyść z obłowu. — *A. M. Fre.* 35.

Szkodzić.
Kto zaszkodzić może, boją się go, choć nie szkodzi. — *Min. Ryt.*

Szkoła.
1. Gdzie chłodno i głodno, szkoła pusta. — *A. Fre.* 11, 215.
2. Musisz sam wprzód być w szkole, nim ją będziesz uczył. — *Pot. Arg.*
3. Pospolicie w szkole, w łaźni, w karczmie i w kościele, — co ksiądz, co kanonik, pan, panicz, różnicy nie wiele. — *Dwór.*
Por. u Adal. N. 10.
4. Szkołą dzieci straszyć głupstwo. — *Żegl.*
Ej, chłopcze, poszlę cię do szkoły, będziesz tam ćwiczony. — *Mon.*
Por. u Adal. Nr. 6.

Szlachcic.
1. Cztery herby ma mieć szlachcic. — *Radaw. Pr. szl.* 16.
.... są też u nich cztery: *ambitio*, *libido*, *contemptus legum*, *rapina*. — *Tamże.* (r. 1614).
Ma mieć cztery herby t. j. tak ojciec, jak matka jego mają być po obojgu swoich rodzicach herbowni.
2. Dziś tylko ten szlachcic dobry, co ma dobra. — *Jag.*
3. Głupia szlachta! Zatem nie idzie, aby mądrą była nieszlachta. — *A. Fre.* 11, 215.
4. Jedzie szlachcic na siwej szkapie, chustkę ma w kieszeni, a z nosa mu kapie. — *Kuj.*
Facecja na drobną szlachtę
5. Nie ze krwie cnota, ale z cnoty krew się szlachecka mnoży. — *Rad. Pr. szl.* 20.
6. Pieśni ludowe milczą o nadużyciach szlachty, a pieśni ludowe są najpewniejszą historją. — *A. Fre.* 11, 258.
7. Urodzenie z ludzi dobrych i zacnych jeszcze szlachcicem prawym nikogo nie czyni. — *Radaw. Pr. szl.* 20.
8. Wiemy to wszyscy, iż najdzie szlachtę buczną, choć niema roli, ledwo płachtę. — *Żar.* 171.
9. Znieś wszystkie rzeki na herb, jeśliś ladacznica, chłopeś, gbureś, nie ujdziesz, wierz mi, za szlachcica. — *Pot. Wac.*

Szlachectwo.
1. Do szlachectwa grosza, jak do barana bobra, trzeba; dziś tylko szlachcic dobry, co ma dobra. — *Jagod.* 42.
2. Mówią: król mi szlachectwo konferował; to ty szlachectwo twe od króla masz, a nie od cnoty? — *W. Koch. Fr.* 11.

Sznur.
1. Iść za sznurem, a nie za sznur ciągnąć. — *Pam. N.*
T. j. prawa się trzymać, nie zaś go naciągać. — *Brz.*
2. Sznur na siebie kręcić. — *Mich. Wisz.*
T. j. samemu sobie szubienicę stawiać; winę i karę na siebie ściągać. — *Brz.*
3. Wszystkich na jeden sznurek. — *Opal. Sat.*
.... na jedną gałąź. — *Brz.*

Szpak.
Szpak choć mały ale głowiasty; toż samo człowiek, jeśli z główką. — *Oss.*

Szpetne.
Co szpetnego, to i złego; im gorsze koła, tem bardziej skrzypią. — *Glicz. Wych.*
Por. u Adal. N. 1.

Szpieg.
Szpiega zawsze około szyji swędzi. — *Brz. gm.*

Szpilka.
Szpilki nie było gdzie wetknąć.
Taki ścisk, tłok, tłum ludzi. Gdyby szpilkę rzucić z góry, nie doszłaby do ziemi. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 4.

Sztuka.
1. A to sztuczka i kawałek! — *Brz.*
Filut, szczwany lis. — *Brz.*
2. Sztuką barany tłuką.
Est modus in rebus.
Por. u Adal. N. 12.
3. Sztuk, co dobrze nie umiesz, nigdy nie pokazuj. — *Jabl. Ez.*

Szukać.
1. Gdzie nie szukamy, tam najprędzej znajdziemy. — *Brz.*
2. Nie znajdziesz lepszego, byś go ze świecą szukał. — *Knap.*
Por. u Adal. N. 15.
3. Ognia w wodzie szukać. — *Smotr.*
Słońca z świeczką szukać. — *Pot. Zac.*
4. Szuka, a prosi Boga, żeby nie znalazł.
Szukaje, szukaje, a prosyt Boha, szoby ne zdybaw. — *Kolb. Chełmskie*, 23.
Na rozlazłego, szukającego czegoś niezdarnie.
5. Szukać dziury w całem. — *Brz.*
Upatrywać wad, których niema.
6. Szukać wczorajszego dnia, kiedy już minął. — *Kal. krak.* z r. 1735.
Por. u Adal. N. 13.
7. Ty zająca szukasz, pies potraw tatarskich. — *Biel. Myśl.*
T. j. ścierwa.

Szukający.
Szukającemu tysiąc dróg, uciekającemu jedna. — *Pot. Wac.*

Szuler.
Gdzie skończy szuler, nikt nie zgadnie, za nisko albo za wysoko. — *A. Fre.* 11, 233.

Szum.
1. Gdzie dużo szumu, mało rozumu. — *A. Fre.* 11, 217.

2. Najwięcej ludzi za szumem idzie, jak ptak za stadem. — *Pot. Arg.*
Za szumem iść. Z wodą, z falą płynąć. — *Brz.*

Szumieć.
Póki kto szumi, póki kto jest panem, póty życzliwość, póty pełno chluby. — *Kniaź. P.*

Szwagier.
Na zająca z szwagrem, na niedźwiedzia z bratem. — *Pot. Syl.*
Por. u Adal. N. 2.

Szwajca.
Nawet króle przez samo serce złota szwajca kole. — *Pot. Zac.*
Por. u Adal. t. w.

Szyć.
Jeden szyje, drugi porze; inny zbiera, inny orze. — *Kn.*
Por. u Adal. N. 3.

Szydło.
Nie dadzą się ukryć: szydło w worze, miłość i kaszel. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 5.

Szydzić.
Kto z drugich szydzi, sam się potem wstydzi. — *Knap.*; *Rys.*

Szynkarz.
Szynkarskiej łaski to: daj, daj, nie traci, ale się i tam słodko pije, gorzko płaci. — *Jag. Gr.*

Ściana.
1. Daj ci Boże zdrowie ściana, jak nie wypijesz ty, to wypiję sama.
2. I ściany miewają uszy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.

Ścieżka.
Omijaj śliskie ścieżki, bo dwa przeciw jednemu, upadniesz. — *A. Fre.* 11, 227.

Ściskać.
Nie każdy, co ściska, prawdziwie lubi. — *Zab. Ld.*
Por. u Adal. N. 1.

Ślad.
Czasem zajęczy ślad prowadzi do niedźwiedziego barłogu. — *Niez.*
Z ross? bo Niez. przytacza to z Bułharyna „Dymitra Samozw.“ 1830 1—182.

Śledź.
Bywaj zdrów, holenderski śledziu! — *Brz.*
Adieu Fruziu!
Wszystko przepadło.
Por. u Adal. N 1.

Ślepy.
1. By kretowie ślepi na swe występy, a na cudze ostrowidzowie. — *Sekl.* 27.
2. I ślepy nawet, gdy ciska nawiasem cały dzień, nie masz dziwu, że trafi w cel czasem. — *Pot. Arg.*
3. Między ślepymi zezowaty królem. — *Ld. Brz.*
Między głupimi półmędrek. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 10.
4. Ślepy czasem dalej ujrzy. — *Knap.* 1040.
Por. u Adal. N. 15.
5. Ślepy ślepego daleko nie zaprowadzi. — *Nar. Hist.*
Por. u Adal. N. 18.

Śliwa.
Śliwy, ogórki, melony i dynie kto nieostrożnie jada, febrą ginie. — *Gołęb. Zw.*

Ślub.
Rezultatem każdego ślubu jest jedna kobieta więcej, jeden mężczyzna mniej.

Śmiać się.
1. Jak ten głupi, który się zawżdy śmieje, tak i ten nie bardzo mądry, który nigdy. — *Kras. List.*
2. Niech się śmieją do woli, równo to los dzieli; przyjdzie czas, gdy się i z nich ludzie będą śmieli. — *Kras. Sat.*
3. Ot, ja się z tego śmieję, bo mi się widzi śmiesznem wszystko, co się dzieje. — *Min. Ryt.*
4. Śmiać się z drugich — jestto ton wielkiego świata. — *Kras. Gos.*
5. Śmiej się zewnątrz, a nie czuj ni kropli wesela. — *Kal. gosp.*
6. Uśmiał się do rozpuku, że poczciwego sąsiada obrzucono błotem. Poczekaj, przyjdzie kolej i na ciebie, wesoły abonencie. — *A. Fre.* 11, 244.
7. Wszystkiemu się śmiać — głupich, niczemu się śmiać — zdumiałych. — *Eraz. Rot.*

Śmiałek.
Śmiałek przed czasem wykrzyka, a w rzeczy samej truchleje. — *A. M. Fre.*

Śmiałość.
Śmiałość drogę sobie ściele. — *A. Fre.* 11, 217.

Śmiały.
1. Śmiały bez przeciwnika. — *Knap.*
2. Śmiałym szczęście sprzyja. — *Oss.*
Por. u Adal. N. 4.

Śmiech.
1. Gdy śmiech w zwyczaj przechodzi, fałszu lub głupoty dowodzi. — *A. Fre.* 11, 215.
2. Jednemu do śmiechu, drugiemu do zdechu. — *Rys.*
Por. u Adal. N. 11.
3. Śmiech, kaszel i miłość w domu się nie ukryją. — *Niez.*
4. Niktby nie uwierzył ile tam śmieci z dna rzeki wypływa, gdy ją burza zamąci. — *A. Fre.* 11, 240.

Śmierć.

1. Cóż na tem choć z marmuru, kto w grobie zależe, gdy jak grafa tak chłopa śmierć równo dosięże. — *W. Koch. Fr.* 122.
2. Gdy cię chuda z kosą śmierć przydybie, idź, mówi, zkądeś wyszedł, stary grzybie. — *Mon. War.*
3. I uciekającemu śmierć drogę zajdzie. — *Zab.*
   Por. u Adal. N. 66.
4. Jakim kogo fortuna opuszyła pierzem, jednako śmierć oskubie pawia z nietoperzem. — *Pot. Wac.*
5. Komu się umrzeć nie chce, żadna śmierć nie będzie mu do smaku. — *Knap.* 356.
   Por. u Adal. „Umrzeć“ N. 5.
6. Komu śmierć obiecana, umrze i na piecu. — *Pot. Arg.*
7. Kto się śmierci boi, temu ona zawsze w oczach stoi. — *Past. F.*
8. Niech go śmierć pozdrowi.
9. Niech sobie o śmierć nikt głowy nie suszy, co ma być krukom, ryba ani ruszy. — *Żegl.*
10. Nie dmij nieboże, śmierć na cię noże ostrzy i strzały, nie będziesz cały. — *Ł. Baran. Lut.* 490.
11. Nie pomogą złote purpury, kiedy śmierć weźmie w swoje pazury. — *Kolb. Mazow.* 1, 89.
12. Nie wtenczas do wyroku, kiedy straszliwa śmierć przy boku. — *Kolb. Mazow.* 1, 89.
13. Nie z łopatą, z zegarkiem śmierć chodzi i z kosą, jej dosyć ściąć, niech inni do mogiły niosą. — *Pot. Jow.* 12.
14. Nieznośną krzywdę śmierć czyni w tej mierze, że człek po śmierci nic z sobą nie bierze. — *Bratk. T.* 1.
15. Nie życz — przyjdzie śmierć sama. — *Pot. Syl.*
16. Nikt cię od smierci nie zbawi. — *Lot gol. B.* 12.
17. Ni prośbą, ni okupem śmierci nie odprawisz. — *Ld. Brz.*
18. Pamiętaj na śmierć, a nie zgrzeszysz.
    Por. u Adal. N. 40.
19. Po człeka śmierci robak w nim wierci.
    Ob. p. w. „Szczęśliwy“
20. Siedzi śmierć na żelaznym zydlu, wsparta na rydlu. — *Nar. Dz.*
21. Śmierci leźć w ksieniec nie zwykł, chyba szaleniec. — *Pot. Arg.*
22. Śmierci nie wzywaj, nie szukaj, sama przyjdzie. — *Knap.* 1070.
    Por. u Adal. N. 55.
23. Śmierci w kłopotach wzywamy, gdy przyjdzie, drzwi zamykamy. — *Knap.*
    Por. u Adal. N. 58.
24. Śmierć a śmierć; mało na tem, gdzie lub jako cię pogrzebią. — *Knap.*
25. Śmierć dziatki czy dziadki mknie, jak się nawiną. — *Bratk. Oss.*
26. Śmierć, jak gbur kosą trawę, młodych, starych wali. — *Stryjk.*
27. Śmierć nie o czapkę puszcza, ani o suknią, ale o ludzie. — *Rej. Żyw.*
    Puszcza = rzuca kości, gra. — *Brz.*
28. Śmierć nie przebiera.
    Por. u Adal. N. 75.
29. Śmierć nie zna złota, ni drogiej purpury, mknie po jednemu, niby z kojca kury. — *J. Kochan.*
30. Śmierć wszystkich porówna.
    Por. u Adal. N. 92.
31. Śmierć z kosą swoją tam nie idzie, gdzie proszą, idzie gdzie się boją. — *Pot. Arg.*
32. Śmierć z przygodą społem chodzą, wyroki za sobą wodzą. — *Lib. Sen.* 5.
33. Tak świeccy, jak prałaci, wszystkim śmierć równo płaci. — *Kanc. Gd.*
34. Ten godzien od śmierci chłosty, który wielu znajom wiera, sobie nieznajom umiera. — *Bardz. Fr.*
35. Zgubiony to i już czart w sidła swe pęta, co śmierć widząc przed sobą, na nią nie pamięta. — *J. Bocz. Or. pol.* 311.

Śmieszność.

1. Bywają smieszności godne szacunku. — *A Fre.* 11, 240.
2. Śmieszność śmieszności biczem; jej szczypiąca chłosta częstokroć tam poradzi, gdzie rozum nie sprosta. — *A. Fre.* 3, 274.

Śnieg.

1. Niech cię śnieg zapruszy!
2. Niech cię zimny śnieg spali na gorącym lodzie! — *Kuj.*

Śpichlerz.

Milej sercu. wdzięczniej oku, brać z śpichlerza, niż z łotoku, — *Hor. Sat.*
Lepiej z pola, niż z wody. — *Brz.*

Śpieszność.

Śpieszność rzadko kiedy na dobre wychodzi. — *Kras. Pod.*

Śpieszyć się.

Im się kto bardziej śpieszy, tem rychlej skończy. — *Opal. Sat.*
Por. u Adal. N. 4.

Śpiewać.

1. Cudnie, kiedy śpiewa; cudniej, kiedy przestanie. — *Knap.*
2. Kto nie może śpiewać, ten krzyczy, byle go słyszano. — *J. I. Kr.* 25, 110.
3. Nieźle pośpiewać sobie czasem gwoli w pracy, w ucisku, lub kiedy co boli, — *Zab.*

4. Niżej teraz śpiewa. — *Knap.*
Cienko śpiewa, spuścił nos na kwintę, stracił fantazję. — *Brz.*
5. Śpiewa po niewoli, choć go serce boli. — *Knap.*
Por. u Adal. N. 11.
6. Umieją śpiewać, pląsać, stroić się wytwornie, mleć językiem i strzelać oczami niesfornie. — *Przyb. R. U.*

Śpiewak.
Ledwie nie wszyscy śpiewacy, pijacy. — *Chmiel.*

Śpiewanie.
Śpiewanie biedę truje, wesołość troski słodzi. — *Bag. Kr. i Gór.*

Śrzeniawa.
Niech Azja ma Paktol, Egipt Nilem słynie, dość że w Polszcze Śrzeniawa złotym piaskiem płynie. — *Kal. krak. z r. 1735.*
Herb Lubomirskich.

Świadek.
Idź precz, bo byłeś świadkiem mojej klęski. — *A. Fre.* 11, 224.

Świat.
1. Ci, co w targ się z światem udają, cień tylko próżny chwytają. — *Lot gol. B.* 11.
2. Gdy prędko nasze zmykają lata, więc trzeba wcześnie używać świata. — *Zabł.*
3. Gdzie spojrzysz po świecie, błoto albo śmiecie. — *A. Fre.* 11, 257.
4. Jedno na świat, drugie w dół. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 10.
5. Jeżeli cię świat uwodzi, na pewną zgubę twą godzi. — *Lot gol. B.* 11.
6. Kiep świat i my na nim. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 15.
7. Kto pierwszy na świat, pierwszy ze świata. — *Zab.*
8. Kto świat z pozoru zacz waży, i sam się zwodzi i drugie w tenże błąd uwodzi. — *Lot gol. B.* 4.
9. Larwę swą, świecie, fałszywą zdejm tylko a weźmij prawdziwą; każdy się tobą wnet zbrzydzi, chyba ten nie, co nie widzi.
10. Na czem świat stoi.
Bóg wie jak, na wszystkie sposoby.
11. Na świecie, jak na dworze: inny zbiera, inny orze. — *J. M.*
Por. u Adal. N. 21.
12. Na świecie, jak na dworze: raz ciepło, drugi raz chłodno. — *Brz. gm.*
Por. u Adal. N. 21.
13. Na świecie, jak na jarmarku: lepiej się ten sprzeda, co się przecenia, niż ten, co się niedocenia. — *A. Fre.* 11, 217.
14. Na tym tu świecie jednego leczą, a drugiemu dzwonią. — *Rej.*
Por. u Adal. N. 26.
15. Niechaj ten raczej na świecie nie żyje, kto tylko na nim je darmo i pije. — *Narusz.*
16. Nie z tego świata wszystkiego zapłata. — *A. Fre.* 11, 221.
17. Pan jesteś szelmą? — Wiem o tem. Ależ świat?! — Świat mnie takim zrobił. — *A. Fre.* 11, 249.
18. Pół świata skacze, a drugie pół płacze.
19. Pytaj tych, co świat dźwigali, sami też przy czem zostali? Niech się nikt na tem nie myli: wiatr gonili, wiatrem żyli. — *Lot gol. C.* 3.
20. Siano to i trawa wszystka chwała świata tego. — *Radaw. Pr. szl.* 19.
21. Świat chce być oszukiwanym, niechże się oszukuje. — *Tet. Ld.*
22. Świat chorób szpital plugawy, giełda rozterków i wrzawy. — *Lot gol. B.* 6.
23. Świat ci daje wielkie włości, góry złote i lubości. Aż w najlepszą pójdź na mary, patrz, jak płonne jego dary. — *Lot gol. B.* 11.
24. Świat — jabłko żółcią nadziane. — *Lot gol. B.* 4.
25. Świat, jak syrena śpiewa, a jak niedźwiadek jad wlewa. — *Lot gol. D.* 1.
26. Świat, jeśli w obiad częstuje, przy wetach pewnie cię struje. — *Dar. Lot gol. B.* 5.
27. Świat labirynt powikłany, po którym w koło chodzimy i w gęstwie nędzy błądzimy. — *Lot gol. B.* 10.
28. Świat łatwo sobie z tym przykrzy, który począł sobie z nim przykrzyć. — *Zab.*
29. Świat nakoniec wszystek tak zepsieje, że trzeba sądnego dnia będzie. — *Opal. Sat.*
30. Świat na miejscu nie stoi.
31. Świat się kończy.
Koniec świata.
32. Światu poświęcił kokosz, Bogu zgniłe jaja. — *Kulig.*
33. Świat zchytrzał bardziej, niżeli zmędrzał. — *Star.*
34. Świat z dziecka nie wyrasta; coraz to nowych trzeba mu zabawek. — *A. Fre.* 11, 234.
35. Świat z wierzchu ma kęs ozdoby, przepaści wewnątrz i groby. — *Lot gol. B.* 5.
36. Ten świat, jak makowy kwiat — dziś żyjesz, jutro gnijesz.
37. Tobie na twe lata trzeba poprzestać świata. — *J. Kochan.*
38. Wiatrem i dymem nadziany, musi świat lekkim być zwany. — *Dar. Lot.*

39. Zbytek, rozkosz, próżnowanie, zazdrość, chciwość, oszukanie, uciechy, żarty, biesiady, te światu panują rady. — *Lot gol. B.* 9.
40. Zekpial świat, trzeba go poprawić. — *Dzwon. Stat.*
41. Że samołówką prawdziwą jest ten świat, ci niech przyznają, co we łzach po nim pływają. — *Lot. gol. C.* 3.

Światło.
Lepsze światełko tlejące, niż jaskrawy ulotny płomień. — *A. Fre.* 11, 232.

Świeca.
1. Jakby świecę zgasił.
Wszystko się skończyło.
2. Świecą pieca nie rozgrzeje. — *A. Fre.* 11, 245.
3. Trzasnął go w papę, aż mu świeczki w oczach stanęły. — *Brz.*
....aż mu się w oczach zaświeciło.
Por. u Adal. N. 6.

Świecić.
Byle świecić! byle świecić! — a głupiec nie wie, że z niezgrabnej iluminacji zgubny często bywa pożar. — *A. Fre.* 11, 253.

Świerzbieć.
Mnie to ani świerzbi ani boli. — *Brz.*
....ani ziębi, ani parzy.

Święty.
1. Świętym miejscom i osobom daj pokój. — *Knap.*
2. Świętym świeczki stawiają. — *Rej. Ap.*
3. Święty, tylko go w ramki oprawić. — *Brz.*

Świnia.
1. Daleko paś świnie od ogrodu. — *Kn.*
Por. u Adal. N. 45.
2. Dobrze świni w błocie pyskać. — *Pot. Jow.*
3. Dobrze, że świnia rogów niema, boby wszystkich kłuła. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 6, 9 i 20.
4. Gdy sobie człowiek zbytecznie podbraży, to po łacinie raz *u*, *ss* dwa razy. — *Bratk. D.* 4. 6.
T. j. sus, po łac. świnia, czyli świnią się robi.
5. Gdzie dziura w płocie, tam świnia w robocie. — *A. Fre.* 11, 220.
6. Jak czyja uroda: świni pomyje, kapłanowi woda. — *Bratk. T.* 3.
7. Jak się świnia w proso wsadzi, i kij na nią nie poradzi. — *M. Pawl.*
8. Jużci świnia nie dla ucha. — *Pot. Wac.*
Że kwiczy nieprzyjemnie. — *Brz.*
9. Nie za panie bracie świnia z pastuchem.
Por. u Adal. N. 52.
10. Świnia rada w błocie gmerze. — *A. M. Fre.*
Por. u Adal. N. 41.

T.

Tabaka.
Kto tabakę zażywa, nie obejdzie się bez chustki. — *Ld. Brz.*

Tabakiera.
Tabakiera bez tabaki, to samo co głowa bez rozumu a wesele bez pieniędzy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 1.

Tablica.
1. Będziesz ty jeszcze stał z tablicą! — *Brz.*
T. j. pod pręgierzem. — *Brz.*
2. Jeszcześ się na tablicy abecadła uczył, kiedy ja już byłem człowiekiem. — *Oss. Wyr.*
Jeszcześ był smarkaczem.
3. Mógłbyś jeszcze chodzić z tablicą. — *Wad. Dan.*
Do szkoły.
4. Z tabliczką mu za nim chodzić. — *Oss. Wyr.*
Partacz, fuszer w porównaniu z drugim.

Taczka.
1. Oj pójdziesz do taczek! — *Brz.*
Do kryminału.
2. Każdy swoją taczkę pcha.

Tajdajdum.
Śliczne tajdajdum za 15 groszy.

Tajemne.
Niemasz nic tak tajemnego, coby się z czasem nie wyjawiło. — *Rej. Post.: Leop.*
Coby nie wyszło, jak oliwa na wierzch.

Tajemnica.
1. O tej tajemnicy wiedzą już i woźnicy. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.
2. Z tajemnic się nie łatwo komu zwierzaj. — *Kn.*
Por. u Adal. N. 4.

Tak.
Tak, nie tak. — *Łup. A.* (1599 r.).
T. j. czy tak, czy owak, niechże jakoś będzie.

Taki.
Taki na takiego, nie godzien lepszego. *Kol. dziec.* 2, 11.

Takt.
1. Trafić komu w takt. — *Ld. Brz.*
T. j. w myśl czyją.
2. Zbić kogo z taktu. — *Brz.*
Zbić go z jednochody; pomieszać mu szyki.
3. Zmylić takt. — *Ld. Brz.*
Podrwić głową, pokpić sprawę.

Talar.
Kto swe talary w gęste kupki składa, ten mądre wiersze składa, świat posiada. — *Bratk.*

Talerz.
Z talerza żyć. — *Brz.*
Z tego, co na talerzu zostanie.
Z cudzego talerza żyje. — *Oss. Wyr.*
Patrzy, gdzie się z komina kurzy.

Tam.
1. Ani mnie tam, ani mnie sam, w takiej jestem niewoli; kręcę się, niby piskorz lub pijawka w soli. — *Żegl. Ad.*
Por. u Adal. N. 1.
2. To tam, to sam się kręci. — *P. Kochn.*

Tandeta.
Tandety są względem sukni, co cmentarze względem ludzi. — *Zab.*
Niewłaściwie, mówi *Brz.*, prędzejby nazwać legatem bogatego dla uboższego. — *Brz.*

Taniec.
1. Ci, co w tańcu przodują, skrzypkom płacą. — *Haur, Sk.*
2. Cóż za dziw, że w nocy człek we dnie spracowany w taneczku wyskoczy. — *W. Koch. Fr.* 8.
3. Nie staję do tańca, gdzie nie po mojemu grają.
4. Nieszpetnego mu tańca zagrał. — *Ld. Brz.*
Zadał mu gracko. — Skroił mu kurtkę. — Pomieszał mu szyki. — Zbił go z jednochody. — *Brz.* — Zadarł mu boku.
5. On nie do tańca.
Niezgrabny, niezręczny. — *Brz.*
6. Taniec nie wielka robota: kto nie umie, to wielka (duża) sromota. — *Kuj.*
Por. u Adal. N. 6.
7. Trudno tego do tańca ciągnąć, kto nie rad skacze. — *Rej. Żyw.* 95.

Tanio.
Da on taniej. — *Brz.*
W znaczeniu moralnem: spuści z rezonu, ustąpi.
Nie da taniej jeno jak w targu.

Tańcować.
1. Jeździli tańcować, a przyszło biedować.
2. Musisz tak tańczyć, jak ci zagrają. — *Zab.*
Rus. Skaczy wraże, jak pan każe.
Por. u Adal. N. 5.

Taras.
Nie taras czyni sromotę, ale występek. — *Modz. Baz.* 341; *Ld.* 5. 601.

Targ.
1. Jak na targu. — *Ld. Brz.*
Gdy w towarzystwie wszyscy naraz mówią. — *Brz.*
2. Jak w targu, z wszystkimi się brata. — *Birk.*
3. Już po targu. — *Ld. Brz.*
Stało się. — Już klamka zapadła. — Szperka po barszczu. — Musztarda po obiedzie. — Chrzan po sztuce mięsa. — Lekarstwo po śmierci. — Po mszy do kościoła świece gasić. — *Brz.*
4. Kto nie był na targu, nie wie co po czemu. — *Sanoc.*
Chto ny buw na torzi, tot ny znaje szo po czomu. — *Kolb. Pokucie*, 3, 180.
5. Nie masz z czem na targ. — *Ld. Brz.*
W kąt z tem. — *Brz.*
6. Nie wykrzykuj, póki targ. — *Kn.*
Nie mów hop, aż przeszkoczysz.
Nie śpiewaj aleluja, aż po Wielkiej nocy. — *Brz.*
7. Ostatnim targiem. — *Ld. Brz.*
Ostatnią ceną, ostatniem słowem. — *Brz.*
8. Pierwszego targu się trzymaj. — *Rys.*; *Kn.*
Por. u Adal. N. 2.
9. Targ jeszcze nie litkup. — *Ld. Brz.*
Jeszcze to nie ślub. — Myśl jeszcze nie uczynek. — Może być jeszcze i tak i siak. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 4.

Targować się.
1. Targuje się, jak żyd o konia. — *Ld. Brz.*
Por. u Adal. N. 10 i 13.
2. Targuj się, chceszli kupić tanio. — *Alb.*

Targowisko.
Nie jeden z targowiska szedł na szubienicę. — *Lot. Zac.*

Tarkotać.
Wiele tarkocze, mało ujeżdża. — *Ld. Brz.*
Więcej puku, niż huku. — Więcej dymu, niż ognia. — Więcej ryka, niż mléka. — *Brz.*

Tata.
Dobra rada tatuniowa. — *Papr. Kol.*
Słuchaj rad ojcowskich. — *Brz.*

Tatar.
1. Głodny, nic nie dostał na wieczerzę. Tatary mu się przyśnią. — *Dykter.*
2. Mali być co złego, na tatary z niem. — *Kn.*
Niech idzie na mary, na cztery wiatry. — *Ld.—Brz.* objaśnia to przysłowie źle drugim: jeśli wisieć, to za obie nogi. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 6.

3. Obejdzie się tatarskie wesele bez korowaja. — *Brz.*
Rzecz niepotrzebna, bez której będzie można się obejść.
Por. u Adal. N. 9.
4. Pojmałem Tatara.— Wiedź-że go. Nie da się. — Puść-że. Już-ci bym puścił, a on mnie trzyma się. — *Wójcicki, T. II.* 39.
Por. u Adal. N. 12.
5. Tatarzyna goniąc, jakby też kto motyla po powietrzu gonił. — *Listy St. Żółk.* (r. 1504) str. 42 (347).
6. Wiatry siecią zagarniać, łapać Tatarzyna, wspaczonego uczyć raka niech krok prosty niesie i t. d. — *Kw. i ow.* 282. (*Józ. Minas. Rytmy i pisma St. Żółk.* str. 347).

Tchórz.
1. Często tchórz tchórza straszy. — *Oss. Wyr.*
Zając straszy żaby. — *Brz.*
2. Czuć zdaleka tchórza. — *Oss.*
3. Dziś tchórz ostrożnym się zowie, a żmindak oszczędnym. — *Ld. Brz.*
4. Gdzie się dwóch tchórzów zetrze, ciężkie Mospanie powietrze. — *A. Fre.* 11, 234.
5. Gdzie tchórze, tam i zdrajca. — *A. Fre.* 3, 202.
6. Jeśliś tchórz, czapkę włóż. — *Brz.*
Włóż na uszy, żebyś nie słyszał strzelania. — *Brz.*
7. Tchórzem trąci. — *Ld. Brz.*
Tchórze dymki puszcza. — *Brz.*
Popuszcza ze strachu w portki. — *Brz.*
8. Tchórz się chlubi, że kłótni nie lubi. — *A. Fre.* 11, 234.
9. Zwyczajny tchórz uciecze, a chłop dobry zginie. — *Pot. Wac.*

Teka.
Jeszcze mu za nim z teką do szkoły chodzić. — *Teat. Ld.*
Mniej wie od niego. — *Brz.*
Jeszcze mu z teką do szkoły chodzić. — *Ld.*
Smarkacz, młodzik, nieuk. — *Brz.*

Testament.
Testament jeszcze nikogo nie umorzył.

Tędy.
1. Nie tędy go wiedli.
2. Wywijał się tędy i owędy. — *Ld. Brz.*

Tknąć.
Tknij go jeno, poznasz co jest. — *Kn.*
Uderz w garniec, dźwięk go wyda. — *Brz.*

Tłomok.
Tłomoczki sznurować. — *Pot. Syl.*
Wybierać się w drogę.

Tłuc się.
Tłucze się, jak mara po piekle. — *Rys.*
Por. u Adal. „Marek" N. 3.

Tłuszcza.
Z tłuszczy większa zawada, niż pomoc. — *A. M. Fre.* 39.

Toczyć się.
Toczy się komu. — *Brz.*
Wiedzie się, powodzi się. — *Brz.*
Wielekroć się panu najlepiej toczy, tylekroć się poddanym najgorzej dzieje. — *Kosz.*

Tomasz.
1. Niewierny Tomasz.
Por. u Adal. N. 3.
2. Tak Tomasz obłysieje, jako i pan Michał. — *Bies.*

Tonący.
1. Tonący brzytwy się chwyci. — *Dowhal.*
2. Tonący, ratując się, wiotchą chwyta trzcinę. — *Ld. Brz.*

Torba.
Pójść z torbami. — *Ld. Brz.*
Zubożeć, zejść na żebraka.

Towar.
Każdy swój towar chwali.
Por. u Adal. N. 3.

Towarzystwo.
1. Towarzystwo z mądremi mądrym czyni, towarzystwo z głupiemi mądrego głupim nie czyni. — *Kn.*
Z jakim kto przestaje, sam się takim staje.
2. Wesołe towarzystwo lichą ucztę okrasi. — *Gm. Brz.*

Towarzysz.
1. Połączmy biedy nasze, nie wiem kto to pisze, ale i wisieć milej mając towarzysze. — *Zab. Zabl.*
2. Towarzysza wiernego, życzliwego, doświadczonego — przebieraj ostrożnie.— *Wójc.* 4, 96.
Por. u Adal. N. 4.
3. Towarzysz raz uznany, prawda słałszowana, nie wpadną w pierwszą klubę żona ślakowana. — *Żabcz.*; *Wójc.* 4, 218.
Por. u Adal. N. 5.
4. Z jakim się kto towarzyszem braci, tego obyczajów nabędzie postaci. — *Kochw.*

Tracić.
Jaka to jest rzecz sprosna, gdy kto traci marnie; także iście nie lepsza, gdy wszystko w kąt garnie. — *Rej. Wiz.*

Trafić.
Trafił swoj na swego, jednooki na ślepego. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 9.

Trapić.
Wspominać miło, co kiedyś trapiło. — *Kn.*
Por. u Adal.

Trawić.
Trawi, jak kaczka, jak struś. — *Kn.*

Trawnik.
Lepsze trawniki ojczyste, niż wrogów ogrody. — *T. Ostasz.*

Trąbić.
1. Dopóty nie zatrąbisz, dopóki nie zadmiesz.
2. Wszyscy w jedną trąbę trąbią.
T. j. jedno mówią.
Por. u Adal. N. 2.

Trefność.
W trefności jak nauki tak i mistrza niemasz, bo się z tem człowiek urodzić musi. — *Gór. Dw.*

Trębacz.
Nie kpij trębacz z sztorcisty. — *Dzwon. St.*
Sztorcista = co gra na sztorcie.

Trocha.
Głupstwo wielkie na trochę wiele kłaść. — *P. Kochn.*
Dla bagateli wiele ryzykować.

Tromtadrata.
Nie zbawi świata tromtadrata. — *Estr. na obert.*

Tron.
Siedzi na tronie, jak pies na ogonie.— *Ret.*
Por. u Adal.

Troska.
Wolnemu trosk i ciężkiej prace ściele makowe sen materace. — *Zab.*

Trucizna.
1. Trucizna tak samo szkodzi ze złotego jak z glinianego kubka.
2. Znaczniejsza trucizna w łyżce, niż w półmisku. — *Pot. Arg.*
Widocznie, a także silniejsza. — *Brz.*

Trunek.
1. Gdy się trunkiem zaleje głowa, wtenczas najlepiej płyną słowa. — *Żegl.*; *Kn.*
Por. u Adal. N. 1.
2. Nie uważaj na naczynie, tylko czy trunek dobry w nim płynie. — *Brz.*
3. Nie zły przy żalu trunek, nie taki który obrzydle przemienia człowieka w bydle; taki jednak co ochoczy, wzmaga, cieszy, a nie mroczy. — *Kras. List.*
4. Trunek jeno dobry daj, o kubek srebrny mało dbaj. — *Kn.*
Por. u Adal. N. 6.
5. Zbytek trunków napełnia głowę dymem. — *Zab.*

Trup.
Albo trup, albo nieboszczyk.
Por. u Adal. N. 1.

Trwoga.
1. Gdzie największa bywa trwoga, wtenczas bywa ratunek od Boga. — *Żapis w Kal. krak.* z r. 1735.
2. W trwodze ratunek w nodze.
Por. u Adal. N. 2.

Trząść się.
Trzęsie się, jak luterska wiara. — *Lud. Kuj.*
T. j. ledwo się trzyma, rozlatuje się.

Trzcina.
1. Burza trzcinę zegnie, a dęba wywróci. — *Zab.*
2. Trzcinę zegnie burza, ale jej nie złamie. — *Zab.*

Trzeba.
1. Komu czego trzeba, szafuje opatrznie.— *Dowhal.*
Por. u Adal. N. 3.
2. Na jednego, co wyrzekł: trzeba, trzystu potem powie: trzeba było. — *A. Fre.* 11, 250.

Trzepałkowska.
Panna Trzepałkowska. — *Brz.*
Gęba jej się nie zamyka. — *Brz.*

Trzewik.
1. Darmo ci świat szeroki, kiedy ci trzewik ciasny. — *Ld. z kroac.*
2. Piękny trzewik widzisz, a nie wiesz, gdzie mnie gniecie. — *Kn.*
Por. u Adal. N. 5.
3. Trzewik na nodze większy krok myli, a zaś ciasny gniecie. — *Mon.*

Trzeźwy.
1. Co trzeźwemu na myśli, to pijanemu na języku.
Por. u Adal. N. 1.
2. I najtrzeźwiejszy pijany czasem z targu wraca. — *Oss. Wyr.*
Okazja czyni złodzieja.
Niem. Gelegenheit macht Diebe.
Por. u Adal. N. 2.

Trzos.
Więcej, niż głowa z ręką, dokazują trzosy. — *Pot. Arg.*

Trzy.
Nie umie trzech policzyć (zliczyć).
Por. u Adal. N. 1.

Trzymać.
1. Trzymać się czego, jak w wilczej jamie słupa. — *A. M. Fre.*
Jak pijany płotu nogami i rękami. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 21.
2. Trzymaj, coś złapał. — *Ld. Brz.*
Żart. gdy się komu co złego dostanie, chociażby zle było, np. zła żona. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 11.
3. Trzymajmy się, nie dajmy się. — *Brz.*

Tuz.
1. By też miał leniwy i trzy tuzy, pewnie wygra na grzbiet guzy. — *Rej. Zw.*

2. Gdzie tuzy, tam i guzy. — *Brz.*
3. Już teraz tuzem jeździć, lub kwatrem, lub dryją tylko tym przynależy, co żebracko żyją. — *Pot.; Gołęb.*
4. Ma tuza i dzwonki na łbie. — *Teat. Ld.*
   Guzy i szramy. — *Brz.*
5. Na co ruszać tuza, gdy można szóstką zabić. — *A. M. Fre.*
6. Tuzem jeździć. — *Ld. Brz.*
   W parę koni. — *Brz.*

Twarowski.
Tak sprawiedliwie robił. jak Twarowski (Dobosz). — *Wójc. Stare Gawędy T. II.* str. 142.
Por. u Adal.

Twarz.
1. Każdego z własnej twarzy poznać można, czy chytra w nim jest postać, czyli też pobożna. — *Antyk.*
2. Na co metryki, na co kalendarzy? Liczby wydają lat zmarszczki na twarzy. — *Min. Ryt.*
3. Twarz bezemcha milej się gładkiej tyka twarzy, twarz szczecinna nie tak się w całowanie darzy. — *Gaw. Siel.*
4. Twarz skraszona rumieńcem, policzek nadobny, róży, w śnieżyste mleko rzuconej, podobny. — *Zab.*
5. Znać głupią twarz i u psa. — *Ostr.*

Ty.
Z tobą jak bez ciebie. — *Sanoc.*
Tyle znaczysz albo poradzisz, jakby cię nie było.

Tyć.
Lepsze tyć, niż nic.

Tygrys.
Tygrys nie kuny lecz tygrysy rodzi. — *Zbyl.*

Tył.
Kto tył podaje, tego gonią. — *Ezop.*

Tyniec.
Kto ma Tyniec, Mogilany, ten się liczy między pany. — *Wójc. Kurpie*, 1, 102.

Tyran.
1. Każde żyjątko ma w sobie zaród tyrana. — *A. Fre.* 11, 228.
2. Tyran boi się swoich poddanych; strach nad nim panuje. — *Bardz. Fr.* 12.

Tysiąc.
Ma w sobie wszelką godność, kto tysiącem kinie. — *Papr.*

Tytoń.
Kto tytoń pali, zażywa tabakę — robi komin z ust, a z nosa kloakę. — *Z. Pau.*

Tytuł.
1. Co mi po tytule, kiedy nic niema w szkatule. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 1.
2. Najpiękniejszy tytuł bez intraty jeść nie da. — *Mon.*
   Por. u Adal. N. 2.
3. Tytuł próżny, gdy czczo w szkatule; kiedy kto dłużny, co po tytule? — *Kras. Luty.*

U.

Ubić.
Co ty ubijesz, to ja na palcu upiekę. — *Goł. Zab.*

Ubogi.
1. Czemu ubodzy zdrowi, bogaci słabiuchni? Więcej żyją z apteki, aniżeli z kuchni. — *J. Koch. Fr.*
   Por. u Adal. N. 6.
2. Gdy ubogi za bogatą idzie, białogłowa pojmuje męża, nie mąż żonę. — *Petr.*
3. Jeden nic dobrego urągał się z ubogiego, za co mu ten odpłacił, mówiąc: nie ubogich ale złoczyńców wieszają. — *Brz.*
4. Ktoby rad chciał ubogiego wspierać, ten nie może; a ktoby mógł, ten nie chce. — *Teat. Ld.*
5. Kto ma litość nad ubogim, błogosławiony będzie. — *Ł. Baran. Wien.* 62.
6. Najprędzej ubogi uboższego wspomoże. — *Brz.*
7. Od ubogich swoi i obcy stronią, jak od trędowatych. — *J. I. Kr.*
8. Ubogi a żebrak, to jedno. — *Kn.*
   Szarada: pierwsza drugą dowiedzie, dlaczego całe w biedzie. — (Że brak). — *Brz.*
9. Ubogiemu prosiątko drogie. — *Rys.*
   Por. u Adal. N. 33.
10. Ubogi, jak mysz w kościele.
    Por. u Adal. N. 45.
11. Ubogi nie przebiera. — *Kn.*
12. Z ubogiego i koszulę zdzierają. — *Pot. Arg.*

Ubogo.
Chociaż ubogo, ale chędogo. — *Brz.*
Por. u Adal.

Ubóstwo.
1 Ubóstwo jest jako trąd, który łatwo przylega, a wyleczyć się z niego trudno. — *J. I. Kr.* 2, 24, 2.

2. Ubóstwo złodziejstwa pokrywka. — *Kn.*
Por. u Adal. N. 12.
3. W ubóstwie żyć, to samo, co biedę klepać. — *Ld. Brz.*

Ucho.
1. Było tam tego po uszy. — *Ld. Brz.*
Do syta, obficie.
2. Co jednem uchem usłyszysz, niech drugiem wypadnie. — *Biał.*
3. Dla tego mamy dwie uszy, a jedne usta, abyśmy więcej słuchali niż mówili. — *Budn. Ap.*
4. Dobry znak, świerzbi mię ucho. — *Kn.*
Usłyszę co przyjemnego.
5. Nie zobaczysz tego, jak ucha swojego.
6. Opuścił uszy, niby mieszek szocki.—*Brat.*
Szocki v. szkocki, kramarski.
Por. u Adal. Nr. 10.
7. Położył uszy po sobie i czmychnął jak zając. — *Gm. Brz.*
Poszedł, jak pies wodą zlany, wziąwszy ogon pod siebie. — *Brz.*
8. Puścić uszy na targ. — *Brz.*
Podsłuchiwać.
9. Wielkie uszy u gnuśnego, małe u chytrego. — *Brz.*
Por. u Adal. Nr. 17.

Uciecha.
Uciechy na godzinę, a biedy do śmierci. — *Sanoc.*
Odm. Uciechy trzy miechy.

Uciekać.
1. Kto ucieka, nie mam go za człeka. — *Kol. dziec.* 17, 11.
2. Kto ucieka, nie zwycięży. — *Zab. Zabł.*
3. Uciekać nie grzecznie, ale pożytecznie.— *Sanoc.*
Por. u Adal. N. 9.
4. Uciekać, śmierci nie czekać.
5. Uciekali, a nikt ich nie gonił. — *Sk. Kaz.*

Uczeń.
Jaki uczeń, taki obywatel. — *Brz.*

Uczepić się.
Łatwiej się uczepić, niż odczepić. — *Brz.*

Uczony.
1. Nie będziesz uczony, jeśli się uczyć nie będziesz. — *Radaw. Pr. szl.* 23.
2. Uczony a głupi, latarnia bez świecy. — *A. Fre.* 11, 236.
3. Uczony, ale nie nauczony. — *Brz.*
Niedouczony, półmędrek.
4. Z uczonych jeden krzesła, drugi kozy się dopisze. — *Oss.*

Uczucie.
1. Nieraz uczucie rozsądkowi plon wytrąca. — *A Fre.* 11, 224.
2. Uczucie, które się zdradza, idzie na łup ludzi. — *J. I. Kr., Brühl.* 397.

Uczyć się.
1. Kogobyś uczył, a sam nie wiele umiesz. — *Kal. krak.* z r. 1735.
2. Którzy się niedouczą, lub przeuczą — szkodliwsi, niż prostacy. — *Min. Ryt.*
Por. u Adal. N. 10.
3. Nie ucz tych, co lepiej umieją. — *Dict. des prov.* 1, 64.
4. Ucz się: na starość, jakbyś znalazł.
5. Za ścianą się uczył. — *Kn.*
Por. u Adal. Nr. 21.

Uczynić.
1. Kto nierychło uczynił, długo nie chciał. — *Górn.*
2. Uczyń z ochoty, co masz uczynić z musu. — *Min. Ryt.*

Udać się.
1. Jak się uda — w miech, jak się nie uda — w śmiech.
Russ. Jak sia udast', to w mich, jak sia nie udast', to w śmiéch. — *Niez.*
T. j. w pierwszym razie schować, w drugim oddać, co się wzięło, obróciwszy to w żart.
2. Udał się, jak z koziej nogi trąbka.

Udry.
Udry na udry, niech się też ręce babskie trzęsą na chłopskie kudły. —*Bud. Kuj.*

Ufać.
1. Nie ufaj, tylko sobie. — *Jak. Baj.*
2. Zanadto jesteś zawsze mego zdania, abym ci mógł ufać. — *A. Fre.* 11, 250.

Uginać się.
Nie złamie tego, co się ugina, ale zdeptać można. — *A. Fre.* 11, 221.

Ukarać.
Insza ukarać, insza rozdraźnić. — *A. M. Fre.* 13.

Układać.
Wielu się pięknie układa, a w ich sercu skryta zdrada. — *Jak. Baj.*

Układność.
Ty każdemu w skromności zachowaj się w mierze, wiesz, że wszędzie układność wielkie czynsze bierze. — *Rej. Wiz.*

Ukłon.
1. Bardziej szkodzą obłudne ukłony, niż prawdziwe oddalenie. — *A. M. Fre.* 99.
2. Przykrzejszy ukłon, niż niepowitanie.— *A. M. Fre.*
....Osoby nieprzyjaznej.
3. Ukłon nic nie kosztuje. — *Brz.*
4. Ukłon niski fałszu blizki. — *A. Fre.* 11, 218.
5. Wszystko rośnie na świecie, tylko ukłony coraz niższe się stają. — *Żół. Mom.* 36.

Ul.

Zamiast pokoju dmuchnął w ul roju.— *Zab.*

Biedę sobie zaczepił.

Ulica.

Ulica mu za ciasna. — *Teat. Ld.*

Kaczki zagania.

Ułan.

1. Jaki to ułan, co stojąc przy osiodłanym koniu, nie wsiądzie na niego.

Tłomaczenie się rozpustników.

2. Ułana ostrogi grzeją.

Umarły.

1. Nie ruszajcie umarłych; każdy z nas ma swoje kwamkwam. — *Pot. Jow.*
2. Nikt z umarłych jeszcze nie wrócił. — *Kn.*

Por. u Adal. N. 14.

Umieć.

1. Kto przestaje na tem, co umie, wielki jest nieuk. — *Pilch. Sen.*
2. Nie umieć, niema grzechu, ale wielkim błędem udawać, że się umie, czego się nie umie. — *A. Fre.* 11, 221.
3. Umie pacierz z mamką. — *Kn.*

Por. u Adal. Nr. 23

Za panią matką. Nic nie umie.

Umizgać się.

Bije ojciec, bije mać, nie każą się umizgać; a my sobie w kąciku, szacher macher po cichu. — *Brz. z Z. Ps.*

Umor.

Na umor co czynić. — *Pilch. Sen.*

Na zabój, do upadłego. — *Brz.*

Umotać się.

Umotał się, jak kot w zgrzebiach. — *Rys.*

Umrzeć.

1. Długo żył, ale prędko umarł.
2. Kto święcie żyje, święcie umrze. — *Ld. z słow.*
3. Kto umarł, ten żył kiedyś. — *Gór. Sen.*
4. Nie strach umrzeć, ale strach umierać. — *A. Fre.* 11, 219.
5. Umarł, tylko zapomniał się przewrócić. — *Brz.*

Facecja. — *Brz.*

6. Z smakiem umiera, kogo swoi płaczą.— *Morszt.*
7. Źle umrzeć nie może, kto dobrze żyje.— *Radaw. Pr. szl.* 50.

Umycie.

Na umycie go wodyby zabrakło. — *Sk. Kaz.*

Wielki zbrodniarz.

Umykać.

1. Trudno nam przedtem umykać, co wszystkich zwykło spotykać. — *Kn.*

T. j. przed śmiercią.

2. Umyka, jak gdyby kto prochy pod nim zapalił. — *Pot. Zac.*

Upaść.

Lepiej raz upaść, niźli wisieć bez ustanku. — *Pot. Arg.*

Upić się.

Wybij klin klinem, upij się dziś winem. — *Brz.*

Upiec się.

Nie upieczeć się to łatwo. — *Kn.*

Nie ujdzie ci to płazem.

Upity.

Ja mniemam, iż upitym lepiej leżeć, niż zabitym. — *Brz.*

Upokarzać się.

Kto się zbytnio upokarza, rzadko bez nieszczerości. — *Lub.*

Uporny.

1. Gdzie upornemu słuszności nie staje, rad gniewem dokłada. — *J. Bocz. Or. pol.* 306.
2. Na upornego nie masz racji, tylko „musisz" inaczej nie łam głowy, nie poradzisz. — *A. M. Fre.* 62.

Por. u Adal.

Upór.

1. Jeśli w złym uporze zostajesz, nieboże, bardziej sobie szkodzisz, gdy sam się nie sądzisz. — *Kal. krak.* z r. 1735.
2. Na upór niema plastra. — *A. Fre.* 11, 214.
3. Upór każdej dobrej sprawie nieprzyjaciel i cnocie przeszkadza. — *J. Bocz. Or. pol.* 306.
4. Żydowski upór. — *Falib.*

Upuszczone.

Już to zginione, co raz upuszczone. — *Teat. Ld.*

T. j. okazja dobra nie wraca.

Uraza.

Urazy podobne są do wrzodu: powoli się zbiera, potem z lada okazji przepuknie. — *J. Bocz. Or. pol.* 308.

Urazić.

1. Gdy kogo ciężko urazisz, od siebie odrazisz. — *Chmiel.*
2. Kto się zbyt wystrzega urazić, nie rad prawdę rzecze. — *A. M. Fre.* 31.

Urban św.

Na Urbana chwile jakie, to i lato będzie takie. — *Brz.*

Por. u Adal. N. 4.

Uroda.

1. Gdzie uroda, tam i smaka. — *Niez.*
2. Nie da ni mydło ni woda, czego nie dała uroda.

Por. u Adal. N. 4.

3. Od urody do urody lecą złej chciwi swobody. — *Zab.*

4. Urąpność (uroda) czyni często z mężczyzny niewieście serce. — *Ob. Gram. brosz. N. 1620 str. 2, w Bibl. Jag.*
5. Uroda, gdy w długie lata się zawodzi, traci cenę, zawsze jej cokolwiek odchodzi. — *Bardz. Tr.*
6. Urody dość, acz serca mało. — *Kn.*
   Por. u Adal. N. 16

Urodna.

Któraż urodna, by nie była pyszną? — *Jabł. Ez.*

Urodzaj.

Na mały urodzaj coć po wielkim gumnie? — *Pot. Jow.*
Wielka stodoła, a w niej cztery kopy.

Urodzić się.

1. Co się krzywe urodzi, krzywe zginie.— *Brz.*
2. Co się pod słońcem urodzi, prędko zarazem odchodzi. — *Lib. Sen.* 5.
3. Co się urodzi łyso, łyso zginie. — *Jabł. Ez.*
   Por. u Adal. Nr. 2.
   Wady przyrodzone — niepoprawione.
4. Jeden człek zabić może tysiąc ręką srogą, a urodzić jednego ledwie dwoje mogą. — *W. Koch. Lir.* 9.

Urząd.

1. Bez godności na urzędzie jak gdy świnia za stół siędzie. — *Żar.* 124.
2. Być na urzędzie jest powinność starania, nie rozkoszowania; pomocy, nie zaszkodzenia; żądzy, nie swej woli; poprawy, nie pogorszenia. — *A. M. Fre.* 93.
3. Kto kupuje urząd, sprzedaje sprawiedliwość. — *Klon. War.*
4. Nie urząd męża, ale mąż urząd zdobić ma. — *Kn.*
   Por. u Adal. N. 7.
5. Urząd sobie kupił, aby co dał wyborcom, na drugich wyłupił. — *Klon. Wor.*
6. Żadnej przymówki taki mieć nie będzie, co się sprawuje dobrze na urzędzie.— *Żar.* 158.

Urzędnik.

1. Nie kraj dla urzędnika, ale urzędnik dla kraju. — *Brz. z J. M.*
2. Rzadki ptak doskonały urzędnik. — *Sk. Kaz.*
3. Urzędników często odmieniać dobrze.— *Kn.*

Urznąć.

Co on urznie, wróbel uniesie. — *Kn.*
T. j. zły robotnik.

Usiąść.

Usiąść na ziemi i nogi spuścić.

Usta.

1. Kto, słowa tworząc, usta sznuruje, ten co złego uczyni. — *Kosz.*
2. Usta (zwykle) to mówią, czego w sercu pełno. — *Sk. Kaz.*

Ustawiczność.

Ustawiczność wszelka ciężka. — *Kn.*

Ustąpić.

Precz mi z drogi!... albo ja ci się ustąpię. — *A. Fre.* 11, 234.

Uszlachcić.

Toż to go uszlachcił.

Uśmiech.

Ciągły uśmiech w twarzy wszystko lekceważy. — *A. Fre.* 11, 218.

Uśmiechać się.

1. Uśmiecha się, jak szczur do słoniny.
2. Uśmiechnęła się, znak, że zezwala. — *Kn.*

Uwidzieć.

Mało, a nieuwidzicie mnie i zasię mało, a ujrzycie mnie. — *Sekl. Jon.*
Z Ewangelji. Żart o ludziach, którzy nie posiedzą długo na jednem miejscu. — *Brz.*
Za maluczko mię ujrzycie, a za maluczko mię znów nie ujrzycie. — *Brz.*
Tu był, tu go niemasz. — *Brz.*

Uwierzyć.

1. Chromego czekać trzeba, nim co uwierzysz. — *Kn.*
2. Wtenczas dopiero uwierz, jak ci kulawy wiadomość przyniesie. — *Brz.*
   Nie bądź tak łatwowiernym.

Uwięznąć.

Uwiązł, jak kobyła w błocie.

Uzda.

1. Mieć uzdę, a konia nie mieć.
   Znaczy: nie mieć tego, co potrzeba. — Nie być w należytej sile, lub bez siły.
2. Uzda słaba, czółno przebrane, rożen drewniany, nie długo służą. — *Rys.*
   Por. u. Adal.

Użyć.

1. Jeśliś mądry, używaj, póki czas na dobie. — *Petr. z Hor.*
2. Użył, jak ksiądz kawy. — *Ret.*
3. Używa, jak bernardyński wieprz w pomyjach. — *Gm.*

Używanie.

Najlepsza rzecz częstem używaniem przyje się. — *A. M. Fre.* 101.
Por. u Adal. N. 2.

W.

Wada.

1. Każdy ma swoje wady; na tem cała sztuka, kto je zręcznie utai i widzów oszuka. — *Zabł. Zab.*
   Por. u Adal. N. 6.
2. Każdy rad swoje wady upatruje z boku. Prędzej się źdźbło postrzeże w cudzem oku. — *Teat. Ld.*
3. Kto nie zna swojej wady, niech się powadzi z sąsiady. — *Kn.*
   Por. u Adal. N. 7.
4. Mała często wada piękną rzecz ohydzi.— *Kn.*
   Por. u Adal. Nr. 5.
5. Patrzysz na swoje wady oślep i bez szpary, a chętnie w przyjaciołach szlakujesz przywary. — *Zab.*
6. Próżność to śmiechu godna i gruba prostota, chcieć sprzedać swoje wady, jako w worze kota. — *Jabł. Tet.*

Wadzić się.

1. Dwaj się wadzą, a trzeci porwał. — *Kn.*
   Por. u Adal. Nr. 2.
2. Rad się wadzi i na guz goni. — *Glicz. Wych.*

Waga.

Tylko przez wagę wchodzim w powagę. — *ub. Brz.*
Przez osobistą wartość.

Walka.

Na sprawcach wszystka moc walki zależy, bo gdzie tych niemasz, wszystko się wspak jeży. — *Rej. Zw.*

Wał.

Nie wały ludzi, ale ludzie wałów bronić powinni. -- *A. M. Fre.*

Warchoł.

Warcholny nie ma czasu wesołego, zawżdy w kłopocie plecie się myśl jego.— *Rej. Zw.*

Wart.

Nie wart łyżki pyszki (kaszy) ani pieczonej wszy. — *Gm. Kuj.*
Por. u Adal. N. 18.

Ważyć.

Kto nie waży, ten mało co ma.
Por. u Adal. N. 1.

Wąs.

1. Nie chcę tego, co komu z wąsa spadło.— — *Kn.*
   Czego kto inny nie chciał.
   Na tobie, nieboże, co mnie już nie może.— *Ld. Brz.*
   T. j. nie smakuje.
2. Nie da sobie na wąs siąść. — *Tward. J. N.*
3. Wąs rudawy, włosy na głowie czarne, chytrego oznaczają człowieka. — *Teat. Ld.*

Wątpienie.

Wątpienie rodzi pytanie. — *Kn.*; Wójc. 4. 69.
Por. u Adal. N. 2.

Wątroba.

1. Mieć co do kogo na wątrobie. — *Brz.*
   Mieć do kogo ankor. — *Brz.*
2. Wątrobę chłodząc, strzeż się zaziębić żołądka. — *A. M. Fre.*
   Strzeż się wpaść z deszczu pod rynnę.

Wąż.

1. Bywa z węża drjakiew; złe często dobremu okazję daje. — *A. M. Fre.*
2. Węża w sitowiu szukać. — *Ld. Brz.*
   Wilka z lasu wywoływać. — Guza szukać.
3. Węża za nadry chować. — *Błaż. Set. przyp. E.* 3.
   ....Kto nierozsądnie złemu dobrze czyni, jeśli mu się złe odda, sam się niechaj wini; bo się złemu ludzkością dobry nie zachowa, węża tylko za nadry na swoje złe chowa.—*ib*
   Por. u Adal. N. 3.

Wciągnąć.

Byle się wciągnąć. — *Żegl. Ad.*

Wczoraj.

Co mnie wczora, to tobie dziś. — *Bud. Apf.*

Wczorajszy.

Alboż to ja wczorajszy?! —- *Brz.*
Nie dzisiejszy ja, ani wczorajszy. — *Gm. Brz.*
Przyjaźń nasza nie wczorajsza. — *Kras. Pod.*

Wdać się.

Głupstwo, mogąc czego ujść, w to się wdawać. — *Siekl.*

Wdowa.

1. Wdowa z dziećmi bez pieniędzy, jako miech łatany bez igły a gumno bez płotu, nie wiele pożytku przyniosą. — *Rys.*
   Por. u Adal. N. 12.
2. Wdowie pokrzywy jeść warzyć, a kijem ją poszyć. — *Wójc. Niew.* 118.

Wdowiec.

Każdy wdowiec to jak pies od owiec.— *Gm.*

Wdzięczność.

1. Ciężarem wdzięczność, kiedy wierzycielem łotr. — *A. Fre.* 11, 221.
2. Kto w wdzięczność uwierzy, łbem w ścianę uderzy. — *A. Fre.* 11, 239.

Wdzięczny.

Kto czego wdzięczen, tego zataić nie umie. — *Mijak. Kok. Przemowa* 2.

Wdzięczyć się.

Wdzięczy się (umizga się), jak gęś w kobieli. — *Rej.*

Wdzięk.

Więcej wdzięku, niż brzęku. — *Brz.*
O pannach urodnych, lecz bez posagu. — *Brz.*

Wełna.

1. Być w lepszej wełnie. — *Zab. Ld.*
2. Kto cudzej wełny szuka, wraca często kroć ostrzyżony. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.
3. Więcej mu idzie o wełnę, niż o owce. — *Biel. S.*
   Nie o was, lecz o wasze!
   Por. u Adal. N. 6.

Wenus.

1. Nie wierz Wenerze, bo cię wypierze. — *Ł. Baran. Lut.* 401.
2. Nikt nie potrafił z Wenerą na świecie; Salomon mądry, a z nią zgłupiał przecie. — *Ł. Baran. Lut.* 401.

Wesele.

1. Będę na twoim weselu.
   Mówi się, udeptawszy kogo w nogę.
2. Co to za wesele, co go tylko dwa dni? Gdyby było tydzień, toby było ładniej. — *Gołęb. Lud.*
   Wzięte w narzeczu małorus. — *Brz.*
3. Dzisiaj wesele i dziś zmówiny, często w pół roku bywają chrzciny. — *Bratk.*
4. Jeden dzień wesela, całe życie smutku.
   Por. u Adal. N. 5.
5. Po weselu płacz. — *Kn.*: *Brz.*
   Por. u Adal. N. 12.
6. Trzy dni zachodu, a dzień wesela. — *Gm. Brz.*
   Por. u Adal. N. 5.
7. Wesele skrzydła gotuje: ledwie go tkniesz, ulatuje. — *Lib. Sen.* 6.

Wesołość.

Rzeczy jako rzadkie tak najprzyjemniejsze: wesołość i kompanja bez lekkości; powaga, statek i przystojność, byle bez pychy; a łagodność bez obłudy, przywary; prostota bez głupstwa, mądrość bez wyniosłości i przekęsywania, moc i potęga bez swej woli. — *J. Bocz. Or. pol.* 306.

Wesoły.

1. Bądźże wesoły: mądrość jest wesoła, odgania mozoły. — *Jabl. Tel.*
2. Kto nie wesół, niech nie skacze, komu bieda, niechaj płacze. — *Teat. Ld.*
3. Kto wesoły, ten młody.
4. Wesół, gdy drudzy płaczą. — *Kn.*
   Człowiek złośliwy, bez serca. — *Brz.*

Wesz.

Wsadzić komu wesz za kołnierz. — *Gm. Brz.*
Powiedział mu złą wiadomość. — *Brz.*

Wet.

1. Wety czasem lepsze niż obiad. — *Kn.*
   Por. u Adal. Nr. 1.
2. Wet za wet, darmo nic nie masz; ty ludzi obmawiasz, a ludzie ciebie nawzajem. — *Zab. Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.

Węch.

1. On ma spiritum wąchale. — *Ld. Brz.*
   Wąchalitas.
2. Węchem się nie najesz. — *Kn.*
   Por. u Adal. p. w. „Wąchać“

Węda.

1. Gdy połkniesz, już trudno zedrzeć ci się z wędy. — *Lot. Zac.*
2. I dobra wędka czasem zamiast pstrąga złapie żabę. — *A. Fre.* 11, 221.
3. Mieć złodzieja na wędzie. — *Pot. Syl.*
   Złapać go na gorącym uczynku.
4. Wyprawił go z wędką na lisy. — *Brz.*

Wędzidło.

1. Dopinał swego przez figle i sidła, lecz blizko kresu pękły mu wędzidła. — *Pot. Arg.*
   Płynął, płynął, a przy brzegu utonął. — *Brz.*
2. Gdzie zbyt ostre wędzidła i batóg za długi, tam woźnica niezgrabny albo konie narowiste. — *A. Fre.* 11, 228.
3. Jednym wędzidła przybierać, a drugich zacinać trzeba. — *Pot. Arg.*
4. Wędzidła na kogo gryźć. — *Pot. Arg.*
   Zębami zgrzytać, pienić się z gniewu, ze złości.

Węglarz.

Rychlej się ubruka każdy między węglarzami, niżli między kaflarzami. — *Rej. Apf.*

Węzeł.

Dać komu węzeł, albo co na węzeł. — *Ld. Brz.*
Nawiązanie.

Wianek.

Stanie to za różany wianek. — *Rys.*
Dobry czyn stanie za modlitwę. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.

Wiara.

1. Bez wiary niema siły. — *A. Fre.* 11, 231.
2. Co władyka, co patrjarcha, to wiara. — *Birk.*

3. Jednaki zysk przynoszą: wiara odszczepiona, żyto u Indów, twierdza na lodzie zrobiona. — *J. Bocz. Or. pol.* 277.
4. Lepsza wiara doznana, niźli co się rodzi. — *Gaw. Siel.*
   Dawna, doświadczona.
5. Niby to, a nie to — wiara nie fanatyzm, duchowieństwo nie religia. — *A. Fre.* 11, 215.
6. Tyle szelmostwa na tym świecie, że tylko wiara strzeże człowieka od samobójstwa. — *A. Fre.* 11, 216.
7. Wiara łut, okpisz funt. — *A. Fre.* 11, 253.
8. Wszystkich ludzi na świecie powszechna przywara, że najlepsza, co się w niej porodzili, wiara. — *Żegl. Ad.*; *Pot. Arg.*
9. Żyć z kobietą na wiarę. — *Tward. Misc.*
   W nieślubnym związku. Gm. Na psi kontrakt.

Wiarować się.

Co masz później żałować, lepiej się tego wiarować. — *Kn.*; *Brz.*

Wiatr.

1. Ciężko jest przeciw wiatrowi iść, przeciw wodzie płynąć, ale ciężej z próżnego wiadra pić. — *Ld. z chorw.*
   Por. u Adal. N. 2.
2. Idź sobie na cztery wiatry, a na piąty szum! — *Kolb. Chelms.* 1, 31.
3. Kto się wiatrem karmi, nie utyje. Nie bądź Chamaleontem, któremu z wiatru pokarm. — *J. Bocz. Or. pol.* 300.
   Por. u Adal. N. 8.
4. Kto wiatrem służy, temu dymem płacą. — *Ld. Brz.*
   Por. u Adal. N. 9.
5. Lecieć równo z wiatrem. — *Teat. Ld.*
   Piorunem, z ptakiem, z wiatrem w zawody.— *Brz.*
6. Póki wiatr wiatrem, wichrzyciele wichrzyć będą. — *A. Fre.* 11, 255.
7. Temu z uśmiechem wieje, temu wiatr się wścieka. — *Zab.*
   Jednemu los się uśmiecha, drugiego pogrąża.
8. Wiatr nie sieje, blask nie grzeje. — *A. Fre.* 11, 231.
9. Wiatr w polu. — *Boh. Kom.*
   Miejsca nigdzie nie zagrzeje.
   Tu był, tu go niemasz.
   Włóka, włóczęga. — *Brz.*
10. Za ten wiatr co wieje.
    Niewinnie.
11. Z wiatrem przeminie pamiątka twoja.— *Rej. Post.*
    I pies po nim nie zawyje. — *Brz.*

Widno.

1. Tak widno, że szelągby znalazł.
2. Tak widno, że szpilkęby znalazł.
3. Widno wszystko, jak na talerzu. — *Brz.*

Wiecha.

1. Cieszyła się wiecha, że wysoko stoi. — *A. Fre.* 11, 231.
2. Wiecha bez wina i piwa, tytuł bez rzeczy, szkatuła bez pieniędzy. — *Brz.*

Wieczerza.

1. Po długiej często stęka żołądek wieczerzy, chceszli lekkim być na noc, zmniejsz liczbę talerzy. — *Min. Ryt.*
2. Wieczerza bez żartu, jaje bez soli. — *Pot. Jow.*

Wieczerzać.

Skąpo wieczerzać, hojnie na obiad jeść. — *Petr.*

Wieczność.

1. Gryzie czas wszystko, nie zgryzie wieczności. — *Bar. Lut.* 4.
2. Wszystko głupstwo w porównaniu z wiecznością.
   Używa się w sensie żartobliwym.

Wieczór.

1. Schylam ja się do wieczora: już ja nie ten, com był wczora. — *Karp.*
2. Skończyły się, luba, wieczory.

Wiedeń.

Ratuj Wiedeń i chrześcijaństwo.
   Słowa wyrzeczone przez posłów cesarskich do Jana Sobieskiego, używane przysłowiowo w odpowiednich okolicznościach, szczególniej przez karciarzy.

Wiedza.

Człowiek z dzikiego stał się towarzyskim za pomocą wiedzy i pracy. — *Skar. roz.* 31. *z F. Krup.*

Wiedzieć.

1. I ty cyt i ja cyt, wiemy na się oba.— *Opal. Sat.*
2. Nic nie wie, kto nic nie słyszał. — *Oss. Wyr.*
3. Nie każdy wie, kto (co) za nim stoi. — *Alb.*
4. Nie wiem bogate słówko, wiele nim zamkniesz, wiele zbędziesz. — *J. Bocz. Or. pol.* 304.
5. Nie wiemy, jaki kołek fata strugą. — *Jabl.*
   Jaki los nas spotka. — *Brz.*
6. Nie wie, na którym świecie jest. — *P. Kochn.*
   Jest bez pamięci.
   Por. u Adal. N. 18.
7. Quis scit, co w trawie (za górą) piszczy (piszczyt).
   Por. u Adal. N. 25.
8. Tak nic nie wiem (o tem), jak nie wiedziałem, kiedy mnie matka na świat wydawała.

9. Wie on, gdzie pieprz rośnie. — *Brz.*
Wie, jak trawa rośnie.

Wiek.

1. Był nie modny, lecz dobry wiek stary.— *Zab.*
2. Inszy wiek, insze prawo. — *Kras. List.*
Por. u Adal. N. 1.
3. Każdy wiek ma gorycze, ma swoje przywary; syn się męczył nad książką, stękał ojciec stary. — *Kras. Baj.*
4. Późny wiek, późna jesień, wegetacja ustaje, oblicza się owoce. Rzadko jednak zbiór nadziejom odpowie. — *A. Fre.* 11, 248.
5. Tę chęć ma i kaleka, aby przedłużył wieka. — *Ł. Baran.* 1.

Wiele.

1. Czego za wiele i za często, tedy się prędko uprzykrzy. — *Rej. Zw.*
2. Czego za wiele, tego świnie nie chcą.— *Gm. Brz.*
Por. u Adal. N. 1.
3. Gdzie ich wiele, jeden drugiemu zawadza. — *Kn.*
4. Kto niewiele zakroi, małym go zbywają; kto wiele zamierzy, znać daje, że małym go nie odbyć i że swoje trzyma wysoko. — *A. M. Fre. Powt.* 5.

Wielkanoc.

1. Gdybyś do samej Wielkiejnocy gadał, to tego nie uczynię, nic z tego nie będzie.
Do sądnego dnia.
2. Mieć co innego do roboty, jak piec placki wielkanocne. — *A. M. Fre.*
Por. u Adal. Nr. 2.

Wielki.

1. Bez zazdrości żaden na świecie wielkim nie był. — *Grab. przyp.* 33, *z Kaz. hr. Dunina.*
T. j. bez wzbudzenia zazdrości.
2. Nie ten wielki, co się go ludzie obawiają; lecz ten, którego wszyscy jak ojca kochają. — *Kalendarz na r.* 1832.
3. Urósł wielki z małego. — *Kn.*
4. Wszystko wielkie za wielkim iść powinno rodem, na przekopę z wierciochem, na Wisłę z niewodem. — *Pot. Jow.*
Wierciocli = więcierz.

Wielkość.

Na tośmy wielkość poznali, aby wiedzieć, jak my mali. — *Skar. roz.* 32. *z K. Brodz.*

Wieniec.

1. I wieniec piękniejszy, kiedy przeplatany. — *Sim. Siel.*
2. Rycerstwu cel — wieniec; kto weń trafi, oblubieniec. — *Ł. Baran. Wien.* 129.
3. Są, co z wieńców stroją śmiechy, mówiąc: to niepotrzebne nad pannami wiechy. — *Jak. Łącznowolski Zwierc.* 1682.
4. Wieniec na wino, wiecha na piwo, krzyż na miód. — *Pot. Jow.*
Niegdyś oznaki szynków. — *Brz*

Wierzba.

Znają ludzie: jaka wierzba.

Wierzch.

1. Było się i na wierzchu i na spodzie.— *Gm. Brz.*
Por. u Adal. N. 1.
2. Niemasz nic tak skrytego, coby się z czasem na wierzch nie wydało. — *Birk. Chod.*
3. Nie zarazem jednym krokiem być na wierzchu ani skokiem. — *Kn.*
4. Raz na wierzchu, drugi raz na spodzie. — *Kn.*
Raz na wozie, drugi raz pod wozem.
Por. u Adal. N. 1.

Wierzyć.

1. Choćbych chciał wierzyć, drugich się wstydzę. — *Rej. Figl.*
2. Kto łatwie wierzy, wnet się w łeb uderzy. — *Rys.*
3. Kto nie chce wierzyć, niech probuje.— *Past. Fido.*
4. Lepiej być czasem zdradzonym, niż nigdy nikomu nie wierzyć. — *Brz.*
5. Niewiedzieć komu teraz wierzyć; zdrady wszędy pełno. — *Kn. Ad.*
Por. u Adal. Nr. 13.
6. Nie wierz, aż ci chromy wiadomość przyniesie. — *Kn.*
7. Wiedz, komu wierz. — *J. Koch. Fr.*
8. Wierz, kto chce. — *Kn.*
Wierz, kiedy chcesz; ja nie wierzę, wątpię. *Brz.*

Wierzynek.

Bogaty jak Wierzynek.
Nie ma już Wierzynka. — *J. U. Niemcewicz T.* 12, str. 28.

Wieszać.

1. Maszli się wieszać, to na słusznem drzewie. — *Pot. Jow.*
2. Tego będą wieszać rano, a tamtego wieczorem.

Wieś.

1. Dosyć jednej bez długów szlachciecwi wioski, taki nie wie co pozew, co kłopot, co troski. — *Pot. Jow.*
2. Dziwujesz się, iż się na wsi nie nudzę, a ja się dziwuję, że się w mieście bawisz. — *Kras. Listy.*
3. Na wsi grosz spory, swoboda większa, wczas pewniejszy, byle prawa, gościnie, miastu uczynić pokój. — *Wójc.* 4, 81.
Por. u Adal. Nr. 7.

4. Teraz spokojnie po pracach wśród wioski, czasby żyć próżnym od niezbędnej troski. — *Zab.*
5. Wsi spokojna, wsi swobodna, uszczęśliwiasz pokryjomu. — *Kras. Listy.*

Wieść.

Złe wieści mają skrzydła.

Wieść się,

Wiedzie mu się, jak żydowi na roli.
Por. u Adal. N. 6.

Wieża.

1. Czem wyższa wieża, tem rychlej upadnie. — *Rej. Ziv.*
2. Wyższej (t. j. wyżej) z wieże, a niż z domu latać. — *Błaż. Set. przyp. C.* 3.
Im kto wyższej siedzi, tym się barziej boi, gdyż dalej temu lecieć, kto na wieży stoi.— *ib.*

Wilk.

1. Bodaj ci każdą drogę wilki zastępowały. — *Lud. Kuj.*
2. Choćbyś aptekę na zaprawę obrócił, z wilka nie uczynisz daniela. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 138.
3. ....Choć się wilk na czas zatai z przyrodzeniem, orać się nigdy nie zwyczai. — *Błaż. Set. przyp. D.* 3.
4. Cyt, cyt, bo wilk przyjdzie i zje cię.— *Mon.*
Tak niańki dzieci straszą. — *Brz.*
5. Często pod owczą barwą kryją się wilcy drapieżni. — *Eraz. Jęz.*
Siedzi pod figurą, a ma djabła za skórą.
Por. u Adal. N. 114.
6. Czyś wilka zobaczył? — *Mącz.*
Ochrapiałeś? oniemiałeś?
7. Dekret uczynię takowy, coby został i wilczek przy owieczce zdrowy. — *Pawl.*
Rób (sądź) tak, aby był i wilk syty i koza (owca) cała. — *Rys.*
Abyś obom stronom spornym dogodził.
8. Dwaj sporni wilcy o się się nie kuszą, nędzne owieczki swą wełnę dać muszą.— *Rej. Ziv.*
Gdy panowie z sobą wojują, na poddanych włosy trzeszczą. — *Rys.*
9. Ho, ho, wilk rzecze: ja się jeść wyrzekam mięsa. — *Jabl. Ez.*
NB. Złapany w jamie.
10. I wilk syty i koza cała.
Por. u Adal. N. 19.
11. I wilk znalazł przyczynę, gdy chciał pożreć owcę. — *Kn.*; *Nar. Dz.*
12. Jemu za wilkiem ogon nosić.
Bo nie pości.
13. Każdy wilk, kiedy może, biedną owcę tłocze. — *Pot. Wac.*
Por. u Adal. N. 27.
14. Kiedy idziesz do wilka na uczę, weź psa z sobą. — *Ld. z Raj.*
15. Kto wilk, niech jako wilk żyje, w lisią skórę się nie kryje. — *Jag. Baj.*
16. Ma coś strasznego w sobie; musi mieć wilcze włosy między oczyma. — *Rej. Ziv.*
Podług przesądu lud. wilk swym wzrokiem człowieka omamia, oszołamia. — *Brz.*
17. Na tem sztuka, aby wilk był syty, a owca cała. — *Pot. Arg.*
Por. u Adal. N. 19.
18. Nie będzie z wilka baran, a ze psa słonina. — *Ld. Brz.*
19. Nie dość raz wilka spłoszyć od obory.— *Jabl. Buk.*
20. Nie o wodę wilkowi idzie, ale o barana. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 52.
21. Siedm lat, jak wilk gęś zjadł, jeszcze mu w brzuchu gęga.
Por. u Adal. N. 75.
22. Takci świat umie, osobliwie dzisia, wilk chwali wilka, a ryś chwali rysia. — *Bratk.*
23. Wilk chowany, żyd ochrzczony, chłop wzbogacony, wszystko to jedno. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 102.
24. Wilk, czego nie zje, zagrzebie. — *Rej. Wiz.*
25. Wilk dotąd trzyma przymierze z barany, dokąd syt leży ich mięsem napchany. — *Bratk. P,* 3.
26. Wilk gromi owce, orzeł gęsi łamie. — *Rej. Wiz.*
27. Wilk łapiowca, po strzelecku basiur.— *Ld. Brz.*
28. Wilk się w owczarską sukmanę przybiera, owczarskim kijem przednie łapy wspiera. — *Zab.*
Hipokryta.
29. Wilk w wodzie, wilk na ziemi, wszędzie czyni szkody: jeden drzewa tnie, drugi ryby, trzeci trzody. — *Min. Ryt.* 3, 367.
1. wilk na drzewach, 2. wilk wodny, czyli szczupak, 3 wilk, zwierzę.
30. Wydarł wilkowi owce i sam je pojadł. — *Biel.*
Zdradny ratunek.
31. Zabito głupiego wilka, co na psi parol się spuścił. — *Jabl. Ez.*

Wina.

1. Dwakroć grzeszy, ktokolwiek winy się nie wstydzi. — *Min. Ryt.*
2. Sobie wybaczamy winę, obcym kwaśną stroim minę. — *Jak. Baj.*

Wincenty św.

Święty Wincenty! na cóż tu wykręty? — *Brz. gm.*

Winien.

Kto winien, oddać powinien.
Por. u Adal. N. 2.

Wino.

1. Całego świata, siła ma zgodą wino przed wodą. — *Pot. Jow.*
2. Daj tylko dobrego wina, możesz otworem zostawić drzwi, a żaden gość ci się nie wymknie. — *Brz.*
   Przymówka do tych, co dając złe wino, przynaglają do picia i nie puszczają gości.
3. Da się wino pić, ale z nóg zwali.
   Por. u Adal. N. 5.
4. Dobre wino i bez wieńca wypiją. — *Ld. Brz.*
   Dobremu piwu nie potrzeba wiechy. — *Brz.*
5. Gdy cię czasem jaka troska swędzi, kwatereczka wina kłopoty rozpędzi. — *Zab. Zabł.*
6. Jam pierwszy wesoł, lubię kortezyje; gdy piję darmo, dobre wino czyje. — *Bratk.*
7. Każ wino nosić, póki beczka leje; póki wiek służy, a śmierć nie przyśpieje. — *J. Kchn.*
8. Kiedy w winie język tonie, wnet odemnie troska wionie. — *Anakr.*
9. Kieliszek wina po rosole — doktorowi dukat z kieszeni.
10. Kto nie żałuje lać wino w gardziele, łacno o sekundanty. — *Pot. Arg.*
    T. j. o towarzyszów do picia.
11. Nie trzeba wiechy, kiedy dobre wino, bez tego znaku kupcy się nawiną. — *Min. Ryt.*
    Por. u Adal. N. 13.
12. O wino! ty jednych poisz, drugich morzysz; tych ubezpieczasz, a owych trwożysz. — *Bratk.*
    Jednym dodajesz odwagi, drugim odejmujesz. — *Brz.*
13. Prawdę częstokroć pijak wyśledzi i stąd przypowieść: prawda w winie siedzi. — *Kras. Aut.*
    Łać. In vino veritas.
    Por. u Adal. N. 37.
14. Rozpustna rzecz wino, a zaś burzliwa pijaństwo. — *Leop.*
15. Słodki skutek wina, że nam często piękna przyśni się dziewczyna. — *Zabł. Fir.*
16. Wino czyni pośmiewcę, a napój mocny zwajcę. — *Bibl. Gd.*
17. Wino ludzkich serc probierski kamień. — *Zab. Zabł.*
18. Wino nowe (młode), przyjaciel nowy niechaj się ustoją i starzeją, abyś je smacznie pić i użyć mógł. — *Kosz.*
19. Wino, panny i muzyka na melankoliki; wybiją ze łba roje. — *Dwor.*
20. Wino rozgania frasunki troskliwe. — *Petr. Hor.*
    Na frasunek dobry trunek.
21. Wino rzeźwi i rozwesela człowieka. — *Karp.*
22. Wino weseli, pij wielebny ojcze. — *Kras. Aut.*
23. Zaproszono go na wino galilejskie. — *Ld. Teat.*
    Na gęsie wino. — Do kozy o chlebie i wodzie.
    Por. u Adal. N. 14.
24. Złe wino pić potrzeba, gdy się jeszcze mąci; ledwie się podklaruje, zaraz octem trąci. — *Pot. Jow.*
25. Zwadliwa rzecz jest wino, a potwarzliwa pijaństwo. — *Wad. Poss.*
26. Z wina dobra myśl rośnie, a frasunek podlany taje, jak śnieg zagrzany. — *J. Koch.*.
27. Żagiew do wszeteczności: wino. — *Petr. Ek.*
28. Że winiarz wino słodzi, przyganiasz i winisz, gorzej-ć ty, kiedy w zadku drożdże z niego czynisz. — *W. Koch. Fr.* 124.

Winować.

Nie winują go jeszcze, a już się wymawia. — *Kn.*

Wiosło.

...Kto sam sobie mądry, stojąc przy uporze, utonie, puści-li się bez wiosła na morze. — *Błaż. Set. przyp. D.* 4.
Por. u Adal. Nr. 1.

Wiosna.

1. Kiedy panuje ziołorodna wiosna, tam i pokrzywa bujnie rośnie sprosna. — *Zim. Siel.*
2. Z wiosną nadzieje rosną, w ciągu lata tarapata, w jesieni już się mieni, przyjdzie zima, i pół niema. — *Brz.*

Wiór.

Wióry żuć. — *Ld. Brz.*
Daremna robota.
Por. u Adal. N. 2.

Wisieć.

1. Niechaj gdzieindziej wisi.
   Niech idzie na obie ręce. — *Rej. Zw.*
   Puścić go, nie ujdzie on szubienicy.
2. Nie jeden wisi, chociaż nic nie ukradł. — *Pot. Jow.*

Wisła.

1. Jak chleb ziębnie, to Wisła stanie. — *Gm.*
2. Przez Wisłę przepłynął, na Dunajcu zginął. — *Wójc. Kurpie* 1. 71.
   Por. u Adal. N. 6.

Wkradać się.

Ten, co się wkradnie, na łeb wypadnie. — *A. Fre.* 11, 235.

Wlec się.

1. Wlecze się jak smoła.
   Sprawa, interes.

2. Wlecze się, jak popielec w zapustny wtorek.

Własne.

Co własnego, jest mniej miłe. — *Tcl.*
Cudze nie grzeje.

Włazić.

Włazi, jak świnia w szkodę — *Brz.*
Por. u Adal. N. 3.

Włos.

Już to na cienkim włosku wisi. — *Pot. Arg.*
Na nitce, na pajęczynie.

Włoszczyzna.

Selery, pory, kalafiory — i któż nie przyzna, że to włoszczyzna. — *Brz.*

Włóczący się.

Włóczący się po wiecach, biegając za dworem, musi wszystko wysypać, choćby miał i worem. — *Rej. Zw.*

Włóczęga.

Wołokitowie mają żywot pański i cygański: pański, że nic nie robią; cygański, że się włóczą po świecie. — *Dwór.*

Wnet.

Wnet, wnet mówi, a nie sporo mu. — *Kn.*
Żydowskie „zaraz".

Wnioskodawca.

Zasmuciłby się nie jeden wnioskodawca, gdyby jego wniosek przyjęto. — *A. Fre.* 11, 233.

Woda.

1. Dziesiąta woda po kisielu.
Por. u Adal. N. 13.
2. Jednaż woda sprawuje, że powróz się kurczy, a rzemień wodnieje. — *A. M. Fre.*
3. Kto wody pić nie chce, nie ma pragnienia. — *Kn.*
4. Łap się wody, trzymaj się piasku.
Por. u Adal. N. 26.
5. Nie godzien tamtemu wody podać. — *Mon.*
Rzemyka u trzewika zawiązać.
6. Nie jedna konew wody uciecze, nim się jego rok przewlecze.
7. Nie ostoi się woda w worze. — *Kn.*
Na marnotrawców.
Por. u Adal. Nr. 32.
8. Puścił się na bystrą wodę.
T. j. odważył się na krok ryzykowny.
9. Teraz, gdy ciężka przygoda nas bodzie, trudno już mamy pływać przeciw wodzie. — *Chrośc.*
10. Uciecze wody ze cztery kłody, nim to nastąpi.
Por. u Adal. Nr. 54.
11. Uczony żeglarz dziesiątej wody się lęka, bo tam największą bywa. — *Birk. Kaz.*
12. Węgiel skropiony wodą bardziej sparzy. — *Zim. Sicl.*
Nie ruszaj, nie tykaj licha, bo się sparzysz.
13. Wiele jeszcze wody upłynie nim to lub owo się stanie. — *Gm. Brz.*
Por. u. Adal. N. 54.
14. W mętnej wodzie nikt się nie przejrzy. — *Pot. Wac.*
15. Woda dobra do mycia.
16. Woda, im się zamąci bardziej (kiedy żywa), tym klarowniejsza, zdrowsza i smaczniejsza bywa. — *Białob. Zeg.* G. 4.
Kiedy żywa — bieżąca.
17. Woda wielką górę obali, gdy często i zwolna podmywa. — *A. M. Fre.*
18. Wodę warzyć, woda będzie, jak krup nie wsypiesz.
Por. u Adal. N. 74.
19. W wodzie ognia szukać; chcieć ogień z wodą pogodzić. — *Smotr.*
Psa z kotem.
Rzeczy niemożebne.
20. Zawsze woda skąd idzie, źródło swe wskazuje. — *Białob. Zeg.* H, 3.

Wojciech.

1. Nie graj Wojtek, nie przegrasz portek (kapelusza).
Por. u Adal. N. 6.
2. Wojtek na fujarkę dał, Wojtek na fujarce będzie grał. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.
3. Zamykaj gębę Wojtku, bo teraz brzydota po świecie lata. — *Wójc.* 4. 33.
Gdy kto gębę rozdziawia.
Por. u Adal. „Gęba" N. 68.

Wojna.

1. *Pyt.* A dokąd? *Odp.* (śmiało) Na wojnę. *Pyt.* A ty skąd? *Odp.* (smutno) Z wojny. — *Kn.*
2. Na wojnie co po strojach, gdzie żelazo płaci, klejnoty tam i złoto swoją wartość traci. — *Pot. Arg.*
3. Na wojnie wnet wiążą tego, co jest serca zajęczego. *Żar.* 156.
4. O wojnie w lubym zamyślaj pokoju, a nim zatrąbisz, gotuj się do boju. — *Brz.*
5. Potrzebuje wojna tego, gotowania niegnuśnego. — *Żar.* 155.
6. Prawa stulają pysk w czasie wojny. — *Petr. Et.*
7. Raz dość na wojnie szwankować, pobiwszy trudno wetować. — *Kn.*
8. Rzeź była, nie wojna, gdy bezbronnym śmierć niosła ręka mieczem zbrojna. — *Zab.*
9. Wojna martwa była bez mamony. — *W. Koch. Fr.* 32.
10. W wojnie brat brata nie zna. — *Ld. z Kroac.*
Płaczorodna wojna — *Tward. Wł.*

Wojownik.
Koncerz ani blask tyftików nie utworzą wojowników. — *Jak. Baj.*

Wojsko.
Prosiak to, który wojsko z wielkości szacuje; zwycięstwo liczby nie chce, męstwa potrzebuje. — *J. Koch. T. pow.* 80. 767.

Wola.
1. Po cudzej woli skakać. — *Kn. Dudź.*
   Tańcuj, jak ci zagrają.
2. Czasem dobrą wolą rychlej pożywiesz, czego złością nie zmożesz. — *Ezop. Baj.*
   Pożywiesz = wskórasz.

Wolne zdanie.
Wolne zdanie przedewszystkiem! Twoje zdanie oponować, moje zdanie w łeb ci strzelić. Wolne zdanie przedewszystkiem. — *A. Fre.* 11, 252.

Wolność.
1. Lepsza mniej porządna wolność, niż najdostatniejsza niewola. — *J. Bocz. Or. pol.* 307.
   Por. u Adal. N. 3.
2. Pospolita wolność, jak szklane naczynie, którego całość na jednym razie zawisła; raz upuściwszy, nie obaczysz tylko skorupy. — *J. Bocz. Or. pol.* 307.

Wolny.
Wolny, jak ptaszek polny. — *Brz.*

Wosk.
1. Raz mi się woskiem stawisz, a drugi raz głazem. — *Miń.*
   Raz miękkim, drugi raz twardym. — Człowiek zmienny.
2. Strącić z podwoja wosk, albo uderzyć głową w odrzwia. — *Mącz.*
   Wpaść do kogo niespodzianie w interesie.
3. Tyle wosku i świecy.
   Por. u. Adal. „Świeca" N. 9.

Woźnica.
1. Głupi woźnica, co tylko na przednie koła patrzy, a na zadnie się nie ogląda. — *Żar. Post.*
   Por. u. Adal. N. 2.
2. Woźnica powinien być jak monarcha: rozsądny i sprawiedliwy; nie chłostać tylko tego konia, co nie ciągnie; nie zaś dla zwyczaju chłostania, zarówno tego, co ciągnie i tego, co nie ciągnie. — *Brz.*

Wódz.
Ślepy wódz nie dobry. — *Kn.*

Wójt.
Kiedy się wójt pracy ima, a gromada z wójtem trzyma, idzie wszystko dobrym torem. — *Kras. List.*

Wół.
1. Czego żądać od wołu, jak nie sztuki mięsa.
   Por. u. Adal. N. 9 i 61.
2. Już ostatniego wołu od pługa wyprzęga. — *Pot. Arg.*
   Ostatkiem goni.
3. Kędy niemasz wołów, tedy i żłób próżny. — *Radź. pr.*
4. Nie dla siebie, dla drugich wół sobie jarzmem kark naciera. — *Tet. Ld.*
5. Nie ma li koni, wołki mu zająć. — *Birk.*
6. Nie ubodzie wół, gdy mu rogów przytrą. — *Niew.* 19.
7. Snadniej się nieuwiązanemu wołowi obliznąć. — *Ld. Brz.*
8. Stare woły kradł, a cielęcia się boi.
   Por. u Adal. N. 51.
   Gdy się kto wymawia od kieliszka, mówiąc, że nie potrafi tyle wypić.
9. W jarzmie nie zgadzają się woły, gdy jeden rosły, a drugi w poły. — *Chrość.*
10. Wołem zająca nie dogonisz. — *Sanoc.*

Wór.
1. Dziś worek, nie głowa popłaca. — *Boh. Kom.*
2. Leży pod ławą, kiedy worek próżny. — *Brat.*
3. Ma zaćmienie w worku (kieszeni). — *Ld. Brz.*
   O gołym.
4. Nie trzeba worka żałować. — *Ld. Brz.*
   Kosztów, nakładów. — Trzeba worek rozwiązać.
5. Nie z jednego jadł mącznego woru. — *Alb.*
   Jadł chleb nie z jednego pieca. — Bywalec
6. To wór, to torba — to jeden, to dwa.
   Por. u Adal. N. 15.
7. Wór ze zbożem prosto stoi.
8. Złe czasy na worek, trudno o grosz. — *Ld. Brz.*

Wóz.
1. Trudno ma wóz dobrze iść, kiedy jeden stary wół ciągnie dobrze sa sa, a drugi młody do lasa. — *Gil. Post.*
   Por. u. Adal. „Sas" N. 1.
2. Wóz bez smarowidła, szynk bez muzyki, taniec bez dziewki za nic nie stoją. — *Haur.*
   Por. u Adal. N. 25.

Wpaść.
1. Wpadł, jak mysz w pułapkę. — *Tr. Ld.*
2. Wpadł, jak ptak w dół. — *Brz.*
3. Wpadł, jak wilk w jamę.

Wrona.
1. I wrona ma przekwinty, to ścierwik, to żółwik; zjadłszy, choć bez serwetki, kracze, że nie słowik. — *Myśl. E.* 4.

2. Próżno się wrona czarna pawiem piórem zdobi. — *Stryjk.*
3. Wronom oczy wykłuć. — *Mącz.*
   Chytrości czyje wykryć.
4. Wżdy musi wrona krakać, gdy śpiewać nie umie. — *Pot. Jow.*

Wrota.
Puszczajcie wrota każdego, lecz wżdy patrzcie poczciwego; wrotny skryj w zanadra klucze, kiedy kto wszeteczny tłucze. — *Rej. Zw. 236 b.*

Wróbel.
1. Hajże, z wróblami w trzcinę. — *Ld. Brz.*
   Fugas chrustas. — W nogi, mój drogi.
2. Kiedy wróbel od kota się wyrwie, to już z drugimi cały dzień na strzesze świerkoce. — *Białus. Łup.* B, 1.
3. Lepszy wróbel w dłoni, niż kos na jabłoni. — *Brz.*
   Por. u. Adal. Nr. 6.
4. Wróbel byłby słowikiem, gyby tylko tak śpiewał. — *A. Frc.* 11, 229.
5. Wróbel: dziw, dziw, dziwi; tak, tak kwaczą kaczory, będziem nieszczęśliwi. — *Mon.*

Wróg.
Lepszy wróg, który grozi niźli ten, co głaszcze. — *Józ. Korz. z Andrz. Batorego. Wilno 1846. str. 66.*

Wróżba.
Wszystkie wróżby przyszłości, wszystkie przepowiednie są szczere bałamuctwa i wierutne brednie. — *Zab. Zabl.*

Wstęga.
Filut, wisielec, na co patrzeć zgroza, wstęgi nosi na szyji, co warte powroza. — *Kras. Sat.*

Wstrzemięźliwość.
Wstrzymać się od mięsa, a obładować żołądek rybami -- jest u nich wstrzemięźliwość. — *Pis.*

Wstyd.
1. Dla wstydu radbym się pod ziemią widział. — *Kn. Th.*
2. Na świecie często się dzieje, że wstyd jest hańbą poczciwego, cnota zgubą cnotliwego. — *Lot gol. C, 4.*
3. Wstydem się zalać. — *Brz.*

Wstydzić się.
1. Kto się wstyda, ten nie wskóra. — *Chrość. Lub.*
2. Mądrze taki z drugich szydzi, co się o nic nie zawstydzi. — *Zar.* 147.
   Trafił kos na kosa. Polacy tak mówią... *Tamże.*

Wszystko.
Dalej wszystkiego nie masz nic. — *Górn.*

Wybaczyć.
Wybacz, panie Grzywacz (Grzybacz).

Wybór.
Źle wyboru nie czynić, źle nadto wybierać. — *Kras. List.*

Wychować się.
Wychował się za piecem. — *Niez.*

Wychowanie.
Wychowanie na obie strony waży. — *Kn. Ad.*

Wydać się.
Zdaleka się coś wydają, zbliska nic wagi nie mają.

Wydatek.
1. Niech panowie zmniejszą wydatki, to im wystarczy na podatki. — *Zab.*
2. Wydatek nad przychód, z cudzych tylko może być pieniędzy. — *Teat. Ld.*

Wydwarzanie.
Zbytnie wydwarzanie, abo jak, białegłowy zowią, przekwinty, śmiech za sobą ciągną. — *Gór. Dw. 158.*

Wydzierać.
Niechaj nikt nie wydziera, jeśli nie wyłudzi. — *Rej. Figl. (1570) B, 65.*

Wyga.
Skąpa wygo, wodna figo! dla mnie wino, podaj mi go! — *Mon.*

Wyglądać.
1. Wygląda, jak angielska śmierć.
   Por. u Adal. Nr. 67.
2. Wygląda, jak buhaj gromadzki.
3. Wygląda, jak szczur z mąki.
   Zbladł jak ściana.
4. Wygląda, jak tuz żołędny.
5. Wygląda tego jak zbawienia.

Wygrać.
Kto ma dać więcej, ten rychlej wygrawa, z chudemi kokoszami rad za drzwiami stawa. — *Rej. Figl. Aa 3.*

Wygrana.
Na wygraną nie zapatruj się, ale dbaj o pewną nie przegraną, a wygrasz. Pewniejsza pewna nieprzegrana, niż nadzieżna wygrana. — *J. Bocz. Or. pol.* 302.

Wyjechać.
Na nic się niezda, że kto w skok bieży, gdy nie wyjedzie, kiedy należy.— *Jak. Baj.*

Wyjść.
Wyszedł, jak djabeł na wędrówkę. — *Lud. Kuj.*
   T. j. gdy dusz nie może dostać.

Wykręcać się.
Wykręca się, jak pies od obróży.

Wykrętacz.
Płatniejszy u nas snadź wykrętacz z wichrowatą główką, niźli rycerski człowiek z buławą. — *Rej. Zw.*

Wymawiać się.
1. Nie umieć się wymówić jest to być niewolnikiem proszących. — *Lub.*
2. Wymawia się, zjadł coś. — *Kn.*
Zbroił coś.

Wymokły.
Wymokły jak śledź.
Wymokły śledź.

Wymowa.
1. Nie masz skuteczniejszej wymowy nad tę, która z ust cnotliwych wychodzi. — *Skar. roz.* 23.
2. Wymowa więcej straszy niż przekonywa lud nieoświecony. — *A. Fre.* 11, 245.
3. Zanadto wymowny, zanadto śmiały, zanadto zuchwały. Dla Boga! wstrzymajcie go, jak przyjdzie do dzieła, bo pewnie ucieknie. — *A. Fre.* 11, 254.

Wymówka.
Kształtna wymówka pozorniejsza czasem, niż ladajaki uczynek albo zmarszczony datek. — *A. M. Fre. powt.* 1.

Wynosić się.
Nie wynoś się nad drugich, mógłbyś wziąć po uszach. — *Gm. Brz.*

Wypchać się.
Każ się wypchać.
Odm... trocinami.... tłuczonem szkłem.

Wypić.
1. Daj ci Boże zdrowie ściana: jak nie wypijesz ty, to wypiję sama. — *Lud. Kuj.*
Kumoszka, nie mając do kogo wypić.
2. Dziś wypić jeden kieliszek za gospodarskie zdrowie, a drugi na podziękowanie tak wielkiej łaski, to już dosyć; a o nieustającej, jak przedtem, ani już pomyśleć można. — *Mon. War.*
3. Kto tam nie wypił nalanej duszkiem, wziął według ustaw w głowę garnuszkiem. — *Narusz.*

Wypisać.
Wypisz, wymaluj.
Kubek w kubek. — Rysuj maluj.

Wyrok.
Nie czyń wyroku, aż obudwu stron przesłuchasz. — *Kosz. Lor.*

Wyrzekać się.
Wyrzeka się, jak djabła na chrzcie. — *Oss.*
Por. u Adal.

Wysadzić się.
Wysadził się, jak jajka w tygielku.

Wysokość.
Zawsze piorun zazdrości, nizinom się nie przeciwiąc, na wysokości bije. — *Grab. Przyp.* 33, *z kaz. ks. Dunina.*

Wyszczególnienie.
I cap się wyszczególnia, bo bardzo śmierdzi. — *A. Fre.* 11, 220.

Wyśmiewać.
Wyśmiewając innych, spodziewaj się być wyśmianym. — *Brz.*

Wyzwać.
Wyzwać kogo, jak djabła w sici. — *Kuj.*

Wyżeł.
Wyżeł znajduje, ogar goni. — *Gór. Dw.*

Wzgląd.
Wszelkie na się mamy względy, a na drugich czynim zrzędy. — *Jabł. Ez.*
Sobie darujemy, drugich nicujemy.

Wziąć.
1. Ani weź. — *Nicz.*
2. Gdzie niema co wziąć, i ksiądz dobrodziej nie weźmie. — *Brz.*
Por. u Adal. N. 2.
3. Ni go weź, ni go połóż. — *Nicz.*
Nie zda się do niczego, człowiek bez energji, ciepłe kluski.

Wzór.
Z panów niżsi wzory biorą. — *Kras. Pod.*

Wzrok.
Wzrok stary nie widzi zbliska. — *A. Fre.* 11, 219.

Z.

Zabić.
1. Insza zabić, insza zamordować. — *Brz.*
2. Zabiję i zapłacę.

Zaboleć.
Niechaj go palec, niech łokieć zaboli, zaraz go nudzi, zaraz się mozoli. — *Min. Ryt.*
Chory z urojenia.

Zacharjasz.
Z tego Zacharka ani Bogu świeczki, ni ludziom ogarka. — *Zim. Siel.*
Ni Bogu świeczki, ni djabłu ożoga. Ani do Boga, ani do ludzi.
Por. u Adal.

Zachciewać się.
Zachciało mu się pieczonego lodu. — *Sanoc.*

Zachować się.
Każdego sobie zachowaj, a nie drażnij nikogo. — *Budn. Ap.*

Zaciąć się.
1. Zaciął się, jak ślepa kobyła w błocie.
2. Zaciął się, jak żyd w tańcu.
Por. u Adal. N. 1.

Zacny.
Kto się spowinowaca z zacniejszemi niżeli sam, zamiast przyjaciół nabędzie panów. — *Petr. Ez.*

Zacząć.
1. Kto dobrze zaczął, ma połowę dzieła.— *Ł. Baran. Wien,* 84.
2. Najciężej zacząć, potem pójdzie jak po mydle. — *Gm. Brz.*
Por. u Adal. Nr. 13.
3. Zacznij; pół jest roboty zacząć, niech ci zbędzie połowa; zacznij znowu, a tak koniec będzie. — *Min. Ryt.*

Zadrwić.
L, i, li, zadrwili. — *Brz.*

Zadzwonić.
Zadzwonią wkrótce i na nas. -- *Górn. Dw.*
Po śmierci.

Zafrasować.
Strzeż się kogo zafrasować, bo nie smaczno przeprawować. — *Brz.*
T. j. przepraszać.

Zagadka.
Zagadka! wszystko zagadka! Bóg tylko jeden rozwiązać ją może. — *A. Frc.* 11, 216.

Zając.
1. Dobry zając przy słoninie i tłuszczu skopowym. -- *Bielaw.*
2. Drży zając, kiedy nań orzeł z góry bije. — *Ld. Brz.*
3. Przed zającem żaby nie uciekają. — *Zab. Zabł.*
Por. u Adal. N. 15.
4. Siedzi sobie zając pod miedzą, myśliwi o nim nie wiedzą.
Z starej piosnki myśliwskiej.
5. Szczwany zając nawraca ku gniazdu.— *Brz.*
Por. u Adal. N. 22.
6. Zabił zająca. — *Brz.*
Upadł, przewrócił się, wywrócił koziołka, wyciął kozła. — *ib.*
7. Zając nie ma nóg, tylko skoki; nie ma uszu, tylko słuchy; ócz, tylko patry; niema ogona, tylko kosmyk. Lisi ogon zwie się kita. — *Ld. Brz.*
8. Zając ucieczką bezpieczny, lew stawieniem się i mężnością. -— *A. M. Frc.*
9. Zajęcze poty go przechodzą. -- *Ld. Brz.*
Drżą pod nim łydki.

Zajść.
1. Jak się oglądniesz, zadziwisz się nieraz gdzieś zaszedł. — *A. Frc.* 11, 227.
2. Po omacku nie daleko zajdziesz. — *A. Frc.* 11, 234.

Zakochany.
Zakochany, jak kot w marcu.
Por. u Adal. N. 3.

Zakonnik.
U zakonników nigdy bez krzyków. — *Kal. krak. z r. 1735.*

Zalecać się.
1. Dziś się ten zaleca, a drugi się żeni.— *Jabł. Buk.*
2. Gdy się zalecał, czterma końmi latał; a jak się ożenił, czapką portki łatał.— *Brz.*

Zaleźć.
Zalazł, jak ślimak w skorupę.

Zalotnik.
Zalotnicy pierwej się pytają: co ojciec za dziewką da, niżeli o cnotę. — *Petr. Ek.*

Zaloty.
Im dalej w czas, tem kosztowniejsze zaloty. — *A. Frc.* 11, 247.

Zamieniać.
Zamieniać znaczy to samo, co się oszukać. — *Wurz.* 279.
Zamieniał stryjek za siekierkę kijek.
Por. u Adal.

Zanadrze.
I zanadrzu nie wierz, albowiem co tam włożysz, snadno wypaść może.-- *Erazm. Jęz.*

Zapalczywość.
1. W zapalczywości co w jednej godzinie zepsujesz, w tysiąc potem ledwo naprawisz. — *Hippika.*
2. Zapalczywość w rządzącym, jako miecz u szalonego w ręku (bez braku rad obrazi i przy niesłuszności). — *A. M. Frc.* 23.

Zapalić.
Tu zapali, tu zagasi. — *Lud. Kuj.*
Przedajbóg, faryzeusz, judasz.

Zapałka.
1. Człowiek nie wie, która zapałka brzemienna pożarem. — *A. Frc.* 11, 227.
2. Nie jestem szwedzką zapałką, żebym się do jednego pudełka tylko palił.

Zapas.
Zapasu trzeba po czasu; bo po czasie co po zapasie? *Dwor. B. J.*
Por. u Adal. N. 3.

Zapłacić.
Zapłacę we trzy dni po śmierci. — *Ld. z czes.*
T. j. nie zapłacę.

Zapłakać.
Zapłacz wprzód, a zapłaczę i ja nad twoją biedą, lecz wiem, że słowa z serca nadęte nie idą. — *Dm. Szt. Rym.*

Zapomnieć.
Chcę zapomnieć, ale nie chcę, żeby zapomniano, że mnie bolało. — *A. Fre.* 11, 232.

Zaprawa.
1. Chociażby kuchmistrz aptekę na zaprawę obrócił, przecież z wilka nie uczyni daniela; zaprawa dobra, rzecz sama zła. — *J. Bocz. Or. pol.* 294.
2. Często bywa droższa zaprawa, niż ryba. — *Zab.*
Por. u Adal.

Zapusty.
1. Jeżeli nie w zapusty, to w post przynajmniej. — *Mon. War.*
2. Po zapustach post. — *Brz.*
Po nadużyciach młodego wieku na starość wstrzymywać się od wszystkiego.

Zarobić.
Na co zarobiłeś, odwlec ci się może, ale nie ujdzie. — *Pot. Arg.*

Zarozumiałość.
Zarozumiałość nieznośna, a jednak ona tylko może być płodną, — *A. Fre.* 11, 257.

Zasiać.
Jak sobie zasiejesz, tak doma zażyjesz. — *Haur.*
Por. u Adal. N. 4.

Zasługa.
Przyjemnie, że twój pradziad dobrze zasłużył się ojczyźnie. I słusznie — ale nie słusznie, jeżeli te zasługi zechcesz uważać za swoje. — *A. Fre.* 11, 234.

Zasnąć.
Zaśnij, przyśni ci się co miłego. — *Knap.*

Zawistny.
1. Zawistny jak autor, zarozumiały jak krytyk. — *A. Fre.* 11, 243.
2. Rybie nigdy dosyć wody, zawistnemu cudzej szkody. — *A. Fre.* 11, 234.

Zawisza.
Jak Zawisza podpisze, to i Pakosz takoż. — *Z. Kaczk. G. lwow.* 1887, 222.
Por. u Adal. N. 1.

Zawiść.
Zawiść patrzy tylko przed siebie; nie ogląda się za siebie a jednak prawie każdy zawistny jest oraz celem zawiści innego. — *A. Fre.* 11, 244.

Zawód.
Mniej zawodu ma, prędko gdy komu odmówią. — *Min. Ryt.*

Zazdrosny.
Zazdrosny schnie od tego, kiedy widzi szczęście drugiego. — *Niez.*

Zazdrościć.
Nie zajrzy jezdny, kiedy mija draba, ni gładka dziewka, gdy się zgarbi baba. — *Rej. Zw.*

Zazdrość.
1. Kiedy się zazdrość krzywi, niechaj zazdrość pęka. — *Zabł. Fir.*
2. Przed zazdrością i w piekło nie ujdziesz (nie ucieczesz).
3. Ty masz, on zazdrości; zostawże mu zazdrość, żeby i on coś miał. — *A. Fre.* 11, 222.
4. Zazdrość nie bije, tylko na szczęście, ubóstwa ona nie tknie. — *Birk. Kaz.*
5. Zazdrość prosto nie patrzy; zyzem tylko strzyże. — *Nar. Dz.*
Por. u Adal. N. 9.

Ząb.
1. Aż się zęby pocą.
Tak ciepło.
2. Ma śmierć między zębami. — *Ld. Brz.*
Tuż przy nim.
3. Ma zęby na sprzedanie.
T. j. wyszczerzać zęby, zębami świeci, śmieje się ustawicznie.
4. Trzonowy ząb mi wyrwał.
5. Zajrzyj wprzód dobrze w zęby nim komu dobrodziejstwo wyświadczysz. — *Rej.*
6. Ząbki się przecierają. — *A. Fre.*
Nabiera rezonu.

Zbierać się.
Zbiera się, jak na rokosz — *Życie J. K. Chodkiewicza T. I. str. 141.*

Zboże.
Zboże wysilone nigdy plennem nie będzie. — *Rej. Zyw.*

Zbójca.
Markotno zbójcy, gdy mu podróżny nie da mieszka wydrzeć. — *A. M. Fre. Powt. 4.*

Zbrodnia.
1. Jedna zbrodnia, jak po szczeblach, do wyższych prowadzi. — *Slas. N. P.*
2. Najtwardsza zbrodnia na zimno wykuta. — *A. Fre.* 11, 223.

Zbyć.
Czem tem, byle zbyć. — *Kd. Brz.*

Zbytek.
1. Gdzież ta pałka, co zabije wściekły zbytek? — *A. Fre.* 11, 244.
2. Każdy zbytek kazi pożytek. — *Rys.*; *Kn.*
Por. u Adal. N. 7.
3. Zbytek mały pożytek. — *A. Fre.* 11; 217.

4. Zbytek mężów zbabi. — *Pot. Wac.*
5. Zbytek trąd, zaraża i zabija. — *A. Fre.* 11, 254.
6. Zbytek zły i niedostatek nie dobry. — *Grab. przyp.* 9.

Zdanie.
1. Kto się swem zdaniem przed innymi zdobi, jest jako pstry kur, a zakryty w krobi. — *Rej. Wiz.*
2. Opłakana to dola żyć z cudzego zdania. — *Min. Ryt.*

Zdatny.
Zdatny, jak żyd do wiązki siana.

Zdobycz.
Zdobycz jeszcze nie korzyść. — *A. Fre.* 11, 238.

Zdrada.
1. Mostem się kładzie, a stoi na zdradzie. — *Kuj.*
Por. u Adal. N. 2.
2. Wiadomego oręża prędzej się utaisz; zdrada jako skryta, tak i nieuchronna. — *J. Bocz. Or. pol.* 299.
3. Wszędzie jest zdrada i w chłopskiej komorze, lecz nigdzie więcej, jak na pańskim dworze. — *Jabł. Ez.*
4. Wykręt, chytrość, czarna zdrada na autora zawsze spada. — *Jakób. Baj. Ez.* 135.

Zdrowie.
1. Milsze jest zdrowie po ciężkiej niemocy, tak wschód słońca po burzliwej nocy. — *Zab.*
2. Niech tysiączne pijają zdrowia piwoszowie: nie zazdroszczę im tego, dość mi jedno zdrowie. — *Zab.*
3. Nikomu zdrowie nie smakuje, aż jakiej choroby skosztuje. — *Brz.*
4. Zdrowie grunt, szczęścia źródło wesela otwarte, bez niego nic godności, nic skarby nie warte. — *Zab.*

Zdrowy.
1. Lepszy ubogi zdrowy, niż bogacz schorzały. — *Rodz.*
2. Zdrów, jak dziurawy orzech.
Ironicznie.

Zdużać.
Kto kogo zduża, ten go i osiodła. — *Jabł. Ez.*
Por. u Adal.

Zegar.
Sto zegarów, sto kalendarzy, sto aptekarzy — trzysta łgarzy.

Zemsta.
Zemsta — rozkosz bogów.

Zepsować.
Na zepsowanie sto każdemu sposobów, do naprawienia trudno najlepszemu zdobyć się na jeden. — *J. Bocz. Or. pol.* 306.

Zerżnięty.
Zerżnięty jak skrzypce (Stradivariusa).

Zewnątrz.
Zewnątrz niczego, wewnątrz plugastwo. — *Kn.*

Zgasnąć.
Zgasł, jak stoczek dominikański. — *J. Korz.*

Zgnić.
Tak mi zgnić w złotogłowie, jak i w zgrzebnej szmacie. — *Pot Arg.*

Zgoda.
1. Kto w Boga wierzy, woła: zgoda! zgoda! panowie bracia! A panowie bracia drą się coraz lepiej. Spróbujcie ogłosić prawomocny dekret uniwersalnej niezgody, a w świecie może będzie zgoda: Boć to teraz wszystko do góry nogami. — *A. Fre.* 11, 253.
2. Lepsza ołowiana zgoda, niż złota prawo. — *Mon.*
Por. u Adal. N. 11.
3. Na wszystko przygoda, kiedy miła zgoda. — *Żarty*, 126.
4. Zgoda i jedność ostatnim klejnotem sierot. — *A. Fre.* 11, 244.
5. Zgoda, panowie bracia! *alias*: zróbcie co ja chcę. — *A. Fre.* 11, 215.
6. Zgoda powiększa moc. — *Brz.*

Zgodzić się.
Na zły koniec przychodzi, kto się z wyższymi nie zgodzi. — *Ld.* z *słowac.*

Ziarno.
Nie próżnuje ziarno, choć pod śniegiem leży, będzie owoc z niego.

Ziemia.
1. Ziemia mać, kto jej umie radę dać. — *Niez.*
2. Ziemia żywi nas do pewnego czasu, a potem nas przywala. — *Zab.*
3. Ziemska wszystka machina, lekki proch i podła glina. — *Lot. goł. B.* 3

Ziemianin.
1. Ziemianie w ziemi pyszczą dla grosza, jak świnie. — *Jag. Gr.*
2. Z ziemianów się żołnierze rodzą, gdy wojna stanie; z żołnierzów zaś do pługa wracają ziemianie. — *Pot. Wac.*

Zięć.
1. Mój zięć zjadł djabłów pięć.
2. Szanuj zięcia dla dziecięcia.

Zima.
1. W zimie niebo drzymie. — *W. Koch. Lir.* 192.

2. Zima nie przynosi pożytku, ale bez niej nic nie zbierze sierpień. — *Mon.*

Zimno.

Zimno jest matką białości, gorącość matką czarności i ogorzenia. — *Sak.*

Zimny.

Ni zimny, ni ciepły. — *Brz.*

Por. u Adal. Nr. 1.

Zjeść.

1. Zjadłby z pod siebie.
2. Zjadł go. — *Kn.*

Wykapany, jak z oka zdjęty — tak podobny.

Złączenie.

Natura mierzy się takim złączeniem, w którem kwiat z próchnem, młody z babą braci się. — *Petr.*

Złe.

1. Co złe z młodu, na starość wisiec (wisielec). — *Dwór.*
2. Do złego dość jeden przywódca, na dobre nie dosyć i dziesięć. — *A. M. Fre.* 61.
3. Gdy się dwoje złego na raz trafi, wprzód większemu zabiegaj. — *A. M. Fre.*
4. Kto się do złego poczuwa, niech się w głowę skrobie. — *Gm. Brz.*
5. Na świecie tak często bywa, że co złego, to się godzi, a najlepsze to, co szkodzi. — *Lot gol. C.* 4.
6. Na tym świecie niezawodnie lepiej rentuje się złe, niż dobre; może kiedyś bilans nastąpi. — *A. Fre.* 11, 251.
7. Nie ruszać złego, gdy dobrze leży. — *Pot. Arg.*

T. j. gdy śpi.

8. Pamięć złego czołga się wężem, a dobrego ulatuje ptaszkiem. — *A. Fre.* 11, 257.
9. Połowice ubywa we złej toni złego, Jeśliś jeszcze nie stracił umysłu dobrego. — *J. Bocz. Or. pol.* 311.

Por. u. Adal. Nr. 47.

10. Stokroć taniej złe zrobić, niż zrobionemu zaradzić. — *J. I. Kr.*
11. Wcześnie złemu zabiegać należy prostaku: jużci nie wczas się wymknąć, będąc w klatce ptaku. — *Kal. krak.* 1735.

Por. u Adal. Nr. 61.

12. Złe jest, złe jest, mówi kupujący, a kupiwszy, będzie chwalił. — *Wad.*
13. Złe, kiedy się uciszy, nie poruszaj. — *A. M. Fre.*
14. Złe od dobrego rozróżnić łatwo, byle chcieć. — *A. Fre.* 11, 226.
15. Złe przychodzi prędko, odchodzi powoli. — *Teat. Ld.*

Złodziej.

1. Będąc zawsze złodzieje, choć nie jeden u pręgi zostanie Malchusem. — *Klon. Wór.*

T. j. choć nie jednemu pod pręgierzem ucho utną.

2. Dawniej pies szczekał na złodzieja, dziś złodziej na poczciwego człowieka. — *A. Fre.* 11, 248.
3. Dla równouprawnienia zdjęto w kryminałach złodziejom kajdany, bo spekulanty po giełdach wolno chodzą. — *A. Fre.* 11, 216.
4. Domowego złodzieja któż się ustrzeże? Tąć ręką usługuje, drugą mieszek rzeże. — *Pot. Wac.*

Por. u Adal. Nr. 2.

5. Jak nie złapiesz złodzieja w komorze, to mu nic nie mów na dworze.
6. Najprędzej się od drabiny złodziej nawróci do pokuty. — *Pot. Arg.*
7. Nie byłoby złodzieja, gdyby nie było przechowywacza. — *Z. Słow.*
8. Panie Macieju, nie gore czapka na wielkim złodzieju. — *Kras. Sat.*

Por. u Adal. Nr. 10.

9. Złodziej byle ino zdołał, radby wszystkie za sobą na gałąź powołał. — *Błaż. Set. przyp. D.* 1.

Por. u Adal. Nr. 5.

10. Złodzieje złodziejka wieszają. — *Falib. L.* 3.

Por. u Adal. Nr. 19.

11. Złodziej nie zbójca, w nocy bowiem kradnie: w dzień zbójca bierze, cokolwiek napadnie. — *Min. Ryt.*

Gdy się kradzież nie uda, tymże przywilejem: dziś zbójcą może być, co wczora złodziejem — *Pot. Arg.*

12. Złodziej swoją własną suknię gotów ukraść. — *Klon.*
13. Złodziej złodzieja nie rad sądzi. — *Sax.*
14. Znajdzie się złodziej, gdy zapora słaba.— *Zab.*

Złość.

1. Trzy żywoty jego, złość komu wyrządzić. — *Kn.*

Trzy żywoty = największe ukontentowanie.

2. Złość łagodną cerą przyodziana, rzecz jest najzdradliwsza. — *A. M. Fre. Powt.* 3.

Złośliwość.

Niedowcipna złośliwość kułak pod nos kładzie. — *A. Fre.* 11, 240.

Złotarz.

Gdy się najbardziej złotarze kokoszą, tam najmniej wszego użyją z rozkoszą. — *Rej. Zw.*

Złotnik.

Złotnik w cichości tysiączne kształtuje klejnoty: u kowala pełno huku, roboty za szóstak. Tak jednego ciche sprawy

zacniejsze bywają nad drugiego, co w zakręcie siła rzkomo robi. — *J. Bocz. Or. pol.* 308.

Złoto.

1. Chcesz nie ciągnąć kota, nie mieć świniom złota. — *Żar.* 98.
   Pamiętaj na tę przypowieść.... — *Tamże.*
2. Dla marnego złota dziurawieje cnota. — *Żar.* 57.
   Niedarmo polacy mówią.... — *Tamże.*
   Por. u Adal. Nr. 5.
3. Gdy co zrobić, złoto najlepszy robotnik.— *Jag. Gr.*
4. Fraszka nosić złotogłów, mieć złoto, to głowa. — *Ld. Brz.*
5. I świnie złote pachną jak róże. — *Jag. Gr.*
6. Jako ryba wędą, a ptak jagodą, tak człowiek rad się da złotem ułowić. — *J. Tarn. Spr. rycer.* 94.
7. Kiedy bladego złota i najmniej nie znano, czemuż, proszę, wiek tamten złotym nazywano? — *W. Koch. Fr.* 5.
8. Kto żyje cnotą, może nie dbać o złoto. — *Zienk.* 203.
9. Łatwiej o kredkę, kto złota ma dostatek. — *Chmiel.*
10. Niemasz szczeliny tak ciasnej, gdzieby bóg nie mógł złotolity dociec. — *Hor. Nar.*
11. O jak błądzisz ludzkie plemię, co masz swój początek z ziemię, że tak bardzo drżysz na złoto, które takie, jak ty, błoto. — *Lib. Sen.* 14.
12. Piękny sam z siebie djament, ale we złocie osadzony jeszcze będzie ozdobniejszy. — *Radaw. Pr. szl.* 27.
13. Wszyscy przed nim czapkują, gdy w kieszeni złotko czują. — *Zabł.*
14. Zacność domu i piękność, grzeczność, zazdrość, cnota, za nic tych wieków ważą bez ciężaru złota. — *Hor. Sat.*
15. Złoto pewne lekarstwo na żółtaczkę.
16. Złota próbuj ogniem, kobietę złotem, a mężczyznę kobietą.
17. Złoto się samo strzeże, miedź wstrzymać należy; czerwony złoty siedzi, ale szeląg bieży. — *Ign. Kras.*
18. Znasz ty się, widzę, mospanie na rzeczy, kiedy w szkatule złoto masz na pieczy. — *Bratk.*

Zły.

1. Bywa zły subtelniejszy w oskarżeniu, niżeli niewinny w oczyszczeniu swojej niewinności. — *J. Bocz. Or. pol.* 297.
2. Dawna przypowieść, jak od ludzi słyszem, że i rozmaryn zły złym towarzyszem. — *Zab.*
3. I złym przepuść, ma li razem ginąć dobry. — *Min. Ryt.*
4. Nię dojdzie swego, kto gaba złego. — *Żar.* 179.
   T. j. nie dowie się prawdy zagabując go. Dawno powiadają: nie dowiaduj się po czymci mało, także... — *Tamże.*
   Por. u Adal. N. 32.
5. Sam sobie szkodzien, kto się ze złym w rzecz wdaje. — *J. Bocz. Or. pol.* 300.
   Por. u Adal. N. 41.
6. U złego i dobrzy złemi być muszą, kiedy sobie postąpić z niemi nie umie. — *A. M. Frc.* 30.
7. Ze złym i w pustkach zwada. — *Błaż. Set. przyp. E.* 3.
   ... Choć przyrodzenie człowiek przełamuje, a od siebie zwyczajnie płoche odmiatuje, przecie źli ludzie najdą, chociaż mała wada, że z nimi by i w pustkach gotowa jest zwada.— *ib.*
8. Złego utłuc na proszek, toby nim można truć ludzi.
9. Zły bardziej się kija boi, niż zawstydzenia. — *A. M. Frc.*
   Por. u Adal. Nr. 69.
10. Zły kiedy dobrą nastroi cerę, wtenczas rad bywa najgorszy. — *J. Bocz. Or. pol.* 300.
    Por. u Adal. Nr. 93.
11. Zły nie na swój postępek się gniewa, ale na tego, kto do niego widzi. — *A. M. Frc. Powt.* 9.
12. Zły zawżdy na grzbiet ma dębowe goście. — *Rej. Zw.*
    Znaki od kija.
13. Źli więcej mają, iż cudze łapają. — *Knap.*
    Por. u Adal. Nr. 104.

Zmykać.

Zmyka, jak djabeł przed święconą wodą. — *Ld. Brz.*

Znać.

1. Czego się nie zna, tego się nie żąda. — *Brz.*
2. Ktoby go nie znał, toby go kupił. — *Brz.*
   Por. u Adal. N. 2.
3. Póty cię znają, póki z ciebie korzyść mają. — *Ld. Brz.*
   Ni zacz śliwa, gdy otrząsą śliwy. — *Bratk.*
   Ni zacz = na nic.
4. Zbyt wiele o sobie trzymać nie jest znać ludzi i siebie samego. — *Mon.*
5. Znać po sierści zwierza, a z mowy człowieka. — *Zygr.*
   Ptaka po pierzu, wilka po sierści, a z mowy człowieka poznasz. — *A. M. Frc.*
6. Znam cię tyle, że jak się schylę, to cię mam w tyle.
7. Znam cię złodzieju, bom sam kradał. — *Brz.*

Znaleść.
Co znajdziesz, to weź; taniej potem oddać. — *Brz.*

Zniknąć.
Znikł, jak kamfora bez pieprzu,
Czy oni czasem z kamfory nie robią pieniędzy, że tak znikają. — *Momus, A. Ż.*
Por. u Adal. N. 4.

Znosić.
1. Jeśli ci jaka przykrość dokuczy, znoś cierpliwie: nie wskóra, kto mruczy. — *Mon. War.*
Nie wskóra = nie dozna ulgi.
2. Ten znosi nieszczęście, kto nie narzeka. — *A. Fre.* 11, 225.

Znoszenie.
Niemożność znoszenia daje możność nieznoszenia. Niemożność nieznoszenia daje możność znoszenia. — *A. Fre.* 11, 225.

Zostać się.
Niech to zostanie między nami. — *Ld. Brz.*
W tajemnicy.

Zręczny.
Stara uczy łacina: kto zręczny, swego dopina. — *Teat.*

Zrobić.
Nie mów „zrobię“, tylko zrób.

Zrozumiany.
Kto nie chce być zrozumianym, ten nie ma być czytanym. — *Ld. Brz.*

Zrywać się.
Prędko się zerwał, jeszcze prędzej chorągiewkę zwinął. — *A. Fre.* 11. 231.

Zrzęda.
Dla zrzędy źle wszędy. — *A. Fre.* 11, 220.

Zrzędność.
Zrzędność, jak china, zatwardzenie sprawia. — *A. Fre.* 11, 219.

Zubożały.
Zubożały wszystko za rozbój uważa. — *A. Fre.* 11, 242.

Zuch.
1. Zuch, jak koń za pół talara.
Por. u Adal. „Zdrowy“ N. 23.
2. Zuch, jak świnia bez uch.

Zuchwalec.
Zuchwalce, gwałtowniey i wykrętacze prędko giną. — *Sekl.*

Zuchwałość.
I zuchwałość czasem nie zawadzi. — *Zab.*

Zwada.
1. Dla zwady zamykają drzwi przed pijanemi. — *Pot. Jow.*
2. Po zwadzie lepsza zgoda, po wojnie smaczniejszy pokój, po gorzkim cukrowniejsza słodycz. — *J. Bocz. Or. pol.* 303.
Por. u Adal. N. 9.
3. Zwada nie utuczy; mądry jedno minie, drugie zwinie. — *Pot. Jow.*

Zwaliska.
Piękne zdaleka zwaliska, ale milszym dworek zbliska. — *A. Fre.* 11, 224.

Zwaśniony.
Między zwaśnionemi i dobre zawadzi. Zbolały umysł lada co urazi. — *J. Bocz. Or. pol.* 295.
Por. u Adal.

Zwierciadło.
Szpetny niech się nie patrzy w zwierciadło. — *Bies.*

Zwierz.
Im bardziej się zwierz rzuca, tem bardziej się w sieć wikła. — *Pot. Arg.*

Zwierzać się.
Dobra jest zwierzać się nie wielu, a lepsza nie zwierzać się nikomu. — *Teat. Ld.*
Nie wierz nikomu, nikt cię nie zdradzi.

Zwijać się.
1. Zwija się, jak żyd w tańcu.
2. Zwiń się na jednej nodze.

Zwodzić.
1. Chcąc zawsze drugich zwodzić, sam się zwodzisz, bo mylnie wierzysz, że ci wierzą. — *A. Fre.* 11, 237.
2. Zwiedzeni zwykle drugich zwodzą. — *Brz.*

Zwycięstwo.
1. Dość dobrze zaczął zwycięstwo, kto opatrzył aby nie był zwyciężony. — *A. M. Fre.*
2. O czcza chwało zwycięstwa, jakże cień twój mami: laur na skroni, a serce ścieśnione cierniami. — *Nicz.*
3. Rydel, muszkiet, kopja zwycięstwo gotują. — *A. M. Fre.*
4. Wielkie to zwycięstwo, które zwyciężony przyznaje. — *Brz.*
5. Zwycięstwo albo śmierć!.. I ucieka, aż się kurzy. — *A. Fre.* 11, 241.

Zwycięzca.
Zwycięzca sławny często od podłego ginie. — *Brz.*

Zwyczaj.
1. Pospolity zwyczaj możniejszy, niżeli wszystkie prawa. — *Gar. Sen.*
Por. u Adal. N. 8.
2. W każdym kraju trzeba się trzymać zwyczaju. — *Kochow.*

Zwyczajny.
1. Częściej zwyczajne lepsze. — *A. M. Fre. Powt.* 9.
2. Przykrość zwyczajna lżejsza. — *Kn.*

Zysk.
1. Cudze zyski solą w oku. — *A. Fre.* 11, 241.

2. Gdzie się zyszczek błyśnie, łacno o proroki. — *Pot. Arg.*
3. Interes jest w modzie, a zysk we zwyczaju. — *Teat. Ld.*
4. Jeden sposób do zysku pewnego: nie napierać się zysku zbytecznego. — *Jabł. Tel.*
5. Na papierze zysk, a w kieszeni pisk.— *A. Fre.* 11, 214.
6. Nim zyski przeliczy, nie pytaj co myśli. — *A. Fre.* 11, 232.
7. Prędki zysk zazwyczaj szkodny. — *Ld.*

Zyz.

Zyz, ryż, kuternoga, jeśli co dobrego, wielka łaska pana Boga. — *Brz.*
Por. u Adal.

Źle.

1. Co się źle obiecuje, gorzej się pełni. — *Sk. Żyw.*
2. Co źle zrobisz, wszystkich pochwała nie ucieszy, gdy sumienie strofuje. — *A. M. Fre.* 36.

Źródło.

1. Kto ma źródło, na co mu pić wodę ze strumyka. — *Zab.*
2. Z czystego źródła mętny strumyk nie pochodzi, ni orzeł niebosiężny podłe ptaki rodzi. — *Zab.*

Żaba.

1. Nadyma się, jak żaba, co się chciała wołowi wyrównać. — *Ezop.*
2. Nie zje żaba wołu, choć nań pysk rozdziawi. — *A. M. Fre.*
Por. u Adal. Nr. 9.
3. Więcej jest żab, niż bocianów: wyplenić je trudno. — *Brz.*

Żagiel.

Nie rozwijaj żagli, póki kotwica na dnie, bo połamiesz maszty, a nie ruszysz z miejsca. — *A. Fre.* 11, 251.

Żak.

1. Strzeż się, radzę, żaka złego, jako djabła karczemnego. — *Żar.* 64.
Por. u Adal. N. 6.
2. Żaczek bez chęci do nauki jest, by zalotnik bez pieniędzy. — *Fur.*

Żal.

W cudzym żalu a szkodzie, bogato dyskursu, w swoim, inaczej się mówi.— *J. Bocz. Or. pol.* 295.

Żałować.

Żałować po niewczasie jest to samo właśnie, co patrzeć na kompasie, kiedy słońce zgaśnie. — *Leg. Epigr.* 5.

Żarliwość.

1. Insza żarliwość, insza popędliwość. — *A. M. Fre.*
2. Nieuważna żarliwość szkodliwsza rada bywa nad jawną złość. — *A. M. Fre.* 75.

Żarłoczność.

Żarłoczność i pijaństwo nie wczas trawią siły. — *Kras. Podst.*
Nie wczas = przed czasem.

Żart.

1. I żart, dowcipną przyprawiony sztuką, zbawienny, kiedy szczypie, a nie kąsa. — *Kras. Mon.*
2. U bacznych ludzi gniewu nie bywa, kto pięknym żartem prawdę pokrywa. — *Żar.* 133.
3. Ze szkodliwych żartów wielkie zajścia bywają. — *Górn. Dw.*
4. Zły żart, kiedy nie w porę. — *Jak. Baj.*
Por. u Adal. N. 11.
5. Żart nie może być niewczesnym, żart bowiem sprawuje uśmiech, uśmiech jest dowodem radości, radość jest uszczęśliwieniem ludzi, a szczęśliwość nigdy się nie przykrzy: zatem żart nie może być niewczesnym. — *Żól. Mom.* 6.
6. Żart przyzwoity zaprawą jest i przysmakiem towarzystwa. — *Kras. Pod.*
7. Żarty często się prawdzą. — *Zabl.*
8. Żarty szynkownią tchnące nie miłe. — *Gm. Brz.*
9. Żarty uszczypliwe do załebków chciwe. — *Żar.* 154.

Żądać.

Czegoś żądał, tegoś dostał. — *Kn.*
Ironia.

Żądza.

Ten sobie nieprzyjaciel tęgi, który nie może żądze ująć w kręgi. — *Koch.*
Kręgi = krygi.

Żebractwo.

Żebractwa i bogactwa nie daj mi, Boże. — *Brz.*

Żebrak.

1. Pod żebraczym płaszczykiem wiele się oszustwa ukrywa. — *Sax.*
2. Żebrak oszust okrada ubogich. — *A. Fre.* 11, 216.
3. Żebrak z próżniactwa, kandydat na złodzieja. — *A. Fre.* 11, 216.

Żeglarz.

Żywot żeglarski nie pewny. — *Kn. Ad.*

Żelazo.

1. Gdyby nie było żelaza, nie byłoby złota: żelazem złoto kopią. — *Pot. Wac.*
2. I żelazo się przerobi i stal się przenosi. *Mącz.*
Czas wszystko przerabia.

Żenić się.

1. Ciężej ożenić się, niż intercyzę napisać. — *Ld. Brz.*
2. Kto się chce żenić, a wiele przebiera, ten najczęściej djabła w dom dostanie. — *Teat. Ld.*

3. O święty Sokratesie! jak cię Erazm mienił, nie byłbyś nigdy świętym, byś się był nie żenił. — *Kras. Wier.*
4. Przed ożenieniem każdy powinien trzy lata szaleć. — *Wurz.* 237.
5. Żenić się, nie jest to zjeść z masłem chleba i żebyś nie żałował, długo myśleć trzeba. — *Zab. Zabl.*

Żłób.

Postawiono osła przy żłobie, czemuż nie jadł? — *Brz.*

Kogo żmija uje, (ten) i jaszczurki się boi. — *Z Słow. Ld.*

Żołądek.

1. Aby sądzić o czyjem szczęściu, trzebaby mieć jego żołądek. — *A. Fre.* 11, 225.
2. Mniej kosztuje żołądek głodny, więcej syty. — *Min. Ryt.*
   Bo ten częściej choruje
3. Żołądek, co staremu strusi służył zdawna, teraz mu klejek, rosół, tyzanna niestrawna. — *Brz.*

Żołdak.

Gdzie żołdacy mało posłuszni, tedy też niemi mało sprawisz. — *Budn. Apf.*

Żołnierz.

1. Co zasłuży żołnierz, to ubóstwo powinno zapłacić. — *Mijak. Kok.* 30.
   Płacąc podatki.
2. Delikat nie będzie nigdy dobrym żołnierzem i dobrym rycerzem, chyba na brzuchu. — *Chwalib.*
3. Dobry żołnierz, biegając przez rózgi, na to tylko się żali, że mu fajfer piszczy nad uchem. — *Boch. Djad.*
4. Kapusta, gęsi, kaczki i kury, to własność żołnierza. — *Ld. Mat. z pod. B.*
5. Równie w żołnierzu potrzeba posłuszeństwa, jak męstwa. — *Warg.*
6. Stary żołnierz, stary pies i stary dworak jedną drogą chodzą.
   Por. u Adal. N. 11.
7. Więcej mający za pieniądze kupi, niż odważny żołnierz krew lejący wysłuży. *W. Koch. Psalm.* 78.
   Co przedtem mówiono, że więcej skrzypek na smyczek, niż husarz na kopją weźmie, to teraz słuszniej rzec, że... — *Tamże.*
8. Żołnierza się trzyma: pies, wesz i dziewka.
9. Żołnierz w pokoju psieje od próżnowania. — *Brz.*

Żona.

1. Będzie ten człowiek w prędkiej nędzy, co bierze żonę dla pieniędzy. — *Fac.*
2. Ciężkie ten nosi centnary, który miewa z żoną swary. — *Żar.* 179.
3. Cnotliwa żona, matka, rządna gospodyni, męża, dzieci, domowych szczęśliwemi czyni. — *Drużb. Zab. świat.* 26.
4. Dla żony posłuch wtenczas znać, kiedy woła: naści jeść, albo spać się kładź. — *Sanoc.*
   Żinku potreba dwa razy słuchaty; raz jak kłycze isty, druhy raz spaty. — *Przyj. dom.* 1857, 398.
5. Droga zawsze żona, ale w karnawał najdroższa. — *A. Fre.* 11, 222.
6. Fatalne jest w miłości bezprzestanne z żoną przesiadywanie. — *Ld.* 1, 85.
7. Gładka żona wiecha na piwo i na miód. — *Opal. Sat.*
8. Gładką, rozsądną, wstydliwą, majętną, równą w urodzeniu żonę obieraj zawżdy. — *J. Bocz. Or. pol.* 274.
9. Gdzie wstyd, rozum, uroda, bogobojność, cnota, takiej żony nie leń brać z nią oraz i złota. — *J. Bocz. Or. pol.* 274.
10. Gdzie żona ostrowidzem, a małżonek kotem, ustawicznie muszą się mordować kłopotem. — *Pot. Jow.*
11. Insza domieszkać się lat starych z żoną, a insza babę sobie wziąć. — *Petr.*
12. Jak źle nigdy, tak źle zawsze słuchać żony. — *Pot. Zac.*
13. Kiedy złej żony muchy nie rychło ominą, zażyj trzepaczki na nie, od tej muchy zginą. — *Żegl. Ad.*
14. Kiedy żona kokietka, zawsze mąż prześlepi. — *Mon.*
15. Kiedy żona szpetna, to jakby kto liznął kowadła. — *Pot. Syl.*
16. Kochaj żonę całą duszą, a trząś nią jak gruszą.
   Luby żinku jak duszu, trésy neju jak hruszu. — *Kolb. Pokucie*, 3, 185. Lubi żonku jak duszu, a trasi jak hruszu. — *Białorus Opis. pow. Borys.* 419.
17. Komu zła żona nad głową krokorze, w gróbby się puścił, nie tylko na morze. — *Pot. Syl.* 38.
18. Komu często żony mrą, przyjdzie do chleba. — *Opal. Sat.*
19. Kto dobiera nie według stanu swego żony, ten albo sam gryść musi, albo jest gryziony. — *Nar.*
20. Młoda żona staremu, jak włoch mówi, karoca do nieba. — *Opal. Sat.*
21. Modna żonka po tych wszystkich przekwintach czasem z hajdukiem uciecze. — *Opal. Sat.* 39.
   Po wymysłach, przebredzaniach.
22. O dobrą żonę trudniej, jak o białego kruka. — *Opal. Sat.*
   Snadniej o łabędzia czarnego i o kawkę białą, niż o dobrą żonę. — *Opal. Sat.*
23. Piekło w domu, ale żona wierna. Mąż spuściłby już coś i z cnoty. — *A. Fre.* 11, 226.
24. Równą sobie pojmij, chceszli żyć w zgodzie. — *Bud. Apf.*

25. Uciekającej nie chciej żony ścigać. — *Pot. Syl.*
26. Wielką zmyślność i język pohamować żony, trzynasty to Herkulesa sęk niezwyciężony. — *Kniaź. Pol.*
27. Wino stare, szczuka stara, tym nie szkodzą lata, lecz kto starą żonę pojmie, temu szkoda świata. — *Rys.*
28. W którym domu kokosz gdacze, to kur milczy. — *Niew. pol. Wójc.* 152.
29. Z ładną żoną przekazywać się niebezpieczna. — *Haur.*
    Przekazywać = pokazywać.
30. Zła żona jest jak bęben, który ustawicznie bije pobudkę. — *Ld. Brz.*
31. Zła żona... wężowej jest natury, dosięgaj dziewiątej skóry. — *Papr.*
    T j. bij.
32. Żona ci gardło piołunem przepłucze. — *Teat. Ld.*
33. Żona kłopot, wieczna niewola. — *Żegl.*
34. Żona ma być trzeźwa, ochędożna i cnotliwa. — *Woj. Niew. pol.* 29. 30.
35. Żona modna, żona kłopot. — *Kras. Sat.*
36. Żona niema nic własnego, albo przed mężem skrytego. — *Kn.*
37. Żona swarliwa niemałe domu licho. — *Teat. Ld.*
38. Żinka try kuty w chati trymaje, a muż tylko jeden. — *Przyj. dom.* 1857, 398.
    Przysł. rusinów galicyjsk. — Kuty = kąty.

Żółć.

Nie utyje, kto żółcią żyje. — *A. Fre.* 11, 245.

Żółw.

I żółw się śpieszy czasem, ale między żółwiami. — *A. Fre.* 11, 229.

Żur.

Dobry i żur, kiedy kaszy niema. — *Brz.*

Życie.

1. Bajka życie nasze. — *Niez.*
2. Już teraz nie śmierci ale życia się lękam. — *A. Fre.* 11, 260.
3. Kto przepędził pobożnie przeszłe życia lata, nie lęka się, gdy przyjdą straszne śmierci fata. — *Antyk.*
4. Miłość życia, dar ciężki. — *A. Fre.* 11, 260.
5. O, życie ludzkie, przeciwko ludziom nieludzkie! dzisiaj zapraszasz do przepysznego stołu na ochotę, jutro do śmierdzącego dołu na stypę. — *Wojs. af.* 313.
6. Pierwszy krok w życiu częstokroć końca sięga. — *A. Fre.* 11, 227.
7. Życie jest komedją dla myślącego, tragedją dla czującego. — *Hor. Walpole.*
8. Życie kwiatek majowy: co z rana kwitnie, w wieczór więdnieje. — *Wojs. af.* 312.
9. Życie obiecuje, śmierć daje. — *A. Fre.* 11, 219.
10. Życie ojca, matki stanie dziatkom za przepis skuteczny i rzadki. — *Zab.*

Życzliwość.

Nie najbardziej tych smakuj sobie, którzyć się skoro zakazują z razu z życzliwością. — *A. M. Fre.*

Życzyć.

Aby się mnie dobrze działo, nie godzi się inszym źle życzyć. — *Swad.* 1. 207.

Żyć.

1. Będzie żył do samej śmierci.
2. Ci, co nazbyt buczno i hojnie żyją, prędko do resztu przychodzą. — *Bud. Ap.* 33.
3. Czy ubogi, czy słaby, życzy sobie długo żyć, ztąd chce wszelakiego nieszczęścia być sługą, przecież, choć nie chce umrzeć, jednak biedny musi, to jest choć niechcącego, biedaka śmierć zdusi. — *Antyk.*
4. Dobrze ten żyje, komu się błyszczy na skromnym stole ojcowska solnica. — *Mon.*
5. Głupstwo nędznie żyć na świecie, aby zemrzeć bogato. — *Opal. Sat.*
6. Każdy żyć potrzebuje.
7. Kto stratnie żyć lubi, wkrótce największe dostatki pogubi. — *Hor. Sat.*
8. Na pięć minut przed śmiercią jeszcze żył.
    Facecja.
9. Niedługa rzecz żyć na świecie, kres przebywszy, śmierć zagniecie. — *Lib. Sen.* 5.
10. Ten, co koniec czyni mowie, „rzekłem“ na ostatku powie; a jako ów rzekł: „mówiłem“, tak umarły rzecze, „żyłem“. — *Lib. Sen.* 6.
11. Żyć a lata na łóżku chore odprawować, nie żyć to jest, lecz żyć jest zdrowy wiek rachować. — *J. Bocz. Or. pol.* 310.
12. Żyje, używa po szyje. — *Ld. Brz.*
13. Żyli i ci, co się przeżyli. — *A. Fre.* 11, 232.
14. Żył, jak mysz w kościele.

Żyd.

1. Radzą i radzą, ale żydom nie poradzą. — *Momus, A. Ż.*
2. Umarł jeden żyd, to nic; umarł drugi, jeszcze nic. — *Brz.*
    Żart w grze, przegrawszy jedną i drugą stawkę.
3. Żyd, jak bije, już nie krzyczy. Podzielił się z nami, dał nam krzyk. — *A. Fre.* 11, 249.

4. Żyd, niemiec, djabeł trzeci, jednej matki dzieci. — *Brz.*
5. Żydowskie dowody najmocniejsze. — *Jag.*

T. j. srebrne, albo złote, aby ująć sędziego.

Żywot.

1. Żywot jest równy z dymem, pajęczyną, z nicią, bąbelem, wiatrem i z pierzyną. — *Rkp. na egz. A. M. Fredry przysłów od 1664 r. (Biblj. Jag Gram. 659).*

.... pokój twój ziemia, grób sklep i piwnica, dom dół, a łóżko, mary i tarcica, robak towarzysz, siedmłokciowa chata, wszystka wysługa mizernego świata. — *Tamże.*

2. Żywot prawy czyni śmierć bezpieczną.
3. Żywot sromotny śmierci równy. — *Dowhal.*

